

నామలింగానుశాసన మను

# అమర కళశ్రమ

(శ్రీ అమరసింహకవి ప్రణీతము.)

శ్రీ కాండము

తెలుగు టీకా, హిందీ - ఇంగ్లీషు పర్యాయపదసహితము.



రాయలు అండ్ కో

ఎడ్యుకేషనల్ పబ్లిషర్సు,

కడప : మద్రాసు.

AMARAKOSAM - TRIKANDAM

*by*

SRI AMARASIMHAKAVI

*with*

Telugu - English - Hindi - Kannada



## ప్రకాశకుల విజ్ఞప్తి

భగవత్కృపవలనఁ జిరకాలవాంఛిత మీనాటి కీడేరినది. ఇదిగో అదిగో అనుచు వచ్చిన ఈ ప్రచురణ నేటికి ఆంధ్ర పాఠకలోకమునకు అర్పింపఁగలుగుచున్నాము.

దీని ప్రచురణ విషయమున చాల జాగ్రత్తనమాట ఒప్పుకొనక తీయదు. కాని, అందుకుఁగల కారణములను విషయజ్ఞులైన పాఠకమహాశయులు గ్రహింపకపోరు. అయినను మావంతు మేము చెప్పుట మా ధర్మము.

దీని ముద్రణ మారంభించి రెండేండ్లు దాటినది. ముద్రాశాలవారిని ఎంత తొందఱపెట్టినను, మేమెంత తొందఱపడినను ఆలస్యమయియే తీరినది. పెద్దగ్రంథ మగుటకంటే; మూడు భాషాలిపులతో కూడియుండుట రెండు; కాగితములు, కాటుక మొదలైన ముద్రణాసామగ్రికి తలవని తలంపుగా వచ్చిన కటికి కాటకము మూడు; ఆట మూడైనను మూడు ఆటైనను పుస్తకమును మఱవరును తీర్చని అందచందములతోఁ దీర్చవలయునను పట్టుదల నాలుగు—ఇంకను ఇట్టివే మఱెన్నో కారణములు చేరి అనుకొనని విధముగా ఇంత జాగు అయినది.

దేశకాలపరిస్థితు లెఱిగిన ఆంధ్రమహాజనులు ఈ ఆలస్యమునకు మమ్ము మన్నించి, దీనిని దప్పక ఆదరింతురని ఆశించుచున్నాము. వారి ఆదర ప్రోత్సాహములతో ఇట్టి ప్రచురణలు ఇంకను ఎన్నిటిలో వెలువరింపవలెనను గాఢసంకల్పము మమ్ము నలముకొనియున్నది. ఆ సంకల్పమును సిద్ధింపఁజేయు బాధ్యత సర్వథా ఆంధ్రమహాజనులదే అని విన్నవించుచున్నాము.

ఈ ప్రచురణకు మా ఆదర్శమున కనుగుణముగా సంస్కృత మూలమును శుద్ధముగాఁ బరిష్కరించి, నలుగురికి నచ్చునట్లు తెలుఁగు టీకా వివరణములు సమకూర్చి పీఠిక వ్రాసి యిచ్చిన బ్రహ్మశ్రీ జనమంచి వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశర్మ గారియొక్కయు, బహుళవ్యాసంగములు పెట్టుకొనియు, కార్యభారమును సరకుసేయక ఇందలి సంస్కృతాంధ్రాంగపదములకు అనుగుణమైన హిందీపర్యాయపదములను సమకూర్చి పెట్టిన విద్వాన్ శ్రీ ఎ. సి. కామాక్షిరావు, B. A., B. O. L. గారి యొక్కయు, గ్రంథమునందు తప్పులు పడకుండ ఆద్యంతము చక్కగ చూచిన శ్రీ టి. వి. రంగాచార్యగారియొక్కయు అవ్యాజానురాగమును ఎంత కొనియాడినను తీయదు. వారి కివే మా కృతజ్ఞతావందనము లర్పించుచున్నాము.

నాలుగుభాషలలో ఇంత నాణెముగాఁ దీరిన అమరము ఇదివఱకు లేని లోటును ఎంతో కష్టించి, ధనము వెచ్చపెట్టి యీ విధముగాఁ దీర్చి మావంతు విధి మేము నెఱవేర్చినారము. మిగిలిన భారము పాఠకులకే వదలినారము.

కడప,  
1.2.1951. }

ప్రకాశకులు.

## సంకేతముల వివరణము

పర్యాయపదముల యర్థములను, లింగ }  
ములను దెలుపువానికి రెండువైపుల } ( )

అజంతశబ్దములకు	...	అ-అ మొదలైనవి
హలంతశబ్దములకు	...	చ్-జ్-త్-ష్-న్ మొదలైనవి
అవ్యయములకు	...	అ
పుంలింగములకు	...	పు
స్త్రీలింగములకు	...	స్త్రీ
సపుంసకలింగములకు	...	న
పుంస్త్రీలింగములకు	...	పు
పున్నపుంసకలింగములకు	...	పు
స్త్రీసపుంసకలింగములకు	...	స్త్రీ
త్రిలింగములకు	...	త్రి
పాఠాంతరములకు	...	పా
పక్షాంతరములకు	...	ప
ఏకవచనములకు	...	ఏ
ద్వివచనములకు	...	ద్వి
బహువచనములకు	...	బ
ఉదాహరణములకు	...	ఉదా

శ్రీరస్తు.

## ఉ పో ధా త ము

సకల జీవకోటిలో మానవజన్మ యుత్తమము. సకల శ్రుతి స్మృతి పురా  
కావ్య నాటకాదులయందలి సారమును గ్రహించి సమాజశిక్ష కనువగురీతి నితరు  
నడిపించుచుఁ దాను నడచుచు నిహపరలోక సుఖంబుల ననుభవింప నర్హు  
డీ మానవజన్మను యెల్లరకు సువిదితము. సర్వము శబ్దశక్తి స్థానము. శబ్ద  
వివిధ పదార్థ బృంహితము. పదస్వరూపమును 'సుప్తిజంతంపదమ్' అని వ్యాకర్త  
వచించిరి. "ఏకః శబ్దః సుష్టు ప్రయుంజానో స్వర్ణే లోకే కామధు గ్భవతి" అ  
నూత్రమున సుశబ్దము సుప్రయోగమయినయెడ స్వర్ణసుఖంబుల ననుభవిం  
జేయునను భావ మిందు వ్యక్తము. సకలశాస్త్రములను, నిగమములను నవగతః  
చేసికొనవలయునన్నఁ దదర్థబోధ మత్యావశ్యకము. పదములయం దొక శ  
యిమిడియుండును. అది మనస్సున కొకవిధమగు ప్రచోదనము గల్గించు.  
మానవుఁడు దానివలన సకలవిధములగు కార్యముల నిర్వహించుటకు సమర్థు  
డగును. వివిధములగు శ్రుతిస్మృతుల యర్థమును గ్రహింపవలయునన్న వ్యాక  
ణాదులు తోడ్పడఁగలవు. పెద్ద లిక్కారణముననే వ్యవహారమువలనను, ఆ  
వాక్యమువలనను, కోశాదులవలనను, వ్యాకరణంబువలనను, ఉపమానమువలన,  
వాక్యముల సందర్భమువలనను పదములయొక్క భావమును సులభముగఁ జె  
కొనుట కనువగునని వచించిరి. ఈ తోడ్పడువానిలో నొకదానికంటె నొక  
యెంతయు వంతుగొని యుపకరించునందురు. ముఖ్యముగా నిఘంటు పర్యాయ  
పదమగు కోశము మిక్కుటముగా నుపకరింపఁగలదని విజ్ఞుల మతము. తర్కిం  
చూడఁగా నిదే సత్యమని తోచుచున్నది. ఒకే యర్థమును చెలుపు పదము  
విరివిగ నుండినను, వాని నేకత్ర సమావేశపఱచి భాషాసేవకులకు సులభము;  
దోడ్పడి భాషాభివృద్ధిని గలిగించునవి నిఘంటువు లను మాట యథార్థమ  
ఈ నిఘంటువులందలి పదములన్నియు వ్యుత్పత్తి సహితములై సార్థకముల  
యుండును. వీని నభ్యసించుటవలన యథార్థ జ్ఞానము తప్పక యేర్పడఁగలదు.

ఈ యథార్థజ్ఞానము తాను తరించుటకును నితరులఁ దరింపఁజేయుటకును మూ  
కారణముగా నుండును. శుద్ధమగు పదప్రయోజనమును చెలిసి ప్రయోగించుటకు

ననుకూలత యేర్పడును. ఈ లోకమున భాషాసేవచే లోకసేవ చేయుట, తద్వారా కృతార్థత గలుగుట, గత్పదప్రయోగముచే సుకృత సంపాదన మగుటవలనఁ బుణ్యలోకానుభవమును గలుగుననుట నిర్వివాదాంశము. 'ఆర్థము తెలియని చదువు వ్యర్థము' అన్నట్లు చదువుట కెంతవచ్చినను, నిరాఘాటముగ సకల గ్రంథములను జదువఁ గల్గినను పదార్థజ్ఞానవిరహితమగు చదువు చూడ నడవియందుఁ గాసిన వెన్నెలవంటిది. భస్మహవ్యమువంటిది. కాఁబట్టియే పదార్థ విజ్ఞానము మనుష్య జన్మమెత్తినవానికి ముఖ్యమనవలయును. మనుష్యులే కాదు, పశువులుకూడ ధ్వనినిబట్టి సకల కార్యకలాపముల నిర్వహించుటకు సమర్థములయి యుండుట మనము లోకమునఁ గాంచుచునే యున్నాము. కనుక శబ్దబ్రహ్మాపాసన మత్యంత మావశ్యకమయిన విషయము. చదువుటకును, వ్రాయుటకును రానివారు కూడఁ బదము విన్నంతమాత్రముననే యర్థావబోధము నొంది ప్రపంచ ప్రవృత్తి యం దుత్సాహవంతులై కార్యకూరులగుటకుఁ గారణమేమి? శబ్దబోధయే. వారి కీ జ్ఞాన మెట్లు కల్గినది? కోశములను బఠించియో యనవలదు. ఆప్తవాక్యము ముఖ్యమని యెఱుంగవలయు. తగినవారు నమ్మకముగలవా రీ పదమున కిది యర్థమని వస్తుజ్ఞానము నెఱుకపఱచి యలవాటుపడునట్లు చేయుటవలన నెవరేమి పల్కినను నందలి యర్థమును గనుగొని మనస్సు ప్రేరేపింపఁగాఁ గార్యవ్యగ్రులగుచుండుట యని తెలియవచ్చును. ముఖ్యముగా నొక్కవిషయ మాలోచిం తము. పసిబాలురు క్రమక్రమముగా భాష నధిగమించి మనము చెప్పిన నడుచు చుండుటకు, మనము పల్కిన పల్కుల యర్థమును గమనించుచుండుటకు హేతు వేమందురు? ఆప్తవాక్యముయొక్క మహిమయే. ఈ విధముగ వృద్ధిపొందిన భాష మఱింత వివేకమును గల్గించి శ్రుతి స్మృతి పురాణాదులందుఁ గల యర్థావ బోధము నొనరింప నెఱుఁగు సమర్థమగునా యనిన నేకార్థబోధకములగు పెక్కు పదములను దెలిసికొనఁ గల్గుటచేతనే యని యెఱుంగనగును. ఇట్టి యేకార్థబోధ కములగునవియే కోశములు, నిఘంటువులు అందురు. ఈ నిఘంటు జ్ఞానము బాల్య ముననే యలవడిన భాషాభివృద్ధికై గడుంగడు తోడ్పడునని ముమ్మాటికై జెప్ప వచ్చును.

ఇట్టి నిఘంటువు లన్నిభాషలకును లేవు. కొన్ని భాషలకు మాత్రమే కలవు. కొన్ని నిఘంటువులు నామములు మాత్రమే వివరించును. అవియును క్రమముగఁ గాక యేదో యొక ఘక్కి ననుసరించును. కొన్ని లింగములఁ దెల్పును, అవియును నస్తవ్యస్తముగనే యుండును. సంస్కృతభాషయందు,

బెక్కు నిఘంటువులు కలవు. ఒక్కొక్కటి యొక్కొక్క పంథయందున్నది. ఒక్కొక్కతెగరుఁ జేరిన పదముల నొక్కొక్కభాగమున నిమిడించి వానికిఁ దదనుగుణముగు లింగజ్ఞానమును బెల్లు నిఘంటువులలో మిన్న యనందగినది యమర సింహకృతముగు నామలింగానుశాసనమే యని చెప్పవలయును. మేదినికోశము, విశ్వకోశము, ధనంజయ నిఘంటువు, హారావళి, నానార్థ రత్నమాల మున్నగునవి యెన్ని యుండినను సకలశాస్త్రవేత్తయగు అమరసింహుని నామలింగానుశాసనముతో సరిరావని చెప్పవలయును. మహాపండిత చక్రవర్తియగు అమరసింహుఁడు నామలింగానుశాసనము రచించుటచే నీ గ్రంథరత్నముయొక్క విలువను దేశమున వెలయుఁదలంచి పెక్కు వ్యాఖ్యానములు, వివరణములు పండిత ప్రకాండులు గావించిరి. ఇందువలన నీ నామలింగానుశాసన ప్రయోజనము సుస్పష్టమగును. గురుబాలప్రబోధిక (లింగాభట్టియము), రామాశ్రమీయము, అమరసారము మున్నగునవి యెల్లరకుఁ బెరిసిన విషయమే. అమరసింహుఁడు గ్రంథములనెల్లఁ బఠించి, శోధించి, నిఘంటువులఁ దర్కించి యీ నామలింగానుశాసనమును రచించినాఁడు. దాననే “సమాఖ్యాత్యాన్యతంత్రాణి” అని ఘంటాపథముగఁ జెప్పియున్నాఁడు.

ఈ యమరసింహ మహాకవి కాలనిర్ణయాదికము పలువురు పలువిధములుగఁ జేసియున్నారు. చారిత్రకకారుల సిద్ధాంతము మాత్రము క్రీస్తుశకము ఏడవశతాబ్ది యారంభమున నుండవచ్చునని మాత్రము తేలుచున్నది.

“ధన్వంతరిక్షపణకామరసింహ శంఖ

భేతాశ భట్ట ఘటకర్పరకాళిదాసాః

ఖ్యాతోవరాహమిహిలో నృపతే స్సభాయాం

రత్నానివై వరరుచిర్నవ విక్రమస్థ”

అసు శ్లోకానుసారముగ విక్రమాదిత్యుని సభయందుండు నవరత్నములలోఁ బేర్కొనఁబడిన యమరుఁడు నామలింగానుశాసన కర్త యని తెలియుచున్నది. కొందఱ మతమున క్రీస్తుశకమునకుఁ బూర్వము విక్రమాదిత్యుఁ డుండుటచేఁ దత్సభారత్నముగఁ అమరసింహుఁడుకూడ నుండుటవలనఁ దత్కాలికుఁడని యెఱుఁదురు. ఇదమిత్యమని యింతదనుకఁ గాలనిర్ణయము చేయఁబడలేదు. ఏ కాలమువాఁడైనను సరే యఖండ యశోవిరాజితుఁడగు నీ యమరసింహుఁడు సర్వదా సర్వధా స్మరింపఁదగినవాఁడు, పూజింపఁదగినవాఁడనుట నిర్వివాదాంశము.

అమరసింహుడు శబరస్వామి పుత్రుడు. శూద్రశ్రీయందు జనించిన వాడు అని చెప్పుదురు. ఇం దెంత సత్యము గలదో? ఇట్టి ఆకాశపంచాంగముల వంటి కథలకు విశ్వాసముంచి మహావీరులసంభవుని నిష్టానుసారముగఁ జరిత్రలఁ గల్పించి దూషించుట మంచిదిగాదు. తన గ్రంథమున నించుకైనను దన కులగోత్రములను దెల్పుకొనకపోవుటచే నిట్టి కల్పనల నల్లుట విజ్ఞుల లక్షణముగాదు. ఇతఁడు గొప్ప పండిత వంశమునఁ బుట్టినవాఁడు. చక్కని విద్యాపరిశ్రమ చేసినవాఁడు. సంస్కృత వాఙ్మయ భాషాసరకు ఈ మహామహుని నిఘంటు భిక్షయే యాధార మనవలయు.

మతవిషయమునఁ జర్చించినచోఁ దన నిఘంటువగు నీ నామలింగానుశాసనమునందు మొదటనే

“యస్య జ్ఞానదయాసింధో రగాధ స్థానఘా గుణాః

నేవ్యతా మక్షయో ధీరా స్సశ్రియే చామృతాయచ”

అని మంగళమును గావించుటలోఁ బాఠకులకై యెంతటి గొప్పవిషయమును బ్రతిపాదించినాఁడో చూడుడు. ఏ మణిమునుగాని యే దైవమునుగాని పేర్కొనలేదు. గుణములను పేర్కొన్నాఁడు. ‘యస్య’ యను యచ్ఛబ్దముయొక్క షష్ట్యైః వచన మెంత నిగూఢముగా నుంచినాఁడో యోజించిన నెన్నియో భావముల గలవు. పాఠకుల కెట్టి వరములను గోరియున్నాఁడో యెంచిన కొలది నఖండముననంతముగఁ గన్పడును. రెండవశ్లోకమునఁ దన గ్రంథమునకుఁ గల నామధేయమును, దత్ప్రయోజనమును నూచించియున్నాఁడే గాని మతమును నిష్టదైవమున పేర్కొనలేదు.

తాను రచింపఁబూనిన నామలింగానుశాసనమున లింగజ్ఞానోపాయము మూడవశ్లోకమున నుదాహరించినాఁడు గాని తన మతమునుగాని, తన యిష్టదైవమునుగాని తెలుపలేదు. ఇంక నాలుగవ శ్లోకమునందును, నైదవ శ్లోకమునందు విశేషించి తన నిఘంటువునందలి ద్వంద్వసమాసములందు లింగజ్ఞానముకొఱకున లింగముల విధించునపుడు లఘుత్వము కొఱకుఁ గొన్ని సంకేతములను వివరింయిన్నాఁడు. ఇంతియేగాని తన కులదైవమునుగాని యభిమతముగు మతమునుగా వివరింపలేదు. మొదటి శ్లోకమునం దుదాహరించిన గురుపాదపద్మస్మరణః సకలాభీష్టదమనుట మాత్రమే యెల్లరకు స్పష్టమగును.

ఇక నాటక శ్లోకము మొదలు స్వర్ణవర్ణము ప్రారంభము. అందఱును  
 యిట్టదైవమును మొదటఁ జెప్పఁబూనినాఁడా యన్నచో నట్లుగాక స్వర్ణమున  
 వలెను, రాక్షసులనుగూర్చి చెప్పినాఁడు. తర్వాతఁ ద్రిమూర్తులను జెప్ప  
 ఁట శ్లోకములతో బుద్ధుడేవుని, ననఁగా సౌగతమూర్తిని, బర్యాయపదము  
 లిసియున్నాఁడు. ఆ పిమ్మటనే త్రిమూర్తులను చెల్వెను. కాఁబట్టి యీ సంవి  
 యుచే నమరసింహ పండితుఁడు బుద్ధమతావలంబి యనియు, జనవిష్ణు సమా  
 గ్నములుగల పదసన్నివేశముచే నూహింపవలసియున్నది. బౌద్ధ, జైన మతః  
 కాలమున వ్యాపించియుండినట్లును, నమరసింహుఁ డా మతమునఁ బరిపూ  
 ర్ణగలవాఁడయినట్లును విజ్ఞులు తెల్పుదురు. ప్రథమశ్లోకమునఁ గల ‘జ్ఞానదరి  
 ంధోః’, ‘అక్షయః’ మొదలగు పదసామరస్యముచేత హింసారహితుఁడ  
 ర్వజ్ఞుఁడు, దయాళువు నగు బుద్ధుడేవుఁ డీ యమరసింహున కుపాన్యజైవన  
 పించవచ్చును.

మొత్తముమీఁద నే మతమువాఁడైన నేమి, యే దైవము నుపాసించువాఁడై  
 కిమి తాను భాషానేవ చేయుటయే కాక లోకమునకు సుజ్ఞానభిక్షు పెట్టిన మహ  
 తాదుఁ డమరసింహుఁడే యని కేల్యోద్వేపవలయును. కొందఱు బౌద్ధుఁ డందు  
 కొందఱు జైనుఁ డందురు. కొందఱు వైష్ణవుఁ డందురు. పలువురు పలువిధః  
 సంగా నీ మహామహుని బేర్కొందురు. ఆ చర్చ యింక ననవసరము.

కాలమును గూర్చియుఁ గ్రీస్తుపునకంటె ముందు నేఁబదియాఱువత్సరము  
 నాఁటివాఁడని నిర్వచింతురు. కారణము విక్రమార్క మహీపాలుని యాస్థా  
 నున నున్నట్లు తెల్పుదురు. చారిత్రకవిషయములు చక్కని యాధారములు దొ  
 రనే యిదమితమని తేల్పవచ్చును గాని యూహాప్రపంచముతో నిర్ణయించ  
 పరిహాసజనకమే యనవలయును.

తాను వ్రాసిన గ్రంథమునకు “సంపూర్ణ ముచ్యతే వర్తే రామలింగా  
 శాసనమ్” అని పేరుపెట్టినను, లోకములో మాత్రము “అమరము”, “అ  
 శోశము” అను నామములచేతనే ప్రసిద్ధి నందినది. గ్రంథకర్త నామము తెలిం  
 వారి లోకమున నుండరని విదితమగును. కొందఱు మహాకవులు తమరు  
 గ్రంథములకుఁ బేళ్లు ప్రత్యేకముగ సార్థకముగ నుంచియున్నను, వారి మహి  
 చేతను, గ్రంథమునందలి యనుమాన ప్రతిభచేతను, వారి నామములచేతనే  
 గ్రంథములు ప్రధితమగుచున్నవి. కిరాతార్జునీయమునకు భారవి యని

శిశుపాలవధమునకు మాఘమునియు, భట్టికృతరామాయణమునకు భట్టికౌవ్యమునియు, అనర్లు రాఘవమునకు మురారి యనియు నిట్లే పెక్కుగ్రంథములకుఁ బ్రతిభనుబట్టి కవి నామములు ప్రసిద్ధములై యుండుట యెల్ల రెఱింగిన విషయమే. ఇవ్విధముగ నే నామలింగానుశాసనముకూడ అమర మను నామమునఁ బ్రఖ్యాతి కెక్కినది.

“ఇత్యమరసింహకృతో నామలింగానుశాసనే” యని కాండాంతములందుఁ జెప్పటవలన నమరసింహ పండితుని రచన యని తెలిసికొనవచ్చునే గాని సాధారణముగా అమరసింహుఁడు, అమరుఁడు, అమరము అను నామములే ప్రాచుర్యముగఁ గనఁబడును.

మొత్తముమీఁద అమరము పేరు తెలియనివారు లేరనియే చెప్పవచ్చును. ఈ గ్రంథము పర్యాయపదములను బెక్కింటిని లింగజ్ఞానముతోఁ గూడ నేర్పను గావున బాలరచే నభ్యసింపఁజేయనివా రింత దనుక లేరనవలయు. ప్రతి పల్లెటూరియందును నుదయకాలమున నీ యమరము బాలరకు బడులలోఁ జెప్పచు నుండుట యలవాటు. ఇటీవలఁ గ్రాత్ర విద్యావిధానము వచ్చిన తర్వాత నలవాటు తప్పియుండవచ్చును. అయినను విద్యాభిలాషగలవారెల్లరు నీ గ్రంథమును బఠించియే తీఱవలయును. బాలరచేఁ బఠింపించియే తీఱవలయును.

“అమరము రానివారికి నే నమరను” అని సరస్వతి చెప్పినట్లు పెద్దలు వాడుచుండుట యందఁజెరింగినమాటయే. దీనినిబట్టి భాషలోఁ బాండిత్యము సంపాదించవలయునన్న నమరమే కంఠపాఠము చేయవలయును. అమరము చదివిన వానికే తెలుగుబాసయందుఁగూడ భారత, భాగవత, రామాయణాది మహాగ్రంథములు, ప్రబంధములు నర్థమగును. సులభముగఁ జదువుటకును నోటికిఁ బఠిపాటి కలుగును. ఉదయము ప్రతిదినము నమరము పఠించుచుండిన భాషావేత్తలగుదురని నా యుద్దేశము.

ఈ నామలింగానుశాసనము మూడు కాండములు గలది. మొదటికాండ స్వర్గాది, రెండవది భూవర్గాది. మూడవది సామాన్యకాండము. గ్రంథకర్త పాఠకుల శ్రేయమును గోరి మొట్టమొదట దేవతాసంబంధమయిన విషయములు గల స్వర్గాదికాండ రచించినాఁడు. తర్వాతఁ బ్రాపంచికముగ భూవర్గాది కాండమున భూమి, పుర, పర్వత, కానన, సింహాని జంతు, మనుష్య ప్రాప్తజాది వర్ణములకుఁ దగిన కాండము రచించినాఁడు. ఇందలి విషయమును గాంచిన నీ మహామహున కెంతటి ప్రాపంచికమగు ననుభవము గలదో యెఱుంగవచ్చును.



తృతీయకాండమున విశేష్యనిఘ్న, సంక్షిప్త, నానార్థ, నానార్థావ్యయాదులు కవికిఁ గల వ్యాకరణాది పాండిత్యకృషిని ప్రబలదృష్టాంతముగాఁ దెల్పుచున్నవి. ఇట్టి మహిమోపేతముగు నీ గ్రంథము సర్వకాలములందుఁ బరిపరచదగినది; కంత పాఠము చేయఁదగినది.

అర్థములేని చదువు వ్యర్థముని యంతకుముందే మనవిచేసియున్నాఁడను. ప్రతి పదమునకు వ్యుత్పత్తి సహితముగ నర్థమును దెలిసికొనుట యత్యుత్తమముగ మార్గము. అంత పరిశ్రమలేకయున్నను నీ పదమున కిన్ని పర్యాయపదములున్నవి గదా యని తెలిసికొని వాని యర్థము నాకళించుకొనుటయును ముఖ్యమయిన ప్రోవ. అట్లుగాక యూరక గ్రంథమును బఠించి యిది యీ యర్థమునకు సరి పోవుననుకొనుట రసాభాసము. ఒకానొక కవి యమరమును జదివి నాకుఁ గూలంకమనుగు పాండిత్యము గలదని యొక విద్యార్థికి “ఇత్యపులు గూయంగ కోనంగుఁడేయంగ అశ్యేకదంతుండు అడఁదొడఁగె” అని యొకటి యల్ల యర్థమును వివరించుచుండెనట. ఎట్లనఁగా : ఇత్యపులు - కోయిలలు : కోకిలః పిక ఇత్యపి అని అమరము. ఇత్యపి యేకవచనము. ఇత్యపులు - కోయిలలు అని యర్థము. కూయుచుండఁగా, కోనంగుఁడు - మన్మథుఁడు : కందోర్పి దర్ప కోనంగః అని అమరము. కావున కోనంగుఁ డనఁగా మన్మథుఁడు. (బాణములు) ఏయంగ - వేయుచుండఁగా, అశ్యేకదంతుఁడు - విఘ్నేశ్వరుఁడు, అశ్యేకదంత పేరంబ లంబోదర గజాననాః అని అమరము. అశ్యేకదంతుఁ డనఁగా గణపతి. అడఁదొడఁగె, నాట్యమాడుట కారంభించెను అని యర్థము వివరించుచుండెనట. దానిని మార్గమున వెళ్లుచుండు నొక పండితుఁడు విని నవ్వుకొని “పాపము! ఈ యయ్యవారు అర్థము తెలియని నామలింగానుశాసనము పాఠము చేసెనే” యని చింతించి వెంటనే యటకుఁ జేరి విషయము వివరించెనట. కావున సార్థకమగు చదువు వన్నె నిచ్చును.

ఈ యమరమును రాయలు అండ్ కో వారు మొదట బజారునందుండు అమరము గతులను జూచి చక్కఁగఁ బరిశోధింపఁజేసి ప్రథమకాండము మూలము మాత్రము ముద్రించిరి. తర్వాత దానికే టీక వ్రాయించి ప్రకటింపఁజేసిరి. తర్వాత నామలింగానుశాసనమంతయు ముద్రించుట బాగని తలంచి మూఁడు కాండములను సంశోధింపఁజేసి లోకమున కర్పించిరి. ప్రకృతము మూఁడు కాండములను బ్రాచీన గ్రంథములతో సవరింపఁజేసి యర్థము (టీక) తోఁ బ్రకటించిరి. విశేషించి యిందుఁ దగిన యింగ్లీషు పదములు, వర్తమాన పరిస్థితి

కనుకూలముగ హిందీ పదములు చేర్చి ప్రకటించిరి. సర్వాంగసంశోభితముగు ఈ గ్రంథము బాలురకు, బాలికలకు, గ్రంథకర్తలకు, గవులకు, బండితులకు, భాషాసేవ చేయఁగోరు వారెల్లరకును నవశ్యముగ గ్రహింపఁదగినది; పతింపఁ దగినది; కంఠపాఠము చేయఁదగినది; చేయింపఁదగినది యని యెవ్వరైనను ముమ్మాటికిఁ జెప్పఁగలరు.

భాషాసేవకులారా! భాషాపోషకులారా! ఈ కడప రాయలు అండ్ కో వారి భాషాసేవకుఁ జేదోడు వాదోడ్డై కృతార్థత కల్పింతురని మనవి. ఇట్లే ఈ రాయలు అండ్ కో వారు త్రికాండేశ్వమునుగూడ లోకమున కర్పించుటయే కాక ప్రాచీన గ్రంథములను బ్రజలకు ముఖ్యముగ నుపకరించువానిని సంస్కరిం పించి, ప్రకటించి, లోకసేవ, భాషాసేవ చేయుదురని కోరుచున్నాను.

వీరికి సర్వశక్తియుత్తుండగు భగవంతుఁ డాయురారోగ్య భాగ్యములఁ బ్రసాదించుఁ గాక!

శ్రీ లలితా విలాసము,  
కడప,  
వికృతి జైతుంఁడైకాదశి,  
బుధవారము.

ఇట్లు పండిత వశంవదుండు,  
కావ్యపురాణతీర్థ, విద్వాత్,  
జనమంచి వేంకట సుబ్రహ్మణ్య శర్మ,  
ప్రధానాంధ్రపండితుండు.

శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ

శ్రీ రస్తు.

## అమరకోశము, సటీకము



ప్రథమకాండము.

శ్లో. జ్ఞానానందమయం దేవం నిర్మలస్ఫటికాకృతిమ్,  
అధారం సర్వవిద్యానాం హయగ్రీవముపాస్మహే.

అవ. అమరసింహుఁ డను కవిసార్వభౌముఁడు రచింపఁ  
బూనిన నామలింగానుశాసన మను నిఘంటువు నిర్విఘ్న పరిసమాప్తి  
నొందుటకై మంగళమును శిష్యశిష్యాార్థము రచించెను.—

శ్లో. యస్య జ్ఞానదయాసిన్ధో రగాధస్యానఘాగుణాః,

సేవ్యతామక్షయోధీరాః సశ్రీయే చామృతాయచ. ౧

టీ. హే అనఘాః = ఓ పాపరహితులారా! అక్షయః = విఘ్నపు  
నందు నివాసము-లేక జ్ఞానము గల (బ్రహ్మనిష్ఠుఁడైన)-లేక హింస  
పెట్టుటలేని, ధీరాః = జ్ఞానమునొసంగునట్టి, సః = ప్రసిద్ధుఁడైనగురువు,  
(భవద్భిః = మీచేత,) శ్రీయేచ = భాగ్యముకొఱకును, అమృతాయచ =  
మోక్షముకొఱకును, సేవ్యతామ్ = సేవింపఁబడుఁగాక, జ్ఞానదయా  
సిన్ధోః = జ్ఞానమునకును, కారణములేకయే పరులయాపదలను బోఁగొట్ట  
నెంచుట యను దయకును, సిన్ధోః = సముద్రమువంటివాఁడయినట్టి,  
అగాధస్య = క్రిందఁబడుటలేని (జితేంద్రియుఁడైన), అస్య = ఈ గురు  
వునకును, ఈ = లక్ష్మీయు, గుణాః = సత్యము, శౌచము, జ్ఞానము,  
శాంతి, దాంతి మొదలగు గుణములును (సన్ని = ఉన్నవి).

అర్థాంతరము.

జ్ఞానదయాసిన్ధోః = జ్ఞానమునకును దయకును సముద్రమువంటి  
వాఁడును, అగాధస్య = ఇంద్రియములకు లోఁబడని, అస్య = ఏ

గురువుయొక్క, గుణాః = దయాశౌచాది గుణములు, అనఘాః = పాపములను బోగొట్టునవో, సః = అట్టి, అక్షయః = విష్ణుభక్తుడైన (హింసారహితుడైన,) ధీరాః = జ్ఞానము నొసంగునట్టి గురువు, శ్రియేచ = సంపదకొఱకును, అమృతాయచ = మోక్షముకొఱకును, సేవ్యతామ్ = కొలువఁబడును గాక.

తా. ఓ పుణ్యాత్ములారా! మీరు ఐహికాముష్మిక సుఖంబులను బొందఁగోరిన, జ్ఞానమునకును, దయకును సముద్ఘనివంటివాఁడు, జితేంద్రియుఁడు, నైన గురువును సేవింపుఁడు. అతఁడు సంపదయు, దయాదాక్షిణ్యాదిగుణంబులును గలవాఁడు గాన మీకు సకలసంపదల నిచ్చును.

అనఁగా కవి తన గ్రంథమునకుఁ బేరును ప్రయోజనమును దెలుపుట :—

శ్లో. సమాహృత్యాన్యతస్మాణి సంక్షిప్తైః ప్రతినంస్కృతైః.

సంపూర్ణ ముచ్యతే వర్తే ర్నామలిక్ష్మానుశాసనమ్.

—

టీ. అన్యతస్మాణి - అన్య = వ్యాధివరదుచి మొదలగువారి యొక్క, తస్మాణి = నామలింగానుశాసనములను, సమాహృత్య = చక్కఁగాచూచి, సంక్షిప్తైః = సంగ్రహింపఁబడిన, ప్రతి సంస్కృతైః = వేర్వేరుగాఁ గ్రమము గలిగింపఁబడిన, వర్తైః = వర్గములచేత, సమ్పూర్ణమ్ = కొఱత లేకుండునట్లు, నామలిక్ష్మానుశాసనమ్ = నామలింగానుశాసన మను నిఘంటువు (నామములను, లింగములను విశదీకరించి చెప్పనది), మయా = నాచేత, ఉచ్యతే = చెప్పఁబడుచున్నది.

తా. వ్యాధివరదుచి మొదలగువారిచే రచియింపఁబడిన నిఘంటువులు మిగుల పెద్దవై కొన్ని నామములను మాత్రము బోధించునవియుఁ గొన్ని లింగములను మాత్రము బోధించునవియునుగా నున్నవి. ఆ నిఘంటువుల నెల్ల సంగ్రహించి నామలింగానుశాసన మనుపేర నొక నిఘంటువును వ్యర్థపదములు లేక చిన్నచిన్న

పదములచే విశదమగు నర్థము సూచితమగునట్లు సంపూర్ణముగాఁ జెప్పచున్నాను.

అవ. లింగజ్ఞానోపాయ మే విధముగా ననఁగా :—

శ్లో. ప్రాయశో రూపభేదేన సాహచర్యా చ్చ కుత్రచిత్,

స్త్రీ పు న్నపుంసకం జ్ఞేయం తద్విశేషవిధేః క్వచిత్. ౩

టీ. ప్రాయశః = తఱచుగా, రూపభేదేన = రూపముయొక్క భేదముచేతను, కుత్రచిత్ = కొన్నితావులందు, సాహచర్యాత్ = ముందువెనుకటి పదముల నుంచుటవలనను, స్త్రీ పుం నపుంసకం = స్త్రీలింగ పుంలింగ నపుంసక లింగములు, జ్ఞేయమ్ = తెలియఁదగినవి. క్వచిత్ = కొన్నిచోట్ల, విశేషవిధేః = ప్రత్యేకముగా ఈ పద మీ లింగ మని చెప్పటచేతను, తత్ = ఆ స్త్రీలింగ పుల్లింగ నపుంసక లింగములు, జ్ఞేయమ్ = తెలిసికొనఁదగినవి.

తా. కొన్నిచోట్ల రూపభేదముచేతను, (విసర్గ మున్నయెడల పుల్లింగమనియు, దీర్ఘాంతముగ నున్నయెడల స్త్రీలింగమనియు, బిందువుతో నున్నయెడల నపుంసకలింగమనియు) కొన్ని చోట్ల ముందువెనుకటి పదముల సంబంధమువలనను, కొన్ని చోట్ల ప్రత్యేకించి ఈ పద మీ లింగమని చెప్పటచేతను లింగమును దెలిసికొనవలెను.

ఉదా :—1. రూపభేదము : పద్మాలయా పద్మా, పినాకోఽజగవం ధనుః—ఇచ్చట ‘పద్మా’ అని ఆకారాంతమగుటచే స్త్రీలింగమనియు, ‘పినాకః’ అని విసర్గముతో నుండుటచే పుంలింగమనియు, ‘అజగవం’ అని బిందువుతోఁ గూడియుండుటచే నపుంసక లింగ మనియును దెలియవలయు.

2. విశేషణపదము :—“తత్పరో హనుః” అనుచోటఁ బుంలింగ మయిన తత్పరశబ్దముచేత హనుశబ్దము పుంలింగ మని తెలియవలయు.

3. సాహచర్యమున ననుటకు “భానుః కరః” “వియ ద్విష్ణు పదం” “అశ్వయు గశ్వినీ” ఈ యుదాహరణములందు కరశబ్ద

సాహచర్యముచే భానుశబ్దము పులింగమనియు, విష్ణుశబ్ద సాహచర్యముచే వియత్పదము సపుంసక లింగమనియు, అశ్వినీపదసాహచర్యముచే అశ్వయుక్పదము స్త్రీలింగమనియుఁ దెలియవలయు. సాహచర్య మనఁగా స్పష్టమైన లింగము గల పదము ననుసరించుట.

4. విశేషవిధిచేఁ దెలియవలయు ననుటకు ఉదా:—“భేరీ స్త్రీ దున్దుభిః పుమాన్” ఇచ్చట భేరీదుందుభిశబ్దములు వేటులింగములు గలవగుటచే “భేరీ స్త్రీ” యనియు, “దుందుభిః పుమాన్” అనియుఁ జెప్పఁబడినవి. “ఠోచిః శోచి దుభే క్లీబే” అనుచో “ఠోచిః” “శోచిః” అను పదములు రెండును సపుంసకము లని తెల్పుటకై “క్లీబే” = సపుంసకమునందు అని చెప్పఁబడినది.

అవ. పూర్వోక్తవిధులచేత ద్వంద్వసమా సాదుల యందు లింగము నెఱుంగరా దనుశంక తొలఁగుటకై:—

శ్లో. భేదాఖ్యానాయ న ద్వంద్వో నైక శేషో న సజ్కరః,

కృతోఽత్ర భిన్నలిఙ్గానా మనుక్తానాం క్రమాదృతే.

టీ. అత్ర = ఈ గ్రంథమునందు, అనుక్తానామ్ = వానివాని పర్యాయములందుఁ జెప్పఁబడినవి, భిన్నలిఙ్గానామ్ = వేర్వేరు లింగములు గలపదములయొక్క, భేదాఖ్యానాయ = లింగభేదమును దెలుపుటకు, ద్వంద్వః = ద్వంద్వసమాసము, న కృతః = చేయఁబడలేదు ఏకశేషః = ఏకశేషవృత్తియు, న కృతః = చేయఁబడలేదు. క్రమాదృతే = వరుసను దప్పించి, సజ్కరః = వేటువేటు లింగములు గల పదములను గలుపుట, న కృతః = చేయఁబడలేదు.

ఈ నిఘంటువునందు నొక్కచోట లింగనిర్ణయము చేయబడినపదములు వేటువేటులింగములు గలవిగా నుండునేని వాని ద్వంద్వసమాసము ఏక శేషవృత్తియుఁ జెప్పఁబడలేదు.

ఉదా:—‘దేవతాద్వైవతామరాః’ అని చెప్పఁబడలేదు ఏలయనిన, దేవతాశబ్దము (స్త్రీ)లింగము. ద్వైవతశబ్దము సపుంసక

చెప్పియున్నచో ద్వంద్వమునఁ గడపటిపదముయొక్క లింగమే యన్ని టికివచ్చును. కావున నట్లు ద్వంద్వము చెప్పలేదు. నభః ఖం శ్రావణోనభాః = నభశ్యబ్దమునకు ఆకాశమనియును శ్రావణమాన మనియును నర్థము గలదు. ఈ యర్థములలో మొదటి యర్థమున నవుంసకము. రెండవ యర్థమునందుఁ బుల్లింగము. ఏకశేషము చెప్పిన నేలింగమునఁ బదమున్నదో ఆ లింగమే వచ్చును. కాబట్టి యా దోషము రాకుండుటకై ‘ఖశ్రావణౌ తు నభసీ’ యని చెప్పఁ బడలేదు. సమానలింగములకును ఒక్కచోట లింగనిర్ణయము చేయఁబడినవానికిని ద్వంద్వైకశేషములు చెప్పఁబడినవి. ‘స్వర్గనాక త్రిదవత్రిదశాలయాః’ మఱియొకచోటఁ జెప్పఁబడనివై నను అన్నియు పుల్లింగములు కావున ద్వంద్వము చెప్పఁబడినది. ‘అప్సరోయక్ష రక్షోగంధర్వకిన్నరాః’ ఇందు అప్సరస్-స్త్రీలింగము. యక్ష-పుల్లింగము. రక్షస్-నవుంసకలింగము. గంధర్వకిన్నరపదములు పుల్లింగములు. ఇవి యిట్లు వేర్వేరు లింగములుగలవై నను, ఇతరస్థలము లందు వీనికి లింగములు నిర్ణయింపఁబడియుండుటంజేసి ద్వంద్వము చెప్పఁబడినది. క్రమము విడిచి సంకరమును జెప్పఁబడలేదు. అనఁగా బర్యాయములు చెప్పనపు డొక్క పుల్లింగము, ఒక నవుంసకము, ఒక స్త్రీలింగము, ఒక పుల్లింగము - ఇట్లన్నియును గలిపి చెప్పక యే లింగము పదము లారంభింపఁబడునో, వానిని ముగించి పిమ్మట మఱియొక లింగము పదము లారంభింపఁబడును “స్తవః స్తోత్రం స్తుతిర్నుతిః” అనుచోట, స్తవః అను పుల్లింగము, స్తోత్రం అను నవుంసకము, స్తుతిః, నుతిః, అను రెండు స్త్రీలింగములు నొక్కటిగాఁ జెప్పఁబడినవి గాని “స్తుతిః స్తోత్రం స్తవో నుతిః” అని చెప్పఁబడలేదు.

అవ. లింగములను విధించునపుడు లాఘవముకొఱకు కొన్ని సంకేతములు:—

శ్లో. త్రిలిఙ్గాం త్రిష్వితి పదం మిథునేతు ద్వయో రితి,

నిషిద్ధలిఙ్గం శేషార్థం త్వన్తాదాది న పూర్వభాత్.

టీ. త్రిలిక్ష్ణం = మూడులింగములందు, త్రిషు ఇతి పదం = త్రిషు అనుపదము, మిథునేతు = స్త్రీ పుల్లింగములందు, ద్వయోః ఇతి = ద్వయోః అనుపదము, ఉక్తమ్ = చెప్పబడినది, నిషిద్ధ లిక్ష్ణమ్ = నిషేధింపబడిన లింగము గలపదము, శేషార్థమ్ = తక్కిన లింగములుగలది, త్వన్తాథాది = “తు” అనుపదము కడపటగలది, “అథ” అనుపదము మొదటగలది, పూర్వభాక్ = ముందు పదము లతో నన్వయించునది, న = కాదు.

తా. “త్రిషు” అనుటచే మూడు లింగములు గల పదమును, “ద్వయోః” అనుటచే స్త్రీలింగపుల్లింగములు గల పదమును డెలుపును. “త్రిషు స్ఫులిక్ష్ణౌఽగ్నికణః” - ఇచట స్ఫులింగపదము మూడులింగములు గలదని తెలుపుటకు “త్రిషు” అని చెప్పబడినది. “ద్వయోః జ్వాలకీతా” - ఇచ్చట జ్వాలకీలశబ్దములు పుల్లింగ స్త్రీలింగములలో రెండింటియందువచ్చునని తెలుపుటకై “ద్వయోః” అని చేర్పబడినది. పెద్దభార్య పతివ్రతయనిన రెండవది చెడ్డది యని యర్థమగునట్లు ఏ పదము ఏ లింగమున రాదనబడునో, తక్కిన లింగములలో నది వచ్చునని యర్థము. “వ్రజమస్త్రీ” అనుచోట స్త్రీలింగమును నిషేధించుటచే వ్రజశబ్దము పుల్లింగ నపునకలింగములలో వచ్చును. ‘తు’ అను పదము కడపట నున్నపదము ముందు పదముతో నన్వయింపదు. ఉదా:—“పులోమజా శచీంద్రాణీ నగరీ త్వమరావతీ” ఇట నగరీపదము ఇంద్రాణీపదముతో నన్వయింపక, ముందటి యమరావతీపదముతో నన్వయించును. అట్లే ‘అథ’ పదము మొదట గలది. ముందటిపదముతోఁ జేరదు. ఉదా:—జవోఽథ శీఘ్రం త్వరితమ్-ఇట శీఘ్రపదము జవపదముతో నన్వయింపక త్వరితపదముతోఁ జేరును.



# అ మ ర కో శ ము

ప్రథమకాండము - స్వర్గవర్గము.

స్వ(రవ్యయం) స్వర్గనా  
క త్రిదివత్రిదశాలయాః।  
సురలోకో ద్యో దివా  
(ద్వే స్త్రియాం క్లీబే)  
త్రివిష్టపమ్॥ ౬

అమరా నిర్జరాదేవా  
స్త్రీదశా విబుధా స్సు  
రాః। సుపర్వాణస్సుమ  
సస్త్రిదివేశాదివాక  
ః। ఆదితేయాదివిషదో  
లేఖాదితినన్దనాః। ఆది  
త్యా ఋభవో ౭ స్వ  
న్నా అమర్యా అమృ  
తాన్ధనః॥ బర్హిర్ముఖాః  
క్రతుభుజో గీర్వాణా  
వానవారయః। బృహ  
దైవతాని (పుంసి  
నా) దేవతా స్త్రియాం॥

ఆదిత్య విశ్వసనవస్తు  
౧౨౭౭ భాస్వరా౭  
లూః। మహారాజిక సా  
న్యాశ్చ రుద్రాశ్చ (గణ  
సేవతాః) ౧౦

స్వః॥ అవ్య॥ - స్వర్గః - నాకః - త్రిదివః - త్రిద  
శాలయాః - సురలోకః॥ పు - ద్యాః॥ ఓ, నీ॥ (ద్యాః,  
ద్యావౌ, ద్యావః) - ద్యాః॥ వ్, నీ॥ (ద్యాః, దివా,  
దివః త్రివిష్టపమ్॥ న॥ ౬ - స్వర్గము పేర్లు, Heaven,  
Paradise లెక్క.

అమరాః - నిర్జరాః - దేవాః - త్రిదశాః - విబు  
ధాః - సురాః - సుపర్వాణః॥ ౧॥ - సుమనసః॥ ౧॥  
త్రిదివేశాః - దివాకసః॥ ౧॥ - ఆదితేయాః - దివిష  
దః॥ ద్ - లేఖాః - అదితినన్దనాః - ఆదిత్యాః - ఋ  
భవః॥ ఉ॥ - అస్వప్నాః - అమర్యాః - అమృతా  
న్ధనః॥ ౧॥ - బర్హిర్ముఖాః - క్రతుభుజః జో॥ - గీ  
ర్వాణాః - దానవారయః॥ ఇ॥ - బృహదైవతాని॥ పు॥ - దేవతాః॥ నీ॥ ౨౬ - దేవతలపే  
ర్లు - ఈ దేవతావాచకశబ్దములు తలచుగా బహు  
వచనమునందే ప్రయోగింపబడుటవలన వానిని  
గ్రంథకర్త ప్రథమా బహువచనాంతములుగా  
నిర్దేశించెను గాని యివి నిత్యబహువచనాంత  
ములు గావు. Deities, Heavenly Beings  
దేవతా.

ఆదిత్యాద్వాదశ ప్రోక్తావిశ్వేదేవాదశస్సృ  
తాః। వసవశ్చాప్తసంఖ్యాతా ష్షట్త్రింశత్తుషి తా  
మతాః॥ ఆభాస్వరాశ్చతుష్షష్టిర్వాతాః పంచాశ  
దూనకాః। మహారాజికనామానోద్వేషతేవింశతి  
స్తథా। సాధ్యాద్వాదశవిఖ్యాతారుద్రా ఏకాదశ

స్వృతాః) ఆదిత్యాః-౧౨, విశ్వః॥౧౦॥, వనః॥౬॥౮, తుషితాః-౩౬, ఆభాస్వరాః॥-౬౮, అనిలాః-౮౯, మహారాజికాః-౨౨౦, సాధ్యాః-౧౨, రుద్రాః, ॥పు, బ॥-౧౧, ఈ ౯ గణదేవతా జాతులపేర్లు Sets of Divinities देवता गण.

విద్యాధరో-౨ప్పరో  
యక్షరక్షోగస్తర్వకిన్న  
రాః పిశాచో గుహ్యక  
స్సిద్ధోభూతో (౨మీ  
దేవయోనయః)॥౧౧॥

విద్యాధరః॥పు॥ (మాలిక, అంజనము మొదలగు విద్యలధరించు జీమాతవాహనుడు మొదలగువాడు)-అప్పరాః న్, సీ॥ (ఊర్వశిమొదలగు దేవాంగనలు)-యక్షః॥పు॥ (కుబేరాదులు)రక్షః॥న్, న॥ (అంకావాసులగు మాయాపులు)-గస్తర్వః (తుంబురు ప్రభృతులు)-కిన్నరః (అశ్వముఖులు) పిశాచః (కుబేరానుచరులగు మాంసాశనులు)-గుహ్యకః॥ (నిధిరక్షకులగు మాణిభద్రాదులు)-సిద్ధః॥ (విశ్వావసుప్రభృతులు) - భూతః॥ పు॥ (రుద్రానుచరులగు బాలగ్రహదులు) ౧౦-అమీ = వీరు, దేవయోనయః = దేవతలకుజనించినవారు Demi - Gods and nymphs देवताओंकी संतति.

అసురా దైత్య దై  
తేయ దనుజేంద్రాదిదా  
నవాః । శుక్రశిష్యాది  
తిసుతాః పూర్వదేవా  
స్సరద్విషః॥ ౧౨॥

అసురాః - దైత్యాః-దైతేయాః-దనుజాః-ఇంద్రాదిరయః॥ ఇ॥-దానవాః-శుక్రశిష్యాః - దితిసుతాః పూర్వదేవాః-సరద్విషః॥ ష్, పు, బ॥ ౧౦ - అసురులపేర్లు, Giants or Titans Demons, రాక్షస.

సర్వజ్ఞ స్సుగతోబు  
ద్ధోధర్మరాజస్తథాగ  
తః । సమస్తభద్రోభగ  
వాన్మారజిల్లోకజిజ్ఞసః॥  
పడభిజ్ఞోదశబలో౨

సర్వజ్ఞః-సుగతః-బుద్ధః-ధర్మరాజః-తథాగతః - సమస్తభద్రః - భగవాన్ ॥ త్ ॥ - మారజిత్-లోకజిత్-జినః-పడభిజ్ఞః-దశబలః-అద్వయవాదీన్॥-నినాయకః-మునీంద్రః-శ్రీఘనః-శాస్తా॥ ఋ॥ - మునిః॥ పు॥ ౧౮ - బుద్ధదేవుని

వ్యయవాదీ వినాయకః  
మునీంద్రః శ్రీఘనశ్చా  
స్తాముని (శ్వాక్యముని  
స్తుయః) ॥౧౫॥ సశాక్య  
సింహస్వర్వాసద్ధశ్చై  
ద్ధోదనిశ్చ(సః) ॥ గౌతమ  
శ్చార్కబన్ధశ్చ మా  
యా దేవీసుతశ్చ(సః) ॥

బ్రహ్మేంద్ర తథాస్మ  
రజ్యేష్ఠః పరమేష్ఠీపితా  
మహాః ॥ హిరణ్యగర్భో  
లోకేశ శస్వయమ్నాభి  
శ్చతురాననః ॥౧౬॥ ధా  
తా ౨ బ్రహ్మోనిద్ధ్రహి  
ణో విరిశ్చిః కమలా  
ననః ॥ స్రష్టా ప్రజాపతి  
ర్వేదా విధాతా విశ్వ  
స్పర్షిధిః ॥ [శతానంద  
శ్చతధృతి ర్విరిశ్చో ౨  
జోవిరిశ్చనః ॥] ౧౭॥

విష్ణు ర్నారాయణః  
కృష్ణో వైకుంఠో విష్ణుర  
శ్రవాః ॥ దామోదరో  
హృషీకేశః కేశవో

పేల్లు Buddha or a Jina, బ్రహ్మ డేవ.

శాక్యసింహః - సర్వార్థసిద్ధః - శౌద్ధోదనిః -  
గౌతమః - అర్కబన్ధః - మాయా దేవీసుతః ॥  
పు॥ ౬ యః = ఎవఁడు, శాక్యమునిః = “శాక.  
వృక్ష ప్రతిచ్ఛన్నం వాసం యస్మాచ్ఛ చక్రిరే |  
తస్మా దిత్వాకునంశాస్తే శాక్యా ఇతిభువిస్మృ  
తాః” అని చెప్పబడిన శాక్యనంశమునఁ  
బుట్టిన బుద్ధావాంతర భేదముగల శాక్యముని  
కలఁడో; సః = ఆ బుద్ధ దేవునిపేల్లు, (Buddha  
the founder of the religion named  
from him.

బ్రహ్మేన్ ॥ - ఆత్మభూః - సురజ్యేష్ఠః - పర  
మేష్ఠీన్ ॥ - పితామహః - హిరణ్యగర్భః -  
లోకేశః - స్వయంభూః - చతురాననః - ధాతా ॥  
ఋ॥ - అబ్రహ్మోనిః - ద్రుహిణః - విరిశ్చిః - కమలా  
ననః - స్రష్టా ॥ ఋ॥ ప్రజాపతిః - వేదాః ॥ ౧౬॥ -  
విధాతా ॥ ఋ॥ - విస్వస్పర్షి ॥ జో ॥ - విధిః ॥ పు॥  
౨౦॥ - బ్రహ్మ దేవునిపేల్లు [శతానందః - శత  
ధృతిః - విరిశ్చిః - అజః - విరిశ్చనః ॥] అధిక  
పాఠము.

జాంబాయి ప్రతిఘం దండు అధికపాఠము.

[నాభిజన్మాన్ద్రజః పూర్వోదనిధనః కమ  
లోద్భవః ॥ సదానందో రజోమూర్తి స్సత్యగో  
హంసవాహనః] Brahma or the Creator,  
బ్రహ్మ.

విష్ణుః - నారాయణః - కృష్ణః - వైకుంఠః - విష్ణు  
రశ్రవాః ॥ ౧౬॥ - దామోదరః - హృషీకేశః -  
కేశవః - మాధవః - స్వభూః - దైత్యారిః - పుణ్డరీ  
కాక్షః - గోవిందః - గరుడధ్వజః - పితామహః -

మాధవస్వభూః ౧౦॥  
 దైత్యారిః పుణ్డరీ కా  
 క్షో గోవిందో గరుడధ్వ  
 జః॥ పీతామ్బరోఽచ్యు  
 త శ్శార్ఙ్గ విష్వక్సేనో జ  
 నార్దనః॥ ఉపేంద్రోఽన్తా  
 వరజశ్చక్రపాణిశ్చతు  
 ర్భుజః॥ పద్మనాభో మ  
 ధురిపు ర్వాసుదేవస్త్రి  
 విక్రమః॥ ౨౦॥ దేవకీ  
 నందన శ్శౌరి శ్రీపతిః  
 పురుషోత్తమః॥ వనమా  
 లీ బలిధ్వంసీ కంసారా  
 తి రథోక్షజః॥ విశ్వమ్భ  
 రః కైటభజి ద్విధుశ్రీ  
 వత్సలాఞ్చనః॥ [గదా  
 గ్రజో ముఞ్జకేశో దా  
 శ్వాదశరూపభృత్]  
 వసుదేవో (అస్యజనక  
 స్సనవా) అనకదున్ధభిః

బలభద్రః ప్రలమ్బ  
 ఘ్నో బలదేవో ౨  
 చ్యుతాగ్రజః॥ రేవతీర  
 మణోరామః కామపా  
 లోహలాయుధః॥ ౨౩॥  
 నీలామ్బరో రాహిణీ

అచ్యుతః - శాన్తి ॥ ౧ ॥ - విష్వక్సేనః - జనార్దనః -  
 ఉపేంద్రః - ఇంద్రా) వరజః - చక్రపాణిః - చతుర్భు  
 జః - పద్మనాభః - మధురిపుః - వాసుదేవః - త్రివిక్ర  
 మః - దేవకీనందనః - శౌరిః - (సా) సౌరిః - శ్రీపతిః -  
 పురుషోత్తమః - వనమాలీ ॥ ౧ ॥ - బలిధ్వంసీ ॥ ౧ ॥ -  
 కంసారాతిః - అథోక్షజః - విశ్వమ్భరః - కైటభ  
 జిత్ - విధుః - శ్రీవత్సలాఞ్చనః॥ పు॥ ౨౦ - విష్ణు  
 దేవునిపేళ్లు. [గదాగ్రజః - ముఞ్జకేశః - దాశా  
 ర్హః - దశరూపభృత్॥] అధికపాఠము.

బాంబాయి ప్రతిమందుండు అధికపాఠము.

[పురాణపురుషో యజ్ఞపురుషోనరకాంతకః॥ జ  
 లశాయీవిశ్వరూపో ముకున్దో మురమర్దనః॥]  
 టీ॥ పురాణపురుషః - యజ్ఞ పురుషః - నరకా  
 న్తకః - జలశాయీ విశ్వరూపః - ముకున్దః - ముర  
 మర్దనః ] Sri Vishnu, the pervader and  
 preserver, श्रीविष्णु.

వసుదేవః - అనకదున్ధభిః॥ పు॥ ౨ - అస్యజ  
 నకః = శ్రీకృష్ణునితండ్రియగు వసుదేవునిపేళ్లు  
 Vasudeva, father of Sri Krishna.  
 वसुदेव.

బలభద్రః - ప్రలమ్బఘ్నః - బలదేవః - అచ్యు  
 తాగ్రజః - రేవతీరమణః - రామః - కామపాలః -  
 హలాయుధః - నీలామ్బరః - రాహిణీయః - తా  
 లాఙ్కః - ముసలీ (పా) ముపలీ - హలీ ॥ ౧ ॥ - సంక  
 ర్షణః - నీరపాణిః - కాలిన్దీభద్రః - బలః పుర ౨ -  
 బలరామునిపేళ్లు. Balarama, brother of

హలీ! సంకర్షణ స్తీర  
పాణిః కాలిస్తీ భేదనో  
బలః॥

మదనో మన్మథో  
మారః ప్రద్యుమ్నో  
మీనకేతనః। కన్దరో  
దర్పరోఽనజః కామః  
పంచశరస్సరః॥ ౨౫॥  
శమ్పరారి ర్మనసిజః కు  
సుమేషు రనన్యజః॥ పు  
ష్పధన్వా రతిపతి ర్మక  
రధ్వజ ఆత్మభూః॥ ౨౬॥

బ్రహ్మసూర్విశ్వకేతు  
(స్సా) దనిరుద్ధ ఉపా  
పతిః [అరవిందమశోకం  
చ చూతంచ నవమల్లి  
కా। నీలోత్పలంచ ప  
క్షౌతే పంచబాణస్య  
సాయకాః]

లక్ష్మీః పద్మాలయా  
పద్మా కమలాశ్రీర్హరి  
ప్రియా। [ఇంద్రరా లో

మదనః - మన్మథః - మారః - ప్రద్యుమ్నః -  
మీనకేతనః - కన్దరః - దర్పకః - అనజః - కామః  
పంచశరః - స్సరః - శమ్పరారిః - (పా) సమ్పరారిః -  
మనసిజః - కుసుమేషుః - అనన్యజః - పుష్పధన్వా  
॥ ౨౫ ॥ రతిపతిః - మకరధ్వజః - ఆత్మభూః॥ ౨౬ ॥  
మన్మథునిపేల్లు. శృంగారయోనిః శ్రీపుష్కోద  
రారి, కన్తుకాయజౌఁ ఇత్యుచాపోమధుసఖశ్శూ  
ర్పకారాతిహృచ్చయా టీ। శృంగారయోనిః -  
శ్రీపుష్త్రః - దరారిః - కన్తుః - కాయజః - ఇత్యుచా  
పః - మధుసఖః - శూర్పకారాతిః - హృచ్చయః]   
అ.పా॥ Cupid, the god of love. ॥ २५ ॥

బ్రహ్మసూః - విశ్వకేతుః - (పా) ఋశ్వకే  
తుః - అనిరుద్ధః - ఉపాపతిః ॥ ౨౫ ॥ - అనిరుద్ధుని  
పేల్లు. Aniruddha, [son of Pradyumna.  
अनिरुद्ध.

అరవిందమ్, అశోకమ్, చూతమ్॥ ౨౬॥, నవ  
మల్లికా॥ ౨౬॥, నీలోత్పలం॥ ౨౭॥ - మన్మథుని  
బాణములు. [ఉన్మాదన స్తాపనశ్చ శోషణ  
స్తస్మిన్నన స్తథా। సమ్మోహనశ్చ కామస్య  
పంచబాణాః ప్రకీర్తితాః॥]

లక్ష్మీః - పద్మాలయా - పద్మా - కమలా -  
శ్రీః - హరిప్రియా॥ ౨౬॥ - లక్ష్మీదేవిపేల్లు.  
(ఇంద్రరా-లోకమాతా-మా-రమా-మజ్జశ

మజ్జశ్చదేవతా భారవీ  
లోకజననీ క్షీరసాగర  
కన్యకా]

(శబ్దో లక్ష్మీపతేః)  
పాశ్చాత్య (శ్చక్రం)  
సుదర్శనం! కామోదకీ  
(Xదా) (ఖడ్గో) నన్దకః  
కాస్తుభో(మణిః)॥౨౮॥  
[(చాప) శ్చార్జ్యంమురా  
రేస్తు శ్రీవత్స(లాశ్చ  
నం మతమ్)। (అశ్వా  
శ్చ) శైబ్యసుగ్రీవ మేఘ  
పుష్ప వలాహకాః ।  
(సారథి) ద్దారుకో  
(మస్త్రీ) హ్యుద్ధవ (శ్చా  
నుజో) గదః॥]

గరుత్మాన్మరుడస్తా  
క్ష్మో వై నతేయః ఖగే  
శ్వరః । నాగాన్తకో  
విష్ణురథ స్సుపర్ణః పన్న  
గాశనః॥

శమ్భు రీశః పశుపతి  
శ్చివ శూలీ మహేశ్వ  
రః ఈశ్వరశ్వర్య ఈశా  
న శ్చజ్జర శ్చస్త్రీశే  
ఖరః॥ ౩౦॥ భూతేశః

కా ॥నీ॥ అధికపాతము.] Lakshmi, God-  
dess of Prosperity, లక్ష్మీ.

పాశ్చాత్యః ॥పు॥ విష్ణుదేవునిశబ్దము, his  
conch, సుదర్శనమ్ ॥న॥ (ప) సుదర్శనః ॥పు॥  
విష్ణుదేవునిచక్రము his discus, శ్రుదర్శన చక్ర,  
కామోదకీ ॥నీ॥ విష్ణుదేవుని గద, his mace,  
గదా, నన్దకః ॥పు॥ విష్ణుదేవుని ఖడ్గము, his  
sword, తలవార, కాస్తుభః॥పు॥విష్ణుపుధరించు  
మణి, his jewel, విణ్ణుకీ మణి.

[శార్జ్యమ్ ॥న॥ విష్ణుదేవుని ధనుస్సు, his  
bow, అనకా ఖన్త్రుః. (శ్రీవత్సః॥పు॥విష్ణుదేవుని  
యురస్థలమునందలి మచ్చ, Mark on his  
breast, అనకీలానీ పర చిహ్న శైబ్యః-సుగ్రీ  
వః-మేఘపుష్పః-వలాహకః॥పు॥ర-శ్రీకృష్ణుని  
తేరిగుట్టములపేళ్లు - దారుకః ॥పు॥ ౧-సారథి  
పేరు. ఉద్ధవః ॥పు॥ ౧-మంత్రిపేరు గదః ॥పు॥  
౧-తోబుట్టువుపేరు॥ అ. పా॥]

గరుత్మాన్ ॥త్ ॥-గరుడః-తార్క్ష్యః-వై నతే  
యః - ఖగేశ్వరః॥-నాగాన్తకః-విష్ణురథః-సుప  
ర్ణః-పన్నగాశనః ॥పు॥ ౯-విష్ణుదేవుని వాహన  
మగు గరుత్మానుని పేర్లు. Vehicle of  
Vishnu, విణ్ణు కా వాహన, గరుడ.

శమ్భుః-ఈశః-పశుపతిః-శివః-శూలీ॥న్॥-  
మహేశ్వరః-ఈశ్వరః-శర్వః - [పా] సర్వః-  
ఈశానః-శజ్జరః-చస్త్రీశేఖరః - భూతేశః -  
ఖడ్గపరశుః-గిరీశః-గిరీశః - మృడః - మృత్యు  
ఙ్గాయః-కృత్తివాసాః ॥న్॥ పినాకీ॥న్॥-ప్రమథా

ఖడ్గపరశు ర్గిరిశో గిరిశో  
మృడః । మృత్యుంజ  
యః కృత్తివాసాః పి  
నాకీ ప్రమథాధిపః ॥  
౩౧॥ ఉగ్రః కపర్దీ  
శ్రీకణ్ఠ శ్శితకణ్ఠః కపా  
లభృతో । వామదేవో  
మహాదేవో విరూపాక్ష  
ప్రిలోచనః ॥ ౩౨॥  
కృశానురేతా స్సర్వ  
జ్ఞో ధూర్జటిర్మిలలోహి  
తః । హరస్సర్వహరో  
భర్త త్ర్యమ్బక ప్రీత  
రాత్తకః ॥ ౩౩॥ గజ్ఞాధ  
రో ఽన్తరిపుః క్రతు  
ధ్వంసీ వృషధ్వజః ।  
వ్యోమకేశో భవో  
భీమః స్థానా రుద్ర  
ఉమాపతిః ॥

కపర్దీ (ఽస్య జటాజూ  
టః) పినాకో ఽజగవం  
(ధనుః) । ప్రమథా  
(స్సృజి) పారిషదా బ్రా  
హ్మిత్యాద్యాస్తు మా  
తరః ॥

ధిపః - ఉగ్రః - కపర్దీ ॥ న్ - (శ్రీ) కణ్ఠః - శితకణ్ఠః -  
కపాలభృత్ - వామదేవః - మహాదేవః - విరూ  
పాక్షః - త్రిలోచనః - కృశానురేతాః ॥ న్ - సర్వ  
జ్ఞః - ధూర్జటిః - మీలలోహితః - హరః - స్సర్వ  
హరః - భర్తః - త్ర్యమ్బకః - త్రిపురాత్తకః - గజ్ఞా  
ధరః - అన్తరిపుః - క్రతుధ్వంసీ ॥ న్ - వృషధ్వ  
జః - వ్యోమకేశః - భవః - భీమః - స్థానా - రుద్రః -  
ఉమాపతిః పు ॥ ౪౦ - శివునిపేళ్లు. Siva, the  
destroyer, శివజీ.

[శ్లో॥ అష్టమూర్తి రహిర్బుధోన్మయ మహా  
కాలో మహానటః । భస్మాజ్జరాగో ఽస్థిహర  
ఉగ్రాక్షో నాగకంజుణః । కణ్ఠే కాలో ఽర్ధ  
నారీశః కాలకూటాశనో ఽనఘః । కురజ్గపాణి  
ద్విగావసాః కాలకాలో ఽమృరామ్బరః । పశ్య  
ల్లలాటః ఖట్వాజ్గధరః పితృవనేచరః । గజా  
సురారిః కుహనావటుకో వట మూలగః ॥ ఆది  
భిక్షు ర్మహామృత్యు ర్భవన్మృత్యుపవాహనః ।  
ఖడ్గేన్దుశ్చిబికో ఽనాది ర్జటిలో బ్రహ్మమూర్ధ్న  
ధృతో ॥ నారాయణప్రియః పశ్చాత్క్రో ద్రుహి  
ణసారధిః । నిగమాశ్శ్వో నదీజారో వేదకాలే  
యకో ఽగ్నిధృక్ । క్రీడాకిరాతః కైలాస మద్వి  
రో ఖోబసంహరః । ఖోణీరథో హరిశరో  
మేరుధన్వామ్బుధీమధిః ]

కపర్దః ॥ పు ॥ ౧ - అస్య జటాజూటః = శివునిజటా  
జూట ము, Braided hair, శివ కా జట.  
పినాకః ॥ పు ॥ - అజగవమ్ ॥ న ॥ ౨ - ఇతనిధనుస్సు  
Bow. ప్రమథాః ॥ పారిషదాః ॥ పు ॥ బ ॥ ౨ -  
నంది మొదలైన ప్రమథగణముల పేళ్లు,  
Attendants, శివకే సేవక. మాతరః ॥ బు,

విభూతి రూపైశ్వర్య  
(మణిమాదికమష్టధా)

ఉమా కాయనీ  
గౌరీ కాళీ హైమవతీ  
శ్వరీ॥ ౩౬॥ శివాభవానీ  
రుద్రాణీ శర్వాణీ సర్వ  
మగ్ధలా! అపర్ణా పార్వ  
తీ దుర్గా మృడానీ చణ్డి  
కామినికా॥ ౩౭॥

(ఆర్యా దాతౌ యణీ  
చైవ గిరిజా మేనకా  
త్మజా)

వినాయకో విఘ్న రాజ  
దైవమాతుర గణాధి  
పాః । (అ) ప్యేకదస్త  
హేరమ్భ లమ్బాదర  
గజాననాః॥

కార్తికేయో మహా  
సేన శృరజన్మా పడా  
ననః । పార్వతీనందనః

నీ, బ॥ ౧-బ్రాహ్మి మొదలయిన సప్తమాతృ  
కలపేళ్లు [బ్రాహ్మి మాహేశ్వరీచైవ కామారీ  
వైష్ణవీ తథా । వారాహీచైవ చేంద్రాణీ  
చాముణ్డా సప్తమాతరః॥] The divine  
mothers or Energies of the gods.

విభూతిః - భూతిః॥నీ॥విశ్వరూప్॥న॥ ౩-అష్ట  
ధా(వర్తమానం) అణిమాదికమ్ = అణిమౌద్యష్ట  
సిద్ధులపేళ్లు. [అణిమా మహిమా చైవ శరీమా  
లఘిమా తథా॥ ప్రాప్తిః ప్రాకామ్య మీశిత్యం  
వశిత్యం చాష్టసిద్ధయః॥] Superhuman  
power. అతౌకిక సిద్ధియా

ఉమా - కాయనీ - గౌరీ - కాళీ - హైమ  
వతీ - ఈశ్వరీ - శివాభవానీ - రుద్రాణీ - శర్వా  
ణీ - సర్వమగ్ధలా - అపర్ణా - పార్వతీ - దుర్గా - మృ  
డానీ - చణ్డికా - అమ్మికా॥నీ॥ ౧౭. శివునిభార్య  
యగు పార్వతీదేవి పేళ్లు. The wife of Siva  
and goddess of destruction. शिव की  
पत्नी पार्वती.

[ఆర్యా - దాతౌ యణీ - గిరిజా - మేనకాత్మ  
జా-॥నీ॥ అధికపాఠము.]

వినాయకః - విఘ్న రాజః - దైవమాతురః -  
గణాధిపః - ఏకదస్తః - హేరమ్భః - లమ్బాదరః -  
గజాననః - ॥పు॥౧-శివునికుమారుడైన వినాయ  
కునిపేళ్లు. Ganesa, the obviator of  
difficulties, गणेशजी.

కార్తికేయః - మహాసేనః - శరజన్మా॥౯॥-  
పడాననః - పార్వతీనందనః - స్కందః - సేనానీః -  
అగ్నిభూః - గుహః - బాహులేయః - తారకజిత్ -



స్కందస్సేనాసీరగ్నిభూ  
ద్ధహః॥ బాహులేయ  
స్తారకజి ద్విశాఖ శ్శిఖి  
వాహనః॥ మాణ్డాతుర  
శ్వక్తిధరః కుమారః  
క్రౌంచదారణః॥

ఇంద్రోమరుత్వాన్మ  
ఘవా బిడౌజాః పాక  
శాసనః । వృద్ధశ్రవా  
శ్శునాసీరః పురుహూ  
తః పురందరః॥రం॥జిష్ణు  
న్దేఖ ర్షభ శ్వక్ర శ్వత  
మన్యు ర్దివస్పతిః । సు  
త్రామా గోత్రభి ద్వ  
జ్జీ వాసవో వృత్రహా  
వృషా ॥ వాస్తోష్పతి  
స్సరపతి ర్బలారాతి  
శ్వచీపతిః । జమ్భభేదీ  
హరిహయ స్స్వారా  
ణ్ణము చి మాదనః ॥  
సంక్రందనో దుశ్చ్యవన  
స్తరామా ణ్యేఘవాహ  
నః॥ ఆఖిన్దల స్సహస్రా  
క్ష ఋభుతౌ

(స్తస్యతుప్రియా॥రర॥

పులోమజా శచీంద్రాణీ  
(సగరి) త్వమరావతీ ।  
(హయ) ఉచ్చైః శ్రవా

విశాఖః - శిఖివాహనః - మాణ్డాతురః - శ్వక్తిధరః -  
కుమారః - క్రౌంచదారణః ॥పు॥ ౧౭- శివుని  
కుమారుడగు కుమారస్వామిపేళ్లు. God of  
war. कुमार-युद्धका अधिपति षण्मुख.

[శ్వజీ భృజీ రిటి స్తుడ్డి నద్దివో నద్దికేశ్వరః॥  
నద్దికేశ్వరుని పేళ్లు. కర్మమోటితు చాముడ్డా చ  
ర్మముడ్డాతు చర్చికా॥ శివపరిచారకులపేళ్లు.]

ఇంద్రః - మరుత్వాన్ ॥త్ ॥ - మఘవాన్ ॥  
బిడౌజాః ॥న్ ॥ - పాక శాసనః - వృద్ధశ్రవాః ॥న్ ॥ -  
సునాసీరః - పురుహూతః - పురందరః - జిష్ణుః -  
లేఖర్షభః - శక్రః - శతమన్యుః - దివస్పతిః - సుత్రా  
మాన్ ॥ - గోత్రభిత్ ॥ద్ ॥ - వజ్రన్ ॥వాసవః -  
వృత్రహన్ ॥ - వృషాన్ ॥ - వాస్తోష్పతిః - సుర  
పతిః - బలారాతిః - శచీపతిః - జమ్భభేదీన్ ॥  
హరిహయః - స్వారాట్ జే ॥ - నముచిసూదనః  
సంక్రందః - దుశ్చ్యవనః - తురామాట్ ॥సా॥ మేఘ  
వాహనః - ఆఖిన్దలః - సహస్రాక్షః - ఋభుతౌ  
॥న్ ॥పు॥ ౩౫ - దేవేంద్రుని పేళ్లు. శ్లో॥ ప్రాచీ  
నబర్హి రహిహా పృతనామా ట్పులోమజిత్ ॥  
టీక. ప్రాచీనబర్హిః అహిహాన్ ॥ పృతనామాట్  
॥హా॥ పులోమజిత్ ॥ అధికపాఠము] Indra,  
Regent of the Sky. इंद्र.

పులోమజా - శచీ(పా)సచీ-ఇంద్రాణీ॥సీ॥ ౩ -  
ఇంద్రుని భార్య పేళ్లు. Wife of Indra.  
इंद्रकी स्त्री, शची.

(స్నాత్రో) మాతలిర్న  
స్తనం (వనమ్)॥ (స్వా  
త్పా)సాదో వై జయ  
న్తో జయస్తః పాకశా  
సనిః॥

ఐరావతోఽభ్రమా  
తజ్జై రావణాభ్రము  
వల్లభాః॥ ర౭॥

హ్రదిసీ వజ్ర (మ  
స్త్రీ)స్వా త్కులిశం  
భిదురంపవిః శతకోటి  
స్వరుశ్చ మ్బాదమ్బా  
లిరశని (ర్వయోః)॥  
ర౭॥

వ్యోమయానం వి  
మానో(౭స్త్రీ) (నార  
దాద్యా) సురర్షయః॥  
(స్వా)త్సుధర్మా దేవస  
భా పీయాప మమృ  
తం సుధా॥ మన్దాకినీ వి  
యద్గంగా స్వర్ణదీ సురదీ  
ర్ఘికా॥ మేరు స్సుమేరు  
ర్హేమాదీ రత్నసాను  
స్సురాలయః॥ పక్షై  
తే దేవతరవోమన్దారః  
పారిజాతకః॥ సన్తానః

అమరావతీసీ॥ ౧-ఇంద్రుని పట్టణము పేరు.  
ఉచ్చైఃశ్రవాః ॥న్॥ పు॥ అతని గుఱ్ఱము.  
మాతలిః ॥పు॥ ౧-అతనిసారథి, his chario-  
teer. ఇంద్రకా సారథి. నస్తనమ్॥న॥ ౧-అతని  
యువనము, his garden. ఇంద్ర కా బాగ.  
వైజయస్తః పు॥ ౧-అతని మేడ his palace  
ఇంద్రకా మహల్. జయస్తః - పాకశాసనిః॥పు॥ ౨-  
అతని కుమారుడు. ఐరావతః-అభ్రమాతజ్జః-  
ఐరావణః - అభ్రమువల్లభః ॥పు॥ ౪ - ఇంద్రుని  
దేనుగుపేర్లు Indra's elephant. ఇంద్రకా  
హాథి

హ్రదిసీసీ॥ - వజ్రమ్॥ ప్న॥-కలిశమ్-భిదురమ్  
॥న॥ - పవిః - శతకోటి - స్వరుః(ప)స్వరుః॥న్॥  
శమ్భుః - దమ్బాళిః॥ పు॥-అశనిః॥పు॥ ౧-వజ్ర  
యుధముపేర్లు. Thunder bolt. వజ్ర.

వ్యోమయానమ్॥న॥విమానః-॥ప్న॥ ౨-దేవ  
రథముపేర్లు. Air-chariot. హవాజహజ  
విమాన. సురర్షయః॥ఇ,పు,బ॥ ౧ -నారదుడు  
దేవలుడు మొదలుగాఁగల దేవర్షుల పేర్లు  
Divine sages. సుధర్మా (పా)సుశర్మా॥న్॥-  
దేవసభా॥సీ॥౨-దేవసభ, The council of  
the Gods దేవ సభా. పీయాపమ్-అమృతమ్  
॥న॥ సుధా ॥సీ॥౩- అమృతముపేర్లు, Nectar  
of Ambrosia అమృత. మన్దాకినీ వియద్గంగా-  
స్వర్ణదీ సురదీర్ఘికా ॥సీ॥౪- ఆకాశగంగపేర్లు,  
The Ganges of the Sky ఆకాశ గంగా.  
మేరుః-సుమేరుః-హేమాదిః-రత్నసానుః-సు

కల్పవృక్షశ్చ (పుంసివా  
హరిచంద్రనమ్) ॥ ౧౦ ॥

సనత్కుమారో వై  
ధాత్ర స్వర్వైద్యా  
వశ్వినీసుతో నాసత్యా  
వశ్వినౌ దస్త్రా వాశ్వినే  
యా చ (తావృథా)  
॥ ౧౧ ॥

(స్త్రీయాం బహు)  
ష్వప్సరస్సర్వైశ్వశ్యా  
(ఊర్వశీముఖాః) । ఊ  
ర్వశీ మేనకా రమ్భా  
ఘృతాచీచ తిలొత్తి  
మా । సుకేశీ మంజు  
ఘోషా చ చిత్రరేఖా  
సురాంగనాః (హాహా  
హూహూ శైవమా  
ద్యా) గన్ధర్వా (స్త్రీ  
దివౌకసామ్) ॥ ౧౨

అగ్ని రైశ్వానరో  
వహ్ని ర్వీతిహోత్రో  
ధనంజయః కృపీటయో  
నిష్కలనో జాతివేదా  
స్తమానపాత్ ॥ ౧౩

రాలయః ॥ ప్ర॥ ౧౧- మేరుపర్వతముపేళ్లు. The  
extremity of the world's axis, मेरु पर्वत.  
మందారః - పారిజాతకః - సంతానః - కల్పవృక్షః  
॥ ప్ర॥-హరిచంద్రనమ్॥ ప్న ॥ ౧౧- దేవతల వృక్షముల  
పేళ్లు, Celestial trees, स्वर्ग के पेड़.

సనత్కుమారః-వైధాత్రః॥ ప్ర॥ ౧-బ్రహ్మ  
పుత్రుఁడైన సనత్కుమారునిపేళ్లు, స్వర్వై  
ద్యా-అశ్వినీసుతో-నాసత్యా-అశ్వినౌ-దస్త్రా-  
అశ్వినేయా ॥ ప్ర॥ ద్వి॥ ౧-దేవవైద్యులయిన  
యశ్వినీ దేవతల పేళ్లు, Physicians of Hea-  
ven, स्वर्ग के वैद्य.

అప్సరసః ॥ ౧౧ ॥ - స్వర్వైశ్వశ్యాః ॥ ౧౧, బ॥ ౨॥  
[ఊర్వశి, మేనక, రంభ, ఘృతాచి, తిలొ  
త్తమ, సుకేశి, మంజుఘోష మొదలుగాఁ  
గల] దేవవేశ్యలపేళ్లు. Celestial courtes-  
ans स्वर्ग की नाचनेवाली. గన్ధర్వాః ॥ (పా)  
గాన్ధర్వాః ॥ ప్ర॥ బ॥ ౧ - దేవతలలో హాహా  
హూహూపులు తుంబురు విశ్వానసు చిత్ర  
రథులు మొదలయిన దేవగాయకుల పేళ్లు,  
Celestial musicians, Quiristers of  
Heaven, स्वर्ग के गायक.

అగ్నిః-వైశ్వానరః-వహ్నిః-వీతిహోత్రః-  
ధనంజయః - కృపీటయోనిః - జ్వలనః - జాత  
వేదాః ॥ ౧౧ ॥ తమానపాత్ ॥ ద్, ప్న ॥ బర్హిః  
న్ ॥ శుష్మాన్ ॥ (ప) బర్హిశ్శుష్మాన్ ॥ కృష్ణ  
వర్మాన్ ॥ శోచిష్కేశః-ఉపర్బుధః-అశ్రయా

బద్ధిశ్చస్తాకృష్టవర్తా  
శోచిష్మేశఉపద్బధః  
ఆశ్రయాశో బృహ  
ద్భానుః కృశానుః పా  
వకోఽనలః॥ రోహి  
తాశో వాయుసఖ  
శ్శిఖావానా శుశుక్ష  
ణిః । హిరణ్యరేతా  
హుతభుగ్దహనో  
హవ్యవాహనః॥ ౧౫॥  
సప్తార్చిర్దమునా శ్శు  
క్రశ్చిత్రిభానుర్విభా  
వనుః । శుచిరప్పిత్త

మార్వస్తు బాడబో  
బడబానలః॥ ౧౫॥ (వ  
హేర్దవయో) ద్వా  
కీలావర్చిష్టాతిశ్శిఖా  
(ప్రియామ్॥) (త్రిమ)  
స్ఫులిక్తోఽగ్నికణస్సం  
తాపస్సంజ్వర (స్స  
మా) (ఉల్కాస్యాన్ని  
ర్గతజ్వాలా భూతిర్భ  
సితభస్మనీ । ట్రాకో  
రక్షాచ దావస్తదవో  
షన హుతాశనః॥ ]

ధర్మరాజః పితృపతి  
స్సమవర్తి పరేతరాట్ ।

శః (పా) ఆశయాశః - బృహద్భానుః - కృశా  
నుః - పావకః - అనలః - రోహితాశ్వః (పా)  
లోహితాశ్వః - వాయుసఖః - శిఖావాన్॥ ౧౫॥  
ఆశుశుక్షణిః-హిరణ్యరేతాః॥ ౧౬॥ హుతభుక్  
॥ ౧౭॥ దహనః - హవ్యవాహనః - సప్తార్చిః॥ ౧౮॥  
దమునాః॥ ౧౯॥ శుక్రః-చిత్రభానుః-విభావనుః-  
శుచిః॥ ౨౦॥ - అప్పిత్తమ్॥ ౨౧॥ ౩౪ - అగ్ని  
హోత్రునిపేళ్లు, Fire. అగ్ని. [కాలీ, కరాలీ,  
మనోజవా, సులోహితా, సుధూమ్రవర్ణా,  
స్ఫులింగినీ, విశ్వదాసా, అనునవి యేడు వరు  
సగా అగ్నిజ్వాలలు.]

బౌర్వః-బాడబః-బడబానలః॥ ౨౨॥ ౩ బడ  
బాగ్నిపేళ్లు, Submarine fire, వత్సవానల.  
జ్వాలః - కీలః॥ ౨౩॥ అర్చిః॥ ౨౪॥, స్ప - హేతిః  
॥ ౨౫॥ శిఖా॥ ౨౬॥ ౧ - అగ్నిజ్వాలపేళ్లు, Flame,  
త్రాకా. స్ఫులిక్ఠః॥ ౨౭॥ - అగ్నికణః॥ ౨౮॥ ౨ -  
మిణుగులు పేళ్లు, Spark, చినగారి. సంతా  
పః-సంజ్వరః॥ ౨౯॥ ౧ - వేడిమిపేళ్లు, Heat,  
గమీ.

[ఉల్కా॥ ౧ - కొఱవిపేరు, A Fire-  
brand, ట్రాకా. భూతిః॥ ౨౦॥ - భసితమ్ - భస్మ  
॥ ౨౧॥, న॥ ట్రాకః॥ ౨౨॥-౨౩॥ ౧ - బూదిపేళ్లు,  
Ashes, రాక్ష. దావః - దవః॥ ౨౪॥ ౧-కారు  
చిచ్చు పేళ్లు, A forest-conflagration,  
డాదానల. అధికపాఠము.]

ధర్మరాజః-పితృపతిః-సమవర్తి॥ ౧౬॥ - పరేత  
రాట్॥ ౧౭॥-కృతాంతః-యమునా బ్రాతా॥ ౧౮॥-

కృతాంతో యమునా  
భ్రాతా శమనో యమ  
రాడ్యమః॥౧౮॥ కాలో  
దణ్డధర శ్చాద్ధదేవో  
నైవస్వతోఽస్తకః॥

శమనః - యమరాట్॥జ్॥-యమః-కాలః-దణ్డ  
ధరః-శ్చాద్ధదేవః-నైవస్వతః-అస్తకః ॥పు॥ ౧౮  
యమునిపేళ్లు, Yama, the Judge of depar-  
ted souls, యమ.

రాక్షసః కోణపః క్ర  
వ్యా త్క్రవ్యాదోఽ  
స్తప ఆశరః ॥ ౧౯ ॥  
రాత్రిశ్చురో రాత్రిన  
రః కర్బురో నికషా  
త్మజః । యాతుధానః  
పుణ్యజనో నైర్వతో  
యాతు రక్షసీ॥

రాక్షసః-కోణపః-(పా) కాణపః-క్రవ్యాత్  
॥ద్॥ క్రవ్యాదః-అస్తపః (పా) ఆశ్రపః-ఆశరః  
(పా)అసురః-రాత్రిశ్చురః-రాత్రిచరః-కర్బురః  
(పా) కర్బరః - నికషాత్మజః - యాతుధానః-  
పుణ్యజనః-నైర్వతః ॥పు॥ యాతు ॥న॥ రక్షః  
॥న॥, న॥ ౧౯ - నిర్వతిపేళ్లు, (రాక్షసవాచక  
ములు) A Giant, రాక్షస.

ప్రచేతా వరుణః పాశీ  
యాదసాం పతిరప్పతిః॥

ప్రచేతాః ॥న॥ వరుణః - పాశీ॥న॥-యాద  
సాంపతిః - అప్పతిః ॥పు॥ ౧౯ - వరుణునిపేళ్లు,  
The Regent of water, ఇరణ డేవ.

శ్వసన స్పర్శనోవా  
యర్తాతరిశ్వా సదాగ  
తిః ॥౨౦॥ పృషదశ్వో  
గన్ధవహో గన్ధవాహ  
ఽనిలాఽశుగాః॥సమీ  
ర మారుత మరుజ్జగ  
త్ప్రాణ సమీరణాః॥  
నభస్వదాత పవన పవ  
మాన ప్రభజ్జానాః॥

శ్వసనః - స్పర్శనః - వాయుః-మాతరిశ్వా  
॥న॥ - సదాగతిః - పృషదశ్వః-గన్ధవహః-గన్ధ  
వాహః-అనిలః-ఆశుగః-సమీరః-మారుతః -  
మరుత్-జగత్ప్రాణః-సమీరణః-నభస్వాన్  
॥త్॥ - వాతః - పవనః-పవమానః-ప్రభజ్జనః  
॥పు॥ ౨౦-వాయుదేవునిపేళ్లు, Air or Wind,  
వాయుదేవ.

[ప్రకమ్పనోమహావాతో ఝంఝావాత  
స్సవృష్టికః॥ టీక. ప్రకమ్పనః - మహావాతః -  
ఝంఝావాతః - సవృష్టికః=గాలితోగూడిన  
వాన అధికపాతము.] Violent wind,  
झांझावात.

ప్రాణోఽపానస్సమా  
న శోచీదాన వ్యానౌ  
చ వాయవః ||౬౩||

శరీరస్థా ఇమే

రంహస్తరసీతు రయ  
స్వదః జవోఽథ

శీఘ్రం త్వరితం లఘు  
క్షీప్ర మరం ద్రుతమ్||  
సత్వరం చపలం తూర్ణ  
మవిలమ్బిత మాశుచ||

సతతానారతాశ్రాస్త  
నస్త తావిర తానిశమ్||  
నిత్యానవరతాజస్త(మ

ప్య)థాతిశయోభరః|  
అతివేల భృశాత్మర్థా  
తిమా త్రోద్ధాధ నిర్భ  
రమ్||౬౬|| తీవ్రైకాస్త  
నితాన్తాని గాఢ బాఢ

ప్రాణః-అపానః-సమానః-ఉదానః-వ్యానః  
గి. ఇమే=ఇవి, శరీరస్థా=శరీరమునందుండు,  
వాయవః = వాయువులపేళ్లు, Five vital  
airs, पंच धातु.

[(హృది) ప్రాణో (గుదే)ఽపాన స్సమానో  
(నాభిసంస్థితః) | ఉదానః (కణ్ఠదేశస్థః) వ్యాన  
(స్వర్వశరీరగః)|| నాగశ్చకూర్మ కృకరో దేవ  
దత్తో ధనంజయః| (వాద్వాచే) నాగ (తీక్ష్ణాతః)  
కూర్మ (ఉస్మీలనేచ్ఛృతః)|| కృకరా (చ్ఛక్షు  
తంజ్ఞేయం) దేవదత్తా (ద్విజృమ్భణమ్) | (నజ  
హాతి మృతం వాపి సర్వవాపీ) ధనంజయః|| ]  
అధికపాఠము.

రంహః-తరః ||న, న||-రయః-స్వదః-జవః  
||పు|| గి - వేగముతోఁగూడిన గమనముపేళ్లు,  
Speed, చాఱ.

శీఘ్రమ్-త్వరితమ్-లఘు-క్షీప్రమ్-అరమ్-  
ద్రుతమ్ - సత్వరమ్ - చపలమ్ - తూర్ణమ్-అవి  
లమ్బితమ్-ఆశు ||న|| ౧౧-శీఘ్రముగా, (లేక)  
శీఘ్రమైనది, Quick or swiftly, जल्दी से.

సతతమ్-అనారతమ్-అశ్రాస్తమ్-సస్తతమ్-  
అవిరతమ్-అనిశమ్-నిత్యమ్-అనవరతమ్ - అజ  
స్తమ్|| ౯. ఎడతెగక (లేక) ఎడతెగనిది,  
Continuous or Continually, निरंतर.

అతిశయః-భరః-అతివేలమ్-భృశమ్-అత్మ  
ర్థమ్-అతిమాత్రమ్ - ఉద్ధాధమ్ - నిర్భరమ్ -  
తీవ్రమ్ - ఏకాస్తమ్ - నితాస్తమ్-గాఢమ్ -  
బాఢమ్ - దృఢమ్ - ౧౮. అతిశయముపేళ్లు,  
Much or excessive, ज्यादा.

దృఢానిచ | (క్షీబేశీఘ్రా  
ద్యన త్వేస్యా త్రిష్యే  
షాంభేద్యగామియత్)

శీఘ్ర) శబ్దము మొదలు దృఢశబ్దమువఱకుఁ  
గల శబ్దములలో అతిశయభరణ శబ్దములు రెండు  
ను నిత్య పులింగములు. తక్కిన శబ్దములు  
క్రియావిశేషణము లైనను, గుణవాచకము  
లైనను | న | ఈ శబ్దములలో నే శబ్దము విశే  
ష్యముతోఁ గూడునో యది || ౩ ||

కుబేర శ్రుష్ట్యవృక్షస  
ఖో యక్షరాడ్ధవ్యాకే  
శ్వరః | మనుష్యధర్మా  
ధనదోరాజరాజోధనా  
ధిపః || కిన్నరేశో వైశ్ర  
వణః పౌలస్త్యో నర  
వాహనః | యక్షైకపిన్ద్ర  
లబిల శ్రీదపుణ్యజనే  
శ్వరాః ||

కుబేరః-శ్రుష్ట్యవృక్షసఖః-యక్షరాట్ || ౩ ||  
గుహ్యకేశ్వరః-మనుష్యధర్మా || ౪ || - ధనదః-  
రాజరాజః - ధనాధిపః-కిన్నరేశః-వైశ్రవణః-  
పౌలస్త్యః-నరవాహనః-యక్షః-ఏకపిన్ద్రః- ఐల  
బిలః-శ్రీదః-పుణ్యజనేశ్వరః-|| ౫ || ౧౭ - కుబే  
రుని పేర్లు. Kubera, the God of riches,  
క్రూర.

(అస్యోద్యానం) వై  
త్రరథం (పుత్రస్తు) నల  
కూబరః | కైలాసః (స్థా  
న) మలకా (పూర్వమా  
నంత) పుష్పకమ్ || ౨౦  
(స్యా) త్కిన్నరః కిం  
పురుష స్తురజ్గవదనో  
మయః | నిధి (ర్నా) శే  
వధి (ర్భేదాః) పద్మ  
శఙ్ఖాదయో (నిధేః) ||  
౨౧ || [మహాపద్మశ్చ  
పద్మశ్చ శఙ్ఖో మకర

వైత్రరథమ్ || ౧ || ౧-కుబేరుని తోటపేరు.  
నలకూబరః || ౨ || ౧ - అతనికూమారునిపేరు.  
కైలాసః || ౩ || ౧ - అతని యునికీర్తనపేరు.  
అలకా || ౪ || ౧ - అతని పట్టణముపేరు. పుష్ప  
కమ్ || ౫ || ౧-అతని విమానముపేరు. కిన్నరః-  
కింపురుషః-తురజ్గవదనః - మయః || ౬ || ౧-  
కిన్నరులపేర్లు. కొందఱి నాలుగును నాలుగు  
జాతులందురు. నిధిః-శేవధిః || (పా) శేవధిః  
పు || ౭-నిధిపేర్లు, Treasure, నిధిః-పద్మశ్చ  
దయః=పద్మము శఙ్ఖము మొదలైనవి, నిధేః=  
నిధియొక్క, భేదాః = భేదములు. మకరము  
శఙ్ఖము మొదలయినవి తొమ్మిది నిధిభేదము

కచ్చపా! ముకుందకుంద  
నీలాశ్చ ఖర్వశ్చ నిధ  
యో నవ||]

ఇతి స్వర్గవర్గః.

ద్యౌదివా (ద్యౌస్త్రీ  
యా). మధ్రం వ్యోమ  
పుష్కర మద్భరమ్||  
నభోఽస్తరిక్షం గగన  
మస్తనం సురవర్త్మ  
ఖమ్| వియద్విష్ణుపదం  
(వాతువుం) స్యాకాశ  
విహాయసీ|| [విహాయ  
సోఽపినాకోఽపి ద్యౌ  
రపి స్యాత్తదవ్యయమ్|  
తారాపథ శ్శబ్దగుణో  
మేఘద్వారం మహా  
బిలమ్||]

ఇతి వ్యోమవర్గః.

దిశస్త్ర కకుభః కాష్ఠా  
ఆ శాశ్చ హ రి త శ్చ  
(తాః)

ప్రాచ్యవాచీ ప్రతీచ్య  
(స్తాః పూర్వ దక్షిణ ప  
శ్చిమాః)|

లనుట. Auriferous gems. [మహాపద్మః,  
పద్మః, శబ్దః, మకరః, కచ్చపః, ముకుందః,  
కుందః, నీలః, ఖర్వః ||పు||] ఇవి నవనిధిభేదములు.  
सुवर्णधूतं रत्न.

స్వర్గముతో జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

ద్యౌః||ఓ||-ద్యౌః-||వ||సీ||-ఆభ్రమ్-వ్యోమ  
న్|| పుష్కరమ్-అద్భరమ్-నభః ||న్|| - అ  
రిక్షమ్ - గగనమ్ - అనస్తమ్-సురవర్త్మన్  
ఖమ్-వియత్-విష్ణుపదం ||న|| - ఆకాశం-విహ  
యః ||న్, ప్న|| ౧౬ - ఆకాశముపేళ్లు, The  
sky or atmosphere, आसमान.

[విహాయసః-నాకః ||పు|| - ద్యౌః ||అవ్య||  
తారాపథః-శబ్దగుణః ||పు|| - మేఘద్వారమ్  
మహాబిలమ్||న|| అధికపాఠము.]

ఆకాశముతో జేరిన పదసమూహము ముగిసెను

దిశః||శ్||-కకుభః||భ్||-కాష్ఠాః-ఆశాః||ఆ  
హరితః||త్||సీ||బ||౫||-దిక్పామాన్యనామములు  
Quarters of the world, Region, Direc  
tion, दिशा.

ప్రాచీ-ఆవాచీ (పా) అపాచీ-ప్రతీచీ||సీ||౩||  
వరుసగాఁ బూర్వ East, पूर्व; దక్షిణ South  
दक्षिण; పశ్చిమ West, पश्चिम దిక్కులపేళ్లు



(ఉత్తరాది) గుడిచీ

ఉడిచీ ||నీ|| ౧-ఉత్తరదిక్కుపేరు, North-  
ఉత్తర.

స్యాద్దిశ్యంతు (త్రిమ  
౩గ్భవే) (అవాగ్భవ)  
మవాచీనా ముదీచీన  
ముదగ్భవమ్) । (ప్ర  
శ్యగ్భవం) • ప్రతీచీనం  
ప్రాచీనం । (ప్రాగ్భవం  
త్రిమ) || ]

దిశ్యమ్ ||త్రి|| ౧ - దిక్కులందుఁ బుట్టిన  
వస్తువుపేరు. What is produced in a  
direction, దిశా కా. [అవాచీనమ్ = దక్షిణ  
దిక్కునఁ బుట్టినది, Southern, दक्षिणी. ఉదీ  
చీన = ఉత్తరదిక్కునఁ బుట్టినది, Northern,  
उत्तरी. ప్రతీచీనమ్ = పడమటిదిక్కునఁ బుట్టినది,  
Western, पश्चिमी. ప్రాచీనమ్ = తూర్పు  
దిక్కునఁ బుట్టినది, Eastern, पूर्वी.]

ఇంద్రోవహ్నిః పితృప  
తైర్వైర్యతో వరుణో  
మరుత్ । కుబేర ఈశః  
పతయః పూర్వాదీ  
రాం దిశాం క్రమా  
త్) || ౨౫ ||

ఇంద్రః - వహ్నిః-పితృపతిః-వైర్యతః-వరు  
ణః-మరుత్ -కుబేరః-ఈశః||పు|| ౧ క్రమాత్ =  
వరుసగా, పూర్వాదీరామ్ = తూర్పు మొద  
లైన, దిశామ్ = (నిమిది) దిక్కులకు, పత  
యః = అధిపతులపేళ్లు, Regents of quar-  
ters and points, दिक्पालक.

ఐరావతః పుష్కరికో  
వామనః కుముదోఽఞ్జ  
రః । పుష్పదన్త స్సార్వ  
భౌమ స్సుప్రతీక (శ్చవి  
గ్గజాః) || (కరి)ణ్యోఽ  
భముః కపిలా పిఙ్గలా  
ఽనుపమా (క్రమా  
త్) । తామ్రపణ్డి శుభ్ర  
దన్తి చాఙ్గానాచాఙ్గానా  
వతీ || ౨౬ ||

ఐరావతః - పుష్కరికః-వామనః-కుముదః-  
అఙ్జనః-పుష్పదన్తః-సార్వభౌమః - సుప్రతీకః  
||పు|| ౧-దిగ్గజాః - (వరుసగా నెనిమిది) దిగ్గజ  
ములపేళ్లు. Elephants belonging to the  
Eight Regents, दिक्पाल कों के हाथी.

అభముః-కపిలా-పిఙ్గలా-అనుపమా-తామ్ర  
పణ్డి-(పా) తామ్రకర్ణి-శుభ్రదన్తి, అఙ్గానా అఙ్గా  
నావతీ ||నీ|| ౧ - క్రమాత్ = వరుసగా,  
కరిణ్యః = అష్టదిగ్గజముల భార్యలపేళ్లు,  
दिक्पालकों की स्त्रियाँ.

(క్షీబావ్యయ) స్వప  
దిశం (దిశోర్ధ్వే)

అపదిశమ్ ||న, అవ్య||-విదిక్ ||నీ|| ౨-దిశో  
ర్ధ్వే = రెండుదిక్కులనడుమ నుండెడు మూల

విదిక్ (స్త్రియామ్) |  
అభ్యంతరం త్వంతరా  
లం చక్రవాలం తు  
మణ్డలమ్ || 20 ||

దిక్కుపేళ్లు, Intermediate point, బీచికా  
ప్రదేశ. అభ్యంతరమ్ - అంతరాలమ్ ||న|| ౨-  
మధ్యప్రదేశము పేళ్లు, Included space,  
చక్రవాలమ్ - మణ్డలమ్ ||న|| ౨-మణ్డలాకార  
మైన వస్తువు పేళ్లు, The sensible hori-  
zon; or any arc and circumference,  
गोलाकार जगह.

అభ్రం మేఘోవారి  
వాహః | స్తనయిత్ను  
ర్వలాహకః | ధారాధ  
రోజలధర స్తటిత్వా  
న్వారిదోఽమృభృ  
త్ || ఘనజీమూత ము  
దిరజలము గూమయో  
నయః | కాదమ్బిని మే  
ఘమాలా (త్రిషుమేషు  
భవే) ౨భ్రయమ్ |  
స్తనితం గర్జితం (మేఘ  
నిష్ఠోఘో) రసితాదిచ |  
శమ్పాశతస్రాద్రాద్రాది  
వైరవాత్యః క్షణ  
ప్రభా || తటిత్సేదామ  
నీవిద్యుచ్ఛృణ్వలా చప  
లాఽపిచ | స్ఫూర్జఘర్ష  
జ్రనిష్ఠోఘో మేఘజ్యోతి  
రిరమృదః || ౨౨ || ఇద్దా  
యుధం శక్రధను (స్త  
దేవఋజు) రోహితమ్ ||  
(వృష్టిర్వర్షం తద్విఘ్న

అభ్రమ్ ||న|| - మేఘః - వారివాహః - స్తనయి  
త్నుః - బలాహకః - ధారాధరః - జలధరః - తటి  
త్వాన్ ||త్|| - వారిదః - అమృభృత్ - ఘనః -  
జీమూతః - ముదిర - జలముక్ ||చ్|| ధూమ  
యోనిః ||పు|| ౧౫ మేఘముపేళ్లు, A cloud,  
बादल.

కాదమ్బిని - మేఘమాలా ||సీ|| ౨ మేఘ  
పంక్తి, A line of clouds, मेघांकी पंक्ति.  
అభ్రయమ్ ||త్రి|| ౧ - మేఘభవే = మేఘము  
నందుఁ బుట్టిన జలాదులు, స్తనితమ్ - గర్జితమ్ -  
రసితమ్ ||న|| 3 - మేఘములధ్వని - అనఁగా  
నులుము, The rattling of thunder,  
मेघ का गर्जन. ఆదిశబ్దముచేత స్వనిత ధ్వని  
తాదులగు పేళ్లును గలవు. శంపా(పా)సంపా-  
శతస్రాదా - హ్రాదిని - విరావతీ-క్షణప్రభా-  
తటిత్ - సేదామనీ - (సా)సేదామనీ-విద్యుత్ -  
చశ్చలా-చపలా ||సీ|| ౧౦ - మెలుము, Light-  
ning, विजली. స్ఫూర్జఘః - వజ్రనిష్ఠోఘః (పా)  
వజ్రనిష్ఠేషః ||పు|| ౨ - వజ్రఘుట్టనమువలనఁ  
గలిగిన మ్రోత, A clap of thunder,  
गर्जन. మేఘజ్యోతిః ||స్||, న|| - ఇరమృదః

తే) వగ్రహఽవగ్రహా (సమా) ॥౩॥  
ధారాసమ్పాత ఆసారః  
సీకరోఽమ్బుకణః (స్పృతః) | వర్షోపలస్తు  
కరకా (మేఘచ్ఛన్నే  
ఽహ్ని) దుర్దినమ్ ॥

౧౪॥

॥పు॥ ౧-మేఘమునందున్న తేజస్సు, A flash of lightning. ఇంద్రాయుధమ్ - శక్రధనుః ॥మ్॥న॥ ౧-ఇంద్రధనుస్సు, Rainbow, इंद्र-  
चक्र. రోహితమ్ ॥న॥ ౧-ఋజు = చక్కగా  
నున్న యాధనుస్సు, Indra's bow unbent.  
వృష్టిః ॥నీ॥-వర్షమ్ ॥న॥ ౧-వాన, Rain, वर्षा.  
వగ్రహః-అవగ్రహః ॥పు॥ ౧ - తద్విఘాతే =  
ఆవర్షము యొక్క విఘ్నమునందు వర్షించును.  
అనగా ననావృష్టి, Drought, अनावृष्टि.  
ధారాసమ్పాతః - ఆసారః ॥పు॥ ౧ - జడివాన,  
A hard shower, मूसलधार वर्षा శీకరః -  
అమ్బుకణః ॥పు॥ ౧-తేనఘ్రులు, Thin rain.  
వర్షోపలః ॥పు॥-కరకా ॥నీ॥ (పా) కరకః ॥పు॥  
౧ - వడగండ్లు, Hail, ओला. దుర్దినమ్ ॥న॥  
౧ - మేఘచ్ఛన్నే = మేఘముచేత గప్పబడిన,  
అహ్ని = దినము, A cloudy day, मेघाच्छादित  
दिन.

అస్తధావ్యవధా (పుం  
స) త్వస్తద్ధి రపవార  
ణమ్ | అపిధాన తిరో  
ధాన పిధానాఽచ్ఛాద  
నానిచ ॥

అస్తధా-వ్యవధా ॥నీ॥-అస్తద్ధిః ॥పు॥-అప  
వారణమ్-అపిధానమ్-తిరోధానమ్-పిధానమ్-  
ఆచ్ఛాదనమ్ ॥న॥ ౧-కప్పట పేళ్లు, Clovering  
disappearance, or concealment, ळकात्.

హిమాంశు శ్చంద్ర  
మాశ్చంద్ర ఇన్ద్రః కు  
ముదబాన్ధవః | విధు  
స్సుధాంశు శ్చ భ్రాంశు  
రోషధీశో నిశాపతిః ॥  
౧౬॥ అజ్ఞోజైవాత్మక  
స్సోమో గ్లోర్మగా

హిమాంశుః - చంద్రమాః ॥న్॥ చంద్రః -  
ఇన్ద్రః - కుముదబాన్ధవః - విధుః-సుధాంశుః -  
శుభ్రాంశుః-ఓషధీశః-నిశాపతిః-అజ్ఞః - జైవా  
త్మకః - సోమః - గ్లోః-యృగాజ్ఞః-కలానిధిః-  
ద్విజరాజః - శశధరః - నక్షత్రేశః-క్షపాగరః  
॥పు॥ ౧-చంద్రునిపేళ్లు, The moon, चन्द्र.

జ్ఞః కలానిధిః । ద్విజ  
రాజ శృశధరో నక్ష  
త్రేశః క్షపాకరః॥౮౭॥

కలాతు (షోడశో భా  
గో) బిమ్బా (౭ ప్రే)  
మణ్డలం (త్రిషు)॥

భి త్తం శకల ఖడ్గే  
(వాపుం) సృష్టోఽర్థం  
(సమేఽంశ కే)॥ చన్ద్రి  
కా కాముదీజ్యోతాన్ని  
ప్రసాద (స్తు) ప్రసన్న  
తా । కలజ్ఞా-జ్ఞా  
లాఞ్చనంచ చిహ్నం  
లక్ష్మ చ లక్షణమ్॥  
౮౮॥ [పాళిః కేతు  
ర్ధ్వజో లిజ్గం నిమిత్తం  
వ్యజ్ఞనం పదమ్ । ప్రజ్ఞా  
నంచా ప్యభి జ్ఞానం  
లలామంచ లలామచ ]

సుషమా (పరమా శో  
భా) శోభాకా నిర్ద్యుతి  
శ్చవిః । అవశ్యానుస్తునీ  
హారస్తుమారస్తుహినం  
హీమం ॥౯౦॥ ప్రా లే  
యం మిహీ కాచాధ

కలా ॥సీ॥ ౧-చంద్రనియొక్క పదియాటవ  
పాలిపేరు, A digit; a phase of the moon;  
चन्द्रका सोलहवाँ भाग. బిమ్బః ॥ప్ష॥ మణ్డ  
లమ్ ॥త్రి॥ ౨ - చంద్ర సూర్య మండలముల  
పేళ్లు, The disc of the sun or moon;  
चन्द्र मण्डल.

భి త్తమ్ ॥న॥ - శకలమ్-ఖడ్గమ్ ॥ప్ష॥-అర్ధ  
॥పు॥ ౪-తునుకపేళ్లు, A part, हिस्सा. అర్ధ  
శబ్దము సమాంశమును జెప్పనపుడు ॥న॥  
Half, आध. చన్ద్రికా-కాముదీ-జ్యోతాన్ని  
॥సీ॥ ౩-వెన్నెలపేళ్లు, Moonlight, चांदनी  
ప్రసాదః ॥పు॥-ప్రసన్నతా ॥సీ॥ ౨-నిర్మలత్వము  
పేళ్లు, purity; clearness; brightness  
निर्मलता. కలజ్ఞః-అజ్ఞః ॥పు॥-లాఞ్చనమ్-  
చిహ్నమ్ - లక్ష్మ ॥న॥ - లక్షణమ్ ॥న॥ ౬-  
గుఱుతుపేళ్లు, A spot or mark; stigma  
चिह्न. [పాళిః ॥సీ॥-కేతుః-ధ్వజః-లిజ్గమ్-నిమి  
త్తమ్ - వ్యజ్ఞనమ్ - పదమ్-ప్రజ్ఞానమ్-అభిజ్ఞా  
నమ్-లలామమ్-లలామ ॥న॥ అధికపాఠము.

సుషమా ॥సీ॥ ౧ - పరమా-ఎక్కువైన  
శోభా - కాంతిపేరు, Exquisite beauty  
अलौकिक शोभा. శోభా - కాంతి-ద్యుతిః  
చవిః ॥సీ॥ ౪-కాంతిపేళ్లు, Splendour, तेज  
అవశ్యానుస్తునీహారః-తుమారః ॥పు॥ - తుహి  
నమ్-హీమమ్-ప్రా లేయమ్ ॥న॥ మిహీ కా(చా

హిమానీ హిమసంహతిః శీతం (గుణేతద్వదధా) స్సుషిమశ్చి శిరోజడః || ౯౦ || తుషారశ్శీతల శ్శీతో హిమ (స్సప్తాన్య లిజ్జకాః) || ధ్రువ బౌత్తాన పాది (స్యా) దీగస్త్యః కుమ్భ సమ్భవః | మైత్రావరుణి (రస్త్యైవ) లోపాముద్రా (సధర్మిణీ) | నక్షత్ర మృక్షంభం తారా తార కాప్యడు (వాస్త్రియామ్) దాక్షాయణ్యో ౭ శ్వినీ త్యాది తారా) అశ్వయుగశ్వినీ | రాధావిశాఖా పుష్యేతు సిధ్యతిష్యేశ్ర విష్ణయా || ౯౧ || (సమా) ధనిష్ఠా (స్యః) ప్రోవృపదా భాద్రపదా (స్త్రీయః) మృగశీర్షం మృగశిర (స్తస్మిన్నే) వా ౭ గ్రహాయణీ || ౯౨ || ఇల్వలా (స్త చ్చి రోదేశే తారకా నివసన్తియాః) ||

మహికా || నీ || ౭ - మంచుపేళ్లు, Frost, గ్రహర. హిమానీ - హిమసంహతిః || నీ || ౧ - మంచు యొక్క సమూహముపేళ్లు, A mass of snow, శీతం ౧ గుణవాచకమైనపుడు || న || శైత్యగుణముపేరు, Chillness, శీత. సుషిమః [పా] సుశిమః-శిశిరః-జడః - తుషారః-శీతలః-శీతః-హిమః || పు || ౭ - శైత్యగుణము గలదానిపేళ్లు, Frigid, శీత. ఇవి విశేష్య లింగములు. ధ్రువః - బౌత్తానపాదిః || పు || ౧ - ధ్రువుని పేళ్లు, The polar star, శ్రవనక్షత్ర. అగస్త్యః - కుమ్భసమ్భవః - మైత్రావరుణిః || పు || ౩ - అగస్త్యుని పేళ్లు, Star Canopus, అగస్త్య. లోపాముద్రా || నీ || ౧ - అగస్త్యునిభార్యపేరు. నక్షత్రమ్-ముక్షమ్-భమ్ || న || - తారా || నీ || తారకా-ఉడు || స్స || ౬ - నక్షత్రముపేళ్లు, A star, నక్షత్ర. అశ్వినీ త్యాదితారాః-అశ్వినీనక్షత్రము మొదలయిన యిరువదియేడునక్షత్రములు, దాక్షాయణ్యః || ఈ, నీ, బ - దాక్షాయణులనబడుచున్నవి. Asterisms. అశ్వయుక్ || జ్ || అశ్వినీ || నీ || ౧ - అశ్వినీనక్షత్రము పేళ్లు, The head of Aries, ఆశ్విని నక్షత్ర. రాధా విశాఖా || నీ || ౧ - విశాఖా నక్షత్రము పేళ్లు, Stars in the southern scale, విశాఖ నక్షత్ర. పుష్యమ్ || న || - సిధ్యః-తిష్యః || పు || ౩ - పుష్యనక్షత్రము, Stars in Cancer, పుష్య. శ్రవిష్ఠా - ధనిష్ఠా || నీ || ౧ - ధనిష్ఠపేళ్లు, The Dolphin, చనిష్ఠా. ప్రోవృపదాః || నీ || ౧ - పూర్వాభాద్రపేరు, భాద్రపదాః || నీ || ౧ - ఉత్తరాభాద్రపేరు, The wing

of pegasus, उत्तराभाद्र. మృగశీర్షమ్-మృగశిరః ||న||న|| ఆగ్రహాయణీ ||సీ|| 3 - మృగశీర్షము పేర్లు, Orion, శృగశిరః. ఇల్వలః|| ౧ - తచ్చిరోదేశే - ఆమృగశీర్ష నక్షత్రము మీద, యః తారకాః నివస్తి-ఏనక్షత్రము లున్నవో అవి, Stars in the head of Orion.

బృహస్పతిస్సరాచార్యో గీషపతిర్ధివణోగురుః|| జీవ ఆశ్విరసో వాచస్పతి శ్చిత్రశిఖిణ్ణజః|| శుక్రోదైత్య గురుః కావ్య ఉశనా భార్గవః కవిః|| అశ్టారకఃకుజో భామో లోహితాక్షో మహీసుతః | రాహిణీయో బుధ స్సౌమ్య (స్సమా) సౌరిశ్చనైశ్చకాః [శనిమద్యై పక్షుకాలో ఛాయా పుష్టో ౭సితో ౭ర్కజః]

తమస్తు రాహుస్సృష్టాను సైన్సం హి కేయో విధుం తుదః | (సప్తర్షయో మరీచ్య త్రిముఖా) శ్చిత్రశిఖిం డినః | (రాశీనాముద

బృహస్పతిః - సురాచార్యః-గీషపతిః-ధివణః|| గురుః - జీవః-ఆశ్విరసః-వాచస్పతిః-చిత్రశిఖిణ్ణజః ||పు|| ౯-బృహస్పతి పేర్లు. Jupiter ఇక్ష్వాపతి. శుక్రః-దైత్యగురుః-కావ్యః-ఉశనా ||న|| భార్గవః - కవిః ||పు|| ౬ - శుక్రునిపేర్లు Venus, शुक्र. అశ్టారకః-కుజః-భామః-లోహితాక్షః-మహీసుతః ||పు|| ౭-అంగారకనిపేర్లు Mars, कुज. రాహిణీయః - బుధః-సౌమ్య ||పు|| ౩-బుధునిపేర్లు, Mercury बुध. సౌరిః శనైశ్చరః ||పు|| ౨-శనిపేర్లు, Saturn, शनि [శనిః, మద్యః, పక్షుః, కాలః, ఛాయాపుష్టః అసితః, అర్కజః] అధికపాఠము. తమ ||న, ప్న|| - రాహుః - స్వర్భానుః-సైంహియః-విధుంతుదః ||పు|| ౭ - రాహుపు పేర్లు The ascending node, राहु.

మరీచ్య త్రిముఖాః=మరీచి, (అత్రి, అంరస్సు, పులస్త్యుడు, పులహుడు, క్రతువు వసిష్ఠుడు) మొదలైన, సప్తర్షయః=సప్తర్షుల చిత్రశిఖిణ్ణజః ||న, పు, బ||-చిత్రశిఖిండులన బడుదురు. Ursa major, सप्त ऋषि के तारं లగ్నమ్ ||న|| ౧ - రాసుల యుదయమ

యో) లగ్నం తేతు  
మేషవృషాదయః॥

మూర సూర్యార్య మా  
దిత్య ద్వాదశాత్మదివా  
కరాః ॥౧౦౦॥ భాస్క  
రా హస్తీర బ్రధ్న  
ప్రభాకర నిభాకరాః॥  
భాస్వద్వివస్వత్ప్రస్తాశ్వ  
హరిదశోవ్యష్టరశ్మయః॥

వికర్తనార్క మార్తణ్డ  
మిహిరారుణ పూష  
ణః॥ ద్యుమణి స్తరణి  
ర్మిత్త్ర) చిత్రభాను  
ర్విరోచనః॥ విభావసు  
ర్గ్రహ పతి స్త్విషాం  
పతి రహర్పతిః॥ భాను  
ర్హంస సహస్రాంశు  
స్తపన స్సవితా రవిః॥  
[కర్మసాక్షి జగచ్చక్షు  
రంశుమాలీ త్రయీత  
నుః॥ ప్రద్యోతనో దిన  
మణిః ఖద్యోతో లోక  
బాన్ధవః॥ ఇనో భగో  
ధామనిధిః పద్మినీవల్ల  
భో హరిః॥]

Ascension ; the rising of the signs,  
तारों का उदय. ఆ రాసులు:-మేషము, Aries,  
मेख राशि. వృషభము, Taurus, वृषभ  
राशि. मिथुनము, Gemini, मिथुन राशि.  
कर्कटकము, Cancer, कर्क राशि. सिंह  
ము, Leo, सिंह राशि. कन्या  
राशि. तुल, Libra, तुला राशि. वृश्चि  
కము, Scorpio, वृश्चिक राशि. धनुस्సు,  
Sagittarius, धनुष राशि. मकर  
ము, Capricorn, मकर राशि. कुंभ  
ము, Aquarius, कुंभ राशि. मीन  
రాశి అను పండ్రెండు signs of Zodiac,  
राशि चक्र.

సూరః (పా) శూరః - సూర్యః-అర్యమా  
॥న్॥-ఆదిత్యః-ద్వాదశాత్మా ॥న్॥-దివాకరః-  
భాస్కరః - అహస్కరః-బ్రధ్నః-ప్రభాకరః-  
విభాకరః-భాస్వాన్ ॥త్॥ - వివస్వాన్ ॥త్॥  
సప్తాశ్వః - హరిదశ్వః - ఉష్ణరశ్మిః-వికర్తనః-  
అర్కః-మార్తణ్డః (పా) మార్తాణ్డః-మిహిరః-  
అరుణః-పూషా ॥న్॥ - ద్యుమణిః - తరణిః-  
మిత్త్రః - చిత్రభానుః - విరోచనః-విభావనుః-  
గ్రహపతిః - త్విషాంపతిః-అహర్పతిః-భానుః-  
హంసః - సహస్రాంశుః-తపనః ॥సవితా॥ఋ॥-  
రవిః ॥పు॥ 32 - సూర్యునిపేళ్లు. The sun,  
सूर्य. [కర్మసాక్షి ॥న్॥ - జగచ్చక్షుః ॥మ్॥-  
అంశుమాలీ ॥న్॥ త్రయీతనుః-ప్రద్యోతనః-  
దినమణిః - ఖద్యోతిః - లోకబాన్ధవః-ఇనః-  
భగః-ధామనిధిః-పద్మినీవల్లభః-హరిః] అ.పా.  
[పద్మాక్షుడైజసాంరా శిశ్చాయానాథస్తమి

మాతరః పిఙ్గలోదన్త  
(శృణ్ణాంశోః పారిపా  
ర్శ్వకాః)॥ సూరసూ  
తోఽరుశోఽనురుః  
కాశ్యపి ర్గరుడాగ్రజః॥  
౧౦౮॥ పరివేషస్తు పరిధి  
రుపసూర్యకమణ్ణలేకిర  
ణో స్రమయూఖాంశు  
గభస్తిఘ్నిః ఘృష్ణ  
యః॥ భానుః కరో  
మరీచిః (స్త్రీపుంస  
యో) ర్దీధితిః (స్త్రీ  
యామ్)॥ (న్యః) ప్ర  
భాత గ్రుచి స్త్విడాభ  
భాశ్చవి ద్యుతిదీప్త  
యః॥ ౧౦౯॥ రోచి  
శ్శోచి (రుభేక్షిభే) స్ర  
కాశో ద్యోత ఆతపః॥  
కోష్ఠం కవోష్ఠం మన్దో  
ష్ఠం కదుష్ఠం (త్రిమత  
ద్యుతి)॥ ౧౧౦॥ తిగ్మం  
తీక్ష్ణఖరం (తద్య) స్మృ  
గతృష్ణా మరీచికా॥

ఇతి దిగ్వర్గః.

స్రహః] [పద్మాక్షః - తేజసాంరాశిః-ఛాయా  
నాథః-తమిస్రహః॥ అధికపాఠము.]

మాతరః-పిఙ్గలః-దన్తః॥ ౩-చణ్డాంశోః =  
సూర్యునియొక్క, పారిపార్శ్వకాః=పార్శ్వ  
మునందుండు సంగదేవతల పేర్లు, Atten-  
dants of the Sun, సృ్య కే గావీవర్గీ.

సూరసూతః-అరుణః-అనురుః-కాశ్యపిః-  
గరుడాగ్రజః॥ ౧౦౮-సూర్యసారథి పేర్లు,  
The dawn, the charioteer of the Sun,  
సృ్యకా సారథి. పరివేషః (పా) పరివేశః -  
పరిధిః॥ ౧౦౯॥ ఉపసూర్యకమ్, మణ్ణలం॥ ౧౧౦-  
ఒకానొకప్పుడు సూర్యునిచుట్టును జూడఁబడు  
కుండలాకారమైన తేజోవిశేషము పేర్లు, Halo.  
కిరణః - ఉగ్రః-మయూఖః-అంశుః-గభస్తిః-  
ఘ్నిః-ఘృష్ణః-(ప) వృష్ణిః-భానుః-కరః॥ ౧౧౧-  
మరీచిః॥ ౧౧౨॥ దీధితిః॥ ౧౧౩-సూర్యకిరణము  
పేర్లు, A ray, కిరణ. ప్రభా-యక్॥ ౧౧౪-  
రుచిః - త్విష్త్॥ ౧౧౫-భా-భాః॥ ౧౧౬-ఛవిః-  
ద్యుతిః-దీప్తిః॥ ౧౧౭॥ రోచిః॥ ౧౧౮॥ శోచిః॥ ౧౧౯॥  
౧౨౦-సూర్యకాంతిపేర్లు, Light, సృ్య కీ  
కాంతి. స్రకాశః - ద్యోతః-ఆతపః॥ ౧౨౧-  
ఎండపేర్లు, Sunshine, ఖర. కోష్ఠమ్-కవో  
ష్ఠమ్-మన్దోష్ఠమ్-కదుష్ఠమ్॥ ౧౨౨-ఇంచుక,  
వేడిమిపేర్లు, Warmth, గమీ. ఇంచుక  
వేడిమిగలవస్తువుఁ జెప్పనపుడు॥ ౧౨౩॥ తిగ్మమ్-  
తీక్ష్ణమ్-ఖరమ్॥ ౧౨౪-వేడిమిపేర్లు, Heat.  
గమీ. కోష్ఠాదిశబ్దములవలె వేడిమిగలవస్తు  
వును జెప్పనపుడు॥ ౧౨౫॥ మృగతృష్ణా-మరీచికా  
॥ ౧౨౬॥ ఎండమావులపేర్లు, Mirage, మృగతృష్ణా  
దిక్కులతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను



కాలోదిప్త్యోఽప్యనే  
హాఽపిసమయోఽ  
(ప్యథ) పక్షతిః॥౧౦౮॥  
ప్రతిప(ద్వే ఇమేస్త్రీ  
త్వే) తదాద్యా (స్తి  
థయో) (ద్వయోః)  
(ఘస్రో దినోహనీ) (వా  
తున్లబే) దివసవాసరా  
॥౧౦౯॥ ప్రత్యూషోఽ  
హర్మఖం కల్యముషః  
పత్యుష నీలపి॥ ప్రభా  
తంచ దినాస్తేతు స్నా  
యస్సన్ధ్యా పితృ ప్ర  
నూః ॥౧౧౦॥

(ప్రాహ్ణోఽపరాహ్ణమ  
ధ్యాహ్న) స్త్రీ సన్ధ్య

(మథ) శర్వరీ॥ నిశానిశీ  
ధినీరాత్రిస్త్రీ యామా  
క్షణదాక్షపా॥౧౧౧॥  
విభావరీ తమస్విన్యార  
జనీయామినీ తమీ॥ త  
మిస్తా(తామనీరాత్రి॥)

కాలః-దిప్తః-అనేహా ॥స్॥-సమయః ॥పు॥  
౪ - కాలముపేళ్లు, Time, समय. పక్షతిః -  
ప్రతిపత్ ॥ద్॥నీ॥ ౨ - పాడ్యమి (ప్రథమ)  
First lunar day, शुक्लपक्ष की प्रथमतिथि  
తిథయః ॥ప్స, ఇ, బ॥ ౧-పాడ్యమి మొదలయిన  
తిథులు, A lunar day शुक्लपक्ष की तिथि.  
ఘస్రః ॥పు॥ దినమ్-అహః ॥న్॥న॥ - దివసః-  
వాసరః ॥ప్స॥ ౫-దినముపేళ్లు, A day, दिन.  
ప్రత్యూషః ॥పు॥ అహర్మఖం-కల్యమ్-ఉషః-  
ప్రత్యుష ॥స్॥ - ప్రభాతమ్ ॥న॥ ౬ - ప్రాతః  
కాలము పేళ్లు, The dawn, अरुणादय.  
దినాస్తః-సాయః ॥పు॥ (పా) సాయమ్-అవ్య॥  
౨-సాయంకాలము పేళ్లు, Evening, साय-  
काळ. సంధ్యా-పితృప్రనూః ॥క్షే, నీ॥ ౩-సం  
ధ్యాకాలముపేళ్లు, Twilight, गोधूलि समय.  
[వ్యుష్టంవిభాతం ద్వే క్షీ బే పుంసి గో సర్గ  
ఇవ్యతే॥] అధికపాఠము.

త్రిసన్ధ్యమ్ ॥న॥ ౧-ప్రాహ్ణోపరాహ్ణ మధ్యా  
హ్నము లనబడు దినాద్యస్తమధ్యభాగముల  
సమూహము, Forenoon, afternoon, and  
mid-day, सुबह, दुपहर, शाम.

శర్వరీ-నిశా-నిశీధినీ-రాత్రిః-త్రియామా -  
క్షణదా-క్షపా-విభావరీ-తమస్విని - రజనీ (ప)  
రజనిః-యామినీ-తమీ (పా) తిమా ॥నీ॥ ౧౨  
రాత్రిపేళ్లు, Night, रात.

తమిస్తా ॥నీ॥ ౧-తామనీరాత్రిః-గాఢాంధ  
కారపురాత్రి పేరు, 'A dark night, अंधेरी  
रात.

జ్యోతీన్ని (చంద్రిక  
యాఽన్వితా) ౧౧౨ః  
(అగామివర్తమానాహ  
ద్యుక్తాయానిశి)పక్షిణీ

గణరాత్రం నిశా బ  
హ్వః ప్రదోషో రజ  
నీముఖమ్ ౧౧౩॥

అర్ధరాత్రనిశీకా (ద్వా

(ద్వా)యామప్రహరౌ

(సమా)॥ (స)పర్వసన్ధిః  
(ప్రతిపత్పృష్ఠ దశో  
ర్యదస్తరమ్ ౧౧౪॥

పక్షాంతా పృష్ఠదశ్యా  
(ద్వే)

పౌర్ణమాసీ తు పూ  
ర్ణిమా॥ (కలాహీనేసా)  
ఽనుమతిః (పూర్ణే)  
రాకా (నిశాకరే)॥

౧౧౫॥

జ్యోతీన్ని ॥సీ॥ ౧ - చంద్రికయా = వెన్నెల  
తోడ, అన్వితా = కూడిన రాత్రి పేరు,  
A moon-light night, चांदनी रात.

పక్షిణీ ॥సీ॥ ౧-అగామివర్తమానాహద్యు  
క్తాయాం నిశి = వచ్చునట్టి పగటితోను నడ  
చెడు పగటితోనుకూడిన రాత్రి, A night  
and two days, एक रात और दो दिन.

గణరాత్రమ్ ॥న॥ ౧ - నిశాః-బహ్వః:-  
పెక్కు రాత్రుల పేరు, A multitude of  
Nights, कई रातें. ప్రదోషః ॥పు॥ - రజనీ  
ముఖమ్ ॥న॥ ౨-ప్రదోషకాలముపేళ్లు, The  
beginning of night, रात्री का आरंभ.

అర్ధరాత్రః-నిశీకః ॥పు॥ ౨-అర్ధరాత్రము  
పేళ్లు, Midnight. अर्ध रात्री.

యామః-ప్రహరః ॥పు॥ ౨-జాము పేళ్లు,  
A period of three hours, पहर.

పర్వసన్ధిః ॥పు॥ (ప) పర్వ ॥న॥ సన్ధిః  
॥పు॥ ౧-పున్నమకును పాడ్యమికిని అమావా  
స్యకును పాడ్యమికిని నడుమనున్న కాలము  
పేరు, The junction of the fifteenth  
and first of a lunar fortnight. पञ्च.

పక్షాంతః ॥పు॥ - పచ్చదశి ॥ఈ, సీ॥ ౨ -  
పున్నమకును అమావాస్యకును పేళ్లు, पूर्णिमा  
और अमावास्या.

పౌర్ణమాసీ-పూర్ణిమా ॥సీ॥ ౧ - పున్నమ  
పేళ్లు, Day of full moon, पूर्णिमा. నిశా  
కరే = చంద్రుడు, కలాహీనే (సతి) = ఒకకళచే  
దక్కునైనవాడుగా నున్నప్పుడు, సా॥ ఆపు  
న్నమ, అనుమతిః ॥సీ॥ ౧ - అనుమతియనం

బడును, Moon one digit less than full.  
పూర్ణే(సతి)=(పదాఙ్ముకళలతోఁ గూడియున్న  
ప్పుడు) రాకా||సీ||-రాకయనంబడును, Moon  
quite full, पूर्ण चांद्र.

అమావాస్య త్వ  
మావస్య దర్శ సూ  
ర్యేన్ద్రసజ్జః|| (సాదృ  
ష్టేన్ద్ర) స్మిసీవాలీ (సా  
వష్టేన్ద్రకలా)కుహూః||

అమావాస్య-అమావస్య ||సీ||దర్శః-సూ  
ర్యేన్ద్ర సజ్జః ||పు|| ౪ - అమావాస్య పేళ్లు,  
Day of new moon, अमावास्या. సీసీవాలీ  
||సీ|| ౧-దృష్టేన్ద్రః సా=చంద్రకళ కనఁబడిన  
యమావాస్య పేరు, కుహూః ||సీ|| ౧-నష్టేన్ద్ర  
కలా సా=చంద్రకళ కనఁబడని యమావాస్య  
పేరు.

ఉపరాగో గ్రహో  
(రాహుగ్రస్తే త్వందా  
చ పూష్టిచ) । సోపప్ల  
వోపరక్తా(ద్వా)

ఉపరాగః - గ్రహః ||పు|| ౨-గ్రహణము  
పేళ్లు, An eclipse, ग्रहण. సోపప్లవః - ఉప  
రక్తః ||పు|| ౨-రాహుగ్రస్తే=రాహువుచేత  
గ్రసింపఁబడిన, ఇన్ద్రా - చంద్రునికిని, పూష్టి  
చ - సూర్యునికిని పేళ్లు. Eclipsed sun or  
moon, राहु अक्षित चांद्र व सूर्य.

వగ్నుస్తాతఉపా  
హితః|| ౧౧౨||

అగ్నుస్తాతః-ఉపాహితః ||పు|| ౨-ధూమ  
కేతువుపేళ్లు, A meteor or comet, కేతు.

(ఏకయోక్త్యా) పు  
ష్పవన్తా (దివాకర  
నిశాకరా)

పుష్పవన్తా ||త్|| (ప) పుష్పదన్తా ||అ,పు||  
ద్వి|| ౧-ఏకయా ఉక్త్యా=ఒకమాటచేత, దివా  
కరనిశాకరా = సూర్యచంద్రులపేరు, Sun  
and Moon, सूर्य, चांद्र.

(అష్టాదశనిమేషాస్తు)  
కాష్ఠా

కాష్ఠా ||సీ|| ౧ - అష్టాదశనిమేషాః=పదు  
నెనిమిది తెప్పపాట్లకాలముపేరు, Time  
measured by 18 twinklings, (१८ पल).

(త్రింశత్తు తాః)  
కలా|| ౧౧౩||

కలా ||సీ|| ౧-తాః త్రింశత్=అట్టికాష్ఠలు  
ముప్పది గూడిన కాలము పేరు, Eight  
Seconds, आठ सेकंड.

(తాస్తుత్రింశ)క్షణ

క్షణః ||పు|| ౧-తాః త్రింశత్ = అట్టిక్షణలు ముప్పదిగూడినకాలముపేరు, Four minutes, चार मिनिट.

(స్తేతు) ముహూర్త  
ర్త (ద్వాదశౌ (స్తే  
యామ్) తేతుత్రింశ)  
దహోరాత్రః

ముహూర్తః ||పు|| ౧-తే ద్వాదశ = అట్టిక్షణములు పండ్రెండుగూడిన కాలముపేరు, 48 minutes, ౪౮ మినిట. అ హో రా త్రః ||పు|| ౧-తేత్రింశత్ = అట్టి ముహూర్తములు ముప్పదిగూడినకాలము, A day and night, एक रात और दिन.

పక్ష (స్తేదశ) పంచ  
చ || ౧౧౯||

పక్షః ||పు|| ౧-తేదశపంచ = అట్టియహోరాత్రములు పదు నేను గూడిన కాలము, A fortnight, एक पक्ष.

(పక్షౌ పూర్వాపరా)  
శుక్లకృష్ణౌ

శుక్లః ||పు|| ౧-కృష్ణః ||పు|| ౧-వరుసగాఁ బూర్వపక్షము (Light fortnight) (शुक्ल पक्ष) నకును, అపరపక్షము (dark fortnight) (कृष्ण पक्ष) నకును బేళ్లు.

మాసస్తు (తావు  
భౌ)

మాసః ||పు|| ౧-తావుభౌ = ఆ శుక్ల కృష్ణ పక్షములు రెండుగూడిన కాలముపేరు, A month, महीना.

ద్వాద్వా మాఘ  
ది మాసౌస్యా దృతు

ఋతుః ||పు|| ౧-మాఘమాసము మొదలు రెండేసి నెలలు గూడిన కాలము పేరు, A season, ऋतु.

(స్తే) రయనం (త్రి  
భిః) || ౧౨౦||

అయనమ్ ||న|| ౧-త్రైః త్రిభిః = అట్టిఋతువులు మూడు గూడినకాలముపేరు, A half-year, अर्ध संवत्सर.

(అయనే ద్వేఽతిరు  
దక్షిణా ౨ర్క స్య)  
వత్సరః!

వత్సరః ||పు|| ౧-సూర్యుని యుత్తరపుదిక్కున సంచారముగాను దక్షిణపుదిక్కున సంచారముగాను నుండు దక్షిణోత్తరాయణములు రెండును సంవత్సరమనఁబడును. ఇదియే

యొకయేడు, A year, एक वर्ष. మాఘాది శ్రావణపర్యంతము సూర్యుని యుత్తరగతి, యుత్తరాయణము, Sun's progress to the north of the equator, उत्तरायन. శ్రావణాదిమాఘపర్యంతము దక్షిణగతి, దక్షిణాయనము, Sun's progress to the south of the equator, दक्षिणायन. అట్టి అయనములు రెండు గూడిన కాలము సంవత్సరమనుట, A year, एक वर्ष.

(సమరాత్రిద్వివేకాలే) విషువద్విషువం (చ తత్)॥ ౧౨౧॥

విషువత్ - విషువమ్ ॥న॥ ౨ - సమమైన రేయుంబగులు గల కాలము అనగా రాత్రి యును బగులును సమమైన కాలముపేళ్లు, Equinox, विषुवीय; समान रात और दिन.

(పుష్యయుక్తా పౌర్ణమాసీ పౌషీ

పౌషీ ॥నీ॥ ౧-పుష్యయుక్తా = పుష్యనక్షత్రముతోఁ గూడిన, పౌర్ణమాసీ = పున్నమపేరు, पुष्य नक्षत्र युक्त पूर्णिमा.

(మాసేతుయత్ర సానామ్నస) పౌషో (మాఘాద్యాశ్చైవ మేకాదశాపరే)॥

పౌషః ॥పు॥ ౧-ఏ మాసమున నా పున్నమ వచ్చునో, ఆ మాసము పౌష మనంబగును. తక్కిన మాఘమాసము - మొదలగు పదునొకండును నిట్లు తెలియఁదగినవి.

౧౨౨॥

మార్గశీర్షేనహామార్గ ఆగ్రహాయణిక(శ్చనః)

మార్గశీర్షః-సహః ॥న॥-మార్గః-ఆగ్రహాయణికః ॥పు॥ ౪ - మార్గశీర్షము పేళ్లు, December, January, मार्गशीर्ष.

పౌషేతైష సహస్య (ద్వా)

పౌషః-తైష-సహస్యః ॥పు॥ 3-పుష్యమాసముపేళ్లు, January-February, पौष.

తపామా (ఘే)

తపాః ॥న॥-మాఘః ॥పు॥ ౨-మాఘమాసముపేళ్లు, February-March, माघ.

ధ) ఫాల్గునే (స్వా) త్ర  
పస్యః ఫాల్గునిక

(స్వా) చైత్రే  
చైత్రికో మధుః॥

వైశాఖే మాధవో  
రాధో

జ్యేష్ఠే శుక్ర

శుచి (స్తవ్యయమ్)॥  
౧౨౪॥ ఆషాఢే

శ్రావణే త్రు (స్వా) న్న  
భాశ్రావణిక (శ్చసః)

(స్వా) ర్షభస్యః ప్రా  
స్థపద భాద్ర భాద్ర  
పదా (స్సమాః)॥

౧౨౫॥

(స్వా) దాశ్విన ఇహోఽ  
పాశ్వయ్యుజోఽపి

(స్వా) కార్తికే బా  
హు లోఽర్జః కార్తికికో,

హేమ స్త

ఫాల్గునః - తపస్యః - ఫాల్గునికః ॥పు॥ ౩  
ఫాల్గున మాసము పేళ్లు, March-April,  
కాగ్రున.

చైత్ర-చైత్రికః-మధుః ॥పు॥ ౩ - చైత్ర  
మాసము పేళ్లు, April-May, చైత.

వైశాఖః-మాధవః-రాధః ॥పు॥ ౪-వైశాఖ  
మాసము పేళ్లు, May - June, వైశాఖ.

జ్యేష్ఠః-శుక్రః ॥పు॥ ౧ - జ్యేష్ఠమాసము  
పేళ్లు, June-July, జ్యేష్ఠ, జేత.

శుచిః-ఆషాఢః (పా) ఆశాఢః ॥పు॥ ౨-  
ఆషాఢమాసము పేళ్లు, July-August, ఆషాఢ.

శ్రావణః-నభాః ॥న్-శ్రావణికః ॥పు॥ ౩ -  
శ్రావణమాసము పేళ్లు, August-September,  
శ్రావణ.

నభస్యః-ప్రాస్తపదః - భాద్రః - భాద్రపదః  
॥పు॥ ౪ - భాద్రపదమాసము పేళ్లు, Sixth  
lunar month, September - October,  
భాద్ర.

ఆశ్వినః-ఇహః-ఆశ్వయుజః ॥పు॥ ౩-ఆశ్వ  
యుజమాసము పేళ్లు, October-November,  
ఆసోజ.

కార్తికః-బాహులః-ఊర్జః - కార్తికికః ॥పు॥  
౪ - కార్తికమాసము పేళ్లు, November-  
December, కార్తీక.

హేమస్తః ॥పు॥ ౧-హేమస్తము తువు పేరు,  
Winter, హేమస్త.

శిశిరో(ఽస్త్రీయామ్) |

వసంతే పుష్పసమయస్సరభి

గ్రీష్మః ఊష్ణకః |  
నిదాఘఊష్ణోపగమః ఊష్ణః-ఊష్మాగమః-తపః ||పు|| 2-గ్రీష్మఋతువుపేళ్లు, Hot season, ग्रीष्म ऋतु.  
౧౨౭||

(స్త్రీయాం) ప్రావృత్ స్త్రీయాం భూమ్ని వర్షా (అథ) శరత్ స్త్రీయామ్ |

(షడమీ) ఋతవః (పుంసి మార్గాదీనాం యుగైః క్రమాత్) || ౧౨౮||

సంవత్సరో వత్సరోఽభ్యో హోయనో (ఽస్త్రీ)శరత్సమాః |

(మాసేన స్యాదహోరాత్రః పైత్రో వక్షేణదైవతః) ||

[దివ్యైర్వృక్ష సహ పైర్వృక్షశబ్ధైర్దైవతం యుగమ్ || 1

శిశిరః ||పు|| ౧ - శిశిరఋతువు, Cold season, शिशिर.

వసంతః-పుష్పసమయః-సరభిః ||పు|| 3-వసంతఋతువుపేళ్లు, Spring, वसन्त.

గ్రీష్మః-ఊష్ణకః-నిదాఘః-ఊష్ణోపగమః-ఊష్ణః-ఊష్మాగమః-తపః ||పు|| 2-గ్రీష్మఋతువుపేళ్లు, Hot season, ग्रीष्म ऋतु.

ప్రావృత్ ||ష్, సీ||-వర్షాః ||ఆ, సీ, బ|| ౨-వర్షఋతువుపేళ్లు, Rainy Season (Autumn or sultry season), वर्षा ऋतु.

శరత్ ||ద్|| (ప) శరదా ||సీ|| ౧ - శరదృతువుపేరు, शरत्.

ఋతుః ||పు|| ౧ - షడమీ = ఈ యాఱు ఋతువులు, మార్గాదీనాం యుగైః క్రమాత్ = మార్గశీర్షము మొదలైన పండ్రెండు నెలలలో వరుసగా రెండేసి నెలలచేత నేర్పడుచున్నవి, Seasons, ऋतु.

సంవత్సరః-వత్సరః-అబ్దః ||పు||-హోయనః ||పు|| శరత్ ||ద్||-సమాః ||ఆ, బ|| (ప) సమా ||సీ|| ౬-సంవత్సరముపేళ్లు, A year, एक वर्ष.

మనుష్యుల యొకమాసముచేత పితృదేవతలకు నొక యహోరాత్రము, A patriarchal day, पितरों का एक दिन.

అందు శుక్లపక్షము పగలు, కృష్ణపక్షము రాత్రి. మనుష్యుల యొకసంవత్సరము దేవతలకు నొక యహోరాత్రము. అందు ను త

దై వేయుగ సహస్రే  
ద్యేవైహ్యైః  
కల్పాత్ (తౌన్మణా  
మ్॥)

మన్వన్తరం (తుది  
వ్యానాం యుగానామే  
కసప్తతిః)॥ ౧౩౦॥

సంవర్తః ప్రలయః  
కల్పః క్షయః కల్పాంత  
(ఇత్యపి అస్త్రీ) పజ్కం  
(పుమాన్) పాప్తాపాప  
కిల్బిషకల్మషమ్॥ ౧౩౧॥  
కలుషం వృజినై నోఽ  
ఘ మంహో దురితదు  
ష్కృతమ్ (స్యా) ధర్మ  
(మస్త్రీయాం) పుణ్య  
శ్రేయసీ సుకృతం వృ  
షః॥

ముత్ప్రీతిః ప్రమ  
దోహర్షః ప్రమోదా  
మోదసమ్మదాః (స్యా)  
దానస్తదురానస్తశ్శర్మ  
శాతసుఖానిచ॥ ౧౩౩॥

రాయణము పగలు, దక్షిణాయనము రాత్రి;  
అట్టి మున్నూటఱువది యహోరాత్రములు  
దేవతల కొకసంవత్సరము. అట్టి పండ్రెండు  
వేలసంవత్సరములు దేవతలకు నొకయుగము,  
దేవసంబంధమైన రెండువేల యుగములు  
బ్రహ్మకు నొక యహోరాత్రము. తౌ = ఆ  
యహోరాత్రములు, నృణామ్ = మనుష్యులకు,  
కల్పా = రెండుకల్పములు, అందుఁ బగలుదయ  
కల్పము, రాత్రి క్షయకల్పము, కలః.

మన్వన్తరమ్ ॥న॥ ౧ - దివ్యానాం యుగా  
నామ్ = దేవయుగములయొక్క, ఏకసప్తతిః =  
డెబ్బదియొకటి గూడిన కాలముపేరు,  
मन्वन्तरः.

సంవర్తః-ప్రలయః-కల్పః-క్షయః - కల్పా  
ంతః ॥పు॥ ౧౩-ప్రళయకాలముపేళ్లు, Destruc-  
tion of the world, ప్రళయ.

పజ్కమ్ ॥పు॥-పాప్మా ॥న్, పు॥-పాపమ్  
కిల్బిషమ్-కల్మషమ్-కలుషమ్-వృజినమ్- ఏనః  
॥న్॥-అఘమ్-అంహః ॥న్॥-దురితమ్-దుష్కృ  
తమ్ ॥న॥ ౧౧-పాపముపేళ్లు, Sin, पाप.

ధర్మమ్ ॥పు॥ పుణ్యమ్ - శ్రేయః ॥న్॥ -  
సుకృతమ్ ॥న॥-వృషః ॥పు॥-గి-పుణ్యముపేళ్లు,  
Virtue or moral merit, पुण्य.

ముత్ ॥ద్॥-స్త్రీతిః ॥నీ॥ ప్రమదః-హర్షః -  
ప్రమోదః - ఆమోదః - సమ్మదః-ఆనందః-  
ఆనందః ॥పు॥-శర్మ ॥న్॥ శాతమ్ (పా) సాతమ్-  
సుఖమ్ ॥న॥ ౧౨ - సంతోషముపేళ్లు, Joy,  
or pleasure, सुख.



శ్వశ్రేయసం శివం  
భద్రం కల్యాణం మజ్జ  
శం శుభమ్! భావుకం  
భవికం భవ్యం కుశలం  
క్షేమ(మస్త్రీయామ్)||  
౧౩౪|| శస్త్రం చా

(ధత్రిషీద్రవ్యే పా  
పపుణ్య సుఖాది)

మతల్లికా మచర్చికా  
కా ప్రకాణ్డా ముద్ధు  
తల్లజౌ||

(ప్రశస్త వాచకా  
న్యమూ)న్యయ (శ్మ  
భావహోవిధిః! దైవం  
దిష్టం భాగధేయం  
భాగ్యం (స్త్రీ) నియతి  
ర్విధిః||

హేతు(ర్నా) కార  
ణం బీజం నిదానం  
త్వాది కారణమ్! క్షే  
త్రజ్ఞ ఆత్మాపురుషః  
ప్రధానం ప్రకృతిః  
(స్త్రీయామ్)|| ౧౩౫||

(విశేషఃకాలి) కో  
ఁ...వస్థా (గుణా) స్వ

శ్వశ్రేయసమ్-శివమ్-భద్రమ్-కల్యాణమ్-  
మజ్జశమ్-శుభమ్-భావుకమ్-భవికమ్-భవ్య  
మ్-కుశలమ్ ||న|| క్షేమమ్ ||ష్మ||-శస్త్రమ్ ||న||  
౧౨-శుభముపేళ్లు, Happiness, happy or  
right, కల్యాణ.

ఈ శబ్దములలో పాప పుణ్య శబ్దములు  
రెండును సుఖశబ్దము మొదలయిన పదు  
మూడుశబ్దములును ద్రవ్యవాచకములైన  
పుడు మూడులింగములయందు వర్తించును.

మతల్లికా - మచర్చికా ||నీ|| - ప్రకాణ్డామ్  
||న|| ఉద్భవః-తల్లజః ||పు|| ౧-శ్రేష్ఠవాచకములు,  
Excellent ones, శ్రేష్ఠ వాచక. అయః ||పు||  
౧-శుభమునుజేయు సత్కర్మముపేరు, Good  
fortune.

దైవమ్-దిష్టమ్-భాగధేయమ్ - భాగ్యమ్  
||న|| నియతిః ||నీ|| విధిః ||పు|| ౬-పూర్వకృత  
మైన శుభాశుభకర్మముపేళ్లు, Destiny or  
luck, భాగ్య.

హేతు ||పు|| కారణమ్ - బీజమ్ ||న|| ౩-  
కారణము పేళ్లు, A cause, కారణ. నిదా  
నమ్-ఆదికారణమ్ ||న|| ౨-మొదటికారణము  
పేళ్లు, A primary cause, మూల కారణ.  
క్షేత్రజ్ఞః - ఆత్మా ||న్|| పురుషః ||పు|| ౩ -  
జీవుడు, The soul, ఆత్మా. ప్రధానమ్ ||న||  
ప్రకృతిః ||నీ|| ౨-ప్రకృతి పేళ్లు, The cause  
of the material world, ప్రకృతి.

అవస్థా ||నీ|| ౧-కాలముచేతఁ జేయబడిన  
యావనాదిరూపమైన విశేషముపేరు, State

త్వంరజస్తమః జను  
ర్జనన జన్మాని జని దు  
త్పత్తి రుద్భవః ॥౧౩౮॥

ప్రాణీతు చేతనో  
జన్మి జన్తు జన్య శరీరి  
ణః జాతి ద్వాతంచ  
సామాన్యం వ్యక్తి స్తు  
(పుథగాత్మికా) ౧౩౮॥  
చిత్తస్తు చేతో హృద  
యం స్వాస్తం హృన్తా  
నసం మనః॥

ఇతి కాలవర్గః.

బుద్ధి ర్మనీషా ధిష  
ణాధీః ప్రజ్ఞాశేముషీ  
మతిః॥ ప్రేక్షాపలని శ్చి  
త్సంవి త్ప్రతిజ్ఞప్తిచే  
తనాః । ధీ (ధారణా  
వతీ మేధా) సంకల్పః  
(కర్మమానసమ్ ॥)

౧౪౦॥

or condition, अवस्था. సత్త్వమ్ - రజః -  
తమః ॥న॥న॥ ౩-ప్రకృతిగుణములు, Attri-  
butes and essential qualities of mat-  
ter, प्रकृति के गुण. జనుః ॥న॥ జననమ్ -  
జన్మ ॥న॥న॥ జనిః-॥నీ॥ (ప) ॥పు॥ ఉత్పత్తిః  
॥నీ॥ ఉద్భవః ॥పు॥ ౬-పుట్టుక పేళ్లు, Birth or  
production, जन्म.

ప్రాణీ ॥న॥ చేతనః - జన్మి ॥న॥ జన్తుః -  
జన్యః-శరీరీ ॥న॥పు॥ ౬-మనుష్యులు మొదలు  
గాఁగల ప్రాణులపేళ్లు, An animal or  
sentient being, प्राणी. జాతిః ॥నీ॥ జాతమ్-  
సామాన్యమ్ ॥న॥ ౩ - ఘటత్వాదిజాతిపేళ్లు,  
Kind or sort, जाति. వ్యక్తిః ॥నీ॥ ౧-పుథ  
గాత్మికా = జాతికాశ్రయమైన ఘటాదివ్యక్తి  
పేరు, Individuality, व्यक्ति. చిత్తమ్ -  
చేతః ॥న॥ హృదయమ్-స్వాస్తమ్-హృత్ ॥ద॥  
మానసంమనః ॥న॥న॥ ౭ - మనస్సుపేళ్లు,  
The mind or faculty of reason, मन.  
కాలముతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

బుద్ధిః-మనీషా-ధిషణా-ధీః-ప్రజ్ఞా - శేము  
షీ-మతిః-ప్రేక్షా - ఉపలబ్ధిః-చిత్ - సంవిత్ -  
ప్రతిపత్ ॥ద॥ జ్ఞప్తిః-చేతనా ॥నీ॥ ౧౪-బుద్ధి  
పేళ్లు, Understanding or intellect, बुद्धि.  
మేధా ॥నీ॥ ౧-ధారణావతీ = ధారణాశక్తిగల,  
ధీః=బుద్ధి, Retentive intellect, A com-  
prehensive mind, धारणा शक्ति. సంకల్పః  
॥ పు ॥ మానసంకర్మ = మనోవ్యాపారము,

చిత్తాభోగో మన  
స్కార శ్చర్చా సజ్ఞా  
విచారణా అధ్యాహ  
రస్తర్కఊహా విచి  
కిత్సా తే సంశయః॥  
౧౮౨॥ సందేహ ద్వాప  
రా (చాధ)

(సమా) నిర్ణయ  
నిశ్చయా । మిథ్యా  
దృష్టిర్నాస్తికతా

వ్యాపాదోద్రోహాచి  
స్తనమ్॥ ౧౮౩॥

(సమా) సిద్ధాంతరా  
ధానై

A resolve, నిశ్చయ. [అవధానం సమా  
ధానం, ప్రణిధానం (తదైవచ) సమాధానం]  
చిత్తాభోగః - మనస్కారః ॥పు॥ ౨-మనస్సు  
నిండుకొనియుండుట పేళ్లు, Attention of  
the mind to its own dealings. చర్చా-  
సంఖ్యా-విచారణా ॥సీ॥ ౩ - ప్రమాణముచేత  
నర్థము పరీక్షించుటపేళ్లు, Consideration  
exercise of judgment, చర్చా. అధ్యాహ  
రః-తర్కః-ఊహః ॥పు॥ ౩-తర్కువను పూరిం  
చుటకై యెక్కువపదమును దెచ్చుకొనుటకు  
పేళ్లు, Supplying an ellipsis, కల్పనా.  
అపూర్వముగా నుత్పేక్షించుటకు పేళ్లుని  
కొండలు, Inferring. విచికిత్సా ॥సీ॥ సంశ  
యః-సందేహః-ద్వాపరః ॥పు॥ ౪-సందేహము  
పేళ్లు, Doubt or uncertainty, శంశయ.  
[విమర్శో భావనా చైవ వాసనా చ నిగద్యతే]

నిర్ణయః - నిశ్చయః ॥పు॥ ౨-నిశ్చయము  
పేళ్లు, Certainty, or ascertainment,  
నిశ్చయ. మిథ్యాదృష్టిః-నాస్తికతా ॥సీ॥ ౨-పర  
లోకము లేదను బుద్ధిపేళ్లు, Heresy, or  
heterodoxy, వాస్తవికతా.

వ్యాపాదః ॥పు॥ ద్రోహాచిస్తనమ్ ॥స॥ ౨-  
ద్రోహము తలంచుటపేళ్లు, An injurious  
design, ద్రోహచింతా.

సిద్ధాంతః - రాధాంతః ॥పు॥ ౨-సిద్ధాంతము  
పేళ్లు, A demonstrated truth, సిద్ధాంత.

భా)ని ర్మిథ్యా  
మతిర్భ)మః॥

సంవి దాగూః ప్ర  
తిజ్ఞానం నియ మా  
శ్రవసంశ్రవా॥౧౮౮॥  
అగ్గీకా రాభ్యుపగమ  
ప్రతిశ్రవ సమాధయః॥

(మోక్షే ధీ) జ్ఞాన  
జ్ఞ

(మన్యత్ర)విజ్ఞానంశిల్ప  
శాస్త్రయోః॥ ౧౮౯॥

ముక్తిః కైవల్య ని  
ర్వాణ శ్రేయో నిశ్చే  
యసామృతమ్ । మో  
క్షోఽపవర్గోఽ

భాజ్ఞాన మవిద్యాఽ  
హంమతిః స్త్రియామ్॥

రూపం శబ్దో గన్ధ రస

స్పర్శాశ్చ విషయా(అ  
మీ) । గోచరా ఇద్వి  
యాథాశ్చహృషీకం వి

భ్రాన్తిః-మిథ్యామతిః ॥నీ॥ భ్రమః ॥పు॥ 3-  
భ్రాంతిపేళ్లు, Error or mistake, గణగీ  
Illusion.

సంవిత్ ॥ద్॥ అగూః ॥క్షే॥ (ప) అగూః  
॥౮, నీ॥ ప్రతిజ్ఞానమ్ ॥న॥ నియమః-అశ్రవః-  
సంశ్రవః-అగ్గీకారః-అభ్యుపగమః-శ్రుతిశ్రవః-  
సమాధిః ॥పు॥ ౧౮ - అంగీకారముపేళ్లు, An  
agreement, promise, assent, అంగీకార.

జ్ఞానమ్ ॥న॥ ౧-మోక్షమునందలి బుద్ధిపేరు,  
Knowledge which tends to the em-  
ancipation of the souls. True know-  
ledge, జ్ఞాన.

విజ్ఞానమ్ ॥న॥ ౧-మోక్షముకంటె వేతైన  
శిల్పచిత్రాదిశాస్త్రమునం దున్న బుద్ధిపేరు.  
Knowledge of arts, విజ్ఞాన.

ముక్తిః ॥నీ॥ కైవల్యమ్ - నిర్వాణమ్ -  
శ్రేయః ॥న॥ నిశ్చేయసమ్ - అమృతమ్ ॥న॥  
మోక్షః-అపవర్గః ॥పు॥ ౮ - మోక్షముపేళ్లు,  
Beatitude, Absolution or that which  
tends to exempt the souls from fur-  
ther transmigration, ముక్తి.

అజ్ఞానమ్ ॥న॥ అవిద్యా-అహంమతిః ॥నీ॥  
3-అజ్ఞానముపేళ్లు, Spiritual ignorance,  
అజ్ఞాన.

విషయాః-గోచరాః - ఇద్వియాథాః ॥పు,  
బ॥ 3 - రూపము-శబ్దము-గంధము-రసము  
స్పర్శమునను నీ యయిదు విషయములపేళ్లు,

పయ్యాద్రియమ్ || కశ్చేద్ద్రియంతు (పాయ్యాది మనో నేత్రాది) దీద్రియమ్ ||

Five objects of sense, విషయ. హృషీకమ్-విషయ || న || ఇద్రియమ్ || న || 3-ఇంద్రియము పేళ్లు, An organ of sense. కశ్చేద్ద్రియమ్ || న || ౧-పాయ్యాదిపాయూపస్థవా క్షాణిపాదముల పేళ్లు. An organ of action, కర్మేంద్రియ. దీద్రియమ్ || ౧-మనోనేత్రాది = మనోనేత్రజిహ్వస్థూణత్వ శ్రోత్రములపేరు, An intellectual organ, జ్ఞానేంద్రియ.

తువరస్తు కషాయో (౭ప్రీ) మధురో లవణః కటుః || ౧౮౮ || తిక్తైః శ్చ (రసాః పుంసి) తద్వత్స పడమీ త్రిమః)

తువరః (పా) తూవరః - కషాయః || ప్న || ౧ - ఒగడు పేళ్లు, Astringency, కశేలీ. మధురః || ౧-తియ్యదనము పేరు, Sweetness, మీఠాపన. లవణః || పు || ౧-ఉప్పున, Salt taste, నమకీన. కటుః || పు || ౧ - కారము, Pungency, తీక్షాపన. తిక్తః || పు || ౧ - చేడు పేరు, Bitterness, కడువా. అమ్లః (ప) అంబుః || పు || ౧ - పుల్లన పేరు, Sourness, ఖడ్గాపన. ఈ యాఱుశబ్దములును రసవాచకములైన పుడు పుల్లింగములు. ఆ రసముతోఁ గూడిన వస్తువులను జెప్పినపుడు త్రిలింగకములు.

(విమర్దోత్థే) పరిమలో (గన్ధే జనమనోహరే) || ౧౮౯ || ఆమోద (స్సో ౭తినిర్హరీ)

పరిమలః || పు || ౧ - నానాద్రవ్యములను మెదుపుటవలనఁ బుట్టినదై జనలకు మనోహరమైయుండు గన్ధము పేరు, A pleasing scent, శ్రుశబ్ద. ఆమోదః || పు || ౧ - మిక్కిలి దూరముగా వ్యాపించునట్టి యా పరిమళము పేరు, A delightful and strong smell, గంధ.

(వాచ్య లిజ్జ త్వ)  
(మాగుణాత్)॥

సమాకర్షీతు నిర్హారీ  
సురభి ర్హృణతర్పణః॥  
ఇప్తగన్ధ స్సుగన్ధి సస్య  
దామోదీముఖవాసనః  
పూతిగన్ధిస్తు దుర్గన్ధో  
విస్రం (సస్య) దామ  
గన్ధి(యత్)॥ ౧౫౧॥

శుక్ల శుభ్రశుచి శ్వే  
త విశదశ్వేతపాణ్డరః॥  
అవదాత సిన్ధోగౌరో  
వలక్షో ధవలోఽర్జు  
నః॥

హరిణః పాణ్డరః  
పాణ్డ  
(రీషత్పాణ్డస్తు) ధూస  
రః॥

ఇది మొదలు 'గుణేశుక్లాదయః' అనుచో  
గల శుక్ల శుభ్రాది శబ్దములవలకుఁ గల శ్వే  
ములు విశేష్యముయొక్క లింగమును బొంద  
నవి.

సమాకర్షీ ॥న్॥ నిర్హారీ ॥న్॥ ౨ - దూ  
ముగా వ్యాపించు గంధముగల వస్తువుపేరు  
A scent spreading far, సురభిః సురభిః  
స్మాణతర్పణః-ఇప్తగన్ధః-సుగన్ధిః॥ ౪ - మం  
గంధముగల వస్తువుపేర్లు, A fragrant sub  
stance, సుగంధ. ఆమోదీ ॥న్॥-ముఖవాసన  
౨ - కర్పూరము మొదలయిన ముఖవాసన  
ద్రవ్యము పేర్లు, A perfume for the  
mouth. పూతిగన్ధిః-దుర్గన్ధః॥ ౨-దుర్గంధవ  
గల వస్తువుపేర్లు, An ill-smelling sub  
stance, దుర్గంధ. విస్రమ్ - అమగన్ధి ॥న్॥ ౨  
అపక్వమైన మాంసాదులవంటి గంధముగ  
వస్తువుపేర్లు, Smell of raw meat, మా  
ంస గంధ.

శుక్లః-శుభ్రః-శుచిః-శ్వేతః-విశదః-శ్వేత  
పాణ్డరః-అవదాతః-సిన్ధః-గౌరః-వలక్షః (ప  
అవలక్షః-ధవలః-అర్జునః॥ ౧౩ - తెలుపువర్ణః  
పేర్లు, White, శుభ్ర.

హరిణః - పాణ్డరః - పాణ్డః॥ ౩ - తెలు  
పచ్చన కలిసిన వర్ణముపేర్లు, Yellow  
white, ఘోరా. పేరు, Grey, భూషణ. ధూ  
రః ౧-ఈషత్పాణ్డః=ఇంచుక తెలుపువర్ణ

కృష్ణే నీలా సిత  
శ్యామ కాల శ్యామల  
మేచకాః॥ ౧౫౩॥

పీతో గౌరో హరి  
ద్రాభః పాలాశో హరి  
తో హరిత్ ।

లోహితో రోహి  
తో రక్తశోణః (రోక  
నదచ్చవిః)॥ ౧౫౪॥  
(అవ్యక్తరాగ) స్వ  
రుణ శ్వేతరక్తస్త్వ

పాటలః । [తామ్రావి  
పీతరక్తస్త్వ సింజరః పరి  
క్షీరితః]

శ్యావ (స్యా) త్కృషిశో

ధూన్రు ధూమతా  
కృష్ణలోహితే॥ ౧౫౫॥

కడారః కపిలః పిం  
గ్గో కర్షపింజలా॥

చిత్రకిర్మీరకల్మాష

కృష్ణః-నీలః-అసితః-శ్యామః-కాలః- శ్యా  
మలః - మేచకః॥ 2 - నలుపువర్ణముపేళ్లు,  
Black, or dark blue, కాటా యా నీల.

పీతః-గౌరః-హరిద్రాభః॥ 3 - పసుపువన్నె  
పేళ్లు, Yellow, యీలా. పాలాశః (పా) పలా  
శః - హరితః - హరిత్ ॥ 3-అకుపచ్చవర్ణము  
పేళ్లు, Green, ఖర.

లోహితః-రోహితః-రక్తః॥ 3 - ఎఱుపు  
వన్నెపేళ్లు, Red, టాట, శోణః ౧-రోకనద  
చ్చవిః = ఎఱుకలువవంటి కాంతిగల యెఱుపు  
వర్ణము పేరు, Crimson, టోహిత వర్ణ. అరు  
ణః॥ ౧-వ్యక్తముగాని యెఱుపుపేరు, Dark  
red, గడరా టాట.

పాటలః॥ ౧ - తెలుపు నెఱుపుఁగూడిన  
వర్ణముపేరు, Pale red, టాట. [తామ్రః-  
విపీతరక్తః-సింజరః॥ 3-పసుపు నెఱుపు కలిసిన  
వర్ణముపేళ్లు] శ్యావః - కపిశః॥ ౨-మర్కట  
వర్ణమువంటి వర్ణముపేళ్లు, Brown, ఖర.

ధూన్రు-ధూమలః - కృష్ణలోహితః॥ 3 -  
నలుపును నెఱుపును గలిసిన వర్ణముపేళ్లు,  
Purple, టేగనీ.

కడారః-కపిలః-పింజ్గః-పింజ్గః-కర్షపః-పింజ్గలః॥  
౬ - గోరోచనవర్ణమువంటి వర్ణముపేళ్లు,  
Tawny, ఖర.

చిత్రః - కిర్మీరః - కల్మాషః-శబలః-వతః-

శబ్దైతాశ్చ కర్బరే॥

(గుణే శుక్లాదయః  
పుంసి)

(గుణిలిక్ష్ణస్తతద్వతి)।

ఇతి ధీవర్గః.

బ్రహ్మీతు భారతీ  
భాషా గీర్వా గ్వాణీ  
సరస్వతీ॥ ౧౫౭॥ వ్యా  
హర ఉక్తి ర్గపితం భాషి  
తం వచనం వచః।

అపభ్రంశోఽపశబ్ద  
(స్సాస్య)

(ఛ్వాస్తే) శబ్దస్తు  
(వాచికః)॥ ౧౫౮॥

(తిజ్జుబస్తచయో)  
వాక్యం (క్రియావా  
కారకాన్వితా)।

కర్బరః॥ ౬ - నానావర్ణములపేళ్లు, Var-  
gated, रंगो के नाम.

శుక్లశబ్దము మొదలుకొని కర్బరశబ్దః  
వఱకు గల గౌర శబ్దములును వర్ణవాచకః  
లై నప్పుడు పుల్లింగములు. వర్ణముగల వ  
పును జెప్పనపుడు విశేష్యముయొక్క లింగః  
గలవి.

బుద్ధితోఁజేరిన పదసమూహము ముగిసెను

బ్రహ్మీ భారతీ భాషా గీః ॥౯॥ - వాఁ  
చ్॥-వాణీ సరస్వతీ ॥సీ॥ - వ్యాహరః ॥పు  
ఉక్తిః ॥సీ॥-లపితమ్-భాషితమ్-వచనమ్-వ-  
॥న॥ ౧౩-వాక్కుపేళ్లు. ఇందులో మొద  
యేడు సరస్వతీదేవికిని పేళ్లు, Speech  
Goddess of speech, सरस्वती.

అపభ్రంశః - అపశబ్దః ॥పు॥ ౨-అపశబ్దః  
పేళ్లు. Ungrammatical word or lang-  
age, अपशब्द.

శబ్దః ॥పు॥ ౧ - వ్యాకరణాదిశాస్త్రము  
దర్శనవాచకముగా వ్యవహరింపఁబడు సుశబ్దః  
పేరు, A word, शब्द.

వాక్యమ్ ॥న॥ ౧-తిజ్జుస్తమనఁగాఁ గ్రి  
సుబస్తమనఁగా శబ్దము కాన నివి సంబం  
చిన యర్థముగల పదసమూహము వా  
మనంబడును, Sentence, वाक्य. దీర్ఘ



శ్రుతిః (స్త్రీ) వేద ఆ  
మ్నాయ స్త్రయీ  
ధర్మస్తు (తద్విధిః)॥

౧౩౯॥

(స్త్రీయా) వృక్కాను  
యజుషీ (ఇతి వేదా

స్త్రయ) స్త్రయీ।  
(శిక్షేత్యాదిస్త్రతే రజ్జ)

మోక్షార్ ప్రణవో  
(సహా)॥ ౧౬౦॥  
ఇతిహాసః పురావృత్త

(ముదాత్తాద్యా స్త్ర)

కారకములతోఁ గూడియున్న క్రియయైనను  
వాక్యమనఁబడును. ॥ఉదా॥ ఘట మానయ.

శ్రుతిః ॥నీ॥ - వేదః-అమ్నాయః ॥పు॥ 3-  
వేదముపేళ్లు, Holy writ, वेद. స్త్రయీధర్మః  
॥పు॥ ౧-తద్విధిః=ఆ వేదమునందుఁ జెప్పఁబడి  
యున్న యజ్ఞాదివిధులపేరు, Duty enjoined  
by Vedas, वेदविधि.

ఋక్ ॥చ్॥నీ॥-సామ ॥న్॥ యజుః ॥న్॥స॥  
3-వరుసగా ఋక్కామయజుర్వేదములపేళ్లు.

స్త్రయీ ॥నీ॥ - మూడు వేదముల సమూ  
హము, [శిక్షావ్యాకరణంఛందో నిరుక్తం జ్యోతి  
తిషం తథా కల్పశ్చేతి షడఙ్గాని వేదస్యాహు  
ర్మనీషీణః॥] శిక్షా, Pronunciation, उच्चारण.  
వ్యాకరణమ్, Grammar, व्याकरण. ఛందః  
॥న్॥స॥ Prosody, छंद. నిరుక్తమ్, Explan-  
ation of obscure terms, वेद शब्दो की  
व्याख्या. జ్యోతిషమ్, Astronomy, ज्योतिष.  
కల్పః, Religious rites, कर्मकांड. ఈ  
యాలును వేదాంగములు.

ఓంకారః - ప్రణవః ॥పు॥ ౧ - ప్రణవము  
పేళ్లు. ఇతిహాసః ॥పు॥ - పురావృత్తమ్ ॥స॥  
౧-భారతము మొదలైన యితిహాసములు.  
Heroic history, इतिहास.

స్వరాః ॥పు, బ॥ ౧-ఉదాత్తాద్యాః=ఉదా

ఆస్వీక్షణీ దణ్డనీతి (స్త  
ర్క విద్యార్థ శాస్త్ర  
యోః)॥ ౧౬౧॥

ఆఖ్యాయీ కోపల  
భార్గ

పురాణం పంచులక్ష  
ణమ్ [సర్గశ్చ ప్రతీసర్గ  
శ్చ వంశోమన్వంతరా  
ణిచ | వంశానుచరితం  
చేతి లక్షణా నాంతు  
పంచకమ్]

ప్రబద్ధకల్పనా కథా

ప్రవహికా ప్రహే  
లికా॥ ౧౬౨॥

grave or circumflex accents, उच्चारण  
भेद.

ఆస్వీక్షణీ ॥నీ॥ ౧ - గౌతమాది ప్రణీతమైన  
తర్కశాస్త్రమునకు Logic, तर्क దణ్డనీతిః  
॥నీ॥ ౧ - చాణక్యాది ప్రణీతమైన నీతిశాస్త్ర  
మునకును Politics, राजनीति, పేకు.

ఆఖ్యాయీకా-ఉపలభ్యార్థా ॥నీ॥ ౨-ఎఱుగ  
బడిన యర్థము-అనగా సత్యమైన విషయము  
గలిగిన హర్షచరితమువంటి కృతి, A true  
or probable story, कहानी.

పురాణమ్-పంచులక్షణమ్ ॥న॥ ౨ సర్గము,  
ప్రతీసర్గము, వంశము, మన్వంతరము, వంశా  
నుచరితము అనెడి పంచలక్షణములతోఁ  
గూడిన మాత్యుది పురాణముల పేళ్లు,  
Theogony under five heads; the  
creation; the destruction and reno-  
vation of worlds; genealogy of gods  
and heroes; the reigns of Manus;  
and the transactions of their descen-  
dants, पुराण.

ప్రబద్ధకల్పనా-కథా ॥నీ॥ ౨-ఇంచుక సత్య  
మైన యర్థముగల కాదంబర్యాది రచనలపేళ్లు,  
A feigned story, प्रबद्ध.

ప్రవహికా - ప్రహేలికా ॥నీ॥ ౨-గూఢా  
ర్థముగల ప్రబద్ధము పేళ్లు, A riddle,  
गूढार्थ प्रबद्ध.

స్మృతిస్తు ధర్మసం  
హితా.

స్మృతిః - ధర్మసంహితా ||నీ|| ౨ - మాన  
వాది ధర్మశాస్త్రములపేర్లు, A code of  
laws, धर्म शास्त्र.

సమాహృతిస్తు సజ్గ)  
హాః।

సమాహృతిః ||నీ|| - సంగ్రహః ||పు|| ౨ -  
అనేకస్థలములయందుండు సర్థముల నొకటిగా  
గూర్చిన గ్రంథము. A compilation and  
abridgment, संग्रह.

సమస్యాతు సమా  
సార్థా

సమస్యా-సమాసార్థా ||నీ|| ౨ - కవిశక్తిపరి  
జ్ఞానార్థమై యియ్యంబడు పద్యాంశముపేర్లు,  
A part of a stanza, समस्या.

కింవదస్తి జనశ్రుతిః॥

కింవదస్తి - జనశ్రుతిః ||నీ|| ౨ - లోకప్రవా  
దముపేర్లు, rumour, किंवदन्ती.

వార్తాప్రవృత్తిర్వృ  
త్తాన ఉద్దత్తస్యా ద  
ధావ్యయః। ఆఖ్యా2  
హ్యేతిభిధానంచ నా  
మధేయంచ నామచ॥

వార్తా ప్రవృత్తిః ||నీ|| - వృత్తాంతః-ఉద్దత్తః॥  
పు|| ౪ - వృత్తాంతముపేర్లు, Tidings (News),  
समाचार.

ఆవ్యయః ||పు|| - ఆఖ్యా - ఆవ్యయ ||నీ|| - అభి  
ధానమ్ - నామధేయమ్ - నామ ||నీ|| ౧ - నామ  
ధేయముపేర్లు, A name or appellation,  
नाम.

హూతి రాకార  
ణావ్యయం

హూతిః - ఆకారణా ||నీ|| - ఆవ్యయమ్ ||న||  
3 - పిలుచుటపేర్లు, A call or summons,  
आह्वान.

సంహూతి (ర్బహు  
భిః కృతా)

సంహూతిః ||నీ|| ౧ - బహుభిఃకృతా =  
పెక్కుండుచేరి పిలుచుటపేరు, Clamour of  
Citation by many at once, बहुल लोगी

వివాదో న్యవహారః  
(స్సాన్య)

ఉపన్యాస స్తు వా  
జ్ఞుఖిమ్ ॥ ౧౬౫ ॥

ఉపోద్ఘాత ఉదాహరణః

శపనంశపథఃపుమాన్ ।

ప్రశ్నోఽనుయోగః  
పుచ్చాచ

ప్రతివాక్యోత్తరే  
(సమే) ॥ ౧౬౬ ॥

మిథ్యాభియోగోఽ  
భ్యాఖ్యాన

(మథ) మిథ్యాభి  
శంసనమ్ । అభిశాపః

ప్రణాదస్తు (శబ్ద  
స్సాదనురాగజః) ॥  
౧౬౭ ॥

యశః కిర్తి స్సమ

వివాదః-న్యవహారః ॥పు॥ ౨ - తగవుపే  
A contest or law suit, వివాద ; मुकदमा

ఉపన్యాసః ॥పు॥ - వాఙ్ముఖిమ్ ॥న॥ ౨  
వాక్యారంభము పేళ్లు, The exordium  
प्रस्तावना.

ఉపోద్ఘాతః - ఉదాహరణః ॥పు॥\* (ప) ఉ  
హరణమ్ ॥ ౨ - ఉ దా హ రి ౦ చ్చుట పేళ్లు  
An example, Introduction, Preface  
उदाहरण.

శపనమ్ ॥న॥ శపథః ॥పు॥ ౨ - ఒట్టుపై  
కొనుట, An oath, प्रण.

ప్రశ్నః - అనుయోగః ॥పు॥ పృచ్చా ॥  
3-అడుగుట పేళ్లు, A question, प्रश्न.

ప్రతివాక్యమ్ - ఉత్తరమ్ ॥న॥ ౨-ఉత్త  
మిచ్చుట పేళ్లు, An answer, उत्तर.

మిథ్యాభియోగః ॥పు॥ - అభ్యాఖ్యాన  
॥న॥ ౨-లేనిదాని నాడేపించుట, A ground  
less demand, मिथ्यायोग.

మిథ్యాభిశంసనమ్ ॥న॥ అభిశాపః ॥  
౨-లేనిదోషమును పైఁబెట్టుట పేళ్లు, A false  
accusation, मिथ्याभियोग.

ప్రణాదః ॥పు॥ ౧ - అనురాగజః = అ  
రాగమువలనఁ బుట్టిన, శబ్దః = శబ్దముపేద  
A sound indicating affection, प्रमोदपाद  
शब्द.

యశః ॥న॥-కీర్తి-స్సమజ్ఞా (పా) సమాజ్ఞా

జ్ఞాచ

॥సీ॥ ౩ - కీర్తిపేళ్లు, Fame, reputation, కీర్తి.

స్తవః స్తోత్రం స్తు  
ర్నతిః॥

స్తవః ॥పు॥ - స్తోత్రమ్ ॥న॥ - స్తుతిః-నుతిః  
॥సీ॥ ౪-స్తోత్రముపేళ్లు, Praise, ప్రశంసా.

ఆమ్రేడితం (ద్వి  
స్త్రిరుక్త)

ఆమ్రేడితమ్ ॥న॥ ౧ - ద్విః త్రిః ఉక్తమ్ =  
(హర్షాదులచేత) రెండుమూడు మాటలు  
పలుకఁబడిన శబ్దముపేరు, Repetition,  
దోహరావ.

ముచ్చైర్ఘృష్టం తు  
హోషణా॥ ౧౬౮॥

ఉచ్చైర్ఘృష్టమ్ ॥న॥ - హోషణా ॥సీ॥ ౨-  
గట్టిగాఁబలుకుట పేళ్లు, Making a loud  
noise, చిల్లావడ, ఘోషణ.

కాకుః (స్త్రీయాం  
కారో య శ్శోకభీ  
త్యాదిభి ర్ధ్వనేః)॥

కాకుః ॥సీ॥ ౧ - శోకభీత్యాదిభిః ధ్వనేః  
వికారః = శోకభయాదులచేత నయిన ధ్వని  
యొక్క వికారముపేరు, Change of voice  
in grief, fear, &c. ఁచి భేద.

అపర్ణాక్షేప నిర్వా  
పరీవా దాపవాద  
వత్)॥ ౧౬౯॥ ఉప  
గ్రో జుగుప్సాచ కు  
స్సా నిన్దాచ గర్హణే॥  
పాదవ్య మతివాద  
స్సాన్యత్)

అపర్ణః-ఆక్షేపః-నిర్వాదః-పరీవాదః-(పా)  
పరీవాదః-అపవాదఃఉపగ్రోశః ॥పు॥-జుగుప్సా -  
కుత్సా-నిన్దా ॥సీ॥-గర్హణమ్ ॥న॥ ౧౦-నిందపేళ్లు,  
Censure, blame, or contempt, శృణా.

పాదవ్యమ్ ॥న॥-అతివాదః ॥పు॥ ౨-అప్రి  
యముగాఁ బలుకుట పేళ్లు, Onnrohrious  
speech, కడవచన.

భర్తనం (త్యవకా  
గీః)॥ ౧౭౦॥

భర్తనమ్ ॥న॥ ౧ - త్యవకారగీః=పరునిక  
భయమును బుట్టించు నట్లు రవాక్యముపేరు  
Menace, యెడకార.

(యస్సన్విష్ట ఉపా  
లమ్భస్తత్రస్యాత్పరి  
భాషణమ్)

పరిభాషణమ్ ||న|| ౧ - నిందతోఁగూడిన  
యుపాలంభముపేరు. ఉపాలంభమనిన ఎత్తి  
పొడుచుట, మర్తము దూఱనాఁపట, Reproof  
attended with insult or discouragement, తానా.

(తత్ర) ఆత్మారణా  
(యస్సన్విష్ట దాక్రోశో  
మైథునంప్రతి)|| ౧౭౧||

ఆత్మారణా ||నీ|| (ప) ఆత్మారణమ్ ||న|| ౧-  
మైథునంప్రతియః ఆక్రోశః తత్రస్యాత్ = పర  
స్త్రీపురుషసంయోగనిమిత్తమువలనఁ గలుగు  
నిందపేరు, A calumnious accusation of  
adultery, అభిచార—నిందా.

(స్యా) దాభాషణ  
మాలాపః

అభాషణం ||న|| ఆలాపః ||పు|| ౨-గమనా  
గమనాది సమయమునందలి మంచిమాటపేళ్లు,  
Speaking of addressing, ఆలాప.

ప్రలాపోఽ(నర్థకం  
వచః)|

ప్రలాపః ||పు|| ౧ - అనర్థకంవచః = అప్ర  
యోజకమైన మాటపేరు, Incoherent  
speech, అకవాద ప్రలాప.

అనులాపో (ముహూ  
ర్భాషా)

అనులాపః ||పు|| ౧ - ముహూర్భాషా = పలు  
మాటు పలుకుటపేరు, Repetition, tauto-  
logy, దోహరానా.

విలాపః పరిదేవన  
మ్|| ౧౭౨||

విలాపః ||పు||-పరిదేవనమ్ ||న|| ౨-దుఃఖము  
తోడిమాటపేళ్లు, Lamentation, విలాప.

విప్రలాపో (విరోధోక్తి)

విప్రలాపః ||పు|| ౧-విరోధముగఁ బలుకుట  
పేరు, Quarrel or mutual contradic-  
tion, విరోధ కరనా.

సంలాపో (భాషణం  
మథః)|

సంలాపః (పా) సల్లాపః ||పు|| ౧-ప్రీతిచేతఁ  
బరస్పరము సంభాషించుట పేరు, Conver-  
sation, వాత్సల్య.

సుప్రలాప స్సువచన

సుప్రలాపః ||పు|| - సువచనమ్ ||న|| ౨-పరి  
శుద్ధమైన మాట పేరు, Elegant discourse,  
శుభ వార్తలాప.

అపలాపస్తు నిహ్నవః||

అపలాపః-నిహ్నవః ||పు|| ౨-మోసపుచ్చు  
మాట, Denial or concealment of  
knowledge, అపలాప.

సందేశవా గ్వాచి  
ం (స్యాత్)

సందేశవాక్ ||చ, నీ|| - వాచికమ్ ||న||  
చెప్పింపుమాట పేర్లు, A verbal message,  
సందేశ.

(వాగ్భేదాస్తు త్రి  
స్మాత్తరే)।

రుశతీశబ్దము మొదలు నమ్యచ్ఛబ్దమువఱకు  
వాగ్భేదములు ||త్రి||

రుశతీ (వాగ్భేదాస్తు త్రి  
స్మాత్తరే) త్రిశబ్దము శు  
భాత్మికా || ౧౭౪ || (అ  
శుభమధురం) సాన్ద్యం  
సంగతం హృదయంగ  
మమ్ నిష్ఠురం పరుషం  
గ్రామ్య మస్థీలం సూ  
ప్యతం (ప్రియే || ౧౭౫ ||  
సత్యే ౭౪) సజ్జులక్ష్మి  
స్థి (పరస్పరపరాహ  
తే) లుప్తవర్ణపదం గ్ర  
స్తం నిరస్తం (తవ్వి  
రోదితమ్) || ౧౭౬ ||

రుశతీ-(పా) ఉపతీ ||నీ|| ౧ - అకల్యాణీ =  
అశుభమైనవాక్కు, Unauspicious dis-  
course, అశుభ సంవాద. కల్యా || ౧ - శుభా  
త్మికా = శుభమైన వాక్కు, Auspicious  
discourse, శుభ సంవాద. సాన్ద్యమ్ || ౧ - అత్య  
ర్థమధురమ్ = మిక్కిలి ప్రియమైనవాక్యము,  
Sweet and conciliating, మధుర సంవాద.  
సంగతమ్-హృదయంగమమ్ ||న|| ౨ - మనస్సు  
నకు సరిపోయిన వాక్యము, Apposite and  
proper, సంగత వాత. నిష్ఠురమ్ - పరుషమ్  
||న|| ౩ - కఠినమైనమాట, Harsh, పరుష వచన  
గ్రామ్యమ్-అస్థీలమ్ || ౨ - పామరజనవాక్యము,  
Vulgar coarse, అశ్శీల వార్త. సూన్యతమ్ ||  
౧ - ప్రియే సత్యే = ప్రియమును సత్యమునైన  
వాక్యము, Pleasing and true, సత్య వ ప్రिय  
వచన. సజ్జులక్ష్మి || ౨ - పరస్పరపరా

హతే = పూర్వోత్తరవిరుద్ధమైన వాక్యము, Inconsistent, असंबद्ध. గ్రస్తమ్॥ ౧-లుప్త వర్ణపదమ్ = అశక్త్యాదులచేత వర్ణముగాని పదముగాని లోపించినవాక్యము, Imperfectly pronounced, अस्पष्ट उच्चारित वाक्य. నిరస్తమ్॥ ౧ - త్వరితోదితమ్ = త్వరచేత బుట్టిన వాక్కు, Spoken fast, शीघ्र कही जाती.

అబ్బాకృతం (సనిష్ఠేవ) మబద్ధం స్యాదనర్థకమ్। అనక్షర మవాచ్యం స్యా దాహతంతమృషార్థకమ్॥ ౧౭౭॥ (అథ) ప్లిప్తమవిస్పష్టం వితథం (త్వన్మతం వచః)। (సోల్లంఘనం తు సోత్పాసం ఘణితం రతికూజితమ్) సత్యం తథ్యమృతం స మ్య (గమూని త్రిషు తద్వతి) ॥౧౭౮॥

ఇతి వాగ్వర్తః

అబ్బాకృతమ్॥ ౧-సనిష్ఠేవమ్ = తుంపురులతోఁ గూడినవాక్యము, Sputtered, क्रोध से कही जाती. అబద్ధమ్-అనర్థకమ్॥ ౨-పాసఁగని మాట, Unmeaning discourse, असंगत वाता. అనక్షరమ్-అవాచ్యమ్॥ ౩-ఉచ్చరింపరాని తిట్లు, Unfit to be uttered, अनुचित वाता. అహతమ్ - మృషార్థకమ్॥ ౪ - మిక్కిలియు ససంభావితమైన యర్థముగలమాట, An assertion of impossibility, असंभव वाता. ప్లిప్తమ్-అవిస్పష్టమ్॥ ౫-అర్థము తెలియరానిమాట, An indistinct speech, अस्पष्ट वाता. వితథమ్॥ ౧-అస్మతమ్ వచః = అసత్యవాక్కు, Falsehood, झूठ. సత్యమ్-తథ్యమ్ - ఋతమ్ - సమ్యక్ ॥చ॥ ౪ - సత్యవాక్కు, Truth, सत्य. ఈ సత్యాది శబ్దములు నాలుగును సత్యవాక్కుగల వస్తువును జెప్పనపుడు ॥ త్రి॥ వాక్కుతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.



శబ్దేనినాద నివదధ్వని  
ధ్వనిరవస్వనాః | స్వా  
సనిష్ఠోప నిష్ఠాద నా  
దనిస్వాసనిస్వనాః || ఆర  
వారావ సంరావ వి  
రావా

(అథ) మర్మరః |  
(స్వనితే వృత్త్ర పర్ణా  
నాం) (భూషణానాం  
తు) శిజ్జితమ్

నిక్వాణో నిక్వణః  
క్వాణః కణః క్వణన  
(మిత్యసి) |

వీణాయాః క్వణతేః  
ప్రాదేః ప్రక్వాణ ప్రక్వ  
ణాదయః || ౧౮-౧ ||

గోలాహలః కలకల

(స్తిరశ్చాం) వాశి  
తం దతమ్ |

శబ్దః-నినాదః-నివదః-ధ్వనిః-ధ్వనః-  
స్వనః - స్వాసః - నిష్ఠోపః-నిష్ఠాదః-నాదః-  
నిస్వాసః-నిస్వనః-ఆరవః-ఆరావః - సంరావః-  
విరావః - ||పు|| ౧౭ - ప్రాతపేళ్లు, Sound,  
ఛని.

మర్మరః ||పు|| ౧-వస్త్రప్రణానామ్ - స్వని  
తే = గోకలు ఆకులు వీచి ప్రాత, Rustling,  
खटखटाहट. శిజ్జితమ్ ||న|| (పా) శింజా ||సీ||  
౧ - భూషణములధ్వని, The tinkling of  
ornaments, नूपर ఛని.

నిక్వాణః - నిక్వణః - క్వాణః-క్వణః ||పు||-  
క్వణనమ్ ||న|| ౫ - వీణాదినకలవాద్య ధ్వనుల  
పేళ్లు, A tone or musical sound, मयूर  
ఛని.

ప్రాదేః క్వణతేః. (నిష్పన్నాః) = ప్ర అను  
నది మొదలయిన యువసర్గలకం బరమైన  
క్వణధాతువుమీఁదఁ బుట్టిన, ప్రక్వాణ ప్రక్వ  
ణాదయః = ప్రక్వాణ ప్రక్వణాది శబ్దములు,  
వీణాయాః=వీణయొక్క, స్వనితే = ధ్వనియం  
దు వర్తించును. The sound of lute,  
वीणा की ఛని.

గోలాహలః - కలకలః ||పు|| ౨-గుంపులోఁ  
బుట్టిన గొప్పరొదపేళ్లు, A confused  
sound, कोलाहल

వాశితమ్ - దతమ్ ||న|| ౨ - తిరశ్చామ్ =  
మృగపక్ష్యాదులయొక్క ధ్వనిపేళ్లు, The  
cry of birds &c. पक्षियों की बोली.

(ప్రీ) ప్రతిశ్రుత్వ  
తిధ్వాన

గీతం గాన(మిమే స  
మే)॥ ౧౦౧

ఇతి శబ్దాదివర్గః

నిషాదర్షభ గాన్ధార  
ర వజ్రమధ్యమ ధైవ  
తాః॥ పంచమ (శ్చే)  
త్యమిసప్త తస్మి క  
ణ్ఠోత్థితా స్వరాః॥

౧౦౩॥

కాకలీ(తుకలేనూత్తే)

(ధ్వనాతు మధురా  
స్ఫుటే)కలోమద్వీస్తు  
(గమ్భీరే) తారోఽ  
(త్యుచై) త్రయ

ప్రతిశ్రుత్ ॥నీ॥-ప్రతిధ్వానః ॥పు॥ ౧-ప్రతి  
ధ్వనిపేర్లు, An echo, ప్రతిఃశ్రుతి.

గీతమ్-గానమ్॥న॥౧-పాటపేర్లు, Singing,  
గానా.

ఇమే = ఈరెండును, సమే = సమార్థకములు.  
మోత మొదలైన పదసమూహము ముగిసెను.

నిషాదః - ఋషభః-గాన్ధారః-షడ్జః-మధ్య  
మః-ధైవతః-పంచమః ॥పు॥ ౨-అమిసప్త =  
ఈయేడును, తస్మి కణ్ఠోత్థితాః = వీణయందును  
కంఠమునందును బుట్టు, స్వరాః = స్వరముల  
పేర్లు. The seven musical notes, संगीत  
के सात स्वर.

[షడ్జం మయూరో వదతి గావ స్త్యవభ  
భాషిణః॥ అజావికంతు గాన్ధారం క్రొచ్చః  
కర్వణతి మధ్యమమ్॥ పుష్పసాధారణే కాలే  
పికః కూజతి పంచమమ్॥ ధైవతం హేమతే  
వాజీ విషాదం బృంహతే గజః॥ మయూరా  
దయ ఏతే హి మత్తా గాయంతి పంచమమ్॥]  
అధికపాఠము.

కాకలీ ॥నీ॥ ౧-నూత్మకలే = నూత్మమైన  
కలధ్వనిపేరు, Minute tone, చీమి आवाज़.

కల॥ ౧ - మధురాస్ఫుటే ధ్వనా = శ్రోత  
సుఖమును అస్పష్టవర్ణమునైన ధ్వనిపేరు,  
An inarticulate but sweet tone, अस्पष्ट  
पर मधुर श्रुति. మద్వీ॥ ౧-గమ్భీరే = గంభీ

<p>స్వైః   ౧౮౮  </p>	<p>రధ్వనిపేరు, A low tone, ధీమి ఆవాజ్. తారః   ౧-అత్యుచ్చైః = మిక్కిలియు నధికమైన ధ్వనిపేరు, A high tone, ఊచి ఇన్. ఈ మూడు శబ్దములును త్రిలింగకములు. [నృణామూరసి మధ్యస్థో ద్వా వింశతివిధో ధ్వనిః   సమస్తః కణ్ఠమధ్యస్థ స్తార శ్చిరసి గీయతే  ]</p>
<p>సమన్వితలయ స్వైకతాలాః</p>	<p>సమన్వితలయః-ఏకకాలః   పు   ౨-నృత్త గీతవాద్యములను సరిగా ముగించుట పేళ్లు, Harmony, అనురూపతా.</p>
<p>వీణాతువల్లకీ విపఞ్చీ (సాతుత స్త్రీభి స్సప్త భిః) పరివాదిన్   ౧౮౯  </p>	<p>వీణా-చల్లకీ-విపఞ్చీ   నీ   ౩ - వీణపేళ్లు, A lute, వీణా. పరివాదిన్   నీ   ౧-సప్తభిః త స్త్రీభిః యుక్తా సా = ఏడుతంతులతోఁ గూడిన యా వీణపేళ్లు, A lute with seven strings, सात तारों की वीणा.</p>
<p>తతం (వీణాదికం వాద్య) మానద్ధం (మురజాదికమ్)   (వంశాదికంతు) సుషిరం (కాంస్య తాలాదికం ఘనమ్    ౧౮౯   (చతుర్విధ మిదం) వాద్యం వాది త్రతోద్య నామకమ్  </p>	<p>తతమ్   న   ౧-వీణ మొదలైన తంత్రివాద్యము, Any stringed instrument, एक वाजा. అనద్ధమ్   న   ౧-మద్దెల మొదలయిన చర్మవాద్యము, A drum or tympan, मृदंग आदि चर्म से बने वाद्य. సుషిరమ్   న   ౧-పిల్లన గ్రోవి మొదలైన ముఖవాద్యము, A wind instrument, घुरली. ఘనమ్   న   ౧ - తాళము మొదలయిన కంచువాద్యముల పేరు, A cymbal bell &amp;c. वाद्यविशेष. వాద్యమ్ - వాదిత్రమ్ - ఆతోద్యమ్   న   ౩-పూర్వోక్త చతుర్విధవాద్యముల పేళ్లు, A musical instrument, एक वाद्य.</p>

మృదంగా మురజా

మృదంగాః-మురజాః ||పు|| ౧-మద్దెలపేళ్లు,  
Drums and tabours, **మృదంగ.**

(భేదా) స్త్రవ్యాః-  
జ్యోతిర్వ్యాకా(స్త్రయః)

అజ్యోతః-అలిజ్యోతః-ఊర్ధ్వకః (పా) ఊర్ధ్వకః  
||పు|| 3 - మద్దెలయొక్క భేదములు, Three  
sorts of drums, **మృదంగ కే తీన భేద**

(సా) ద్యశఃపట  
హో ధక్కాభేరీ(స్త్రీ)  
దుద్దుభిః (పుమాన్) ।  
ఆనకః పటహో (2  
స్త్రీ) స్యా

యశః - పటహాః ||పు|| - ధక్కా ||స్త్రీ|| ౧-  
డవిణపేళ్లు, A double drum, **మృదంగ విశేష.**  
భేరీ ||స్త్రీ|| - దుద్దుభిః ||పు|| ౧ - భేరీపేళ్లు,  
A kettle-drum, **భేరీ.** ఆనకః-పటహాః ||పు||  
౧ - తమ్మటపేళ్లు, A large kettle-drum,  
**నగారా.**

తోణో (వీణాది  
వాదనమ్)|| ౧౮౮||

కోణః ||పు|| ౧ - వీణాదివాదనమ్ = వీణ  
మొదలయినవానిని వాయించు కొడుపుపేరు,  
**Bow, కమాన.**

(వీణాదంబు) ప్రవా  
లస్యాత్)

ప్రవాళః ||పు|| ౧-వీణయొక్క యొళపుపేరు,  
The neck of lute, **సితార కీ లకడీ.**

కకుభస్త్ర ప్రసేవకః ।

కకుభః - ప్రసేవకః ||పు|| ౧ - వీణయొక్క  
కరివెపేళ్లు, The belly below the neck  
of a lute, **సితార కా వడా భాగ.**

కోలమ్మక (స్తుకా  
మోఽస్యా) ఉపనా  
హో నిబద్ధనమ్||

కోలమ్మకః ||పు|| ౧ - వీణతంత్రీ ఒళగు  
మొదలయిన శరీరముపేరు, A body of the  
lute, **వీణా కా భాగ.** ఉపనాహః ||పు||-నిబద్ధ  
నమ్ ||న|| ౧-వీణ తంత్రీ కట్టుచోటికిని బిరడ  
లకును పేళ్లు, The tie.

(వాద్యప్రభేదా)  
మరు మడ్డుడిణ్ణిమ  
ఘర్షరాఃమర్దలఃపణ

డమరుః-మడ్డుః-డిణ్ణిమః-ఝర్షరః - మర్ద  
లః-పణవః ||పు|| ౬ - వరుసగా డమరుగము-  
గుమ్మెట - రాయగిడిగిళ్లు - కైమళ్లు-మద్దెల-

నో॒౭ (నే॒యచ)

ఉడుక అను వాద్యభేదముల పేళ్లు, అనేయచ అనుటచే గోముఖాదివాద్యభేదములుం గలవని భావము.

స్త॒రక్తీ లాసి॑కే (స॒మే)॥

౧౯౦॥

స్త॒రక్తీ-లాసి॑కా ॥నీ॥ ౨-ఆడునట్టి స్త్రీ పేళ్లు, A female dancer, నర్తకి.

(విల॒స్ఫుటం ద్రు॒తం మధ్యం) తత్త్వ॑ మో ఘో ఘీనం (క్రమా త్)॥

తత్త్వం ॥న॥-ఓఘః ॥పు॥-ఘనమ్ ॥న॥ ఊ 3 ను వరుసగా నృత్యగీత వాద్యములయొక్క విలంబ ద్రుత మధ్యమానములపేళ్లు, Slow, quick and mean time, संगीत, नृत्य, वाद्य के समय का परिमाण.

తాలః (కాలక్రి యామానమ్)

తాలః ॥పు॥ ౧-కాలమునకును హస్తకుం చనప్రసరణాదిక్రియకును గలిగిన ప్రమాణము, Beating time, ताळ.

లయ (సా॒మ్య) (మథా స్త్రీయామ్)॥

౧౯౧॥

లయః ॥పు॥ ౧-సామ్యమ్ = నృత్యగీతవాద్య ములు సమముగానుండుట పేరు, Equal time in music and dance, लय.

తా॒ణ్డవం నట॑నం నాట్యం లా॒స్యం నృ॒త్యం చ స్త॒రసమ్॑।

తా॒ణ్డవమ్ ॥ప॥ - నట॑నమ్-నాట్యమ్-లా॒స్యమ్-నృ॒త్యమ్ (పా) నృ॒త్యమ్-స్త॒రసమ్ ॥న॥ ౬-ఆటపేళ్లు, Dancing, नृत्य.

తౌ॒ర్యత్రి॒కం (నృ॒త్యగీత॑వాద్యం) నాట్య (మి॒దం॒త్రయమ్॑)॥

౧౯౨

తౌ॒ర్యత్రి॒కమ్-నాట్యమ్ ॥న॥ ౨-నృత్యగీత వాద్యములు మూడును కూడుట పేళ్లు, Symphyon or union of song; dance and instrumental music, संगीत, नृत्य व वाद्य का सम्मेलन.

భ॒కుం॑సశ్చ భు॒కుం॑ శ॒శ్చ భ్రు॒కుం॑స (శ్చే॒తి స్త॒రకః॑ । స్త్రీ॒వేష॑ధారి

భ॒కుం॑సః-భు॒కుం॑సః-భ్రు॒కుం॑సః ॥పు॥ 3 - స్త్రీ॒వేష॑ధారి = స్త్రీ॒వేష॑ధారియైన, స్త॒రకః = నృత్యముచేయు, పురుషః = పురుషునిపేళ్లు,

పురుషుడు)

(నాట్యోక్త)

గణికాఽర్జునాఽ  
 ౧౯౩॥ (భగినీపతి) రా  
 వత్సోభావో(విద్వాన)  
 భావుకః॥ (జనకోయు  
 వరాజస్తు) కుమారో  
 భర్తృదారకః॥ ౧౯౪॥  
 (రాజా) భట్టారకో  
 దేవ (స్తత్పుత్రా) భ  
 ర్తృదారికా । దేవీ  
 (కృతాభిషేకాయా)  
 (మితరాసుతు) భట్టినీ॥  
 ౧౯౫॥ అబ్రహ్మణ్య  
 (మవధ్యోక్త) (రాజ  
 స్సాలస్తు) రాష్ట్రీ  
 యః । అమ్బా (మా  
 తాఽథ బాలాస్య)  
 ద్వాయా (రార్యస్తు)  
 మారిషః॥ ౧౯౬॥ అ  
 త్రికా (భగినీజ్యేష్ఠా)  
 నిష్ఠానిర్వహణే (సమే)  
 హణ్డే హణ్డే హలాఽ

A male dancer in woman's apparel,  
 జనీ వేప మే నాచనేవాలా పురుష.

నాట్యోక్త = నాట్యపరిభాషయందు అనగా  
 అర్జుకాశబ్దము - మొదలు “అర్జకసాత్త్వికే”  
 అనువఱకు ముందు చెప్పబడు పేళ్లు నాట్య  
 పరిభాషయందు వర్తించుననుట, Theatrical  
 language. नाटकीय भाषा.

అర్జుకా (పా) అర్జుకా ॥నీ॥ ౧ - వేశ్య,  
 A courtesan, వేశ్యా, ఆప్తతః॥పు॥౧-తోడఁ  
 బుట్టినదానిమగఁడు, బావ Brother-in-law.  
 ॥పు॥౧-విద్వాంసుడు. ఆవుకః॥పు॥౧-తండ్రి,  
 కుమారః-భర్తృదారకః॥పు॥౨-యువరాజు,  
 భట్టారకః-దేవః॥పు॥౩-రాజు, భర్తృదా  
 రికా ॥నీ॥౧-ఆ రాజుకూతురేడు. దేవీ ॥నీ॥  
 ౧-పట్టాభిషిక్తురాలైన రాణిపేరు, Queen,  
 రాణి. భట్టినీ ॥నీ॥౧ - తక్కినరాజుభార్యల  
 పేరు. అబ్రహ్మణ్యమ్ ॥న॥౧ - చంపదగని  
 వాడనుమాట Alas! woe. రాష్ట్రీయః॥  
 పు॥౧-రాజు బావమఱదిపేరు. అమ్బా ॥నీ॥  
 ౧-తల్లిపేరు. వానూః ॥నీ॥౧ - చిన్నపడుచు  
 పేరు. మారిషః॥పు॥౧ - పూజ్యునిపేరు.  
 అత్రికా (పా) అత్రికా ॥నీ॥౧ - అక్కపేరు.  
 నిష్ఠా ॥నీ॥ నిర్వహణమ్ ॥న॥౨-నాటకకథను  
 ముగించుట, The catastrophe or con-  
 clusion, नाटक का अंत. హణ్డే-హణ్డే-హలా  
 అవ్య॥ ఈ ౩ ను వరుసగా నీచురాలిని దానిని  
 చెలికత్తెనుగూర్చి పిలుచుట. అర్జహారః -  
 అర్జవిడ్రోహః॥పు॥౨ - ఆడునప్పుడు శరీరమును

(హాసే నీచాం చేటిం  
సఖింప్రతి)॥ అబ్జహాసో  
ఽబ్జవిక్షేపో వ్యజ్ఞకాభి  
నయా(సమా)॥(నిర్వృ  
త్తేత్వజనత్వా భ్యాం  
ద్యేత్రి) హ్వస్తికసాత్త్వి  
కే॥ శృంగారవికరుణా  
ద్భుత హాస్య భయా  
నకాః॥ భీభత్సరాద్రే  
(చరసాః)

శృంగారశ్శుచి రుజ్జ్వ  
లః॥ ౧౯౯॥

ఉత్సాహవర్ధనో వీరః

కారుణ్యం కరుణా ఘృ  
ణా॥ కృపాదయాఽను  
కమ్పాస్యాదనుక్రోశో

(ఽన్యతో) హసః॥  
హాసో హాస్యంచ

భీభత్సం వికృతం  
(త్రిప్విదం ద్వయమ్)

కదిలించుట, Gesture, **హావ భావ.**  
వ్యజ్ఞకః-అభినయః ॥పు॥ ౨-హస్తవిన్యాసాదు  
లచే భావార్థమును తెలుపుట, Indication  
of a passion, **అభినయ.** అజ్ఞికమ్ - సాత్త్వి  
కమ్ ॥త్రి॥ ౨-కనుబొమలు మొదలైన యంగ  
ములచేతను, Assumed bodily posture,  
**ముఖభావ.** మనోవృత్తి రూపమయిన సత్త్వము  
చేతను, Sincere emotion, **సాత్విక భావ.**  
పుట్టింపఁబడిన క్రియలకును స్వేదరోమాంచా  
దులకును బేళ్లు, Tokens, **సంచారి భావ.**  
శృంగారః - వీరః - కరుణః-అద్భుతః-హాస్యః-  
భయానకః ॥పు॥ - భీభత్సమ్ - రాద్రమ్ ॥ష్ట॥  
౧-రసముల పేళ్లు, Tastes or sentiments,  
**రస.** శాస్త్రః, Devotion and resigna-  
tion, **శాంతి.** వాత్సల్యః, Parental affec-  
tion, **వాత్సల్య**

శృంగారః-శుచిః-ఉజ్జ్వలః ॥పు॥ ౩ - శృం  
గారరసము పేళ్లు, Love, **శృంగార.**

ఉత్సాహవర్ధనః-వీరః ॥పు॥ ౨-వీరరసము  
పేళ్లు, Heroism, **వీర రస.**

కారుణ్యమ్ ॥న॥ - కరుణా-ఘృణా-కృపా-  
దయా-అనుకమ్పా ॥సీ॥ అనుక్రోశః ॥పు॥ ౨-  
కరుణరసముపేళ్లు, Tenderness, **కరుణా.**

హసః - హాసః ॥పు॥ - హాస్యమ్ ॥న॥ ౩-  
హాస్యరసముపేళ్లు, Laughter, **హాస్య.**

భీభత్సమ్-వికృతమ్ ॥న॥ ౨-భీభత్సరసము  
పేళ్లు, Disgust, **భీభత్స.**

ఈ రెండు శబ్దములును భీభత్సరసహేతువులయిన మాంసాదులను జెప్పనపుడు॥ త్రి॥

విస్మయోఽద్భుత మా  
శ్చర్యం చిత్ర మప్యథ  
భైరవమ్॥ ౨౦౧॥ దా  
రుణం భీషణంభీష్మం  
ఘోరంభీమం భయా  
నకమ్ । భయంకరం  
ప్రతిభయం రాద్రం  
తూగ్ర (మమిత్రిషు॥  
చతుర్దశ)

దరిత్రాసా భీతిర్భీ సా  
ధ్వసంభయమ్ ।

(వికారో మాన  
సో) భావోఽ

నుభావో (భావబోధ  
కః)॥ ౨౦౩॥

గర్వోఽభిమానోఽ  
హజ్జగరో

మాన (శ్చిత్తసము  
న్నతిః) ।

విస్మయః ॥పు॥ - అద్భుతమ్ - ఆశ్చర్యమ్ -  
చిత్రమ్ ర - అద్భుతరసముపేళ్లు, Surprise,  
అశ్చుత. భైరవమ్-దారుణమ్-భీషణమ్-భీష్మమ్-  
ఘోరమ్-భీమమ్-భయానకమ్-భయంకరమ్-  
ప్రతిభయమ్॥ ౯ - భయానకరసముపేళ్లు,  
Horror, भयानक. రాద్రమ్ - ఉగ్రమ్॥ ౨ -  
రాద్రరసముపేళ్లు, Anger, रौद्र. అద్భుత  
శబ్దముమొదలీపదునాలుగు శబ్దములును రస  
హేతు వస్తువాచకములైనపుడు॥ త్రి॥

దరః-త్రాసః ॥పు॥ - భీతిః-భీః ॥నీ॥ - సాధ్వ  
సమ్-భయమ్ ॥న॥ (పా) భియా॥ ౬-భయము  
పేళ్లు, Fear or terror, भय.

భావః ॥పు॥ ౧ - రసములఁ బుట్టించెడు  
స్థాయిభావ వ్యభిచారిభావ సాత్త్వికభావము  
లను మనోవికారముపేళ్లు, Sentiment or  
passion, भाव.

అనుభావః ॥పు॥ ౧ - భావబోధకః=అభా  
వము నెఱిగించెడి ముఖవికాసాదుల పేరు,  
Indication of sentiment, अनुभाव.

గర్వః-అభిమానః-అహజ్జగరః ॥పు॥ ౩ -  
అహంకారముపేళ్లు, Pride, गर्व. [దర్వో  
ఽవలేపోఽవప్తమృచ్ఛిత్తోద్రేకః స్మయో  
మదః]

మానః ॥పు॥ ౧-చిత్తసమున్నతిః-నే నుత్కృ  
ష్టుడ ననుచిత్తొన్నత్యముపేరు, Arrogance,  
अभिमान.



అనాదరః పరిభవః  
పరీభావస్థిరస్థియా॥  
౨౦౪॥ రీధా౨వమాన  
నా౨వజ్ఞ౨వహేలన  
మసూర్క్షణమ్॥ [నికా  
రశ్చాప్యభీభావోన్య  
క్కారశ్చ పరాభ  
వః॥] మన్దాక్షం ప్రీ  
త్రపావీడా లజ్జా

(సా) ౨ పత్రపా౨  
న్యతః॥ ౨౦౫॥

క్షాన్తి స్తితిక్షా౨  
భిధ్యాతు (పరస్వవిష  
యేస్పృహ)।

అక్షాన్తి రీర్ష్యా

౨నూయాతు (దోషా  
రోపో గుణేష్వపి)॥

అనాదరః - పరిభవః - పరీభావః ॥పు॥-తిర  
స్థియా రీధా అవమాననా - అవజ్ఞా ॥నీ॥-  
అవహేలనమ్ (పా) వహేలనమ్-అసూర్క్షణమ్  
(పా) అసూర్క్షణమ్ - అసూక్షణమ్-అసుక్షణమ్  
॥న॥ ౯ - తిరస్కారము పేళ్లు, Disrespect,  
తిరస్కార.

[నికారః - అభీభావః - న్యక్కారః - పరా  
భవః ॥పు॥] అధికపాతము.

మన్దాక్షమ్ ॥న॥-ప్రీ-త్రపా-వీడా-లజ్జా॥  
నీ॥ గి-సిగ్గుపేళ్లు, వీడాశబ్దము పుల్లింగమును  
గలదు, Modesty or shame, లజ్జా.

అపత్రపా ॥నీ॥ ౧ - అన్యతః = పరులవలన  
వచ్చిన, సా = ఆ సిగ్గుపేరు, Bashfulness,  
శౌభ.

క్షాన్తి-స్తితిక్షా ॥నీ॥ ౨-ఒర్పుపేళ్లు, For-  
bearance, భిక్షా.

అభిధ్యా ॥నీ॥ ౧-(పరధనాపహరణవిషయ  
మైన) యభిలాష పేరు, Coveting another's  
property, లాలచ.

అక్షాన్తిః - ఈర్ష్యా ॥నీ॥ ౨-పరునియొక్క  
యుత్కర్షమునకు నోర్వకుండుట పేళ్లు,  
Envy, కీర్షి.

అనూయా ॥నీ॥ ౧-మంచిగుణములుగలిగి  
యున్నను దోషము నారోపించుట పేరు,

వైరం విరోధో  
విద్యోషో

మన్యుశోకాతు శుక్  
(స్త్రియామ్)॥

పశ్చాత్తాపోఽనుతా  
పశ్చవిప్రతీసార (ఇత్య  
పి)॥ కోప కోధామర్ష  
రోషప్రతి ఘాదుర్ము  
థా (స్త్రియామ్)॥

(శుచాతు చరితే)  
శీలమున్నాద శ్చిత్తవిభ్ర  
మః॥ ౨౦౮॥

ప్రేమా (నా) ప్రి  
యతా హర్దం ప్రేమ  
స్నేహోఽథ

దోహదమ్: ఇచ్ఛా  
కాజ్ఞాస్పృహే హత్వ  
ద్వైచ్ఛా లిప్సామనో  
రథః॥ ౨౦౯॥ కామో  
ఽభిలాషస్తర్షశ్చ

(సమహన్) లాల  
సా (ద్వయోః)॥ ఉపా  
ధి (ర్నా) ధర్మచింతా

వైరమ్ ॥న॥ - విరోధః-విద్యోషః ॥పు॥ ౩-  
వైరము పేళ్లు, Enmity, విరోధ.

మన్యుః-శోకః ॥పు॥ - శుక్ ॥చ్, నీ॥ ౩-  
శోకముపేళ్లు, Grief or sorrow, శోక.

పశ్చాత్తాపః-అనుతాపః-విప్రతీసారః ॥పు॥  
౩ - పశ్చాత్తాపము పేళ్లు, Repentance,  
पश्चात्ताप.

కోపః - కోధః - అమర్షః-రోషః-ప్రతిఘః  
॥పు॥ రుట్ ॥మ్, నీ॥-శ్రుత్ ॥థ్, నీ॥ ౨-కోపము  
పేళ్లు, Rage, కోప.

శీలమ్ ॥న॥ ౧-పవిత్రచరితముపేరు, Good  
conduct, శీల.

ఉన్మాదః-చిత్తవిభ్రమః॥ ౨ - భూతావేశా  
దులచేతః గలిగిన చిత్తచాంచల్యము,  
Infatuation, चित्त की चंचलता.

ప్రేమా ॥న్, పు॥-ప్రియతా ॥నీ॥-హర్దమ్-  
ప్రేమ ॥న్, న॥-స్నేహః ॥పు॥ ౫-స్నేహముపేళ్లు,  
Affection or kindness, प्रेम.

దోహదమ్ ॥న॥ - ఇచ్ఛా-కాజ్ఞా-స్పృహ-  
ఈహ-తృప్త ॥మ్॥-వాఙ్మోలిప్సా ॥నీ॥-మనో  
రథః-కామః-అభిలాషః-తర్షః ॥పు॥ ౧౨ -  
కోరిక పేళ్లు, Desire or longing, इच्छा.

లాలసా ॥ప్స॥ ౧ - అధికమైన కోరికపేరు,  
Ardent desire, लालसा.

ఉపాధిః ॥పు॥-ధర్మచింతా ॥నీ॥ ౨-ధర్మచింత  
పేళ్లు, Virtuous reflection, धर्म चिन्ता.

(పుం) స్యాధి (స్త్రీ  
నసీవ్యధా) || ౨౧౦

ఆధిః || పు|| ౧-మానసీవ్యధా = మనస్సంబం  
ధమయిన వ్యధపేరు, Mental pain; afflic-  
tion, मनोऽव्यथा.

(స్యా) చింతాస్మృతి  
రాధ్యాన

చింతా స్మృతిః || స్త్రీ|| - ఆధ్యానమ్ || న|| ౩-  
చింతించుట పేర్లు, Recollection, स्मृति.

ముత్కణ్ఠోత్కలికే  
(సమే) |

ఉత్కణ్ఠా - ఉత్కలికా || స్త్రీ|| ౨ - ఇప్తవస్తు  
ప్రాప్తియందలి కాలవిశంబము నోర్వజాలక  
తమాతమాపడుట పేర్లు, Anxiety; uneasi-  
ness, उत्कंठा.

ఉత్సాహో వ్యవ  
సాయ (స్సాయత్)

ఉత్సాహః - వ్యవసాయః (పా) అధ్యవ  
సాయః || పు|| ౨-మహాకార్యవిషయికమయిన  
యొద్దో గము పేర్లు, Perseverance;  
ardour, उत्साह.

(స) వీర్య (మతి  
శక్తిభావ్) || ౨౧౧

వీర్యమ్ || న|| ౧ - అతిశక్తిభావ్ = మిక్కిలి  
దృఢమయిన, సః = ఆ యుత్సాహము పేరు,  
Fortitude, क्षमता.

కపటో (స్త్రీ)  
వ్యాజదమోపధయ  
శ్చద్వైతవే |  
కుస్మతిర్నికృతిశ్చార్థం

కపటః || పు|| - వ్యాజః - దమ్భః - ఉపధిః  
|| పు|| - ఛద్వైత్ || - కైతవమ్ || న|| - కుస్మతిః - నికృతిః  
|| స్త్రీ|| శార్థమ్ || న|| ౧ - కపటము పేర్లు. కపట  
మనఁ బరద్రోహార్థ మొకటి నుద్దేశించినట్లు  
తెలిసి యొకటి సేయుట, Deceit or fraud,  
कपट.

ప్రమాదోఽనవధా  
నతా || ౨౧౨

ప్రమాదః || పు|| - అనవధానతా || స్త్రీ|| ౨-  
ఎచ్చరిక తప్పట పేర్లు, Inadvertency,  
carelessness, असावधानी.

కౌతుహలం కౌతు  
కంచ కుతుకంచ కు  
తుహలమ్ || (స్త్రీణాం)

కౌతుహలమ్ - కౌతుకమ్ - కుతుహలమ్ - కుతు  
హలమ్ || న|| ౪ - అపూర్వవస్తు నుగోరుట,  
Eagerness, कौतूहल.

విలాస విబోధక విభ్ర  
మా ల లి త ం త థా॥  
౨౦౩॥ హేలాలీలే  
(త్యమిహావాః క్రి  
యాశ్చక్తార భావ  
జాః)।

ద్రవ కేళి పరిహా  
సాః క్రిడాల్లాచ నర్మ  
చ॥ ౨౦౪॥

వ్యాజోఽపదేశో  
లక్ష్యంచ

క్రిడాల్లాచ కర్తనమ్ ।

ఘర్మోనిదాఘ స్వేద

(స్యా) త్ప్రళయో  
(నప్తచేష్టతా)॥౨౦౫॥  
అవహితా (౨౨౨కార  
గుప్తిః)

విలాసః-విబోధకః-విభ్రమః ॥పు॥ - లలితమ్  
॥న॥-హేలాల్లా ॥నీ॥ ఇతి = ఇవి మొదలైన,  
అమీ = ఈ, హావాః = అనుభావములు,  
క్రిడామ్ = క్రిడయొక్క, శ్చక్తారభావజాః =  
శృంగారభావమువలనఁ బుట్టిన, క్రియాః =  
చేష్టలు, ఇతిఅన్నందున విచ్చిత్తికిలికించి తాదు  
లుంగలపు, Dalliance or blandishment,  
విలాస.

ద్రవః-కేళిః-పరిహాసః ॥పు॥ క్రిడా - లీలా॥  
నీ॥-నర్మ ॥నీ॥, న॥ ౬-క్రిపురుషుల పరిహాసము  
పేళ్లు, Sport or amusement, పరిహాస.

వ్యాజః - అపదేశః ॥పు॥ లక్ష్యమ్ (పా)  
లక్ష్యమ్ ॥న॥ ౩-వ్యాజముపేళ్లు. వ్యాజమనఁగా  
స్వార్థమొకటి యుద్దేశించినట్లు తెలిపి యొకటి  
సేయుట, Pretext, బహానా.

క్రిడా - ఖేలా ॥నీ॥ - కర్తనమ్ (పా) కూర్చ  
నమ్ ॥న॥ ౩ - కందుకాదిక్రిడ, A play or  
game, ఖేల.

ఘర్మః-నిదాఘః-స్వేదః ॥పు॥ ౩ - చెమట  
పేళ్లు, Perspiration, sweat, పసీనా.

ప్రళయః ॥పు॥ ౧ - హస్తాదులచేత దేహ  
చేష్టలు మానియుండుట పేరు, ఇదే సామ్య  
సిలుట, Fainting, మూర్ఛ.

అవహితా ॥నీ॥ (ప) అవహితమ్ ॥న॥ ౧-  
అనురాగాదులచేతఁ బుట్టు రోమాంచాదిశరీర  
వికారములను లజ్జాదులచేతఁ గప్పటపేరు,  
Dissimulation.

(సహా) సంవేగ సంభ్రమా!	సంవేగః-సంభ్రమః   పు   ౨-హర్షాదులచేత కర్మములయందు త్వర, Hurry, haste, జలదవాజీ.
(సా) దాచ్ఛరితకం (హాస స్సోత్పా)స)	ఆచ్ఛరితకమ్   న   ౧-సోత్పాసః, హాసః స్యాత్ = ఎత్తిపొడుచుటతోఁ గూడిన నవ్వు పేరు, A horse-laugh, व्यंग्य హాసీ.
(స్సమన్తాక్)స్మితమ్	స్మితమ్   న   ౧ - ఇంచుకంతనవ్వుపేరు, A smile, मुस्कान.
(మధ్యమ స్సాస్య) ద్వి హసితం	వీహసితమ్   న   ౧-ఇంచుకంతనవ్వునకును గొప్పనవ్వునకును మధ్యమమైన పరిపాటినవ్వు పేరు, A laugh, హాసీ.
రోమాఞ్చో రో మ హర్షణమ్	రోమాఞ్చః   పు   రోమహర్షణమ్   న   ౨ - రోమములు గగురుపొడుచుట పేళ్లు, Horripilation, रोमांच.
క్రందితం రుదితం క్రుష్టం	క్రందితమ్-రుదితమ్-క్రుష్టమ్   న   ౩-రోద నముపేళ్లు, Weeping, रोदन.
(జృమ్భస్తం త్రిమ) జృమ్భణమ్   ౨౦౭	జృమ్భః-జృమ్భణమ్   న   ౨-ఆపులింఁచుట పేళ్లు, Gaping, yawning, जंभाई.
విప్రలమోఞ్చ విసం వాదో	విప్రలమ్భః - విసంవాదః   పు   ౨ - విపరీత ముగాఁ బలుకుటపేళ్లు, Deceiving by a false affirmation.
రిజ్ఞాంస్థలనం (సమే)।	రిజ్ఞాణమ్ (పా) రిజ్ఞాణమ్-స్థలనమ్   న   ౨ - జాటుటకుఁగాని స్వధర్మము విడుచుటకుఁగాని పేళ్లు, Tumbling; deviating from duty, धर्म से दिगना.

(స్వా) నిద్రాశయ  
సం స్వాపస్వప్నస్సం  
వేశ (ఇత్యపి) ॥ ౨౦౮ ॥

తద్ద్వి) ప్రమీలా  
భ్రకుటిర్భ్రకుటిర్భ్రా  
కుటిః (స్త్రీయామ్) ॥

అదృష్టి (స్వాద  
సామ్యేఽక్షి)

సంసిద్ధిప్రకృతీ (సమే  
॥ ౨౦౯ ॥ స్వరూపంచ  
స్వభావశ్చ నిసర్గశ్చా  
ధ వేపథుః కమ్పాఽ  
ధక్షణ ఉద్ధర్షో మహా  
ఉద్ధవ ఉత్సవః ॥ ౨౧౦ ॥

ఇతి నాట్యవర్గః.

అధోభువనపాతాల  
బలిసద్మరసాతలమ్ నా  
గలోకోఽ

ధ కుహరం సుమి

నిద్రా ॥ నీ ॥ - శయనమ్ ॥ న ॥ - స్వాపః - స్వప్నః -  
సంవేశః ॥ పు ॥ ౫ - నిద్రపేళ్లు, Sleep, నిద్రా.

తద్ద్వి) (పా) తద్ద్వా) - ప్రమీలా ॥ నీ ॥ ౨ -  
కునికిపాటుపేళ్లు, Lassitude, జాపకీ.

భ్రకుటిః - భ్రకుటిః - భ్రాకుటిః ॥ నీ ॥ ౩ - బామ  
ముడిపేళ్లు, A frown, మోడ.

అదృష్టిః ॥ నీ ॥ ౧ - అసామ్యే = (రోషముచేత)  
సామ్యముగాని, అక్షి = దృష్టిపేద, A look  
of displeasure, క్రోధ దృష్టి.

సంసిద్ధిః - ప్రకృతిః ॥ నీ ॥ - స్వరూపమ్ ॥ న ॥ -  
స్వభావః - నిసర్గః ॥ పు ॥ ౫ - స్వభావముపేళ్లు,  
The natural state; disposition, स्वभाव.

వేపథుః - కమ్పః ॥ పు ॥ ౨ - వడకుపేళ్లు,  
A tremour, कंपन.

క్షణః - ఉద్ధర్షః - మహా - ఉద్ధవః - ఉత్సవః  
॥ పు ॥ ౫ - ఉత్సవముపేళ్లు, A festival cele-  
bration, समारोह.

నాట్యముతోఁ జేరినపదసమూహము ముగిసెను.

అధోభువనమ్ - పాతాలమ్ - బలిసద్మ ॥ నీ ॥ -  
రసాతలమ్ ॥ న ॥ - నాగలోకః ॥ పు ॥ ౫ - పాతా  
శముపేళ్లు, The infernal region; the  
nether world, पाताल.

కుహరమ్ - సుమిరమ్ - వివరమ్ - బిలమ్ -

చిద్రనిర్వ్యథనం రో శ్వభ్రమ్ ||న||-వపా-సుషిః ||నీ|| ౧౧-రంద్రము  
కంద్రం శ్వభ్రం వ పేళ్లు, A hole or vacuity; a ravine,  
పా సుషిః! గర్తవతా త్తే.

(భువిశ్వభే)

గర్తః (ప) గర్తా ||నీ|| - అవటః ||పు|| ౨-  
భువి = భూమియందుండు, శ్వభ్రే = బొక్కపేళ్లు,  
A hole, in the ground, బిడ.

(సరస్థే) సుషిరం  
(త్రిమ) || ౨౨౨ ||

సుషిరమ్ || ౧-రంద్రముతోఁగూడిన వస్తువు  
వాచకమయినపుడు త్రిలింగము, Having  
holes.

అన్ధకారో (౭స్త్రీ  
యాం) ధ్వాస్తం తమి  
స్తం తమిరం తమః!

అన్ధకారః ||ప||-ధ్వాస్తమ్-తమిస్తమ్-తమి  
రమ్-తమః ||న్, న|| ౫-చీకటిపేళ్లు, Dark-  
ness gloom, అంబెరా.

(ధ్వాస్తేగాఢే) ౭ధ  
తమసం

అన్ధతమసమ్ ||న|| ౧-గాఢే ధ్వాస్తే = గాఢాం  
ధకారము పేరు, Intense darkness,  
ఐనా అంబెరా.

(క్షీణే) ౭వతమసం

అవతమసమ్ ||న|| ౧-(క్షీణేధ్వాస్తే) = క్షీణ  
మయిన చీకటిపేరు, Imperfect darkness,  
తలకా అంబెరా.

(తమః || ౨౨౩ || విష్వ)  
స్వస్తమమ్

సంతమసమ్ ||న|| ౧ - విష్వక్ ధ్వాస్తే =  
అంతట వ్యాపించిన, తమః = చీకటిపేరు,  
Universal darkness, సర్వవ్యాపి అంబెరా.

ఇతి పాతాలవర్గః.

పాతాలముతోఁ జేరిన పదసమూహము  
ముగిసెను.

నాగాః కాద్రవేయా

నాగాః-కాద్రవేయాః ||పు, బ|| ౨-పడగ  
లును తోకలును గలిగి మనుష్యాకారము

తై న క ద్రాపుత్రులయిన నా గుఁ బా ము ల పేళ్లు.

(స్తదీశ్వరః) శేషోఽనన్తో

శేషః - అనన్తః ||పు|| ౨ - తదీశ్వరః = ఆ నాగుఁబాములకు రాజయిన యాదిశేషుని పేళ్లు, ఆదిశేష.

వాసుకిస్తు సర్పరాజోఽథకోననః తిలిత్య (స్సాన్య)

వాసుకిః-సర్పరాజః ||పు|| ౨ - వాసుకి పేళ్లు, వాసుకి.

గోననః - తిలిత్యః ||పు|| ౨ - కొండచిలువ పేళ్లు.

దజగరే శయ్యుర్వాహన (ఇత్యుభా)।

అజగరః-శయ్యుః-వాహనః ||పు|| ౩ - పెనుఁబాములు పేళ్లు, Boa Constrictor, అజగర.

అలగర్దోజలవ్యాల (స్సమా) రాజిలడుండ్లు భా|| ౨౨గె||

అలగర్దః (పా) అళిగర్దః - అజగర్దః - జల వ్యాలః ||పు|| ౨ - నీరుకట్టుపాము పేళ్లు, A water-snake, జల సర్ప.

రాజిలః-డుండ్లుభః ||పు|| ౨ - ఇరుదలశిఖండి పేళ్లు, Amphisdaena, దో శిరవాణా సౌప.

మాలుధానో మాతులాహి

మాలుధానః - మాతులాహిః ||పు|| ౨ - ఉమ్మెత్తలోని ముట్టుబాము పేళ్లు. అది ఖట్వాంగాకారమై దీర్ఘదేహలాంగూలమై చతుష్పాత్తునై యుండును.

నిర్మృక్తో ముక్తకఞ్చుకః।

నిర్మృక్తః - ముక్తకఞ్చుకః ||పు|| ౨ - కుబు సమువిడిచినపాము, A snake that has cast his slough, కంచుక హీన సర్ప.

సర్పః పృథాకు ర్భజగోభజన్తోఽహిర్భజన్

సర్పః-పృథాకుః-భజగః-భజన్ః-అహిః-భజన్ః - అహీవిషః - విషధరః-చక్రీ ||న్||-



మః! ఆశీవిహో విషధర  
 చ్చక్రీవ్యాలస్సరీస్సపః!  
 కుణ్డలీ గూఢపా చ్చక్షు  
 శ్శ్రీవాః కాకోదరః ఘ  
 ణీదర్శికరో దీర్ఘపృష్ఠో  
 దద్దశూకో బిలేశయః!  
 ఉరగః పన్నగోభోగీ  
 జిహ్వగః పవనాశనః॥  
 [లేలిహానో ద్వీరసనో  
 వ్యాళః కుమ్భీనసో  
 హరిః॥]

(త్రిపాద్వి) హేయం  
 విషాస్థావి)

స్ఫటాయాం తు  
 ఘణా (ద్వయోః)।

(సమా)కల్పకనిర్మోకా

క్షేదస్త్ర గరలం  
 విషమ్॥౨౨౯॥ (పుంసి  
 క్లిబేచ) కాకోల కాల  
 కూట హలాహలాః ।  
 సారాష్ట్రీక శ్శాక్లికే  
 యోబ్రస్త్రపుత్రః ప్రదీ  
 పనః॥ దారదో వత్స  
 నాథ (శ్చవిషభేదా  
 అమీ నవ)।

వ్యాళః - సరీస్సపః - కుణ్డలీ ॥న్॥ - గూఢపాత్  
 ॥ద్॥ చక్షుశ్శ్రీవాః ॥న్॥ - కాకోదరః - ఘణీ ॥న్॥ -  
 దర్శికరః - దీర్ఘపృష్ఠః - దద్దశూకః - బిలేశయః -  
 ఉరగః - పన్నగః - భోగీ ॥న్॥ - జిహ్వగః - పవనా  
 శనః ॥పు॥ ౨౨౯ - సామాన్యముగా పాములపేళ్లు,  
 A snake or serpent, सर्प.

[లేలిహానః - ద్వీరసనః - వ్యాళః - కుమ్భీ  
 నసః - హరిః ॥పు॥] అధికపాఠము.

ఆహేయమ్ ॥త్రి॥ ౧ - పాముయొక్క  
 విషము అస్థి చర్మము మొదలయినవానిపేరు,  
 Belonging to a snake, सर्प के विष, अर्ध,  
 और अस्ति.

స్ఫటా ॥నీ, పు॥ ౨ - పడగపెట్టి, the  
 expanded hood of a serpent, कण.

కల్పకః - నిర్మోకః ॥పు॥ ౨ - కుబుసము  
 పేళ్లు, Slough, केचुली.

క్షేదః (పా) క్షేత్రః ॥పు॥ - గరలమ్ ॥న్॥ -  
 విషమ్ ॥పు॥ ౩ - సామాన్యముగా విషము  
 పేళ్లు, Venom, विष.

కాకోలః - కాలకూటః - హలాహలాః - (ప)  
 హాలాహలాః - హాలహాలః - హాలహాలః - సారాష్ట్రీ  
 కః శ్శాక్లికేయః - బ్రహ్మపుత్రః - ప్రదీపనః - దార  
 దః - వత్సనాథః ॥పు॥ అమీ నవ = ఈ తొమ్మిది,  
 విషభేదాః = విషభేదములపేళ్లు, Nine sorts  
 of fixed poison, कालकूट.

విషవైద్యో జాఙ్గులికో

విషవైద్యః-జాఙ్గులికః ||పు|| ౨-విషమును  
దించు వైద్యునిపేళ్లు, Conjurer using  
charms against poison, गायत्री.

వ్యాలగ్రాహ్యహితు  
ణ్ణికః || ౨౩౧ ||

వ్యాలగ్రహీ ||న్|| (పా) వ్యాళగ్రహః -  
అహితుణ్ణికః || పు || ౨ - పాములవాడు,  
A snake-catcher, संकेत.

ఇతి భోగివర్గః,

సర్పముతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

(స్యా)న్నారకస్తునర  
కో నిరయో దుర్గతిః  
(స్త్రియామ్) |

నారకః-నరకః-నిరయః ||పు||-దుర్గతిః ||నీ||  
ర - సామాన్యముగా నరకముపేళ్లు, Hell;  
the infernal regions, नरक.

(తద్భేదా)స్తపనావీచి  
మహారావ రావ  
పాః || స్థాతః కాల  
సూత్రం(చేత్యాద్యా)

తపనః-అవీచిః-మహారావః - రావః -  
స్థాతః (పా) సంహారః ||పు|| కాలసూత్రమ్  
||న|| ౬ - ఇత్యాద్యాః = ఇవి మొదలయినవి,  
తద్భేదాః = ఆ నరకభేదములపేళ్లు, Various  
hells, विभिन्न नरक.

(స్తత్వాస్తు) నార  
కాః | పేతా

నారకాః-ప్రేతాః (పా) పరేతాః ||పు||బ||  
౨-స్తత్వాః = నరకమునందుండు ప్రాణులపేళ్లు,  
Departed souls in hell, प्रेत.

వైతరణీ (సిన్ధుః)

వైతరణీ ||నీ|| ౧ - సిన్ధుః = నరకమునందలి  
నదిపేరు, The river of hell, नरक की नदी.

స్యాదలక్ష్మీస్తు నిర్వృతిః ||

అలక్ష్మీః-నిర్వృతిః ||నీ|| ౨-అభాగ్యముపేళ్లు,  
Misfortune, or misery, दुर्भाग्य.

విష్టిరాజాః

విష్టిః-ఆజ్ఞాః ||నీ|| ౨-వెట్టిపేళ్లు. నరకము  
నందుఁ ద్రోయుట పేళ్లని కొందఱందురు.

కారణా(తు)యాతనా

కారణ-యాతనా-తీవ్రవేదనా ||నీ|| ౩-

తీవ్రవేదనా ।

పీడాబాధా వ్యధా  
దుఃఖ మామనస్యం  
ప్రసూతిజమ్ (స్యా)  
త్కష్టం కృచ్ఛ్రమాభీ  
లం (త్రిష్వేపాంభేద్య  
గామియత్) ।

ఇతి నరకవర్గః.

సముద్రోఽభిరకూ  
పారః పారావార స్సరి  
త్పతిః ఉదన్వా నదధి  
స్సిన్ధు స్సరస్వాన్ సాగ  
రోఽర్ణవః రత్నాక  
రోజలనిధి ర్యాదఃపతి  
రపాంపతి ॥ ౨౩౬ ॥

(తస్యప్రభేదాః) క్షీ  
రోదో లవణోద స్తథా  
పరే) ।

ఆపః (స్త్రీభూమ్ని)  
వా ర్వారి సలిలం కమ  
లంజలమ్ పయః కీలాల  
మమృతం జీవనం భువ  
నం వనమ్ కబన్ధము  
దకం పాథః పుష్కరం

అతిశయమయిన వేదన పేళ్లు, Agony,  
excessive pain, वेदना.

పీడా-బాధా-వ్యధా ॥సీ॥-దుఃఖమ్-ఆమన  
స్యమ్ (పా) ఆమనస్యమ్-ప్రసూతిజమ్-కష్టమ్-  
కృచ్ఛ్రమ్-ఆభీలమ్ ॥న॥ ౯-సామాన్యముగా  
దుఃఖముపేళ్లు. ఈ శబ్దములలో ఏది విశేష్య  
నిష్ఠుమవుచున్నదో యది త్రిలింగములు  
గలది, Pain, पीडा.

నరకముతోఁ జేరినపదసమూహము ముగిసెను.

సముద్రః-అభిః-అకూపారః - పారావారః-  
సరిత్పతిః-ఉదన్వాన్ ॥త్॥ - ఉదధిః-సిన్ధుః-పర  
స్వాన్ ॥త్॥ సాగరః - అర్ణవః - రత్నాకరః-  
జలనిధిః - యాదఃపతిః-అపాంపతిః ॥పు॥ ౧౫ -  
సముద్రనిపేళ్లు, The sea or ocean, समुद्र.

క్షీరోదః-లవణోదః॥ తథా=అట్లే, పరే=  
ఇతరమయిన, దధ్యుదః-ఘృతోదః-ఇక్షూదః-  
సురోదః - స్వామాదః - ఈ ఏడును తస్య = ఆ  
సముద్రముయొక్క, ప్రభేదాః=భేదములు.

ఆపః ॥ప్,సీ,బ॥-వాః ॥ర్॥-వారి-సలిలమ్-  
కమలమ్-జలమ్-పయః ॥న్॥ - కీలాలమ్-అమృ  
తమ్-జీవనమ్-భువనమ్-వనమ్-కబన్ధమ్ - ఉద  
కమ్-పాథః॥న్॥-పుష్కరమ్-సర్వతోముఖమ్-  
అమ్బుః ॥న్॥-అర్ణవః ॥న్॥-తోయమ్-పానీయమ్-  
నీరమ్-క్షీరమ్-అమ్ము - శమ్మరమ్ (పా) సంవ

సర్వతోముఖమ్ | అ  
మౌఘైర్లస్తాయ పానీ  
య నీర క్షీరామ్బుశ  
మ్మరమ్ | [కృపీటం కా  
ణ్డ (మస్త్రీ స్యా) జీవ  
నియంకుశంవిషం] |

మేఘపుష్పం ఘనరసం  
(స్త్రీషు ద్వే) ఆప్యమ  
మ్మయమ్ | ౨౩౯ ||

భజస్తరజఙ్ఘర్యి (ర్వా  
స్త్రీయాం) వీచి

రథోర్ధ్వం మహా  
త్సాన్గ్లోలకన్గ్లోతా

(స్యా)దావరో (ఽమ్భ  
సాం భ్రమః) || ౨౪౦ ||

పృషన్తి బిన్దుపృషతాః  
(ప్రమాంసో) విపురీషః

(స్త్రీయః) చక్రాణి  
పుటభేదా (స్య)

ర్భ్రమాశ్చజలనిర్గ  
మాః || ౨౪౧ ||

రమ్ - మేఘపుష్పమ్ ||న|| - ఘనరసమ్ ||పృ||  
౨౨-ఉదకముపేళ్లు.

[కృపీటమ్ ||న|| కాణ్డమ్ ||పృ|| జీవనీయమ్-  
కుశమ్-విషమ్ ||న||] అధికపాఠము, Water,  
పానీ.

ఆప్యమ్-అమ్మయమ్ ||త్రి|| ౨-జలవికారము  
పేళ్లు, Watery or consisting of water,  
జలమయ.

భజః-తరజః ||పు|| ఙ్ఘర్యః-వీచిః ||పృ|| ర-  
కదళ్ల పేళ్లు, A wave, తర.

ఉల్లోలః - కల్లోలః ||పు|| ౨ - మహత్సాన్-  
ఙ్ఘర్యం = గొప్పకదళ్ల పేళ్లు, A surge of  
bellow, ఉచ్చేదన తర.

ఆవర్తః ||పు|| ౧-అమ్భసామ్ = ఉదకముల  
యొక్క, భ్రమః = సుడిపేరు, A whirl-pool,  
మందర.

పృషన్తి ||త్, న, బ||-బిన్దుః-పృషతః ||పు||  
విపురీషః ||మ్, సీ, బ|| ర - జలబిందువులపేళ్లు,  
A drop of water, చుక్క.

చక్రాణి (పా) వక్రాణి ||న|| - పుటభేదాః  
||పు|| ౨-నదీవక్రముపేళ్లు. నీళ్లారివచ్చు బుగ్గ  
పేరును, A winding course, or a reach  
of the river, యెడ.

భ్రమాః-జలనిర్గమాః ||పు|| ౨-నీళ్లుపాటు  
టకుఁ గట్టిన తూము మొదలయినవానిపేళ్లు -

చక్రాదులు నాలుగును జలమార్గము పేళ్లని  
కొందఱుందురు. A drain or pipe, बहाव.

కూలంరోధశ్చతీరం  
న ప్రతీరంచతటం  
త్రిమ)।

పారాపారే (పరా  
ర్వాచీ తీరే)

పాత్రం (తదనరమ్॥

ద్వీపః (స్త్రియా)మ  
స్తరీపం (యదస్తర్వారి  
ఁస్తటమ్) ।

తాయోత్థితం తత్పు  
నం

సైకతం సికతామ  
యమ్॥ ౨౪౩॥ నిషద్వ  
స్త్రిజమ్బాలః పజ్క  
౨ (స్త్రి) శాదకర్దమా।

జలోచ్చాప్తసాః  
పరీవాహః

కూలమ్ - రోధః ॥న॥ - తీరమ్ - ప్రతీరమ్  
॥న॥-తటమ్ ॥త్రి॥ ౫-దరిపేళ్లు, A shore or  
bank, किनारा.

పారమ్ - అవారమ్ ॥న॥ ౨ - పరార్వాచీ  
తీరే = వరుసగా నీవలి యావలి దరుల పేళ్లు,  
The opposite, and the near bank,  
नदी का दूसरा किनारा.

పాత్రం ॥న॥ ౧-ఆ రెండుదరులనడుముపేరు,  
The channel, basin, नाला.

ద్వీపః ॥పృ॥-అ స్తరీపమ్ ॥న॥ ౧-అ స్తర్వా  
రిణః=సీళ్లనడుమ, య త్తటమ్ = ఏదిబ్బకలదో  
దానిపేళ్లు, An island, टापू.

పులినమ్ ॥న॥ ౧-సీట్లెండి కనిపించు తిన్నె  
పేరు, An islet formed by alluvium,  
छोटा टापू.

సైకతమ్ - సికతామయమ్ ॥న॥ ౨-ఇసుక  
దిన్నెల పేళ్లు, A sand bank, रेतीला तट.

నిషద్వరః-జమ్బాలః ॥పు॥ - పజ్కః ॥పృ॥-  
శాదః-కర్దమః ॥పు॥ ౫ - అడుసుపేళ్లు, Mud  
or mire, कीचड़.

జలోచ్చాప్తసాః - పరీవాహః ॥పు, బ॥ ౨-  
అలుగుల పేళ్లు, Inundation, channel  
for carrying off an excess of water,  
ज्यादा पानी बाहर ले जाने वाला नाला.

కూపకా (స్తువిధార  
కాః॥ ౨౪౪॥

నావ్యం (త్రిలింగం  
సౌతార్యే)

(స్త్రీయాం) నా  
స్తరణిస్తరిః॥

ఉడుపంతు ప్లవఃకోలః

స్రోతా (ఽమ్బుసర  
ః స్వతః)॥ ౨౪౫॥

ఆతర స్తరపణ్యం  
స్యాత్)

ద్రోణీ కాపా మ్బు  
వాహినీ ।

సాంయాత్రికః పోత  
ణిక్

కర్ణధార(స్తు) నావి  
ః॥ ౨౪౬॥

నియామకాః పోత  
వాహిన్

కూపకాః-విధారకాః ॥పు॥ ౨-చలమలు,  
పిల్లనూతులు మొదలైనవి, A temporary  
well, కుఆ.

నావ్యమ్ ॥త్రి॥ ౧-నౌతార్యే = ఓడచేత  
దాటదగిన నద్యాదుల పేరు, Navigable  
rivers, నావ సే పార జానే యోగ్య నది.

నాః-ఔః-తరణిః-తరిః (పా) తర్గి ॥సీ॥ ౩-  
ఓడపేళ్లు, A boat, నావ.

ఉడుపమ్ ॥న॥-ప్లవః-కోలః ॥పు॥ ౩-తెప్ప  
పేళ్లు, A raft or float, డ్రాగ్గా.

స్రోతః ॥న॥,న॥ ౧-స్వతః=తనంతట పాటు  
చున్న, అమ్బుసరణమ్=జలప్రవాహము పేరు,  
A natural steam, జల ప్రవాహ.

ఆతరః ॥పు॥ - తరపణ్యమ్ ॥న॥ ౨ - ఓడ  
నడుపువానిఃచ్చు కూలిపేళ్లు, Fare or  
freight, తరగి.

ద్రోణీ, కాపామ్బువాహినీ ॥సీ॥ ౧ - దోన  
పేళ్లు, An oval basin, డోనా.

సాంయాత్రికః - పోతవణిక్ ॥జ్, పు॥ ౨-  
ఓడ బేరగానిపేళ్లు, A voyaging merchant,  
నావ-యాత్రీ.

కర్ణధారః - నావికః ॥పు॥ ౨ - ఓడనడపు  
వానిపేళ్లు, The pilot or helmsman,  
నావిక.

నియామకాః-పోతవాహిన్ ॥పు॥ ౨॥ ౧-ఓడ  
స్తంభముపైనుండి యుపాయము చెప్పవారి  
పేళ్లు, The steersman, నావిక.

కూపకో గుణవృక్ష  
కః।

కూపకః-గుణవృక్షకః ॥పు॥ ౨-ఓడమీద  
తెక్కెముగట్టు స్తంభముపేళ్లు, The mast,  
मस्तौल.

నా కాదణ్ణః తేపణి  
(స్యా) దరిత్రం కేని  
పాతకః॥ ౨౪౭॥

నా కాదణ్ణః ॥పు॥-తేపణి ॥సీ॥ ౨-ఓడనడపు  
గడపేళ్లు, The oar, नौकादंड. అరిత్రమ్  
॥న॥ - కేనిపాతకః ॥పు॥ ౨-ఓడనడుపు తెడ్డు  
పేళ్లు, The rudder, helm, पतवार.

అభిః (స్త్రీ) కాన్త  
కుద్దాలః

అభిః ॥సీ॥-కాన్తకుద్దాలః ॥పు॥ ౨-లవణా  
దులు త్రవ్వ మ్రానిగుద్దలిపేళ్లు, A scraper,  
or shovel, फौडा.

సేకపాత్రంతు సేచ  
నమ్ ।

సేకపాత్రమ్ - సేచనమ్ ॥న॥ ౨-ఓడలోఁ  
జొచ్చిన నీళ్లను వెడలఁజల్లు పాత్రము పేళ్లు,  
A Bucket, बालडी.

యానపాత్రంతు పో  
త్తో

యానపాత్రమ్ ॥న॥ - పోతః ॥పు॥ ౨-ఓడ  
పేళ్లు, A ship, नाव.

(౭బ్ధిభవేత్రిషు) స  
ముద్రియమ్॥ ౨౪౮॥

సముద్రియమ్ ॥త్రి॥ ౧ - అబ్ధిభవే = సము  
ద్రమునందుఁ బుట్టిన వస్తువుపేరు, Marine,  
समुद्रीय.

(క్లిబే) ౭ర్థనావం  
(నావో ౭ర్థే)

అర్థనావమ్ ॥న॥ ౧ - నావః = ఓడయొక్క,  
అర్థే = సగముపేరు, A boat's half, नाव का  
अर्ध भाग.

(౭తీతనాకే) ౭  
తిను (త్రిషు)।

అతిను ॥త్రి॥ ౧ - ఓడను దాఁటినవస్తువు  
పేరు, Landed from a boat, नाव से

(త్రిష్వాగాధాత్)

उतारा हुआ.

ప్రసన్నశబ్దము మొదలు అగాధశబ్దపర్యం  
తము, నన్నియు త్రిలింగకములు.

ప్రసన్నోఽచ్చః	ప్రసన్నః-అచ్చః॥ ౨-విర్మలవస్తువు పేళ్లు, Transparent, clear, నిర్మల.
కలుషోఽనచ్చః॥	కలుషః-అనచ్చః-అవిలః॥ ౩-కలఁగినదాని పేళ్లు, Turbid, muddy, మడమేలా.
నిమ్నం గభీరం గ మ్భీర	నిమ్నమ్-గభీరమ్-గమ్భీరమ్॥ ౩ - లోఁ తైనదానిపేళ్లు, Deep, గడరా.
ముత్తానం తద్వ ఘర్యయే । అగాధ మ తలస్పర్శే	ఉత్తానమ్॥ ౧-లోఁతు కాని దాని పేరు, Shallow, త్రితలా.
కై వ ర్తేదాశభీవరా॥ ౨౧౦॥	అగాధమ్-అతలస్పర్శః॥ ౨ - మిక్కిలి లోఁ తైన దానిపేళ్లు, Very deep, unfatho- mable, అగాధ.
ఆనాయః(పుంసి)జాలం	కై వ ర్తః-దాశః (పా) దానః-ధీవరః ॥పు॥ ౩-మత్స్యములు బట్టు జాలరివాని పేళ్లు, A fisherman, మత్తా.
(స్యాత్)శణనూత్రం పవిత్రకమ్॥	ఆనాయః ॥పు॥-జాలమ్ ॥న॥ ౨-వలపేళ్లు, A net, జాల.
మత్స్యధానీ కు వేణీ (స్యాత్)	శణనూత్రమ్ (పా) శణనూత్రమ్ - పవిత్ర కమ్ ॥న॥ ౨-వలత్రాటిపేళ్లు, The rope of a net, జాల కీ రస్సీ.
బడిశం మత్స్యబన్ధ నమ్॥౨౧౧॥ పృథురో మా ఝషో మత్స్యో మీనో వై సారిణోఽ ణ్ణజః । విసార శృకులీ	మత్స్యధానీ-కువేణీ ॥నీ॥ ౨-చేపలబుట్టు పేళ్లు, A fish-basket, మఱి కీ టొకరీ.
	బడిశమ్-మత్స్యబన్ధనమ్ (పా) మత్స్యవేధ నమ్ ॥న॥ ౨ - గాలముపేళ్లు, A fish-hook, మఱి కీ ఁసానె కీ ఁసీ.
	పృథురోమా ॥నీ॥ ఝషః - మత్స్యః - మీనః-వై సారిణః-అణ్ణజః-విసారః-శకులీ॥నీ॥



పు॥ ౮ - సామాన్యముగా మత్స్యములపేళ్లు,  
A fish, మఱలీ.

(చాథ) గణ్డకశృకు  
లార్భకః॥ ౨౫౨॥

గణ్డకః-శకులార్భకః ॥పు॥ ౨ - చేపపిల్లల  
పేళ్లు, జెల్ల పేళ్లని కొందఱు, Sparus emar-  
ginatus, మఱలీ కే బచ్చె.

సహస్రదంష్ట్రః పాతీన

సహస్రదంష్ట్రః - పాతీనః ॥పు॥ ౨ - వేయి  
పొటల మీను, కొట్ట, A sheat fish, Silu-  
rus pelorius, బడీ మఱలీ.

ఉలూపీశిశుక (స్సమా)

ఉలూపీ ॥న్-శిశుకః ॥పు॥ ౨-శిశువువలె  
చపలమయిన యులసమీనుపేళ్లు, A por-  
poise, స్రుక్ష.

నడమీన శ్చిలిచిమః

నడమీనః-చిలిచిమః ॥పు॥ ౨-క్రాలు గను  
వులలో దిరుగు మీను పేళ్లు, A sort of  
sprat, మఱలీ విశేష.

ప్రాప్తీతు శఫరీ (ద్వ  
యోః)॥ ౨౫౩॥

ప్రాప్తీ ॥నీ-శఫరీ ॥పు॥ ౨-మిట్టి, ఎగిరిపడు  
మీను, A sort of carp, Cyprinus  
Chrysoparoius, మత్స్య విశేష.

క్షుద్రాణ్డమ త్స్యస  
జ్ఞాతః పోతాధాన

క్షుద్రాణ్డమత్స్యసజ్ఞాతః ॥పు॥ - పోతాధా  
నమ్ ॥న॥ ౨-మీనుపిల్లలగుంపుపేళ్లు, Small  
fry, తొడి మఱలీయో కా సమూహ.

(మధోర్ముపాః) ।  
రోహితో మద్గుర శ్చా  
లో రాజీవ శృకుల  
స్తిమిః॥ ౨౫౪॥ తిమి  
లాదయ (శ్చాథ)

రోహితః = ఎఱ్ఱమీను, మద్గురః = బొమ్మ  
మీను, శాలః = మిగుల వేగముగలమీను,  
రాజీవః = గోటమీను, శకులః = బేడిసమీను,  
తిమిః = నూలుయోజనములమీను, తిమి  
గిలః = తిమిని ప్రింగునట్టిమీను ॥పు॥ ౨ ను  
ఆదిశబ్దముచేత తిమింగిల సంద్యావర్తదులును  
మత్స్యవిశేషములు.

యాదాంసి జలజన్త  
వః।

(తద్భేదా) శ్శిశు  
మారోద్ర శజ్జువో  
మకరాదయః॥ ౨౫౫॥

(స్వా)త్కులీరః క  
ర్కటకః

కూర్మైకమతకచ్చపా॥

గ్రాహోఽవహోః

నక్రస్తుకుమ్భారోఽథ

మహీలతా॥ ౨౫౬॥

గంధూపదః కిజ్జులగో

నిహాకాగోధికా(సమే)

రక్తపాతు జలూకా  
యాం స్త్రీయాం భూ  
మ్ని(జతాకనః॥ ౨౫౭॥

యాదాంసి ॥న॥న॥-జలజన్తవః ॥ఉ, పు, బ॥  
౨-జలజంతువులపేళ్లు, Aquatic animals,  
जल में रहने वाले जन्तु.

శిశుమారః = మొసలి, Porpoise, शिशु-  
मार. ఉద్రః = నీరుపిల్లి, Otter, जलमाजर.  
శజ్జు = నీరుపంది, Skate. మకరః =  
చొఱమీను, Seal, सील, ర ఇవియు అదిశబ్ద  
ముచేత జలహస్త్యాదులును, జలజంతువిశేష  
ములు.

కులీరః - కర్కటకః (పా) కర్కటః ॥పు॥  
౨-ఎండ్రకాయపేళ్లు, A crab, केकडा.

కూర్మః-కమతః-కచ్చపః ॥పు॥ ౩-తాఁ బేటి  
పేళ్లు, A turtle or tortoise, कछुवा.

గ్రాహః - అవహారః ॥పు॥ ౨-స్రాణిహింసఁ  
జేయు మహామత్స్యము పేళ్లు, A shark,  
समुद्र की बड़ी भठली.

నక్రః-కుమ్భారః ॥పు॥ ౨-నీనుఁగును బట్టి  
యీడ్చు జలచరముపేళ్లు, A crocodile,  
मगर.

మహీలతా ॥నీ॥-గంధూపదః-కిజ్జులకః ॥పు॥  
౩-ఎఱ్ఱపేళ్లు, A worm, कीडा.

నిహాకా-గోధికా ॥నీ॥ ౨-నీరుడుము పేళ్లు,  
The Gangetic alligator.

రక్తపా-జలూకా-జతాకనః ॥న, నీ, బ॥  
౩ - జలగపేళ్లు, రక్తపాశబ్దమునకు సోమపా  
శబ్దమువలెను రూపము గలదు, A leech,  
जोंक.

ముక్తాస్ఫటిః స్త్రీ  
యాం) శుక్తిః

శబ్ద (స్వస్య) త్స-  
ముర్బ(రస్త్రియామ్)॥

క్షుద్రశబ్దా శబ్దనఖా

శ్యామ్బాకా జలశుక్త  
యః॥ ౨౫౮॥

భేకేమణ్డూక వర్షాభూ  
శాలూర ప్లవదద్దరాః॥

శిలీ గణ్డూపదీ

భేకీ వర్షాభీష్

కమతీ ధులిః॥ ౨౫౯॥

(మద్గురస్యప్రియా)

శృంగీ

దుర్నామాదీర్ఘకోశి  
కా॥

జలాశయోజలాధార

(స్త్రాగాధ జలే)

హృదః॥ ౨౬౦॥

ముక్తాస్ఫటిః ॥పు॥-శుక్తిః ॥నీ॥ ౨-ముత్తైపు  
చిప్ప పేళ్లు. A pearl oyster, శీప.

శబ్దః ॥పు॥ కమ్ముః ॥ప్ప॥ ౨-శంఖముపేళ్లు,  
A conch, శాఖ,

క్షుద్రశబ్దాః-శబ్దనఖాః ॥పు, బ॥ ౨-గుల్లల  
పేళ్లు, Small shell, తొడి శీప.

శ్యామ్బాకాః ॥ప్ప॥ జలశుక్తయః ॥ఇ,నీ,బ॥  
౨-కప్పచిప్పలపేళ్లు, Bivalve shell, శీప.

భేకః-మణ్డూకః-వర్షాభూః-శాలూరః-(పా)  
సాలూరః-ప్లవః-దద్దరః ॥పు॥ ౬ - కప్పపేళ్లు,  
A frog, మేడక.

శిలీ - గణ్డూపదీ ॥నీ॥ ౨-ఆడు ఎఱ్ఱ పేళ్లు,  
A female worm, కీడి.

భేకీ - వర్షాభీష్ ॥నీ॥ ౨ - ఆడుకప్ప పేళ్లు,  
A female frog, మాదా మేడక.

కమతీ-ధులిః ॥నీ॥ ౨-ఆడు తాబేటిపేళ్లు,  
A female turtle, మాదా కత్తా.

శృంగీ॥నీ॥౧-మద్గురమనుమీనుభార్య పేరు,  
Silurus Pungentisimus, మణ్డలి.

దుర్నామా-దీర్ఘకోశి కా॥ నీ॥ ౨ - ఏనుగు  
జలగపేళ్లు, A cockle.

జలాశయః-జలాధారః॥ పు॥ ౨ - నీళ్లుండు  
తాపుపేళ్లు, A reservoir; a pond, తాళాబ.

హృదః॥ పు॥ ౧ - అగాధజలే=అగాధమైన  
జలముగల, తత్ర = అస్థలముపేరు, A deep  
lake, ఖీల.

ఆహావస్తు నిపానం  
(స్యా దుపకూపజలాశ  
యే)। (పుంస్యేవా)న్ధుః  
ప్రహిఃకూప ఉదపానం  
తు(పుంసివా)॥ ౨౬౧॥

నేమిస్త్రీకా(౨స్య)

వీనాహా (ముఖ  
బద్ధన మస్యయత్)।

పుష్కరిణ్యాంతు ఖా  
తం (స్యా)

దఖాతం దేవఖాత  
కమ్॥ ౨౬౨॥

పద్మాకర స్తటాకో  
(౨స్త్రీ)కాసార స్సర  
నీసరః॥

వేశస్తాపల్వలంచా  
ల్పసరో

ఆహావః॥ పు॥ - నిపానమ్॥ న॥ ౨ - నూతి  
యొద్ద పశువులు నీళ్లుత్రాగుటకుఁ గట్టియున్న  
తోట్టిపేళ్లు, A trough near a well for  
watering cattle, నిగాన.

అన్ధుః-ప్రహిః-కూపః॥ పు॥ - ఉదపానమ్॥  
ష్మ॥ ౪-నూతిపేళ్లు, A well, క్షా.

నేమిః-స్త్రీకా॥ నీ॥ ౨ - నూతియందు నీళ్లే  
త్తుటకై యేర్పఱచిన రాట్నము మొదలైన  
దాదయంత్రముపేళ్లు, A contrivance for  
raising water, నేమి.

వీనాహాః॥ పు॥ ౧ - నూతిహంససాది మొద  
లయిన వాయికట్టుపేరు, The cover of a  
well, క్షాగా కా తక్షన.

పుష్కరిణీ॥ నీ॥ ఖాతమ్॥ న॥ ౨ - నలుచద  
రముగాఁ ద్రవ్వఁబడిన గుంటపేళ్లు, A square  
pond, బగీకార బజ్జడా.

అఖాతమ్-దేవఖాతకమ్॥ న॥ ౨-దేవతల  
చేత త్రవ్వఁబడిన గుంటపేళ్లు, A natural  
pond, అఘాత.

పద్మాకరః॥ పు॥ తటాకః (పా) తడాగః॥  
ష్మ॥ ౨-తామరలుగల చెఱువుపేళ్లు, A lake,  
ఖీల. కాసారః॥ పు॥-సరనీ॥ నీ॥ - సరః॥ న్,   
న॥ ౩ - కొలనిపేళ్లు, A pond or pool,  
సరాభర. పద్మాకరాదు లైఁగ నేకార్థకము  
లని కొండఱందురు.

వేశస్తా॥ పు॥-పల్వలమ్-అల్పసరః॥ న్, న॥  
౩-పడియపేళ్లు, A basin, తడాగ.

వాపీతుద్ధిక్తి కా॥ ౨౬౩॥

వాపీ - దీర్ఘి కా॥ నీ॥ ౨ - నడబావి పేల్లు,  
A well with steps, బావలి.

భేయం తు పరిఖా

భేయమ్॥ న॥ - పరిఖా॥ నీ॥ ౨ - అగడ్త పేల్లు,  
A ditch, ఖాడీ.

౭౭ ధార (స్వమ్భ  
సాంయత్ర ధారణమ్)॥

ఆధారః॥ పు॥ ౧ - యత్ర = ఏకలమునందు,  
అమ్భసామ్ = (కట్టగట్టి) నీళ్లుకు, ధారణమ్ =  
నిల్పుటకలదో యట్టి మడుగు పేరు, A dike,  
బాంధ.

(స్యా)దాలవాలమా  
వాల మావాపో౭థ  
నదీ సరిత్ ॥ ౨౬౪॥

ఆలవాలమ్ - ఆవాలమ్॥ న॥ - ఆవాపః॥ పు॥  
౩ - చెట్టుపాదుల పేల్లు, A basin round the  
foot of a tree, బాటా.

తరక్లణీ శై వలినీ తటినీ  
హ్రిదినీ ధునీ । ప్రో  
తస్వినీ ద్వీపవతీ స)వ  
స్తీ నిమ్నగా౭౭పగా॥

నదీ - సరిత్ - తరక్లణీ - శై వలినీ - తటినీ -  
హ్రిదినీ - ధునీ - ప్రోతస్వినీ - ద్వీపవతీ - స్రవ స్తీ -  
నిమ్నగా - ఆపగా॥ నీ॥ ౧౨ - నది పేల్లు,  
A river, నదీ.

౨౬౫॥

[కూలజ్కమా నిర్వరిణీ  
రోధోవక్త్రా సరస్వతీ]

[కూలజ్క-మా-నిర్వరిణీ-రోధోవక్త్రా-సర  
స్వతీ॥ నీ॥] అధికపాఠము.

గజ్జావిష్ణుపదీ జహ్ను  
తనయా సురనిమ్నగా  
భాగీరథీ త్రిపథగా  
త్రిస్తోతా భీష్మసూ  
రపి॥ కాలిస్తీ సూర్య  
తనయా యమునా  
శమనస్వసా॥

గజ్జా-విష్ణుపదీ-జహ్ను తనయా-సురనిమ్న  
గా-భాగీరథీ-త్రిపథగా-త్రిస్తోతా॥ న॥ - భీష్మ  
సూ॥ నీ॥ ౧-గజ్జానది పేల్లు, The Ganges,  
గంగా నదీ.

కాలిస్తీ-సూర్యతనయా-యమునా - శమన  
స్వసా॥ ఋ, నీ॥ ౪ - యమునానది పేల్లు,  
Jumna, యమునా నదీ.

రేవాతు నర్మదా  
సోమోద్భవా మేఖిల  
కన్యకా॥ ౨౬౬॥

రేవా-నర్మదా-సోమోద్భవా-మేఖిలకన్య  
కా॥ నీ॥ ౪ - నర్మదానది పేల్లు, Narmada,  
నర్మదా.

కరతోయా సదానీరా

కరతోయా-సదానీరా॥ నీ॥ ౨-గారీవివా  
హమున నీశ్వరుని హస్తోదకమువలనఁ బుట్టిన  
నది పేర్లు.

బాహుదా సైత  
వాహినీ॥

బాహుదా-సైతవాహినీ॥ నీ॥ ౨-బాహు  
దానదిపేర్లు, బాహుదా.

శతద్రుస్తు శుతుద్రి  
(స్నాన్యత్)

శతద్రుః-శుతుద్రి॥ నీ॥ ౨-వసిష్ఠునికి వెఱచి  
నూలుపాయలై ప్రవహించిన నది పేర్లు.

విపాశాతు విపాట్  
(స్త్రీయామ్) ౨౬౮॥

విపాశా - విపాట్॥ శీ, నీ॥ ౨ - వసిష్ఠుని  
పాశములను విడిపించిన నది పేర్లు.

శోణః హిరణ్యవాహ  
(స్నాన్య) క్కుల్యా(౨  
ల్పకృత్తిమా సరిత్)

శోణః - హిరణ్యవాహః॥ పు॥ ౨ - శోణ  
నదముపేర్లు.

క్కుల్యా॥ నీ॥ ౧ - అల్పా = కొంచెమై,  
కృత్తిమా = త్రవ్వబడిన, సరిత్ = కాలువ  
పేరు, A canal, కాణా.

శరావతీ వేత్రవతీ  
చంద్రభాగా సరస్వతీ॥

శరావతీ-వేత్రవతీ-చంద్రభాగా-సరస్వతీ -  
కావేరీ॥ నీ॥ ౫ - అన్యశ్చ = కృష్ణ వేణీ గోదా  
వరీ సరయూప్రముఖములు, సరితః = నదీవిశేష  
ములు.

[గోదావరీ భీమరథీ  
కృష్ణ వేణీచ గౌతమీ]  
కావేరీ (సరితో ౨న్య  
శ్చ)

[గోదావరీ-భీమరథీ-కృష్ణ వేణీ-గౌతమీ॥  
ఈ నీ॥] - అధికపాఠము.

సంభేద (స్నిగ్ధసంగ  
మః)॥

సంభేదః॥ పు॥ ౧-నదులయొక్క సూటమి పేరు.  
The mouth of a river confluence of  
two rivers.

(ద్వయోః) ప్రణాలీ

ప్రణాలీ॥ పు॥ ౧-పయసః పద్మమ్ = గోముఖ

పయసః పదవ్యాం  
(త్రిషుతూత్తరా)॥

౨౭౦॥

(దేవికాయాం సర  
య్యాంచ భవే) దావిక  
సారవౌ।

సాగన్ధికంతు కన్ఘరం

హల్లకం రక్తన  
స్థకమ్॥ ౨౭౧॥

(స్యా) దుత్పలం  
కువలయ

(మధ) నీలామ్బుజన్మ  
చ। ఇన్ద్రివరం(చనీలేఽ  
స్మిన్)

(సితే) కుముదకై  
రవే॥ ౨౭౨॥

శాలూక (మేషాం  
కన్దస్యాత్)

వారిపర్ణీతు కుమ్భి  
కా।

నూత్రము మొదలగు జలమార్గము పేరు,  
A drain. ముందట చెప్పబడు దావికసారవ  
శబ్దములు ॥ త్రి॥

దావికః-సారవః॥ ౨-వరుసగా దేవికానది  
యందును సరయునదియందును బుట్టిన వస్తు  
వులపేళ్లు.

సాగన్ధికమ్-కన్ఘరమ్-(పా) కల్పారమ్ ॥న॥  
౨-ఇంచుక యెఱుపును మిక్కిలి పరిమళమును  
గల కలువపేళ్లు, The fragrant water-  
lily, కలహార.

హల్లకమ్-రక్తనస్థకమ్॥న॥ ౨-చేంగలువ  
పేళ్లు, The red water-lily, తాళ కమల.

ఉత్పలమ్-కువలయమ్॥ న॥ ౨-సామాన్య  
ముగా గలువపేళ్లు, Any water-lily, తాళ.

నీలామ్బుజన్మ॥న్ - ఇన్ద్రివరమ్॥న॥ ౨-నల్ల  
కలువపేళ్లు, The Blue water-lily, నీల  
కమల.

కుముదమ్-కైరవమ్॥న॥౨-తెల్లకలువపేళ్లు,  
The esculent white water-lily, శివ  
కమల.

శాలూకమ్॥ న॥ ౧ - ఏషామ్ = ఈ సాగన్ధి  
కాదులయొక్క, కన్దఃస్యాత్ = దుంపపేరు,  
The root of a water-lily, కమల కా మూల.

వారిపర్ణీ-కుమ్భికా॥ నీ॥ ౨ - నాచుపేళ్లు,  
Pistia stratiotes.

జలనీలీ తు శైవా  
లం శైవలోఽ

ధ కుముద్వతీ॥౨౭౩॥  
కుముదన్యాం నలన్యాం  
తుబిసినీపద్మినీముఖాః।

(వాపుంసి) పద్మం  
నలిన మరవిద్మం మ  
హాత్పలమ్॥ సహస్ర  
పత్త్రం కమలం శత  
పత్త్రం కుశేశయమ్।  
పక్ష్మేరుహం. తామర  
సం సారసం సరసీరుహ  
మ్॥౨౭౪॥ బిసప్రనూన  
రాజీవపుష్కరామ్భో  
రుహాణిచ।

పుణ్డరీకం సి తా  
మ్భోజ (మధ)

ర క్తసరోరుహమ్॥  
రక్తోత్పలం కోకనదం  
నాలో నాల

జలనీలీ॥నీ॥ - శైవాలమ్॥న॥ - శైవలః (పా)  
శైవలః॥ పు॥ ౩ - పాచిపేళ్లు, Moss, కాకే.

కుముద్వతీ-కుముదినీ॥ నీ॥ ౨ - తెల్లకలువ  
తీగపేళ్లు, నలినీ-బిసినీ-పద్మినీ॥ నీ॥ ఈ ౩-ను  
ముఖమన్నందువలన అబ్జినీ - కమలినీ - సరో  
జినీ మొదలైనవియుఁ దామరతీగ పేళ్లు,  
The stalk of a lotus or a collection of  
lotuses, కమల నాల.

పద్మమ్॥పృ॥ - నలినమ్-అరవిద్మమ్-మహా  
త్పలమ్-సహస్రపత్రిమ్-కమలమ్-శతపత్రిమ్-  
కుశేశయమ్ - పక్ష్మేరుహమ్ - తామరసమ్-  
సారసమ్-సరసీరుహమ్-బిసప్రనూనమ్ - రాజీ  
వమ్-పుష్కరమ్-అమ్భోరుహమ్॥ న॥ ౧౬ -  
తామరపువ్వుపేళ్లు, A lotus, Nelumbium  
speciosum, కమల.

పుణ్డరీకమ్-సితామ్భోజమ్॥ న॥ ౨ - తెల్ల  
తామరపువ్వు పేళ్లు, A white lotus, శ్వేత  
కమల.

రక్తసరోరుహమ్-రక్తోత్పలమ్-కోకనదమ్॥  
న॥ ౩-ఎఱ్ఱతామరపువ్వుపేళ్లు, A red lotus,  
రాల కమల.

నాలః ॥పు॥ (పా) నాళా ॥నీ॥-నాలమ్ ॥న॥  
౨-తామర కలువ మొదలైనవానికాడపేళ్లు,  
The stalk, కమల నాల.



(మథాస్త్రియామ్) |  
మృణాలం బిస.

(మబ్జాది కదమ్బే)  
షణ్ణ(మస్త్రియామ్) ||  
౨౭౭ ||

కరహట శ్శిఫా కన్దః

కిష్కల్కః కేసరో  
(౭స్త్రియామ్) |

సంవర్తికా నవదలం

నీజకోశో వరాటకః ||  
౨౭౮ ||

ఇతి వారివర్గః

మృణాలమ్ ||ష్ప||-బిసమ్ ||న|| ౨-తామర  
తూండ్లపేళ్లు, A lotus-fibre, కమల నాళ.

షణ్ణమ్ - (పా. శణ్ణమ్) ||ష్ప|| ౧-తామర  
పువ్వులు మొదలైనవాని సమూహముపేరు,  
An assemblage of water-lilies, కమల  
సమూహ.

కరహటః ||పు|| - శిఫా ||నీ|| - కన్దః ||పు||  
3 - తామరదుంపపేళ్లు, శిఫాకన్దః అని యేక  
పదమును, The root of a lotus, కమల కీ  
జక.

కిష్కల్కః ||పు|| కేసరః ||ష్ప|| ౨ - ఆకరువు  
పేళ్లు, A filament, తాన్త.

సంవర్తికా||నీ|| - నవదలమ్ ||న|| ౨-లేత  
రేకులపేళ్లు, Tender leaves, పండ్లక.

నీజకోశః - వరాటకః ||పు|| ౨ - తామర  
పువ్వులోని దుద్దుపేళ్లు, The seed-vessel of  
the lotus, కమల కా బీజకోశ.

ఉదకముతో, జేరినపదసమూహము ముగిసెను.

ఉక్తం స్వ ర్వోమ ది క్కాలధీ వాక్చబ్బాది నాట్యకమ్ |

పాతాల భోగి నరకం వారి చైషాం చ సజ్గతమ్ || ౨౭౯ ||

టీ. స్వర్వోమదిక్కాలధీ వాక్చబ్బాది నాట్యకమ్—స్వః =  
స్వర్గమును, వ్యోమ = ఆకాశమును, దిక్ = దిక్కును, కాల = కాల  
మును, ధీ = బుద్ధియు, వాక్ = వాక్కును, శబ్దాది = శబ్దములు మొద  
లె నవియు. నాట్యకమ్ = నాట్యమును; పాతాలభోగినరకంవారిచ =

పాతాల = పాతాలమును, భోగి = సర్పమును, నరకం = నరకమును, వారి చ = జలమును, ఏషామ్ = ఈ స్వర్గాదులయొక్క, సజ్జతంచ = (వానివానితో) సంబంధించినదియు - సంబంధించినవస్తువులనుట, ఉక్తమ్ = చెప్పబడెను.

ఈ కాండమునందు స్వర్గవర్గ మొదలుగా పండ్లెండు వర్గములును, ఆయావర్గములయందు స్వర్గము మొదలయిన యాయావస్తువులును, ఆయా స్వర్గాదివస్తువులతోఁజేరిన దేవతాదివస్తువులును జెప్పబడి యున్నవనుట.

ఇత్యమరసింహకృతౌ నామలిఙ్గానుశాసనే ।

స్వర్గాదికాణ్డః ప్రథమస్సాఙ్గఏవ సమర్థితః ॥ ౨౮౦ ॥

టీ. అమరసింహకృతౌ = అమరసింహుని కృతిగానుండు, నామలిఙ్గానుశాసనే = నామలింగానుశాసన మను నిఘంటువునందు, ఇతి = ఈపూర్వోక్తప్రకారమున, ప్రథమః = మొదటిదైన, స్వర్గాదికాణ్డః = స్వర్గము మొదలయినవానిని దెలియఁజెప్పభాగము, సాఙ్గ ఏవ = సమగ్రముగానే, సమర్థితః = నెఱవేర్చబడెను.

నామలింగానుశాసనము - ప్రథమకాండము

సంపూర్ణము

శ్రీరస్తు.

# అమరకోశము, సతీకము



ద్వితీయకాండము

గ్రంథకర్తయగు అమరసింహ కవిసార్వభౌముడు చదువు వారికి ముందు విషయపరిజ్ఞానము గలుగఁజేయఁదలంచి ద్వితీయ కాండమునఁ జెప్ప వర్గల వరుసను సంగ్రహముగా నీ క్రింది శ్లోకము నందుఁ జెప్పచున్నాడు.

వర్గాః పృథ్వీ పుర జ్యైభృద్వనౌషధి మృగాదిభిః ।

నృబ్రహ్మ క్షత్రి వి ట్పూదై స్సాజ్గోపాజ్జై రిహోదితాః॥

టీ. ఇహ = ఈ భూమికాండమనఁబడు రెండవ కాండమునందు, సాజ్గోపాజ్జైః = అంగప్రత్యంగములతోఁ గూడుకొనియున్న, పృథ్వీ పురజ్యైభృద్వనౌషధిమృగాదిభిః = భూపురశైలవనౌషధి సింహాదుల తోడను, నృబ్రహ్మక్షత్రి వి ట్పూదైః = మనుష్య బ్రహ్మ క్షత్రియ వైశ్య శూద్రులతోడను, (ఉపలక్షితాః = కూడుకొని యున్న) వర్గాః = వర్గలు, ఉదితాః = చెప్పబడినవి.

తాత్పర్యము. ఈ కాండమందు భూవర్గ పురవర్గ శైలవర్గ వనౌషధివర్గ సింహాదివర్గ మనుష్యవర్గ బ్రహ్మవర్గ క్షత్రియవర్గ వైశ్య వర్గ శూద్రవర్గలని పదివర్గలు, నాయావర్గలయందు నాయాభూమ్యాది పదార్థములకు సంగములైన మృత్తికాదిపదార్థములును, నుపాంగము లయిన అధ్వాది పదార్థములును జెప్పఁబడి యున్నవనుట.

భూర్భూమిరచలా	భూః॥నీ॥(ప)భూర్॥అవ్య-భూమిః-అచలా-
నస్తారసావిశ్వమృరా	అనస్తా-రసా-విశ్వమృరా-స్థిరా-ధరా-ధరిత్రీ-
స్థిరా ధరాధరిత్రీధర	ధరణిః-(పా) ధరణీ-క్షోణిః (పా) క్షోణీ-జ్యో-
ణిః క్షోణిర్జ్యో కాశ్యపీ	కాశ్యపీ - క్షితిః - సర్వసహ - వసుమతీ -
క్షితిః॥౨॥ సర్వసహ	వసుధా - ఉర్వి-వసుద్ధరా-గోత్ర-కుః-పృథివి-

వసుమతీ వసుధోర్వీ  
 వసుధరా గోత్రాకుః  
 పృథివీ పృథ్వీ త్నాఽ  
 వని ర్మేదిసీ మహిః॥3॥  
 [విపులా గహ్వరీ ధా  
 త్రీ గౌరిలా కుమ్భినీ  
 త్తమా! జగతీ రత్న  
 గర్భాచ భూ త ధా  
 త్ర్యబ్ధిమేఖలాః॥]  
 మృత్సృత్తికా

(ప్రశస్తాతు)మృత్సృత్తి  
 కౌ)।

ఉర్వరా (సర్వస  
 స్యాభ్యా)

(స్యా) దూషః  
 తూరమృత్తికా ॥ ౪॥

ఉషవా నూషరో

(ద్వాప పృథ్వలిక్లా)

స్థలం స్థలీ

(ప) పృథివీ - పృథ్వీ - త్నా - అవనిః - మేదిసీ -  
 మహిః - (పా) మహీ ॥నీ॥ ౨ - భూమిపేళ్లు,  
 Earth, భూమి.

[విపులా-గహ్వరీ-ధాత్రీ-గౌః॥ ౧॥-ఇలా-  
 కుమ్భినీ - త్తమా - జగతీ - రత్న గర్భా - భూత  
 ధాత్రీ - అబ్ధిమేఖలా ॥నీ॥ అధికపాఠము. ]

మృత్ ॥దో॥-మృత్తికా॥నీ॥ ౧-మన్నుపేళ్లు,  
 Soil, మిట్టి.

మృత్సృత్తి - మృత్సృత్తి ॥నీ॥ ౧ - ప్రశస్తా =  
 ప్రశస్తమైన, మృత్తికా = మన్ను, An excel-  
 lent soil, ఆపజాత మిట్టి.

ఉర్వరా ॥నీ॥ ౧ - సర్వసస్యాభ్యా = సకల  
 మయిన సస్యములతో, గూడియున్న భూమి  
 పేరు, Fertile with crop, ఆరేర జమీన.

ఉషః ॥పు॥-తూరమృత్తికా ॥నీ॥ ౧-చౌటి  
 మన్నుపేళ్లు, Saline soil, జ్వార.

ఉషవాన్ ॥తే॥ - ఉషరః॥ ౧ - చవుటి నేల  
 పేళ్లు, Barren ground with Saline Soil,  
 అజడ.

ద్వాపపి = ఈ రెండుశబ్దములును, అన్య  
 లిక్లా = విశేష్యముయొక్క లింగములు గలవి.

స్థలమ్ ॥న॥-స్థలీ ॥నీ॥ ౧-తనంతట చదరమై  
 యుండు నేలపేళ్లు, A place, జగడ.

(సమానా) మరు  
ధన్వానా

మరుః-ధన్వాన్, పు॥ ౨-నీళ్లు లేని భూమి పేళ్లు,  
A region devoid of water, मरुभूमि.

(ద్యే) ఖలాప్రహతే  
(సమే)॥ ౫॥ త్రి (వ్య  
ధో) జగతీ లోకో విష్ట  
పం భవశం జగత్)

ఖలమ్-అప్రహతమ్ ॥ త్రి ॥ ౨ - దున్నని సేల  
పేళ్లు, Untilled or waste land, नही जोता  
हुआ जमीन.

జగతీ ॥ నీ॥-లోకః ॥ పు॥-విష్టపమ్-భవనమ్-  
జగత్ ॥ న॥ ౫-జగత్తు పేళ్లు, A world, दुनिया.

(లోకోఽయం) భా  
రతం వర్షం

భారతం వర్షమ్ ॥ న॥ ౧-అయం లోకః = హిమ  
వత్పర్వతమునకు దక్షిణమును దక్షిణముద్ర  
మునకు నుత్తరమునైన యీ దేశము పేరు,  
India, हिन्दुस्तान.

(శరావత్యాస్తుయో  
౨వధేః॥ ౬॥ దేశః  
ప్రాగ్దక్షిణః) ప్రాచ్య

ప్రాచ్యః ॥ పు॥ ౧ - అవధేః = ఎల్లయయిన,  
శరావత్యాః = శరావతి యనియెడు నదికి,  
ప్రాగ్దక్షిణః యః దేశః = తూర్పుతోఁ గూడిన  
దక్షిణ దేశము పేరు. శరావతీనది యీ శాన్యపు  
దిక్కుననుండి నైరృతిమూల పడమటినముద్ర  
మునఁ గలిసియున్నది యని తెలియవలయును.  
The south-eastern region, दक्षिण पूर्व  
देश.

ఉదీచ్యః (పశ్చి  
మోత్తరః)।

ఉదీచ్యః ॥ పు॥ ౧ - ఆ నదియే యెల్లగాఁ  
గల, పశ్చిమోత్తరః = పడమరతోఁ గూడిన  
యుత్తర దేశము పేరు, The north-western  
region, उत्तर पश्चिम देश.

(ప్రత్యస్తో) స్థేచ్ఛ  
దేశ (స్సాన్)

స్థేచ్ఛదేశః ॥ పు॥ ౧ - ప్రత్యస్తః = భారత  
వర్షమునకు తుదనుండు కామరూపాది ప్రత్యం  
తదేశము పేరు, A country of barbarians,  
बर्बर देश.

(మధ్య దేశము) మధ్యమః॥

మధ్యమః ॥పు॥ ౧-మధ్య దేశః=వినశనతీర్థమునకుఁ దూర్పును ప్రయాగకుఁ బడమరయునైన హిమవద్వింధ్యపర్వతములమధ్య దేశము పేరు. కురుక్షేత్రము, The middle region, मध्य देश.

ఆర్యావర్తః పుణ్యభూమి (ర్మధ్యం విధ్య హిమాగయోః)।

ఆర్యావర్తః ॥పు॥ - పుణ్యభూమిః ॥సీ॥ ౨-తూర్పు పడమటినముద్రము లేల్లగాఁగల విధ్య హిమాగయోః=వింధ్య హిమశత్రపర్వతములయొక్క, మధ్యమ్ = మధ్య దేశముపేళ్లు, The region of sanctity, आर्यावर्त.

నీవృజ్జనపదా దేశ విషయా తూపవర్తనమ్।

నీవృత్-జనపదః ॥పు॥ ౨ - వాసయోగ్యమైన దేశముపేళ్లు, An inhabited country, आवाद् देश, దేశః-విషయః ॥పు॥-ఉపవర్తనమ్ ॥స॥ ౩-గ్రామసమూహముపేళ్లు, A country, गाँव.

(త్రిష్టాగోస్తా)

ఆగోస్తాత్ త్రిష్టా=ఇది మొదలు గోక్షబ్దమువఱకు నడుమనుండు నామపదములలో విశేషవిధి లేనివి॥ త్రి॥

(న్నడప్రాయే)నడ్వాన్నడ్వల (ఇత్యపి)।

నడ్వాన్ ॥ త్ ॥ - నడ్వలః॥ ౨-నడప్రాయే=కిక్కునకసపు తఱుచుగాఁగల దేశముపేళ్లు, A country abounding in reeds, नरकट भरा जमीन.

కుముద్వాన్ (కుముదప్రాయే)

కుముద్వాన్ ॥ త్ ॥ ౧ - కుముద ప్రాయే=తెల్లకలువలు తఱుచుగాఁగల దేశముపేరు, A country abounding in water-lilies, कुमुदों का देश.

వేతస్వాన్ (బహు  
వేతసే)॥

౯॥

వేతస్వాన్॥ త్॥ ౧-బహువేతసే = ప్రబృలి  
చెట్లు తఱచుగాఁగల దేశము పేరు,  
A country abounding in ratans, వెతో  
కా దేశ.

శాద్వల (శ్యాదహ  
రితే)

శాద్వలః॥ ౧ - శాదహరితే = లేతకసపు  
చేతఁబచ్చగానుండు దేశము పేరు, A country  
abounding in green grass, హరీ యాస  
కా దేశ.

(సజమ్బలేతు) ప  
జ్జిలః ।

పజ్జిలః॥ ౧ - సజమ్బలే = అడుసుతోఁ  
గూడిన దేశము పేరు, A clayey and  
marshy region, కీచడ ప్రదేశ.

(జలస్రాయ) మనూ  
పం (స్యాత్)

అనూపమ్॥ ౧-జలస్రాయమ్ = నీళ్లు తఱచు  
గాఁగల దేశము పేరు, A watery or wet  
country, జల ప్రదేశ.

(పుంసి) కచ్చ (స్త  
థావిధః)॥ ౧౦॥

కచ్చః॥ పు॥ ౧-తథావిధః = అట్లు నీళ్లు తఱచు  
చుగాఁగల నదీసరస్సుల సమీప దేశముల పేరు,  
Contiguous to water, జల ప్రదేశ.

(స్త్రీ) శర్కరా  
శర్కరిలశ్యార్కర శ్య  
ర్కరావతి ।

శర్కరా॥ స్త్రీ-శర్కరిలః-శార్కరః-శర్క  
రావాన్॥ త్॥ ౮ - మొరముగలదాని పేళ్లు,  
Full of stony nodules, కంకరీలా ప్రదేశ.

(దేశఏవాదిమా)

ఆదిమా = మొదటనున్న, శర్కరాశర్క  
రిలశబ్దములు, దేశేవ = మొరముగల దేశము  
నకే పేళ్లు.

(వేవమున్నేయా  
స్సికతావతి)॥ ౧౧॥

ఏవం = ఇటువలెనే, సికతావతి = ఇసుకగల  
దేశమునకు, సికతా - సికతిలః అనియు,  
ఇసుకగలదనియందు సైకతః - సికతావాన్  
అనియు, ఉన్నేయాః = ఊహింపఁదగినవి,  
Sandy, రేగిలీ జమీన్.

(దేశోనద్యమ్బు వృ  
ష్ట్యమ్బు సంపన్నస్త్రి  
హిపాలితః| స్వా)న్నదీ  
మాత్యగో దేవమాత్య  
కశ్చ (యథాక్రమమ్)॥

నదీమాత్యకః = Watered from a river,  
నదీ సీచిత దేవమాత్యకః = Watered by  
rain, वर्षा से सिंचित. ఈ రెండును వరు  
సగా నదీజలముచేతను వర్ష జలముచేతను పండు  
నట్టి వరిపైరుగల దేశముపేర్లు.

(సురాజ్ఞదేశే) రాజ  
న్యాన్

రాజన్యాన్ ॥ త్ ॥ ౧-సురాజ్ఞ = మంచిరాజు  
గల, దేశే = దేశముపేరు, Ruled by a just  
king, सुराज्य.

(స్వాత్తతోఽవ్య  
త్ర) రాజవాన్ ।

రాజవాన్ ॥ త్ ॥ ౧ - తతః = ఆ దేశము  
కంటె, అన్యత్ర = వేరైన = సామాన్యరాజుగల  
దేశముపేరు, Governed by a king, राज्य.

గోష్ఠం గోస్థానకం

గోష్ఠమ్-గోస్థానకమ్ ॥ న॥ ౧-ఆవు టుండు  
మందపేర్లు, A fold for kine, बाडा.

(తత్తు) గాష్ఠీనం  
భూతపూర్వకమ్) ౧౩॥

గాష్ఠీనమ్ ॥ న॥ ౧ - భూతపూర్వకంతత్ =  
పురాతనమైన యా మందపేరు, The site of  
a former fold.

(పర్యస్తభూః) పరి  
సరః

పరిసరః ॥ పు॥ ౧ - పర్యస్తభూః = గ్రామ  
నగరాదులయొక్క సమీప భూమి పేరు,  
Skirts; ground contiguous to a town  
&c. गाँव का परिसर.

సేతురాతా (స్త్రీయాం  
పుమాన్ ।

సేతుః ॥ పు॥ - ఆలిః ॥ సీ॥ ౧ - కట్ట పేర్లు,  
A dam or mound or bridge, पुल.

వామలూరుశ్చనా  
కుశ్చ వల్మీకం (పున్న  
పుంసకమ్) ॥ ౧౪॥

వామలూరుః (పా)వామలూరః-నాకుః ॥ పు॥  
వల్మీకమ్ (పా) వల్మీకమ్ ॥ ప్న॥ ౩ - పుట్టపేర్లు.  
An ant-hill or a mole-hill, वल्मीक.



అయనం వర్తన్  
మార్గాఽధ్వపన్థానః  
పదవీ సృతిః సరణిః  
పద్ధతిః పద్యావర్తస్యే  
కపదీతిచ॥ ౧౫॥

అతిపన్థా స్సుపన్థా  
శ్చసత్పథశ్చౌచిత్తే  
ధ్వని)।

వ్యధ్యోదురధ్యో  
విపథః కదధ్యా కాపథ  
(స్సమాః)॥ ౧౬॥

అపన్థా స్తవపథం

(తుత్త్యే)శృక్లాటక  
చతుష్పథే ।

ప్రాస్తరం (దూర  
శూన్యోఽధ్యా)

కాన్తారం (వర్తన్  
దుర్గమమ్)॥ ౧౭॥

(గవ్యాతిః స్త్రీ  
శయుగం)

అయనమ్-వర్తన్॥ న॥ - మార్గః-అధ్యా  
న్॥ - పన్థాః॥ న్, పు॥ - పదవీ-సృతిః-సరణిః-  
పద్ధతిః-పద్యా-వర్తనీ-ఏకపదీ॥ నీ॥ ౧౫-త్రోవ  
పేళ్లు, A road, path, or way, रास्ता.

అతిపన్థాః॥ న్॥ - సుపన్థా॥ న్॥ - సత్పథః॥  
పు॥ ౩ - మంచి త్రోవపేళ్లు, A good road,  
अच्छी सड़क.

వ్యధ్యః - దురధ్యః - విపథః-కదధ్యా॥ న్॥  
కాపథః॥ పు॥ ౫-చెడ్డత్రోవపేళ్లు. విపథకాపథ  
శబ్దములు నపుంసకములును, A bad road,  
बुरी सड़क.

అపన్థాః॥ న్, పు॥ - అపథమ్॥ న॥ ౨-తప్పు  
త్రోవపేళ్లు, A wrong road or the want  
of a road, गलत रास्ता.

శృక్లాటకమ్ - చతుష్పథమ్॥ న॥ ౨ -  
నాలుగు త్రోవలు గూడిన చోటు పేళ్లు,  
Crossing of roads, चौक.

ప్రాస్తరమ్॥ న॥ ౧-దూరశూన్యః అధ్యా=  
ఎడారియై నడచుటలేని త్రోవపేరు, A long  
and lonesome way without trees,  
water &c. निर्जन पथ.

కాన్తారమ్॥ న॥ ౧-దుర్గమం వర్తన్=చోర  
కంటకాదులచేత నడువ శక్యముగాని త్రోవ  
పేరు, A difficult or dangerous road;  
wilderness, अरण्य.

గవ్యాతిః॥ నీ॥ ౧ - గ్రోశయుగమ్=రెండు  
గ్రోశముల త్రోవపేరు. ౨- అంగుళము లొక

	హస్తము. ౮౦౦ హస్తము లొక శ్రోశము. శ్రోశ మనగా కోసు, A league.
నల్వః (కిమ్మచ తుశ్శతమ్)।	నల్వః॥పు॥౧-కిమ్మచతుశ్శతమ్ = నన్నులు హస్తముల ప్రమాణముగల శ్రోవపేడు. A furlong.
ఘణ్టాపథ స్సంసర ణం	ఘణ్టాపథః॥ పు॥ - సంసరణమ్॥ న॥ ౨-పది వింశప్రట్టుగల రాజమార్గముపేడు, Chief road in a village, రాజమార్గ.
(తత్పుర) స్యోపని ష్కరమ్॥ ౧౮॥	ఉపనిష్కరమ్ (పా) ఉపనిష్కరమ్॥ న॥ ౧ - పురస్యతత్ = దుర్గముగానుండు పురము యొక్క రాజమార్గముపేడు, A high-way, రాజమార్గ.
[ద్యావాపృథివ్యా రోదస్యో ద్యావాభూ మీచరోదనీ. దివస్పృ థివ్యా	ద్యావాపృథివీ - రోదనీ - ద్యావాభూమిః॥ నీ॥ - రోదః॥ న, న॥ - దివస్పృథివీ॥ నీ॥ ౫-భూ మ్యాకాశములపేళ్లు, The earth and the sky, पृथ्वी और आकाश.
గుజ్జాతు రుమా (స్యా)ల్లవణాకరః]	గుజ్జా - రుమా॥ నీ॥ - లవణాకరః॥ పు॥ 3 - చవిటిపట్టు, ఉప్పుశము, A salt marsh, the salt-producing soil, ऊसर जमीन.
ఇతి భూవర్గః.	భూమికి సంబంధించిన పదసమూహము ముగిసెను.
పూః (స్త్రీ) పురీ నగర్యా(వా) పత్తనం పుటభేదనమ్ । స్థానీ యం నిగమో	పూః॥౧, నీ॥-పురీ-నగరీ॥పు॥-పత్తనమ్ (పా) పట్టనమ్-పుటభేదనమ్-స్థానీయమ్॥న॥-నిగమః॥ పు॥ 2-పట్టణముపేళ్లని యొకపక్షము, వీనిలో మొదటి మూడు ౮౦౦ గ్రామముల వ్యవహార మునకు స్థానమైయుండు ప్రధానపురమునకును, కడమ రెండు కోటల యగ్జలచేత దుర్గమ ములై న పట్టణములకును పేళ్లని యొకపక్షము, A town or city, शहर.

(2. న్యత్తు యన్మూల  
నగరా త్పురిమ్ || ౧౯ ||  
త) చ్చాఖానగరం

శాఖానగరమ్ || న || ౧-మూలనగరాత్ =  
రాజధానికంటె, అన్యత్ = దాని సమీపము  
నందుఁ గట్టఁబడి యన్యమైన, పురమ్ = పట్ట  
ణము, A suburb, కస్బా.

వేశో (వేశ్యాజన  
సమాశ్రయః) ।

వేశః || పు || ౧ - వేశ్యాజనసమాశ్రయః =  
వేశ్యాసమూహపుష్కానముపేరు, The abode  
of harlots, वेइयाओं का देश.

ఆపణస్తు నిషద్యా  
యాం

ఆపణః || పు || నిషద్యా || నీ || ౨-మళిగపేళ్లు,  
A shop, డ్కాన.

విపణిః పణ్యవీధికా ||  
౨౦ || రథ్యా ప్రతోలి  
ర్విశిఖా

విపణిః-పణ్యవీధికా || నీ || ౨-అంగడివీధిపేళ్లు,  
A market street, बाजार.

రథ్యా-ప్రతోలిః (పా) ప్రతోలీ-విశిఖా ||  
నీ || 3 - గ్రామముల ప్రధానమైన రచ్చమిట్ట,  
A high street, बाजार.

(స్యా) చ్చయో వప్ర  
(మస్త్రీయామ్) ।

చయః || పు || వప్రమ్ || ప్న || ౨-కోటయడుగునం  
బెట్టిన కొఱడుమట్టిదిన్నె మొదలగువానిపేళ్లు,  
A rampart, किले की भीत.

ప్రాకారో వరణ  
స్సాలః ప్రాచీనం (ప్రా  
స్తతో వృత్తిః) || ౨౧ ||

ప్రాకారః - వరణః - సాలః || పు || 3-కోట,  
A surrounding hill, प्राकार.

ప్రాచీనమ్ (పా) ప్రాచీరమ్ || న || ౧-ప్రాస్తతః  
వృత్తిః = ఊరిచుట్టు వేయు వెలుగు, A bound  
hedge

భిత్తిః (స్త్రీ) కుడ్య

భిత్తిః || నీ || - కుడ్యమ్ || న || ౨-గోడపేళ్లు,  
A wall, दीवार.

మేడూకం (తదస్త  
ర్మస్త్రీస్తకీకసమ్)

ఏడూకమ్ (పా) ఏడుకమ్ || న || ౧-నడుమ  
నెముకలుకొయ్యలు మొదలైనవి వేసి గట్టిగా  
గట్టిన గోడ. Wall strengthened by  
bones and other hard substances

within, జ్ఞానాదులు పూజార్థ మెముక  
లుంచి కట్టగోడ మొదలై నవానిపేరు.  
A tomb, a sanctuary filled with relics,  
कब्र आदि की दीवार.

గృహగోడవసిత  
వేశ్య సద్మ నికేతనమ్॥  
౧౨॥ నిశాస్తవస్త్య  
సదన భవనాగార మద్వి  
రమ్, గృహః (పుం  
సించ భూమ్నోవ) నిశా  
య్య నిల యాలయా॥

గృహమ్-గోహమ్-ఉదవసితమ్-వేశ్య॥న్॥-  
సద్మ॥న్॥-నికేతనమ్-నిశాస్తవమ్-వస్త్యమ్ (పా)  
వస్త్యమ్-సదనమ్-భవనమ్-అగారమ్ - మద్వి  
రమ్॥ న॥ - గృహః॥ పు, బ॥ - నిశావ్యః -  
నిలయః-ఆలయః-వాసః॥ పు॥ కుటీ॥ నీ॥-శాలా॥  
ప్ప॥ - సభా॥ నీ॥ ౨౦ - ఇంటిపేళ్లు, A house  
a hall, ఇర. గృహశబ్దము పుంలింగ మైన  
పుడు నిత్యబహువచనము.

[ధిష్ణ్యమోగో నివ  
సనం స్థానావసథ  
వాస్తుచ । సంస్థాయ  
ముటజం ధామ నివేశ  
శ్వరణంక్షయః॥]వాసః  
కుటీ (ద్వయో) శ్చాలా  
సభా

ధిష్ణ్యమ్-ఓకః॥ న్॥ - నివసనమ్-స్థానమ్-  
అవసథమ్-వాస్తు ॥ఉ॥ - సంస్థాయమ్ - ఉట  
జమ్-ధామ॥న్॥ న॥-నివేశః ॥పు॥-శ్వరణమ్॥న॥  
క్షయః ॥పు॥] అధికపాఠము.

సంజవనం(త్విదమ్)।  
చతుశ్చాలం

సంజవనమ్-చతుశ్చాలమ్ ॥న॥ ౨ - నలు  
దిక్కుల నభిముఖముగా నడుమ నెడము విడిచి  
కట్టిన యింటిపేళ్లు, A quadrangle, चतु-  
शाला.

(ముసీనాంతు) పర్ణ  
శాలోటజో (౨-స్త్రీ  
మాం) ॥

పర్ణ శాలా ॥నీ॥ - ఉటజః ॥ప్ప॥ ౨ - ముసీ  
నాంతు = మునులయొక్క యింటిపేళ్లు,  
A hermitage, a hut, पर्णशाला.

చైత్య మాయ

చైత్యమ్-ఆయతనమ్ ॥న॥ ౨ - యజ్ఞశాల

తనం (తుల్యే)

పేళ్లు, బౌద్ధాలయమనియు రచ్చచెట్లనియుం  
గొందఱు, An altar; a monument; a  
sacred tree, यज्ञशाला.

వాజిశాలా తు మ  
న్దురా ।

వాజిశాలా-మన్దురా ॥సీ॥ ౨-గుఱ్ఱపుశాల  
పేళ్లు, A stable, घुडाशाल.

ఆవేశనం శిల్పిశా  
లా

ఆవేశనమ్ ॥స॥ - శిల్పిశాలా ॥సీ॥ ౨-కమ  
సాలకొట్టము, A workshop, कारखाना.

ప్రపాపానీయశాలి  
కా॥ ౨౫॥

ప్రపా-పానీయశాలికా ॥సీ॥ ౨-చలిపందిరి  
పేళ్లు, A place of refreshment, पियाऊ.

మఠ (శ్చాత్రా)ది  
నిలయో)

మఠః ॥పు॥ ౧-శ్చాత్రాదినిలయః=శిష్యులు  
సన్న్యాసులు మొదలగువారి గృహముపేరు,  
A convent of ascetics; A school of  
students, छात्रालय.

గజ్జా తు మదిరా  
గృహమ్ ।

గజ్జా॥సీ॥-మదిరాగృహమ్॥స॥ ౨-మద్యము  
చేయు నింటిపేరు, A tavern, शरावखाना.

గర్భాగారంవాస  
గృహ

గర్భాగారమ్-వాసగృహమ్॥స॥ ౨ - పడక  
టిల్లు మొదలైన యింటిలోపలిభాగముపేళ్లు,  
An inner and private room. ఇందు  
మొదటిది దేవుని గర్భగృహమని కొందఱు.  
गर्भ गृह.

మరిష్టం నూతికా  
గృహమ్॥ ౨౬॥ [కుట్టి  
మో2(స్త్రీ)నిబద్ధాభూ  
శ్చద్రిశాలా శిరోగృ  
హమ్]

మరిష్టమ్-నూతికాగృహమ్॥ స॥ ౨ - పురు  
టింటి పేళ్లు, The lying-in-chamber,  
सूतिका घर.

[కుట్టిమః॥పు॥ ౧-కూతికట్టడపునేల. చద్రి  
శాలా॥సీ॥-శిరోగృహమ్॥స॥ ౨-పైమేడపేళ్లు,  
An apartment on the house top,  
अटारी.

వాతాయనం గవాక్ష

వాతాయనమ్||న||-గవాక్షః||పు|| ౨-కిటికీల  
పేల్లు, A window, విండో.

(స్నాన్య) స్మణ్డపః  
(౭ స్త్రీ)జనాశ్రయః:

మణ్డపః|| ప్న||-జనాశ్రయః|| పు|| ౨-ఆస్నా  
నము మొదలయిన మండపము పేల్లు,  
A temporary hall; a sanctuary, శివర.

హర్యాది (ధని  
నాం వాసః)

హర్యమ్|| న|| ౧ - ధనినామ్ = ధనికుల  
యొక్క, వాసః=గృహముపేరు, \*ఆదిశబ్దము  
చేత అట్టాలకాదినామములును గలవు. The  
abode of the wealthy, A grand edi-  
fice, అక్షాతికా.

ప్రాసాదో(దేవ భూ  
భుజామ్) || ౨౨ ||

ప్రాసాదః|| పు|| ౧ - దేవభూభుజామ్ = దేవ  
గృహము లేక రాజగృహము, A temple or  
palace, శివర.

సాధో(౭ స్త్రీ)రాజ  
సదన ముపకార్యోప  
కారికా |

సాధః|| ప్న||-రాజసదనమ్||న||-ఉపకార్య-  
ఉపకారికా|| సీ|| ౪ - రాజగృహము పేల్లు,  
A royal residence, అంతః పుర. ఉపకార్యో  
పకారికా శబ్దములు గుడారముపేల్లని కొండలు,  
A tent, శివర.

స్వస్తిక స్వర్వతో  
భద్రో నద్వ్యవర్తద  
యో(౭పిచ)|| ౨౩ ||  
పిచ్ఛస్తకః (ప్రభేదాహి  
భవ స్తిశ్వరసదనామ్)  
(స్త్ర్యగారంభూభుజా)  
మస్తఃపురం(స్నాన్య) దవ  
రోధనమ్|| ౨౪ || శుద్ధా  
స్తశ్చాసరోధశ్చ

స్వస్తికః - స్వర్వతోభద్రః - నద్వ్యవర్తః -  
పిచ్ఛస్తకః ||పు|| ౪-ఆదిశబ్దముచేత రుచిక వర్ధ  
మానములు మొదలైనవియు, ఈశ్వరసదన  
నామ్ = రాజదేవగృహముల, ప్రభేదాః = ద్వార  
భేదాదిభేదములచేబుట్టిన రచనావిశేషములు,  
భవ స్తి = అగుచున్నవి. అస్తఃపురమ్-అవరోధ  
నమ్|| న|| - శుద్ధాస్తః - అవరోధః|| పు|| ౪-భూ  
భుజామ్ = రాజులయొక్క, స్త్ర్యగారమ్ =  
స్త్రీలున్న యింటిపేరు, Seraglio; harem,  
శివర.

(స్యా) దట్టః షోమ  
(మస్త్రీయామ్)।

అట్టః॥ పు-షోమమ్-(పా) షోమమ్॥ ప్ష॥  
అ - యుద్ధముచేయుటకయి వాకిటిమల్లపము  
మీఁదఁగాని కొత్తముమీఁదఁగాని కట్టిన  
యిండ్లపేల్లని కొందఁ అందురు. 1 మేడలకు  
వెనుకదిక్కునఁ గట్టియుండు గృహముపేల్లని  
కొందఁ అందురు. A fortified place in  
front of a building; the back of an  
edifice.

ప్రఘాణః ప్రఘణా  
లిద్వా బహిర్ద్వార ప్ర  
కోష్ఠకే॥ 30॥

ప్రఘాణః-ప్రఘణః-అలిప్తః (పా) అలిప్తః॥  
పు॥ 3-తలవాకిటి ముందఁఅనుండు ప్రకోష్ఠము  
పేల్లు, A terrace before the house  
door; portico, బరమదా.

గృహవగ్రహణీదే  
హ

గృహవగ్రహణీ-దేహలీ॥సీ॥ 1-గడపపేల్లు,  
The threshold, దేహరీ.

అబ్జణం చత్వరా  
జరే (అధస్తాద్ధారుణి)  
శిలా

అబ్జణమ్ (పా) అబ్జనమ్ - చత్వరమ్ - అబ్జ  
రమ్॥ న॥ 3 - ముంగిలిపేల్లు, A court or  
yard, ఆగ్గన.

శిలా॥ సీ॥ ౧ - అధస్తాద్ధారుణి = గడపక్రింద  
త్రొక్కుడుమ్రాను, అడ్డకమ్మి, The lower  
timber of a gate, దేహరీ.

నాసా (దారుపరిస్థి  
తమ్)॥ 3౧॥

నాసా॥ సీ॥ ౧ - ఉపరిస్థితమ్ దారు = గడపకు  
పై నుండు మ్రాను; లక్ష్మీకమ్మి. The upper  
timber, నాసా.

ప్రచ్ఛన్నమస్తర్వా  
రం (స్యాత్)

ప్రచ్ఛన్నమ్-అస్తర్వారమ్॥ న॥ ౨-లోపలి  
వాకిటిపేల్లు, A private door, అందర కా  
దర్వాజా.

పక్షద్వారంతు ప  
క్షకః।

పక్షద్వారమ్॥న॥-పక్షకః॥పు॥ ౨-దిడ్డివాకిలి  
పేల్లు, A back door.

వలీకనీధే) పటల  
ప్రాస్తే (౭౪)

పటలం ఛదిః॥ ౩౨॥

గోపాననీ(తు వలభీ  
చ్చాదనే వక్రదారుణి)

కపోతపాలికాయాం  
తు విటజ్కుం (పున్న  
పుంసకమ్)॥ ౩౩॥

(స్త్రీ) ద్వారా  
రం ప్రతీహరః

(స్వా) ద్వితరీస్తు  
వేదికా

తోరణో (౭స్త్రీ)  
బహిర్ద్వారమ్

(పురద్వారంతు)  
గోపురమ్॥ ౩౪॥

వలీకమ్ - నీధ్రమ్ - పటలప్రాస్తమ్॥ న॥ ౩  
చూరుకొణిగ పేళ్లు, The edge of the  
thatch, छतर की छार.

పటలమ్ - ఛదిః॥ మ్, నీ॥ ౨ - కప్పుపేళ్లు  
Roof, छत.

గోపాననీ॥ నీ॥ ౧ - వలభీచ్చాదనే=కొణి  
కాధారమైనవట్టెనుగప్పుచున్న, వక్రదారుణి  
వంకరమ్రునిపేరు. కొందఱు గోపాననీవల  
శబ్దములు రెండును గృహమునకు కప్పై  
వక్రదారువు పేళ్లందురు, The wood of  
thatch, धरन.

కపోతపాలికా॥ నీ॥ - విటజ్కుమ్॥ ప్న॥ ౩  
హర్మ్యవిహారస్థానాదులయందుఁ జతురమై  
పక్షులుండు మ్రాచుపేళ్లు, A viary or  
dovecot, कबूतर का दरवा.

ద్వా॥ ౩, నీ॥ ద్వారమ్॥ న॥ - ప్రతీహరః॥ పు  
౩-వాటిపేళ్లు, A gate; entrance, दर्वाजा

వితరీః - వేదికా॥ నీ॥ ౨ - అరుగుపేళ్లు  
A raised seat, चबूतरा.

తోరణం॥ ప్న॥ - బహిర్ద్వారమ్॥ న॥ ౨-పుష్ప  
మాలికాదులుగట్టుటకొఱకు గృహమువెలుప  
స్తంభద్వయముచేఁ గట్టఁబడిన ద్వారముపేళ్లు  
The outer gate; an ornamental arch  
बाहर का किवाड़.

గోపురమ్॥ న॥ ౧ - పురద్వారమ్=పట్టణా  
వాళిపేరు, A city gate or temple gate  
पुर द्वार.



(కూటం పూర్వా  
రియ) ధస్తినఖ(స్తస్మి)

హస్తినఖః॥ పు॥ ౧ - పట్టణపువాకిట శత్రు  
వులు గొబ్బిన రాకుండ నిమోన్నతముగా  
వేసిన మంటిదిన్నె పేరు, A turret protect-  
ing the approach to the gate of a  
city or fort, కంగూరా.

(న్నథత్రిషు) కవాట  
మరరం (త్తుల్యే)

కవాటమ్ (పా) కపాటమ్ - అరరమ్॥ త్రి॥  
౨-తలుపుపేళ్లు, A door, కివాడ.

తద్విష్కమ్భేర్గ  
లం (ననా)॥ ౩౫॥

అర్గలమ్॥ స్మ॥ ౧-తద్విష్కమ్భే=ఆ తలుపు  
యొక్క గడియమ్రాని పేరు, Door-bolt or  
bar, అగీలా.

ఆరోహణం (స్యా)  
తోపానం

ఆరోహణమ్-సోపానమ్॥ న॥ ౨ - సోపాన  
ముల పేళ్లు, Stairs; steps of a staircase,  
శిడి.

నిశ్రేణి స్వధిరోహి  
ణీ॥

నిశ్రేణిః-అధిరోహిణీ॥ నీ॥ ౨ - నిచ్చెనపేళ్లు,  
A ladder, శిడి.

సమ్మార్జనీ శోధనీ  
(స్యా)

సమ్మార్జనీ-శోధనీ॥ నీ॥ ౨-చీపురుకట్ట పేళ్లు,  
A broom, టాడె.

తస్యంకరోఽవకర  
(స్తయా॥ ౩౬॥ షీప్తే)

సంకరః-అవకరః॥ పు॥ ౨-తయా=ఆచీపురు  
కట్టచే, షీప్తే=తుడువబడిన ధూళి మొదలైన  
దానిపేళ్లు, Dust or sweepings, ఖజ.

ముఖం నిస్సరణమ్

ముఖమ్-నిస్సరణమ్॥ న॥ ౨ - ఇంటివాకిట  
నుండు ప్రదేశముపేళ్లు, The entrance of  
a house, घर के सामने का प्रदेश.

సన్నివేశో నికర్షణమ్॥

సన్నివేశః॥ పు॥-నికర్షణమ్॥ న॥ ౨-పట్టణము  
చుట్టువాటిని బయలుపేళ్లు, An open space  
in a town or village, खुली जगह.

(సమా) సంవసథ  
గ్రామా

సంవసథః-గ్రామః॥ పు॥ ౨-గ్రామము పేళ్లు,  
A village, गाँव.

వేశ్యభూర్వాస్తు(ర  
స్త్రియామ్)॥ ౩౭॥

గ్రామాస్తముపశ  
ల్యం (స్యాత్)

సీమసీమే (స్త్రియా  
ముభే)।

ఘోషఆభీరపల్లీ(స్యా)

త్పక్కణశ్శబరాల  
యః॥ ౩౮॥

ఇతి పురవర్గః

మహీధ్రః-శిఖరీన్-త్వాభృత్-ఆహార్యః-  
ధరః-పర్వతః-అద్రిః-గోత్రః-గిరిః-గ్రావాన్॥ ౩౯॥  
అచలః-శైలః-శిలోచ్చయః॥ ౪౦॥ లోకా  
లోక శ్చక్రవాల

వేశ్యభూః॥ సీ - వాస్తుః॥ పు॥ ౩ - ఇల్ల  
కట్టటకు యోగ్యమయిన భూమిపేళ్లు  
Building-ground; The site of a habi  
tation, घर बनाने योग्य जमीन.

గ్రామాస్తమ్-ఉపశల్యమ్॥ స॥ ౩ - గ్రామ  
సమీప ప్రదేశముల పేళ్లు, Space near  
village, गाँव.

సీమాన్॥ - సీమా॥ ఆ, సీ॥ ౧ - పొలిమే  
గుఱుతు పేళ్లు, The boundary or limit  
सीमा.

ఘోషః॥ పు॥ - ఆభీరపల్లీ॥ సీ॥ ౧ - గొల్లపల్లె  
పేళ్లు, A station of cow-herds, ग्वालों  
का गाँव.

పక్కణః-శబరాలయః॥ పు॥ ౧ - బోయపల్లె  
పేళ్లు, The abode of the lowest men  
नीच जाति वालों का गाँव.

పట్టణమునకు సంబంధించిన పదసమూహము  
ముగిసెను.

మహీధ్రః-శిఖరీన్॥-త్వాభృత్-ఆహార్యః-  
ధరః-పర్వతః-అద్రిః-గోత్రః-గిరిః-గ్రావాన్॥ ౩౯॥  
అచలః-శైలః-శిలోచ్చయః॥ పు॥ ౪౦-కొండ  
పేళ్లు, A mountain or hill, पहाड़.

లోకాలోకః-చక్రవాలః॥ పు॥ ౧-భూమికి,  
గోటవలె జట్టుకొనియుండు పర్వతము పేళ్లు,  
A range surrounding the earth, पहाड़ी  
जेरा

త్రికూట స్త్రీకకు  
(త్సమా)।

అస్తస్తుచరమత్సభృ

ఉదయః పూర్వ  
పర్వతః॥ ౪౦॥

హిమాలయోఽ  
ద్రిరాజ స్సాస్య స్థల  
యశ్చద్వనాలయః)

హిమవాన్నిషధో  
విన్ధ్యో మాల్యవాన్  
పారియాత్రికః। గంధ  
మాదన మన్యేచ హే  
మ కూటా దయో  
నగాః॥ ౪౧॥

పాషాణ ప్రస్తర  
గ్రావోపలాశ్మానశ్చ  
లాదృషత్ ।

కూటో (౭ స్త్రీ)  
శిఖరం శృంగం

ప్రపాతస్తుతటోభృ  
గుః॥ ౪౨॥

త్రికూటః-త్రికకుత్ ద్, పు॥ ౨-త్రికూట  
పర్వతముపేళ్లు, A hill with three peaks,  
त्रिकूट.

అస్తః-చరమత్సభృత్॥ పు॥ ౨ - అస్త  
పర్వతముపేళ్లు, The western mountain,  
अस्तपर्वत.

ఉదయః-పూర్వపర్వతః॥ పు॥ ౨ - ఉదయ  
పర్వతముపేళ్లు, The eastern mountain,  
उदयाद्रि.

హిమాలయః-అద్రిరాజః॥ పు॥ ౨-హిమవ  
శ్చ్యూతముపేళ్లు, हिमालय. మలయః-చద్వనా  
లయః॥ పు॥ ౨ - మలయపర్వతము పేళ్లు,  
मलय पर्वत.

హిమవాన్॥ త్॥ - నిషధః-విన్ధ్యః-మాల్య  
వాన్॥ త్॥ - పారియాత్రికః॥ పు॥-గంధమాదనమ్  
॥ ౪౧॥ ౭-మఱియు హేమకూటము మొదలైనవి  
ప్రత్యేకపర్వతములు, हेमकूट आदि पर्वत.

పాషాణః-ప్రస్తరః-గ్రావాన్॥ న్॥ ఉపలః -  
అశ్రాన్, పు॥ - శిలా-దృషత్ - (పా)దృశత్॥  
ద్॥ నీ॥ ౭ - రాతిపేళ్లు, A stone or rock,  
पत्थर.

కూటః॥ పు॥ - శిఖరమ్॥ ప్న॥-శృంగమ్॥ న॥  
౩ - పర్వతశిఖరముపేళ్లు, A peak or sum-  
mit, शिखर.

ప్రపాతః - తటః-భృగుః॥ పు॥ ౩ - కొండ  
చఱియపేళ్లు, A precipice; a slope, ढाल.

కటకో(ఽస్త్రి) నిత  
హ్వాఽద్రేః)

కటకః॥ ప్న॥ ౧ - అద్రేః నితమ్భః=కొండ  
నడుముపేరు, The side or ridge of a  
mountain, టాట్రాఆదోలా.

స్నుః ప్రస్థ స్సాను  
(౮ స్త్రియామ్)!

స్నుః-ప్రస్థః॥ పు॥ సానుః॥ ప్న॥ 3-పర్వతము  
యొక్క సమమయిన భూమిపేళ్లు, Table-  
land, పఠార.

ఉత్యః ప్రస్తవణం

ఉత్యః॥ పు॥ ప్రస్తవణమ్॥ న॥ ౨ - కొండ  
యూట పేళ్లు, A fountain or spring,  
ఔత.

వారిప్రవాహో  
నిర్ఘరో ఝరః॥ ౪౩॥

వారిప్రవాహః-నిర్ఘరః-ఝరః॥ పు॥ - (పా)  
ఝరీ॥ నీ॥ 3 - కొండయందు బుట్టిన జలప్రవా  
హము, A cascade; water-fall, జలపాత.

దరీతు కస్తరో(వాస్త్రి)

దరీ॥ నీ॥-కస్తరః॥ ప్న॥ ౨-పర్వతబిలముపేళ్లు,  
An artificial cave, కఁద్ర.

(దేవఖాతబిలే) గు  
హః॥ గహ్వరం

గుహః॥ నీ॥-గహ్వరమ్॥ న॥ - ౨-దేవఖాత  
బిలే=దేవతలచేతఁ ద్రవ్వబడిన బిలముపేళ్లు,  
A natural cave, a den, గుహ.

గఙ్గాశైలా(స్తు చ్యు  
తాః స్థూలోపలా గి  
రేః)॥ ౪౪॥

గఙ్గాశైలాః॥ పు॥ ౧-గిరేః=పర్వతమునుండి,  
చ్యుతాః=జాతిన, స్థూలోపలాః=గొప్పరాళ్లు  
పేరు, Huge rocks fallen from a moun-  
tain, పహాడగిరె చఢ్ఢాన.

ఖనిః (స్త్రియా)  
మాకరః (స్యాత్)

ఖనిః (పా)ఖానిః॥ నీ॥ ఆకరః॥ పు॥ ౨-లోహ  
రత్నాదులు పుట్టు గనిపేళ్లు, A mine, ఖాన.

పాదాః ప్రత్యస్తప  
ర్శతాః ।

పాదాః-ప్రత్యంతపర్వతాః॥ పు॥ ౨ - పెద్ద  
కొండనమీపమునందుఁ జుట్టు కొని యున్న  
తిప్పలపేళ్లు, Hillocks near a mountain,  
పహాడియా.

ఉపత్యకా (ఒద్రే  
రాసన్నా భూమి)

ఉపత్యకా||సీ||౧-అద్రేః=పర్వతముయొక్క,  
ఆసన్నా భూమిః=సమీపమైన క్రిందటి భూమి  
పేరు, Land near the foot of a moun-  
tain, తరాకే.

(రూర్ధ్వ) మధిత్యకా||  
౪౫||

అధిత్యకా||సీ|| ౧ - ఉర్ధ్వమ్=పర్వతము  
యొక్క మీదిభూమిపేరు, Land on a  
mountain, పహాడపర్ జమీన్.

ధాతు (ర్మనశ్శిలా  
ద్యద్రేః)

ధాతుః|| పు|| ౧-అద్రేః=పర్వతముయొక్క,  
మనశ్శిలా=హరితాశము, ఆది=మొదలయిన  
శిలావికారములకన్నిటికిని సామాన్యనామము,  
A mineral or fossil, ఖానుపదార్థ.

గైరికం (తు విశే  
షతః)।

గైరికమ్|| న|| ౧ - వాని విశేషనామము,  
Red chalk, గెర్లు.

నికుఞ్జకుఞ్జా (వాక్ష్మీ  
బే లతాదివిహితోద  
రే)।

నికుఞ్జః-కుఞ్జః|| పు|| ౨-లతాదివిహితోదరే=  
తీగలు మొదలయినవానిచేతఁ గప్పబడి  
గృహమువలె నున్న పొదలపేళ్లు, A bower;  
a place overgrown with creepers, &c.  
నిక్తుజ.

ఇతి శైలవర్గః

పర్వతములకు సంబంధించిన పదసమూహము  
ముగిసెను.

అట వ్యరణ్యం విపి  
నం గహనం కాననం  
వనమ్।

అటవీ|| సీ|| అరణ్యమ్-విపినమ్-గహనమ్-  
కాననమ్-వనమ్|| న|| ౬-అడవిపేళ్లు. కానన  
వనశబ్దములు తోటకును పేళ్లని కొంద  
ఱందురు. A grove, A forest, జంగల్.

మహారణ్య మర  
ణ్యానీ

మహారణ్యమ్|| న||-అరణ్యానీ||సీ|| ౨-దొడ్డ  
యడవిపేళ్లు, A large forest, బడా జంగల్.

గృహారామస్తు  
నిష్కుటః॥ ౪౭॥

ఆరామ (స్నాన్య)  
దుపవనం (కృత్రిమం  
వనమేవ తత్) ।

(అమాత్య గణికా  
గేహోపవనే) వృక్ష  
వాటికా॥ ౪౮॥

(పుమా) నాక్రీడ  
ఉద్యానం (రాజస్నా  
ధారణం వనమ్) ।

(స్నాదేతదేవ) ప్ర  
మదావన (మస్తాపురో  
చితమ్)॥ ౪౯॥

వీధ్యాలిరావలిః ప  
క్షిశ్రేణీ

రేఖాస్తు రాజయః ।

వన్యా (వనసమూ  
హే స్నాన్య)

గృహారామః-నిష్కుటః॥ పు॥ ౨ - ఇంటి  
చేరువనున్న తోటపేళ్లు, A grove near a  
house, बगीचा.

ఆరామః॥ పు॥ - ఉపవనమ్॥ న॥ ౨-కృత్రి  
మమ్ = మనుష్యులు పెట్టిన; తద్వనమ్ = ఆ వనము  
పేళ్లు, A garden, बाग.

వృక్షవాటికా॥ నీ॥ ౧-అమాత్య గణికాగే  
హోపవనే = ప్రధానుల యొక్కయు. వేశ్యల  
యొక్కయు ఇండ్లలోపలి తోటపేరు, घर के  
भीतरका बगीचा.

ఆక్రీడః॥ పు॥ ఉద్యానమ్॥ న॥ ౨ - సాధా  
రణమ్ = సకలజనులకు సాధారణమయిన,  
రాజ్యః = రాజుయొక్క, వనమ్ = ఉపవనము  
పేళ్లు, A public park, उपवन.

ప్రమదావనమ్ (పా) ప్రమదవనమ్॥ న॥  
౧ - అస్తాపురోచితమ్ = అంతఃపురమునకు  
మాత్ర ముచితమైన, ఏతదేవ = ఈ రాజు  
తోటపేరు, A royal pleasure garden,  
राज का बगीचा.

వీధిః-ఆలిః-ఆవలిః-ప్రక్షిః-శ్రేణీ॥ నీ॥ ౫ -  
పంక్తిమాత్రము పేళ్లు, A row or range,  
पंक्ति.

రేఖా (పా) రేఖా-రాజిః॥ నీ॥ ౨-ఎడతెగక  
దట్టమైన పంక్తిపేళ్లు, A continuous line,  
कतार.

వన్యా॥ నీ॥ ౧ - వన సమూహము పేరు,  
A multitude of groves, वनसमूह.

దమ్మరోఁభినవో  
ద్భిది॥ గెం॥

వృక్షోమహీరుహ  
శ్యాభి విటపీ పాదప  
స్తరుః॥ అనోకహఃకుట  
స్సాలః పలాశీ ద్రు ద్రు  
మాగమాః॥ గెం॥

వానస్పత్యః (ఫలైః  
పుష్పాత్)

(ప్రైరపుష్పా)ద్వన  
స్పతిః॥

ఓషధ్యః (ఫలపా  
కాంతాః)

(స్యా) దవధ్యః ఫలే  
గ్రహిః॥ గెం॥

వన్ధ్యోఽఫలోఽవ  
కేశీచ

అమ్మరః (పా)అమ్మరః-అభినవోద్భిత్ ॥  
ద్ ॥ పు ॥ ౧ - క్రొత్తమొలక పేళ్లు, A germin  
or sprout, శంకర.

వృక్షః-మహీరుహః-శ్యాభిన్ ॥-విటపీన్ ॥-  
పాదపః-తరుః-అనోకహః-కుటః-సాలః-పలాశీ  
న్ ॥-ద్రుః-ద్రుమః-ఆగమః ॥ పు ॥ ౧౩-వృక్షము  
పేళ్లు, A tree, పెడ.

వానస్పత్యః ॥ పు ॥ ౧-పుష్పాత్ = పుష్పము  
వలనం బుట్టిన, ఫలైః = ఫలములతోఁ గూడిన  
నూమిడి మొదలయిన వృక్షముల పేరు.  
A tree fructifying from blossoms; as  
the mango &c. క్కల కా కలనేవాళె పెడ.

వనస్పతిః ॥ పు ॥ ౧ - అపుష్పాత్ = పుష్పములు  
లేక కలిగిన ఫలములతోఁ గూడిన పనస  
మొదలయిన వృక్షముల పేరు. A tree  
fructifying without apparent blos-  
soms; as the bread-fruit &c. క్కల కే  
విना కలనేవాళె పెడ.

ఓషధ్యః ॥ నీ ॥ ౧-ఫలపాకాంతాః = పండుచునే  
నశించు అరటి వరి మొదలైనవానిపేరు.  
An annual plant, కలతె హీ నల్లహోనె వాల  
పెడ.

అవధ్యః - ఫలే గ్రహిః ॥ ౧ - గొడ్డువోః  
ఫలించు మాకు పేళ్లు, Fruitful, కల  
వాళా పెడ.

వన్ధ్యః - అఫలః - అవకేశీ ॥ న్ ॥ ౩-గొడ్డు  
మానిపేళ్లు, Barren; fruitless, కలబిడ  
పెడ.

ఫలవాన్ ఫలినః  
ఫలీ।

ప్రఫుల్లోత్ఫుల్ల సం  
పుల్ల వ్యాకోశ వికచ  
స్ఫుటాః॥ ౫౩॥ పుల్ల  
(శ్చైతే వికసితే

స్యూరవన్ధ్యాదయస్త్రీ  
మ)।

స్థాణు(రస్త్రీ)ధు)వ  
శ్శక్కుః

(హస్తశాఖా శిఖః)  
క్షుపః॥ ౫౪॥

(అప్రకాండే)స్తమ్భ  
గుత్వా

వల్లీతు వ్రతతిర్లతా।

(లతాప్రతానినీ)  
వీరుద్గుమ్మిన్యలవ ఇత్య  
పి॥ ౫౫॥

ఫలవాన్॥త్-ఫలినః-ఫలీ॥నీ॥ ౩-తజ్జాల  
మునం బండియున్న మ్రానిపేళ్లు, Bearing  
fruit, అథ కల్యుక పెడ.

ప్రఫుల్లః-ఉత్ఫుల్లః-సంపుల్లః - వ్యాకోశః-  
(పా) వ్యాకోషః-వికచః-స్ఫుటః - పుల్లః - విక  
సితః॥ ౫-వికసించినదానిపేళ్లు, Blown as a  
flower, అలా త్రూటా.

అవంధ్యశబ్దము మొదలు వికసితశబ్దము  
వఱకు నన్నిశబ్దములును త్రిలింగములు.

స్థాణుః॥పృ॥-ధ్రువః-శక్కుః॥పు॥ ౩-మోటు  
పేళ్లు, The trunk of a lopped tree,  
తనా.

క్షుపః॥ పు॥ ౧ - కుటుచకొమ్మలును ఊడ  
లును గలిగియున్న గుఱ్ఱమ్రాకు పేరు,  
A small tree with short branches,  
తొడి తాలియో కా తొడి పెడ.

స్తమ్భః-గుల్మః॥ పు॥ ౨-ప్రకాండము లేక  
ఆకులు తఱచుగాఁగలదానిపేళ్లు, ప్రకాండ  
మన వేళ్లకును కొమ్మలకును నడుమనుండు  
భాగము, A shrub, జాడీ.

వల్లీ(పా) వల్లిః - వ్రతతిః - లతా॥ నీ॥ ౩-  
తీఁగెపేళ్లు, A creeper, అతా.

వీరుత్॥ ధ్॥ - గుమ్మినీ॥ నీ॥ - ఉలపః॥ పు॥  
౩ - తీఁగెల గుంపు గల పొడపేళ్లు. ఆకుల  
నమూహము గల తీఁగెపేళ్లని కొందఱు,  
A spreading creeper, అతా.



(నగాద్యారోహ) ఉచ్చాయ ఉత్సేధశోచ్యుచ్చాయశ్చ (సః) ।

(అస్త్రీ) ప్రకాణ్డస్కంధ (స్వస్యస్మూలా శ్చాఖావధేస్తరోః) ॥ ౧౬ ॥

(సమే) శాఖాలతే

స్కంధశాఖా శాలే

శిఫా జటే ।

(శాఖాశిఫా) ౭వ రోహ (స్వస్యస్మూలా చ్చగ్రంథతాలతా) ॥ ౧౭ ॥

శిరోఽగ్రం శిఖరం (వానా)

మూలం బుధ్నోఽష్ఠీనామకః ।

సారో మజ్జా (సమా)

ఉచ్చాయః - ఉత్సేధః - ఉచ్చాయః ॥ పు॥ 3 - నగాద్యారోహః = పర్వతాదుల పొడవు పేళ్లు, The height of a tree, hill &c. తక్షాశ్చ.

ప్రకాణ్డః ॥ పు॥ - స్కంధః ॥ పు॥ ౧ - మూలాత్ = వేరుమొదలు, శాఖావధేః = కొమ్మలవఱకుఁ గల, తరోః = చెట్టుయొక్క మధ్యభాగము, The trunk, ప్రకాణ్డ.

శాఖా - లతా ॥ నీ ॥ ౧ - కొమ్మపేళ్లు, A branch, శాఖా.

స్కంధశాఖా - శాలా ॥ నీ ॥ ౧ - మూఁతు మొదటికొమ్మపేళ్లు, A principal branch, ప్రముఖ శాఖా.

శిఫా - జటా ॥ నీ ॥ ౧ - చెట్టు మొదటియూడల పేళ్లు, A fibrous root, జడ.

అవరోహః ॥ పు॥ ౧ - శాఖాశిఫా = చెట్టు కొమ్మలయందలి యూడలకును, మూలాత్ = చెట్టు మొదటనుండి, అగ్రమ్ = కొనవఱకు, గతా = పోయిన, లతా = తీగకును పేరు, A scandent fibre, వదనే వాటి లతా.

శిరః ॥ న ॥ - అగ్రమ్ ॥ న ॥ - శిఖరమ్ ॥ పు॥ 3 - చెట్టుకొనపేళ్లు, The top or crown of tree, పెడ కా శిఖర.

మూలమ్ ॥ న ॥ బుధ్నః (పా) బ్రధ్నః - అష్ఠీనామకః ॥ పు॥ 3 - చెట్టు మొదటిపేళ్లు, The root, జడ.

సారః - మజ్జా ॥ న, పు॥ (పా) మజ్జా నీ ॥ ౧ - చెట్టులో నుండు చేపపేళ్లు, The pith, గూడా.

త్వక్ (స్త్రీ)వల్కుం  
వల్కుల (మస్త్రీయా  
మ్)॥ గౌ॥

కాష్ఠం దా

ర్విధనం త్వేదధమ్మ  
మేధస్సమిత్ (స్త్రీ  
యామ్)।

నిమ్మహః కోట  
రం (వానా)

వల్లరీ మజ్జరీ (స్త్రీ  
యామ్)॥ గౌ॥

పత్త్రంపలాశంఛద  
నం దలం పర్ణం ఛదః  
(పుమాన్)। పల్ల వో  
(౭స్త్రీ) కిసలయం

విస్తారోవిటపో (౭స్త్రీ  
యామ్) ॥ ౬౦॥

(వృక్షాదీనాంఫలం)  
సస్యం

త్వక్ చ, నీ॥ - వల్కుమ్-వల్కులమ్॥ ప్న॥  
3-నారపేళ్లు, The bark, తాళ.

కాష్ఠమ్ - దారు॥ న॥ ౨ - కొయ్యపేళ్లు,  
Wood, తక్కి.

ఇధనమ్-ఏదః॥ న్, న॥-ఇధమ్॥ న॥-ఏదః॥  
పు॥ - సమిత్॥ ధ్, నీ॥ గౌ - సమిధల పేళ్లు,  
Fuel, ఇదన.

నిమ్మహః॥ పు॥-కోటరమ్॥ ప్న॥ ౨-మ్రాని  
తొట్ట పేళ్లు, The hollow of a tree,  
ఖొఖలా.

వల్లరీ - మజ్జరీ॥ నీ॥ ౨ - పువ్వులగుత్తికిగాని  
పూచినకొమ్మకుగాని పేళ్లు. ఇవి ఇకారాంత  
ములును, A flower-stalk; a compound  
pedicel, వోరీ.

పత్త్రమ్-పలాశమ్-ఛదనమ్-దలమ్-పర్ణమ్॥  
న॥ - ఛదః॥ పు॥ ౬ - ఆకుల పేళ్లు, A leaf  
foliage, పత్తా.

పల్లవః॥ ప్న॥ కిసలయమ్॥ న॥ ౨ - చిగురు  
పేళ్లు, ఆకులతోఁ గూడిన గంటుపేళ్లని కొంద  
ఱందురు. A sprout or shoot. A twig  
full of young leaves, పల్లవ.

విస్తారః॥ పు॥ - విటపః॥ ప్న॥ ౨-కొమ్మలు  
చిగుళ్లు మొదలయిన వాని సమూహము పేళ్లు,  
The branch and its shoot, కాలి ఆరె  
ఉసకె పల్లవ.

సస్యమ్ (పా) శస్యమ్॥ న॥ ౧-వృక్షములు  
మొదలయిన వాని ఫలముపేరు, Fruit;  
crops; harvest, సస్య.

వృంతం ప్రసవబద్ధ  
నమ్!

(ఆమే ఫలే) శలాటు

(స్వాస్య చ్చుష్కే)  
వాన (ముభేష్ఠిషు)||

౬౦||

తూరకో జాలకం  
(క్లేబే)

కలికా కోరకో (౭  
స్త్రీయామ్)।

(స్వా) ద్దుచ్చక స్త  
స్తబకః

కుట్టలో ముకులో  
(౭ స్త్రీయామ్)। ౬౨

(స్త్రీయ) స్సుమన  
సః పుష్పం ప్రసూనం  
కుసుమం సుమమ్!

మకరందః పుష్పరసః

వృంతమ్-ప్రసవబద్ధనమ్|| న|| ౨ - తొడిమ  
పేల్లు, The foot stalk of a leaf or fruit;  
the peduncle, గ్రాంతా.

శలాటుః|| త్రి|| ౧-పండనికాయ, Unripe  
fruit, కఞ్చాకఱ.

వానమ్|| త్రి|| ౧ - ఎండుకాయ పేరు,  
Dried fruit, మేవా.

తూరకః|| పు|| - జాలకమ్|| న|| ౨ - కొండలు  
పసరు మొగ్గలకును, కొండలు పసరుకాయల  
కును, కొండలు మొగ్గల గుమికిని పేళ్లని చెప్పిరి.  
A bud or germ, నడీ కఱి.

కలికా|| సీ||-కోరకః|| ప్న|| ౨-ఇంచుకంత  
వృద్ధికొందిన మొగ్గలపేల్లు, An unblown  
flower, కోరక.

గుచ్చకః-స్తబకః|| పు|| ౨-గన్నేరు మొద  
లైనవానియందు నొక కొమ్మయందు, గానఁ  
బడు ననేక పుష్పముల గుత్తిపేల్లు, A cluster  
of blossoms, గ్రాంతా.

కుట్టలః|| పు|| - ముకులః|| ప్న|| ౨-అపుడు  
వికసించుగల మొగ్గలపేల్లు, An opening  
bud, మృక్తఱ.

సుమనసః|| న్, సీ, బ|| పుష్పమ్-ప్రసూనమ్-  
కుసుమమ్ - సుమమ్|| న|| ౩ - పువ్వులపేల్లు,  
సుమనశ్శబ్దము ఏక వచనమునను గలదు.  
A flower, క్షాఱ.

మకరందః-పుష్పరసః|| పు|| ౨-పూఁదేన పేల్లు.  
The honey of flowers, మకరంద.

పరాగ స్సుమనో రజః

౬౩॥

(ద్విహీనం ప్రసవే  
సర్వం)

(హరీత క్యాదయః  
స్త్రీయామ్)।

అశ్వత్థవైణవ స్థా  
క్ష నైయగ్రోద్భేదం  
(ఫలే)॥ ౬౪॥ బార్హ  
తంచ

(ఫ లే జ మ్భావ్య)  
జమ్భాః (స్త్రీ) జమ్భ  
జామ్భవమ్।

(పుష్పే జాతీప్ర  
భృతయ స్స్వలిక్ష్ణా)

(ప్రీహయః ఫలే) ॥

౬౫॥

పరాగః॥ పు॥ సుమనోరజః॥ న, న॥ ౨ -

పుష్పాడి పేళ్లు, The pollen of a flower  
farina, పరాగ.

సర్వమ్ = (రాగల వృక్షల తాదులు,  
అన్నియు, ప్రసవే = పుష్పఫలవాచకమైనపుడు;  
ద్విహీనమ్ = స్త్రీలింగ పుల్లింగములు లేనిది)  
నపుంసకమే యనుట.

హరీత క్యాదయః = హరీతకి కోశాతకి మొద  
లైనవి, ప్రసవే = పుష్పఫలవాచకమైనపుడు,  
స్త్రీయామ్ = స్త్రీలింగమునందు వర్తించును.

అశ్వత్థమ్ - వైణవమ్ - స్థాక్షమ్ - నైయగ్రో  
ధమ్ - బిజ్జుదమ్ - బార్హతమ్॥ న॥ ౬ - వరుసగా  
అశ్వత్థాదివృక్షముల ఫలముపేళ్లు.

జమ్భాః॥ నీ॥ జమ్భు - జామ్భవమ్॥ ౩ - జమ్భావ్యః  
ఫలే = నే రేడుపండుపేళ్లు, The rose-apple  
fruit, జామ్బు.

జాతీప్రభృతయః = జాతీమల్లికాశేఫాలికాది  
శబ్దములు, పుష్పే = పుష్పవాచకములైనపుడు,  
స్వలిక్ష్ణాః = తమలింగములు గలవి; స్త్రీలింగ  
ములే యనుట.

ప్రీహయః = ప్రీహిమాపముద్గయవాదిశబ్ద  
ములు, ఫలే = ఫలవాచకమయినపుడు,  
స్వలిక్ష్ణాః = తమలింగములు గలవి; పుల్లింగ  
ములే యనుట.

(విదార్యాద్యాస్తు  
మూలేఽపి)

విదార్యాద్యాః = విదారీ గమ్భారీ మొద  
లైన శబ్దములు, మూలేఽపి = పుష్పమునకే  
కాక మూలమునకు వాచకములయినపుడును,  
స్వల్పిజ్ఞాః = తమలింగములు గలవి; స్త్రీలింగ  
ములే యనుట.

(పుష్పేక్షీ బేఽపి పా  
టలా)।

పాటలా = పాటలాశబ్దము, పుష్పే = పుష్ప  
వాచకమయినపుడు, క్షీ బేఽపి = నపునకలింగ  
మునందును, అపిశబ్దమువలన స్త్రీలింగమం  
దును వర్తించును.

బోధిన్రుమశ్చలదలః  
పిప్పలః కుఞ్జరాశనః॥  
అశ్వత్థే

బోధిన్రుమః - చలదలః - పిప్పలః - కుఞ్జరాశనః -  
అశ్వత్థః॥ పు॥ ౧ - రావి చెట్టు, The holy  
fig-tree; Ficus religiosa, आश्वत्थ.

ఽథ కపిత్థే (స్య)  
రద్ధిత గ్రాహి మస్త  
థాః (తస్మిన్) దధి  
ఫలః పుష్పఫలదస్త  
శతావసి॥ ౬౮॥

కపిత్థః - దధిత్థః - గ్రాహీ॥ ౧॥ - మన్మథః - దధి  
ఫలః - పుష్పఫలః - దస్తకః॥ పు॥ ౨ - వెలగ చెట్టు,  
The wood-apple tree, Feronia elep-  
hantium, कपित्थ का पेड.

ఉదుమ్బరేజన్తుఫలా  
యజ్ఞాజ్ఞో హేమదుగ్ధ  
కః॥

ఉదుమ్బరః - జన్తుఫలః - యజ్ఞాజ్ఞః - హేమ  
దుగ్ధకః॥ పు॥ ౪ - అత్తిచెట్టుపేళ్లు, Glomerous  
fig-tree, अजीर का पेड.

కోవిదారే చమ  
రికః కుద్దాలో యగ  
పత్రికః॥ ౬౯॥

కోవిదారః - చమరికః - కుద్దాలః - యగ  
పత్రికః॥ పు॥ ౪ - ఎఱ్ఱకాంచనపు చెట్టుపేళ్లు,  
Mountain ebony, Bauhinia varige  
gata, काविदार.

సప్తపర్ణేవిశాలత్వ  
కార్చదోవిషమచ్ఛదః

సప్తపర్ణః॥ పు॥ - విశాలత్వం చ, నీ॥ శారదః  
పు॥ (పా) శారదీ॥ నీ॥ - విషమచ్ఛదః॥ పు॥ ౪.

ఏడాకులరఱిపేళ్లు, *Echites scholaris*, కేలా  
వృక్ష విశేష.

ఆరగ్వధే రాజవృ  
క్షశమ్యాక చతురజ్జు  
లః॥౬౯॥ ఆరేవతవ్యా  
ధిఘాతకృతమాల సువ  
ర్ణకాః।

(స్వ)ర్జమిర్జేదవ  
శ త జమ్మ జమ్మిరజ  
మ్మలః॥ ౭౦॥

వరుణేవరణ స్నేతు  
స్త్రీ కృశాకఃకుమారకః

పున్నాగేపురుష స్తు  
జ్జః కేసరోదేవవల్లభః॥  
౭౧॥

పారిభద్రే నిమ్మతరు  
ర్మదారః పారిజాతకః।

తినిశే స్యస్తనో నేమీ  
రథద్రు రతిముక్తకః॥  
వజ్జులశ్చిత్రకృ

చ్చా (ధద్వా) పీతన  
కపీతనా। ఆమ్రాతకే

మధూ కలు గుడ

ఆరగ్వధః (పా) ఆరుగ్వధః - రాజవృక్షః -  
శమ్యాకః (పా) శమ్పాకః, సమ్పాకః - చతుర  
జ్జులః - ఆరేవతః - వ్యాధిఘాతః - కృతమాలః -  
సువర్ణకః॥ పు॥ ౯ - రేలచెట్టుపేళ్లు, *Cassia*  
*fistula*.

జమ్మిరః - దస్తశతః - జమ్మిరః - జమ్మిరః -  
జమ్మిలః॥ పు॥ ౧౦ - నిమ్మచెట్టుపేళ్లు, *Lemon*  
*tree*, నీళ్లు కా పెడ.

వరుణః - వరణః - నేతుః - తిక్తశాకః - కుమార  
కః॥ పు॥ ౧౧ - ఉలిమిరిచెట్టుపేళ్లు, *Crataeva*  
*Tapia*, వణ్ణ.

పున్నాగః - పురుషః - తుజ్జః - కేసరః - దేవ  
వల్లభః॥ పు॥ ౧౨ - సురపాన్నపేళ్లు, *Rottlera*  
*tinctoria*, కేశర.

పారిభద్రః - నిమ్మతరుః - మదారః - పారిజా  
తకః॥ పు॥ ౧౩ - పారిజాతముపేళ్లు, *Coral tree*.  
పారిజాత.

తినిశః - స్యస్తనః - నేమిః - రథద్రుః - అతిముక్త  
కః - వజ్జులః - చిత్రకృత్॥ పు॥ ౧౪ - నెమ్మిచెట్టుపేళ్లు,  
*Dalbergia Oujeinensis*, ఇల్లెడ.

పీతనః - కపీతనః - ఆమ్రాతకః॥ పు॥ ౧౫ - అంబ  
శపుచెట్టుపేళ్లు, *Spondias mangifera*  
పీతన.

మధూకః - గుడపుష్పః - మధుద్రుమః - వాః

పుష్పమధుద్రుమా ||  
వానప్రస్థ మధుష్టీతా

జలజేత్రమధూలకః |

పీతా గుడఫలస్యన్తీ

(తస్మిన్స్తు గిరిసమ్భ  
వే) || ౭౪ || అక్షోట  
కన్దరాతా (ద్వా)

వజ్రో లే తు ని  
శోచకః |

పలాశే కింశుకః  
పర్ణో వాతపోథో

(౭౪) వేతసే || ౭౫ ||  
రథాశ్రు పుష్పవిదుల  
శీతవానీరవజ్జులః |

(ద్వా) పరివ్యాధ  
విదుతా నా దే యీ  
చామ్బు వేతసే || ౭౬ ||  
శోభాజ్ఞానే శిగు  
తీక్ష్ణగన్ధకాక్షీ బ మో  
చకాః |

(రక్తోపా) మధుశిగు  
(సాన్తి)

ప్రస్థః - మధుష్టీలః || పు|| ౫-ఇప్పమానిపేళ్లు,  
Bassia latifolia, మఱ్ఱక.

మధూలకః || పు|| ౧ - నీటబుట్టిన యిప్ప  
మానిపేరు.

పీలుః-గుడఫలః-స్రన్తీన్, పు|| ౩-గోగు  
పేళ్లు, Cannabis sativa, Careya arbo-  
rea.

అక్షోటః-కన్దరాలః (పా) కర్పరాలః || పు||  
౨-గిరిసమ్భ వేతస్మిన్ = కొండగోగు, guglans  
regia.

అజ్రోలః-నికోచకః || పు|| ౨-మోదుగుచెట్టు  
పేళ్లు, Alangium.

పలాశః - కింశుకః - పర్ణః-వాతపోథః || పు||  
౪ - మోదుగు చెట్టుపేళ్లు, Butea frondosa,  
పలాశ.

వేతసః-రథః - అశ్రుపుష్పః-విదులః (పా)  
విదురః-శీతః-వానీరః-వజ్జులః || పు|| ౭-ప్రబ్బలి  
చెట్టుపేళ్లు, The rattan plant, వేతస.

పరివ్యాధః-విదులః-నాదేయీ || నీ||-అమ్మ  
వేతసః || పు|| ౪ - నీరుప్రబ్బలిచెట్టుపేళ్లు.

శోభాజ్ఞానః-శిగుః-తీక్ష్ణగన్ధకః-అక్షీబః-(పా)  
అక్షీబః-మోచకః || పు|| ౫-మునగ చెట్టుపేళ్లు,  
Moringa Pterygosperma.

మధుశిగుః || పు|| ౧-ఎఱ్ఱపువ్వులమునగపేరు.

దరిష్టః ఫేనిల (స్సమా)॥

॥ 22

బిల్వశ్యాణ్ణిల్వశైలూ  
శామాలూ శ్రీఫలా  
పసి ।

ప్లక్షో జటీ పర్కటీ  
(స్యాత్)

స్యగ్రోధో బహు  
పా ద్వటః॥ 2౮॥

గాలవశ్యాబరోలో  
ధ) స్తిరీట స్తిల్వమా  
ర్జనా ।

ఆమ్ర శ్చూతో ర  
సాలో

(౭సా)సహకారో  
(౭తిసారభః)॥ ౨౯॥

కుమ్భాల్పాలకే  
(క్లిప్తే) కాశికో గుగ్గు  
లుః పురః ।

అరిష్టః-ఫేనిలః॥ పు॥ ౨-కుంకుడు చెట్టుపేళ్లు,  
Soap-nut tree, రీకా.

బిల్వః-శాణ్ణిల్వః-శైలూరః - మాలూరః-  
శ్రీఫలః॥ పు॥ ౫-మారేడు చెట్టు పేళ్లు, Egle  
Marmelos, విశా.

ప్లక్షుః-జటీన్, పు॥ పర్కటీన్, పు॥ (పా)  
జటీ-పర్కటీన్ నీ 3 - జువ్వి చెట్టుపేళ్లు, Ficus  
venosa, జాడి.

స్యగ్రోధః - బహుపాత్ ॥ ద్ ॥ వటః॥ పు॥  
3 - మట్టి చెట్టు, Banyan or the Indian  
fig tree, అరగద.

గాలవః - శాబరః (పా) సాబరః-లోధః-  
తిరీటః-తిల్వః-మార్జనః॥ పు॥ ౬-లొద్దుగు చెట్టు  
పేళ్లు, Tymplocos racemosa.

ఆమ్రః-మాతః-రసాలః॥ పు॥ 3 - మామిడి  
చెట్టుపేళ్లు, Mango tree, ఆమ.

సహకారః॥ పు॥ ౧ - అతిసారభః అసా =  
మిక్కిలి పరిమళముగల మామిడి, A very  
fragrant sort of mango, एक आम का वृक्ष  
विशेष.

కుమ్భమ్ - ఉల్పాలకమ్॥ న॥ - కాశికః-  
గుగ్గులుః-పు॥ ౫ - కుగ్గిలపు చెట్టు పేళ్లు,  
The baubul tree. Bdellium, ఇత్ర  
కుమ్భాల్పాలకమ్ - అని యేకనామముగా,  
గొంద అందురు



శేలుః శ్లేష్మాతకశ్శీత  
ఉద్దాలో బహు వా  
రకః॥ ౮౦॥

రాజాదనం ప్రియా  
లశ్చ సన్నకద్రు ర్ధనుః  
పటః॥

గమ్భారీ సర్వతో  
భద్రా కాశ్మరీ మధుప  
ర్ణికా॥ ౮౧॥ శ్రీపర్ణి  
భద్రపర్ణిచ కాశ్మర్య  
శ్చ

(ప్రథ ద్వయోః)।  
క ర్క ధూ ర్ప ద రీ  
కోలీ ఘోష్టా

కువల ఫేనిలే॥ ౮౨॥  
సావీరం బదరం కోల

(మథ స్యా)త్సాన్వ  
దుకణ్డకః । వికఙ్కత  
స్సన్నివావృత్తో గ్రన్ధి  
లో వ్యాప్రుపాదపి ॥

౮౩॥

ఐరావతో నాగ  
రజ్జో

నాదేయీ భూమి

శేలుః-శ్లేష్మాతకః-శీతః-ఉద్దాలః - బహు  
వారకః॥ పు॥ ౮౦ - విరిగిచెట్టు పేళ్లు, Gordia  
myxa.

రాజాదనమ్॥న॥ ప్రియాలః (పా) పియాలః-  
సన్నకద్రుః-ధనుఃపటః (పా) ధనుపటః॥ పు॥ర-  
మోరటిచెట్టు పేళ్లు, Ghironjia sapida.

గమ్భారీ-సర్వతోభద్రా-కాశ్మరీ-మధుప  
ర్ణికా-శ్రీపర్ణి-భద్రపర్ణి॥ నీ॥ కాశ్మర్యః॥ పు॥  
౮-గుమ్మడుచెట్టు పేళ్లు, Gmelina arborea,  
గంభారి.

కర్కఘ్నాః॥ పు॥ బదరీ - కోలీ-ఘోష్టా॥ నీ॥  
౮-రేగుచెట్టు పేళ్లు. మొదటి ౩ ను గంగ రేగు  
నకును, ఘోష్టాశబ్దము రేగుబండునకును  
పేళ్లందురు. ఇదరీ.

కువలమ్ - ఫేనిలమ్ - సావీరమ్-బదరమ్ -  
కోలమ్॥ న॥ ౮౧-రేగుపండుపేళ్లు, Zizyphus  
jujuba, ఇదరీ ఇత.

స్వామకణ్డకః - వికఙ్కతః - స్సన్నివావృత్తః-  
గ్రన్ధిలః-వ్యాప్రుపాత్ ॥ ద్, పు॥ ౮౩-పుల్ల వెలగ  
పేళ్లు, Flacourtia sapida.

ఐరావతః-నాగరజ్జః॥పు॥ ౧-నారదపుచెట్టు  
పేళ్లు, Orange, నారంగి.

నాదేయీ-భూమిమ్మకా॥ నీ॥ ౧ - కా

జమ్బూకా ।

తిన్దుక స్నాన్దుకః  
కాల స్నాన్దుకః శితిసా  
రకే॥ ౮౪॥

కాకేన్దుః కులకః  
కాక పీలుకః కాక  
తిన్దుకే ।

గోలీఢోర్ఘాటలో  
ఘట్టా పాటలిర్మోక్ష  
ముష్కకా॥ ౮౫॥

తిలకః త్సురక శ్రీ  
మాన్

(నవమా) పిచులర్ఘా  
బుకా ।

శ్రీపర్ణికా కుము  
ది కా కు మీ ఛైడ  
ర్యకట్టలా॥ ౮౬॥

క్రముకః పట్టికా  
ఖ్య (సాన్య) త్పట్టిలా  
క్షాప్రసాదనః ।

తూదస్తు యూపః  
క్రముకో బ్రహ్మణ్యో  
బ్రహ్మదాదుచ॥ ౮౭॥  
తూలంచ

నీపప్రియక కద

నేరేడుపేళ్లు, ఈ ర ను వారడముపేళ్లందురు.

తిన్దుకః-స్నాన్దుకః-కాలస్నాన్దుకః-శితిసారకః॥  
పు॥ ౮ - తుమికి చెట్టు పేళ్లు, Diospyros  
glutiosa, తమిళ.

కాకేన్దుః-కులకః-కాకపీలుకః-కాకతిన్దుకః॥  
పు॥ ౮ - నల్లతుమికి పేళ్లు, Diospyros  
tomenfosa, కాలా తమిళ.

గోలీఢః (పా) గోలీహః-ర్ఘాటలః॥ పు॥ -  
ఘట్టా-పాటలిః (పా) పాటలా॥ నీ॥ - మోక్షః-  
ముష్కకః (పా) ముష్కరః॥ పు॥ ౬-మొక్క  
పు చెట్టుపేళ్లు, పాడలా.

తిలకః-త్సురకః-(శ్రీ)మాన్॥ త్, పు॥ ౩-తిల  
కపుచెట్టు, తిలక.

పిచులః-ర్ఘాబుకః॥ పు॥ ౧-పక్కె చెట్టుపేళ్లు,  
The tamarix tree.

శ్రీపర్ణికా - కుముదికా - కుమ్భా॥ నీ॥ -  
క్షైడర్యః-కట్టలః॥ పు॥ ౫ - టేతు చెట్టుపేళ్లు,  
Teak, సాగైన్.

క్రముకః - పట్టికాఖ్యః - పట్టి॥ న్॥ లాక్షా  
ప్రసాదనః॥ పు॥ ౮ - ఎఱ్ఱలొద్దుగుపేళ్లు, లాఖ.

తూదః - యూపః (పా) పూగః-క్రముకః-  
బ్రహ్మణ్యః॥ పు॥ బ్రహ్మదాదు - తూలమ్॥ న॥  
౬-గంగరావి పేళ్లు, Hibiscus pobulneus,  
శబ్దత్వ.

నీపః-ప్రియకః-కదమ్బః-హలిప్రియః॥ పు॥

మ్బాస్తు హలిప్రియే।

వీరవృక్షోఽరుష్క-  
రోఽగ్నిముఖీ భల్లాతకీ  
(త్రిషు)॥ ౮౮॥

గర్దభాణ్డకన్దరాల  
కపీతన సుపార్శ్వకాః।  
స్లక్ష్య

తిన్తిడీ చిచ్ఛా  
౨౨మ్మికా౨

(ధో) వీతసారకే॥  
౮౯॥ సర్జ కా౨సన  
బహుకపుష్ప ప్రియక  
జీవకాః।

సాలేతు సర్జః కా  
వ్యశ్వకర్ణకా స్సస్య  
సంవరః॥ ౯౦॥

నదీసర్జోవీరతరు రి  
ద్రిద్రుః కకభోఽర్జు  
నః।

రాజాదన ఫలాధ్య  
క్షే ఊరికాయా

(మథద్వయోః) ౯౧॥  
ఇజుదీ తాపనతరు

౮ - కడపచెట్టుపేళ్లు, Nauclea orientalis,  
కదావ.

వీరవృక్షః-అరుష్క-రః॥ పు॥ - అగ్నిముఖీ॥  
నీ॥ - భల్లాతకీ॥ త్రి॥ ౮ - జడిచెట్టు పేళ్లు,  
Marking nut.

గర్దభాణ్డః - కన్దరాలః - కపీతనః - సుపా  
ర్శ్వకః - స్లక్షః॥ పు॥ ౯ - కలుజువ్వి పేళ్లు,  
Ficus tuperculata, కదరావ.

తిన్తిడీ (పా) తిన్తిడీ-చిచ్ఛా-అమ్మికా॥ నీ॥  
3 - చింతచెట్టు పేళ్లు, Tamarind tree,  
కమలీ.

వీతసారకః-సర్జకః - అసనః (పా) ఆసనః-  
బహుకపుష్పః-ప్రియకః-జీవకః॥ పు॥ ౯ - వేగి  
చెట్టు పేళ్లు, Terminalia alata tomen-  
tosa, వాళ్ళు.

సాలః-సర్జః-కార్ష్యః (పా) కార్ష్యః-అశ్వ  
కర్ణకః-సస్యసంవరః॥ పు॥ ౯-మద్దిచెట్టు పేళ్లు,  
Pentaptera arjuna, తావ.

నదీసర్జః - వీరతరుః - ఇన్ద్రీద్రుః - కకుభః-  
అర్జునః॥ పు॥ ౯ - మద్దిచెట్టు పేళ్లు, అశ్ర  
శ్రు.

రాజాదనమ్-ఫలాధ్యక్షమ్॥ న॥ - ఊరికా  
నీ॥ 3-పాలచెట్టు పేళ్లు, ఖిరీ.

ఇజుదీ-ప॥-తాపనతరుః॥ పు॥ ౨-గారచెట్టు  
పేళ్లు, పుల్లింగమునందు ఇజుదః, Bramble  
కృదీ.

భూజ్జేచర్మిమృదు  
త్వచౌ ।

పిచ్చిలాపూరణీమో  
చాచిరాయ శాల్మలీ  
(ద్వయోః)॥ ౯౨॥

పిచ్చాతు శాల్మలీ  
వేష్టే

రోచనః కూటశా  
ల్మలిః ।

చిరిబిల్వోన క్తమా  
లః కరజశ్చ కరజ్జకే॥  
౯౩॥

ప్రకీర్యః పూతిక  
రజః పూతికః కలిమా  
రకః ।

(కరజభేదా) మ్మ  
ద్గ్రీవో మర్కట్యక్టా  
ర వల్లరీ॥ ౯౪॥

రోహీ రోహితకః  
స్త్రీహ శత్రు ద్దాడిమ  
పుష్పకః ।

గాయత్రీ బాలతన  
యః ఖదిరోదస్తధా

భూజ్జః-చర్మి॥ ౯౧॥ - మృదుత్వక్॥ ౯౨॥, పు॥  
3-భుజపత్రపుచ్చెట్టు పేరు, The birch tree,  
भोजपत्र का वृक्ष.

పిచ్చిలా-పూరణీ-మోచా॥ ౯౨॥-చిరాయుః-  
(పా) స్థిరాయుః॥ ౯౩, న॥ - శాల్మలిః॥ (పా)  
శల్మలిః॥ పు॥ ౯౪ - బూరుగుచెట్టు పేళ్లు, Silk-  
cotton tree, శాలమలీ.

పిచ్చా॥ ౯౩॥-శాల్మలీవేష్టః॥పు॥ ౯౪-బూరుగు  
బంకపేళ్లు, Its gum, శాలమలీ కా గూదా.

రోచనః॥పు॥-కూటశాల్మలిః॥పు॥ ౯౫-కొండ  
బూరుగుపేళ్లు, ఖదాడీ శాలమలీ.

చిరిబిల్వః-న క్తమాలః (పా) న క్తమారః-  
కరజః - కరజ్జకః॥ పు॥ ౯౬ - కానుగు పేళ్లు,  
Galedupa arborea, కరజ.

ప్రకీర్యః (పా) ప్రకీరః - పూతికరజః -  
పూతికః - కలిమారకః (పా) కలికారకః॥ పు॥  
౯౭-నెమలియడుగుచెట్టుపేళ్లు, Gray bonduc,  
ప్రకీర.

షడ్గ్రీవః॥ పు॥ - మర్కటీ-అక్టారవల్లరీ॥ ౯౮॥  
ఈ ౩ ను వరుసగా ఆఱుగంట్లు గల కానుగు  
నకును, తీగెకానుగునకును, నిప్పువన్నెగుర్తులు  
గల కానుగునకును పేళ్లు.

రోహీ॥ ౯౯॥-రోహితకః-స్త్రీహశత్రుః-దాడిమ  
పుష్పకః॥ పు॥ ౧౦౦-ములుమోదుగు పేళ్లు.

గాయత్రీ॥ ౧౦౧॥ (పా) గాయత్రీ॥ ౧౦౨॥ - బాల  
తనయః-ఖదిరః-దస్తధావనః॥ పు॥ ౧౦౩-చంద్ర

సనః॥

౯౩॥

చెట్టు పేళ్లు, *Mimosa catechu*, ఔర.

అరిమేదో విట్టదిరే

అరిమేదః-విట్టదిరః॥ పు॥ ౨-దుర్గంధముగల  
చండ్రపేళ్లు, వెలితువ్వుపేళ్లని కొందఱుందురు.  
A fetid mimosa.కదరః(ఖదిరేసితే)।  
సోమలొక్కెకదరః-సోమలొక్కె॥ పు॥ ౨-వెలిచండ్రపేళ్లు,  
A white mimosa, కదర.(ప్యథ) వ్యాఘ్ర  
పుచ్చ గర్ధరహస్త  
కొ॥ ౯౬॥ ఏరణ్డ ఉరు  
బూకశ్చ రుచకశ్చి  
కశ్చ (సః)। చఘ్నః  
పఞ్చాఙ్గులో మణ్డవర్ధ  
మానవ్యడమ్మకాః॥వ్యాఘ్రపుచ్చః - గర్ధరహస్తకః - ఏరణ్డః -  
ఉరుబూకః - రుచకః (పా) రుబుకః - చిత్రకః -  
చఘ్నః - పఞ్చాఙ్గులః - మణ్డః - వర్ధమానః - వ్యడ  
మ్మకః॥ పు॥ ౧౧ - ఆముదపుచెట్టు పేళ్లు,  
*Palma christi*, *Ricinus communis*,  
ఆరకె.(అల్పాశమి)శమీ  
ర (స్సైత్)శమీరః॥ పు॥ ౧-అల్పాశమి = పిన్నజమ్మి  
చెట్టు పేరు, శమీరృక్ష.శమీ సక్తు ఫలా  
శివా।శమీ-సక్తుఫలా-శివా॥ నీ॥ 3 - జమ్మిచెట్టు  
పేళ్లు, *Mimosa albida*.విడ్డేతకో మరువక  
శ్వసనః కరహ  
టకః॥ ౯౮॥ శల్యశ్చ  
మదనేవిడ్డేతకః - మరువకః - శ్వసనః - కరహటకః -  
శల్యః - మదనః॥ పు॥ ౬ - మంగచెట్టు పేళ్లు,  
*Vangueria spinosa* or *Gardenia*  
*dumetorum*, మరూత.శక్రపాదపః పారి  
భద్రకః। భద్రదారు  
ద్రుశ్లిమం శీతదారుచ  
దారుచ॥ పూతికాష్టం  
చ. (సప్త స్యుద్దేవ  
దారుశక్రపాదపః-పారిభద్రకః॥ పు॥ భద్రదారు-  
ద్రుశ్లిమమ్-శీతదారు(పా) పూతిదారు-దారు-  
పూతికాష్టమ్॥ న॥ 2 - దేవదారువృక్షము,  
దేవదారుశబ్దము॥ పు॥ *Uvaria longifolia*  
Commonly called deodar, దేవదార.

ణ్యశద్వయోః) ।  
పాటలిః పాటలా ౭  
మోఘా కాచస్థాలీ  
ఫలేదుహః ॥ ౧౦౦ ॥  
కృష్ణవృంతా కుబేరాక్షీ

శ్యామాతమహి  
లాహ్వయా | లతా  
గోవర్దినీగుద్దాగ్రి పియ  
జ్ఞః ఫలినీఫలీ ॥ ౧౦౧ ॥  
విష్వక్సేనా గన్ధఫలీ  
కారమ్భాప్రియశ్శ  
(సా) ।

మణ్డూక పర్ణప  
త్రోగ్రి నట కట్వజ్జ  
డుద్దుకాః ॥ శ్లోనాక  
శుకనా సర్వ దీర్ఘవృన్త  
కుటన్నటాః । శ్లోణక  
శ్చరతా

తివ్యఫలా త్వమ  
లకీ (త్రిమ) ॥ ౧౦౩ ॥  
అమృతాచ వయస్థాచ

(త్రిలింగస్త) విభీత  
కః | అక్షస్తమః కర్ష  
ఫలో భూతావాసః క  
లిద్రుమః ॥ ౧౦౪ ॥

అభయాత్వవృథా  
పథ్యా వయస్థాపూత

పాటలిః॥ ప్స॥ పాటలా - అమోఘా - (పా)  
మోఘా - కాచస్థాలీ (పా) కాలస్థాలీ - ఫలేదుహః -  
కృష్ణవృంతా - కుబేరాక్షీ ॥ నీ॥ ౭ - కలిగొట్టు చెట్టు  
పేళ్లు, The trumpet flower, Bignonia  
suave olens, షాడలా.

శ్యామా - మహిలాహ్వయా - లతా - గోవ  
ర్దినీ - గుద్దాగ్రి - ప్రియజ్ఞః - ఫలినీ - ఫలీ - విష్వ  
క్సేనా - గన్ధఫలీ - కారమ్భా ॥ నీ॥ - ప్రియకః ॥ పు॥  
౧౨ - ప్రేంకణపు చెట్టు పేళ్లు, Nauclea  
cadamba, A fragrant seed so named,  
బామా..

మణ్డూకపర్ణః - పత్త్రోర్ణః - నటః - కట్వజ్జః -  
డుద్దుకః - శ్లోనాకః - శుకనాసః - ఋతుః - దీర్ఘ  
వృన్తః - కుటన్నటః - శ్లోణకః (పా) శ్లోనకః -  
అరలుః (పా) అరటుః ॥ పు॥ ౧౨ - దుండిగపు  
చెట్టు పేళ్లు; పెద్దమానిని పేళ్లని కొండఱుండు.  
Bignonia Indica, శుకనాస.

తివ్యఫలా ॥ నీ॥ - అమలకీ ॥ త్రి॥ - అమృతా -  
వయస్థా ॥ నీ॥ ౪ - ఉసిరిక చెట్టు పేళ్లు, Emblic  
myrobalan, Terminalia belerica,  
ఆమలకీ.

విభీతకః ॥ త్రి॥ - అక్షః - తుషః - కర్ష ఫలః -  
భూతావాసః - కలిద్రుమః ॥ పు॥ ౬ - తాండ్ర  
చెట్టు పేళ్లు, Beleric myrobalan, బెరీగీ  
కా వృక్ష.

అభయా - అవ్యథా - పథ్యా - వయస్థా (పా)  
కాయస్థా - పూతనా - అమృతా - హరితకీ - హైమ

నాఁమృతా హరితకీ వతీ-రేచకీ (పా) చేతకీ - శ్రేయసీ - శివా॥ నీ॥  
 హైమవతీ రేచకీ శ్రే ౧౧-కరక చెట్టు పేళ్లు, Yellow myrobalan,  
 యసీశివా॥ ౧౦౫॥ Terminalia citrina, హరితకీ.

వీతద్రుస్సరలః పూ వీతద్రుః - సరలః॥ పు॥ పూతికాష్మమ్॥ న॥  
 తికాష్మం 3 - సరళపు చెట్టు పేళ్లు.

(చాథ) ద్రుమోత్పలః ద్రుమోత్పలః-కర్ణికారః - పరివ్యాధః॥ పు॥  
 కర్ణికారః పరివ్యాధో 3 - కొండగోగు పేళ్లు, Pentapetes aceri-  
 folia, కర్ణికార.

లకుచో లికుచో లకుచః-లికుచః-డహుః॥ పు॥ 3-కమ్మరేగు  
 డహుః॥ ౧౦౬॥ పేళ్లు, గజనిమ్మ పేళ్లు, Artocarpus Lucucha,  
 వడహర.

పనసః కట్టకిఫలో పనసః (పా) పనసః - కట్టకిఫలః॥ పు॥ ౨-  
 పనసచెట్టు పేళ్లు, The jack tree, Arto-  
 carpus integrifolia, కడహర.

నిచులోఁమ్ముజగ్గ నిచులః-అమ్ముజః - ఇజ్జలః (పా) హిజ్జలః॥  
 జ్జలః । పు॥ 3 - గన్నేరుచెట్టు పేళ్లు, Eugenia acu-  
 tangula.

కాళోదుమ్బరికా కాళోదుమ్బరికా - ఫల్లుః-మలపూః (పా)  
 ఫల్లుర్మలపూ ర్జఘనే మలయూః-జఘనేఫలా॥ నీ॥ ౪-కుక్కమేడిపేళ్లు,  
 ఫలా॥ ౧౦౭॥ Opposite leaved fig-tree, మళయా.

అరిష్ట స్సర్వతో అరిష్టః - సర్వతోభద్రః - హిజ్జనిర్వాసః -  
 భద్రహిజ్జ నిర్వాస మాలకః-పిచుమద్దః (పా) పిచుమద్దః-నిమ్బః॥  
 మాలకాః । పిచుమద్ద పు॥ ౬ - వేపచెట్టు పేళ్లు, Margosa tree,  
 శ్చ నిమ్బా (౭థ) Melia azadirachta, నీమ.

పిచ్చిలాగురు శిం పిచ్చిలా॥ నీ॥ - అగురు॥ న॥ - శింశపా (పా)  
 శపా॥ ౧౦౮॥ శింశుపా॥ నీ॥ 3-ఇదుగుడుచెట్టు పేళ్లు.  
 కపిలాభస్మగర్భా॥ నీ॥ ౧ - కంపుగల ఇదు

(సా)

శిరీషస్తు కపీతనః |  
భణ్ణీలో (౭ప్యథ)

చామేప్పయ శ్చమ్ప  
కో హేమపుష్పకః ||  
౧౦౯ ||

(ఏతస్యకలికా)గన్ధ  
ఫలీ (స్యా  
దథ) కేసరే | వకు  
లో

వజ్జులో అశోకే

(స మా) కరకదాడి  
మా || ౧౧౦ ||

చామేప్పయః కేస  
రో నాగకేసరః కాఞ్చ  
నాహ్వయః |

జయాజయస్తీత  
ర్కారీనాదేయీ వైజ  
యన్తికా || ౧౧౧ ||

శ్రీపర్ణమగ్నిమన్ద  
(స్యాత్) కణికాగణి  
కారికా | జయో

థకుటజ శ్చక్రవ  
త్సకో గిరిమల్లికా ||  
౧౧౨ ||

గుడుపేళ్లు. ఈ గి ను ఇరుగుడుపేళ్లని కొంద  
అందురు. Daldergis sissoo, అకసబెల్.

శిరీషః-కపీతనః-భణ్ణీలః (పా) భణ్ణీరః || పు||  
3 - దిరిసెనపు చెట్టు పేళ్లు, Mimosa sirisha,  
శిరిశి.

చామేప్పయః-చమ్పకః-హేమపుష్పకః || పు||  
3 - సంపెంగ చెట్టు పేళ్లు, Michelia cham-  
paca, చాపక.

గన్ధఫలీ || నీ || ౧-ఏతస్య = సంపెంగయొక్క,  
కలికా = మొగ్గ పేరు, చాపకకలి.

కేసరః-వకులః || పు|| ౨ - పొగడ చెట్టు పేళ్లు,  
Mimusops elengi

వజ్జులః-అశోకః || పు|| ౨ - అశోకము పేళ్లు,  
అశోక.

కరకః-దాడిమః || పు|| ౧-దానిమ్మ చెట్టు పేళ్లు,  
Pomegranate, అనార.

చామేప్పయ - కేసరః-నాగకేసరః-కాఞ్చనా  
హ్వయః || పు|| ౪ - నాగకేసరము పేళ్లు,  
Mesualferrea, నాగకేశర.

జయాజయస్తీ-తర్కారీ-నాదేయీ-వైజయ  
న్తికా || నీ || ౪-తక్కిలి చెట్టు పేళ్లు, A eschy-  
nomene scsban.

శ్రీపర్ణమ్ || న || అగ్నిమన్దః || పు|| కణికా -  
గణికారికా-జయః || పు|| ౫ - నెల్లి చెట్టు పేళ్లు,  
Promna spinosa and longifolia,  
గ్రీఫన్.

కుటజః-శక్ర - వత్సకః || పు|| గిరిమల్లికా,  
నీ || ౪-కొడిసె చెట్టు పేళ్లు, Neriumantidy-  
sentericum, క్రుడజ.



(ఏతస్యైవ) కలి  
జ్జేన్ద్ర) యవభద్రయ  
వం(ఫలే)।

కృష్ణపాక ఫలా  
విగ్న సుషేణాః కరమ  
ర్దకే॥ ౧౧౩॥

కాలస్కంధస్తమా  
ల (స్నాన్య) తాపిశ్చాప్తి  
(౭వ్యథ)

సిన్దుకః సిన్దువారే  
ద్వైసుర సా నిర్దు డ్డ  
ద్వాణికే (త్యపి)॥  
౧౧౪॥

వేణీగరాగరి దేవ  
తానో జీమూత (ఇ  
త్యపి)।

శ్రీహస్తీసీతు భూ  
రుడ్డే

తృణశూల్యం తు  
మల్లికా॥ ౧౧౫॥ భూ  
పదీ శీతభీరుశ్చ

(సైవా)౭౭స్ఫటా  
(వనోద్భవా)।

కలిజ్జమ్॥ న॥ (పా) కలిజ్జా-కాల్జీ॥ నీ॥ ఇన్ద్ర  
యవమ్-భద్రయవమ్॥ న॥ ౩-ఏతస్యైవఫలే=  
ఈ కొడిసె చెట్టుయొక్క ఫలము పేళ్లు.

కృష్ణపాకఫలః - ఆవిగ్నః - సుషేణాః-కర  
మర్దకః॥ పు॥ ౪ - కలివె చెట్టు పేళ్లు, కృష్ణపాక  
ఫలశబ్దమునకు కృష్ణపాకః - పాకకృష్ణః అను  
మొదలగు నానారూపములును గలవు.

Carissa carandas, కరౌన్దా.

కాలస్కంధః - తమాలః - తాపిశ్చాప్తి॥ పు॥  
౩ - సముద్రతీరమునందలి నల్లనియాకులుగల  
చీకటి చెట్టు పేళ్లు, తమాల.

సిన్దుకః - సిన్దువారః - ఇద్వైసురసః॥ పు॥  
నిర్దుడ్డ-ఇద్వాణికా॥ నీ॥ ౫-వావిలి చెట్టు పేళ్లు,  
Vitex trifolia and nigundo, సిన్దుక.

వేణీ - గరాగరి (పా) ఖరాగరి॥ నీ॥ దేవ  
తాలః (పా) దేవతాడః - జీమూతః॥ పు॥  
౪ - దేవతాశవృక్షము పేళ్లు, దేవతాల.

శ్రీహస్తీ-భూరుడ్డే॥ నీ॥ ౨ - గురుగు చెట్టు  
పేళ్లు.

తృణశూల్యమ్ (పా) తృణశూన్యమ్॥ న॥  
(ప) తృణశూల్వా - తృణశూన్యామల్లికా -  
భూపదీ - శీతభీరుః॥ నీ॥ ౪ - మల్లె చెట్టు పేళ్లు,  
Jasmin, మల్లికా.

అస్ఫటా (పా) ఆస్ఫతా॥ నీ॥ ౧ - వనో  
ద్భవా=అడవియందుఁ బుట్టిన, సైవ=ఆ మల్లె  
పేరు,

శేఫాలికాతు సువ  
హా (నిర్దణ్డీ నీలికాచ  
సా)॥ ౧౧౬॥

(సితాఽసా) శ్వేత  
సురసా భూతవే (శ్వ

ధ) మాగధీ గణి  
కా యూధికాఽమ్బ  
స్తా

(సాపీతా) హేమ  
పుష్పికా॥ ౧౧౭॥

అతిముక్తః పుష్పి  
క (స్నాన్య) ద్వాసన్తి  
మాధవీ లతా ।

సుమనా మాలతీ  
జాతి

స్పష్టలా నవమాలి  
కా॥ ౧౧౮॥

మాఘ్యం కున్దం

రక్తకస్తు బన్ధూకో  
బన్ధజీవకః ।

సహా కుమారీ తరణి

రమ్లానస్తు మహా  
నహా॥ ౧౧౯॥

శేఫాలికా-సువహా॥ నీ॥ ౧ - నీలికా సా ని  
ర్దణ్డీ = నల్ల వావిలి చెట్టు పేళ్లు, *Justicia gande-  
rusa*, శోకాళి.

శ్వేతసురసా - భూతవే॥ నీ॥ ౧ - సితా  
అసా = తెల్లపువ్వులుగల వావిలిచెట్టు పేళ్లు.

మాగధీ - గణికా - యూధికా - అమ్బస్తా॥  
నీ॥ ౮ - అడవి మొల్ల పేళ్లు, *Jasminum auri-  
culatum*, మాగళి.

హేమపుష్పికా॥ నీ॥ ౧ - పచ్చపువ్వుల  
మొల్ల పేరు.

అతిముక్తః - పుష్పి)కః॥ పు॥ వాసన్తి -  
మాధవీ-లతా॥ నీ॥ ౧ - పువ్వులగురు వెండపేళ్లు,  
*Gaertnera racemosa*, మాగళి.

సుమనా॥ నీ॥ మాలతీ-జాతి॥ నీ॥ ౩-జాజి  
పేళ్లు, *Jasminum grandiflorum*, మాలతీ.

స్పష్టలా-నవమాలికా॥ నీ॥ ౧-విరజాజిపేళ్లు,  
*Double jasmin*, నవమాలికా.

మాఘ్యమ్ - కున్దమ్॥ నీ॥ ౧ - మొల్ల పేళ్లు,  
*Jasminum multiflorum*, చమెలి.

రక్తకః - బన్ధూకః - బన్ధజీవకః॥ పు॥ ౩-  
మంకెన పేళ్లు, *Pentapetes phoenica*,  
బన్ధజీవక ధృవ.

సహా-కుమారీ-తరణి॥ నీ॥ ౩-పిన్నగోరంట  
పేళ్లు, *Aloe*, ముసంబర.

అమ్లానః॥ పు॥ మహానహా॥ నీ॥ ౧ - పెద్ద  
గోరంట పేళ్లు, *Globe amaranth*, మెహ్దీ.

(తత్రశోణే) కుర  
వక

(స్తత్రపీతే) కుర  
ట్టకః।

నీలీ ఝిట్టీ ద్వయో  
ర్బాణాదానీ చార్తగల  
శ్చసా॥ ౧౨౦॥

సైరేయకస్తు ఝి  
ట్టీ (స్యా)

(త్తస్మిన్) కురవకో  
(ఽరుణే)।

(పీతా) కురట్టకో  
(ఝిట్టీ తస్మిన్) సహ  
చరీ (ద్వయోః) ॥

ఉడుపుష్పం జపా

వజ్రపుష్పం (పు  
ష్పం తిలస్య యత్)।

ప్రతిహాస శతప్రాస  
చణ్డాత హయమార  
కాః ౧౨౨॥ కరవీరే

కరీరేతు క్రకరగ్ర  
ఫిలా (పుభా) ।

కురవకః॥ పు॥ ౧-ఎఱ్ఱపువ్వుల గోరంటపేరు.

కురట్టకః॥ పు॥ ౧-పచ్చపువ్వుల గోరంటపేరు.

నీలీ - ఝిట్టీ॥ నీ॥ బాణా॥ ప్స॥ దానీ॥ నీ॥  
ఆర్తగలః॥ పు॥ ౧ - నల్లపువ్వుల గోరంటపేళ్లు,  
దాసి.

సైరేయకః॥ పు॥ ఝిట్టీ॥ నీ॥ ౨ - ములు  
గోరంటపేళ్లు, *Barleria cristata*.

కురవకః॥ పు॥ ౧ - ఎఱ్ఱపువ్వుల ములు  
గోరంటపేరు, కురవక.

కురట్టకః॥ పు॥ సహచరీ॥ ప్స॥ ౨-పీతాఝిట్టీ=  
పచ్చపువ్వుల ములుగోరంటపేళ్లు, సహచరీ.

ఉడుపుష్పమ్ (పా) ఓక్రపుష్పమ్ ॥న॥ -  
జపా॥ నీ॥ ౨ - దాసనపుచ్చెట్టుపేళ్లు, *China*  
*rose*, जपा गुण.

వజ్రపుష్పమ్ ॥న॥ ౧-తిలస్యయత్పుష్పమ్=  
నువ్వుపువ్వులపేరు, *The blossom of*  
*sesamum*, तिल के फूल.

ప్రతిహాసః-శతప్రాసః-చణ్డాతః-హయమార  
రకః-కరవీరః॥ పు॥ ౧-గన్నేరుపేళ్లు. కొండలు  
మొదటి రెండుశబ్దములు తెల్లగన్నేరునకును  
తక్కిన మూడు నెఱ్ఱగన్నేరునకును పేళ్లం  
దురు, *Oleandar*, करवीर.

కరీరః-క్రకరః-గ్రఫిలః॥ పు॥ ౩-వెనుతురు  
చెట్టుపేళ్లు, करीर.

ఉన్న త్తః కితవో  
ధూర్తధర్తూరః కనకా  
హ్వయః॥ మాతుల  
మదన

(శ్వాస్యఫలే) మా  
తులపుత్రకః॥

ఫలపూరో బీజపూ  
రో రుచకో మాతు  
లుజ్జకే॥ ౧౨౪॥

సమీరణే మరువ  
కః ప్రస్థపుష్పః ఫణిర్జ  
కః॥ జమ్బీరో (౭  
వ్యథ)

పర్ణాసే కఠిజ్వర  
కుతేరకా॥ ౧౨౫॥

(సితే)౭ర్జకో (౭ త్ర  
పాతీతు) చిత్తకో  
వహ్నిసంజకః॥

అర్కాహ్వవసుకా  
౭౭స్ఫట గణరూప  
వికీరణాః॥ మందార శ్వా  
ర్కపణే

(౭త్రశుక్లే)౭లర్క  
ప్రతాపసా॥

శివమల్లీ పాశుపత

ఉన్న త్తః-కితవః-ధూర్త-ధర్తూరః-కనకా  
హ్వయః-మాతులః-మదనః॥ పు॥ ౭-ఉమ్మెత్త  
పేళ్లు, Thorn apple, అత్తూర.

మాతులపుత్రకః॥ పు॥ ౧-అస్యఫలే = నీని  
ఫలము పేరు.

ఫలపూరః - బీజపూరః - రుచకః-మాతు  
లుజ్జకః॥ పు॥ ౪ - మాదీఫలపుచ్చెట్టుపేళ్లు,  
Citron, ఇకాతూర.

సమీరణః - మరువకః - ప్రస్థపుష్పః-ఫణి  
ర్జకః (పా) ఫణిజ్జకః-జమ్బీరః॥ పు॥ ౫-మరు  
వముపేళ్లు, Sweet marjoram, మర్జిక.

పర్ణాసః-కఠిజ్వరః-కుతేరకః॥ పు॥ ౩ - నల్ల  
గర్గెరపేళ్లు.

అర్జకః॥ పు॥ ౧-తెల్లగర్గెరపేరు.

పాతీ॥ న్॥ - చిత్తకః-వహ్నిసంజకః॥ పు॥  
౩ - చిత్తమూలముపేళ్లు, Ceylon Lead-  
wort, చిత్రక.

అర్కాహ్వః - వసుకః - అస్ఫటః (పా)  
అస్ఫతః-గణరూపః-వికీరణః-మందారః-అర్క  
పణే॥ పు॥ ౭ - జిల్లేడుచెట్టుపేళ్లు, Swallow  
wort, ఇక్క.

అలర్కః-ప్రతాపసః॥ పు॥ ౧-అత్రశుక్లే =  
తెల్లజిల్లేడుపేళ్లు, The white swallow  
wort, బెతార్క.

శివమల్లీ॥ నీ॥ - పాశుపతః-పకాష్ఠిలః-బకః

ఏకాష్ఠీలో బకోవనుః॥

(పా) బుకః-వనుః॥ పు॥ గె-బకపుష్పము పేళ్లు, ఇకా ధృణ్.

వస్తావృక్షాదనీ వృక్షరుహా జీవన్తి (కేత్యపి) ।

వస్తా-వృక్షాదనీ-వృక్షరుహా-జీవన్తికా॥నీ॥ ర - బదనిక పేళ్లు, A parasite plant, జీవాన్తి.

వత్సాదనీ చిన్నరుహా గుడూచితన్త్రికాఽన్యతా॥ జీవన్తికా సోమవల్లీ విశల్యా మధుపన్త్యపి ।

వత్సాదనీ-చిన్నరుహా-గుడూచీ-తన్త్రికా-అన్యతా-జీవన్తికా-సోమవల్లీ-విశల్యా-మధుపన్తి॥నీ॥ ౯-తిప్పతీగెపేళ్లు, Menispermum glabrum, జీవాన్తి.

మూర్వా దేవీ మధురసా మోరటా తేజనీ-స్రవా (పా) స్రువా - మధూలికా-మధుశ్రేణీ (పా) ధనుఃశ్రేణీ - గోకర్ణి-పీలువర్ణి॥ నీ॥ ౧౦-వాగ చెట్టుపేళ్లు, Dracona nervosa, మధులికా.

మూర్వా - దేవీ - మధురసా-మోరటా-తేజనీ-స్రవా (పా) స్రువా - మధూలికా-మధుశ్రేణీ (పా) ధనుఃశ్రేణీ - గోకర్ణి-పీలువర్ణి॥ నీ॥ ౧౦-వాగ చెట్టుపేళ్లు, Dracona nervosa, మధులికా.

పారాఽన్యస్తావిధకర్ణి స్థాపనీ శ్రేయసీ శివా॥ ఏకాష్ఠీలా పాపచేలీ ప్రాచీనా వనతిక్తికా ।

పారా-అన్యస్తా-విధకర్ణి-స్థాపనీ-శ్రేయసీ-శివా (పా) రసా-ఏకాష్ఠీలా-పాపచేలీ-ప్రాచీనా-వనతిక్తికా॥ నీ॥ ౧౦ - అగరుసాంటి పేళ్లు, Cissampelos hexandra.

కటుః కటుమ్భరాఽశోకా రోహిణీ కటురోహిణీ॥ మత్స్యపిత్తా కృష్ణభేదీ చక్రాగ్నే శకులాదనీ ।

కటుః - కటుమ్భరా (పా) కటుమ్భరా - అశోకా-రోహిణీ-కటురోహిణీ-మత్స్యపిత్తా-కృష్ణభేదీ-చక్రాగ్నే-శకులాదనీ॥ నీ॥ ౯ - కటుక రోహిణిపేళ్లు, కడ్డకీ. అశోకరోహిణి యనియుం గలదు, Black hellebore.

ఆత్మగుప్తాఽజహాఽన్యజ్ఞా కడ్డారాప్రావృషాయణీ॥ ౧౩౨॥

ఆత్మగుప్తా - అజహా-అన్యజ్ఞా-కడ్డారా - ప్రావృషాయణీ-ముష్కప్రాక్తా-శూకశిబ్బి-కపిచూర్ణ-మర్కటీ॥ నీ॥ ౯ - దురదగొండిచెట్టు

ఋష్యప్రోక్తా శూకశి  
మిః కపికచ్చా శ్చ  
మర్కటీ।

చిత్రోపచిత్రా న్య  
గ్రోధీ ద్రవన్తి శమ్పరీ  
వృషా॥ ౧౩౩॥ ప్రత్య  
క్షేణీసుతశ్రేణీ రణ్డా  
మూషికపర్ణ్యసి।

అపామార్గ శై  
ఖరికో ధామార్గవ మ  
యూరకా॥ ప్రత్యక్షన్తి  
కీశవన్తి కిణిహీ ఖరమ  
జ్వరీ।

హజ్జికా బ్రాహ్మణీ  
పద్మా భార్గీబ్రాహ్మణ  
యప్టికా॥ అజ్గార  
వన్తి బాలేయశాక  
బర్బర వర్ధకాః।

మజ్జిష్ఠా వికసా  
జిగీసమజ్గా కాలమేషి  
కా॥ మడ్డాకపర్ణి భణ్డీరీ  
భణ్డీ యోజనవల్ల్యసి।

యాసోయవాసోదుః  
స్పర్శో ధన్వయాసః  
కునాశకః॥ ౧౩౪॥ రో  
దనీ కచ్చు రానన్తా  
స ము ద్రా న్తా దు రా  
లభా।

పేల్లు, *Dolichos pruriens*, కేశాంచ.

చిత్రా-ఉపచిత్రా-న్యగ్రోధీ-ద్రవన్తి-శమ్పరీ  
(పా) సమ్పరీ-వృషా-ప్రత్యక్షేణీ-సుతశ్రేణీ-  
రణ్డా-మూషికపర్ణి॥ నీ॥ ౧౦ - ఎలుకచేచి చెట్టు  
పేల్లు, *Anthericum tuberosum*, చిత్రా.

అపామార్గః - శైఖరికః - ధామార్గవః -  
మయూరకః॥ పు॥ ప్రత్యక్షన్తి (పా) ప్రత్య  
క్షుష్మీ - కీశవన్తి (పా) కీశపర్ణి - కిణిహీ - ఖర  
మజ్జరీ॥ నీ॥ ౮ - ఉత్తరేణిపేల్లు, *Achyran-*  
*thes aspera*, త్రితయా.

హజ్జికా (పా) భజ్జికా-బ్రాహ్మణీ-పద్మా-  
భార్గీ-బ్రాహ్మణయప్టికా - అజ్గారవన్తి॥ నీ॥ -  
బాలేయశాకః - బర్బరః - వర్ధకః॥ పు॥ ౯ -  
బారంగిపేల్లు, చిరుతేకుపేల్లుని కొండఱందురు,  
*Ovieda verticellata*.

మజ్జిష్ఠా - వికసా - జిగీస - సమజ్గా - కాల  
మేషికా - మడ్డాకపర్ణి-భణ్డీరీ-భణ్డీ-యోజన  
వన్తి॥ నీ॥ ౯-మంజిష్ఠపేల్లు, *Madder*, మజ్జీక.

యాసః - యవాసః - దుఃస్పర్శః - ధన్వ  
యాసః - కునాశకః॥ పు॥ రోదనీ - కచ్చురా-  
అనన్తా - సముద్రాన్తా - దురాలభా॥ నీ॥ ౧౦-  
తీటకసిందపేల్లు, *Prickly scopolia*, అనన్త  
మూల.

పుష్పిపక్షి పుథకమ్  
చిత్తపక్షిపక్షి పక్షి  
కా|| ౧౩౮||

పుష్పిపక్షి - పుథకమ్ - చిత్తపక్షి - అష్టి  
పక్షి కా (పా) అష్టివల్లికా|| నీ|| ౮ - కోలపొన్న  
పేళ్లు, *Hoemonites cordifolia*, కణ్డమరీ.

క్రోష్టువిన్నా సింహ  
పుచ్చి కలశీ ధావనీ గు  
హా|

క్రోష్టువిన్నా - సింహపుచ్చి - కలశీ (పా)  
కలశి-ధావనీ (పా) ధావనీ-గుహా|| నీ|| ౫ -  
నక్కతోక కసపుపేళ్లు, నక్కతోకపొన్న  
పేళ్లనియు.

నిద్దికా-స్పృశీ-వ్యా  
ప్యీ బృహతీ కట్టకారి  
కా|| ౧౩౯|| ప్రచో  
దనీ కులీక్షుద్రాదుఃస్ప  
ర్శా రాష్ట్రీ కేత్యపి|

నిద్దికా-స్పృశీ-వ్యాప్యీ-బృహతీ-కట్టకా  
రికా - ప్రచోదనీ - కులీక్షుద్రా-దుఃస్పర్శా-  
రాష్ట్రీకా|| నీ|| ౧౦ - వాచుడుపేళ్లు, A sort  
of prickly nightshade (*solanum jac-*  
*puini*) సేమల.

నీలీ కాలాక్షీతకికా  
గ్రామీణా మధుపక్షి  
కా|| ౧౪౦|| శ్రీఫలీ తు  
త్థా ద్రోణీ డోలాచ  
నీలినీ|

నీలీ - కాలాక్షీతకికా - గ్రామీణా - మధు  
పక్షి కా-రజ్జనీ-శ్రీఫలీ-తుత్థా-ద్రోణీ-డోలా  
(పా)-దోలా-నీలినీ|| నీ|| ౧ - నీలి చెట్టుపేళ్లు,  
*Indigo*, నీల.

అవల్లుజ సోమరా  
జీ సువల్లి సోమవల్లి  
కా|| కాలమేషీ కృష్ణ  
ఫలా వాగుజీ పూతి  
ఫల్యపి|

అవల్లుజ|| పు| సోమరాజీ - సువల్లి-సోమ  
వల్లి కా - కాలమేషీ-కృష్ణఫలా-వాగుజీ (పా)  
వాకూచీ-పూతిఫలీ|| నీ|| ౮ - కారుగచ్చపేళ్లు,  
*Conyza anthelmintica*, వాక్రూచీ.

కృష్ణాపకుల్యావైదే  
హీ మాగధీ చపలాక  
ణా|| ౧౪౧|| ఊషణా  
విప్పలీ శౌణ్డీకోలా(౨  
ధ)

కృష్ణా - ఉపకుల్యా - వైదేహీ-మాగధీ-  
చపలా-కణా - ఊషణా - విప్పలీ-శౌణ్డీ-కోలా  
నీ|| ౧౦ - విప్పలి చెట్టుపేళ్లు, Long pepper  
పిప్పల.

కరిపిప్పలీ కపివల్లీ  
కోలవల్లీ శ్రే య నీ  
వసిరః(పుమాన్)॥

చవ్యంతు చవికా

కాకచిఞ్చ గుఞ్జా  
తు కృష్ణలా ।

పలఙ్కమా శ్వేతు  
గద్ధాశ్వదంష్ట్రాస్వాదు  
కట్టకః॥ గాకట్టకో గో  
తురకో వనశృఙ్గాట  
(ఇత్యపి) ।

విశ్వావిషా ప్రతివి  
షాఽతివి షోపవిషాఽ  
రుణా॥ శృఙ్గీమహాప  
థం (చాథ)

క్షీరావీదుగ్ధికే (స  
మే) ।

శతమూలీ బహు  
సుతాఽభీరు రిద్ధివరీ  
వరీ॥ ఋశ్యప్రోక్తాఽ  
భీరుపత్త్రీనారాయణ్య  
శ్వతావరీ । అహేరు

(రథ)పీతద్రుకాలేయ  
క హరిద్రవః॥ ౧౪౭॥

కరిపిప్పలీ - కపివల్లీ-కోలవల్లీ-శ్రేయనీ॥ నీ॥  
వసిరః॥ పు॥ ౫ - గజపిప్పలిపేళ్లు, Pothos  
officinalis, ధింపల.

చవ్యమ్॥ న॥ చవికా॥ నీ॥ (పా) చవికమ్॥  
న॥ ౨-చవ్యముపేళ్లు, The wood of the  
long pepper plant, ధింపల కీ లకకీ.

కాకచిఞ్చ (పా) కాకచిఞ్చ-గుఞ్జా-కృష్ణ  
లా॥ నీ॥ ౩ - పూసలగురు వెండపేళ్లు, Abrus  
precatorius, కాకజఞ్గా.

పలఙ్కమా - ఇత్తుగద్ధా - శ్వదంష్ట్రా॥ నీ॥  
స్వాదుకట్టకః - గోకట్టకః - గోతురకః - వన  
శృఙ్గాటః॥ పు॥ ౭ - పట్టేరుపేళ్లు, Pedalium  
murex, కూడక.

విశ్వా-విషా-ప్రతివిషా-అతివిషా-ఉపవిషా  
(పా)అపవిషా-అరుణా-శృఙ్గీ॥నీ॥మహాపథమ్॥  
న॥ ౮ - అతివనపేళ్లు, Atis or betula,  
అతీష.

క్షీరావీ-దుగ్ధికా॥నీ॥౨-ఓలుపాలచెట్టుపేళ్లు,  
Asclepias rosea, తిరా.

శతమూలీ-బహుసుతా-అభీరుః(పా)భీరుః-  
ఇద్ధివరీ-వరీ-ఋశ్యప్రోక్తా (పా) ఋశ్యప్రోక్తా-  
అభీరుపత్త్రీ - నారాయణీ - శతావరీ-అహేరుః  
(పా) అహేరుః॥ నీ॥ ౧౦ - పిల్లపిచ్చురపేళ్లు,  
చల్లగడ్డ, Asparagus racemosus, శాతమూలీ.

పీతద్రుః-కాలేయకః-హరిద్రః॥ పు॥ దాఙ్వి-  
పచంపచా-ధారుహరిద్రా-పర్జనీ॥నీ॥ ౭-మూని



దార్శిపచంపచాదాద  
హరిద్రా పర్జ నీత్యపి

వ చోగ్రగ్ధాషడ్గ్ర  
గ్ధా గోలోమీశత పర్జ  
కా॥ ౧౪౮॥

(శుక్ల) హైమవతీ

వైద్య మాతృ సిం  
హాతృ వాళికా వృ  
హోఽటరూప సింహ  
స్యోవాళకీ వాజిదన్త  
కః॥ ౧౪౯॥

ఆస్ఫోటాగిరికర్ణీ  
(సా) ద్విష్ణుక్రాంతా  
పరాజితా

ఇక్షుగ్ధాతు కాన్ద  
క్షు కోకిలాక్షేతుర త్సు  
రా॥ ౧౫౦॥

శాలేయస్సాస్యచ్చీ  
తశివా ఛత్త్రామధురి  
కా మిసిః మిశ్రేయా  
(వ్యధ)

సింహుష్ణో వజ్ర  
ద్రుః స్ను క్నుహీ గు  
డా॥ ౧౫౧॥ సమన్త  
దుగ్ధా

గో వేల్లమమోఘా

పసుపుపేళ్లు, Amomum Zanthorhizon,  
हरिद्र.

వచా-ఉగ్రగ్ధా-షడ్గ్రా-గోలోమీ-శత  
పర్జికా॥ నీ॥ ౧ - వనపేళ్లు, Orris root,  
शतपर्णी.

హైమవతీ॥ నీ॥ ౧ - తెల్లనివన పేడు,  
Acorus calamus.

వైద్యమాతా॥ ఋ॥ సింహీ-వాళికా (పా)  
వాసికా॥ నీ॥ వృషః - అటరూపః (పా) అట  
రూపః-సింహాస్యః-వాళకః (పా) వాసకః-వాజి  
దన్తకః॥ పు॥ ౮ - అడ్డసరపు చెట్టు పేళ్లు,  
Justicia adhatoda.

ఆస్ఫోటా (పా) ఆస్ఫోతా - గిరికర్ణీ - విష్ణు  
క్రాంతా-అపరాజితా॥ నీ॥ ౮-విష్ణుక్రాంతము పేళ్లు,  
Clitoria ternatea, विष्णुक्रान्ता.

ఇక్షుగ్ధా॥ నీ॥ కాన్దేక్షుః - కోకిలాక్షుః -  
ఇక్షురః - త్సురః॥ పు॥ ౧ - గొలిమిడిపేళ్లు,  
Barleria Longifolia, इक्षुकाण्ड.

శాలేయః॥ పు॥ శీతశివా॥ నీ॥ (పా) శీత  
శివః॥ పు॥ ఛత్త్రా-మధురికా-మిసిః-మిశ్రేయా॥  
నీ॥ ౬ - సదాపపేళ్లు, Anethum Sowa,  
శాల.

సింహుష్ణః (పా) నీహుష్ణః - వజ్రద్రుః॥ పు॥  
స్నుక్ హా, నీ॥ స్నుహీ-గుడా-సమన్తదుగ్ధా॥  
నీ॥ ౬ - జెముడుపేళ్లు, Euphorbia Tiru-  
calli.

వేల్లమ్॥ న॥ అమోఘా-చిత్రతద్దాలా॥ నీ॥

చిత్రతన్దులూ । తన్దుల  
శ్చ క్రిమిఘ్నశ్చ విడ  
జం (పున్నపుంసకమ్)॥

౧౫౨॥

బలా వాట్యాలకో

ఘట్టారవా తు శణ  
పుష్పికా॥

మృద్వీకాగోస్తసి  
ద్రాక్షా స్వాద్వీమధుర  
సేతిచ॥ ౧౫౩॥

సర్వానుభూతిస్సర  
లాత్రి పుటాత్రివృతా  
త్రివృత్ । త్రిభణ్డీ  
రేచనీ

శ్యామాపాలిన్ద్య  
తు సుపేణికా॥౧౫౪॥  
కాలా మసూరవిదలా  
ఽర్ధ చంద్రా) కాలమే  
షికా॥

మధుకంక్లీతకం య  
ష్టి మధుకం మధుయ  
ష్టికా॥ ౧౫౫॥

విదారీ క్షీరశుక్లే  
క్షుగ్ధా క్రోష్టితు  
(యా సితా)॥

(అన్య)క్షీరవిదారీస్యా  
న్మహాశ్వేత్త్వ గన్ధికా॥

తన్దులః - క్రిమిఘ్నః॥ పు॥ విడజమ్॥ ప్ష॥ ౬-  
వాయువిశంగముపేష్టు.

బలా॥ సీ॥ వాట్యాలకః॥ పు॥ ౨-చిట్టాము  
దపుచెట్టుపేళ్లు, Ricinus christi.

ఘట్టారవా-శణపుష్పికా॥ సీ॥ ౨-గిలక చెట్టు  
పేళ్లు, Crotalaria retusa.

మృద్వీకా-గోస్తసి-ద్రాక్షా-స్వాద్వీ-మధు  
రసా॥ సీ॥ ౫-ద్రాక్షపేళ్లు, Grape, ధాత.

సర్వానుభూతిః-సరలా-త్రిపుటా-త్రివృతా-  
త్రివృత్-త్రిభణ్డీ - రేచనీ (పా) రోచనీ॥ సీ॥  
౭ - తెల్ల తెగడపేళ్లు, Convolvulus Tur-  
pethum, సరో, సరలా.

శ్యామా - పాలిన్ది - సుపేణికా - కాలా--  
మసూరవిదలా-అర్ధచంద్రా) - కాలమేషికా॥ సీ॥  
౭-నల్ల తెగడపేళ్లు.

మధుకమ్ - క్లీతకమ్-యష్టిమధుకమ్॥ న॥  
మధుయష్టికా॥ సీ॥ ౪ - అతిమధురము పేళ్లు,  
Liquorice.

విదారీ-క్షీరశుక్లా-ఇక్షుగ్ధా - క్రోష్టి॥ సీ॥  
౪-తెల్ల నేలగుమ్మడుపేళ్లు, Convolvulus  
prniculatus.

క్షీరవిదారీ- మహాశ్వేతా - ఋక్షగన్ధికా॥  
సీ॥ ౩-అన్య=నల్ల నేలగుమ్మడుపేళ్లు.



సాలపర్ణిస్థిరా ధ్రువా॥

౧౬౧॥

తుడ్డికేరీ సముద్రాంతా  
కార్పాసీ బదరేతిచ॥

భారద్వాజీ(తు సా  
వన్యా)

శృంగీ తు వృషభా  
వృషః॥ ౧౬ ౨॥

గార్గ్యేరుకీ నాగబలా  
ఝషా హ్రస్వగవేధు  
కా॥

ధామార్గవో ఘోష  
క (స్నాన్య)

మహాజాలీ (స పీ  
తకః॥) ౧౬ ౩॥

జ్యోత్స్నీ పటాలికా  
జాలీ

నాదేయీ భూమిజ  
మృకా॥

స్యా ల్లాజలీ త్వగ్ని  
శిఖా

కాకాన్గీ కాకనా

శాలపర్ణి - స్థిరా - ధ్రువా॥ సీ॥ ౧-ముయ్యాకు  
పొన్న పేళ్లు, Hedysarum Gaujeticum,  
అంబ్రుషణి.

తుడ్డికేరీ - సముద్రాంతా - కార్పాసీ (పా)  
కార్పాసీ - బదరా॥ సీ॥ ౪ - ప్రత్తిచెట్టుపేళ్లు,  
Cotton tree, కపాశ.

భారద్వాజీ॥ సీ॥ ౧ - అడవిప్రత్తి పేరు,  
Wild cotton.

శృంగీ॥ న్॥ వృషభః (పా) ఋషభః-వృషః॥  
పు॥ ౩ - వృషభ మను నౌషధము పేళ్లు,  
జగలీ కపాశ.

గార్గ్యేరుకీ-నాగబలా-ఝషా-హ్రస్వగ వేధు  
కా॥ సీ॥ ౪- బీర చెట్టుపేళ్లు, గ్రూత్.

ధామార్గవః-ఘోషకః॥ పు॥ ౨-ఆవడచెట్టు  
పేళ్లు.

మహాజాలీ॥ సీ॥ ౧-పీతకఃసః=పచ్చని పువ్వు  
లుగల యావడచెట్టుపేరు.

జ్యోత్స్నీ-పటాలికా-జాలీ॥ సీ॥ ౩ - పొట్ట  
చెట్టు పేళ్లు, The snake-gourd plant,  
అచీతా.

నాదేయీ - భూమిజమృకా॥ సీ॥ ౨-నేల  
నేరేడుపేళ్లు, Premna herbacea,

లాజలీ (పా) లాంగలికీ - అగ్నిశిఖా॥ సీ॥  
౨-తరిగొట్టుచెట్టుపేళ్లు.

కాకాన్గీ-కాకనాసికా॥ సీ॥ ౨-కాకినాండ

సికా||

౧౬౮||

పేళ్లు, Wild cherry, కాకనాసికా.

గోధాపదీతు సువహా

గోధాపదీ-సువహా|| నీ|| ౨-చెప్పతట్టచెట్టు  
పేళ్లు, Cissus pedata.

ముసలీతాలమూలికా||

ముసలీ-తాలమూలికా|| నీ|| ౨-నేలతాటి  
పేళ్లు, Curculigo orchiodides.అడశృంగీ వి సా ణీ  
(స్యా)అడశృంగీ-విసాణీ|| నీ|| ౨-దుప్తుపుచెట్టుపేళ్లు,  
Odina wodier.గోజిహ్వ దా  
ర్వికే (రమే||) ౧౬౯||గోజిహ్వ - దార్వికా|| నీ|| ౨-ఎద్దునాలుక  
చెట్టు పేళ్లు. బెండ చెట్టును, Phlomis escu-  
lenta, ఖిరీ.తామ్బూలవల్లి తా  
మ్బూలీ నాగవల్ల్య  
వృథతామ్బూలవల్లి-తామ్బూలీ-నాగవల్లి|| నీ||  
3-తములపాకుతీగెపేళ్లు, Betel, పాన.ద్విజా. హరేణు  
రేణుకా కౌస్తీ కపిలా  
భస్మగద్ధినీ|| ౧౭౦||ద్విజా-హరేణు-రేణుకా-కౌస్తీ - కపిలా-  
భస్మగద్ధినీ|| నీ|| ౬ - రేణుక అను గ్రంథ్యము  
పేళ్లు, తక్కిలము, కపిలా.ఏలవాలుక మైలే  
యం సుగంధి హరివాలు  
కమ్| వాలుకం చాఏలవాలుకమ్ (పా) ఏలవాలుకమ్ - ఐలే  
యమ్|| న|| సుగంధి|| న|| హరివాలుకమ్-వాలు  
కమ్|| న|| ౧ - కూతురుబుడమపేళ్లు, నూగు  
దోసచెట్టు, Bryonia Scabra.ధపాలజ్యో ముకుందః  
కుందకుందరూ|| ౧౭౧||పాలజ్యో|| నీ|| ముకుందః - కుందః (పా)  
కుందః-కుందరూ|| పు|| ౪ - కుందురుమ్మమన  
గంధద్రవ్యముపేళ్లు, క్షౌద్ర.బాలస్త్రీ బేర బర్హి  
స్థో దీచ్యం కేశామ్బు  
నామచ||బాలమ్-స్త్రీ బేరమ్-బర్హిష్ఠమ్-ఉదీచ్యమ్.  
కేశామ్బునామ|| న|| ౧ - కురువేరు పేళ్లు  
Andropogon muricatum, బాణభద్ర.

కాలానుసార్యవృ  
ద్ధాఽశ్చపుష్పశీతశివా  
నితు॥౧౬౮॥ శైలేయం

తాలపర్ణితు దైత్యా  
గన్ధకుటీమురా । గన్ధిని

గజభద్రాతు సువహా  
సురభీరసా॥మహేరణా  
కున్దరుకీ సల్లకీ స్లాదిని  
తిచ॥

అగ్నిజ్వాలా సుభి  
క్షాతు ధాతకీధాతృపు  
ష్పికా॥ ౧౭౦॥

పుష్పీకాచంద్రబాలై  
లానిమ్కుటి ర్బహులా

(౭థసా॥ సూక్ష్మ)  
పకుళ్ళికాతుత్థాకోరన్ధ్రీ  
స్త్రిపుటాత్మకః॥ ౧౭౧॥

వ్యాధిఃకృష్టం పారిభా  
వ్యం వాప్యం పాకల  
ముత్పలమ్॥

శశ్విని చోరపుష్పీ  
స్యాత్కేశి (స్య

ధ)వితున్నకః॥ర్ముటా  
౭ మలా౭ష్టటాతా  
లీశివాతామలకీ తిచ॥

కాలానుసార్యమ్ - వృద్ధమ్-అశ్మపుష్కమ్-  
శీతశిమ్-శైలేయమ్ ॥న॥ ౧౬-రాతిపుష్పపేష్లు,  
Benzoin; stone flower.

తాలపర్ణి-దైత్యా-గన్ధకుటీ-మురా-గన్ధిని॥  
నీ॥ ౧౬-ముర యను గ్రంథ్యముపేష్లు, మూడే.

గజభద్రా-సువహా-సురభిః-రసా - మహే  
రణా-కున్దరుకీ (పా) కున్దరుకీ-సల్లకీ-స్లాదిని॥నీ॥  
౧-అందుగు చెట్టుపేష్లు, Boswellia serrata.

అగ్నిజ్వాలా-సుభిక్షా-ధాతకీ-ధాతుపుష్పి  
కా॥ నీ॥ ౧౭ - ధాతకీకుసుమ మను గ్రంథ్యము  
పేష్లు. ఆరెపుష్ప, Lythrum fruticosum,  
ధాతకీ.

పుష్పీకా - చంద్రబాలా-వలా-నిమ్కుటిః -  
హులా॥ నీ॥ ౧౬-పెద్దయేలకులపేష్లు, Large  
Cardamoms, ఇతాయచీ.

ఉపకుళ్ళికా-తుత్థా (పా) తుచ్ఛా-కోరన్ధ్రీ-  
త్రిపుటా-త్మకః॥ నీ॥ ౧౭ - సన్నయేలకులపేష్లు,  
Small cardamoms, ఇతాయచీ.

వ్యాధిః॥పుక్తుప్యమ్-పారిభావ్యమ్-వాప్యమ్-  
పాకలమ్-ఉత్పలమ్॥న॥౧౭-చెంగల్వకోష్టుపేష్లు,  
Costus, పాకడ.

శశ్విని-చోరపుష్పీ-కేశిని॥ నీ॥ ౩ - కడిలపు  
చెట్టుపేష్లు, Andropogon aciculatum,  
శాంఘినీ.

వితున్నకః॥ పు॥ ర్ముటా-అమలా-అజ్జటా-  
తాలీ-శివా-తామలకీ॥నీ॥ ౭-నేలయునిరికపేష్లు,  
తామలకీ.

ప్రపాణ్డరీకం పా  
ణ్డర్య

(మధ) తున్నః కుబే  
రకః॥ ౧౭౩॥ కణి  
కచ్చః కాస్తలకో నన్ది  
వృక్షః

౭౪ రాక్షసీ చన్డ  
ధనహరీ తేమ దుష్ప  
త్ర గణహానకాః॥ ౧౭౪

వ్యాలాయధం వ్యా  
ప్రసఖం కరజం చక్ర  
కారకమ్!

సుషిరావిద్రుమలతా  
కపోతాఘ్రిర్నటీ నలీ॥  
ధమ స్యజ్జనకేళీ చ

సాను స్పృష్టవిలాసిని॥  
శుక్తిశృఙ్ఖలః ఖరః కోల  
దలం సఖ

మథాధకీ॥ కాక్షీమృ  
త్సన్న తువరికా మృ  
త్తాలక సురాష్ట్రజే॥

ప్రపాణ్డరీకమ్-పాణ్డర్యమ్ (పా) పుణ్డర్యమ్॥  
న॥ ౭ - పుండరీక మను గ్రంథ్యముపేళ్లు,  
ఘాతరీక.

తున్నః - కుబేరకః - కణిః - కచ్చః - కాస్త  
లకః - నన్దివృక్షః॥ పు॥ ౭ - నందివృక్షము పేళ్లు,  
Cedrela Toona, గ్రాన కా క్షణ.

రాక్షసీ-చన్డా-ధనహరీ॥ సీ॥ తేమః-దుష్ప  
త్త్రః-గణహానకః॥ పు॥ ౭ - నల్లక-చోరము  
పేళ్లు. బలరక్క సిపేళ్లని కొందఱుందురు.  
Zedoary. కశ్మూర.

వ్యాలాయధమ్ (పా) వ్యాఘ్రాయధమ్ -  
వ్యాప్రసఖమ్ - కరజమ్ (పా) కరజమ్ - చక్ర  
కారకమ్॥ న॥ ౪ - వ్యాప్రసఖమను గంధ  
ద్రవ్యముపేళ్లు. పులిగోరుచెట్టు, A perfume,  
కారకా.

సుషిరా (పా) శుషిరా-విద్రుమలతా-కపో  
తాఘ్రిః-నటీ-నలీ-ధమసి-అజ్జనకేళీ॥ సీ॥ ౭-  
నళి యను గంధద్రవ్యముపేళ్లు, గువ్వగుత్తిక.

హనుః-హట్టవిలాసిని-శుక్తిః॥ సీ॥ శృఙ్ఖలః-ఖరః॥  
పు॥ కోలదలమ్-సఖమ్॥ న॥ ౭-సఖమను గంధ  
ద్రవ్యముపేళ్లు. కొందఱు సుషిరాదులు గి  
నళికిని, ధమనిమొదలు ౪ బెత్తమునకును,  
శుక్తిమొదలు గి సఖమునకును పేళ్లందురు.

ఆధకీ - కాక్షీ - మృత్సన్న-తువరికా॥ సీ॥  
మృత్తాలకమ్ (పా) మృత్॥ ద్॥ తాలకమ్ -  
సురాష్ట్రజమ్॥ న॥ ౭ - తొవరిమన్న పేళ్లు,  
A fragrant earth, మిఠి.

కుటన్నటందాశపురం  
వాసేయం పరిపేలవమ్||  
ప్లవ గోపుర గోవర్దకై  
వర్తీ ముస్తకానిచ|

గ్రన్థిపర్ణం శుకం బ  
ర్ణం పుష్పం స్థాణేయ  
కుక్కురే|| ౧౭౮||

మరున్దాలా తు పిశు  
నా స్పృక్కా దేవీ ల  
తాలఘుః| సముద్రాన్తా  
వధూః కోటిపర్వా ల  
జ్జోపి కేత్యపి|| ౧౭౯||

తపస్విని జటామాంసీ  
జటిలా లోమశా మిశీ|

త్వక్పత్ర ముత్కటం  
భృజం త్వచం చోదం  
వరాజ్ఞకమ్|| ౧౮౦||

కర్పూరకో ద్రావిడ  
కః కాల్యకో వేధము  
ఖ్యకః|

ఓషధ్యో (జాతిమా  
త్రేస్య)

కుటన్నటమ్-దాశపురమ్-వాసేయమ్-పరి  
పేలవమ్-ప్లవమ్-గోపురమ్-గోవర్దమ్-కైవర్తీ  
ముస్తకమ్|| న|| ౮ - తుంగముస్తల పేల్లు,  
Cyperus rotundus, ముసా.

గ్రన్థిపర్ణమ్-శుకమ్-బర్ణమ్ - పుష్పమ్(పా)  
బర్ణపుష్పమ్ (పా) బర్ణపుష్పమ్-స్థాణేయమ్-  
కుక్కురమ్|| న|| ౯ - స్థాణేయకమను గంధ  
ద్రవ్యము, పచ్చాకును మాచిపత్రియు,  
A perfume, ఖరగిసా.

మరున్దాలా(పా)మరుత్-మాలా-పిశునా-  
స్పృక్కా (పా) పృక్కా-దేవీ-లతా-లఘుః-  
సముద్రాన్తా వధూః - కోటిపర్వా-లజ్జోపికా  
(పా) లజ్జాసికా|| నీ|| ౧౦ - స్పృక్క యను  
గంధద్రవ్యముపేల్లు, Medicago esculenta.

తపస్విని - జటామాంసీ-జటిలా-లోమశా -  
మిశీ|| నీ|| ౧౧ - జటామాంసి పేల్లు, Indian  
Spikenard, జాఝాంసీ.

త్వక్|| చ, నీ|| పత్రమ్ - ఉత్కటమ్ -  
భృజమ్ - త్వచమ్ - చోదమ్ (పా) చోచమ్-  
వరాజ్ఞకమ్|| న|| ౧౨ - లవంగచెక్క పేల్లు,  
Cassia lignea, కెఝాన.

కర్పూరకః - ద్రావిడకః - కాల్యకః - వేధ  
ముఖ్యకః|| పు|| ౧౩ - గంధకచోలము పేల్లు,  
Curcuma Zerumbet, కుక్కర.

ఓషధ్యః(పా) ఓషధయః|| నీ|| బ|| ౧-ఆకార  
భేదములచే వేర్వేలుగాఁ దెలియఁబడు లతాది



శాకులము వర్తించును, A herb, or

NAYUDURET - ~~Aspidum~~ plant, ఆగివి.

(రజాత్మకము) ధమ్ ౧౦౮॥ శోగహరములైన వానికన్నిటికిని పేరు, A drug, ఆగివి, ఇచ్చా.

శాకా (ఖ్యం పత్ర పుష్పాది) ధమ్ ౧౦౯॥ శాకమ్ ౧॥ భోజనార్థములైన యాకులు పువ్వులు మొదలైనవానిపేరు, An esculent plant, శాక, బాజీ.

తద్దలీయో ల్ప మారిషః॥ తద్దలీయః-అల్పమారిషః॥ పు॥ ౧ - చిట్టి కూరపేళ్లు, Amaranthus polygamus.

విశల్యా ల్గ్నిశిఖా నన్తాఫలినీ శక్రపుష్పా వి॥ విశల్యా - అగ్నిశిఖా - అనన్తా-ఫలినీ (పా) హలినీ-శక్రపుష్పా॥ నీ॥ ౫-నాఁగేటిచాలుకూర పేళ్లు, వెన్నవెదురుకూర.

(స్యా)ద్బుక్షగద్ధా ఛగ లా ధ్యోవేగీవృద్ధదార కః॥ బుక్షగద్ధా - ఛగలాన్తీ (పా) ఛగలాన్తి - ఆవేగీ॥ నీ॥ వృద్ధదారకః-జుజ్జః॥ పు॥ ౫ - బొద్ది కూరపేళ్లు. కొందఱు ఆవేగీశబ్దము త్రరపద సాహచర్యముచేత నకారాంతపులింగ మనిరి.

బ్రహ్మీ తు మత్స్యీ వయస్థా సోమవల్ల రీ॥ బ్రహ్మీ (పా) బ్రహ్మీ - మత్స్యీక్షీ - వయస్థా-సోమవల్లరీ॥ నీ॥ ౪-పొన్నగంటికూర పేళ్లు, Illecebrum Sessile, బ్రాహ్మీ.

పటుపర్ణి హైమవతీ స్వర్ణక్షీరీ హిమావతీ॥ పటుపర్ణి-హైమవతీ-స్వర్ణక్షీరీ-హిమావతీ॥ నీ॥ ౪-కంకోష్టుపేళ్లు.

హయపుచ్ఛీ తు కా మ్భోజీ మాషపర్ణీ మ హాసహా॥ హయపుచ్ఛీ-కామ్భోజీ (పా) కామ్భోజీ-మాషపర్ణీ-మహాసహా॥ నీ॥ ౪-కారుమినము పేళ్లు.

తుడ్డికేరీ రక్తఫలా తుడ్డికేరీ-రక్తఫలా-బిమ్బికా-పీలుపర్ణి॥ నీ॥

విమ్బికా పీలుపర్ణ్యప్తి	ర - దొండ చెట్టుపేళ్లు, <i>Bryonia grandis</i> , विवाफल.
బర్బరా కబరీ తున్గీ ఖరపుష్పాఽజగన్ధికా॥ ౧౮౫॥	బర్బరా-కబరీ-తున్గీ-ఖరపుష్పా-అజగన్ధికా॥ నీ॥ ౫ - వాయంట చెట్టు పేళ్లు, <i>Ocimum</i> <i>gratissimum</i> , త్రుగ.
ఏలాపర్ణీ తు సువహా రాస్నా యుక్తరసా (చ	ఏలాపర్ణీ-సువహా-రాస్నా-యుక్తరసా॥ నీ॥ ర-సన్నరాస్నముపేళ్లు, <i>Mimosa octandra</i> , ऐलुआ
సా)। చాన్ద్రీ చుక్రికా దస్తశతాఽమృతాఽ ప్లులోణికా॥ ౧౮౬॥	చాన్ద్రీ-చుక్రికా-దస్తశతా-అమృతా-ఆప్లు లోణికా॥ నీ॥ ౫ - పులిచింతపేళ్లు, <i>Oxalis</i> <i>monadelpha</i>
సహస్ర వేధీ చుక్రోఽ ప్లువేతస శృతవేధ్యపి	సహస్ర వేధీ॥ నీ॥ చుక్రః-అప్లువేతసః-శత వేధీ॥ నీ॥ పు॥ ర - పుల్లప్రబ్బలిపేళ్లు, <i>Sorrel</i> . चूका.
సమస్కారీ గణ్డకాలీ సమజ్గా ఖదిరేత్యపి॥ ౧౮౭॥	సమస్కారీ-గణ్డకాలీ-సమజ్గా - ఖదిరా॥ నీ॥ ర - ముడుగుదామరపేళ్లు, <i>Lycopodium</i> <i>imbricatum</i> .
జీవస్తీ జీవనీజీవా జీ వనీయా మధుః స్రవా	జీవస్తీ - జీవనీ - జీవా - జీవనీయా-మధుః- స్రవా (పా) మధుస్రవా॥ నీ॥ ౫-పాలకూర పేళ్లు, <i>Minusops Kauiki</i> , जीवन्ती.
కూర్చ శీర్షో మధు రకః శృజ్గ ప్రస్వాజ్గ జీవకాః॥ ౧౮౮॥	కూర్చశీర్షః-మధురకః-శృజ్గః-ప్రస్వాజ్గః- జీవకః॥ పు॥ ౫-జీవక మను సౌమధముపేళ్లు, जीवक.
కిరాతతిక్రో భూని మోఽనార్యతిక్రోఽ	కిరాతతిక్రః-భూనిమ్బః-అనార్యతిక్రః॥ పు॥ 3-నేలవేముపేళ్లు, <i>Gentiana cherayta</i> .
ధసప్తలా విమలా సాతలా భూరి ఘేనా చర్మకపేత్యపి॥ ౧౮౯॥	సప్తలా-విమలా-సాతలా-భూరి ఘేనా - చర్మ కమా॥ నీ॥ ౫-సంబరేణిపేళ్లు, विमला.

వాయసాలీ స్వాదుర  
సా వయస్థాఽథ

మకూలకః నికుమ్భా  
దన్తికా ప్రత్యక్తే  
ణ్యదుమ్భరపర్ణవీ  
౧౯౦॥

అజమోదాతూగ్రగ  
స్థాబ్రహ్మదర్భా యవా  
నికా

(మూలే) పుష్కర  
కాశ్మీర పద్మపత్త్రాణి  
(పొష్కరే) ౧౯౧॥

అవ్యథాతిచరాపద్మా  
చారటీ పద్మచారిణీ

కామ్పిల్యః కర్కశ  
శ్చన్ద్రో రక్తాజ్ఞో రోచ  
నీత్యపి ౧౯౨॥

ప్రపున్నాడస్త్యేడగ  
జోదద్రుఘ్న శ్చక్రమర్ద  
కః పద్మాట ఉరణా  
క్షశ్చ  
పల్లాఙ్గుస్తు సుక  
ద్దకః ౧౯౩॥

లతార్కదుద్రుహా  
(తత్రహరితే)

వాయసాలీ - స్వాదురసా - వయస్థా (పా)  
కాయస్థా సీ ॥ ౩ - కాకోలి పేళ్లు, కారుగొలిమి.

మకూలకః (పా) ముకూలకః - నికుమ్భః॥  
పు॥ దన్తికా - ప్రత్యక్తేణి - ఉదుమ్బరపర్ణి ॥ సీ॥  
గి - దంతి చెట్టుపేళ్లు.

అజమోదా - ఉగ్రగన్ధా - బ్రహ్మదర్భా -  
యవానికా ॥ సీ॥ ౪ - ఒకదినుసు ఓమముపేళ్లు,  
Carum caruf.

పుష్కరమ్ - కాశ్మీరమ్ - పద్మపత్త్రమ్ ॥ స॥  
౩ - పొష్కరే మూలే = పుష్కరమూలము.  
కాశ్మీర దేశపు మెట్టతామరదుంప, Costus  
speciosus, క్రొక్కర.

అవ్యథా - అతిచరా - పద్మా - చారటీ - పద్మ  
చారిణీ ॥ సీ॥ గి - కాశ్మీర దేశపు తామరపేళ్లు,  
Hibiscusmutabilis.

కామ్పిల్యః - కర్కశః - చన్ద్రో - రక్తాజ్ఞః ॥ పు॥  
రోచనీ ॥ సీ॥ గి - కంపిలముపేళ్లు, రోచని యను  
నాషధము.

ప్రపున్నాడః - పడగజః - దద్రుఘ్నః - చక్రమ  
ర్దకః - పద్మాటః - ఉరణాక్షః (పా) ఉరణాఖ్యః ॥  
పు॥ ౬ - తగిరిన చెట్టుపేళ్లు, Cassia Alata.

పల్లాఙ్గుః - సుకద్దకః ॥ పు॥ ౨ - నీరుల్లిపేళ్లు,  
ఎఱ్ఱయుల్లి, Onion Allium cepa. ఆజా.

లతార్కః - దుద్రుహః ॥ పు॥ ౨ - హరితేత్ర =  
పచ్చనీరుల్లిపేళ్లు, A green onion, ఆజా.

(౭౪) మహాషధమ్ |

లశునంగృజ్జనారిష్ట మహాకస్తరసోనకాః ||

౧౯౪ ||

పునర్నవా తు శో ధస్మి

వితున్నం సునిష్కమ్ |

(స్యా) ద్వాతకశ్శీత లో౭పరాజితా శణ పర్ణపి || ౧౯౫ ||

పారావతాష్ఠిః కట భీ పణ్యా జ్యోతిష్మతీ లతా |

వార్షికం త్రాయమాణా (స్యా) త్రాయస్తీ బలభద్రికా || ౧౯౬ ||

విష్వక్సేన ప్రియా ఘృష్టి ర్వారాహీ బద రేత్యపి |

మార్కవో భృజ రాజ (స్యా)

తాకమాచీతు వాయస్తీ || ౧౯౭ ||

శతపుష్పా సితచ్ఛ

మహాషధమ్ - లశునమ్ || న || గృజ్జనః - అరిష్టః - మహాకస్తః - రసోనకః || పు || ౬ - వెల్లుల్లి పేళ్లు, తెల్లయుల్లి, Garlick, అడ్రసున.

పునర్నవా - శోధస్మి || నీ || ౨ - గలిజేరు పేళ్లు, पुनर्नवा.

వితున్నమ్ - సునిష్కమ్ || న || ౧ - నీరు చెంచలి పేళ్లు, Marsilea dentata.

వాతకః || పు || (పా) వాతకీ || నీ || శీతలః || పు || (పా) శీతలా - అపరాజితా - శణపర్ణి (పా) అసనపర్ణి || నీ || ౪ - సోమిదపు చెట్టు పేళ్లు, Pentaptera tomentosa, अपराजित.

పారావతాష్ఠిః || నీ || కటభీ - పణ్యా - జ్యోతిష్మతీ - లతా || నీ || ౫ - ఎక్కుడు దీంకె పేళ్లు, మానేరు తీంకె - మెఱపు దీంకె, Heart-pea, मालकागनी.

వార్షికమ్ || న || త్రాయమాణా - త్రాయస్తీ - బలభద్రికా || నీ || ౪ - కలుగానుగు పేళ్లు.

విష్వక్సేన ప్రియా - ఘృష్టిః (పా) గృష్టిః - వారాహీ - బదరా || నీ || ౪ - పాచి తీంకె పేళ్లు, Dioscorea.

మార్కవః - భృజరాజః || పు || ౨ - గుంట గలిజేరు పేళ్లు, Trailing Eclipta, भंगरेया.

కాకమాచీ - వాయస్తీ || నీ || ౨ - కాచి చెట్టు పేళ్లు, Solanum trilobatum.

శతపుష్పా - సితచ్ఛత్రా - అతిచ్ఛత్రా - మధు

త్రా) ౭తిచ్చత్రా మధు  
రామిసిః! అవాక్సుష్మీ  
కారవీచ

సారణీ తు ప్రసా  
రణీ॥౧౯౮॥ (తస్యాం)  
కటమ్భరా రాజబలా  
భద్ర బలేతిచీ

జనీ జతూకా జననీ  
జతుకృ చ్చక్రవర్తినీ॥  
౧౯౯॥ సంస్పర్శా ౭

థ శటీ గన్ధమూలీ  
షడ్గన్ధి (కేత్యపి) క  
ర్పూరో ౭పి పలాశో ౭  
థ

కారవేల్లః కటిల్ల  
కః॥ ౨౦౦॥ సుపవీ  
(చాథ)

కులకం పటోల స్తి  
క్రకః పటుః।

కూశ్మాణ్డకస్తు క  
ర్కారు

ఉర్వారుః కర్కటీ  
స్త్రీయా॥ ౨౦౧॥

ఇక్ష్వాకుః కటుతం  
మ్ని (స్యాత్)

రా-మిసిః (పా) మసిః - అవాక్సుష్మీ-కారవీ॥  
నీ॥ ౭-పెద్దనదాపపేళ్లు. అడవిసదాప, Anise,  
సోఫ్.

సారణీ (పా) సారణా-ప్రసారణీ - కటమ్భ  
రా-రాజబలా-భద్ర బలా॥ నీ॥ ౧౯ - గొంతెమ  
గోద చెట్టుపేళ్లు, Paederia foetids, సారణి.

జనీ-జతూకా (పా) జనూకా-జననీ (పా)  
రజనీ-జతుకృత్ (పా) జన్తుకృత్-చక్రవర్తినీ-  
సంస్పర్శా॥ నీ॥ ౧౯-కోరిందచెట్టుపేళ్లు.

శటీ-గన్ధమూలీ-షడ్గన్ధిన్ధికా॥ నీ॥ కర్పూరః  
(పా) కర్పూరః - పలాశః॥ పు॥ ౧౯ - గంట్లకచో  
రముపేళ్లు, A species of Curcuma, కశ్మూర.

కారవేల్లః - కటిల్లకః (పా) కరిల్లకః॥ పు॥  
సుపవీ (పా) సుపవీ॥ నీ॥ ౩-కాకర చెట్టుపేళ్లు,  
Momordica charantia, కారెడా.

కులకమ్॥న॥ పటోలః-తిక్తకః-పటుః॥ పు॥ర-  
చేదుపొట్లపేళ్లు, Trichosanthes dioeca,  
పరబె.

కూశ్మాణ్డకః (పా) కూష్మాణ్డకః-కర్కా  
రుః॥ పు॥ ౨-గుమ్మడుచెట్టుపేళ్లు, A pump  
kin gourd, కర్క.

ఉర్వారుః-కర్కటీ॥ నీ॥ ౨-దోస చెట్టుపేళ్లు  
Cucumber, కకటి.

ఇక్ష్వాకుః-కటుతమ్ని॥ నీ॥ ౨-వదరుచెట్టు  
పేళ్లు, చేదుసొం, A bitter gourd, నరకడ

తుమ్మలబూ(రుభే  
సమే)।

చిత్రా గవాక్షీ గో  
డుమ్మ

విశాలాత్విద్వా వా  
రుణీ॥ ౨౦౨॥

అర్ఘ్యోఘ్నసూరణః  
కన్దో

గణ్డీరస్తు సమప్తిలా।

కలమ్మ్యుపోదకా  
(౭స్త్రీతు) మూలకం  
హిలమోచికా॥౨౦౩॥  
వాస్తుకం (శాకభేదాః  
స్యః)

దూర్వాతు శత  
పర్వికా సహస్రవీర్యా  
భార్గవ్యో దహో౭న  
న౨౭

తుమ్బి - అలాబూః (పా) అలాబూః(పా)  
అలాబూః॥ నీ॥ ౨ - ఆనుగపుచ్చెట్టుపేళ్లు, సొబ,  
Cucurbita legeneris, ఆలాబు.

చిత్రా-గవాక్షీ-గోడుమ్బా॥ నీ॥ ౩ - పిల్ల  
పాపర చెట్టుపేళ్లు, బుడమపేళ్లును.

విశాలా-త్విద్వా(రుణీ)॥ నీ॥ ౧ - పెద్దపాపర  
పేళ్లు, Colopuintida, Cucumis Colo-  
cynthis.

అర్ఘ్యోఘ్నః-సూరణః-కన్దః॥ పు॥ ౩ - కంద  
పేళ్లు, Arum campanulatum, ఆరన.

గణ్డీరః॥ పు॥ సమప్తిలా॥ నీ॥ ౨ - ఏఱువంగ  
పేళ్లు.

కలమ్బా॥ నీ॥ ఉపోదకా (పా) ఉపోదకీ॥ నీ॥  
మూలకమ్॥ ప్న॥ హిలమోచికా॥ నీ॥ వాస్తు  
కమ్ (పా) వాస్తుకమ్॥న॥ ఈ గి ను వరుసగా  
తీ॥ గె బ చ్చలి (Convolvulus repenes,  
కలమీ), దుంప బచ్చలి (Basella rubra),  
ముల్లంగి (Radish, ముల్లీ), చిలుకకూర  
(Hingisha repens), చక్రవర్తికూర (Che-  
nopodium album) అను నైదు శాకభేద  
ముల పేళ్లు.

దూర్వా-శతపర్వికా-సహస్రవీర్యా-భార్గ  
వీ-రుహో-అనన్తా॥ నీ॥ ౬ - గణ్డికపేళ్లు, Bent  
grass, Agrotis linearis, ఆగ్ర.

(ధ సా సి తా) ||  
 ౨౦౮ || గోలోమీశతపీ  
 ర్యాచ గణ్డాలీ శకులా  
 త్తకః |

కురువిద్వో మేఘనా  
 మా ముస్తాముస్తక  
 (మస్త్రీయామ్) ||

౨౦౯ ||

(స్యా) ద్భద్రముస్త  
 కో గుద్దాగ్రి

చూడాలా చక్రలో  
 చ్చటా |

వంశేత్వక్సారకర్తా  
 రత్వచిసారతృణధ్వ  
 జాః || ౨౦౬ || శతపర్వా  
 యవఫలో వేణుమ  
 స్కర తేజనాః |

(వేణవః) కీచకా  
 (స్తేన్యుశ్వేన్వనస్త్య  
 నిలోద్ధతాః) || ౨౦౭ ||

గ్రన్థి (ర్నా) పర్వ  
 పరుషీ

గుద్రిస్తేజనక శ్మరః |

నడస్తుధమనః పోట

గోలోమీ - శతపీర్యా || సీ || ౨ - సితాసా =  
 తెల్ల గఱిక పేళ్లు. గణ్డాలీ || సీ || శకులాత్తకః || పు ||  
 ౨ - లీఁగెగఱిక పేళ్లు, ఈ ర ను తెల్ల గఱిక పేళ్ల ని  
 కొందఱు.

కురువిద్వః - మేఘనామా || న్, పు || ముస్తా || సీ ||  
 ముస్తకమ్ || ప్న || ౮ - నిడుపుతుంగము స్తలపేళ్లు,  
 Cyperus rotundus, కురగిన్ద.

భద్రముస్తకః || పు || గుద్దాగ్రి || సీ || ౨ - రాగ  
 ముస్తలపేళ్లు, భద్రముస్తలు, Cyperus  
 pertinuis.

చూడాలా - చక్రలా - ఉచ్చటా || సీ || ౩ - ప్న  
 వముస్తలపేళ్లు.

వంశః - త్వక్సారః - కర్మారః - త్వచిసారః -  
 తృణధ్వజః - శతపర్వా || న్ || యవఫలః - వేణుః -  
 మస్కరః - తేజనః || పు || ౧౦ - వెదురు పేళ్లు,  
 A bamboo, బాంబు.

కీచకా || పు, బ || ౧ - వాయువుచేతఁ గొట్టఁ  
 బడి శబ్దించుచున్న వెదుళ్ల పేరు, The  
 whistling bamboos, బాంబు.

గ్రన్థి || పు || పర్వ || న్ || పరు || న్, న || ౩ -  
 వెదురుగణుపులపేళ్లు, పరుశబ్ద ముకారాంత  
 పుల్లింగమునం గలదని కొందఱుండురు.  
 A knot or joint, గ్రన్థి.

గుద్రి - తేజనకః - శ్మరః || పు || ౩ - కాకివెదురు  
 పేళ్లు, Saccharum Sara, షా.

నడః - ధమనః - పోటగలః || పు || ౩ - కిక్కన

గలో ౭

ధోకాశ (మత్రి  
యామ్ ౨౦౮॥ ఇత్సు  
గన్ధా పోటగలః (పుం  
భూమనితు) బల్బజాః।

రసాల ఇత్సు

(స్తద్భేదాః) పుష్కరి  
కాంతారకాదయః॥

౨౦౯॥

స్యా ద్వీరణం వీర  
కరం

(మూలే ౭స్యా) శీర  
(మత్రియామ్) అభ  
యం నలదం సేవ్య  
మమృణాలం జలాశ  
యమ్ ౨౧౦॥ లామ  
జ్జకం లఘులయ మప  
దా హేష్టకాపథే ।

(నడాదయ) స్త్రుణం  
(గర్భ చ్ఛాన్య మాక  
ప్రములా అపి) ౨౧౧॥

కసపుపేళ్లు, గనుపదంటు, A reed.

కాశమ్॥ ప్న॥ ఇత్సుగన్ధా॥ సీ॥ పోటగలః॥ పు॥  
3-తెల్లుకసపుపేళ్లు, బల్బజాః॥పు, బ॥ ౧-మోద  
యపుకసపుపేరు. ఈ ర ను తెల్లుకసపుపేళ్లని  
కొందఱుండురు. Saccharum Sponta-  
neum, కాశ.

రసాలః - ఇత్సుః॥ పు॥ ౨ - చెఱుకుపేళ్లు,  
Sugarcane, కీశ.

పుష్కరిః - కాంతారకః - ఆదిపదముచే, కోశ  
కారః॥ పు॥ మొదలైనవి, తద్భేదాః = చెఱుకు  
వీశేషములు.

వీరణమ్-వీరకరమ్॥ న॥ ౨ - అవురుకసపు  
పేళ్లు, Andropogon muricatum.

ఉశీరమ్॥ ప్న॥ అభయమ్-నలదమ్-సేవ్యమ్-  
అమృణాలమ్-జలాశయమ్-లామజ్జకమ్- లఘు  
లయమ్(పా) లఘు-లయమ్ - అపదాహమ్ -  
ఇష్టకాపథమ్॥ న॥ ౧౦ - అన్య = ఈ యవురు  
కసపుయొక్క, మూలే = వేరుపేళ్లు, అవే వట్టి  
వేళ్లు, Cas-cus, కాశకాశ.

నడాదయః = నడశబ్దము మొదలైనవి  
నైన శబ్దములచేతఁ జెప్పఁబడినవియు, గర్భ  
చ్ఛాన్యమాక ప్రముఖాఅపి = గర్భతో = ఊడలు-  
శ్యామాక = చామలు, ప్రముఖాఅపి = ఇవి  
మొదలైన తృణధాన్య వాచకశబ్దములచేత  
జెప్పఁబడఁగలవియు, తృణమ్॥ న॥ తృణమను  
చెప్పఁబడును. A gramineous plant, శృణ.



(అస్త్రీ)కుశం కుశో  
దర్భః పవిత్ర

కుశమ్॥ పు॥ కుశః-దర్భః॥ పు॥ పవిత్రమ్॥  
న॥ ర-దర్భలపేళ్లు, Sacrificial grass, ఖాస.

(మధ) కత్తృణమ్॥  
పౌర సౌగంధిక ధ్యామ  
దేవజగ్ధక రాహిషమ్॥

కత్తృణమ్-పౌరమ్-సౌగంధికమ్-ధ్యామమ్-  
(పా) ధ్యామమ్-దేవజగ్ధకమ్-రాహిషమ్॥న॥  
౬-కామంచికసవుపేళ్లు, A fragrant grass,  
ఖాస.

ఛత్త్రాతిచ్ఛత్త్ర  
పాలఘ్నా

ఛత్త్రా॥ నీ॥ అతిచ్ఛత్త్రః (పా) ఛత్త్రాతి  
చ్ఛత్త్రః-పాలఘ్నః॥ పు॥ ౩-ఛత్త్రాకారమైన  
కసవుపేళ్లు, A mushroom.

మాలాత్యణక భూ  
స్త్రణే॥

మాలాత్యణకమ్ - భూస్త్రణమ్॥ న॥ ౨-  
చిప్పకసవు పేళ్లు, Andropogon schoe-  
nanthus.

శష్పం బాలత్యణం

శష్పమ్ (పా) శస్యమ్-బాలత్యణమ్॥ న॥  
౨-లేతకసవుపేళ్లు, Young grass, ఖాస.

ఘాసో యవస

ఘాసః-యవసః (పా) యావసః॥ పు॥ ౨-పశు  
పులు మొదలైనవి తినఁదగిన కసవుపేళ్లు,  
Meadow grass.

త్వణమర్జునమ్॥  
౨౦౩॥

త్వణమ్-అర్జునమ్॥న॥ ౨-సామాన్యముగా  
కసవుపేళ్లు, Grass, ఖాస.

(తృణానాం సంహతి)  
స్త్రాన్యా

తృణాన్యా॥నీ॥ ౧-తృణానామ్ = కసవుయొక్క,  
సంహతిః = సమూహముపేరు, Abundance  
of grass.

నడ్యాతు (నడసం  
హతిః)॥

నడ్యా॥ నీ॥ ౧ - నడసంహతిః = గనుపకసవు  
గుంపుపేరు, కిక్కిసకసవుగుంపు, Abun-  
dance of reeds.

త్వణరాజా (హ్వయ)  
స్త్రాలో

త్వణరాజః-తాలః॥ పు॥ ౨ - తాటిచెట్టు  
పేళ్లు, Palmyra, ఖాస.

నాలికేర స్తు లాజ్ఘ  
లీ॥ ౨౧౪॥

ఘోష్టా తు పూగః  
క్రముకో గు వా కః  
ఖపురో

(౭ స్యతు ఫల)ము  
ద్యేగ

(మేతే చ హింతాల  
స హి తా ప్రయః॥  
౨౧౫॥ ఖర్జూరః కేతకీ  
తాలీఖర్జూరీ చ) తృ  
ణద్రుమాః ।

ఇతి వనౌషధివర్గః.

సింహా మృగేంద్రః  
పశ్చాన్యహర్యక్షః కే  
సరీ హరిః॥ ౨౧౬॥

[కర్ణీరవో గజరిపుః  
పి బ్లదృష్టి ర్మృగా  
ధిపః॥]

నాలికేరః (పా) నాలికేలః॥ పు॥ లాజ్ఘలీ॥  
న్, పు, ఈ, స్త్రీ॥ ౨ - టెంకాయ చెట్టు పేళ్లు,  
Cocoanut, నారియల.

ఘోష్టా సీ॥ పూగః - క్రముకః-గువాకః  
(పా) గూవాకః-ఖపురః॥ పు॥ గి-పోక చెట్టు పేళ్లు,  
Areca, Faufel, శ్రుపారి కా యెడ.

ఉద్యేగమ్॥ న॥ ౧-ఈ పోక చెట్టు ఫలము,  
Arecanut, శ్రుపారి.

హింతాలసహితాః = గిఱక తాటి (Marshy  
date, खजूर विशेष) లో గూడుకొనియున్న,  
ఏతేత్రయశ్చ = ఈ చెప్పబడిన తాల నాలికేల  
క్రముకములు మూడును, ఖర్జూరః = ఖర్జూర  
వృక్షము (Date, खजूर), కేతకీ = మొగలి  
చెట్టు (Pandanus odora tissimus, केतकी),  
తాలీ = శ్రీతాళవృక్షము (Corypha Talli-  
era), ఖర్జూరీ = ఈత చెట్టు (Wild date,  
जंगली खजूर). ఈ ర ను గూడి యెనిమిదియు  
తృణవృక్షము లనంబడును, A palm.

అరణ్యము ఓషధులు కల పదసమూహము  
ముగిసెను.

సింహః-మృగేంద్రః-పశ్చాన్యహర్యక్షః-  
కేసరీ॥ న॥ హరిః॥ పు॥ ౬ - సింహము పేళ్లు,  
A lion, सिंह.

[కర్ణీరవః-గజరిపుః-పిబ్లదృష్టిః-మృగాధిపః॥  
పు॥ ౪ అధికపాఠము.]

శార్దుల ద్వీపినా  
వ్యాఘ్రే

తరక్షుస్తు మృగా  
దనః ।

వరాహ స్కూకరో  
ఘృష్టిః కోలః పోత్రీ  
కిరిః కిటిః ॥ ౨౧౭ ॥  
దంష్ట్రీ ఘోణీ స్తభ  
రోమాక్రోడో భూదా  
ర (ఇత్యపి) ।

కపిష్టవజ్ర ప్లవగ శా  
ఖామృగ వలీముఖాః ॥  
మర్కటో వానరః  
కీకో వనౌకా

(అథ) భల్లుకేః ఋ  
తౌచ్ఛభల్ల భాలూకా

గణ్డకే ఖడ్గ ఖడ్గినా ॥  
౨౧౮ ॥

లులాయో మహిషో  
వాహ ద్విపత్కానర  
పైరిభాః ।

(స్త్రీయాం) శివా  
భూరిమాయు గోమా  
యు మృగధూర్తకాః ॥  
సృగాల వజ్రక క్రోష్టు  
ఫేరు ఫేరవ జమ్బూకాః ।

శార్దులః - ద్వీపీ ॥ న ॥ వ్యాఘ్రః ॥ పు ॥ ౩ -  
పెద్దపులిపేళ్లు, A tiger, తిగ్ర.

తరక్షుః - మృగాదనః ॥ పు ॥ ౨ - సివంగిపేళ్లు,  
A hyena, ఇగ్గ.

వరాహః - సూకరః (పా) శూకరః - ఘృష్టిః  
(పా) గృష్టిః - కోలః - పోత్రీ ॥ న ॥ కిరిః - కిటిః -  
దంష్ట్రీ ॥ న ॥ ఘోణీ ॥ న ॥ స్తభరోమా ॥ న ॥  
క్రోడః - భూదారః ॥ పు ॥ ౧౨ - అడవిపందిపేళ్లు,  
A hog, జంగలి క్రూర.

కపిః - ప్లవజః - ప్లవగః - శాఖామృగః - వలీ  
ముఖః - మర్కటః - వానరః - కీశః - వనౌకాః ॥ నీ ॥  
పు ॥ ౯ - కోతిపేళ్లు, A monkey or ape,  
ఇశ్వర.

భల్లుకః (ప) భల్లూకః - ఋక్షః - అచ్ఛ  
భల్లః (పా) అచ్ఛః - భల్లః - భాలూకః ॥ పు ॥ ౪ -  
ఎలుగుగొడ్డుపేళ్లు, A bear, రీత.

గణ్డకః - ఖడ్గః - ఖడ్గీ ॥ న ॥ పు ॥ ౩ - ఖడ్గమృగము  
పేళ్లు, A rhinoceros, గేడా.

లులాయః - మహిషః - వాహద్విపన్ ॥ త్ ॥  
కానరః - పైరిభః ॥ పు ॥ ౫ - కారెనుపోతుపేళ్లు,  
A buffalo, ఖేడా.

శివా ॥ నీ ॥ భూరిమాయః (పా) భూరిమాయః -  
గోమాయః - మృగధూర్తకః - సృగాలః (పా)  
శృగాలః - వజ్రకః - క్రోష్టుః - ఫేరుః - ఫేరవః -  
జమ్బూకః ॥ పు ॥ ౧౦ - నక్కపేళ్లు, క్రోష్టుశబ్ద  
మునకు ఋకారాంతమునకువలె రూపము,  
A jackal, లోమకీ.

ఓతుర్బిడలో మా  
జ్జారో వృషదంశక  
ఆఖుభుక్ ॥ ౨౨౧ ॥

(ప్రయో) గౌధేర  
గౌధార గౌధేయా  
(గోధికాత్మజే) ।

శ్వావిత్తు శల్య

(స్తల్లోమ్ని) శలలీ  
శలలం శలమ్ ॥ ౨౨౨ ॥

వాత ప్రమీ ర్వాత  
మృగః

కోక స్త్రీహామృ  
గో వృకః ।

మృగే కురజ్జ వా  
తాయు హరిణాజిన  
యోనయః ॥ ౨౨౩ ॥

ఐణేయ (మేన్యా  
శ్చర్మాద్యమేణ) సైన్యా  
(ముఖేత్రిపు) ।

కడలీ కడ్దలీ చీన

ఓతుః-బిడాలః-మార్జారః (పా) మార్జాలః  
వృషదంశకః (పా) వృషదంశకః - ఆఖుభుక్ ॥  
జ్, పు॥ గి-పిల్లిపేళ్లు, A cat, బిల్లీ.

గౌధేరః - గౌధారః - గౌధేయః ॥ పు॥ ౩-  
ఉడుముపిల్ల పేళ్లు, An iguana, గోధార.

శ్వావిత్ ॥ ధ॥ శల్యః ॥ పు॥ ౨-ఏదుపందిపేళ్లు,  
A porcupine, ఇల్లయ.

శలలీ ॥ సీ॥ శలలమ్ - శలమ్ ॥ న॥ ౩-త్వల్లో  
మ్ని = ఆ యేదుపందిముండ్ల పేరు, Porcupine  
quills.

వాతప్రమీః-వాతమృగః ॥ పు॥ ౨ - గాలికి  
నెదురునడచు నిట్టివంటి మృగము, పాడయిట్టి.  
వాతప్రమీశబ్దము స్త్రీలింగమును, A swift  
antelope, మృగవిశేష.

కోకః-ఈహామృగః-వృకః ॥ పు॥ ౩-తోడేలు  
పేళ్లు, A wolf, ఖెడీయా.

మృగః-కురజ్జః-వాతాయుః-హరిణః-అజిన  
యోనిః ॥ పు॥ గి - ఇట్టి పేళ్లు, A deer or  
antelope, ఇరిణ.

ఏన్యాః = ఆడులేడియొక్కయు, ఏణన్య =  
మగదుప్పియొక్కయు, చర్మాద్యమ్ = చర్మము  
మొదలైనవి, వరుసగా - ఐణేయ మనియు  
(Belonging to a doe), ఐణ మనియు  
(Belonging to a buck) చెప్పబడును. త్రి॥  
మృగ చక్ర.

కడలీ ॥ సీ॥ (పా) కడలీ ॥ న్, పు॥ బొల్లిచాయ

శ్చమూరు ప్రియకావ  
పి॥ ౨౨౪॥ సమూరు  
(శ్చేతిహరిణా అమీ  
అజినయోనయః) ।

మెడచారలుగలిగి బిణములోనుండుమృగము.  
కన్దలీ॥ సీ॥ (పా) కన్దలీ॥ న్, పు॥ దొడ్డకడుపును  
నల్లని ముందరికాళ్లును గల మృగము. చీనః॥  
పు॥ గువ్వవన్నెగలిగి ౩౦ అంగుళములు పొడ  
వుగల మృగము. చమూరుః॥ పు॥ తోకలేని  
మృగము. ప్రియకః॥ పు॥ దట్టమై యెఱ్ఱని  
నల్లని రోమములుగల మృగము. సమూరుః॥  
పు॥ తెల్లని కొనవెండ్రుకలతోఁ గూడిన దొడ్డ  
మెడగల మృగము. ఇత్యమీ = ఈయాఱును,  
అజినయోనయః = ఆస్తరణాదుల కుపయో  
గించు చర్మములకుఁ గారణములయిన, హరి  
ణాః = ఇట్టిజాతులలో విశేషములు.

కృష్ణసార దురు న్య  
ఙ్గు రఙ్గు శమ్బర  
రాహిషః॥ ౨౨౫॥  
గోకర్ణ పుష షైణర్శ్య  
రాహి తా శ్చ మ రో  
(మృగాః) ।

కృష్ణసారః (పా) కృష్ణశారః = నల్లయిట్టి,  
(The spotted antelope, కృష్ణసార). దురుః =  
నల్లచారలదుప్పి (The stag, వారహసింగా).  
న్యఙ్గుః = తలనంచుకొనిపోవు జింకపోతు,  
రఙ్గుః = తెల్లరోమములుగల యిట్టి (The  
spotted axis, షైణవిశేష.) శమ్బరః = ఎఱ్ఱ  
వన్నెగల సన్నపుజింక, రాహిషః = కొండ  
గొట్ట, గోకర్ణః = కణితి, పుషతః = దుప్పి  
(The porcine deer). షణః = పెద్దకన్నులుగల  
నల్లయిట్టి, ఋశ్యః (పా) ఋష్యః = మనుఁ  
జోతు (White-footed antelope, షఫెడ-  
హరణ). రోహితః = కేసరి యను మృగము,  
చమరః = సవరపుమృగము (Bos grunniens,  
చమర) ఈ ౧౨ ను॥ పు॥ మృగాః = తమతమ  
పేళ్లచేతఁ బ్రసిద్ధములైన మృగభేదములు.

గన్ధర్వశ్చరభో రామ  
స్సమరో గవయ శ్చ  
శః|| ౨౨౬||

ఇత్యాదయో మృ  
గే ద్దా) ద్యా గ వా  
ద్యాః పశుజాతయః|

[అథోగన్తా తు ఖ  
నకో వృకః పుంధ్వజ  
ఉన్దురః]

ఉన్దురు ర్మూషికోఽ  
పృథ్వి

గిరికా బాలమూ  
షికా|| ౨౨౭||

చుచున్దురీ గన్ధ  
మూషీ

దీర్ఘ దేహీ తు  
మూషికా|

సరటః కృకలాన్  
(స్నాన్య)

మృసలీ గృహగో  
ధికా|| ౨౨౮||

లూతా(స్త్రీ)తన్దు

గన్ధర్వః = దొడ్డకడుపును వ్రువ తోచ  
యును గల మృగము, శరభః = ఎనిమిదికాళ్లు  
గలిగి సింహమును చంపెడి మృగము, రామః =  
పెద్దదుప్పి, సృమరః = పెద్దసవరపుమృగము,  
గవయః = గురుపోతు, Bos Gavoeus, శశః =  
కుందేలు, A hare, ఆరగోశా.

ఇత్యాదయః = గన్ధర్వశబ్దము మొదలయి  
నవి యాటును, మృగేద్దా)ద్యాః = సింహ  
శబ్దము మొదలు చమరశబ్దపర్యంతము లయి  
నవియు, గవాద్యాః = వైశ్యవర్గయందుఁ జెప్పఁ  
బడు గోవులు మొదలైనవియు, పశుజాతయః =  
పశువులని చెప్పఁబడును. A beast.

[అథోగన్తా - ఖనకః - వృకః - పుంధ్వజః -  
ఉన్దురః] ఎలుక పేళ్లు, అధికపాఠము.

ఉన్దురు-మూషికః (పా) మూషకః-ఆఖుః||  
పు|| 3-ఎలుక పేళ్లు, A rat, ఇక్షా.

గిరికా-బాలమూషికా|| నీ|| ౧-చిట్టెలుక  
పేళ్లు, A small rat.

చుచున్దురీ-గన్ధమూషీ|| నీ|| ౧-చుచుపేళ్లు,  
A mouse, ఇక్షా.

దీర్ఘదేహీ-మూషికా|| నీ|| ౧-పందికొక్కు  
పేళ్లు, The Bandcoat.

సరటః - కృకలాసః|| పు|| ౧-తొండపేళ్లు,  
Cameleon, గిగిగిర.

మృసలీ-గృహగోధికా|| నీ|| ౧ - బల్లిపేళ్లు,  
A lizard, ఇగిగిగి.

లూతా|| నీ|| తన్దువాయః - ఊర్ణనాభః -

వాయోర్ణనాభమర్క-  
టకా (స్వమాః)।

నీలజుస్తు క్రిమిః

కర్ణజల్మాకా శతప  
(ద్యుభే)॥ ౨౨॥

వృశ్చిక శ్శూక కీట  
(స్నాన్య)

దలిద్రోణౌ తు వృ  
శ్చికే ।

పారావతః కలరవః  
కహోతోఽథ

శశాదనః॥ ౨౩౦॥  
పత్రిశ్యేన

ఉలూకస్తు వాయ  
సారాతిపేచకౌ ।

[దివాన్ధః కౌశికో  
ఘూకో దివాభీతో  
నిశాటనః]

వ్యాఘ్రాటస్తు భర  
ద్వాజః

ఖజ్జరీటస్తు ఖజ్జనః॥

మర్కటకః॥ పు॥ ౪ - సాలెపురుగు పేల్లు,  
A spider, మకత్తీ.

నీలజుః - క్రిమిః॥ పు॥ ౨ - పురుగులపేల్లు,  
మానిమీఁది నల్లని పురుగులని కొందఱందురు.  
An insect, కీకత్తీ.

కర్ణజల్మాకా (పా) కర్ణజల్మాకా-శతపదీ॥  
నీ॥ ౨-జెఱ్ఱిపేల్లు, చెవిదూఱుపామును, రోకటి  
బండయు, A centipede, గొజ్జర.

వృశ్చికః - శూకకీటః॥ పు॥ ౨-నల్ల తేలు  
పేల్లు, కణ్ణుదురుపేరును, A caterpillar,  
జీగీగా.

అలీ॥ ౧॥ (పా) అలీ॥ ౧॥ ద్రోణః (పా)  
ద్రూణః - వృశ్చికః॥ పు॥ ౩ - ఎఱ్ఱతేలుపేల్లు.  
సామాన్యముగా తేలుపేల్లని కొందఱందురు.  
A scorpion, విశిష్ట.

పారావతః-కలరవః-కహోతః॥ పు॥ ౩-పాపు  
రముపేల్లు, A dove or pigeon, కమ్మెర.

శశాదనః-పత్రి॥ ౧॥ శ్యేనః॥ పు॥ ౩-జేగపేల్లు,  
A hawk or falcon, బాజ.

ఉలూకః-వాయసారాతిః-పేచకః॥ పు॥ ౩-  
గూబపేల్లు, An owl, తల్లె.

[దివాన్ధః-కౌశికః-ఘూకః-దివాభీతః-నిశా  
టనః] అధికపాఠము.

వ్యాఘ్రాటః-భరద్వాజః॥ పు॥ ౨-వట్రింత  
పేల్లు, భారద్వాజపక్షి, A sky-lark, తాతా.

ఖజ్జరీటః - ఖజ్జనః॥ పు॥ ౨ - మందపిచ్చిక

	వేళ్లు, కొలుక పిట్ట, దువ్వపులుగు కాజు, A wagtail, बज्जिन पक्षी.
లోహపృష్ట స్తు క జ్జ (స్నాన్య)	లోహపృష్ట:-కజ్జ:-॥ పు॥ ౨-రాపులుగు పేళ్లు, మల్లజేగులును, A heron, बगुला.
(దధ) చామ: కికి దివి:	చామ: - కికిదివి:॥ పు॥ ౨-పాలపక్షి పేళ్లు, A blue jay, नीलकंठ.
కలిజ్జభృజ్జధూమ్యా టా	కలిజ్జ:-భృజ్జ:-ఘూమ్యాట:-॥ పు॥ ౩-కూ- కటిమూగయను పక్షి పేళ్లు, A fork-tailed shrike, कालिंग.
(అథస్యా) చ్చత పత్త్రక:॥ ౨౩౨॥ దార్వాఘాటో౨.	శతపత్త్రక:-దార్వాఘాట:-॥ ౨ - మాను గోయిలపులుగు పేళ్లు, బెగ్గుడుపులుగును, A wood-pecker, कटकडा.
ధసారజ్జ: స్తోకకశ్చా తక (స్సమా:)	సారజ్జ: (సా) శారజ్జ:-స్తోకక:- చాతక:॥ పు॥ ౩ - వానకోయిలపేళ్లు, చాతకపక్షి, चातक.
కృకవాకుస్తామ) చూడ: కుక్కుట శ్చర ణాయుధ:॥ ౨౩౩॥	కృకవాకు:-తాప్రచూడ:-కుక్కుట:-చర ణాయుధ:॥ పు॥ ౪ - గోడిపేళ్లు, A gallina- ceous fowl, मुर्गा.
చటక: కలవిజ్జ (స్నాన్య)	చటక:-కలవిజ్జ:-॥ పు॥ ౨-పిచ్చిక పేళ్లు, A sparrow, गौरैया.
త్తస్య (స్త్రీ)చటకా	చటకా॥ స్త్రీ॥ ౧ - ఆడు పిచ్చిక పేడు, A female sparrow, मादा गौरैया.
(తయో:॥ పుమప త్యే)చాటకైర:(స్త్ర్య పత్యే) చటకై (వసా)॥ ౨౩౪॥	చాటకైర:॥ పు॥ చటకా॥ స్త్రీ॥ ౨-ను వరు సగా, తయో: = ఆ పిచ్చికలయొక్క, పుమ పత్యే = మగపిల్లయందును, స్త్ర్యపత్యే = ఆడు పిల్లయందును వర్తింతును.





బకః కహ్వః	బకః-కహ్వః॥ పు॥ ౨ - వక్కుకొంగపేల్లు, A crane, సారస.
పుష్కరాహ్వస్తుసా రసః॥ ౨౩౮॥	పుష్కరాహ్వః - సారసః॥ పు॥ ౨-బెగ్గురు పేల్లు, The Indian crane, సారస.
కోకశ్చక్రశ్చక్రవా కో రథాజ్ఞా (హ్వయ నామకః)।	కోకః-చక్రః-చక్రవాకః-రథాజ్ఞః॥ పు॥ ౪- జక్క వ పిట్ట పేల్లు, The ruddy goose, చక్రవాక.
కాదమ్బః కలహంస (స్సస్య)	కాదమ్బః-కలహంసః॥ పు॥ ౨-ఘామ్రవర్ణ ములయిన ముక్కు కాళ్లుగల హంసల పేల్లు, A drake, బతఖ विशेष.
ఉత్క్రోశ కురరా (సహా)॥ ౨౩౯॥	ఉత్క్రోశః - కురరః॥ పు॥ ౨ - పెన్నడ పులుగుపేల్లు, An osprey, కురల పక్షి.
హంసాస్తు శ్వేత గరుతశ్చక్రాజ్ఞా మాన సాకసః।	హంసః-శ్వేతగరుత్॥ త్॥ చక్రాజ్ఞః-మాన సాకాః॥ న్, పు॥ ౪ - హంసపేల్లు, A swan, హंस.
రాజహంసా (స్తుతే చఙ్గుచరణైః గ్లోహి తైః స్సితాః)॥ ౨౪౦॥	రాజహంసః॥ పు॥ ౧ - లోహితైః చఙ్గు చరణైః = ఎఱ్ఱని ముక్కుకాళ్లుతోఁగూడి, సితాః = తెల్లనైయుండు ఆ హంసలపేల్లు, హंस.
(మల్లినై) ర్మల్లికా భ్యా (స్తే)	మల్లికః (పా) మల్లికాక్షః॥ పు॥ ౧:- మలి నైః=కొంచెము ఘామ్రవర్ణముగల ముక్కు కాళ్లుతోఁగూడి తెల్లనైయుండు హంసలపేరు.
ధార్తరాష్ట్ర (స్సితే తరైః)।	ధార్తరాష్ట్రః॥ పు॥ ౧ - సితేతరైః = నల్లని ముక్కు కాళ్లుతోఁ గూడి తెల్లనైయుండు హంసలపేరు.
శరారి రాటి రాడి శ్చ	శరారిః-ఆటిః-ఆడిః॥ నీ॥ ౩-ఆడేలు అను పక్షి పేల్లు.

బలాకా బిసకణ్ఠికా॥

అరం॥

బలాకా-బిసకణ్ఠికా॥ నీ॥ ౨-తెల్లకొక్కెర  
పేళ్లు, A small crane, తొడా సారస.

(హంసస్య యోషి)  
ద్వరటా

వరటా॥ నీ॥ ౧-హంసస్య = హంసయొక్క-,  
యోషిత్ = స్త్రీ పేరు, A duck or goose,  
వతఖ.

(సారసస్యతు) లక్ష్మణా

లక్ష్మణా (పా) లక్షణా॥ నీ॥ ౧-సారసస్య =  
బెంగురుపక్షియొక్క స్త్రీ పేరు, మాదా సారస.

జతుకాఽజినపత్త్రా  
(స్యా) త్వరోష్ణీప్తైలపా  
యికా॥ అరం॥

జతుకా (పా) జతుకా-అజినపత్త్రా॥ నీ॥  
౨ - గబ్బిలాయి పేళ్లు, చికుడువాయి, A bat,  
చమగీడ. త్వరోష్ణీ - పైలపాయికా॥ నీ॥ ౨-  
బరిణేపురుగు పేళ్లు, A cock-roach,  
తిలచిక్షా.

(వ) చర్వణామక్షి  
కానీలీ

చ(వ)ర్వణా-మక్షికా-నీలీ॥ నీ॥ ౩ - నల్లని  
యీగ పేళ్లు, A blue fly, నీలీ పక్షి.

సరఘా మధుమక్షి  
కా॥

సరఘా - మధుమక్షికా॥ నీ॥ ౧ - జుంటి  
యీగ పేళ్లు, తేనెటీగ, A bee, మధుమక్షి.

పతంగికాపుష్పికాస్యా

పతంగికా-పుష్పికా॥ నీ॥ ౨-తెరయీగ పేళ్లు,  
A small bee, పతంగ.

ద్దంశస్తు వనమక్షి  
కా॥ అరం॥

దంశః॥ పు॥ వనమక్షికా॥ నీ॥ ౨ - అడవి  
యీగ పేళ్లు, A gadfly, డంశ.

దంశీ (తజ్జాతి రల్పా  
స్యా)

దంశీ॥ నీ॥ ౧-అల్పా = అల్పమైన, తజ్జాతిః  
స్యాత్ = ఆ అడవియీగలజాతి పేరు, అడవి  
దోమ, మకత.

గడ్డోలీ వరటా (ద్వ  
యోః)॥

గడ్డోలీ (పా) గడ్డోలీ-వరటా॥ పు॥ ౨-ఎఱ్ఱ  
తువైద పేళ్లు, కణుదురీగ, A wasp, ఖగ్ర.

భృష్ణారీ చీరుకా

భృష్ణారీ - చీరుకా (పా) ర్షీరుకా-చీరుకా-

చీరీ ఝిల్లికాచ (సమా  
ఇమాః)॥ ౨౪౪॥

(సమా) పతజ్ఞ శల  
భా

ఖద్యోతో జ్యోతి  
రిజ్ఞణః॥

మధువ్రతో మధుక  
రోమధులిక్మధు పా లి  
నః॥ ౨౪౫॥ ద్విరేఫపు  
ష్పలిడ్భృజ్జపట్వదభ్ర  
మరాలయః॥ [ఇద్దిద్దిర  
శ్చచ్చరీకో రో లమ్పా  
బమ్మరశ్చనః]॥ ౨౪౬॥

మయూరో బర్హి  
ణోబర్హి నీలకణోభుజ  
జ్జభుక్॥ శిఖావలశ్శిఖీ  
కే కీ మేఘనాదాను  
లాస్యపి ॥ ౨౪౭

కేకా (వాణీమయూ  
రస్య)

(సమా) చంద్ర)క  
మేచకా ।

శిఖాచూడా

శిఖణ్డస్తు పిచ్ఛబహ్నే  
(నపుంసకే)॥ ౨౪౮॥

చీరీ-ఝిల్లికా॥ నీ॥ ౪-చిమటపేళ్లు, ఈలపురు  
గును, A cricket, ఖోగ్రు.

పతజ్ఞః - శలభః॥ పు॥ ౨ - మిడతపేళ్లు,  
A grasshopper, ఖేగ.

ఖద్యోతః - జ్యోతిరిజ్ఞణః॥ పు॥ ౨ - మిణు  
గులుబూచిపేళ్లు, A firefly, క్రగన్.

మధువ్రతః-మధుకరః - మధులిక్॥ హ॥  
మధుపః-అలీ॥ న్॥ ద్విరేఫః - పుష్పలిక్॥ హ॥  
భృజ్జః-పట్వదః-భ్రమరః - అలిః [ఇద్దిద్దిరః -  
చచ్చరీకః - రోలమ్పః - బంధరః]॥ పు॥ ౧౫-  
తుమ్మెదపేళ్లు, ఇద్దిద్దిర శబ్దము మొదలు ౪-  
అధికనామములు, A large black bee,  
ఆమర.

మయూరః-బర్హిణః-బర్హి॥ న్॥ నీలకణ్ఠః-  
భుజభుక్॥ జ్॥ శిఖావలః - శిఖీ॥ న్॥ కేకీ॥ న్॥  
మేఘనాదానులానీ॥ న్, పు॥ ౯ - నెమిలిపేళ్లు,  
A peacock, ఖోగ.

కేకా॥ నీ॥ ౧ - మయూరస్యవాణీ = నెమిలి  
కూతపేరు, His cry, తలకాణి ఖని.

చంద్ర)కః - మేచకః॥ పు॥ ౨ - నెమిలిపురి  
కన్నపేరు.

శిఖా-చూడా॥ నీ॥ ౨ - నెమిలికూకటిపేళ్లు,  
Crest, శిఖా.

శిఖణ్డః॥ పు॥ పిచ్ఛమ్-బర్హమ్॥ న॥ ౩ - నెమిలి  
పురిపేళ్లు, Peacock's tail, గింత.

ఖగేవిహజ్జ విహగ  
విహజ్జమ విహాయసః ।  
శకునిపక్షి శకుని శకు  
స్త శకు న ద్విజాః ॥  
౨౮౯॥ పతత్త్రిపత్త్రి  
పతగ పతత్పత్తర థా  
ణ్ణజాః । నశో వాజి  
వికిర వివిష్కిర పత  
త్త్రయః॥ ౨౯౦॥ సిహో  
ద్భవాగరుత్మస్తః పిత్స  
న్మోనభసజ్జమాః ।

(తేషాం విశేషా)  
హారీతో మద్గుః కార  
ణ్ణవః ప్లవః॥ ౨౯౧॥  
త్తిరిః కుక్కుభోలావో  
జీవంజీవశ్చకోరకః ।  
కోయష్టిక ప్టిటిభకో  
వర్తకో వర్తికాదయః॥  
౨౯౨॥

ఖగః - విహజ్జః-విహగః-విహజ్జమః-విహ  
యాః॥ ౨౮౯॥ శకుస్తః-పక్షీ॥ ౨౯౦॥ శకునిః-శకుస్తః-  
శకునః-ద్విజః-పతత్త్రి॥ ౨౯౧॥ పత్త్రి॥ ౨౯౨॥ పతగః-  
పతన్॥ ౨౯౩॥ పత్త్రరథః-అణ్ణజః-నశాకాః॥ ౨౯౪॥  
వాజీ॥ ౨౯౫॥ వికిరః - విః - విష్కిరః-పతత్త్రిః-  
సిహోద్భవః-గరుత్మాన్॥ ౨౯౬॥ పిత్సన్॥ ౨౯౭॥ నభ  
సజ్జమాః॥ ౨౯౮॥ - సామాన్యముగాఁ బక్షుల  
పేర్లు, A bird, పక్షి.

హారీతః॥ పు॥ = పచ్చనిపిట్ట, The green  
pigeon, క్షరీత. మద్గుః॥ పు॥ = నీరుకాకి, The  
shag, మద్గు. కారణ్ణవః॥ పు॥ = కన్నెలేడు,  
ప్లవః॥ పు॥ = నీరుకోడి, తిత్తిరిః॥ పు॥ = తీతుపు,  
The francoline partridge, తీతు. కుక్కు  
భః॥ పు॥ = బెళగువ్వ, A wild cock, అచా.  
లావః॥ పు॥ = లావుక, A quail. జీవంజీవః॥  
పు॥ = వన్నెపులుగు, A pheasant, మహ్లా.  
చకోరకః॥ పు॥ = వెన్నెలపులుగు, Perdix  
rufa, కారక. కోయష్టికః॥ పు॥ = చీతుకొక్కెర,  
గడ్డికొంగ, టిటిభకః॥ పు॥ = లకుముకిపిట్ట,  
Jacana, టిక్కి. వర్తకః॥ పు॥ = వెలిచెపిట్ట,  
దొట్టపులుగు, వర్తికా॥ నీ॥ = మీలవల్లంకి,  
ఈ ౧౩ శబ్దములును. తేషాంవిశేషాః = ఆ  
పక్షులలో భేదములు. ఇచటఁ గొందఱు జీవం  
జీవ చకోరకశబ్దములు పర్యాయములనియు,  
వర్తక శబ్దమును ప్రేలింగముగా పఠించి

గరుత్మక్షచ్ఛదాః  
పత్రంపతత్రంచ తనూ  
రుహమ్ |

(స్త్రీ)పక్షతిః పక్ష  
మూలం.

చఞ్చస్త్రాటి (రుభే  
స్త్రీయామ్) || ౨౫౩ ||

ప్రడీ నోడ్డిన సడ్డి  
నా (స్త్రీతాః ఖగగతి  
క్రియాః) |

పేశీ కోశో (ద్విహీ  
నే)ఽఙ్ఙం

కులాయో నిడ(మ  
స్త్రీయామ్) || ౨౫౪ ||

పోతః పాకోఽర్భ  
కోడిమ్భుః పృథుక శ్వా  
బకశ్శిశుః |

స్త్రీపుంసౌ మిథు  
నం ద్వద్వం

వర్తకా వర్తికా శబ్దములు పర్యాయములని  
యుం జెప్పిరి.

గరుత్ - పక్షః - ఛదః || పు || పత్రమ్ - పత  
త్రమ్ - తనూరుహమ్ || న || ౨ - తెక్కల పేళ్లు,  
A wing, పఖ.

పక్షతిః || స్త్రీ || పక్షమూలమ్ || న || ౨ - తెక్కల  
మొదటి పేళ్లు, The root of a wing,  
పఖమూల.

చఞ్చుః - త్రోటిః || స్త్రీ || ౨ - పక్షముక్కు - పేళ్లు,  
The beak, చోచ.

ప్రడీనమ్ || న || = ఎగయుట, Taking fight,  
తతానా. ఉడ్డినమ్ || న || = పాటుట, Soaring,  
తతానా. సడ్డినమ్ || న || = వ్రాలుట, Perching,  
చేతానా. పి - ను, ఏతాః = ఇవి, ఖగగతిక్రియాః =  
పక్షులగతిభేదములు.

పేశీ || స్త్రీ || కోశః || ప్న || అణ్డమ్ || న || ౩ - గ్రండ్లు పేళ్లు.  
పేశీకోశః = ఒక పదమనః కొండలందురు, An  
egg, అండా.

కులాయః || పు || నిడమ్ || ప్న || ౨ - పక్షిగూటి  
పేళ్లు, A nest, ఇంటరా.

పోతః - పాకః - అర్భకః - డిమ్భుః - పృథుకః -  
శాబకః - శిశుః || పు || ౨ - సామాన్యముగా శిశువు  
పేళ్లు, Young of any animal, శిశు.

స్త్రీపుంసౌ - మిథునమ్ - ద్వద్వమ్ || న || ౩ -  
స్త్రీ పురుషుల జంట పేళ్లు, A couple, male  
and female, మిత్రున.

యుగ్మంతు యుగ  
లం యుగమ్॥ ౨౫౭॥

సమూహానివహ  
వ్యూహ సన్దోహ విసర  
వ్రజాః స్తోమాఘ నిక  
రవ్రాత వార సజ్ఘాత  
సచ్చాయాః॥ ౨౫౮॥  
సముదాయ స్సము  
దయ స్సమ వాయ  
శ్చ యోగణః । (స్త్రీ  
యాంతు) సంహతి  
ర్బృహద్దం నికురమ్బం  
కదమ్బకమ్॥ ౨౫౯॥

(బృహదధేదాః)  
(సమై) ర్వర్గః

సజ్ఘసాక్షాతు(జన్తు  
భిః)।

(సజాతీయైః) కులం

యూథం (తిరశ్చాం  
పున్నపుంసకమ్)॥  
౨౬౦॥

(పశూనాం) సమ  
జో౭

యుగ్మమ్ - యుగలమ్-యుగమ్॥ న॥ 3-  
జంటపేళ్లు, A pair or brace, జొడా.

సమూహః - నివహః-వ్యూహః-సన్దోహః-  
విసరః - వ్రజః-స్తోమః-ఓఘః-నికరః-వ్రాతః -  
వారః-సజ్ఘాతః-సచ్చాయః-సముదాయః-సము  
దయః-సమవాయః-చయః-గణః॥ పు॥ సంహ  
తిః॥ నీ॥ బృహద్దమ్-నికురమ్బమ్-కదమ్బకమ్॥ న॥  
౨౨-గుంపుపేళ్లు, A flock or multitude,  
సమూహ.

బృహదధేదాః=ఇతర జెప్పబడునవి సమూహ  
విశేషముల పేళ్లు. వర్గః॥ పు॥ ౧-సమైః=ఒక  
తీరువస్తువుల గుంపుపేరు, A multitude of  
similar things, సమూహ.

సజ్ఘః-సాక్షాతుః॥ పు॥ ౧-జన్తుభిః=ప్రాణిసమూ  
హముపేరు, An assembly of animals,  
జొడా.

కులమ్॥ న॥ ౧-సజాతీయైః=సజాతీయము  
లైన ప్రాణిసమూహముపేరు, A multitude  
of homogeneous animals, కుల.

యూథమ్॥ పు॥ ౧-తిరశ్చామ్=తిర్యగ్జంతు  
సమూహముపేరు, A flock of birds or  
beasts, జొడా.

సమజః॥ పు॥ ౧-పశూనామ్=పశువులగుంపు  
పేరు, A herd of beasts, జొడా.

(సేవ్యాం) సమా  
జోఽ

సమాజః॥పు॥౧-అసేవ్యామ్ = పశువులకంటె  
నన్యమయిన నరపక్ష్యాది సమూహము పేరు,  
An assembly of men &c. समाज.

(ధనధర్మిణామ్) ।  
(స్యా) న్నికాయః

నికాయః॥పు॥౧-సధర్మిణామ్ = ఒక్క విధ  
మయిన నడకగలవారియొక్క గుంపుపేరు,  
An association of persons performing  
like duties.

పుష్కరాశీ తూత్క  
రః కూట (మస్త్రీ  
యామ్)॥ ౨౫౯॥

పుష్కః-రాశిః-ఉత్కరః॥పు॥ కూటమ్॥ ప్ష  
ర-ధాన్యాదిసమూహముపేర్లు, A heap of  
grain, శేర.

కాపోత శౌక మా  
యూర తైత్తిరాదీని(త  
ద్గణే)।

కాపోతమ్॥ న॥ = పాపురములగుంపు, A  
flock of doves. శౌకమ్॥న॥ = చిలుకలగుంపు,  
of parrots. మాయూరమ్॥ న॥ = నెమిళ్ల  
గుంపు, of peacocks. తైత్తిరమ్॥న॥ = తీతు  
వులగుంపు, of francoline partridges.  
ఆదిపదముచేత మఱియు, తద్గణే = ఆయాగుం  
పున కీలాగున తెలియునది.

(గృహసక్తాః పక్షి  
మృగా శ్చేకాః(స్వ)  
ర్గృహ్యాకా (శ్చతే)॥  
౨౬౦॥

చేకాః (పా) సేకాః-గృహ్యాకాః॥పు॥ ౨౬౦  
గృహసక్తాః = పెంపబడి యిల్లు మరగిన, పక్షి  
మృగాః = పక్షులకును మృగములకును పేర్లు,  
Domesticated birds or beasts, पाञ्च  
पक्षी.

ఇతి సింహాదివర్గః.

సింహము మొదలైన వానితో, జేరిన  
పదసమూహము ముగిసెను.

మనుష్యా మాను  
షా మర్త్యా మనుజా

మనుష్యః-మానుషః-మర్త్యః-మనుజః -  
మానవః-నరః-పుమాన్॥ న॥ పశ్చిజనః-పురు



మాన్వా నారాః ।  
(స్యః)పుమాంసఃపృష్ఠ  
జనాః పురుషాః పూ  
రుషా నరః॥ ౨౬౧॥

స్త్రీయోషి దబలా  
యోషానారీ నీమన్తీ  
వధూః । ప్రతీపదర్శినీ  
వామా వనితా మహి  
లా (తథా)॥ ౨౬౨॥

(విశేషా) స్త్యజ్జ  
నా భీరూః కామినీ  
వామలోచనా । ప్రమ  
దాభామినీ కాంతా లల  
నా చనితమ్బినీ॥౨౬౩॥  
సుందరీ రమణీ రామా

కోపనా (సైవ)భా  
మినీ ।

వరారోహః మత్త  
కాశి న్యుత్తమా వర  
వర్ణినీ ॥ ౨౬౪॥

మఃపూరుషః-నా॥ ఋ, పు॥ ౧౧-మనుష్యుల  
పేళ్లు, Man; mankind, ఆదామీ, <sup>१</sup>మన్తా.

స్త్రీ-యోషిత్ ॥ నీ॥ (పా) యోషితా॥ ఆ॥  
అబలా-యోషా (పా) జోషా-నారీ-నీమన్తీ-  
వధూః-ప్రతీపదర్శినీ-వామా-వనితా - మహి  
లా॥ నీ॥ ౧౧ - సామాన్యముగా స్త్రీ పేళ్లు,  
A woman or female, ఆనీ.

అజ్ఞనా = మంచి అవయవములు గలది,  
Well shaped, కొమలాంగి. భీరూః = భయ  
ముగలది, Timid, ఖీర. కామినీ = మిగుల  
గామముగలది, Loving, కామిని. వామలో  
చనా = మంచి కన్నులు గలది, Having fine  
eyes. ప్రమదా = మిక్కిలి మదముగలది,  
భామినీ = శృంగార చేష్టగలది, (పా) మానినీ =  
ప్రణయకోపముగలది, మౌనినీ. కాంతా = మిక్కి  
లిచక్కనిది, కాంతా. లలనా = వేడుకగలది,  
తలనా. నితమ్బినీ = గొప్ప పిఱుదులు గలది,  
సుందరీ = రూపలావణ్యముగలది, Handsome,  
మృదలీ. రమణీ = నాయకుని రమింపజేయునది,  
రమణి. రామా = గీతకళాదులు నేర్చి రమించు  
నది॥ నీ॥ ౧౨-స్త్రీ విశేషముల పేళ్లు.

కోపనా-భామినీ॥ నీ॥ ౨-కోపముగల స్త్రీ  
పేళ్లు, A passionate woman, క్రుడ ఆనీ.

వరారోహః-మత్తకాశినీ (పా) మత్తకాశినీ-  
ఉత్తమా-వరవర్ణినీ॥ నీ॥ ౪-ఉత్తమస్త్రీ పేళ్లు,  
A handsome healthy and affectionate  
woman.

(కృతాభిషేకా)  
మహిషీ

మహిషీ॥ నీ॥ ౧ - కృతాభిషేకా = రాజు  
పట్టపుదేవి పేరు, A queen, రాణి.

భోగిన్యో (౭ న్యా  
నృపస్త్రీయః)॥

భోగిన్యః॥ నీ॥ ౧ - అన్యః నృపస్త్రీయః =  
పట్టపుదేవికంటెఁ దక్కిన రాజస్త్రీల పేరు,  
Other wives of a king, राजा की अन्य  
स्त्रियाँ.

పత్నీ పాణిగృహీ  
తీచ ద్వితీయా సహ  
ధర్మిణీ ౨౬౫॥ భా  
గ్యాజాయా (౭ ధపుం  
భూమ్ని) దారాః

పత్నీ-పాణిగృహితీ-ద్వితీయా-సహధర్మిణీ-  
భార్యా-జాయా॥ నీ॥ దారాః॥ పు, బ॥ ౭-అగ్ని  
సాక్షికముగా వివాహముచేసికొన్నదానిపేళ్లు.  
మొదటి ౪ ను యజ్ఞాధికారముగల పెండ్లాము  
నకును, తక్కిన ౩ ను సామాన్యమయిన  
పెండ్లామునకును పేళ్లని కొందఱుందురు,  
A wife, पत्नी.

(స్యాత్తు) కుటుమ్బి  
నీ॥ పురస్థి

కుటుమ్బినీ-పురస్థి॥ నీ॥ ౨-పుత్రభృత్యాది  
కుటుంబముగల స్త్రీ పేళ్లు, A matron,  
कुलवधू.

సుచరిత్రాతు సతీ  
సాధ్వీ పతివ్రతా॥  
౨౬౬॥

సుచరిత్రా-సతీ-సాధ్వీ-పతివ్రతా॥ నీ॥ ౪-  
పతివ్రతపేళ్లు, A virtuous and faithful  
wife, सती.

కృతసాపత్ని కా౭  
ధూధా౭ధివిన్నా౭

కృతసాపత్నికా - అధూధా-అధివిన్నా॥  
నీ॥ ౩-పెద్దపెండ్లాముపేళ్లు, The first wife,  
पहली स्त्री.

ధన్వయంవరాపతిం  
వరాచవర్యా౭

ధన్వయంవరా-పతింవరా-వర్యా॥ నీ॥ ౩-తన  
తటనే మగని వరించు స్త్రీ పేళ్లు, A bride  
choosing her husband, स्वयंवरा.

ధ కులస్త్రీ కులపా  
లికా॥ ౨౬౭॥

కులస్త్రీ-కులపాలికా॥ నీ॥ ౨-వ్యభిచారము  
లేమిచేత కులమును కాపాడుకొను స్త్రీ పేళ్లు,  
A chaste woman, पतिव्रता.

కన్యాకుమారి	కన్యా (ప) కన్యకా-కుమారి   సీ   ౨-మొదటి వయస్సున నున్న పెండ్లి కాని పడుచు పేళ్లు, A virgin, కుమారి.
గౌరీతు సన్నికాఽ- నాగతార్తవా	గౌరీ-సన్నికా - అనాగతార్తార్తవా   సీ   ౩-సమర్థుడని పడుచు పేళ్లు, A girl who has not menstruated, గౌరీ.
(స్యా) స్మధ్యమా దృష్టరజా	మధ్యమా-దృష్టరజాః   సీ   ౧-క్రొత్తగా సమర్థుడైన పడుచు పేళ్లు, A girl arrived at puberty, సయానీ.
స్తరుణీ యవతి (స్సమే)   ౨౬౮	తరుణీ (పా) తలునీ-యువతిః   సీ   ౨-జవ్వని-3౦ ఏండ్లకు లోబడిన వయస్సుగలది, A young woman, యువతి.
(సమా) స్నుషా జనీవధ్వ	స్నుషా-జనీ-వధూః   సీ   ౩-కోడలి పేళ్లు, A daughter-in-law, వధ్వా.
శ్చిరణ్ణీ తు సువా సినీ	చిరణ్ణీ-సువాసినీ (పా) స్వవాసినీ   సీ   ౨-పేరంటాలిపేళ్లు, స్వవాసినీ యను పాఠము నందుఁ బుట్టినట్లనున్న స్త్రీ పేళ్లు, A married woman staying in her father's house, సువాసినీ.
ఇచ్ఛావతీ కామః కా (స్యా)	ఇచ్ఛావతీ - కాముకా   సీ   ౨ - ధనాదుల యందు ఆశ గల స్త్రీ పేళ్లు, A woman covetous of wealth; eager for food, etc., ఇచ్ఛావతి.
ద్వృషస్యస్త్రీ తు కాముకీ   ౨౬౯	వృషస్యస్త్రీ - కాముకీ   సీ   ౨ - రతియం దాసక్తిగల స్త్రీ పేళ్లు, A lustful woman, కామీణి.
(కాన్తార్థినీ తు యా యాతి సక్లేతం సా)	అభిసారికా   సీ   ౧-కాన్తార్థినీ=పురుషునిం గోరినదై, సంకేతమ్=సంకేతస్థలమునుగూర్చి,

౭భిసారికా

యాయాతి సా = పోవుచున్న స్త్రీ పేరు,  
A woman going to an assignation,  
అభిసారికా.

పుంశ్చరీ ధర్షణీబద్ధ  
క్యసతీ కుల తేత్వరీ  
స్వైరిణీ పాంసురా

పుంశ్చరీ - ధర్షణీ (పా) చర్షణీ - బద్ధకీ -  
అసశీ-హరిటా-ఇత్వరీ-స్వైరిణీ - పాంసురా|| నీ||  
అంకులాడిపేళ్లు, An unchaste woman,  
కృతకా.

(భస్యా) దశిశ్వీ  
(శిశునా వినా) ।

అశిశ్వీ|| నీ|| ౧-శిశునావినా=బిడ్డలేని స్త్రీ  
పేరు, A childless woman, వాణ్.

అవీరా (నిష్పతి  
సతా)

అవీరా|| నీ|| ౧ - నిష్పతిసతా=మగడును  
బిడ్డలునులేని స్త్రీ పేరు, A woman having  
neither husband nor children, పతి-పుత్ర  
హీన స్త్రీ.

విశ్వస్తా విధవే  
(సమే)|| ౨౭౧||

విశ్వస్తా-విధవా|| నీ|| ౨-పెనిమిటిలేని స్త్రీ  
పేళ్లు, A widow, విధవా.

ఆలిససఖీ వయస్యా  
చ

ఆలిస-సఖీ-వయస్యా|| నీ|| ౩-చలికత్తెపేళ్లు,  
A woman's female friend, సహేలి.

పతివత్సీ సభర్తృ  
కా

పతివత్సీ-సభర్తృకా|| నీ|| ౩-మగనాలిపేళ్లు,  
A woman whose husband is living,  
సృహగిని.

వృద్ధా పలిక్సీ

వృద్ధా-పలిక్సీ|| నీ|| ౨-ముదిసిన స్త్రీ పేళ్లు,  
An old or grey haired woman, వృణీ.

ప్రాజ్ఞ తు ప్రజ్ఞ

ప్రాజ్ఞ-ప్రజ్ఞ|| నీ|| ౨ - తాకికవ్యవహారము  
నందు మిక్కిలి యెఱుకగల స్త్రీ పేళ్లు, An  
intelligent woman, ప్రాజ్ఞి.

ప్రాజ్ఞ తు ధీమతీ||  
౨౭౨||

ప్రాజ్ఞ-ధీమతీ|| నీ|| ౨ - ఎక్కువబుద్ధి గల  
స్త్రీ పేళ్లు, A wise woman, ధీమతీ.

శూద్రీ (శూద్రస్య

శూద్రీ|| నీ|| ౧-శూద్రస్యభార్య=శూద్ర

భార్యాస్యా)

జాతి కానిదైనను శూద్రుని పెండ్లాము పేరు,  
The wife of a Sudra, శూద్రాణి.శూద్రా (తజ్జాతి  
రజ్జనా) ।శూద్రా॥ నీ॥ ౧ - తజ్జాతిః అజ్ఞనా=శూద్ర  
జాతియందుః బుట్టిన స్త్రీ పేరు, A woman  
of the Sudra tribe, శూద్రాణి.ఆభీరీ తు మహా  
శూద్రీ (జాతిపుంయో  
గయో స్సమే)॥

౨౭౩॥

ఆభీరీ-మహాశూద్రీ॥ నీ॥ ౨ - జాతిపుంయో  
గయోః సమే = గొల్లజాతి స్త్రీకిని గొల్లని  
పెండ్లామునకును పేళ్లు, A milk woman or  
milkman's wife, అహీరిని.ఆర్యాణీ (స్వయ)  
మర్యా (స్వాత్)ఆర్యాణీ-ఆర్యా॥ నీ॥ ౨ - వైశ్యజాతియందుః  
బుట్టిన స్త్రీ పేళ్లు, A vaisya woman,  
వైశ్యా.క్షత్రియాక్షత్రియా  
ణ్యపి ।క్షత్రియా-క్షత్రియాణీ॥ నీ॥ ౨ - క్షత్రియ  
జాతియందు బుట్టిన క్షత్రియునకుగాని మరి  
యొకనికిగాని పెండ్లామయిన స్త్రీ పేళ్లు,  
A kshatriya woman, క్షత్త్రాణి.ఉపాధ్యాయా పు  
పాధ్యాయాఉపాధ్యాయా-ఉపాధ్యాయా॥ నీ॥ ౨ - తనం  
తటనే చదువుచెప్పెడి స్త్రీ పేళ్లు, A female  
teacher, అధ్యాపికా.స్వాదాచార్యా (పి  
చ స్వతః)॥ ౨౭౪॥ఆచార్యా॥ నీ॥ ౧ - తనంతటనే మంత్ర  
వ్యాఖ్యానముచేసెడి స్త్రీ పేరు, A spiritual  
instructress, ఆచార్యా.ఆచార్యానీ (తు  
పుంయోగే)ఆచార్యానీ॥ నీ॥ ౧ - తానుమూఢురాలైనను,  
పుంయోగే=ఆచార్యునిపెండ్లామైన స్త్రీ పేరు,  
The wife of a spiritual preceptor.  
ఆచార్య కీ జ్ఞి.

(స్యా) దర్శి

అర్శి॥ నీ॥ ౧ - తాను శూద్రురాలైనను

	వైశ్యుని పెండ్లము పేరు, Wife of a vaisya, వేష్యా.
క్షత్రియీ (తథా)	క్షత్రియా    నీ    ౧-తాను వైశ్యురాలయి నను క్షత్రియుని పెండ్లము పేరు, Wife of a kshatriya, క్షత్రియాణి.
ఉపాధ్యాయా న్య పాఠ్యాయీ	ఉపాధ్యాయానీ - ఉపాధ్యాయీ    నీ    ౨-ఉపాధ్యాయుని పెండ్లము పేర్లు, Wife of a tutor, తపాఠ్యాణి.
పోటా (స్త్రీ పుం సలక్షణా)    ౨౭౫	పోటా    నీ    ౧-స్త్రీ పుంసలక్షణా = స్త్రీ పురుషుల లక్షణములు (మీసలు) గల స్త్రీ పేరు, A masculine woman.
వీరపత్నీ వీరభార్య	వీరపత్నీ - వీరభార్య    నీ    ౨ - వీరుని పెండ్లము పేర్లు, A hero's wife, వీరపాత్నీ.
వీరమాతా తు వీర నూః	వీరమాతా    ఋ    వీరనూః    నీ    ౨-వీరుని తల్లిపేర్లు, A hero's mother, వీర మాతా.
జాతాపత్య ప్రజా తా చ ప్రసూతా చ ప్రసూతికా    ౨౭౬	జాతాపత్య-ప్రజాతా-ప్రసూతా-ప్రసూతి కా (పా) ప్రసూతకా    నీ    ౪-జాతంతరాలిపేర్లు, A woman recently delivered.
(స్త్రీ) నగ్నికాకోటవీ (స్యా)	నగ్నికా (పా) లగ్నికా-కోటవీ    నీ    ౨-దిన మొలతో నుండు స్త్రీ పేర్లు, A naked woman, నగ్ని కా.
ద్వూతీ సంచారికే (సమే)	ద్వూతీ-సంచారికా    నీ    ౨ - దూతికపేర్లు, A female messenger or go-between, ద్వైతీ.
కాత్యాయ (న్యర్థ వృద్ధాయా కాపాయ వసనా ౭ధవా)    ౨౭౭	కాత్యాయనీ    నీ    ౧ - యా అర్థవృద్ధా = సగము ముదిసి, కాపాయవసనా = కావించిన కట్టి, అధవా=విధవై యున్న స్త్రీ పేరు.

పైరస్థి) (పరవేశ్య  
స్థా) స్వవశా శిల్పకా  
రికా)

పైరస్థి||సీ|| ౧-స్వవశా=స్వతంత్రురాలై,  
పరవేశ్యస్థా = పరగృహముననుండి, శిల్పికా  
రికా=గంధలేపన తిలక నిర్మాణాదులగు పనులు  
చేయు స్త్రీ పేరు.

అసిక్నీ (స్యాదవ్య  
ధాయా ప్రేష్యాస్తః  
పురచారిణీ)|| ౨౭౮||

అసిక్నీ|| సీ|| ౧ - అవృద్ధా=ముదుసలిగాక,  
ప్రేష్యా = రాజస్త్రీలు చెప్పినపని చేయుచు,  
అస్తఃపురచారిణీ=అంతఃపురమున నుండు స్త్రీ  
పేరు.

వారస్త్రీ గణికా  
వేశ్యా రూపాజీవా ౭

వారస్త్రీ-గణికా-వేశ్యా-రూపాజీవా|| సీ||  
౪ - లంజెపేళ్లు, A courtesan or harlot,  
వేశ్యా.

(ధసాజనైః సత్కృ  
తా) వారముఖ్యా  
(స్యా)

వారముఖ్యా|| సీ|| ౧ - జనైః=జనులచేత,  
సత్కృతా = సత్కరింపబడిన, సా=ఆ లంజె  
పేరు, గణికా.

కుట్టనీ శమ్భలీ  
(సమే)|| ౨౭౯||

కుట్టనీ-శమ్భలీ (పా) సమ్భలీ||సీ|| ౨-కుంఠ  
నకతైపేళ్లు, లంజెను విటునికి దార్చునది,  
A procuress, కుటనీ.

విప్రశ్నికా త్వీక్ష  
ణికా దైవజ్ఞా ౭

విప్రశ్నికా-ఈక్షణికా-దైవజ్ఞా|| సీ|| ౩ -  
వేల్పుసానిపేళ్లు, శుభ శుభములను దెలిసినది,  
A fortune-teller.

ధరజస్వలాస్త్రీ  
ధర్మిణ్యవిరాత్రేయీమ  
లిసి పుష్పవత్సవి|| ఋ  
తుమత్యప్యదక్యాపి

ధరజస్వలా - స్త్రీధర్మిణీ - అవిః-ఆత్రేయీ-  
మలిసి - పుష్పవతి - ఋతుమతీ-ఉదక్యా|| సీ||  
౫-ముట్టయిన స్త్రీ పేళ్లు, A woman in  
her courses, రజఃఖలా.

(స్యా) ద్రజః పుష్ప  
మార్తవమ్ |

రజః|| సీ|| పుష్పమ్ - ఆర్తవమ్|| స|| ౩-  
ముట్టునెత్తురుపేళ్లు, The courses, రజ,

శ్రద్ధాలుద్దోహదవతీ

శ్రద్ధాలుః-దోహదవతీ||సీ|| ౧-గర్భవశమున

మంచివస్తువులనుగోరు (స్త్రీ) పేళ్లు, వేవిళ్లుగలది,  
A pregnant woman longing for any thing.

నిష్కలా విగతా  
ర్తవా॥ ౨౮౧॥

నిష్కలా (పా) నిష్కలీ-విగతార్తవా॥ నీ॥  
౨-ముట్లుడిగిన (స్త్రీ) పేళ్లు, A woman past  
child bearing, నిశ్కలా.

ఆపన్నసత్త్వా (స్యా)  
ద్ధర్మిణ్యస్తర్వత్నీ చ  
గర్భిణీ॥

ఆపన్నసత్త్వా-గుర్విణీ-అస్తర్వత్నీ-గర్భిణీ॥  
నీ॥ ౪ - గర్భిణీ (స్త్రీ) పేళ్లు, A pregnant  
woman, గర్భిణీ.

(గణికాదేస్తు) గణి  
క్యం గార్భిణం యావ  
తం (గణే)॥ ౨౮౨॥

గణిక్యమ్ - గార్భిణమ్ - యావతమ్॥ న॥  
౩ - గణికాదేః గణే = వరుసగా గణికా సమూ  
హమునకును (An assemblage of har-  
lots, గణికాః కా సమూహ); గర్భిణీ సమూ  
హ ము నకును (—of pregnant women,  
గర్భిణీ జ్ఞానీ కా సమూహ); యువతీ సమూహ  
మునకును (—of young women, యువతి యో  
కా సమూహ).

పునర్భూర్దిధిషూ  
(రూఢా ద్వి)

పునర్భూః-దిధిషూః॥ నీ॥ ౨ - ద్విః = రెండు  
మాటులు, రూఢా = పెండ్లిగిరిన (స్త్రీ),  
A virgin widow re-married.

(స్తస్యా) దిధిషుః  
(పతిః)॥

దిధిషుః॥ పు॥ ౧-తస్యాః పతిః = దాని రెండవ  
మగని పేరు, Her second husband,  
दूसरा पति.

(సతుద్విజ్ఞో) ౭  
క్రేదిధిషుః (సైవ య  
స్య కుటుంబిణీ॥ ౨౮౩॥

అక్రేదిధిషుః॥ పు॥ ౧ - ఆ మాటుమనువు  
దానియందు బిడ్డలగన్న ద్విజునిపేరు, One  
to whom she has borne children.

కానీనః (కన్యకా  
జాత స్సృణో)

కానీనః॥ ౧ - కన్యకాజాతః సుతః = పెండ్లి  
కానిపడుచుకొడుకుపేరు, Son of an un-  
married woman, కానీన.



(౭౪) సుభగానుతః |  
సౌభాగినేయః

(సౌభ) త్పారస్త్రీ  
ణేయ (స్తుపరస్త్రీ  
యాః) || ౨౮౪ ||

పైతృష్వసేయః  
(సౌత్) పైతృష్వ  
స్రీయశ్చ (పితృష్వ  
సః) |

(సుతో మాతృష్వ  
సుతైచ్చవం)

వైమాత్రేయో  
విమాతృజః || ౨౮౫ ||

(అథ) బాన్ధకినేయ  
స్సాన్ధిద్భనుల శ్చాన్ధీ  
నుతః | కాలటేయః  
కాలటేరో

(భిక్షుకీతు సతీ  
యది తదా) కాలటి  
నేయో (౭స్యాః) కా  
లటేయో (౭పిచా  
త్మజః) |

ఆత్మజస్తనయస్సా  
ను సుతః పుత్రః

సుభగానుతః-సౌభాగినేయః || పు || ౨-భాగ్య  
వంతురాలి కొడుకుపేళ్లు, Son of an aus-  
picious mother.

పారస్త్రీణేయః || పు || ౧ - పరస్త్రీయాః =  
పరస్త్రీకి బుట్టిన కొడుకుపేడు, Son by  
another's wife.

పైతృష్వసేయః - పైతృష్వస్రీయః || పు ||  
౧-పితృష్వసః = తంస్త్రీతో బుట్టినదానికొడుకు  
పేళ్లు, మేనత్తకొడుకు, Paternal aunt's  
son, క్రుకెరా భాణ్.

మాతృష్వసః సుతశ్చపివమ్ = తల్లితో  
బుట్టినదానికొడుకును ఇట్లే, మాతృష్వసేయః-  
మాతృష్వస్రీయః అనబడును, Maternal  
aunt's son, మమెరా భాణ్.

వైమాత్రేయః-విమాతృజః || పు || ౧-సవతి  
తల్లి కొడుకు పేళ్లు, Step-mother's son,  
సౌతెలా భాణ్.

బాన్ధకినేయః-బన్ధులః-అసతీనుతః-కాలటే  
యః-కాలటేరః || పు || ౫ - అంకులాడికొడుకు  
పేళ్లు, A bastard, Son of a disloyal  
wife, భక్తూ.

కాలటినేయః-కాలటేయః || పు || ౧-పతివ్రత  
యై భిక్షార్థముగా గృహములనుగూర్చి సంచా  
రముచేయు స్త్రీయొక్క కొడుకునకు పేళ్లు,  
A son of a female beggar, కౌలటేయ.

ఆత్మజః-తనయః-నూనుః-సుతః-పుత్రః ||  
పు || ౫-కొడుకుపేళ్లు, A son, క్రుక.

(స్త్రీయాం త్వమీ॥  
౨౫౭॥ ఆహుద్ధహిత  
రం సర్వే)

౭పత్యం తోకం  
(తయో స్సమే)।

(స్వజాతే) త్వార  
సారస్య

తాతస్తుజనకః పి  
తా॥ ౨౫౮॥

జనయిత్రి ప్రసూ  
రాతా జననీ  
భగినీ స్వసా।

ననద్దాతు (స్వసా  
పత్య)

౧౨౨౨౨౨౨౨ (సు  
తాత్మజా)॥ ౨౫౯॥

(భార్యాస్తు భ్రాతృ  
వర్గస్య) యా త రః  
(స్యః పరస్పరమ్)।

అమీ సర్వే = ఈ గి ను, స్త్రీయామ్ = స్త్రీ  
లింగమందును వర్తించి, దుహితరమాహుః =  
కూతుపేళ్లగును. అపుడు, ఆత్మజా-తనయా-  
సూనుః-సూతా-పుత్రీ-పుత్రికా-దుహితా॥ఋ॥  
అని రూపంబులు, A daughter, పుత్రీ.

అపత్యమ్-తోకమ్॥ న॥ ౨-కొడుకునకును  
కూతునకును సమానమైన పేళ్లు, Off-  
spring, సంతాన.

భౌరసః-భౌరస్యః॥ పు॥ ౨-స్వజాతే-సవర్ణ  
వివాహ స్త్రీయందుఁ దనవలనఁ బుట్టిన కొడుకు  
పేళ్లు, A legitimate son, औरस पुत्र.

తాతః-జనకః-పితా॥ ఋ॥ పు॥ ౩-తంత్రి  
పేళ్లు, Father, पिता.

జనయిత్రి-ప్రసూః-మాతా॥ ఋ॥ జననీ॥  
సీ॥ ౪-తల్లిపేళ్లు, Mother, माता.

భగినీ-స్వసా॥ ఋ॥ సీ॥ ౨-తోఁబుట్టినదాని  
పేళ్లు, Sister, बहन.

ననద్దా (పా) ననాద్దా॥ ఋ॥ సీ॥ ౧-మగనికి  
తోఁబుట్టినదానిపేరు, అఁడుబిడ్డ, Husband's  
sister, ननद.

నస్త్రీ (పా) నస్తా॥ ఋ॥ పౌత్రీ॥ సీ॥ ౨-  
సూతాత్మజా=కొడుకు కూతునకును, కూతు  
కూతునకును పేళ్లు, మనుమరాలు, Grand-  
daughter, पोती, नाती.

యాతరః॥ ఋ॥ సీ॥ బ॥ ౧-భ్రాతృవర్గస్య =  
తోడఁబుట్టినవారియొక్క, భార్యాస్తు = పెం  
డ్లాలు, పరస్పరమ్ = తమలోఁ దమకు పేరు,  
తోడితోడంపు, याता.

ప్రజావతీ భ్రాతృ  
జాయా

ప్రజావతీ-భ్రాతృజాయా॥ నీ॥ ౨-తోడఁ  
బుట్టినవాని పెండ్లము పేళ్లు, అన్నపెండ్లమని  
కొండలు, మామీ.

మాతులానీతు మా  
కులీ॥ ౨౯౦॥

మాతులానీ-మాతులీ॥ నీ॥ ౨-మేనమామ  
పెండ్లము పేళ్లు, Maternal uncle's wife,  
మామీ.

(పతిపతోష్ఠిః ప్ర  
సూః) శ్వశ్రూః

శ్వశ్రూః॥ నీ॥ ౧-పతిపతోష్ఠిః ప్రసూః=  
మగనితల్లి, లేక పెండ్లముతల్లి, అత్త,  
Mother-in-law, సాస.

శ్వశుర (స్తు పితా  
తయోః)।

శ్వశురః॥ పు॥ తయోఃపితా=మగనితండ్రి  
కిని పెండ్లము తండ్రికిని పేరు, మామ,  
Father-in-law, సశ్రు.

పితృర్భ్రాతృ పితృ  
వ్య (స్సాన్యత్)

పితృవ్యః॥ పు॥ ౧ - పితృర్భ్రాతృ=తండ్రి  
తోఁబుట్టినవానిపేరు, Paternal uncle,  
చాచా, కాకా.

(మాతుర్భ్రాతృ  
తు) మాతులః॥  
౨౯౧॥

మాతులః॥ పు॥ ౧ - మాతుర్భ్రాతృ=  
తల్లితోఁబుట్టినవానిపేరు, మేనమామ,  
Maternal uncle, మామా.

స్వాలా(స్సృర్భ్రాతృ  
తరః పత్నీయః)

స్వాలాః (పా) శ్వాలాః॥ పు, బ॥ ౧ -  
పత్నీయః భ్రాతరః = పెండ్లము తోఁబుట్టిన  
వారిపేరు, బావమఱదులు, Wife's bro-  
thers, సాతా.

(స్వామినో) దేవృ  
దేవరా।

దేవా॥ ఋ॥ దేవరః॥ పు॥ ౨-స్వామినః=  
పెనిమిటితోఁబుట్టినవాని పేళ్లు, Husband's  
brother, జెడ డేవర.

స్వస్రీయోభాగినే  
య (స్సాన్యత్)

స్వస్రీయః - భాగినేయః॥ పు॥ ౨-తోడఁ  
బుట్టినదానికొడుకు పేళ్లు, మేనల్లుడు, Sister's  
son, మానజా.

జామాతా (దుహితః పతిః)॥ ౨౯౨॥

జామాతా॥ పు॥ ఋ॥ ౧-దుహితః పతిః = కూతుమగనిపేరు, అల్లుడు, Son-in-law, దామాద.

పితామహః పితృ పితా

పితామహః॥ పు॥ పితృపితా॥ ఋ॥ ౨ - తండ్రి తండ్రిపేళ్లు, తాత, Paternal grand-father, దాదా.

(తత్పితా) ప్రపితా మహః

ప్రపితామహః॥ పు॥ ౧ - తత్పితా = తాత తండ్రి, ముత్తాత, Paternal great grand-father, పర దాదా.

(మాతృ) ర్మాతా మహః (ద్యేవం)

ఏవమ్ = ఇక్లే, మాతామహః = తల్లితండ్రి Maternal grandfather, నానా. ప్రమాతామహః = తల్లి తాత, Maternal great grandfather, పర నానా అ నఁ బ డు దు రు ఇవి ॥పు॥

సపిణ్డా (స్తు) సనా భయః॥ ౨౯౩॥

సపిణ్డాః - సనాభయః॥ పు॥ ౨-ఏడుతరము లకు లోఁబడిన జ్ఞాతుల పేళ్లు, Kinsmen వఱ్ఱ.

సమానోదర్య సోదర్య సగర్భ్య సహజా (స్సమాః)

సమానోదర్యః - సోదర్యః - సగర్భ్యః - సహజః॥ పు॥ ౪ - ఒకతల్లికొడుకుల పేళ్లు. A brother of the whole blood, వాళ్లే.

సగోత్ర బాన్ధవజాతి బన్ధస్త్వజనా (స్సమాః)॥ ౨౯౪॥

సగోత్రః-బాన్ధవః-జాతిః-బన్ధః-స్త్వ-స్త్వజనః॥ పు॥ ౬-ఒకగోత్రము గల జ్ఞాతుల పేళ్లు. A distant kinsmen, వఱ్ఱ.

జ్ఞాతేయం బన్ధతా (తేషాం క్రమాద్భావ సమూహయోః)।

జ్ఞాతేయమ్॥ న॥ ౧-బన్ధతా॥ సీ॥ ౧ - ఈ రెండును, క్రమాత్ = వరుసగా, తేషాంభావ సమూహయోః = జ్ఞాతిభావమునకును (Relation-ship, వఱ్ఱ), బంధుసమూహమున

కను (Aggregate of kinsmen), జాతిభావ  
మనగా దాయాదత్వము.

ధవః ప్రియః పతి  
ర్భర్తా

ధవః-ప్రియః-పతిః-భర్తా॥ ఋ॥ పు॥ మగని  
పేళ్లు, Husband, పతి.

జార స్తూపపతి(స్స  
మా)॥ ౨౯౫॥

జారః-ఉపపతిః॥ పు॥ ౨-అంకుమగనిపేళ్లు,  
Paramour, ఇష్టపతి.

(అమృతే జారజః)  
కుడ్డో

కుడ్డో॥ పు॥ ౧-అమృతే=మగడు జీవించి  
యుండఁగా, జారజః=అంకుమగనికిఁ బుట్టిన  
కొడుకుపేరు, An adulterine, జారజ.

(మృతేభర్తరి) గో  
లకః

గోలకః॥ పు॥ ౧ - భర్తరిమృతే=మగడు  
చనిపోయిన వెనుక అంకుమగనికిఁ బుట్టిన  
కొడుకుపేరు, A widow's bastard.

భ్రాత్రీయో భ్రాతృ  
జో

భ్రాత్రీయః (పా) భ్రాతృవ్యః-భ్రాతృజః॥  
పు॥ ౨ - తోడఁబుట్టినవాని కొడుకుపేళ్లు,  
A brother's son, భ్రాతృజా.

(భ్రాతృ భగిన్యా)  
భ్రాతరా (పుభా)॥  
౨౯౬॥

భ్రాతరా॥ ఋ, పు, ద్వి॥ ౧-భ్రాతృభగిన్యా  
ఉభా=తోడఁబుట్టిన యన్న చెల్లెండ్రకుఁగాని,  
తమ్ముడు అక్కలకుఁగాని పేరు. Brother  
and sister, భ్రాతృ-వహన.

మాతాపితరా పిత  
రా మాతరపితరా ప్ర  
సూజనయితారా॥

మాతాపితరా॥ ఋ॥ పితరా॥ ఋ॥ మాతర  
పితరా॥ అ॥ (ప) ఋ॥ ప్రసూజనయితారా॥  
ఋ, పు, ద్వి॥ ౪-తల్లిదండ్రులపేళ్లు, Father  
and mother, మాతా పితా.

శ్వశూశ్వశుకా  
శ్వశురా

శ్వశూశ్వశురా-శ్వశురా॥ పు, ద్వి॥ ౨-  
అత్తమామలకు పేళ్లు, Husband's or  
wife's father and mother, శాస శమర.

పుత్రై (పుత్రశ్చ  
దుహితాచ)॥ ౨౯౭॥

దమ్పతీ జమ్పతీజా  
యాపతీ భార్యాపతీ  
(చతో)॥

గర్భాశయో జరా  
యుః (పుం) స్యుల్బంచ  
కలలో (౭) స్త్రీయా  
మ్॥ ౨౯౮॥

సూతిమాసో వై జ  
ననో

గర్భో భూణ  
(ఇమా సమా)॥

తృతీయా ప్రకృతి  
శ్శణ్డః క్లీబః పద్ధోనపుం  
సకమ్॥ ౨౯౯॥

శిశుత్వం శైశవం  
బాల్యం

తారుణ్యం యౌవ  
నం (సమే)॥

(స్యాత్) స్థావిరం  
(తు) వృద్ధత్వం (వృద్ధ

పుత్రై॥ పు, ద్వి॥ ౧-పుత్రశ్చ దుహితా చ=  
కొడుకునకును కూతునకును పేళ్లు, Son  
and daughter, पुत्र-पुत्री.

దమ్పతీ - జమ్పతీ-జాయాపతీ-భార్యాపతీ॥  
పు, ద్వి॥ ౪ - ఆలుమగలపేళ్లు, Husband  
and wife, पति पत्नी.

గర్భాశయః-జరాయుః॥ ఉ, (పా)న్, పు॥  
౨-గర్భమును చుట్టుకొనియున్న మావిపేళ్లు,  
Womb, गर्भ. ఉల్బమ్॥ న॥ కలలః॥ ప్పు॥ ౨-  
శుక్లశోణితములు గూడినపిండము, Embryo,  
फ़िड, ౪-మావిపేళ్లని కొందఱు.

సూతిమాసః-వై జననః॥ పు॥ ౨ - బిడ్డను  
గను నెలపేళ్లు, The last month of ges-  
tation.

గర్భః - భూణః॥ పు॥ ౨-గర్భముపేళ్లు,  
Fetus, गर्भ.

తృతీయా ప్రకృతిః॥ నీ॥ శణ్డః (పా) వణ్డః॥  
పు॥ క్లీబః - పణ్డః॥ పు॥ నపుంసకమ్॥ న॥ గీ -  
నపుంసకుని పేళ్లు, A eunuch, द्विजडा.

శిశుత్వమ్-శైశవమ్-బాల్యమ్॥ న॥ ౩-పది  
యాతేండ్లకు లోపలివయస్సు పేళ్లు, Child-  
hood, बचपन.

తారుణ్యమ్ - యౌవనమ్॥ న॥ ౨-మంచి  
వయస్సు పేళ్లు, Youth or manhood,  
जवानी.

స్థావిరమ్-వృద్ధత్వమ్-వార్ధకమ్ (పా) వార్ధ  
క్యమ్॥ న॥ ౩ - ఏబదియేండ్లకుమీఁది ముది

స్థైఽపి) వార్ధకమ్||

300||

వయస్సుపేళ్లు, Old age, वृद्धा. వార్ధకమ్||  
౧-వృద్ధస్థైఽపి=వృద్ధుల సమూహమునకును  
పేరు, Assemblage of old men, वृद्धो का  
संघ.

పలితం (జరసా  
శౌక్ల్యం కేశాదా)

పలితమ్|| న|| ౧ - కేశాదా = వెండ్రుకలు  
మొదలయిన వానియందలి, జరసా = ముదిమి  
చేత, శౌక్ల్యమ్ = తెల్లదనముపేరు, Grey-  
ness of hair, पकना.

విస్త్రసా జరా|

విస్త్రసా-జరా||సీ|| ౨-మిక్కిలిముదిమిపేళ్లు,  
Decrepitude, जरा.

ముందుఁ జెప్పఁగల ఉత్తానశయాదిశబ్దము  
లకు “త్రిషుజరావరాః” అనుచో లింగము  
ప్రాయఁబడును.

(స్యా) దుత్తానశ  
యా డిమ్భాస్తనపా  
(చ) స్తనంధయా||

30౧||

బాల (స్తుస్యా)  
న్మాణవో

ఉత్తానశయా-డిమ్భా-స్తనపా||అ|| స్తనం  
ధయా|| ౪ - చన్నగుడుచు చిన్నపాపపేళ్లు,  
An infant, बच्चा.

బాలః - మాణవకః|| ౨-పదియారేండ్లకు  
లోఁబడిన వయస్సుగలవానిపేళ్లు, A child,  
బాలక.

వయస్థస్తరుణో  
యవా|

వయస్థః-స్తరుణః-యవా||న్|| 3-ప్రాయప్త  
వానిపేళ్లు, A young man, युवक.

ప్రవయాః స్థవిరో  
వృద్ధో జీనోజీనోజర  
స్సపి|| 3౦౨||

ప్రవయాః||న్|| స్థవిరః-వృద్ధః-జీనః-జీర్ణః-  
జరన్|| ౧|| ౬-ముదిసినవానిపేళ్లు, An old  
man, वृद्ध.

వర్షయాన్ దశమీ  
జ్యాయాన్

వర్షయాన్||న్|| దశమీ||న్|| జ్యాయాన్  
న్|| 3 - మిక్కిలి ముదిసినవానిపేళ్లు, On  
very aged, अति वृद्ध.

పూర్వజ స్తస్యగ్రి  
యోఽగ్రజః।

పూర్వజః-అగ్రియః(పా)అగ్రిమః-అగ్రజః-  
3-అన్న పేళ్లు, Elder brother, first born,  
బడా భాగ్. అగ్ర్యః, అగ్రియః అనియు  
రూపములు.

జఘన్యజే (స్యః)  
కనీష్ఠ య వీ యోఽ  
వరజానుజాః॥ 303॥

జఘన్యజః - కనిష్ఠః-యవీయాన్॥ ౩॥ అవ  
రజః-అనుజః॥ ౫ - తమ్మునిపేళ్లు, Younger  
brother, చోడా భాగ్.

కనీయాన్ - కన్యసః - యవిష్ఠః అగ్నియు  
రూపములు.

అమాంసో దుర్బల  
శ్చాఘ్నో

అమాంసః-దుర్బలః-ఛాతః (పా) శాతః॥  
3-బక్కవానిపేళ్లు, చిక్కినవాడు, Feeble;  
thin, క్షేణ.

బలవాన్ మాంస  
లోఽంసలః।

బలవాన్॥ ౩॥ మాంసలః-అంసలః॥ 3 -  
బలిసినవానిపేళ్లు, Strong; lusty, మజ్జబుత్.

తుద్దిల స్తుద్దిభస్త  
స్థి బృహత్కుక్షిః పి  
చణ్డీలః॥ 304॥

తుద్దిలః-తుద్దిభః (పా) తుద్దికః-తుద్ది॥ ౩॥  
బృహత్కుక్షిః-పిచణ్డీలః (పా) పిచిణ్డీలః॥ ౫-  
పెద్దకడుపుగలవానిపేళ్లు, Corpulent; pot-  
bellied, తొండ వాలా.

అవటీటోఽవనాట  
శ్చావభ్రతో నతనా  
సిక్తే।

అవటీటః-అవనాటః-అవభ్రటః-నతనాసిక్తః॥  
౪ - చప్పిడిముక్కు గలవానిపేళ్లు, Flat-  
nosed, చప్పటి నాక వాలా.

కేశవః కేశికః కేశీ

కేశవః-కేశికః-కేశీ॥ ౩॥ 3-మంచి వెండ్లు  
కలు గలవానిపేళ్లు, Having much or  
fine hair.

వలినో వలిభ (స్య  
మా)॥ 305॥

వలినః-వలిభః॥ ౨-ముదిమిచేత ముడుతలు  
పడినచర్మముగలవానిపేళ్లు, Flaccid.



వికలాజన్తు పోగణ్డః	వికలాజ్ఞః - పోగణ్డః (పా) అపోగణ్డః॥ అంగహీనుని పేళ్లు, Deformed, అపాదృత
ఖర్వోహస్వశ్చ వా మనః॥	ఖర్వః-హస్వః - వామనః॥ 3 - పొట్టిః పేళ్లు, A dwarf, చౌనా.
ఖరణా (స్నాన్య) ఖర ణసో	ఖరణాః॥ ౧॥ ఖరణసః॥ ౨ - వాడిముః గలవాని పేళ్లు, Sharp-nosed.
విగ్రో విగతనా సికః॥ 3౦౬॥	విగ్రః (పా) విఖ్యః - విగతనాసికః॥ ముక్కు పోయినవాని పేళ్లు, Noseless, కడా.
ఖురణా (స్నాన్య) ఖురణసః	ఖురణాః॥ ౧॥ ఖురణసః॥ ౨ - బుట్టముః గలవాని పేళ్లు, Potato-nosed, ఇథటి నా
ప్రజ్ఞః ప్రగతజాను కః॥	ప్రజ్ఞః (పా) ప్రజ్ఞః - ప్రగతజానుకః॥ ఒకటి కొకటి యెడముగల మోకాళ్లు వాని పేళ్లు, Bandy-legged.
ఊర్ధ్వజ్ఞరూర్ధ్వజా నుః (స్నాత్)	ఊర్ధ్వజ్ఞః (పా) ఊర్ధ్వజ్ఞః-ఊర్ధ్వజాః ౨-పొడుగుమోకాళ్లుగలవాని పేళ్లు, Lo shanked.
సంజ్ఞ స్సంహతజా నుకః॥ 3౦౭॥	సంజ్ఞః (పా) సంజ్ఞః - సంహతజాను ౨ - ముట్టిమోకాళ్లుగలవాని పేళ్లు, Kne kneed.
స్యా దేడే బధిరః	ఏడః-బధిరః॥ ౨-చెవిటివాని పేళ్లు, D eaf.
కుబ్జే గడులః	కుబ్జః-గడులః॥ ౨ - తొమ్మునగాని నగాని కణితిగల పొట్టివాని పేళ్లు, Hu

కుకరే కుణిః	కుకరః - కుణిః (పా) కూణి॥ ౨ - ఈచఁ బోయిన చేతులుగలవానిపేళ్లు, Having a withered arm, క్షుకర.
పృశ్నిరల్పతనౌ	పృశ్నిః - అల్పతనః॥ ౨ - అల్పదేహము గలవానిపేళ్లు, కుటుమట్టపు అలిపిరివాడు, Small, short or thin, పృశ్ని.
శ్రోణః పక్ష్ణా	శ్రోణః-పక్ష్ణః॥ ౨ - పిచ్చుకుంటువానిపేళ్లు, A cripple, లగ్నా.
ముణ్డస్తముడ్డతే॥ 3౦౮॥	ముణ్డః - ముణ్డతః॥ ౨ - బోడివానిపేళ్లు, Bald close-shaved శుండిత ఆదమి.
వలిరః కేకరే	వలిరః-కేకరః॥ ౨-మెల్లకంటివానిపేళ్లు, Squint-eyed, కంజా.
ఖోడే ఖిజ్జ	ఖోడః-ఖిజ్జః॥ ౨ - కాలుకుంటివానిపేళ్లు, Lame, లగ్నా.
(స్త్రీషుజరావరాః)।	జరావరాః-స్త్రీషు=జరాశబ్దమునకు వేనుకఁ జెప్పిన శబ్దములన్నియు ఖిజ్జశబ్దమువలకు॥ త్రి॥
జటులఃకాలకః పిప్ల స్త్రీలక స్త్రీలకాలకః॥ 3౦౯॥	జటులః (పా) జటులః-కాలకః-పిప్లః - తిల కః-తిలకాలకః॥ పు॥ గి-తిలకాకారములయిన నల్లమచ్చలపేళ్లు, పుట్టుమచ్చలు, A freckle or mole, తిల, మసా.
అనామయం(స్యా) దారోగ్యం	అనామయమ్-ఆరోగ్యమ్॥ న॥ ౨-రోగము లేకయుండుట పేళ్లు, Health, ఆరోగ్య.
చికిత్సా (రుక్ప్రితి క్రియా)।	చికిత్సా-రుక్ప్రితిక్రియా॥ సీ॥ ౨-రోగము నకుఁ బ్రతిక్రియ చేయుట పేళ్లు, Medical treatment, ఇలాజ.

భేషజౌషధభైష జౌషధౌషధౌష  
జ్యాయః॥ పు॥ ౧-మందు పేళ్లు, Medicament,  
(రిత్యపి) 3౧౦॥ ఆయిషమ్.

(స్త్రీ) దుగ్రజాచో  
పతాప రోగ వ్యాధి  
గదా ౭౭ నుయాః॥  
వ్యాధిః-గదః-ఆమయాః॥ పు॥ ౭-రోగము పేళ్లు,  
A disease, ఔషధి.

(పుమాన్) యక్ష  
క్షయశ్శ్మిషః  
యక్షోన్, న్ యః-శోషః॥ పు॥ ౩-క్షయ  
రోగము పేళ్లు, Pulmonary consumption,  
రాజయజ్ఞమా.

ప్రతిశ్యాయస్తు పీన  
సః॥ 3౧౧॥  
ప్రతిశ్యాయః-పీనసః॥ పు॥ ౨-పీనసపడి  
సెము పేళ్లు, Catarrh, శ్రుకామ.

(స్త్రీ) తుష్కుతం  
క్షవః (పుంసి)  
తుష్క్ థ, నీ తుష్కమ్॥ న॥ క్షవః॥ పు॥ ౩-  
తుమ్ము పేళ్లు, Sneezing, తోక.

కాసస్తుక్షవధుః  
(పుమాన్)॥  
కాసః (పా) కాశః-క్షవధుః॥ పు॥ ౨-దగ్గు పేళ్లు,  
Cough, తాసీ.

శోఘస్తు శ్వయధు  
శ్శోధః  
శోఘః-శ్వయధుః-శోధః (పా) శోషః॥ పు॥  
౩-వాపు పేళ్లు, Intumescence, శ్శుభ్రన.

పాదస్ఫోటో విపాది  
కా॥ 3౧౨॥  
పాదస్ఫోటః॥ పు॥ విపాదికా॥ నీ॥ ౨-కాళ్లు  
పగులు కుప్ప భేదము పేళ్లు, Kibe, వివాడి.

కిలాసం సిద్ధ  
కిలాసమ్ - సిద్ధ॥ న॥ (పా) సిద్ధమ్॥ న॥  
౨-సిబ్బెము పేళ్లు, Blotch, దదోరా. సిద్ధమ్  
అనుచో కిలాససిద్ధ్యే యని పాఠము.

కచ్చావం (తు) పా  
మపామే విచర్చికా॥  
కచ్చా-పామా॥ న॥ పామా॥ ఆ॥ విచ  
ర్చికా॥ నీ॥ ౪-గజ్జ పేళ్లు, Scab, పపటి.

కణ్డూః ఖర్జూశ్చ క  
కణ్డూః-ఖర్జూః-కణ్డూయా॥ నీ॥ ౩-తీట పేళ్లు,

విస్ఫోటః పిటక (ప్రీమ)॥ ౩౧౩॥	విస్ఫోటః॥ పు॥ పిటకః॥ త్రి॥ ౨-పాక్కల పేళ్లు, బాబ్బలు, Boil, కొడె.
వ్రణో (౭ ప్రీయా) మిర్మమరుః (క్షీణే)	వ్రణః॥ పు॥ ఈర్మమ్-అరుః॥ స్, న॥ ౩-పుంటి పేళ్లు, Sore or wound, టాచ.
నాడీవ్రణః (పు మాన్)॥	నాడీవ్రణః॥ పు॥ ౧-సెలవేసిన పుంటి పేరు, Ulcer, కొడె.
కోరోమణ్డలకం	కోరః॥ పు॥ మణ్డలకమ్॥ న॥ ౨-మండలా కారమయిన కుష్మపేళ్లు, ఎఱ్ఱ పులుము, Leprosy with round spots, కొడె.
కుష్మశ్విత్తే	కుష్మమ్ - శ్విత్తమ్॥ న॥ ౨- తెల్లకుష్మపేళ్లు, తెల్లపులుము, Leprosy, కుళ.
దుర్నామకాఽర్చనీ॥ ౩౧౪॥	దుర్నామకమ్-అర్చః॥ స్, న॥ ౨-మూల వ్యాధిపేళ్లు, Hemorrhoids, బాబాసీర.
అనాహ (స్తు) విబ ధి (స్యాత్)	అనాహః-విబధ్ధః (పా) నిబధ్ధః॥ పు॥ ౨-ఇరు వాయిగట్టుకోగముపేళ్లు, మలమూత్రములు గట్టుట, Epistasis.
గ్రహణీరు క్షివా హికా॥	గ్రహణీరుక్ జ్॥ ప్రవాహికా॥ నీ॥ ౨ - గ్రహణిపేళ్లు, Diarrhoea, సంగ్రహణి.
ప్రచ్ఛర్దికావమి (శ్చప్రీ) పుమాంస్తు వమధు (స్సమాః)॥ ౩౧౫॥	ప్రచ్ఛర్దికా-వమిః (పా) వమి॥ నీ॥ వమధుః॥ పు॥ ౩ - వాంతిపేళ్లు, కక్కువ్యాధి, Vomit- ting, వమన.
(వ్యాధిభేదా)విద్ర ధిః (ప్రీ) జ్వర మేహ భగద్వరాః॥	విద్రధిః॥ నీ॥ కడుపులోఁ బుట్టు బల్లగడ్డ, An internal abscess. జ్వరః॥ పు॥ జ్వరము, Fever, టాచ. మేహః॥ పు॥ ప్రమేహము, Gonorrhoea, ప్రమేహ. భగద్వరః॥ పు॥ చూడ

రానితావునఁ బుట్టు భగందర మను ప్రణము,  
Fistula in ano, **भगंधर**, ఈ ర ను వ్యాధి  
భేదములు.

అశ్మరీ మూత్రకృ  
చ్ఛిం (స్ట్రాట్)

అశ్మరీ॥ నీ॥ Stone, **अश्मरी**. మూత్ర  
కృచ్ఛిమ్॥ న॥ Strangury, **मूत्रकृच्छ**, ౨ -  
మూత్రకృచ్ఛిముపేళ్లు. నీరు విడువఁగూడని  
తెవులు.

(పూర్వేశుక్రావధే  
ప్రేమ) కె॥

ఇది మొదలుకొని శుక్రావధేః = శుక్రంతేజో  
రేతనీచ, అను శుక్రశబ్దమువఱకు, పూర్వే =  
ముందుఁ జెప్పఁగల శబ్దము లన్నియు॥ ౩॥

రోగహార్యగదజ్ఞా  
రో భిషక్వైద్యచికిత్స  
కే ।

రోగహారి॥ న్॥ అగదజ్ఞారః-భిషక్॥ జ్॥  
వైద్యః-చికిత్సకః॥ ౫-వైద్యునిపేళ్లు, Physi-  
cian, **वैद्य**.

వారోనిరామయః  
కల్య ఉల్లాఘో (నిర్గ  
తోగదాత్)॥ ౩౧౨॥

వార్తః-నిరామయః-కల్యః॥ ౩ - రోగము  
లేనివాడు, Healthy, **वार्त**. ఉల్లాఘః॥  
౧-గదాత్ నిర్గతః=రోగముతీతినవాని పేళ్లు,  
Recovered from sickness.

గ్లాన గ్లాన్నా ఆమ  
యావీ వికృతో వ్యాధి  
తోఽపటుః॥ ఆతురో  
౨. భ్యమి తో ఽభ్యా  
స్తః

గ్లానః - గ్లాన్నః॥ ౨ - చిక్కినవానిపేళ్లు,  
Emaciated or weak, **कमजोर**. ఆమయావీ॥  
న్॥ వికృతః-వ్యాధితః-అపటుః-ఆతురః-అభ్య  
మితః-అభ్యాస్తః॥ పు॥ ౨-తెవులుగలవానిపేళ్లు,  
Diseased, **व्याधिग्रस्त**, **बीमार**.

(సమా) పామనక  
చ్చురా॥ ౩౧౩॥

పామనః-కచ్చురః॥ ౨-గజ్జిగలవానిపేళ్లు,  
Scabby, **खुजली का रोगी**.

దద్ద్రోణో దద్ద్ర  
రోగీ (స్ట్రాట్)

దద్ద్రోణః-దద్ద్రోరోగీ॥ న్॥ ౨ - దద్ద్రోవను  
కుష్ఠభేదముగలవాని పేళ్లు, Afflicted with  
herpes, **कोढी**.

అర్యో రోగయుతో  
అర్చనః।

అర్యోరోగయుతః - అర్చనః॥ ౨ - మూల  
రోగముగలవాని పేళ్లు, With hemorrhoids,  
बवासीर का रोगी.

వాతకీ వాత రోగీ  
(స్యాత్)

వాతకీ॥ ౧॥ వాతరోగీ॥ ౧॥ ౨ - వాతరోగము  
గలవాని పేళ్లు, With gout or rheuma-  
tism.

సాతీసారోఽతిసా  
రకీ॥ ౩౧౯॥

సాతీసారః - అతిసారకీ॥ ౧॥ ౨ - అతిసార  
రోగముగలవాని పేళ్లు, With dysentery,  
अतिसार का रोगी.

(స్యః) క్లిన్నాక్షే  
చుల్ల చిల్ల పిల్లాః (క్లి  
న్నేఽక్షి చాప్యమి)।

క్లిన్నాక్షః - చుల్లః - చిల్లః - పిల్లః॥ ౪ - తడిసిన  
కన్నులుగలవాని పేళ్లు, Blear-eyed, चिमघा,  
అమి = ఈ ౪ శబ్దములు, క్లిన్నే అక్షి = తడిసిన  
కంటియందును వర్తించును, Diseased eye.

ఉన్మత్త ఉన్మాద  
వతి

ఉన్మత్తః - ఉన్మాదవాన్॥ ౧॥ ౨ - వెట్టి  
యెత్తినవాని పేళ్లు, Insane, पाग.

శ్లేష్మలః శ్లేష్మణః  
కఫీ॥ ౩౨౦॥

శ్లేష్మలః - శ్లేష్మణః - కఫీ॥ ౧॥ ౩ - శ్లేష్మ  
వ్యాధిగలవాని పేళ్లు, తెమడ తెవులు, Phleg-  
matic, कफ रोगी.

స్యజ్ఞో (భుక్నో  
జా)

స్యజ్ఞః॥ ౧ - రుజా = రోగముచేత, భుక్నో =  
వక్రమయినవాని పేరు, Gibbous from  
disease, रोगपीडित.

వృద్ధనాభా తుడ్డిల  
తుడ్డిభా।

వృద్ధనాభిః - తుడ్డిలః - తుడ్డిభః॥ ౩ - పొడ  
వైన బొడ్డుగలవాని పేళ్లు, Having an ele-  
vated navel, तुंडिम.

కిలాసీ సిద్ధలో

కిలాసీ॥ ౧॥ సిద్ధలః॥ ౨ - సిద్ధముగలవాని  
పేళ్లు, Having blotches, किलासी.

అన్ధో-అదృశ్య	అన్ధః - అదృశ్    శ్   ౧ - గ్రుడ్డివానిపేళ్లు, Blind
జూర్చాలే మూర్త మూర్చితో    ౩౨౧	మూర్చాలః - మూర్తః - మూర్చితః    ౩ - మూర్చరోగము గలవాని పేళ్లు, Fainting, మూత.
శుక్రం తేజోరేత సీచ బీజవీశ్యద్వియాణిచ	శుక్రమ్ (పా) శుక్లమ్-తేజః    న    రేతః    న    బీజమ్-వీర్యమ్-ఇద్వియమ్    న    ౬-రేతస్సు పేళ్లు, Seed, इन्द्रिय.
మాయుః పిత్తం	మాయుః    పు    పిత్తమ్    న    ౨-పైత్యము పేళ్లు, Bile, पित्तరस.
కఫః శ్లేష్మో	కఫః-శ్లేష్మో    ౧    పు    ౨-కఫము పేళ్లు, Phlegm, कफ.
(స్త్రీయాంతు) త్వగస్యగ్రా    ౩౨౨	త్వక్    చ    అస్యగ్వరా (పా) ఆస్యగ్రా    నీ    ౨-చర్మముపేళ్లు, The skin, चमड.
పిశితం తరసం మాంసం పలలం క్రవ్యమామిషమ్	పిశితమ్ - తరసమ్ - మాంసమ్-పలలమ్ - క్రవ్యమ్-ఆమిషమ్    న    ౬-మాంసముపేళ్లు, Flesh, मांस. మాంసామిషశబ్దములు ౨ ను    పు    అని కొందఱు.
ఉత్తప్తంశుష్కమాంసం (స్యాత్త) ద్వల్లారం (త్రిలిజకమ్)    ౩౨౩	ఉత్తప్తమ్ - శుష్కమాంసమ్    న    వల్లారమ్    త్రి    ౩ - ఎండినమాంసముపేళ్లు, Dry flesh, सूखामांस.
రుధిరేఽస్పృగ్లోహితాస్తరక్తక్షతజశోణితమ్	రుధిరమ్-అస్పృగ్    శ్    లోహితమ్-అస్త్రమ్-రక్తమ్-క్షతజమ్-శోణితమ్    న    ౭-నెత్తురుపేళ్లు, Blood, रक्त.
వృక్కాగ్రమాంసం	వృక్కా (పా) బుక్కా    నీ    అగ్రమాం

	సమ్॥ న॥ ౨ - శ్రౌతమునందు పృథ్వీమని ప్రసిద్ధమైన మంచిమాంసము పేళ్లు, The therax.
హృదయం హృన్	హృదయమ్ - హృత్॥ ద్, న॥ ౨-గుండె కాయపేళ్లు, హృదయకమలము, The heart, శ్శద్య. వృక్కాదులు ర ను గుండెకాయ పేళ్లని కొందఱుందురు.
మేదస్తు వపా వసా॥ 3౨౮॥	మేదః॥ న్, న॥ ౧ - హృదయమున నస్థుల యందుండెడు మేదడు పేరు, The marrow of bones, మజ్జా. వపా॥ నీ॥ ౧ - బొడ్డుక్రింద కోకవలెనుండు పొరమాంసము, The skin of the intestines. వసా॥ నీ॥ ౧ - అన్ని మాంసములలో మేలైన క్రొవ్వు, The serum of flesh, ఇశా. ఈ 3 ను పర్యాయములని కొందఱుందురు.
పశ్చాచ్ఛ్రీవాసిరా మన్యా	మన్యా॥ నీ॥ ౧-పశ్చాచ్ఛ్రీవాసిరా = పెడతల నుండు బోలునరముపేరు, Muscle at the nape of the neck.
నాడీతుధమని స్సిరా॥	నాడీ-ధమనిః (పా) ధమనీ-సిరా (పా) శిరా॥ నీ॥ 3-సామాన్యముగా బోలునరములపేళ్లు, A nerve, నస.
తిలకం క్లోమ	తిలకమ్ - క్లోమ॥ న్॥ (పా) క్లోమమ్॥ న॥ ౨-కడుపులో నొకప్రక్క. నెఱ్ఱవై యుండు మాంసవిశేషముపేళ్లు, నీరుత్తియని కొందఱు, The bladder, మూత్రాశయ.
మస్తిష్కం గోర్దం	మస్తిష్కమ్-గోర్దమ్॥న॥ ౨-మేదడుపేళ్లు, The brain, ధిమాగ.



కిట్టం మలో (2.స్త్రీ  
యామ్) 3౨౫

కిట్టమ్ || న || మలః || ప్న || ౨-క్రొవ్వు, రేత  
స్సు, నెత్తురు, మెదడు, మూత్రము, విష్ట,  
గులిమి, చీమిడి, తెమడ, కన్నీరు, కంటిపుసి,  
చెమట అను పండ్రెండు మలములపేళ్లు, An  
excretion, మఱ.

అస్త్రం పురీతత్

అస్త్రమ్ (పా) ఆస్త్రమ్ - పురీతత్ || న ||  
౨-పేగులపేళ్లు, పురీతచ్ఛబ్దము పులింగమును,  
Entrails, అంత్రీ.

గుల్మస్తు స్తీహః  
(పుంస్యథ)

గుల్మః-స్తీహః || న్, పు || ౨-కడుపున నెడమ  
దిక్కున పచ్చనైయుండు మాంసవిశేషము  
పేళ్లు, Spleen. పిలఱి.

వన్నసా! సన్నయః  
(స్త్రీయాం)

వన్నసా (పా) సన్నసా - సన్నయః || నీ || ౨-  
సన్నపునరములపేళ్లు, A tendon or mus-  
cle, క్షాత్య.

కాలఖడ్జ యకృతీ  
(తుసమే థమే) 3౨౬

కాలఖడ్జమ్-యకృత్ || న || ౨-కడుపున కుడి  
ప్రక్కనున్న నల్లని మాంసవిశేషము పేళ్లు,  
The liver.

సృణికాస్యద్విసీ లాలా

సృణికా (పా) సణికా-స్యద్విసీ-లాలా || నీ ||  
3-నోటిజొల్లుపేళ్లు, Saliva, లార.

దూషికా (నేత్రయో  
ర్మలమ్) |

దూషికా (పా) దూషికా || నీ || ౧-నేత్రయోః  
మలమ్ = కంటిపుసిపేరు, The rheum of the  
eyes, క్షుణ్ణికా.

[నాసామలం తు  
సింఘాణం

సింఘాణమ్ || న || ౧ - చీమిడిపేరు, The  
mucus of the nose, త్రుకామ.

పింజూషం కర్ణయో  
ర్మలమ్ ]

పింజూషమ్ || న || ౧ - గులిమిపేరు, Ear-  
wax, కర్ణమఱ.

మూత్రం ప్రసావ

మూత్రమ్ || న || ప్రసావః || పు || ౨-  
మూత్రముపేళ్లు, Urine, మూత్ర.

ఉచ్చారావస్కరౌ  
శమలం శకృత్ ॥ 3౨౨ ॥  
పురీష గూఢేవర్చస్క-  
(మస్త్రీ) విస్తావిషా  
(స్త్రీయా)।

(స్య) త్కర్పరః  
కపాలో (౨-స్త్రీ)

కీకసం కుల్యమస్థిచ॥  
3౨౩ ॥

(స్యాచ్చరీరాస్థి) ౨  
కజ్జాలః

(పృష్ఠాస్థిత) క శే  
రుకా ।

(శిరోస్థిత) క రో  
టిః (స్త్రీ)

(పార్శ్వస్థిత) పర్శ్వ  
పర్శ్వకా॥ 3౨౪ ॥

అజ్గం ప్రతీకో౨  
వయవో౨పఘనో౨

థ క లేబరమ్ । గా  
త్రం వపుస్సంహననం  
శరీరం వర్షానిగ్రహః॥  
3౩౦ ॥ కా యో దేహః  
(స్త్రీ బ పు ం సోః స్త్రీ)

ఉచ్చారః - అవస్కరః॥ పు॥ శమలమ్ -  
శకృత్ - పురీషమ్ - గూఢమ్॥ ప్ష॥ వర్చస్కమ్॥  
ప్ష॥ విస్తా-విట్॥ వ్॥ (పా) విట్॥ శ్॥ సీ॥ ౯-  
అమేధ్యముపేళ్లు, Faeces, గ్రాహి.

కర్పరః॥ పు॥ కపాలః॥ ప్ష॥ ౨-తలయెముక  
తునుకపేళ్లు, The skull-bone, కపాల కి  
వత్తె.

కీకసమ్-కుల్యమ్-అస్థి॥ న॥ 3-ఎముకపేళ్లు,  
Bone, వత్తె.

కజ్జాలః॥ పు॥ ౧-(చర్మమాంసరహితమై  
ఒకటితో నొకటి కూడుకొనియున్న) శరీ  
రాస్థి = ఒడలి యెముకల సమూహముపేరు,  
The skeleton, శంకాల.

క శేరుకా॥ సీ॥ ౧-పృష్ఠాస్థి = వెన్నెముక పేరు,  
The back-bone, శీఠ.

క రోటిః॥ సీ॥ ౧-శిరోస్థి = తలపుట్టె పేరు,  
The skull; cranium, కపాల, ఖొపటి.

పర్శ్వకా॥ సీ॥ ౧-పార్శ్వస్థి = ప్రక్కయెముక  
పేరు, A rib, పసటి కి వత్తె.

అజ్గమ్॥ న॥ ప్రతీకః-అవయవః-అపఘనః॥  
పు॥ ౪ - కరచరణాద్యవయవముల పేరు,  
A limb, అంగ.

క లేబరమ్ - గాత్రమ్-వపుః॥ న॥ సంహన  
నమ్-శరీరమ్-వర్షా॥ న॥ విగ్రహః-కాయః॥  
పు॥ దేహః॥ ప్ష॥ మూర్తిః-తనుః-తనూః॥ సీ॥  
౧౨-ఒడలిపేళ్లు, తనుశబ్దము సాంతనపుంసక  
మును గలదు, The body, శరీర.

యాం) మూర్తిస్తను

స్తనూః |

పాదాగ్రంప్రపదం

పాదాగ్రమ్ - ప్రపదమ్ || న || ౧ - పాదము  
యొక్క కొనపేళ్లు, మీఁగాళ్లు, Point of  
the foot, పదాగ్ర.

పాదః పదస్థిశ్చర  
ణో (౭స్త్రియామ్) ||

౩౩౧ ||

పాదః - పత్ || ద్ || అస్థిః || పు || చరణః || ప్స ||  
౪ - పాదముపేళ్లు, A foot, ఛేర.

(తద్గన్ధి) ఘటికే  
గుత్సా

ఘటికా || సీ || గుల్ఫః || పు || ౨ - పాదము  
యొక్క పార్శ్వములయందుండు బుడిపిపేళ్లు,  
చీలమండ, The ankles, గత్సా.

(పుమా) న్పార్శ్వ  
(స్తయోరధః) |

పార్శ్వః || పు || (పా) పార్శ్వీ || సీ || ౧ - తయోరధః =  
ఆ చీలమండక్రింది ప్రదేశము పేరు, మడమ,  
A heel, ఘటి.

జఙ్ఘాతు ప్రస్తతా

జఙ్ఘా - ప్రస్తతా || సీ || ౨ - విక్కపేళ్లు,  
The shank, ఛేరణి.

జానురుపర్వాష్ఠీవ  
(దస్త్రీయామ్) || ౩౩ ౨ ||

జాను || న || (పా) జానుః || పు || ఊరుపర్వ ||  
న్, న || అష్ఠీవత్ || ప్స || ౩ - మోకాలిపేళ్లు,  
A knee, చురణా.

సక్తి (క్షీరేపుమా)  
నూరు

సక్తి || న || ఊరుః || పు || ౨ - తొడపేళ్లు,  
A thigh, జాఘ.

(స్తత్సన్ధిః పుంసి) వ  
జ్జణః |

వజ్జణః || పు || ౧ - తత్సన్ధిః = ఆ తొడలకును  
పిఱుదులకును సంధిపేరు, గజ్జలనుట, The  
groin, జీవాసా.

గుదం త్వపానం పా  
యు (ర్నా)

13

గుదమ్ - అపానమ్ || న || పాయుః || పు || ౩ -  
గుదస్థానముపేళ్లు, The anus, గుదా.

వస్త్ర(ర్నాభేరథో  
ద్వయోః)॥ 333॥

కటా(నా) శ్రోణిఫల  
కం

కటిః శ్రోణిః కకుద్ధ  
తీ।

(పశ్చా)న్నితమ్బః  
(స్త్రీకట్యామ్)

(స్త్రీబేతు) జఘనం  
(పురః)॥ 334॥

(కూపకౌతు నిత  
మ్బస్థా ద్వయహీనే)  
కుకుద్ధరే।

(స్త్రీయాం) స్థిచా  
కటిప్రథా

పుష్పస్థో(వక్ష్యమాణ  
యోః)॥ 335॥

భగోయోని (ర్ద్వ  
యోః)

శిశ్నో మేధ్రో మే

వస్త్రః॥ పు॥ ౧ - నాభేరథః = బొడ్డుక్రింది  
పొత్తికడుపుపేరు, The abdomen, ఆధర.

కటః॥ పు॥ శ్రోణిఫలకమ్॥ న॥ ౨ - మొలపేళ్లు,  
The hip, కటి.

కటిః (పా) కటి - శ్రోణిః (పా) శ్రోణి - కకు  
ద్ధతీ॥ నీ॥ ౩ - పిఱుఁదులపేళ్లు, Loins, కమర.  
ఈ గి ను మొలపేళ్లును.

నితమ్బః॥ పు॥ ౧ - స్త్రీకట్యామ్ = స్త్రీల  
యొక్క మొలకు, పశ్చాత్ = వెనుకదిక్కున  
నున్న ప్రదేశమునకు పేరు, పిఱుఁదు,  
A woman's buttocks, నితంబ.

జఘనమ్॥ న॥ ౧ - పురః = స్త్రీల మొల  
ముందర ప్రదేశముపేరు, మడికట్టు, Mons  
veneris, జఘన.

కుకుద్ధరమ్॥ న॥ ౧ - నితమ్బస్థా = అడుదాని  
పిఱుఁదులమీదనుండు, కూపకౌ = గుంతల  
పేళ్లు, Cavities of the loins, కుక్కుఁదర.

స్థిక్॥ చ్, నీ॥ కటిప్రథః॥ పు॥ ౨ - పిఱుఁ  
దులపైని యున్నత ప్రదేశముల పేళ్లు, The  
buttocks, కటి.

ఉపస్థః॥ పు॥ (పా)॥ న॥ వక్ష్యమాణయోః =  
ముందుఁ జెప్పగల యోనిశిశ్నముల పేరు,  
Organs of generation of either sex,  
ఆపస్థ.

భగః॥ పు॥ యోనిః॥ పు॥ ౨ - యోనిపేళ్లు,  
Vulva, భగ.

శిశ్నః - మేధ్రః॥ పు॥ (పా)॥ మేధ్రమ్॥ న॥

హన శేఫసీ ।

మేహనమ్ - శేఫః॥ న॥ (పా) శేఫమ్॥ న॥ ౪-  
శిశ్నముపేళ్లు, Penis, శిశ్న.

ముష్క-2-ణ్డకో  
శో వృషణః

ముష్కః - అణ్డకోశః (పా) అణ్డః కోశః -  
వృషణః॥ పు॥ 3 - వృషణముల పేళ్లు, The  
serotum and the testicles, అగడ.

(పృష్ఠవంశాధరే)  
త్రికమ్॥ 3 3౬॥

త్రికమ్॥ న॥ ౧ - పృష్ఠవంశాధరే = వెన్నె  
ముకకు దిగువనన్న ప్రదేశము పేరు, The  
end of the spine, రీడ కా సిరా.

పిచణ్డ కుక్షీ జఠరో  
దరం తుస్దం

పిచణ్డః (పా) పిచిణ్డః-కుక్షీః॥ పు॥ జఠరమ్॥  
ప్ష॥ ఉదరమ్ - తుస్దమ్॥ న॥ ౫-కడుపుపేళ్లు,  
The belly, షెడ.

స్తనౌ కుచౌ ।

స్తనః-కుచః॥ పు॥ ౨-వన్నులపేళ్లు, The  
paps, యన.

చూచుకంతు కుచా  
గ్రం (స్యోత్)

చూచుకమ్॥ ప్ష॥ కుచాగ్రమ్॥ న॥ ౨-  
చనుమొనపేళ్లు, A nipple, కుచాగ్ర.

(ననా) క్రోడం భు  
జాస్తరమ్॥ 3 3౭॥

క్రోడమ్॥ ప్ష॥ భుజాస్తరమ్॥ న॥ ౨-చేతుల  
నడుముపేళ్లు, అంక కాటా.

ఉరో వత్సంచ వ  
క్షశ్చ

ఉరః॥ న॥ వత్సమ్-వక్షః॥ న॥ 3-ఊమ్ము  
పేళ్లు, The bosom, యాతీ.

పృష్ఠం (తు చర  
యం తనోః) ।

పృష్ఠమ్॥ న॥ ౧-తనోః = శరీరముయొక్క,  
చరయమ్ = వెనుకటిపార్శ్వము పేరు, The  
back, షీడ.

స్కన్ధోభుజశిరోఽం  
హ (2-స్త్రీ)

స్కన్ధః॥ పు॥ భుజశిరః॥ న॥ అంసః॥ ప్ష॥  
3-మూపుపేళ్లు, The shoulder; Scapula,  
అంసా.

(సస్థితస్థైర్యవ) జత్తు  
ణీ॥ 33౮॥

జత్తు॥ న॥ ౧-తస్థైర్యవ=ఆ మూఁపుయొక్క,  
సస్థి = సంధులపేరు, The collar bones,  
కాకాకీ దృక్తీ.

బా హు మూ లే  
(ఉభా) కక్షౌ

బాహుమూలమ్॥ న॥ కక్షుః॥ పు॥ ౨-చంక  
పేళ్లు, The arm pit, కాక్ష.

పార్శ్వ (మస్త్రీత  
యోరధః)॥

పార్శ్వమ్॥ ప్న॥ ౧-తయోరధః=ఆ చంక  
లకు దిగువనున్న ప్రదేశముపేరు, ప్రక్క,  
A side, పార్శ్వ

మధ్యమంచావల  
గ్నంచ మధ్యో (2  
స్త్రీ)

మధ్యమమ్-అవలగ్నమ్-మధ్యః॥ ప్న॥ 3-  
సడుముపేళ్లు, The waist, కమర.

(ద్వాపరాద్వ  
యోః)॥ 33౯॥

పరాద్వా=ముందుఁ జెప్పఁబడు భుజబాహు  
శబ్దములు ౨-ను, ద్వయోః=పుం స్త్రీలింగ  
ములు.

భుజబాహూప్రవేష్టో  
దోః

భుజః-బాహుః-ప్రవేష్టః-దోః॥ న్, పు॥ (పా)  
దోః॥ న్, న॥ ప్రదోషా॥ సీ॥ ౪ - చేయిపేళ్లు,  
The arm, బాహు.

(స్యాత్క) ఫోణి  
(స్తు) కూర్పరః॥

కఫోణిః॥ పు॥ (పా)॥ సీ॥ కూర్పరః (పా)  
కర్పరః॥ పు॥ ౨ - మోచేతి పేళ్లు, The  
elbow, క్రూరణి.

(అస్యోపరి) ప్రగ  
ణ్ణ (స్యాత్క)

ప్రగణ్ణః॥ పు॥ ౧ - అస్యోపరి=చంకవలకు  
నున్న మోచేతిమీఁదిచేతిపేరు, Humerus,  
ప్రగణ్ణ.

ప్రకోష్ఠ (స్తస్యచా  
ప్యధః)॥ 3౪౦॥

ప్రకోష్ఠః॥ పు॥ ౧ - తస్యఅధః=మణికట్టు  
వరకు నున్న మోచేతిక్రిందటిముంజేతిపేరు,  
A fore-arm, ప్రకోష్ఠ.

(మణిబన్ధా దాకని

కరభః॥ పు॥ ౧ - మణిబన్ధాత్=మణికట్టు

ష్ఠంకరస్య) క ర భో  
(బహిః)।

మొదలు, ఆకనిష్ఠమ్ = చిటికెనవ్రేలివఱకు,  
కరస్య = చేతియొక్క, బహిః = వెలుపలి  
భాగము, Metacarpus, కార్పల.

పంచశాఖ శయః  
పాణి

పంచశాఖః-శయః (పా) శయః-పాణిః॥ పు॥  
3-మణికట్టునుండి వ్రేళ్లతోఁగూడినచేయిపేళ్లు,  
A hand, హతేలి.

స్తర్జనీ (స్యా) త్పి  
దేశినీ॥ 3రం॥

తర్జనీ - ప్రదేశినీ (పా) ప్రదేశినీ॥ నీ॥ ౨-  
జుట్టనవ్రేలిపేళ్లు, A fore-finger, తర్జనీ.

అంగుల్యః కరశా  
ఖా (స్యూః)

అంగులీ (పా) అంగులిః - కరశాఖా॥ నీ॥ ౨-  
సా మాన్యముగా వ్రేళ్లపేళ్లు, Fingers,  
అంగులియా.

(పుం) స్యజ్జుప్తః ప్ర  
దేశినీ మధ్యమాఽ  
నామికా (చాపి) కని  
ష్ఠా (చేతితాః క్రమా  
త్)॥ 3ర౨॥

అజ్జుప్తః॥ పు॥ పెనువ్రేలు, The thumb,  
అగ్రా. ప్రదేశినీ॥ నీ॥ జుట్టనవ్రేలు, Fore-  
Finger, తర్జనీ. మధ్యమా॥ నీ॥ నడిమివ్రేలు,  
Middle finger, మధ్యమా. అనామికా॥ నీ॥  
దర్భవ్రేలు, Ring finger, అనామికా. కనిష్ఠా॥  
నీ॥ (పా) కనిష్ఠికా, కన్యసా, కనీసీ, కనీసికా =  
చిటికెనవ్రేలు, Little finger, కనిష్ఠా.

పునర్భవః కరకు  
హో నఖః (౭స్త్రీ)  
నఖో (౭స్త్రీయా  
మ్)।

పునర్భవః (పా) పునర్భవః-కరకుహా॥ పు॥  
నఖః॥ ప్న॥ నఖరః॥ ప్న॥ (పా) త్రి॥ ర-గోరుపేళ్లు,  
A nail, నాఖన.

ప్రదేశతాలగోక  
ర్ణా (స్తర్జన్యాదియుతే  
తతే॥ 3ర3॥ అజ్జుప్తే)

ప్రదేశః॥ పు॥ = లొడి తెడు, Spithama.  
తాలః॥ పు॥ గోకర్ణః॥ పు॥ = జుత్తిలి, ఈ 3-ను,  
స్తర్జన్యాదియుతే = వరుసగా జుట్టనవ్రేలు నడిమి  
వ్రేలు దర్భవ్రేళ్లతోఁ గూడి, తతే = పలుపఁ

బడిన, అబ్దుష్శే = పెనువ్రేలిచేత గొలిచిన,  
3-కొలతలపేళ్లు, A short span.

(సకనిష్ఠే స్యా) ద్వి  
త సిద్ధ్యాదశాబ్దాలః।

విత స్తిః॥ పు॥ (పా)॥ సీ॥ ద్వాదశాబ్దాలః॥ పు॥  
౧ - సకనిష్ఠే స్యాత్ = చిటికెనవ్రేలితో గూడ  
పటుపబడిన పెనువ్రేలిచే గొలిచిన కొలత  
పేళ్లు, జేనెడు, A long span.

(పాణౌ) చపేట  
ప్రతలప్రహస్తా(విస్తృ  
తాబ్దతా)॥ ౩౪౪॥

చపేటః-ప్రతలః-ప్రహస్తః॥ పు॥ ౩-విస్తృ  
తాబ్దతా = చాచినవ్రేళ్లుగల యటచేతిపేళ్లు,  
The palm with extended fingers,  
బేటి.

(ద్వౌ సంహతౌ)  
సంహతలః (ప్రతతా  
వామదక్షిణౌ)।

సంహతలః (పా) సింహతలః॥ పు॥ ౧ -  
సంహతౌ = చాచినవ్రేళ్లుగలిగి కూడియున్న,  
ద్వౌ వామదక్షిణౌ ప్రతతా = ఎడమ కుడి  
చేతులు రెంటికిని పేరు, అనగా మొక్కెడు  
చేతుల, Both such palm joined.

(పాణిర్నికుబ్జః) ప్ర  
స్థతిః

ప్రస్థతిః॥ సీ॥ (పా)॥ పు॥ ౧-నికుబ్జః = వంప  
బడిన, పాణిః = అటచేతిపేరు, చేర, పుడిసిలియు,  
The palm bent as if to hold a liquid,  
త్రెల్ల.

(తౌ యుతౌ)(వజ్జలిః  
(పుమాన్)॥ ౩౪౫॥

అజ్జలిః॥ పు॥ ౧ - యుతౌ = వంటి కూర్ప  
బడిన, తౌ = ఆ రెండు చేతులు, దోసిలి,  
Both such palms joined, అజ్జలి.

(ప్రకోష్ఠే విస్తృత  
క రే) హస్తా

హస్తః॥ పు॥ ౧-విస్తృతకరే = చాపబడిన  
యటచేయిగల, ప్రకోష్ఠే = ముంజేయి, మూర,  
A cubit, ఔత.

(ముష్ట్యాతుబద్ధయా  
స) రత్నీ (స్సాస్య)

రత్నీ॥ పు॥ (పా)॥ సీ॥ ౧ - ముడువబడిన  
యటచేతితో గూడిన మూరపేరు, పిడిమూర.  
A short cubit.



దరత్ని (స్తు నిష్క-  
నిష్ఠేన ముష్టినా)॥

3౪౬॥

వ్యామో (బాహ్వో  
స్సకరయో స్తతయో  
స్తిర్యగ స్తరమ్)॥

(ఊర్ధ్వవిస్తృతదోః  
పాణిన్యమానే) పౌరు  
షం (త్రిషు)॥ 3౪౭॥

కఙ్ఠోగలో (2౪)

గ్రీవాయాం శిరో  
ధిః కన్ధరే (త్యపి) ।

కమ్బుగ్రీవా (త్రిరే  
ఖాసా)

2వటుఘ్టాకృతా  
టికా॥ 3౪౮॥

వక్త్రాన్యవదనం  
తృణ్ణమాననం లపనం  
ముఖమ్ (క్లి బే)

అరత్నిః॥ పు॥ (పా) నీ॥ ౧-నిష్క-నిష్ఠేన =  
చాచిన చిటికెనవ్రేలుగల, ముష్టినా = పిడికి  
లితోఁ గూడిన యా మూరపేరు, A cubit  
from the elbow to the tip of the little  
finger.

వ్యామః॥ పు॥ ౧ - సకరయోః = అటచేతు  
లితోఁ గూడుకొని, తిర్యక్ = అడ్డముగా,  
తతయోః = చాపబడిన, బాహ్వోః = భుజ  
ములయొక్క, అ స్తరమ్ = నడుముచేరు పేరు,  
బార, A fathom Orgya.

పౌరుషమ్॥ త్రి॥ ౧ - ఊర్ధ్వవిస్తృతదోః  
పాణిన్యమానే = మీఁదికిఁ జాపబడిన బాహు  
వులితోఁ గూడిన యటచేతులు గల పురుషుని  
ప్రమాణమునకు పేరు, మానిసి చేయెత్తు  
పొడవు, The measure of a man's  
reach.

కఙ్ఠః - గలః॥ పు॥ ౨ - కుత్తుక పేళ్లు, The  
throat, కంఠ.

గ్రీవా-శిరోధిః॥ నీ॥ కన్ధరా॥ నీ॥ 3-మెడ పేళ్లు,  
The neck, గడ్డె.

కమ్బుగ్రీవా॥ నీ॥ ౧-త్రి రేఖాసా = మూఁడు  
రేఖలుగల యా మెడ పేరు, A conch-  
shaped neck, కంబుగ్రీవా.

అవటుః॥ పు॥ ఘటా - కృతాటికా॥ నీ॥  
3-పెడతలపేళ్లు, Back of the neck.

వక్త్రమ్ - ఆస్యమ్-వదనమ్-తృణ్ణమ్-అన  
నమ్ - లపనమ్ - ముఖమ్॥ న॥ 2-నోటిపేళ్లు,  
మోము, The mouth; the face, వక్త్ర.

ఘ్రాణం గన్ధవహః  
ఘోణా నాసాచ నా  
సికా॥ 3౪౯॥

ఓష్ఠాధరౌ (తు)  
రదనచ్చవా దశనవా  
సనీ॥

(అధస్తా) చ్చిబుకం

గజ్జా కపోతా

(తత్పరా)హనుః॥  
3౫౦॥

రదనా దశనా దంతా  
రదా

స్తాలు(తు) కాకుదమ్॥

రసజ్ఞారసనాజిహ్వ

(ప్రాంతావోష్ఠస్య) స్థ  
క్వణీ॥ 3౫౧॥

లలాట మలికం  
గోధ

ఘ్రాణమ్॥ న॥ గన్ధవహః - ఘోణా-నాసా  
(పా) నస్యా - నాసికా॥ సీ॥ గ్ర-ముక్కు పేళ్లు,  
The nose, నాక.

ఓష్ఠః - అధరః - రదనచ్చదః॥ పు॥ దశన  
వాసః॥ న్, న॥ ర - పెదవి పేళ్లు, The lips,  
ఆరె.

చిబుకమ్॥ న॥ ౧-అధస్తాత్ = పెదవిదిగువ  
నున్న గడ్డము పేరు, The chin, చిబ్బక.

గజ్జః - కపోలః॥ పు॥ ౨ - చెక్కిలి పేళ్లు,  
The cheek, గాజ.

హనుః॥ సీ॥ (పా) పు॥ ౧ - తత్పరా = ఆ  
చెక్కిళ్ల మీదిభాగమునకుఁగాని వెనుకటిభాగ  
మునకుఁగాని పేరు, వెలిదవుడలును, The  
jaw, ఇవ్వు.

రదనాః-దశనాః-దంతాః-రదాః॥ పు, బ॥ ర-  
పండ్ల పేళ్లు, Teeth, డేరె.

తాలు॥ ఉ॥ (పా) న్॥ కాకుదమ్॥ న॥ ౨-  
దవుడల పేళ్లు, తాలువులు, The palate,  
తాళు.

రసజ్ఞా-రసనా-జిహ్వ॥ సీ॥ ౩-నాలుక పేళ్లు,  
The tongue, జోష.

స్థక్వణీ॥ న్॥ (పా) స్థక్వ॥ న॥ ౧-ఓష్ఠస్య =  
పెదవియొక్క, ప్రాంతా = కడపటిభాగముల  
పేరు, సెలవులు, The corners of the  
mouth.

లలాటమ్-అలికమ్ (పా) అలీకమ్॥ న॥ గోధః॥  
పు॥ ౩-నుదురు పేళ్లు, The forehead, మాథా.

రూఢ్యేదృగ్భ్యాం  
భ్రువా (స్త్రీయామ్)।

కూర్చ (మస్త్రీభ్రు  
వోర్మధ్యం)

తారకా (ఽఙ్ఞః)  
కనీనికా॥ 3౫౨॥

లోచనం నయనం  
నేత్రమీక్షణం చక్షు  
రక్షిణీ దృగ్దృష్టి

చాశ్రునేత్రామ్బు  
రోదనంచాశ్రమస్రుచ॥  
3౫౩॥

అపాఙ్గా (నేత్రయో  
రస్తా)

కటాక్షో (ఽపాఙ్గద  
ర్శనే)।

కర్ణశబ్దగ్రహణా శ్రో  
త్రం శ్రుతిః (స్త్రీ) శ్ర  
వణం శ్రవః॥ 3౫౪॥

ఉత్తమాఙ్గం శిరశ్శీ  
ర్షం మూర్ధా (నా) మస్త  
శో (ఽస్త్రీయామ్)।

భ్రూః॥ సీ॥ ౧ - దృగ్భ్యామూర్ధ్వే=కంటి  
మీఁదిభాగములపేరు, కనుబామలు, The  
eye-brows, బోజే.

కూర్చమ్॥ ప్న॥ ౧ - భ్రువోర్మధ్యమ్=కను  
బామల నడుముపేరు, The space between  
the eye-brows, క్షచ్ఛే.

తారకా-కనీనికా॥ సీ॥ ౨-కంటినల్ల గ్రంథు  
పేర్లు, Pupil of the eye, తారా.

లోచనమ్-నయనమ్-నేత్రమ్-ఈక్షణమ్ -  
చక్షుః॥ న్॥ అక్షి॥ న॥ దృక్॥ శ్॥ దృష్టిః॥ సీ॥  
౮-కన్నులపేర్లు, An eye, అంఖ.

అశ్రు - నేత్రామ్బు-రోదనమ్-అస్రమ్(పా)  
అశ్రమ్-అస్రు॥ గి-కన్నీళ్ల పేర్లు, A tear, అశ్శు.

అపాఙ్గః॥ పు॥ ౧-నేత్రయోః=నేత్రముల  
యొక్క, అస్తా=కడలపేరు, కడగన్ను, The  
outer corner of the eye, అపాంగ.

కటాక్షః॥ పు॥ ౧-అపాఙ్గదర్శనే=కడగంటి  
చూపుపేరు, A glance or side-look,  
కటాక్ష.

కర్ణః-శబ్దగ్రహణ॥ పు॥ శ్రోత్రమ్॥ న॥ శ్రుతిః॥  
సీ॥ శ్రవణమ్-శ్రవః॥ న్, న॥ ౬-చెవులపేర్లు,  
The ear, కణ.

ఉత్తమాఙ్గమ్ - శిరః॥ న్॥ శీర్షమ్॥ న॥  
మూర్ధా॥ న్, పు॥ మస్తకః॥ ప్న॥ (మ)మస్తః॥  
గి-తలపేర్లు, శిరః-అని అకారాంత పుల్లింగ  
మును, The head, శిర.

చికురః కుస్తలో  
వాలః కచః కేశశ్శిరో  
దుహః॥ ౩౫౬॥

(తద్బుద్ధే) కైశికం  
కేశ్య

మలకాశ్శూర్ణకుస్త  
లాః॥

(తేలలాపే) భ్రమ  
రకాః

కాకపక్ష శ్శిఖణ్డ  
కః॥ ౩౫౭॥

కబరీ కేశవేశోఽ

ధ ధమ్మిల్ల (స్సం  
యతాః కచాః)॥

శిఖా చూడా కేశ  
పాశీ

(వ్రతినాం తు) జటా  
సటా॥ ౩౫౮॥

చికురః-కుస్తలః-వాలః-కచః-కేశః-శిరో  
దుహః॥ పు॥ ౬ - తలవెండ్రుకల పేళ్లు, The  
hair, వాడ.

కైశికమ్-కైశ్యమ్॥ స॥ ౨ - తద్బుద్ధే-ఆ  
వెండ్రుకలయొక్క సమూహము పేళ్లు, The  
hair of head, వాడ.

అలకాః॥ పు॥ (పా)న॥ చూర్ణకుస్తలాః॥ పు॥  
౨-కుదులపేళ్లు, నెఱికుదులు, Curls, చుట్టరాఱె-  
వాడ.

భ్రమర కాః॥ పు॥ ౧-లలాపే = నొసటిమీఁద  
వ్రాలెడి, తే = ఆ కుదులపేరు, ముంగుడులు,  
Curls on the forehead, అమరక. (నెఱి  
కుదులు)

కాకపక్షః-శిఖణ్డకః॥ పు॥ ౨-కూకటిపేళ్లు,  
చిప్పకూకటి నెఱులు, Locks of hair left  
at the tonsure, కాకపక్ష.

కబరీ॥ నీ॥ కేశవేశః॥ పు॥ ౨ - తుఱుము  
పేళ్లు, కొప్ప, A braid or tress,

ధమ్మిల్లః॥ పు॥ ౧-సంయతాః = (మాక్తిక  
దామాదులచే) కట్టబడిన, కచాః = వెండ్రుకల  
పేళ్లు, కీలుగంటు, Braided and orna-  
mented hair, చొరీ, బెణి.

శిఖా-చూడా-కేశపాశీ॥ నీ॥ ౩ - సిగపేళ్లు,  
A lock on the crown of the head,  
శిఖా.

జటా-సటా॥ నీ॥ ౨ - వ్రతినామ్ = వ్రతుల  
యొక్క జడపేళ్లు, An ascetic's clotted  
hair, జడా.

వేణీ ప్రవేణీ

వేణీ (పా) వేణీః-ప్రవేణీ (పా) ప్రవేణీః॥  
నీ॥ ౨-అల్లినజడపేళ్లు, Braided and un-  
ornamented hair, వెణి.

శీర్షణ్య శిరస్యా(విశ  
దే కచే)॥

శీర్షణ్యః - శిరస్యః॥ పు॥ ౨-విశదే=ఒకటి  
నొకటి గలియని, కచే = వెండ్రుకల పేళ్లు,  
Unentangled hair.

పాశః పక్షశ్చహస్త  
శ్చ (కలాపార్థాఃకచా  
త్పరే)॥ ౩౫౩॥

పాశః-పక్షః-హస్తః॥ పు॥ ఈ ౩ ను, కచా  
త్పరే = కేశపర్యాయములపైఁ బ్రయోగింపఁ  
బడి, కలాపార్థాః = కేశసమూహవాచకము  
లాను॥ ఉ॥ కచపాశః, కేశపక్షః, కుస్తలహస్తః,  
Much hair.

తనూదుహం రోమ  
లోమ

తనూదుహమ్-రోమ॥ న్॥ లోమ॥ న్, న॥  
౩ - శరీరమునందుఁ బుట్టిన వెండ్రుకల పేళ్లు,  
Hair of the body, రొంగడా.

(తద్వృద్ధా) శ్మశ్రు  
పుష్కృఖే)॥

శ్మశ్రు॥ న॥ ౨-పుష్కృఖే=పురుషుని ముఖ  
మందు, తద్వృద్ధా=ఆ వెండ్రుకల వృద్ధియందు  
వర్తించును, అనఁగా గడ్డమును మీసమును,  
The beard, తాడి.

ఆకల్ప వేషా నేప  
ధ్యం ప్రతికర్మ ప్రసా  
ధనమ్॥ ౩౫౪॥

ఆకల్పః-వేషః(పా) వేషః॥ పు॥ నేపధ్యమ్-  
ప్రతికర్మ॥ న్॥ ప్రసాధనమ్॥ న॥ ౫ - సువర్ణ  
వస్త్రమాల్యాదులచేతనయిన యొప్పిదము  
పేళ్లు, ప్రతికర్మ ప్రసాధనశబ్దములు తిలకపత్ర  
రచనాదులకు పేళ్లని కొండఁబడుదురు, Dress  
or embellishment, షె

(దక్షై తేత్రి) వ్యలం  
కర్తౌలంకరిష్టుశ్చ  
మణ్డితః॥ ప్రసాధితో

అలంకర్తౌ॥ ఋ॥ అలంకరిష్టుః॥ ౨-అలంక  
రించువాని పేళ్లు, Skilled in adorning  
అలంకర్తా. మణ్డితః - ప్రసాధితః - అలంకృతః-

అలంకృతశ్చ భూషి భూషితః-పరిష్కృతః॥ ౫ - అలంకరింపఁబడిన  
తశ్చ పరిష్కృతః॥ వానిపేళ్లు, Adorned, భూషిత.

3౬౦॥

విభ్రాజ్ఞాజిష్ణు రో  
చిష్ణూ

విభ్రాజ్ (జ్)-భ్రాజిష్ణుః - రోచిష్ణుః॥ ౩ -  
భూషణాదులచేతఁబ్రకాశించుచున్నవానిపేళ్లు,  
Resplendent, ప్రకాశమాన. ఈ ౧౦ యు  
త్రి॥

భూషణం (స్యా)  
దలంక్రియా।

భూషణమ్॥న॥ (పా) భూషా-అలంక్రియా॥  
సీ॥ ౨-అలంకరించుట పేళ్లు, Act of adorn-  
ing, సజ్జానా.

అలంకార స్వాభ  
రణం పరిష్కారో వి  
భూషణమ్॥ మణ్డనం  
(చాధ)

అలంకారః॥ పు॥ ఆభరణమ్॥ న॥ పరిష్కా  
రః॥పు॥ విభూషణమ్-మణ్డనమ్॥న॥ ౫-సాముల  
పేళ్లు, Ornaments; jewels, ఆభరణ.

మకుటం కిరీటం  
(పున్నపుంసకమ్)।

మకుటమ్ (పా) ముకుటమ్॥ న॥ కిరీటమ్;  
ప్న॥ ౨-కిరీటముపేళ్లు, A crest or crown  
మృక్తుః.

చూడామణి శ్చిరో  
రత్నం

చూడామణిః॥ పు॥ శిరోరత్నమ్॥ న॥ ౨-  
తలమానికముపేళ్లు, A gem on the crest  
చూడామణి.

తరలో (హారమధ్య  
X౫)॥ 3౬౨॥

తరలః॥ పు॥ ౧ - హారముయొక్క నడివి  
నాయకము పేరు, The central gem of  
necklace, తరల.

వాలపాశ్యా పారి  
తథ్యా

వాలపాశ్యా-పారితథ్యా॥ సీ॥ ౨-కొప్పు  
నలంకారార్థమై పెట్టు నువర్ణాదిరచితవ  
యముపేళ్లు.

పత్త్రపాశ్యా లలా  
టికా।

పత్త్రపాశ్యా-లలాటికా॥ సీ॥ ౨-కొసట  
X౫ ప్త బాసికముపేళ్లు, పాపటబొట్టును, లలా

కర్ణికా తాలపత్రం  
(స్యాత్)

కర్ణికా|| నీ|| తాలపత్రమ్|| న|| ౨-చెవుల  
కమ్మల పేళ్లు, An ear-ring worn by  
women, బాలియా.

కుండలం కర్ణవేష్ట  
నమ్|| 3౭౩||

కుండలమ్ - కర్ణవేష్టనమ్|| న|| ౨-పోగుల  
పేళ్లు, An ear-ring worn by men, బాణి.

స్త్రవేయకం కర్ణ  
భూషా

స్త్రవేయకమ్ (పా) స్త్రవేయమ్, స్త్రవం|| న||  
కర్ణభూషా|| నీ|| ౨-మెడనంటుకొన్న సొమ్ముల  
పేళ్లు, కంఠకే ఆభరణ.

లమ్బనం (స్యా)  
ల్లలన్తికా

లమ్బనమ్ (పా) లంబమానమ్|| న|| లల్లన్తికా||  
నీ|| మెడయందు వ్రేలుచున్న పేరులపేళ్లు,  
A loose necklace, ఖార.

(స్వర్ణైః) ప్రాలమ్బి  
కా౭

ప్రాలమ్బికా|| నీ|| ౧-స్వర్ణైః = బంగారుచేత  
జేయఁబడిన పేరులపేరు, A golden neck-  
lace, సోనే కా ఖార.

ఘోర స్నూత్రికా  
(మాక్తికైః కృతా)||  
3౬౪||

ఘోరస్నూత్రికా|| నీ|| ౧-మాక్తికైః కృతా =  
ముత్యములచేత జేయఁబడిన పేరుల పేరు,  
A necklace of pearls, ముకాఘార.

హారో ముక్తావలీ

హారః|| పు|| ముక్తావలీ|| నీ|| ౨-ముత్యముల  
దండ పేళ్లు, A garland of pearls,  
ముకాబాణి.

దేవచ్ఛన్దో (౭సా  
శతయష్టికః)||

దేవచ్ఛన్దః|| పు|| ౧-శతయష్టికః = నూలుగర  
ములుగల, అసా = ఈ ముత్యముల దండపేరు,  
A garland composed of 100 strings.

హారభేదా (యష్టి  
భేదా) ద్గుత్సగుత్సార్థ  
గోస్తనాః|| 3౬౫|| అర్ధ

గుత్సః - గుత్సార్థః - గోస్తనః - అర్ధహారః -  
మాణవకః|| పు|| ఈ గోస్తన, యష్టిభేదాత్ =  
సరములభేదమువలన, హారభేదాః = వేర్వేలు

హారో మాణవక

హారముల పేళ్లు. అవి వరుసగా, 32, 28, 24, 20, 16 సరములు గలవి.

ఏకావ (శ్రేయస్వికా)।

ఏకావళీ॥ నీ॥ ౧-ఒంటినరముగల హారము పేరు, ఐకావళి.

(సైవ) నక్షత్రమాలా (స్వాత్సప్తవింశతి మూర్తికా)॥ 3౬౬॥

నక్షత్రమాలా॥ నీ॥ ౧-సప్తవింశతి మూర్తికా = 27 ముత్యములుగల, సైవ = ఆ హారము పేరు, A garland containing 27 pearls, ౨౭ मोतियोंका हार.

ఆవాపకః పారిహర్యః

ఆవాపకః-పారిహర్యః॥ పు॥ ౨-నూడిగము పేళ్లు.

కటకో వలయో (2-స్త్రీయామ్)।

కటకః॥ ప్న॥ వలయః॥ ప్న॥ ౨-కడియము పేళ్లు, ౪ - కడియము పేళ్లని కొందఱందురు, A bracelet, कड़ा.

కేయూరమబ్జదం (తుల్యే)

కేయూరమ్-అబ్జదమ్॥ న॥ ౨-బాహుపురి పేళ్లు, Ornament of the arm, కేయూర.

అబ్జలీయక మూర్తికా॥ 3౬౭॥

అబ్జలీయకమ్॥ న॥ (పా) పు॥ ఊర్ధ్వికా॥ నీ॥ ౨-ఊంగరము పేళ్లు, A finger ring, अंगुठी.

(సాక్షరా) ౭జ్జులి ముద్రా (సా)

అజ్జులిముద్రా॥ నీ॥ ౧ - సాక్షరా = అక్షరములతోఁగూడిన, సా = ఆ యుంగరము పేరు, ముద్దుటుంగరము, A seal-ring, अग्राणि मुद्रा.

కజ్జణం కరభూషణమ్।

కజ్జణమ్॥ ప్న॥ కరభూషణమ్॥ న॥ ౨ - మూర్తికాదులతోఁగూడిన కడియము పేళ్లు, A wrist ornament, కంకణ.

(స్త్రీకట్యాం) మేఖలాకాశ్చ సప్తకీరశనా తథా॥ 3౬౮॥ (స్త్రీభే)

మేఖలా - కాశ్చ (పా) కాశ్చః-సప్తకీరశనా (పా) రశనా॥ నీ॥ సారసనమ్॥ న॥ ఇవి స్త్రీకట్యామ్ = స్త్రీలయొక్క ౫ విధములయిన



సారసనం (చాథ)

మొలనూళ్ల పేళ్లు, వానికి వరుసగా ౮, ౧, 2, ౧౬, 3 సరములుండును, A woman's girdle, मेखला.

(పుంస్కట్యాం) శృ  
జ్జలం (త్రిమ)।

శృజ్జలమ్॥ త్రి॥ ౧ - పుంస్కట్యామ్ = పురుషుని మొలనూలుపేరు, A man's belt, कमरबन्ध.

పాదాబ్జదం తులా  
కోటిర్మజ్జోరో నూపు  
రో (౭స్త్రీయామ్)॥  
3౬౯॥ హంసకః పాద  
కటకః

పాదాబ్జదమ్॥ న॥ తులాకోటిః॥ నీ॥ మజ్జోరః॥  
పు॥ నూపురః॥ పు॥ హంసకః - పాదకటకః॥ పు॥  
౬-అందెపేళ్లు, ఇచట కొందఱు పాదాంగద  
తులాకోటిశబ్దములు పెండెరము పేళ్లనియు,  
హంసకపాదకటకశబ్దములు కాలిసామ్మపేళ్ల  
నియు పలికిరి. Ornament of the feet.

కిజ్కిణీ త్సుద్రఘట్టి  
కా।

కిజ్కిణీ-త్సుద్రఘట్టి కా॥ నీ॥ ౨-చిలుగంటల  
పేళ్లు, గజ్జెలును, Bells or tinkling orna-  
ments, झुर.

(త్వక్ఫలక్రిమి రో  
మాణి) వస్త్రయోని

త్వక్ = నార, ఫలమ్ = కాయ, క్రిమిః =  
పురుగు, రోమ॥ నీ॥ = వెండ్రుకలు. ఈ ర ను,  
వస్త్రయోనిః = వస్త్రమునకుఁ గారణములు,  
Materials of cloth.

(ద్వశ్రీమ)। 32౦॥

ముందుఁ జెప్పఁగల వాల్కాదిశబ్దములు  
౧౦॥ త్రి॥ कपटे का साजन.

వాల్కం డౌమాది

వాల్కమ్ - డౌమమ్॥ ౨-నారచీరపేళ్లు,  
Made of bark, बकल.

ఫాలంతు కార్పాసం  
బాదరం (చ తత్)।

ఫాలమ్ - కార్పాసమ్ - బాదరమ్॥ 3-నూలు  
చీరపేళ్లు, Made of cotton, सूतीचीर.

కాశేయం (క్రిమి  
కోశోత్థం)

కాశేయమ్॥ ౧-క్రిమికోశోత్థమ్ = పురుగుల  
చేతనైన బుజ్జలనూలుచేతఁ జేయఁబడిన పట్టు  
చీర మొదలగు వానిపేరు, Silken, रेशमी चीर.

రాజ్కవం (మృగ  
రోమజమ్ ॥ 320 ॥

అనాహతం నిష్పృ  
వాణి తస్త్రికం (చ  
నవామ్బరే) ।

(తత్సా) దుద్ధ  
మనీయం (యథాత  
యోర్వస్త్రయో ర్యు  
గమ్) ॥ 321 ॥

పత్తోర్ణం ధాతకా  
శేయం

(బహుమూల్యం)  
మహాధనమ్ ।

తౌమందుకూలం  
(స్యా)

(ద్వేతు) నివీతం  
ప్రావృతం (త్రిమ) ॥  
323 ॥

(ప్రియాం బహు  
త్వే వస్త్రస్య) దశా  
స్య్యర్వస్త్రయో (ద్వ  
యో)

రాజ్కవమ్ ॥ ౧ - మృగరోమజమ్ = మృగ  
రోమములచే జేయబడిన శాలువలు మొద  
లగువానిపేరు, Woollen.

అనాహతమ్ - నిష్పృవాణి - తస్త్రికమ్ ॥ 3 -  
నవామ్బరే = క్రొత్తచీరపేళ్లు, New and un-  
bleached cloth, నయా కపడా.

ఉద్ధమనీయమ్ ॥ న ॥ ౧ - ధాతయోః = ఉదు  
కబడిన, వస్త్రయోః = వస్త్రములయొక్క,  
యుగంతత్ = జంటపేరు, A pair of blea-  
ched cloths, బ్రతా కపడా.

పత్తోర్ణమ్ ॥ న ॥ ౧ - ధాతకాశేయమ్ = కడి  
గిన పట్టుచీర మొదలయినవానిపేరు, Blea-  
ched silk, బ్రతా రేశమీ కపడా.

మహాధనమ్ ॥ న ॥ ౧ - బహుమూల్యమ్ =  
గొప్పవెలగల చీరపేరు, దొడ్డవెలగల వస్తు  
వులకన్నిటికిని పేళ్లని కొందఱందురు, Any  
thing precious, వత్తుమల్య చీజ.

తౌమమ్ (సా) త్మమ్ - దుకూలమ్ ॥ న ॥  
౧ - వెలిపట్టుచీర పేళ్లు, తెల్లనివలువయును,  
Woven silk, రేశమీ ద్రుపడా.

నివీతమ్ - ప్రావృతమ్ ॥ త్రి ॥ ౧ - కప్పుకొను  
కోకపేళ్లు, A veil or mantle, ఆడనీ,

దశాః ॥ నీ, బ ॥ వస్త్రీః ప్స ॥ ౧ - వస్త్రస్య =  
వస్త్రముయొక్క. కొనపేళ్లు, బద్దె, End of  
a cloth, కపడె కా సిరా.

దైర్ఘ్య మాయా  
మ ఆరోహః

పరిణాహో విశాల  
తా॥ 32౪॥

పటచ్ఛరం జీర్ణవ  
స్త్రం

(సమా) నక్తక  
కర్పణా ।

వస్త్ర మాచ్ఛాద  
నం వాసశ్చేలం వసన  
మంశుకమ్॥ 32౫॥

సుచేలకః పటా  
(2-స్త్రీస్యాత్)

వరాశిః స్థూలశాట  
కః ।

నిచోలః ప్రచ్ఛద  
పట

(స్వమా) రల్లక  
కవ్వతా॥ 32౬॥

అస్తరీయోపసం  
వ్యాస పరిధానాన్య  
ధోంశుకే ।

దైర్ఘ్యమ్॥ న॥ ఆయామః-ఆరోహః (పా)  
ఆనాహః॥ పు॥ 3 - నిడుపుపేళ్లు, Length,  
తగ్గాడీ.

పరిణాహః॥ పు॥ విశాలతా॥ నీ॥ ౨-వెడల్పు  
పేళ్లు, Width, చొడగ్గాడీ.

పటచ్ఛరమ్ - జీర్ణవస్త్రమ్॥ న॥ ౨-పాత  
వస్త్రముపేళ్లు, Old cloth, పురానా కపడా.

నక్తకః-కర్పటః॥ పు॥ ౨-చినిగినవస్త్రము  
పేళ్లు, మాసినకోకయనియు, Dirty or  
tattered cloth, కడా కపడా.

వస్త్రమ్-ఆచ్ఛాదనమ్-వాసః॥ న॥ చేలమ్-  
వసనమ్-అంశుకమ్॥ న॥ ౬-కోకపేళ్లు, నక్తక  
శబ్దము మొదలు ౮ యు కోకపేళ్లని కొందఱు,  
Cloth, ఇతఱు.

సుచేలకః॥ పు॥ పటః॥ ప్ష॥ ౨-మంచికోకపేళ్లు,  
Fine cloth, మజ్జీన కపడా.

వరాశిః (పా) వరాసిః-స్థూలశాటకః॥ పు॥  
౨-ముదుగుకోకపేళ్లు, Coarse cloth, మోడా  
కపడా.

నిచోలః-ప్రచ్ఛదపటః॥ పు॥ ౨-పఱుపుపై  
బఱుచు కోకపేళ్లు, A cover or wrapper,  
చాదర.

రల్లకః - కవ్వలః॥ పు॥ ౨ - కంబళిపేళ్లు,  
A blanket, కంబళ.

అస్తరీయమ్-ఉపసంవ్యాసమ్-పరిధానమ్-  
అధోంశుకమ్॥ న॥ ౪ - కట్టువస్త్రము పేళ్లు,  
Lower garment, యోగీ.

(ద్రావ్య) ప్రావారో  
త్తరాసక్తా (సమా)  
బృహతికా (తథా) ||  
322 || సంవ్యాస ము  
త్తరీయంచ

చోలఃకూర్పాసకో  
(2. స్త్రీయామ్) |

ని శా ర (స్వా  
త్పా)వరణే హిమా  
నిలనివారణే || 323 ||

(అర్థోదకం వర  
స్త్రీణాం స్వా) చుష్టా  
తక (మంశుకమ్) |

(స్వాత్తి) ప్వాప్ర  
పదీనం (తత్పా)ప్నో  
త్యా ప్ర ప దం హి  
యత్ || 324 ||

(అస్త్రీ) వితాన  
ముల్లోచో

దూప్యాద్యం వస్త్ర  
వేశ్మని |

ప్రతిసీరా యవనికా

ప్రావారః-ఉత్తరాసక్తః || పు || బృహతికా ||  
సీ || సంవ్యాసమ్ - ఉత్తరీయమ్ || న || గీ-ఉత్త  
రీయముపేళ్లు, పై నివేసికొను సంగవస్త్రము,  
Upper garment, క్రౌంచా.

చోలః || పు || కూర్పాసకః || ప్న || 2-స్త్రీ పురు  
షుల కుబుసము పేళ్లు, అవికపేళ్లని కొందఱు,  
A bodice, చొళి.

నిశారః || పు || ౧ - హిమానిలనివారణే =  
మంచును గాలిని పోగొట్టు, ప్రావరణే = పచ్చ  
డముపేరు, A warm cloak,

చుష్టాతకమ్ || ప్న || ౧-వరస్త్రీణామ్ = వార  
స్త్రీలయొక్క, అర్థోదకమ్ = తొడలను సగము  
కప్పచున్న, అంశుకమ్ = వస్త్రముపేరు, చల్లా  
డము, A petty coat, శాయా.

ఆప్రపదీనమ్ || త్రి || ౧-యత్ = ఏవస్త్రము,  
ఆప్రపదమ్ = మిఁగాలువఱకు, ప్రాప్నోతి =  
వ్యాపించునో, తత్ = ఆ వస్త్రముపేరు, అంగీ  
సావడ మొదలైనది, A dress reaching  
to the feet, బాబరా.

వితానమ్ || ప్న || ఉల్లోచః (పా) ఉల్లాభః ||  
పు || ౨ - మేల్కట్టు పేళ్లు, చందువ, An  
awning, ఆదోబా.

దూప్యమ్-వస్త్రవేశ్మన్ || న్, న || ఈ ౨ ను  
ఆ ద్య పదము చేఁ బటకుటీరాదిశబ్దములును  
గుడారముపేళ్లు, A tent, టెన్టు.

ప్రతిసీరా-యవనికా (పా) జవనికా - తిర

స్వాత్తిరస్కరిణీ (చ  
సా)॥ 3౧౦॥

పరికర్తాజ్ఞాసంస్కారః

(స్వా) వ్యార్జి ర్జా  
ర్జనా మృజా ।

ఉద్వర్తనోత్సాదనే  
(ద్వే సమే)

ఆస్లావఆప్లవః॥ 3౧౧॥  
స్నానం

చర్పాతుచార్పిక్యం  
స్థాసకో

(౭౪) ప్రబోధనమ్ ।  
అనుబోధః

పత్తిలేఖాపత్తా  
జ్జులి (రిమే సమే)॥

3౧౨॥

స్కరిణీ॥ నీ॥ ౩ - తెరబట్టపేళ్లు, A screen,  
జవనికా.

పరికర్త॥ న్, స॥ అజ్ఞాసంస్కారః॥ పు॥ ౨-  
చందన కుంకుమాదులచే దేహము నలంకరించుకొనుటపేళ్లు, Personal decoration.

మార్జిః-మార్జనా-మృజా॥ నీ॥ 3- దేహము  
నందలి ముటికి పోగొట్టుట పేళ్లు, Cleaning  
the body, మార్జన.

ఉద్వర్తనమ్-ఉత్సాదనమ్॥ న॥ ౨-నలుగు  
పేళ్లు, Cleaning with perfumes, ఉత్తన.

ఆస్లావః - ఆప్లవః॥ పు॥ స్నానమ్॥ న॥ 3-  
స్నానముపేళ్లు, స్నాన.

చర్పా॥ నీ॥ చార్పిక్యమ్ (పా) చర్పిక్యం॥  
న॥ స్థాసకః॥ పు॥ 3 - కుంకుమము మొదలైన  
వాని పూతపేళ్లు, Smearing the body  
with fragrant unguents, చర్చా.

ప్రబోధనం॥ న॥ అనుబోధః॥ పు॥ ౨-సుగంధ  
ద్రవ్యములయం దణగియున్న పరిమళ  
మును తైలాదులచే బ్రకాశింపజేయుట.  
Reviving the scent of a perfume.

పత్తిలేఖా (పా) పత్తిలేఖా-పత్తాజ్జులి॥  
నీ॥ ౨-స్త్రీల స్తనాదులయందు కస్తూరికాదు  
లచే వ్రాయఁబడు మకరికాపత్రాదుల పేళ్లు,  
Delineations with saffron &c. on the  
breast, cheeks, &c. పత్తభంగ.

తమాలపత్త్రతిలక  
చిత్రకాణి విశేషకమ్ |  
(ద్వీతీయం చ తురీ  
యంచ సప్తమియా)

(మధ) కుంజుమ  
మ్ || ౩౮౩ || కాశ్మీరజ  
న్మాగ్నిశిఖం వరంబా  
న్స్థాకపీతనే | రక్త సం  
కోచపిశునం ధీరలో  
హితచందనమ్ || ౩౮౪ ||

లాక్షారాక్షాజతు  
(క్షీ బే) యావోఽలక్ష్మీ  
ద్రుమామయః |

లవణం దేవకుసు  
మం శ్రీసంజ్ఞ

(మధ) జాపకమ్ |  
కాలీయకంచ కాలాను  
సార్యం

(చాధ సమార్థకం) |  
వంశ కాగురు రాజార్హ  
లోహక్రిమిజజ్జోజకమ్ ||  
౩౮౬ ||

కాలాగు ర్యగురుః

(స్వాత్త) స్మజ్జల్యా

తమాలపత్త్రమ్ || న || తిలకమ్ || ప్న || చిత్రకమ్ ||  
న || విశేషకమ్ || ప్న || ర - నౌసటి బొట్టు పేళ్లు,  
A beauty spot on the forehead, తిలక.

కుంజుమం-కాశ్మీరజన్మ || న || అగ్నిశిఖం-  
వరం-బాన్స్థాకం-పీతనం-రక్తం-సంకోచపిశునం  
(పా) సంకోచం-పిశునం-ధీరం (పా) వీరమ్-  
లోహితమ్ - చందనమ్ (ప) లోహితచందనమ్ ||  
న || ౧౧ - కుంకుమపువ్వు పేళ్లు, Saffron,  
కేసరీ.

లాక్ష-రాక్షా (పా) రక్షా || నీ || జతు || న ||  
యావః-అలక్ష్మః-ద్రుమామయః || పు || ౬-లక్ష్మ-  
పేళ్లు, Lac, లాక్ష.

లవణమ్-దేవకుసుమమ్ - శ్రీసంజ్ఞమ్ || న ||  
౩ - కరాపుపు పేళ్లు, లవంగము, Cloves,  
ద్రాక్ష.

జాపకమ్ (పా) జాయకమ్-కాలీయకమ్-  
కాలానుసార్యమ్ || న || ౩-పచ్చవంటి గంధము  
పేళ్లు, నల్లని గంధద్రవ్యమని కొందఱు,  
పిండి చందన.

వంశకమ్ (పా) వంశికమ్-అగురు - రాజా  
ర్హమ్-లోహమ్-క్రిమిజమ్-జోజకమ్ || న || ౬-  
అగురుపేళ్లు, A gallochum, అగర.

కాలాగురు || న || అగురుః || పు || ౨-కృష్ణా  
గురువు పేళ్లు, Black gallochum, కాలా  
అగర.

మజ్జల్యా || న || ౧-మల్లెపువ్వుల వాసనగల

(మల్లిగద్దియత్)।

యక్షధూప స్వర్జ  
రసోఽరాల స్వర్జరసా  
వపి॥ 3౮౭॥ బహురూ  
పో

(౭-వ్యథ) వృకధూప  
కృత్రిమధూపకౌ।

తురుష్కః పిణ్డక  
స్నిహ్నో యావనో

(౭-వ్యథ) పాయసః॥  
3౮౮॥ శ్రీవాసో వృక  
ధూపో(౭.పి) శ్రీవేప్త  
సరలద్రవౌ।

మృగనాభిర్మృగమ  
దః కస్తూరీ

(చాథ) కోలకం॥  
3౮౯॥ తక్కోలకం  
కోశఫల

(మథ) కర్పూర  
(మస్త్రీయాం)। ఘన  
సారశ్చంద్ర సంజ్ఞ సి  
తాభో హిమవాలు  
కా॥ 3౯౦॥

కృష్ణా గురుపేరు, A fragrant sort,  
కృష్ణాగర.

యక్షధూపః-స్వర్జరసః-అరాలః(పా)రాలః-  
స్వర్జరసః-బహురూపః॥పు॥ గి-స్వర్జరసముపేళ్లు,  
Resin, ఖృ౯.

వృకధూపః-కృత్రిమధూపకః॥పు॥ ౨-అనేక  
పరిమళవస్తువులచేఁజేయఁబడిన ధూపముపేళ్లు,  
Compounded perfume, ఖృ౯.

తురుష్కః-పిణ్డకః-స్నిహ్నః - యావనః॥ పు॥  
౪ - తురుష్క దేశమునందుఁ బుట్టు అందుగు  
బంకపేళ్లు, Incense, ఖృ౯.

పాయసః - శ్రీవాసః - వృకధూపః-శ్రీ  
వేప్తః-సరలద్రవః॥ పు॥ గి-సరళ దేవదారువుల  
బంకపేళ్లు, Turpentine, తారఫీన.

మృగనాభిః॥ పు॥ మృగమదః॥ పు॥ కస్తూరీ॥  
సీ॥ ౩-కస్తూరిపేళ్లు, Musk, కస్తూరీ.

కోలకమ్-తక్కోలకమ్ (పా) కంకోలకమ్-  
(పా) కక్కోలకమ్-కోశఫలమ్॥ న॥ ౩-తక్కో-  
లపుచెట్టుపేళ్లు, దానియొక్క ఫలమనికొండలు,  
Bdellium.

కర్పూరమ్॥ పు॥ ఘనసారః-చంద్రసంజ్ఞః-  
సితాభః (పా) సితాభః॥ పు॥ హిమవాలుకా॥  
సీ॥ గి-కర్పూరముపేళ్లు, Camphor, కఫ్తూర.

గంధసారో మలయ  
జోభద్రశ్రీశ్చందనో  
(2 స్త్రీయాం)।

తైలపర్ణికగోశ్వరీ  
హరిచందన (మస్త్రీ  
యాం)॥ 3౯౦॥

తిలపర్ణితు పత్రా  
జ్వరజ్వనం రక్తచందనం  
కుచందనం

(చాధ) జాతికోశ  
జాతిఫలే (సమే)॥

3౯౨॥

(కర్పూరాగరుః క  
స్తూరీ తక్కోలై) ర్యక్ష  
కర్దమః ।

గాత్రానులేపనీ వర్తి  
ర్వర్ణకం (స్యా) ద్వితీ  
పనం॥ 3౯౩॥

గంధసారః-మలయజః-భద్రశ్రీః॥ పు॥ చందనః॥ పు॥ ర - చందనము పేళ్లు, Sandal wood, ఇందన.

తైలపర్ణికమ్॥ న॥ ౧ - మిక్కిలి చల్లనైన తెల్ల చందనము, White and cool sort, సఫేద ఇందన. గోశ్వరీమ్॥ న॥ ౧-మిక్కిలి వాసన గల చందనము, Very fragrant sort, స్రగ్భాగీ ఇందన. హరిచందనమ్॥ పు॥ ౧-మామిడి పండు వాసనగల పసుపువ న్నె చందనము, Yellow sort smelling like a ripe mango, హరి ఇందన. ఈ 3 ను పసుపువ న్నె చందనము పేళ్లని కొందఱు.

తిలపర్ణి॥ నీ॥ (పా) తిలపర్ణి॥ న్, పు॥ పత్రా జ్వమ్-రజ్వనమ్-రక్తచందనమ్ - కుచందనమ్॥ న॥ ౩-ఎఱ్ఱని చందనము పేళ్లు, Red sanders, తాళిఇందన.

జాతికోశమ్-జాతిఫలమ్॥ న॥ ౨-జాజికాయ పేళ్లు, Mace, జావిత్రి.

యక్షకర్దమః॥ పు॥ ౧-కర్పూరాగరు కస్తూరీ తక్కోలములతోఁ గూడిన గంధము పేరు, Perfumed paste, ఇందన.

గాత్రానులేపనీ - వర్తి॥ నీ॥ ౨ - సుగంధ ద్రవ్యములను జేర్చి మెదిపిన ముద్దపేళ్లు, వర్ణకమ్-విలేపనమ్॥ న॥ ౨-మైపూఁతకై మెదిపిన గంధాదులు, ఈ ౪ మైపూఁతయని కొందఱు, Perfume for the person, లెపన.



చూర్ణాని వాసయో  
గా (స్పృశ్య)

చూర్ణమ్॥ న॥ వాసయోగః॥ పు॥ ౨-గంధ  
పుంబాడిపేళ్లు, Perfumed powder, చాడన  
పౌడ.

ర్భావితం వాసితం  
(త్రిషు)॥

భావితమ్-వాసితమ్॥ త్రి॥ ౨-వాసనగట్టిన  
వస్తువుపేళ్లు, Perfumed, స్రుగంధి వస్తువు.

(సంస్కారో గన్ధ  
మాల్యాద్యై ర్యస్యాన్య  
త్త) దధివాసనం॥

౩౮౮॥

అధివాసనమ్॥ న॥ ౧-గన్ధమాల్యాద్యై ర్యః =  
గంధమాల్యాదులచే వస్త్రాదులకు, యః  
సంస్కారః స్యాత్ = ఏ సంస్కారము గలదో,  
తత్ = దానిపేరు, Adjusting with per-  
fumes, స్రుగంధిత.

మాల్యంమాలాస)  
జౌ (మూర్ధ్ని)

మాల్యమ్॥ న॥ మాలా-స్రక్॥ జ్ఞ, సీ॥ ౩-  
మూర్ధ్ని = శిరస్సునందలి పువ్వులదండ పేళ్లు,  
A chaplet, ఛార.

(కేశమధ్యేతు) గర్భ  
కః॥

గర్భకః॥ పు॥ ౧-కేశమధ్యే = వెండ్రుకలలో  
బయటికి తెలియునట్లు ముడిచిన పూదండ పేరు,  
A chaplet worn in the hair, శిరోఛార.

ప్రభ్రష్టకం (శిఖా  
లమ్బి)॥

ప్రభ్రష్టకమ్॥ న॥ ౧ - శిఖాలమ్బి = సిగను  
వ్రేలెడి పూదండపేరు, Suspended from  
the middle lock.

(పురోన్యస్తం)లలా  
మకం॥ ౩౮౯॥

లలామకమ్॥ న॥ ౧-పురోన్యస్తమ్ = నొసటి  
మీదఁబడునట్లు ముందుగట్టిన పూదండ పేరు,  
Falling over the forehead.

ప్రాలమ్బ (మృజ  
లమ్బిస్యాత్కణ్ఠాత్)

ప్రాలమ్బమ్॥ న॥ ౧-కణ్ఠాత్ = మెడనుండి,  
ముజలమ్బి = చక్కఁగా ఊమ్మున వ్రేలు  
పూదండపేరు, Hung round the neck,  
కంఠఛార.

వైకక్షకం(తు తత్)॥

వైకక్షకమ్ (పా) వైకక్ష్యకమ్॥ న॥ ౧-

యత్తి ర్యక్ ట్టి స్తము  
రసి)

ఉరసి=టూమ్మున, తిర్యక్=జందెమువలె నడ్డ  
ముగా, ట్టి స్తం = వైచికోన్న, తత్ = ఆ  
పూదండ, Worn as a scarf.

(శిఖా స్వా) పీడ  
శేఖరా॥ 3౯౬॥

ఆపీడః-శేఖరః॥ పు॥ ౨ - శిఖాను = శిఖ  
మీఁదఁ జుట్టఁబడిన పూదండపేరు, Tied on  
the crest, शिखा का हार.

రచనాస్యాత్పరిస్ప  
దః

రచనా॥ సీ॥ పరిస్పర్శః॥ పు॥ ౨-మాల్యాదు  
లచేసైన శృంగారవిశేషమునుబుట్టించుట పేళ్లు,  
Decoration of hair.

ఆభోగః పరిపూర్ణ  
తా॥

ఆభోగః॥ పు॥ పరిపూర్ణతా॥ సీ॥ ౨-వస్తు  
పులయొక్కగాని గణాదులయొక్కగాని నిండి  
యుండుట పేళ్లు, Completion.

ఉపధానం తూప  
బర్హః

ఉపధానమ్॥ న॥ ఉపబర్హః॥ పు॥ ౨ - తల  
గడపేళ్లు, A pillow, तकिया.

శయ్యానాం శయ  
నీయవత్॥ 3౯౭॥  
శయనం

శయ్యా॥ సీ॥ శయనీయమ్-శయనమ్॥ న॥  
3-పలుపుపేళ్లు, పాసుపు, A bed, बिस्तरा.

మృచ్చ పర్యజ్కు ప  
ల్యజ్కుః ఖట్వయా  
(సమాః) ।

మృచ్చః-పర్యజ్కుః-పల్యజ్కుః॥ పు॥ ఖట్వా॥  
సీ॥ ౪-మంచముపేళ్లు, A bedstead, खाट.

గేన్దుకః కన్దుకో

గేన్దుకః-కన్దుకః (పా) కండుకః॥ పు॥ ౨-  
చెండుపేళ్లు, బంతి, A ball to play with,  
गेन्द.

దీపః ప్రదీపః

దీపః - ప్రదీపః॥ పు॥ ౨ - దీపము పేళ్లు,  
A lamp, दीप.

పీఠమాసనం॥ 3౯౮॥

పీఠమ్ - ఆసనమ్॥ న॥ ౨ - పీఠం పేళ్లు,  
A stool, पीठम्.

సముద్గక స్సంపుటకః

సముద్గకః-సంపుటకః॥ పు॥ ౨-కరాటము  
పేళ్లు, సంపుటము, A casket, శంఖర.

ప్రతిగ్రాహః పత  
ద్గ్రహః॥

ప్రతిగ్రాహః-పతద్గ్రహః॥ పు॥ ౨ - తమ్మ  
పడిగముపేళ్లు, A spitting pot.

ప్రసాధసీకజ్మతికా

ప్రసాధసీ-కజ్మతికా॥ నీ॥ ౨-దువ్వెనపేళ్లు,  
A comb, కంఠి.

పిష్టాతః పటవాసకః॥

౩౯౯॥

పిష్టాతః-పటవాసకః॥ పు॥ ౨-చీరలు వాసన  
కట్టు ద్రవ్యముపేళ్లు, Perfume-powder,  
మృగంధ ద్రవ్య.

దర్పణే ముకురాద  
ర్శా

దర్పణః-ముకురః (పా) మకురః-ఆదర్శః॥  
పు॥ ౩-అద్దము పేళ్లు, A mirror, ఆదర్శ.

వ్యజనంతాలవృత్త  
కం॥

వ్యజనమ్-తాలవృత్తమ్॥ న॥ ౨ - వినన  
కట్టపేళ్లు, A fan, ఖంజా.

ఇతి మనుష్యవర్గః.

మనుష్యులతోఁ జేరిన పదసమూహము  
ముగిసెను.

సస్తతిగోత్రజనన  
కులా న్యభిజనాన్వ  
యా॥ ౪౦౦॥ వంశో  
౨న్వవాయ స్సంతానో

సస్తతిః॥ నీ॥ గోత్రమ్-జననమ్-కులమ్॥ న॥  
అభిజనః-అన్వయః-వంశః-అన్వవాయః - సం  
తానః॥ పు॥ ౯ - వంశము పేళ్లు, Race or  
lineage, శాతతి.

వర్ణా (స్పృశ్యా)  
హ్మణాదయః॥ (విప్ర  
క్షత్రియ విట్పూర్ణ  
శాత్రుర్వర్ణ్యమిస్సృ  
తం)॥

వర్ణః॥ పు॥ ౧ - జాతిపేరు, Tribe or  
class, వర్ణ. బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్య  
శూద్ర వర్ణములుగూడఁ చాత్రుర్వర్ణ్య మనఁ  
బడును.

రాజబీజీ రాజవంశో

రాజబీజీ॥ ౧॥ రాజవంశ్యః॥ పు॥ ౨-రాజవంశమునఁ బుట్టినవానిపేళ్లు, Sprung from a royal family, राजवंशज.

బీజ్యస్తు కులసమ్మవః॥ ౪౦౧॥

బీజ్యః-కులసమ్మవః॥ పు॥ ౨-ఏదైన నొక వంశమునందుఁ బుట్టినవాని పేళ్లు, Sprung from any family.

మహాకుల కలీనార్య సభ్య సజ్జన సాధవః ।

మహాకులః-కలీనః-ఆర్యః-సభ్యః-సజ్జనః-సాధుః॥ పు॥ ౬ - మంచికులమునఁ బుట్టినవాని పేళ్లు, Of honourable parentage, కలీన.

బ్రహ్మచారి గృహీవానప్రస్థ భిక్షు

బ్రహ్మచారి॥ ౧॥ గృహీ॥ ౧॥ వానప్రస్థః-భిక్షుః॥ పు॥ ఈ ర ను వరుసగా బ్రహ్మచారికిని (The unmarried religious student, బ్రహ్మచారి); గృహస్థునకును (The married house-holder, గృహస్థ); తపస్వికిని (The hermit, తపస్వి); స న్న్యాసికిని (The ascetic, సన్న్యాసి) పేళ్లు.

(శ్చతుష్టయే) ॥ ౪౦౨॥ ఆశ్రమౌ (౭ప్రీ)

ఆశ్రమః॥ పు॥ ౧-౩ది, చతుష్టయే = బ్రహ్మచర్యము మొదలగు నార్హింటికిని పేరు, Religious state, ఆశ్రమ.

ద్విజాత్య గృజన్య భూదేవ బాడ బాః । విప్రశ్చ బ్రాహ్మణో

ద్విజాతీః-అ గృజన్యా॥ ౧॥ భూదేవః-బాడ బాః-విప్రః-బ్రాహ్మణః॥ పు॥ ౬-బ్రాహ్మణునిపేళ్లు, A man of the sacerdotal class, బ్రాహ్మణ. ద్విజః-ద్విజన్యా అనియును కొందఱు.

(౭సా) షట్కర్తా (యాగాదిభి ర్యతః) ॥ ౪౦౩॥

షట్కర్తా॥ ౧, పు॥ ౧-యాగాదిభిః = యజన (Sacrifice), యాజన (Assisting to sacrifice), అధ్యయన (Study), అ ధ్యా పన

(Teaching), దాన (benefaction), ప్రసాదము (Accepting alms) ములతో యుతః = కూడిన, అసౌ = బ్రహ్మణునిపేరు బ్రాహ్మణ.

విద్యాన్విపశ్చిద్దోష  
జ్ఞస్సన్ సుధీః కోవిదో  
బుధః| ధీరోమనీషీజ్ఞః  
ప్రాజ్ఞస్సజ్ఞావా నృణా  
తః కవిః|| ౪౦౪|| ధీ  
మాన్ సూరిః కృతీ  
కృష్టిర్బుధవర్ణో విచక్ష  
ణః| దూరదర్శీ దీర్ఘ  
దర్శీ

శ్రోత్రియశ్చాస్తసా  
(సహా)|| ౪౦౫||

ఉపాధ్యాయోఽ  
ధ్యాపకో

(౭౪ స్వాన్నిపేకా  
దిక్య) ద్గురుః|

(మస్త్ర)వ్యాఖ్యా  
కృ) దాచార్య

విద్యాన్|| ౪౦|| విపశ్చిత్|| ౪౧|| దోషజ్ఞః  
సన్|| ౪౨|| సుధీః-కోవిదః-బుధః-ధీరః-మనీషీ  
న్|| ౪౩|| జ్ఞః-ప్రాజ్ఞః-సజ్ఞావాన్|| ౪౪|| పండితః  
కవిః - ధీమాన్|| ౪౫|| సూరిః (పా) సూరీన్  
కృతీ|| ౪౬|| కృష్టిః - లబ్ధవర్ణః - విచక్షణః|| ౪౭||  
౪౮ - విద్వాంసునిపేళ్లు, Wise or learned  
man, విద్వాన్. దూరదర్శీ|| ౪౯|| దీర్ఘదర్శీ|| ౫౦||  
పు|| ౧ - దూరపు ఆలోచన గలవాని పేళ్లు  
Provident, డైరెక్షన్. ఈ ౨౨ ను విద్వా  
సుని పేళ్లనియు కొండఱు.

శ్రోత్రియః - శాస్త్రసః|| పు|| ౧ - వేదము  
జదివినవానిపేళ్లు, A priest conversant  
with scripture, వేద శాస్త్ర సంపజ్ఞ.

ఉపాధ్యాయః-అధ్యాపకః|| పు|| ౨-వేదము  
జదివించువానిపేళ్లు, A teacher, అచార్య.

గురుః|| పు|| ౧-నిపేకాదికృత్ = గర్భాధ  
నము పుంసవనము మొదలయిన కర్మముల  
జేయించు తండ్రి పేరు, A spiritual parent  
గురు.

ఆచార్యః|| పు|| ౧-మస్త్ర వ్యాఖ్యాకృత్  
కల్పనూత్రసహితముగా వేదముఁ జదివిం  
దాని యర్థమును దెలియఁజెప్పవాని పేరు  
An instructor in holy writ, ఆచార్య.

ఆదేష్టా (త్వద్ధ  
రే) వ్రతీ॥ ౪౦౬॥ య  
ష్టాచ యజమానశ్చ

(ససోమవతి) దీక్షి  
తః ।

ఇజ్యాశీలోయాయ  
జూహో

యజ్వా (తు విధి  
నేష్టవాన్)॥ ౪౦౭॥

(సగీష్వతీష్ట్యా) స  
పతిః

సోమపీఢీతు సోమ  
పాః ।

సర్వవేదా (స్వయే  
నేష్టా యాగ స్సర్వస్వ  
దక్షిణః)॥ ౪౦౮॥

అనూచానః (ప్రవ  
చనే సాన్లేఽధీతీ గురో

ఆదేష్టా॥ ఋ, పు॥ ౧-అధ్వరే=యజ్ఞవిష  
యమున నుపదేశముచేయువానిపేరు, ఆధ్వర.  
వ్రతీ॥ ౧॥ యష్టా॥ ఋ॥ యజమానః॥ పు॥  
3-యజ్ఞముఁ జేయువానిపేళ్లు, ఈ ౪ శబ్దము  
లును యజ్ఞకర్తపేళ్లని కొందఱు, ఇతి.

దీక్షితః॥ పు॥ ౧-సోమవతి=సోమము గల  
యజ్ఞమునందు కర్తయైన, సః = వానిపేరు,  
దీక్షిత.

ఇజ్యాశీలః-యాయజూకః॥ పు॥ ౨ - పలు  
మాఱు యజ్ఞముఁజేయు స్వభావము గలవాని  
పేరు.

యజ్వా॥ ౧, పు॥ ౧-విధినా=యథాశాస్త్ర  
ముగా, ఇష్టవాన్=యజ్ఞము చేసినవానిపేరు.

సపతిః॥ పు॥ ౧ - గీష్వతీష్ట్యా=బృహస్పతే  
పేరుగల ఇష్టిచేత యజ్ఞము చేసినవానిపేరు,  
ఇతి.

సోమపీఢీ॥ ౧॥ (పా) సోమపీఠీ॥ ౧॥ సోమ  
పాః॥ పు॥ ౨ - యజ్ఞముచేసి సోమపానము  
జేసినవానిపేళ్లు, సోమపీఠి.

సర్వవేదాః॥ ౧, పు॥ ౨-సర్వస్వదక్షిణః=  
తలసామ్యంతయు దక్షిణగాఁగల విశ్వజిత  
మొదలయిన, యాగః=జన్మము, యేన=ఎవఁ  
చేత, ఇష్టః=చేయబడినదో వానిపేరు.

అనూచానః॥ పు॥ ౧-గురోః=ఒక గురుఁ  
వలన, సాన్లేప్రవచనే = పడంగములతో

స్తు యః)।

గూడిన వేదమును జెప్పఁగా, అధీతీ యః = చదివినవాని పేరు.

(లభ్యానుజ్ఞ)స్సమా  
వృత్తః

సమావృత్తః॥ పు॥ ౧-లభ్యానుజ్ఞః = వేదా  
ధ్యయనము చేసినవెనుక గురువుచేత గృహ  
స్థాశ్రమముకొఱకు ననుమతిఁ బొందినవాని  
పేరు.

సుత్వా (త్వభిషవే  
కృతే)॥ ౪౦౯॥

సుత్వా॥ న్, పు॥ ౧-అభిషవేకృతే = జన్మము  
నందలి సోమలతను కొట్టి పిడిచినవానిపేరు,  
శ్రుతా.

ఛాత్రాస్తేవాసిసౌశి  
ష్యే

ఛాత్రః-అస్తేవాసీ॥ న్॥ శిష్యః॥ పు॥ 3-  
శిష్యుని పేర్లు, A pupil, విద్యార్థి.

శైత్యః ప్రాథమ  
కల్పికాః॥

శైత్యః-ప్రాథమకల్పికః॥ పు॥ ౨ - అపుడు  
చదువ నారంభించిన శిష్యుని పేర్లు, A novice  
in Vedas.

(ఏకబ్రహ్మవ్రతా  
చారా మిథ) స్సబ్రహ్మ  
చారిణః॥ ౪౧౦॥

సబ్రహ్మచారీ॥ న్, పు॥ ౧-ఒకగురువుకొద్ద  
నొకవేదము చదువ నొకవ్రతమునే యాచ  
రించువారికి తమలోఁ దమకు పేరు, Fellow-  
students, सहपाठी.

సతీర్థ్యాస్తేష్వికగురు  
వః

సతీర్థ్యః-ఏకగురుః॥ పు॥ ౨ - ఒకగురువు  
నొద్ద వేదముగాని మఱియొకవిద్యగాని చదువు  
వారిపేర్లు, Spiritual brethren,

(చితవానగ్ని)మగ్ని  
చిత్ ।

అగ్నిచిత్॥ పు॥ ౧-అగ్నించితవాన్ = అగ్ని  
చయనము చేసినవాని పేరు, ఆహితాగ్ని,  
One who has consecrated the sacri-  
ficial fire, अहिचित.

(పారంపర్యోపదే  
శేస్యా) దైతిహ్య మితి

ఐతిహ్యమ్॥ న॥ ఇతిహా॥ అవ్య॥ ౨-పారం  
పర్యోపదేశే = పారంపర్యముచేత వచ్చిన

హా (ఽవ్యయం) ||

రంగ||

ఉపజ్ఞా (జ్ఞానమా  
ద్యంస్యాత్)

(జ్ఞాత్వాఽఽరమ్భం)  
ఉపక్రమః |

యజ్ఞస్సోఽధ్వ  
రో యాగస్సప్రతస్తు  
ర్మఘః క్రతుః||రంగ||

(పాఠో హోమశ్చా  
తిథీనాం సపర్యా తర్ప  
ణం బలిః! ఏతే) పశ్చా  
మహాయజ్ఞా బ్రహ్మయ  
జ్ఞాది నామకాః||రంగ||

యుపదేశముపేళ్లు, Traditional instruc-  
tion, ఔత్తిజ్ఞా.

ఉపజ్ఞా|| సీ|| ౧-అద్యంజ్ఞానమ్=ఉపదేశము  
లేక తనంతటనే మొదటఁ బుట్టిన జ్ఞానముపేరు,  
Untaught knowledge, ఆపజ్ఞా.

ఉపక్రమః|| పు|| ౧-జ్ఞాత్వా=ఇది యీలా  
గునసిద్ధించునని యుపాయముదెలిసి, ఆరమ్భః=  
ఆరంభించుటకు పేరు, Deliberate com-  
mencement, ఆపక్రమ.

యజ్ఞః-సవః-అధ్వరః-యాగః-సప్రతస్తుః-  
మఘః (పా) మఘః-క్రతుః|| పు|| ౨-యజ్ఞము  
పేళ్లు, A sacrifice, యజ్ఞ.

పాఠః=వేదపాఠము, Study of scrip-  
ture, శ్రేషాఠ. హోమః = వైశ్వదేవాది  
హోమము, Presenting of oblations to  
the gods, శ్లోశ. అతిథీనాంసపర్యా = అతిథి  
పూజ, Hospitable reception of guests,  
అతిథి పూజ. తర్పణమ్ = పితృతర్పణము,  
Libation of water to the manes of  
ancestors, పితృ తర్పణ. బలిః = భూతబలి,  
Casting of food on the ground for  
gods or mundane beings, బలి. ఏతే=  
అను నివి, పశ్చామహాయజ్ఞాః = పంచమహా  
యజ్ఞము లనఁబడును. (Five daily sacri-  
fices, యజ్ఞ కర్షి). ఇవే వరుసగా, బ్రహ్మ  
యజ్ఞాదినామకాః = బ్రహ్మయజ్ఞము దేవ  
యజ్ఞము మనుష్యయజ్ఞము పితృయజ్ఞము  
భూతయజ్ఞమని పేళ్లు గలవి.



సమజ్య పరిషద్దో  
స్థి సభా సమితి సంస  
దః॥ ఆస్థానీ (క్షీబ) మా  
స్థానం (స్త్రీ)నపుంసక  
యో) స్సదః॥ ౪౦౪॥

ప్రాగ్వంశః (ప్రాగ్  
విగ్రహాత్)

సదస్యా విధిదర్శనః॥

సభాసదస్సభాస్తారా  
స్సభ్యా స్సామాజికా  
(శ్చ తే)॥ ౪౦౫॥

అధ్వ యాద్రాత్య  
హోతాః (యజ  
స్సామన్వీదః క్రమా  
త్) ।

ఆగ్నీ ప్రాద్యాధనై  
ర్వార్యా) ఋత్విజో  
యాజకాశ్చ తే॥ ౪౦౬॥

సమజ్య-పరిషత్ ॥ ద్ ॥ గోష్ఠీ-సభా-సమి  
తిః-సంసత్ ॥ ద్ ॥ ఆస్థానీ॥నీ॥ఆస్థానమ్॥న॥ సదః॥  
న్, స్స ॥ ౪ - సామాన్యముగా సభ పేళ్లు,  
ఆస్థానీశబ్దము మొదలు ౩ ను దొరలున్న  
సభ పేళ్లని కొండలందురు, An assembly  
or meeting, परिषत्.

ప్రాగ్వంశః॥ పు॥ ౧ - హవిర్గేహాత్ = హవి  
స్సులను బెట్టియున్న గృహముకంటె, ప్రాక్ =  
పూర్వభాగమునందు యజమానుడు మొద  
లయినవారుండుటకొరకు నిర్మింపఁబడిన గృహ  
ము పేరు, A room in front of the  
offerings, यज्ञ-मंडप का प्रांगण.

సదస్యః-విధిదర్శి॥ న్, పు॥ ౨ - యజ్ఞము  
నందు హెచ్చుతక్కువలు రాకుండ కనిపెట్టి  
యున్న ఋత్విక్కుల పేళ్లు, By-standers  
whose business it is to notice and  
correct mistakes, सदस्य.

సభాసత్ ॥ ద్ ॥ సభాస్తారః-సభ్యః-సామా  
జికః॥ పు॥ ౪ - సభయం దుండువాని పేళ్లు,  
A member of the assembly, सभासद.

అధ్వర్యః-ఉద్గాతా॥ ఋ॥ హోతా॥ ఋ,  
పు॥ ఈ ౩ ను, క్రమాత్ = వరుసగా, యజస్సా  
మన్వీదః = యజ్ఞేదమును సామవేదమును  
ఋగ్వేదమును నెఱిగిన ఋత్విక్కుల పేళ్లు,

Reciters of the prayers, ऋत्विक्.

ఋత్విక్ ॥ జ్ ॥ యాజకః॥ పు॥ ౨-ధనైః =  
యజ్ఞకర్తృధనముచేత, వార్యాః = పరింపఁదగిన,  
ఆగ్నీప్రాద్యాః = ఆగ్నీధ్రుడు మొదలయిన

పదునాద్వరకునుపేళ్లు, Officiating Priest,  
ఋత్విక్.

వేదిః పరిష్కృతా  
భూమిః

వేదిః (పా) వేదీ॥ సీ॥ ౧ - పరిష్కృతా =  
యజ్ఞముకొఱకు పరిష్కరింపఁబడిన, భూమిః =  
భూమిపేళ్లు, The altar.

(సమే)స్థణ్ణిలచత్వరే॥

స్థణ్ణిలమ్-చత్వరమ్॥ న॥ ౨ - అగ్నిహోత్ర  
మునుంచుకొఱకు సంస్కారము చేయఁబడిన  
స్థానముపేళ్లు, Sacrificial ground, వేది.

చపాలో యూప  
కటకః

చపాలః-యూపకటకః॥ పు॥ ౨-యూప్తనం  
భమునందలి కొయ్యతోఁజేసినకడియముపేళ్లు.  
A wooden ring on the sacrificial post,  
శ్మ కాశ్ర.

కుమ్భా(సుగహనా  
వృత్తిః)॥ ౪౧౭॥

కుమ్భా॥ సీ॥ ౧-యజ్ఞశాలచుట్టును బెట్టిన  
మిక్కిలి గహనమయిన వెలుగుపేరు, An  
enclosure round the place of sacri-  
fice, క్రుమా.

యూపాగ్రం తర్క

యూపాగ్రం-తర్క॥ నో, న॥ ౧-యూపము  
కొనపేరు, Top of the post, శ్మపాశ్ర.

(నిర్మల్యదాదణి) త్వ  
రణి (ర్వయోః)॥

అరణిః॥ పు॥ ౧-నిర్మల్యదాదణి=అగ్నిని  
బుట్టించుటకై మఢింపఁదగిన మ్రానిపేరు,  
Wood for producing fire by friction,  
అరణి.

దక్షిణాగ్ని గార్హ  
పత్యాఽహవసీ యా  
(త)యోఽగ్నయః॥  
౪౧౮॥

దక్షిణాగ్ని-గార్హపత్యః-ఆహవసీయః॥ పు॥  
ఈ ౩ ను ప్రత్యేకముగాఁ దమతమ పేళ్లచేతఁ  
బ్రసిద్ధములయిన మూడగ్నులపేళ్లు.

(అగ్నిత్రయమిదం)

త్రేతా॥ సీ॥ ౧ - ఒకమాటచేత మూడ

శ్రీతా

శ్లో ల పేద, The three sacred fires collectively, అగ్ని త్రయ.

ప్రణీత (సంస్కృతాః) తోఁనలః)।

ప్రణీతః॥ పు॥ ౧ - మంత్రముచేత సంస్కరింపబడిన అగ్నిపేద, Fire consecrated by prayers, పునీత అగ్ని.

సమూహ్యః పరిచాయోపచాయాః (వగ్నాప్రయోగిణః॥ ౪౧౯॥

సమూహ్యః - పరిచాయ్యః-ఉపచాయ్యః॥ పు॥ ౩ - యజ్ఞాగ్ని పేళ్లు, Sacrificial fire, యజ్ఞాగ్ని.

యో గార్హపత్యా దానీయ దక్షిణాగ్నిః ప్రణీయతే తస్మి) న్నానాయోఽ

ఆనాయ్యః॥ పు॥ ౧ - గార్హపత్యాత్ = గార్హపత్యాగ్నినుండి, ఆనీయ = తెచ్చి, యః = ఏ, దక్షిణాగ్నిః = దక్షిణాగ్ని, ప్రణీయతే = ప్రణయింపబడునో, తస్మిక్ = దానిపేద.

థాగ్నాయీస్వాహా చ హుతభుక్తియా॥ ౪౨౦॥

అగ్నాయీ-స్వాహా-హుతభుక్తియా॥ నీ॥ ౩-అగ్నిహోత్రుని పెండ్లముపేళ్లు, అగ్నాయీ.

(ఋక్) సామిధేనీ థాయ్యా (చయాస్యా దగ్నిసమిధేనీ)।

సామిధేనీ-థాయ్యా॥ నీ॥ ౨-అగ్నిసమిధేనీ = అగ్నిని మొదటఁ బ్రజ్వలించజేయు, ఋక్ = వేదఋక్కు, Prayer uttered to excite fire, సామిధేనీ.

(గాయత్రీప్రముఖం) ఛందో

ఛందః॥ న్, న॥ ౧-గాయత్రీ మొదలయిన యిరువదియాఱు ఛందస్సుల పేద, Metre, చంద.

(హవ్యపాకే) చరుః (పుమాన్)॥ ౪౨౧॥

చరుః॥ పు॥ ౧-హవ్యపాకే = అగ్నియందు వేల్వడగిన పక్వాన్నముపేద, A prepared oblation, చరు.

అమితా (సాశ్వతో

అమితా॥ నీ॥ ౧ - శ్వతోష్ణే = కాంచబడి

ష్టేయా క్షీరే స్యా ద్ద  
ధియోగతః)।

వేడియైన, క్షీరే = పాలయందు, దధియో  
గతః = పెరుగుకూర్చుటవలన నైన వికారము  
పేరు, A mixture of boiled and coagu-  
lated milk, అమిశ్రా.

ధవిత్రం (వ్యజనం  
తద్యద్రచితం మృగ  
చర్మణా॥ ౪౨౨॥

ధవిత్రమ్ (పా) ధువిత్రమ్॥ న॥ ౧-యజ్ఞ  
మునం దగ్నిప్రజ్వలనముకొఱకు, మృగ  
చర్మణా = ఇట్టితోలుచేత, రచితమ్ = చేయఁ  
బడిన, వ్యజనమ్ = విననకట్టుపేరు, A fan  
made of antelope's hide, శృగ జాల కా  
పంగా.

పృషదాజ్యం (సద  
ధ్యాజ్యే)

పృషదాజ్యమ్॥ న॥ ౧-సదధ్యాజ్యే = పెరుఁ  
గుతోఁ గూడిన నేతిపేరు, Oblation of  
butter and curds.

పరమాన్నంతు పా  
యసమ్।

పరమాన్నమ్॥ న॥ పాయసమ్॥ న॥ (పా)  
పు॥ ౨ - పాలుపోసి వండిన యన్నము పేళ్లు,  
पायस.

హవ్యకవ్యే (దైవ  
పైత్రే అన్నే)

హవ్యమ్-కవ్యమ్॥ న॥ ౨-వరుసగా దేవత  
లకును పితృదేవతలకును యోగ్యమయిన  
అన్నముపేళ్లు, Food of the gods and  
manes, हव्य.

పాత్రం (స్రువాది  
కమ్)॥ ౪౨౩॥

పాత్రమ్॥ న॥ ౧ - స్రువాదికమ్ = స్రువము  
చమనము మొదలైన యజ్ఞపాత్రలకన్నిటికిని  
పేరు, A vessel, पात्र.

ధ్రువోపభృజ్జహూ  
(ర్నాతు) స్రువో (భే  
దాః స్రుచః స్త్రీయః)।

ధ్రువా-ఉపభృత్-జహూః॥ నీ॥ స్రువః॥ పు॥  
౪-స్రుచః భేదాః = స్రుక్కు-భేదములపేళ్లు.

ఉపాకృతః (పశు  
రసా యో ౨ భిమ

ఉపాకృతః॥ ౧ - కృతౌ = యజ్ఞమునందు,  
యః = ఏపశువు, అభిషుస్త్ర్య = అభిమంత్రించి,

స్వక్రతౌహతః॥  
౪౨౪॥

పరమృరాకం శస  
నం ప్రోక్షణం (చ వ  
ధార్థకమ్) ।

(వాచ్యలిङ्గాః) ప్ర  
మితోపసమ్పన్న ప్రో  
క్షితా (హతే)॥౪౨౫॥

సాన్నాయ్యంహవి

(రగ్నాతు హుతం  
త్రిమ) వషట్కృతమ్ ।

దీక్షాన్తోఽవభృథో  
(యజ్ఞే)

(తత్కర్మార్హంతు)  
యజ్ఞాయమ్॥ ౪౨౬॥  
(త్రిప్వ)

హతః = చంపబడినదో, అసాపశుః = ఈ పశువు  
పేరు, A victim of sacrifice, यज्ञ-पशु.

పరమృరాకమ్ - శసనమ్ (పా) శమనమ్-  
ప్రోక్షణమ్॥ న॥ ౩ - వధార్థకమ్ = యజ్ఞమునం  
దలి పశువధము పేర్లు, Immolation, यज्ञ-पशु  
का वध.

ప్రమితః :- ఉపసమ్పన్నః-ప్రోక్షితః॥ త్రి॥  
౩ - హతే = యజ్ఞమున హింసింపబడిన పశువు  
మొదలైనదాని పేర్లు, Slain or immo-  
lated, वधित यज्ञ पशु.

సాన్నాయ్యమ్-హవిః॥ న, న॥ ౨ - అగ్ని  
యందు వేల్చబడిన హవిస్సుపేర్లు. సాన్నా  
య్యశబ్దము దధిపయోరూపమైన హవిస్సు  
పేర్లని కొండఱు. The thing to be offe-  
red, हविस.

వషట్కృతమ్॥ త్రి॥ అగ్నా = అగ్నియందు,  
హుతమ్ = వేల్చబడిన హవిస్సు పేర్లు, Sacri-  
ficed in fire.

దీక్షాన్తః - అవభృథః॥ పు॥ ౨ - యజ్ఞే =  
యజ్ఞాంతమునందలి న్యూనాతిరిక్త నోషపరి  
హరిముకొఱకు జేయు నిష్ఠిపేర్లు, Supple-  
mental sacrifice performed to atone  
for any defect in the principal one,  
प्रायश्चित्त यज्ञ.

యజ్ఞాయమ్॥ త్రి॥ ౧ - తత్కర్మార్హమ్ = ఆ  
యజ్ఞకర్మమునకుఁ దగిన వస్తువు పేరు,  
Suitable to a sacrifice, यज्ञार्ह.

(ధ క్రతుక) క్రే  
ప్తం

ఇష్టమ్॥ న॥ ౧-క్రతుకర్మ = క్రతువునందలి  
హోమ దానాది క్రియ పేరు, Sacrificial  
presents, यज्ञके दान.

పూర్తం (ఖాతాది  
కర్మయత్)।

పూర్తమ్॥ న॥ ౧ - ఖాతాదికర్మయత్ =  
గుంటలు గుట్లు తోటలు మొదలయినవాని  
నిర్మించుటపేరు, An act of pious libe-  
rality.

అమృతం విఘ్నో  
యజ్ఞ శేషభోజన శేష  
యోః॥ ౪౨౭॥

అమృతమ్॥ న॥ విఘ్నోః॥ పు॥ ఈ ౨ న  
వరుసగా, యజ్ఞ శేషభోజన శేషయోః = జన్మ  
మును శేయంగా మిగిలిన యాజ్ఞాదులకన  
దేవ బ్రాహ్మణులు భుజింపఁగా మిగిలిన యన్య  
దులకును బేళ్లు, Remains of a sacrifice  
or oblation, यज्ञ-शेष.

త్యాగోవిహపితం  
దాన ముత్సర్జన విసర్జ  
నే విశ్రాణనం వితర  
ణంస్పర్శనం ప్రతిపాద  
నమ్॥ ౪౨౮॥ ప్రాదేశ  
నం నిర్వపన మపవర్జన  
మంహతిః।

త్యాగః॥ పు॥ విహపితమ్ (పా) విహం  
తమ్-దానమ్-ఉత్సర్జనమ్-విసర్జనమ్ - విశ్రా  
నమ్ - వితరణమ్ - స్పర్శనమ్ - ప్రతిపాదనమ్  
ప్రాదేశనమ్-నిర్వపనమ్-అపవర్జనమ్॥న॥ (పా  
అపవర్జనమ్ - అంహతిః॥ నీ॥ ౧౩ - ఈవిపేర్ల  
Gift or donation, त्याग.

(మృతార్థం తద  
నూర్దానం త్రిమస్యా)  
దౌర్ధ్వదై హికమ్॥  
౪౨౯॥

దౌర్ధ్వదై హికమ్ (పా) దౌర్ధ్వదేహికమ్  
త్రి॥ ౧ - మృతార్థమ్ = మృతులయినవారి  
గుడించి, తదనూర్దానమ్ = ఆ మృతదినము  
యందుఁ జేయఁబడు దానముపేరు, నెలమ  
కములకును బేరు, Obsequies of a dece  
sed person, और्ध्व दैहिक.

పితృదానం నివా  
ప(స్సాన్యత్)

పితృదానమ్॥ న॥ నివాపః॥ పు॥ ౨-పితర  
నుద్దేశించి చేయఁబడు జలాంజలియాది దానః

పేరు, Gifts in honour of the deceased,  
పితృ-దాన.

శ్రాద్ధం (తత్కర్మ  
శాస్త్రతః)।

శ్రాద్ధమ్॥ న॥ ౧ - శాస్త్రతః = శాస్త్రోక్త మయిన దేశకాలాదిపాత్రాదినియమముచేత, తత్కర్మ = ఆ పితృదేవతలనుగూర్చి చేయుటకు బ్రాహ్మణభోజనము మొదలయినదాని పేరు, తద్దినము, An obsequial oblation, ఆదా.

అన్వాహార్యం మా  
సికే

అన్వాహార్యమ్-మాసికమ్॥ న॥ ౨ - నెల నెలకుఁ జేయఁబడు పిండపితృయజ్ఞముపేరు, అమావాస్య శ్రాద్ధము, Monthly obsequies, మాసిక ఆదా.

(౭ంశోఽష్టమో  
౭హ్నిః) కుతపో (౭  
ప్రీయామ్)॥ ౪౩౦॥

కుతపః (పా) కుతుపః॥ ప్న॥ ౧-అహ్నిః = పగటియొక్క, అష్టమోఽంశః = ఎనిమిదవ పాలు, అనఁగా పగలు ౧౫ పాళ్లలో ౭ పాళ్లు పోగా ౮ వ పాలనుట, Towards midday (the eighth muhurta of the day).

పర్యేషణాపరీప్తిశ్చ  
స్వేషణాచ గవేషణా।

పర్యేషణా - పరీప్తిః॥ సీ॥ ౨ - శ్రాద్ధాదుల యందు ద్విజభక్తిశుశ్రూష, Homage, పర్యేషణ, అన్వేషణ-గవేషణ॥ సీ॥ ౩-ధర్మము నరయుట, Investigation, అన్వేషణ, ఈ ౪ సామాన్యముగా వెదకుట పేర్లనియును, Search, అంజ.

సని స్త్యధ్యేషణా

సనిః-అధ్యేషణా॥ సీ॥ ౨.-పూజ్యుల నొక ప్రయోజనమునందు సత్కార పూర్వకముగా నియోగించుట పేర్లు, Request or solicitation, అన్వేషణ.

యాచ్ఛాఽభిశస్తి  
త్యాచనాఽర్థనా॥  
౪౩౧॥ (పట్టు త్రి)

యాచ్ఛా-అభిశస్తిః-యాచనా-అర్థనా॥ నీ॥  
౪ - అడుగుటపేళ్లు, Asking or begging,  
యాచనా.

ముందు చెప్పఁగల అర్ఘ్యశబ్దము మొదలు  
ఆగంతుశబ్దమువఱకు నాటుశబ్దములును॥ త్రి॥

ష్వర్ఘ్య (మర్ఘాఢే)

అర్ఘ్యమ్॥ త్రి॥ ౧ - అర్ఘాఢే=పూజకొఱ  
కై న జలాదులు, అర్ఘ్యదకము, A respect-  
ful oblation of water, ఆఱ్యే.

పాద్యం (పాదాయ  
వారిణి)।

పాద్యమ్॥ త్రి॥ ౧-పాదాయ = పాదముకొఱ  
కై న, వారిణి=ఉదకముపీడు, పాదోదకము,  
Water for ablution of the feet, పాఱ్య.

(క్రమా)దాతిథ్యా  
తిథేయే (అతిథ్యధేఽ  
త్రసాధుని)॥ ౪౩౨॥

అతిథ్యమ్-అతిథేయమ్॥ త్రి॥ ౨-క్రమాత్ =  
వరుసగా, అతిథ్యధే = అతిథులకొఱకై న  
యన్నాదులకును, అత్రసాధుని = అతిథుల  
యందు మంచిదైన భక్త్యాదులకును పేళ్లు,  
Hospitality, ఆతిఱ్య.

స్వాదావేశిక ఆగ  
న్తురతిథి (ర్నాగృహ  
గతే)।

ఆవేశిక-ఆగన్తుః॥ త్రి॥ అతిథిః॥ పు॥ గృహ  
గతః-౪-ఇంటికివచ్చిన యతిథిపేళ్లు, A guest,  
ఆతిఱ్య.

పూజానమస్యాఽ-  
పచితిస్సపర్యాఽ-ర్నా  
ఽర్హణా (స్సమాః)॥

పూజా - నమస్యా - అపచితిః - సపర్యా-  
అర్హణా-అర్హణా॥ నీ॥ ౬ - పూజించుట పేళ్లు,  
Worship, reverence, పూజా.

౪౩౩॥

వరివస్యా తు శు  
శ్రూపా పరిచర్యా  
వ్యపాసమ్ ।

వరివస్యా-శుశ్రూపా-పరిచర్యా॥ నీ॥ ఉపా  
సనమ్॥ న॥ (పా) ఉపాసనా-ఉపాస్తిః॥ నీ॥ ౪-  
శుశ్రూష పేళ్లు, Service, propitiation,  
పరిఱ్య.



వ్రజ్యాఽటాఽట్యా  
పర్యటనం

వ్రజ్యా-అటా-అట్యా॥ సీ॥ పర్యటనమ్॥ న॥  
ర-భిక్షాద్యర్థమై పలుమాలు దిగుగుట పేళ్లు,  
Wandering for alms, पर्यटन.

చర్యా(త్వీర్యాపథ  
స్థితిః)॥ రకెర॥

చర్యా॥ సీ॥ ౧ - ఈర్యాపథస్థితిః = ధ్యాన  
మానాది వ్రతములయందు స్థిరమైయుండుట,  
Perseverance in austerities, चर्या.

ఉపస్పర్శ స్తాచ  
మన

ఉపస్పర్శః॥ పు॥ ఆచమనమ్॥ న॥ ౨-శుద్ధా  
చమనము పేళ్లు, Rinsing the mouth,  
आचमन.

(మథ) మాన మ  
భావణమ్॥

మానమ్-అభావణమ్॥ న॥ ౨-మాటాడ  
కుండుటపేళ్లు, Silence, taciturnity, मौन.

ఆనుపూర్వీ (స్త్రీ  
యాంవా) ఽవృత్పరి  
పాటీ అనుక్రమః॥  
పర్యాయ

ఆనుపూర్వీ॥ స్న॥ ఆవృత్-పరిపాటిః (పా)  
పరిపాటీ॥ సీ॥ అనుక్రమః - పర్యాయః॥ పు॥  
౫ - స్వాధ్యాయక్రమము పేళ్లు, Order,  
method, परिपाटी.

శ్చాతిపాత (స్తు  
స్యా) త్పర్యయ ఉ  
పాత్యయః॥

అతిపాతః-పర్యయః-ఉపాత్యయః॥ పు॥ ౩-  
క్రమముదప్పటపేళ్లు, Violation of the  
order, अतिपात.

నియమో వ్రత  
(యస్త్రీ తచ్చోపవా  
సాది) పుణ్యకమ్॥

నియమః-వ్రతమ్॥ పు॥ ౨-శాస్త్రోక్తనియ  
మముపేళ్లు, A vow, व्रत, पुण्यकम्॥ న॥  
౧ - ఉపవాసాదిరూపమైన ఆ వ్రతముపేరు,  
A penance, व्रत.

ఉపవస్తం తూప  
వాసా

ఉపవస్తమ్ (పా) ఔపవస్తమ్॥ న॥ ఉప  
వాసః (పా) ఉపోషణమ్॥ పు॥ ౨-ఉపవాసము  
పేళ్లు, A fast, उपवास.

వివేకః (పుథగాత్మ

వివేకః॥ పు॥ పుథగాత్మతా॥ సీ॥ ౨ -

తా) ।

ప్రకృతిపురుషులు వేరిని యెఱుంగుట పేళ్లు,  
Discriminating between matter and spirit. True knowledge, వివేక.

(స్వా) ద్భృహ్మవ  
ర్చసం పృత్యధ్యయ  
నధి

బ్రహ్మవర్చసమ్॥ న॥ పృత్యధ్యయనధిః॥ సీ॥  
౨ - మంచినడత వేదపాఠములయు సమృద్ధి  
పేళ్లు, Holiness, బ్రహ్మ వర్చస.

(రథాజ్ఞలిః॥౪౩౨॥  
పాఠే) బ్రహ్మజ్ఞలిః

బ్రహ్మజ్ఞలిః॥ పు॥ ౧-వేదపాఠసమయము  
నందు ప్రణవోచ్ఛారణపూర్వకమైన యంజలి  
పేరు.

(పాఠే వి పు)జ్ఞలిః  
బ్రహ్మబిద్దవః।

బ్రహ్మబిద్దవః॥ పు॥ ౧ - పాఠే = వేదపాఠ  
సమయమునందలి, విప్రపః = నోట వెడలు  
తుంపరలపేళ్లు, Sanctified saliva, బ్రహ్మజ్ఞలిః.

(ధ్యానయోగాస  
నే) బ్రహ్మసనం

బ్రహ్మసనమ్॥ న॥ ౧-ధ్యానయోగాసనే =  
ధ్యానము చేయుటకొఱకు యోగమునందలి  
స్వస్తికము పద్మకము మొదలైన యాసనము  
పేరు, A holy posture, యోగాసన.

కల్పో విధిక్రమా॥  
౪౩౮॥

కల్పః-విధిః-క్రమః॥ పు॥ ౩ - ఇది యిటు  
చేయవలెననెడి వేదోక్తమయినవిధానముపేళ్లు,  
A sacred precept or rite prescribed  
by religion, కల్ప.

ముఖ్య(స్వాత్మ)  
ధమః కల్పో

ముఖ్యః॥ పు॥ ౧-ప్రధమః = మొదటచేయు,  
కల్పః = వేదవిధానముపేరు, A chief injunc-  
tion, కల్ప.

అనుకల్ప (స్తతతా  
అధమః)।

అనుకల్పః॥ పు॥ ౧ - తతః = దానికంటె,  
అధమః = వెనుకఁ జెప్పబడు వేదవిధానము  
పేరు, A secondary or succedaneou  
injunction, అనుకల్ప.

(సంస్కారపూర్వం  
గ్రహణంస్యా) మపా  
కరణం (శ్రుతేః)॥

౪౩౯॥

(సమేతు) పాద  
గ్రహణ మభివాదన  
(మిత్యుభే)।

భిక్షుఃపరివ్రాట్క  
ర్మస్తీపారాశర్యసి మ  
స్కరీ॥ ౪౪౦॥

తపస్తీ తాపసః పా  
రికాక్షీ

వాచంయమోము  
నిః।

(తపఃక్షేత్రసహా)  
దాన్తే

వర్ణినో బ్రహ్మచా  
రిణః॥ ౪౪౧॥

ఋషయస్త్యత్వవ

ఉపాకరణమ్॥ న॥ ౧-సంస్కారపూర్వమ్ =  
ఉపనయనసంస్కారము మొదలుగా, శ్రుతేః  
గ్రహణమ్ = వేదమును చదువ దొరకొనుట  
పేద, Holy study of the vedas after  
initiation, ఆధికారము.

పాదగ్రహణమ్ - అభివాదనమ్॥ న॥ ౨-  
గోత్రనామములు చెప్పి మ్రొక్కుట పేళ్లు,  
A bow or prostration to a person  
addressed by name, అభివాదన.

భిక్షుః-పరివ్రాట్॥ జ్ఞ॥ కర్మస్తీ॥ న॥ పారా  
శరీ॥ న॥ మస్కరీ॥ న, పు॥ శి-సన్యాసిపేళ్లు,  
A mendicant.

తపస్తీ॥ న॥ తాపసః-పారికాక్షీ॥ న, పు॥  
౩ - తపస్సుగలవాని పేళ్లు, An ascetic,  
సన్యాసి.

వాచంయమః-మునిః॥ పు॥ ౨-మానవప్రతి  
పేళ్లు, A holy sage practising rigid  
taciturnity, ముని. ఈ ౧౦ సన్యాసిపేళ్లని  
కొందఱు.

దాన్తే॥ పు॥ ౧ - తపఃక్షేత్రసహాః=తపస్సు  
వలన గలుగు శ్రమనోర్పువాని పేరు,  
Patient of austerity, తాపసి.

వర్ణి॥ న॥ బ్రహ్మచారి॥ న, పు॥ ౨-బ్రహ్మ  
చారిపేళ్లు, A religious student practi-  
sing austerity; an unmarried man,  
బ్రహ్మచారి.

ఋషిః (పా) రిషిః - సత్యవచాః॥ న, పు॥

స్నాతక స్వాప్లతో  
(వ్రతీ) ।

(యే నిర్జితేంద్రియ  
గ్రామా) యతినోయ  
తయ (శ్చతే)॥ ౪౪౨॥

(యఃస్థణ్ణిలే న్రతవ  
శాచ్ఛేతే) స్థణ్ణిల శా  
య్య (సా) స్థణ్ణిల  
(శ్చా

ధ) విరజ స్తమస  
(స్సృ)ద్వయాతిగాః॥  
౪౪౩॥

పవిత్రః ప్రియతః  
పూతః

పాషణ్డా స్సర్వలి  
న్గినః ।

(పాలాశోదణ్డా) ఆ

స్నాతకః-ఆప్లతః॥పు॥ ౨-వ్రతీ=వేదముచు  
చదివినమీఁద నాశ్రమాంతరము నొందక  
వ్రతముగలవాఁడై తీరస్నానశీలుఁడై యున్న  
బ్రహ్మచారిపేళ్లు.

యతీ॥ న్॥ యతిః॥ పు॥ ౨-నిర్జితేంద్రియ  
గ్రామాః=జయింపఁబడిన యింద్రియ సమా  
హముగలవానిపేళ్లు, A man with sub-  
dued senses, ఇతీ.

స్థణ్ణిలశాయీ॥ న్॥ స్థాణ్ణిలః॥ పు॥ ౨-వ్రత  
వశాత్ = వ్రతాధీనత్వమువలన, స్థణ్ణిలే =  
నేలను, యః=ఎవఁడు, శేతే=శయించునో  
వానిపేళ్లు, One who sleeps on the bare  
ground by way of mortification, ఇతీ.

విరజ స్తమాః॥న్॥ ద్వయాతిగః॥పు॥ ౨-రజ  
స్తమోగుణములను విడిచియున్న సాత్త్వికుల  
పేళ్లు, Men perfectly virtuous, సాత్విక.

పవిత్రః-ప్రయతః-పూతః॥ పు॥ ౩-పవిత్రఁ  
డయినవానిపేళ్లు, Holy, pious, or sacred  
person, పునీత.

పాషణ్డాః (పా) పాషణ్డాః-సర్వలిన్గీన్॥ న్॥ పు॥  
౨-వేదబాహ్యులైన బౌద్ధకాపాలికక్షుపణ  
కాదులపేళ్లు, Heretics, పాశ్చాత.

[కౌపీనం ఖండితం వాస ప్రీషుకత్యౌ  
పుటీతథా॥ ప్రవ్రజ్యా తు పరివ్రజ్యా తపస్వీ  
తు తపస్థితః॥] అధికపాఠము.

ఆషాఢః॥ పు॥ ౧-పాలాశో-దణ్డాః=వ్రతము

షాఢో (వ్రతే)

నందుఁ బుట్టు మోదుగుకోలపేరు, A student's staff, పలాశ.

రామ్భ (స్తువైణ  
వః)॥ రరర॥

రామ్భః॥ పు॥ ౧ - వైణవః = వెదురుకోల పేరు.

(అస్త్రీ) కమణ్డలుః  
కుటీ

కమణ్డలుః॥ ప్ష॥ కుణ్డీనీ॥ ౨-కమండలుపు పేళ్లు, A wooden water pot of an ascetic, కమండలు.

(వ్రతినామాసనం)  
బృసీ ।

బృసీ (పా) బృషీనీ॥ ౧-వ్రతినామ్ = వ్రత స్థలయొక్క, ఆసనమ్ = దర్బాదులచేత జేయఁ బడిన యాసనముపేళ్లు, దర్బాసన.

అజనంచర్మకృత్తిః  
(స్త్రీ)

అజనమ్-చర్మన్॥ కృత్తిః॥ ౩-చర్మము పేళ్లు, Deer skin, మృగతాళ.

భైక్షం భిక్షాకద  
మృకమ్॥ రరగ॥

భైక్షమ్ - భిక్షాకదమృకమ్॥ న॥ ౨-బిచ్చ మెత్తిన పదార్థములయొక్క గుంపుపేళ్లు, Aggregate of alms, మిశ్రా.

స్వాధ్యాయ (స్వా)  
జప

స్వాధ్యాయః-జపః (పా) జాపః॥ పు॥ ౨-తమ వేదమును జదువుటపేళ్లు, ఆ వృత్తిచేత వేదమును జదువుట యని కొందఁ అందురు, Reading [inaudibly, or muttering prayers, వేదాఘయన.

స్సత్త్యా ౭భిషవ  
స్సవనం (చసా)।

స్సత్త్యా॥ సీ॥ అభిషవః॥ పు॥ సవనమ్॥ న॥ ౩-స్నానమునకును సోమలతను దంచుటకును పేళ్లు.

(సర్వైససా మప  
ధ్వంసి జప్యం త్రివ్య)  
ఘమర్షణమ్॥ రర౩॥

ఆఘమర్షణమ్॥ త్రి॥ ౧ - సర్వైససామ్ = సమస్తపాపములను, అపధ్వంసి = పోగొట్టు, జప్యమ్ = మంత్రముపేరు, An expiatory prayer, మంత్ర.

దర్శశ్చ పౌర్ణమా  
సశ్చ (యాగౌ పక్షౌ  
స్తయోః పృథక్)।

(శరీర సాధనాపేక్షం  
నిత్యం యత్కర్మ త)  
ద్యమః॥ రర 2॥

నియమ (స్తునయ  
త్కర్మ నిత్య మాగ  
స్తుసాధనమ్)।

క్షౌరం తు భద్రా  
కరణం ముష్ణనం వప  
నం తథా॥ రర ౩॥

ఉపవీతం యజ్ఞ నూ  
త్రం (ప్రోద్ధృతే దక్షి  
ణేక రే)।

ప్రాచీనావీత (మన్య  
స్థిన్)

దర్శః-పౌర్ణమాసః (పా) పూర్ణమాసః॥పు॥  
ఈ ౨ ను పక్షౌ స్తయోః = అమావాస్య పౌర్ణ  
మాసులయందుఁ జేయఁబడు, పృథక్ యాగౌ =  
వేర్వేరు యాగములపేళ్లు, Half-monthly  
sacrifice, మాసిక యజ్ఞ.

యమః॥ పు॥ ౧-శరీర సాధనాపేక్షమ్ = శరీ  
రమునుమాత్రము సాధనముగా నపేక్షించు  
నదై, నిత్యం యత్కర్మ = నిత్యముగాఁ జేయఁ  
దగిన సత్యాహింసాదికర్మములపేరు, A per-  
petual duty, యమ.

నియమః॥ పు॥ ౧ - ఆగస్తుసాధనమ్ = శరీ  
రముకంటె బాహ్యములయిన మృజ్జలాదులను  
సాధనముగాఁ గలిగినదై, అనిత్యం యత్కర్మ  
సః = సమయవిశేషములయందుఁ గామనా  
దులచేతఁ జేయఁదగిన అనిత్యమైన స్నానోప  
వాసజపాదికర్మముల పేరు, A voluntary  
duty, నియమ.

క్షౌరమ్ - భద్రాకరణమ్ - ముష్ణనమ్ - వప  
నమ్॥ న॥ ౪-క్షౌరముపేళ్లు, Shaving, యజ్ఞ.

ఉపవీతమ్॥ న॥ ౧-దక్షిణేక రే = కుడిభుజము,  
ప్రోద్ధృతేనతి = తొడుగఁబడుచుండఁగా, యజ్ఞ  
నూత్రమ్ = ఎడమభుజముమీఁద జందెముపేరు.  
The sacred thread passed over the  
left shoulder, జనెత్త.

ప్రాచీనావీతమ్॥ న॥ ౧-అన్యస్థిన్ = ఎడవ  
భుజము, ప్రోద్ధృతేనతి = తొడుగఁబడుచు

డంగా, యజ్ఞసూత్రమ్ = కుడిభుజముమీది  
జంఁదెముపేరు.

నివీతం (కణ్ఠలబ్ధి  
తమ్)॥ ౪౪౯॥

నివీతమ్॥ న॥ ౧ - కణ్ఠలబ్ధితమ్ = మెడను  
హారమువలె వ్రేలాడు, యజ్ఞసూత్రమ్ = జంఁదె  
ముపేరు.

అఙ్గుల్యక్రే తీర్థం  
దైవం స్వల్పాఙ్గుల్యో  
ర్మాలేకాయమ్॥ మధ్యే  
ఽఙ్గుష్ఠాఙ్గుల్యోః పై  
త్రం మూలే హ్యఙ్గు  
ష్ఠస్య బ్రాహ్మమ్॥ ౪౫౦॥

దైవంతీర్థమ్ = దేవసంబంధమైన తీర్థము,  
అఙ్గుల్యక్రే = వ్రేళ్లతుదయందును, కాాయమ్ =  
ఋషిసంబంధమైన తీర్థము, స్వల్పాఙ్గుల్యోః =  
చిటికెనవ్రేలు దర్భవ్రేళ్లయొక్క, మూలే =  
మొదటను, పైత్రమ్ = పితృసంబంధమైన  
తీర్థము, అఙ్గుష్ఠాఙ్గుల్యోః = పెనువ్రేలు జుట్టన  
వ్రేళ్లయొక్క, మధ్యే = నడుమను, బ్రాహ్మమ్ =  
బ్రహ్మసంబంధమయిన తీర్థము, అఙ్గుష్ఠస్య = పెను  
వ్రేలియొక్క, మూలే = మొదటను నుండును,  
అనగా నాయాప్రదేశములయందు వారి  
వారికిఁ దర్పణములు చేయవలయుననుట.

(సా) ద్భ్రహ్మ  
భూయం బ్రహ్మత్వం  
బ్రహ్మసాయజ్య (మి  
త్యపి)॥

బ్రహ్మభూయమ్ - బ్రహ్మత్వమ్ - బ్రహ్మ  
సాయజ్యమ్॥ న॥ 3-బ్రహ్మస్వరూపమాటపేళ్లు,  
Identification with Brahma, God-  
head, ब्रह्मैकरूप.

దేవభూయాదికం  
(తద్వత్)

దేవభూయాదికమ్ = దేవభూయ శబ్దము  
మొదలయిన శబ్దజాతము అనగా దేవభూ  
యమ్, దేవత్వమ్, దేవసాయజ్యమ్ అను  
శబ్దములు, తద్వత్ = అట్లే దేవస్వరూపమాట.  
ఈ 3 ను॥ న॥ Becoming identified  
with a god.

కృచ్ఛం (సాస్త

కృచ్ఛమ్)॥ న॥ ౧ - సాస్తపనాదికమ్ =

పనాదికమ్)॥ రగిం॥	సాంతపనచాంద్రాయణాది వ్రతముల పేరు, A penance, వ్రత విశేష.
(సన్న్యాసవత్స నశనే పుమాన్) ప్రాయో	ప్రాయః॥ పు॥ ౧-సన్న్యాసవతి=సర్వసంగ పరిత్యాగముతోఁ గూడుకొని, అశశనే = ప్రాణపరిత్యాగపర్యంత మా హారము లేక యుండుటపేరు, Fasting to die, నిరశన వ్రత.
౭-థ వీరహా నష్ట గ్నిః	వీరహా॥ న్ ॥ సప్తాగ్నిః॥ పు॥ ౨-ఉత్పన్నేష్టే జేసి గార్హపత్యాగ్నిని విడిచినవానిపేళ్లు.
కుహనా (లోభాన్తి ధ్యేర్యాపథకల్పనా)॥ రగి ౨॥	కుహనా॥ నీ॥ ౧ - లోభాత్ = ఆశవలన, మిథ్యేర్యాపథకల్పనా = అసత్యభిక్షు ధర్మ మార్గమును కల్పించుకొని తిరుగుట పేరు, Hypocrisy, practice of religious aus- terities through avarice, పాశ్చాతీ.
వ్రాత్య (సంస్కా- రహీనస్యా)	వ్రాత్యః॥ పు॥ ౧ - సంస్కారహీనః=ఉప నయనాది సంస్కారములు లేనివాని పేరు, An uninitiated person, సంస్కారహీన.
దస్వాధ్యాయోనిరా కృతిః॥	అస్వాధ్యాయః-నిరాకృతిః॥ పు॥ ౨-వేదము చదువనివాని పేళ్లు, One who has not duly read the Vedas.
ధర్మధ్వజీ లిజ్జవృత్తి	ధర్మధ్వజీ॥ న్ ॥ లిజ్జవృత్తిః॥ పు॥ ౨-రిత్య వేషమున బ్రతుకువానిపేళ్లు, A hypocrite, పాశ్చాతీ.
రవక్తీర్ణి (క్షతవ్రతః)॥ రగి ౩॥	అవక్తీర్ణి॥ న్ ॥ క్షతవ్రతః॥ పు॥ ౨-పరస్త్రిగమ నాదులచేత నష్టమయిన వ్రతముగలవానిపేరు. A violator of his vow through in- continence, నప్రవ్రతీ.



(సుప్తే యస్మిన్నస్త  
మేతి సుప్తే యస్మిన్న  
దేతి చ। అంశుమా)  
నభినిర్దుక్తాభ్యుదితౌ  
(తౌ యథాక్రమమ్)॥

౪౫౪॥

పరివేత్తాఽనుజ్ఞా  
ఽనూధేజ్యేష్ఠే దార  
పరిగ్రహాత్)।

పరివీత్తి (స్తుతజ్ఞా  
యాన్)

వివాహోపయమా  
(సమా॥ తథా) పరిణ  
యోద్వా హోపయా  
మాః పాణిపీడనమ్।

వ్యవాయో గ్రామ్య  
ధర్మో మైథునం నిధు  
వనం రతమ్॥ ౪౫౬॥

త్రివర్గో (ధర్మకా  
మార్గై)

యస్మిన్ = ఏ ద్విజుఁడు, సుప్తేనతి = నిద్రపోవు  
చుండఁగా, అంశుమాన్ = సూర్యుఁడు, అస్తమ్ =  
అస్తమయమును, ఏతి = పొందుచున్నాఁడో,  
యస్మిన్ = ఏ ద్విజుఁడు, సుప్తేనతి = నిద్రపోవు  
చుండఁగా, ఉదేతిచ = ఉదయించునో, తౌ =  
ఆ ద్విజులిద్దఱును, యథాక్రమమ్ = వరుసగా,  
అభినిర్దుక్తాభ్యుదితౌ = అభినిర్దుక్తుఁడనియును  
(One who is asleep at sun-set, అభి-  
నిర్దుక్త), అభ్యుదితుఁడనియును (At sun-rise,  
అభ్యుదిత).

జ్యేష్ఠే = అన్న, అనూధేనతి = పెండ్లియా  
డకయుండఁగా, అనుజః = తమ్ముఁడు, దారపరి  
గ్రహాత్ = తాను పెండ్లియాడుటవలన, పరి  
వేత్తా = పరివేత్తయనఁబడును, పరివేత్తా॥ ఋ,  
పు॥ పరివేత్తా.

పరివీత్తి॥ పు॥ ౧-తజ్ఞాయాన్ = పరివేత్త  
యొక్క యన్నపేరు, An unmarried  
elder brother, పరివీత్తి.

వివాహః - ఉపయమః - పరిణయః - ఉద్వా  
హః - ఉపయమః॥ పు॥ పాణిపీడనమ్॥ న॥ ౬-  
పెండ్లిపేళ్లు, Marriage, వివాహ, శాదీ.

వ్యవాయః - గ్రామ్యధర్మః॥ పు॥ మైథునమ్ -  
నిధువనమ్ - రతమ్ (పా) సురతమ్॥ ౫-స్త్రీసంగ  
మముపేళ్లు, Copulation; sexual inter-  
course, మేథున.

త్రివర్గః॥ పు॥ ౧ - ధర్మకామార్గైః = ధర్మ  
కామార్థములు మూటికి నొకపేరు. The

శ్చతుర్వర్గ (సప్త  
మోక్షకైః)।

aggregate of the three ends of human life; viz. duty, love and wealth  
त्रिवर्गः धर्म, अर्थ, काम.

(సబలైస్తై) శ్చతు  
ర్భద్రమ్

చతుర్భద్రమ్॥ స॥ ౧-సబలైః = బలవంతు  
లై స, తైః = ఆ నాల్గింటికి నొకపేరు, The  
four ends of human life equally  
potent.

జన్యా (స్నిగ్ధావ  
రస్యయే)॥ ౪౫౭॥

జన్యాః॥ పు॥ ౧ - వరస్య = పెండ్లికొడుకు  
యొక్క, స్నిగ్ధాః = చెలికాండ్రపేరు, The  
bridegroom's friends.

ఇతి బ్రహ్మవర్గః.

బ్రాహ్మణులతోఁ జేరిన పదసమూహము  
ముగిసెను.

మూర్ధాభిషిక్తో రా  
జన్యో బాహుజః త్తత్త్రి  
యోవిరాట్.

మూర్ధాభిషిక్తః - రాజస్యః - బాహుజః -  
త్తత్త్రియః (పా) త్తత్త్రిః - విరాట్॥ జ్, పు॥  
౫-పట్టబద్ధుడయిన త్తత్త్రియునికిని ఆ సంశ  
మునఁ బుట్టినవారికిని పేళ్లు, A man of the  
military tribe, क्षत्रिय.

రాజ్ఞి రా ట్పార్థివ  
త్తౌభృన్నృప భూప  
మహీక్షితః॥ ౪౫౮॥

రాజా॥న్॥ రాట్॥జ్॥ పార్థివః-త్తౌభృత్॥  
త్॥ నృపః-భూపః-మహీక్షితః॥ త్, పు॥ ౭-  
ప్రజలను పాలించు త్తత్త్రియునికిని ఆ కార్య  
మునుచేయు మఱియొకనికిని పేళ్లు, A king,  
a prince, राजा.

(రాజాతు ప్రణతా శేషసామంతస్సాస్య) దధీ శ్వరః।

చక్రవర్తీ సార్వభౌమో

(నృపోఽన్యో) మణ్డలేశ్వరః॥ రాజః॥

(యేనేష్టం రాజసూయేన మణ్డలస్యే శ్వరశ్చ యః॥ శాస్త్రీయశ్చాజ్ఞాయా రాజ్యస్స) సమ్రా

అధీశ్వరః॥ పు॥ ౧-ప్రణతాశేషసామంతః= తనకు మొక్కుచున్న సకలసామంతులుగల, రాజా=రాజుపేరు. సామంతు లనగా తన దేశము చుట్టునుండు రాజులు, An emperor paramount over all the neighbouring princes, అఖిశ్వర.

చక్రవర్తీ॥ న్॥ సార్వభౌమః॥ పు॥ ౨-సమస్తభూమి నేలు రాజు పేర్లు, An universal monarch, చక్రవర్తి.

మణ్డలేశ్వరః॥ పు॥ ౧-సార్వభౌమునికంటె, అన్యః=వేరై కొంతభూమి నేలు, నృపః=రాజు పేరు, A tributary prince, సామంత రాజా.

యేన = ఎవనిచేత, రాజసూయేన = రాజసూయమును యాగముచేత, ఇష్టమ్=యజింపఁబడెనో, యః=ఎవ్వఁడు, మణ్డలస్య=హిమవత్సేతుమధ్యభూమికి, ఈశ్వరః = ప్రభువై యున్నాఁడో, యః=ఎవఁడు, ఆజ్ఞాయా=తన యాజ్ఞచేత, రాజ్యః=సకలరాజులను, శాస్త్రీ=శిక్షించుచున్నాఁడో, సః = వారు ముగ్గురును సమ్రాట్టులనంబడుదురు. ఈ మూఁడు విధములుగల యొకఁడే సమ్రాట్టుని కొందఱు, సమ్రాట్॥ చ్, పు॥ A paramount sovereign who has performed a Rajasuya sacrifice, సమ్రాట్.

(డధ) రాజకమ్॥ ౪౬౦॥ రాజన్యకం (చ నృపతిక్షత్రియాణాం

రాజకమ్-రాజన్యకమ్॥న॥ ౨-క్రమాత్ = వరుసగా, నృపతిగణే = ప్రజల నేలురాజుల సమూహమునకును, An assemblage of

గణేకమాత్)।

మస్త్రీ) ధీసచివోఽ  
మాతోఽ

(స్త్రీ) కర్మసచివా  
(స్తతః)॥ ర౬౧॥

మహామాత్రాః ప్రధా  
నాని

పురోధాస్తు పురో  
హితః।

(ద్ర)ష్టరి వ్యవహారా  
ణాం) ప్రాడ్వివాకాక్ష  
దర్శకా॥ ర౬౨॥

ప్రతీహారే ద్వార  
పాల ద్వ్యస్థ ద్వ్యః  
స్థిత దర్శకాః।

రక్షివర్గ స్వస్థిక  
కస్థో ౭

princes, శ్రాపతిగణ, క్షత్రియాణాంగణే =  
క్షత్రియజాతివారి సమూహమునకును బేల్లు,  
An assemblage of warriors, జాత్రియ  
సమూహ.

మస్త్రీ॥ న్॥ ధీసచివః - అమాత్యః॥ పు॥  
3-ఆలోచనచెప్పు మంత్రి పేల్లు, A minis-  
ter, a counsellor, మంత్రి, వజీర.

కర్మసచివః॥ పు॥ ౧-తతః=ఆ మంత్రికంటె,  
అస్త్రీ=వేత్తె న చిల్లరపనులవారిపేరు, Other  
ministers, వజీర.

మహామాత్రాః॥ పు॥ ప్రధానమ్॥ న॥ (పా)  
పు॥ ౨-అధికులును హీనులును గాక నశితర  
మైన సేనాపతి మొదలయినవానిపేల్లు, The  
king's companions, సరదార.

పురోధాః॥ న్॥ పురోహితః॥ ౨-పురోహి  
తుని పేల్లు, The priest or chaplain,  
पुरोहित.

ప్రాడ్వివాకః-అక్షదర్శకః॥ పు॥ ౨-వ్యవహారా  
ణాం ద్రష్టరి=వ్యవహారమును విచారించు  
ధర్మాధికారిపేల్లు, The judge, व्यावाहीर.

ప్రతీహారః (పా) ప్రతీహారః-ద్వారపాలః-  
ద్వ్యస్థః-ద్వ్యస్థితః-దర్శకః॥ పు॥ ౩-వాకిటి  
కాపలివానిపేల్లు, ద్వ్యస్థితదర్శకః అని యొక  
పేరుగా గొంద అందురు, Door-keeper,  
porter, ప్రతిహారి.

రక్షివర్గః-అస్థికస్థః॥ పు॥ ౨-అంగరక్షకుల  
సమూహము పేల్లు, The royal body-  
guard, అంగరక్షక.

ధాధ్యక్షాధిక్యతౌ  
(సమా)॥ ౪౬౩॥

స్థాయుకోఽ (ధిక్య  
తో గ్రామే)

గోపః (గ్రామే షు  
భూరిషు)।

భారికః (కన కాధ్య  
క్షో)

రూప్యాధ్యక్ష స్తు  
నైష్కికః॥ ౪౬౪॥

(అస్త్రపురే త్వది  
కృతస్సాన్య) దస్తర్వం  
శికో (జనః)।

సౌవిదల్లాః కఞ్చుకి  
నః స్థాపత్యాస్సవిదా  
(శ్చతే)॥ ౪౬౫॥

షణ్ణోవర్షవర (స్తు  
త్యా)

అధ్యక్షః-అధిక్యతః॥ పు॥ ౧ - ఎందునేని  
యొకదానియందు నధికారముగలవానిపేళ్లు,  
Officer, హాకిమ్.

స్థాయుకః॥ పు॥ ౧-గ్రామే=ఒక గ్రామము  
నందు, అధిక్యతః = అధికారముగలవానిపేరు,  
An overseer of a village, పరెల్.

గోపః॥ పు॥ ౧-భూరిషు గ్రామేషు=అనేక  
గ్రామములయందు నధికారముగలవానిపేరు,  
The superintendent of a district,  
తాజ్మిక్దార్.

భారికః॥ పు॥ ౧-కన కాధ్యక్షః=బంగారము  
నందలి యధికారముగలవానిపేరు, The  
treasurer, खजौंची.

రూప్యాధ్యక్షః-నైష్కికః॥ పు॥ ౧ - టంక  
సాల యధికారిపేళ్లు, The master of the  
mint, टंकसाल का अधिकारी.

అస్తర్వంశికః॥ పు॥ ౧-అస్త్రపురే=అంతః  
పురమునందు, అధిక్యతః = అధికారియైన,  
జనః = జనునిపేరు, The chamberlain,  
राजमहल का अधिकारी.

సౌవిదల్లాః-కంచుకీ॥ స్థాపత్యః-సౌవిదః॥  
పు॥ ౪-అంతఃపురమునందలి కావలివానిపేళ్లు,  
Attendants guarding the king's ha-  
rem, कंचुकी.

షణ్ణః (సా) శణ్ణః-వర్షవరః॥ పు॥ ౧-పుషణ  
హీనులుగాని యన్యులుగాని స్త్రీ స్వభావము  
గలవారిపేళ్లు, నపుంసకలు, A eunuch,  
द्विजडा.

సేవకార్థ్యను జీవి  
నః|

(విషయా నస్తరో  
రాజా) శత్రుర్మిత్ర  
(మతఃపరమ్, ౪౬౬,  
ఉదాసీనః (పరతరః)

పార్శ్వగ్రాహ(స్తుపృష్ఠ  
తః)|

రిపౌ నైరి సపత్నారి  
ద్విష ద్వేషణ దు  
ర్హృదః|| ౪౬౭|| ద్విద్వి  
పతౌహితామిత్రదన్య  
శాత్రవశత్రవః| అభి  
యాతిపరారాతి ప్రత్య  
ర్థి పరిపన్థినః|| ౪౬౮||

స్నిగ్ధోవయస్య స  
వయా

(అథ) మిత్రంసఖా  
సుహృత్|

సేవకః-అర్థీ|| న్|| అనుజీవీ|| న్, పు|| 3 -  
సేవకునిపేళ్లు, కొలువుగాడు, A servant,  
सेवक.

విషయానస్తరః=తన దేశమునకంటె చేరిన  
యావలి దేశమునందుండు, రాజా = రాజు,  
శత్రుః||పు||=శత్రువు, అతఃపరం=ఆ శత్రుదేశము  
నకు నావలి దేశమునందుండెడి రాజు, మిత్రమ్||  
న్||=మిత్రుడు, పరతరః|| పు||=ఆ మిత్రుని దేశ  
మునకు నావలి దేశమునందుండు రాజు, ఉదా  
సీనః=ఉదాసీనుడు, Neutral, उदासीन.

పార్శ్వగ్రాహః|| పు|| ౧-ఒకదిక్కును గెలువ  
బోవు రాజునకు, పృష్ఠతః = వెనుకనుండు  
శత్రువుపేరు, An enemy in the rear, शत्रु.

రిపుః - నైరీ|| న్|| సపత్నః-అరిః-ద్విషత్||  
ద్|| ద్వేషణః - దుర్హృత్|| ద్|| ద్విత్|| మ్||  
విపక్షః-అహితః-అమిత్రః-దన్యః-శాత్రవః-  
శత్రుః-అభియాతిః (పా) అభిఘాతిః (పా) అభి  
ఘాతీ||న్|| పరః-అరాతిః-ప్రత్యర్థీ||న్|| పరిపన్థి||  
పు|| ౧౯ - శత్రువుపేళ్లు, An enemy; a  
hostile party, शत्रु.

స్నిగ్ధః-వయస్యః-సవయాః|| న్, పు|| 3 -  
సమానవయస్కుల చెలికానిపేళ్లు, A com-  
panion, समवयस्क.

మిత్రమ్|| న|| సఖా|| ఇ, పు|| సుహృత్||  
ద్, పు|| 3 - స్నేహితుని పేళ్లు, A friend,  
an ally, दोस्त.

సఖ్యం సాప్తపదీనం

సఖ్యమ్-సాప్తపదీనమ్॥న॥ ౨-చెలిమిపే  
Friendship, ధోస్తీ.

(స్యా) దనురోధోఽనువర్తనమ్॥ ౪౬౯॥

అనురోధః॥ పు॥ అనువర్తనమ్॥ న॥  
అనుకూలించుట పేళ్లు, Compliant  
Serving, అనురోధ.యథార్హవర్ణః ప్ర  
ణిధి రపనర్ప శ్చరః  
స్పశః॥ చారశ్చ గూఢ  
పురుషయథార్హవర్ణః-ప్రణిధిః-అపనర్పః-చర  
స్పశః-చారః-గూఢపురుషః॥ పు॥ ౨ - వే  
వానిపేళ్లు, A spy; a secret agent in  
disguise, గూఢచార.ఇందులో మొదటి ౨-ను కృషీవల భీ  
కాదిరూపముచేతనుండు వేగులవాని పే  
కొందఱు.శ్చాప్తః ప్రత్యయి  
త (స్త్రీషు)॥ ౪౭౦॥ఆప్తః-ప్రత్యయితః॥ త్రి॥ ౨-ఆప్తునిచే  
Trusted, confidential, ఆశ్ర.సాంవత్సరో జ్యో  
తిషికోదైవజ్ఞగణ కా  
(వషి స్య) ర్మాహూ  
ర్తిక మాహూర్తజ్ఞాని  
కార్తాన్తికా (అపి)॥సాంవత్సరః-జ్యోతిషికః-దైవజ్ఞః-గణ  
మాహూర్తికః-మాహూర్తః-జ్ఞానీ॥న॥క  
న్తికః॥ పు॥ ౩-జ్యోన్యనిపేళ్లు, An as  
tologer or an astronomer, జ్యోతిషి.

౪౭౧॥

తాన్త్రికో జ్ఞాతసి  
ద్ధాన్తాన్త్రికః-జ్ఞాతసిద్ధాన్తః॥ పు॥ ౨-వ  
నాక శాస్త్రముయొక్క తత్త్వము దె  
వాని పేళ్లు, A man versed in  
science, తాన్త్రిక.స్సత్రీ గృహపతి  
(స్సహ)॥సత్రీ॥ న॥ గృహపతిః॥ పు॥ ౨ -  
దానము చేయువాని పేళ్లు, A gene  
house-holder, గృహస్థ.

లిపికారోఽక్షరచ

లిపికారః (సా) లిపింకరః - అక్షరచ

కోఁ ౭. తురచుచ్చుశ్చ  
లేఖకే॥ ౪౨౨॥

లిఖ తాతురసంస్థా  
నే లిపిర్లిఖి (రుభేస్త్రీ  
యా) ।

(స్వా) త్సం దేశహ  
రో దూతా

దూత్యం (తద్భావ  
కర్తృణీ)॥ ౪౨౩॥

అధ్వసీనోఽధ్వగో  
౭ధ్వన్యః పాన్థః పథిక  
(ఇత్యపి) ।

(స్వా మ్యమాత్య  
సుహృ త్కోశరాష్ట్ర)  
దుర్గబలానిచ॥ ౪౨౪॥  
రాజ్యాజ్ఞాని (ప్రకృత  
యః పౌరాణాం శ్రేణ  
యోఽపిచ) ।

అతురచుచ్చుః-లేఖకః॥ పు॥ ౪-లేఖకుని పేర్లు,  
లేకరి, A scribe, सुनीम.

లిఖతమ్-అతురసంస్థానమ్-లిపిః (పా) లిప్తి-  
లిఖిః (పా) లిఖీ॥ సీ॥ ౪-వ్రాయఁబడిన యక్ష  
రముల యాకారము పేర్లు, 'అతురవిన్యాసే'  
అనెడి పాఠమునందు, లిఖతా-లిపిః-లిఖిః॥ సీ॥  
3-వ్రాతపేర్లు, A writing.

సం దేశహరః-దూతః॥ పు॥ ౨-దూతపేర్లు,  
A messenger, envoy, दूत.

దూత్యమ్ (పా) దాత్యమ్॥ న॥ ౧-తద్భావ  
కర్తృణీ=ఆ దూతయొక్క భావకర్తములకు పేరు,  
An embassy or message, संदेश.

అధ్వసీనః-అధ్వగః-అధ్వన్యః-పాన్థః-పథి  
కః॥ పు॥ ౫-తెరువరి పేర్లు, త్రోవనడచువాఁడు,  
A traveller, पथिक.

స్వామీ॥న్॥=రాజు, राजा; అమాత్యః=  
మంత్రి, मंत्री; సుహృత్॥ద్॥=చెలికాడు,  
दोस्त; కోశః=భండారము, राजकोष; ౪ ను॥  
పు॥ రాష్ట్రమ్=పట్టణములతోఁగూడిన దేశము,  
राष्ट्र; దుర్గమ్=పర్వతాదులచేత పోశక్యము  
గాని పట్టణము, किला; బలమ్=సేన, सेना;  
3 ను॥ న॥ ఈ ౩ ను, రాజ్యాజ్ఞాని=రాజ్యాం  
గములు, ప్రకృతయః॥ సీ॥=ఇవి ప్రకృతు లని  
చెప్పఁబడును, పౌరాణాం శ్రేణయోఽపిచ =  
ఒకఁడు ముఖ్యుఁడుగాఁ గలవారును సజాతీయు  
లును నైన పురజనుల సమూహములు ప్రకృతు  
లనఁబడును. The requisites of regal  
administration, राज्यांग.



సద్ధి (ర్నా) విగ్ర  
హోయాన మాసనం  
దైవధ మాశ్రయః॥  
౪౭౫॥ పద్మణా

సద్ధిః॥ పు॥ = శత్రువుతో సంధి పొనగట,  
Peace, సंधి; విగ్రహః॥ పు॥ = కలహించుట,  
War, युद्ध; యానమ్॥ న॥ = దండెత్తుట,  
Invading, आक्रमण; ఆసనమ్॥న॥ = యుద్ధము  
నకు సమయముఁ జూచుట, Maintaining  
a post, समय की परख; దైవధమ్॥ న॥ =  
భేదము పుట్టించుట, A stratagem, कूटनीति;  
ఆశ్రయః॥ పు॥ = బలవంతునిఁ జేపట్టుట, Re-  
course to help, आश्रय; ఈ ౭ ను, పద్మ  
ణాః = పద్మణము లనంబడును, Six expedi-  
ents in foreign politics, राजनीति के अंग,

శక్తయ (స్త్రి)  
ప్రభావోత్సాహ మ  
స్త్రీజాః॥

ప్రభావః = కోశదండములవలనఁ బుట్టిన  
తేజస్సు, Majesty, प्रभाव; ఉత్సాహః =  
ఎక్కువైన పరాక్రమచేష్ట, Perseverance,  
उत्साह; మస్త్రీః = సంధివిగ్రహదులను తగి  
నట్లు ప్రయోగించెడు నెఱుక, Counsel,  
मन्त्रणा; (వీనివలన) జాః = పుట్టిన, తిస్త్రీః =  
మూడుబలములును, శక్తయః = శక్తులనఁ  
బడును. అవి ప్రభుశక్తి, ఉత్సాహశక్తి, మంత్ర  
శక్తి అని చెప్పబడును. శక్తిః॥ స్త్రీ॥ Power,  
शक्ति.

(క్షయః స్థానంచ  
వృద్ధిశ్చ) త్రివర్గో (నీతి  
వేదినామ్)॥ ౪౭౬॥

క్షయః॥ పు॥ = శత్రువుకంటె తాను తక్కు  
వై యుండుట, Loss, नाश; స్థానమ్॥ న॥ =  
శత్రువును తానును సమముగా నుండుట,  
Equality, समानता; వృద్ధిః॥ స్త్రీ॥ = శత్రువు  
కంటె తానెక్కువై యుండుట, Success

सफलता; ఈ 3 ను త్రివర్గః॥ పు॥ = నీతివేదులకు త్రివర్గము లనబడును, The three states.

(స) ప్రతాపః ప్రభావ(శ్చ) య త్తేజః శోశదణ్డజమ్)।

ప్రతాపః-ప్రభావః॥ పు॥ ౨-శోశదణ్డజమ్ = భంజారమువలనను దండువలనను పుట్టిన, య త్తేజః = తేజస్సు పేళ్లు, The dignity arising from treasure and forces; Majesty, तेज.

(సామదానే భేదదణ్డా వి) త్యుపాయ (చతుష్టయమ్)॥

౪౭౭॥

సామ॥న్, న॥ = ప్రియముఁజెప్పట, దానమ్॥ న॥ = దానమిచ్చుట, bribery, భేదః॥ పు॥ = కూడియున్నవారిని వేరుపఱుచుట, దణ్డః పు॥ = పీడించుట, ఇతి, ఉపాయ చతుష్టయమ్ = ఈ ౪ను ఉపాయములనఁబడును, ఉపాయః॥పు॥ Means of success, साम, दान, भेद, दण्ड चार उपाय.

సాహసం తు దమోదణ్డ

సాహసమ్॥ న॥ దమః-దణ్డః॥ పు॥ ౩-దండ్ పాయముపేళ్లు, Subduing, punishment దణ్డ.

స్సామసాస్త్య (మథో

సామ॥ న్॥ సాస్త్యమ్॥ న॥ ౨ - సామో పాయముపేళ్లు, Conciliation, negotiation, समाधान.

నవకా)। భేదోపజాపా

భేదః-ఉపజాపః॥ పు॥ ౨-భేదోపాయముపేళ్లు Disunion, sowing of dissention, भेद.

పుపథా (ధర్మాద్యైర్యత్పరీక్షణమ్)॥

౪౭౮॥

ఉపథా॥ సీ॥ ౧-ధర్మాద్యైః = ధర్మార్థకాః ములచేత మంత్రులు మొదలైనవారిని, యత్ పరీక్షణమ్ = పరీక్షించుటపేరు, Trial of the of honesty, उपधा.

(పశ్చతి)

పశ్చ = ఈ ముందు చెప్పబడు 'అప

వ్యపడక్షిణో (య  
స్త్రీతీయా ద్యగోచ  
రః)।

వివిక్తవిజనచ్చన్న  
నిశ్శలాకా (స్త్రీ) ర  
హః॥ ౪౭౯॥ రహశ్చో  
పాంశు(చాలిజ్ఞే)

రహస్యం (తద్భవే  
ప్రేమ)।

(సమా) విప్రీమ్య  
విశ్వాసా

భ్రేషో(భ్రంశో య  
ధోచితాత్)॥ ౪౮౦॥

అభ్రేష న్యాయ  
కల్పాస్తు దేశయాపం  
సమజ్ఞసమ్ ।

యుక్త మాపయికం  
లభ్యం భజమా నాభి

క్షీణ వివిక్త విజన చ్చన్న నిశ్శలాకా శబ్ద  
తైదును॥ త్రి॥

అపడక్షిణః॥ త్రి॥ ౧ - తృతీయాద్య  
చరః=మూడవవాడు మొదలైనవారికి  
యనట్లుగా నిద్దతాడుకొను, యః = ఏకా  
మేదిగలదో దానిపేళ్లు, Secret unkno  
to a third person, రహస్య.

వివిక్తః - విజనః - చన్నః - నిశ్శలాకః॥  
రహః॥ న్, న॥ రహన్ - ఉపాంశు॥ అవ్య॥  
ఏకాంతమునకుఁ దగిన స్థలముపేళ్లు, Solitu  
एकांत.

రహస్యమ్॥ త్రి॥ ౧-తద్భవే=ఆ యేక  
స్థలమునందుఁ బుట్టినది, Occurring  
private, రహస్య.

విప్రీమ్యః (పా) విశ్రమ్యః-విశ్వాసః॥  
౨-విశ్వాసముపేళ్లు, సమ్మిక, Trust, Co  
dence, విశ్వాస.

భ్రేషః॥ పు॥ ౧-యధోచితాత్ = తనక  
మైన ధర్మమువలన, భ్రంశః = చలించుట  
Falling from rectitude; betray  
घोखा.

అభ్రేషః-న్యాయః-కల్పః॥ పు॥ దేశరూః  
సమజ్ఞసమ్॥ న॥ ౫ - తనకుచితమైన ధర్మ  
వలనఁ జలింపకయుండుట పేళ్లు, Propri  
fitness, न्याय.

యుక్తమ్-పాపయికమ్-లభ్యమ్-భజ  
నమ్-అభినీతమ్-న్యాయమ్॥ త్రి॥ ౨-న

సీత (వత్)॥ ౪౦౧॥ ముత్యోఽఽ గూడినదానిపేళ్లు, Right, fit or  
న్యాయ్యం (చత్రిషు) proper, యుక్త.  
పట్)

సంప్రధారణాతు  
సమర్థనమ్॥

సంప్రధారణా॥ సీ॥ సమర్థనమ్॥ న॥ ౨ -  
యుక్తాయుక్తములయందు నిది యుక్తమని  
సమర్థించుటపేళ్లు, Deliberation on the  
propriety or impropriety of any  
thing; a determination thereon,  
సమర్థన.

అపవాద స్తు నిర్దేశో  
నిర్దేశ శాసనం  
(చసః)॥ ౪౦౨॥ శిష్టి  
శ్చాజ్ఞాచ

అపవాదః (పా) అపవాదః-నిర్దేశః-నిర్దేశః॥  
పు॥ శాసనమ్॥ న॥ శిష్టిః-ఆజ్ఞా॥ సీ॥ ౬-ఆజ్ఞా పేళ్లు,  
An order or command, ఆజ్ఞా.

సంస్థాతు మర్యాదా  
ధారణా స్థితిః॥

సంస్థా-మర్యాదా-ధారణా-స్థితిః॥ సీ॥ ౪ -  
మర్యాదపేళ్లు, మేరదప్పకయుండుట, Conti-  
nuance in the right path, మర్యాదా.

ఆగోఽపరాధోమ  
నుశ్చ

ఆగః॥ న్, న॥ అపరాధః-మన్యుః॥ పు॥ ౩-అప  
రాధము పేళ్లు, Offence, fault, trans-  
gression, అపరాధ.

(సమేతూ) ద్దాన  
బద్ధనే॥ ౪౦౩॥

ఉద్దానమ్ - బద్ధనమ్॥ న॥ ౨-కట్టినైచుట  
పేళ్లు, Binding, బద్ధన.

ద్విపాద్యో (ద్విగు  
ణోదణ్డో)

ద్విపాద్యః॥ పు॥ ౧-ద్విగుణః = రెట్టింపగు,  
దణ్డః = దండు గొనుట పేరు, Double  
penalty, దుగ్ధన.

భాగధేయః కరో  
బలిః॥

భాగధేయః-కరః-బలిః॥ పు॥ ౩-రాజునకు  
సేదగిన యప్పునముపేళ్లు, Rents, tax, tri-  
bute, కర.

(ఘట్టాదిదేయం)

శుల్కః॥ పు॥ ౧-ఘట్టాదిదేయమ్ = సుంకపు

హోమ (2 స్త్రీ)

చావడి మొదలైన చోట్ల రాజు న కీడ గి న  
ద్రవ్యము పేళ్లు, Toll, బ్రాక.

ప్రాభృతంతు ప్రదే  
5 మ్ || ౪౪౪ ||

ప్రాభృతమ్-ప్రదేశనమ్ || న || ౨-దేవతల  
కును, మిత్రులు మొదలగువారికి నియ్యబడు  
కానుక పేళ్లు, An oblation, or a present,  
ప్రద.

ఉపాయన ముప  
హ్య ముపహార  
స్తథో) పదా ।

ఉపాయనమ్-ఉపగ్రహ్యం || న || ఉపహారః ||  
పు || ఉపదా || నీ || ౪-రాజదర్శనార్థమై తెచ్చు  
కానుక పేళ్లు, An humble offering to a  
king, ఆపహార.

యాతకా (దితు  
పద్దేయం) సుదామో  
రణం (చతత్) ||  
౪౪౫ ||

యాతకమ్ || న || సుదాయః || పు || హరణమ్ ||  
న || 3-యత్ = ఏది, దేయమ్ = వివాహమునం  
దల్లునికిని ఆడుబిడ్డకును నీడగినదో ఆ వస్తువు  
పేళ్లు, A nuptial present, A special  
present, వివాహ కా ఆపహార.

తత్కాల (స్తు)  
దాత్వం (స్యా)

తత్కాలః || పు || తదాత్వమ్ || న || ౨-వర్త  
మానకాలము పేళ్లు, Present time, తత్కాల.

(దుత్తరః కాల)  
యతిః ।

ఆయతిః || నీ || ౧ - ఉత్తరః కాలః = రాగల  
కాలము పేరు, Future time, భావీ.

సాందృష్టికం (ఫలం  
ద్య)

సాందృష్టికమ్ || న || ౧-సద్యః ఫలమ్ = తత్కా  
లమునందు గలుగు ఫలము పేరు, Imme-  
diate consequence, సత్య కల.

ఉదర్కః ఫలము  
త్తరమ్) || ౪౪౬ ||

ఉదర్కః || పు || ౧-ఉత్తరం ఫలమ్ = ముందు  
రాగల ఫలము పేరు, Future conse-  
quence, భావీ కల.

అదృష్టం (వహ్ని)

అదృష్టమ్ || న || ౧ - వహ్నితోయాది =

తో యాది)

అగ్ని జలము మొదలైనవానివలనఁ బుట్టిన భయము పేరు, Casual and unseen danger, ఆశ్చర్య.

దృష్టం (స్వపరచ  
కృజమ్)।

దృష్టమ్॥ న॥ ౧-స్వపరచక్రజమ్ = తనవారి వలనను పగవారివలనను బుట్టిన భయము పేరు, Obvious danger, శాశ్వత.

“దృష్టం త్వపరచక్రజమ్” అనియు పాఠముగలదు.

(మహీభుజా) మ  
హీభయం (స్వపక్ష  
ప్రభవం భయమ్)॥  
౪౮౭॥

అహీభయమ్॥ న॥ ౧ - మహీభుజామ్ = రాజులకు, స్వపక్షప్రభవమ్ = మూలబలము మొదలుగా నేడువిధములైన స్వపక్షముల వలనఁ బుట్టిన, భయమ్ = భయము పేరు, Latent danger from one's own party.

ప్రక్రియాత్వధికార

ప్రక్రియా॥ నీ॥ అధికారః॥ పు॥ ౨ - అధికారముపేళ్లు, Bearing of royal insignia, ఆధికార.

(స్నాన్య) చామరం  
తు ప్రక్షిర్ణకమ్ ।

చామరమ్-ప్రక్షిర్ణకమ్॥ న॥ ౨-వింజామర పేళ్లు, The bushy tail of the Bos grunniens used as a fan, చామర.

నృపాసనం (తు  
య) దృద్రాసనం

నృపాసనమ్-భద్రాసనమ్॥ న॥ ౨-రాజులు కూర్చుండు నాసనముపేళ్లు, A throne, రాజగఢీ.

సింహాసనం (తు  
తత్)॥ ౪౮౮॥ (హై  
మం)

సింహాసనమ్॥ న॥ ౧ - హైమమ్ = బంగారుతోఁజేయఁబడిన, తత్ = ఆ రాజుకూర్చుండు నాసనముపేరు, A throne made of gold, సింహాసన.

ఛత్రంతాతపత్రం

ఛత్రమ్-ఆతపత్రమ్॥ న॥ ౨-గొడుగు పేళ్లు, A parasoli, తాత.

(రాజ్యస్థ) నృప  
(తల క్షృత్) ।

భద్రకుమ్భః పూర్ణ  
కుమ్భా

భృక్షారః కనకా  
లుకా ॥ ౪౮౯ ॥

నివేశ శిబిరం (శ  
బి)

సజ్జనం తూపరక్ష  
ణమ్ ।

(హస్త్యశ్వరథ పా  
దాతం) సేనాజం(స్యా  
చ్చతుష్టయమ్) ॥

౪౯౦ ॥

దస్తీదస్తావలోహ  
స్తీ ద్వీరదో నేకపా  
ద్విపః మతజ్జజో గజో  
నాగః కుశ్మరో వార  
ణఃకరీ ॥ ౪౯౧ ॥ ఇథః  
స్తమ్బేరమః పద్మీ

నృపలక్ష్మీ ॥ న్, న ॥ ౧ - రాజ్యః = రాజనకు  
పట్టెడు, తత్ = ఆ గొడుగుపేద, A royal  
parasol, తా.

భద్రకుమ్భః-పూర్ణకుమ్భః ॥ పు ॥ ౨-రాజ  
ద్వారాదులయందుఁ బెట్టబడిన పూర్ణకల  
శముపేళ్లు, A golden jar filled with  
holy water, ధూళిక్రమ.

భృక్షారః ॥ పు ॥ కనకాలుకా ॥ నీ ॥ ౨ -  
బంగారుగిండిపేళ్లు, A golden vase, గదా.

నివేశః ॥ పు ॥ శిబిరమ్ ॥ న ॥ ౨ - దండుదిగి  
యన్న తావుపేళ్లు, దండువిడిసిన పాళెము,  
A camp, శిబిర.

సజ్జనమ్-ఉపరక్షణమ్ ॥ న ॥ ౨-దండుకావలి  
కొఱకు చుట్టుఁ బెట్టిన వెలుగు మొదలైన  
దానిపేళ్లు, A sentry; an out-post.

సేనాజమ్ ॥ న ॥ ౧ - హస్త్యశ్వరథ పాదా  
తమ్ = ఏనుగులు గుఱ్ఱములు రథములు కాలు  
బలము ననెడి, చతుష్టయమ్ = ఈ ర ను, సేనాం  
గములనబడును, A component part of  
an army, హాథీ, ఖోటె, రథ, పాదచార, సేనా  
కే అంగ.

దస్తీ ॥ న్ ॥ దస్తావలః-హస్తీ ॥ న్ ॥ ద్వీరదః-  
అనేకపః-ద్విపః-మతజ్జజః-గజః - నాగః - కుశ్మ  
రః-వారణః - కరీ ॥ న్ ॥ ఇథః-స్తమ్బేరమః -  
పద్మీ ॥ న్, పు ॥ ౧-ఏనుగుపేళ్లు, An ele-  
phant, హాథీ.

యూథనాథ (స్తు) యూథపః ।	యూథనాథః-యూథపః॥ పు॥ ౨ - ఏనుఁ గుల గుంపులో ముఖ్యమయిన యేనుఁగుపేల్లు, The leader of a herd of wild ele- phants, हाथियों का नेता.
మదోత్కటోమదక లః	మదోత్కటః - మదకలః॥ పు॥ ౨-మదము పట్టిన యేనుఁగుపేల్లు, A rutting elephant, मस्त हाथी.
కలభఃకరిశాబకః॥ ౪౯౨॥	కలభః-కరిశాబకః (పా) కరిపోతకః॥ పు॥ ౨-ఏనుఁగుగున్న పేల్లు, A young elephant, हाथी का बच्चा; कर्म.
ప్రభిన్నోగర్జితో మ త్తః	ప్రభిన్నః-గర్జితః-మత్తః॥ పు॥ ౩ - మదము గాలు నేనుఁగుపేల్లు, A furious elephant in rut, मस्तहाथी.
(సమా) పుద్వాన్త నిర్మదా ।	ఉద్వాన్తః-నిర్మదః॥ పు॥ ౨ - మదమువిడి చిన యేనుఁగుపేల్లు, An elephant out of rut.
హస్తికం గజతా బృద్ధే	హస్తికమ్॥ న॥ గజతా॥ నీ॥ ౨ - బృద్ధే = ఏనుఁగులగుంపుపేల్లు, A herd of elephants, हाथियों का झुण्ड.
కరిణీ ధేనుకా వ శా॥ ౪౯౩॥	కరిణీ-ధేనుకా-వశా॥ నీ॥ ౩-ఆడుఏనుఁగు పేల్లు, A she-elephant, हथिनी.
గర్జ్ణః కటో	గర్జ్ణః-కటః॥ పు॥ ౨-ఏనుఁగుచెక్కిలి పేల్లు, An elephant's temple, कनपटी.
మదో దానం	మదః॥ పు॥ దానమ్॥ న॥ ౨-మదముపేల్లు, Rut, मद्.
వమధుః (కరశీక రః)।	వమధుః॥ పు॥ ౧ - కరశీకరః=తొండము వలన బుట్టిన తుంపరపేరు, Water emitted from the elephant's trunk, वमधु.



కుమ్భా (తు శిర  
సః పిష్టా)

కుమ్భః॥ పు॥ ౧ - శిరసః పిష్టా = ఏనుగు  
శిరస్సుమీదనుండు మాంసఖండముల పేరు,  
కుంభస్థలము, The frontal globes on the  
forehead of an elephant, కుంభ స్థల.

(తయోర్మధ్యే) వి  
దుః (పుమాన్)॥  
౪౯౪॥

విదుః॥ పు॥ ౧-తయోః=ఆ కుంభస్థలముల  
యొక్క, మధ్యే=నడుముపేరు, The hollow  
between them, విద్రు.

అవగ్రహా (లలా  
టం స్యాత్)

అవగ్రహః॥ పు॥ ౧ - లలాటమ్ = ఏనుగు  
నొసటిపేరు, Elephant's forehead, ఖాఖీ  
కా లలాట.

ఈషికా (త్వక్సీ  
కూటకమ్)।

ఈషికా (పా) ఇషీకా॥ నీ॥ ౧ - అక్షీకూ  
టకమ్ = ఏనుగు కనుగ్రుడ్డుపేరు, Elephant's  
eye-ball, उसकी आँख.

(అపాఙ్గదేశో)నిర్యా  
ణం

నిర్యాణమ్॥ న॥ ౧ - అపాఙ్గదేశః = ఏనుగు  
కడకన్నుపేరు, Corner of his eye, उसका  
अपांग.

(కర్ణమూలంతు)  
చూలికా॥ ౪౯౫॥

చూలికా॥ నీ॥ ౧ - కర్ణమూలమ్ = ఏనుగు  
చెవిమొదటిపేరు, Root of his ear, उसका  
कर्णमूल.

(అధః కుమ్భస్య)వా  
హితం

వాహితమ్॥ న॥ ౧ - కుమ్భస్య = ఏనుగు  
కుంభస్థలమునకు, అధః = దిగువనున్న ప్రదే  
శముపేరు, Part below the frontal  
globes, वाहिर.

ప్రతిమాన (మధో  
ఽస్య యత్)।

ప్రతిమానమ్॥ న॥ ౧ - అస్య = ఈవాహిత  
మునకు, అధః=దిగువనున్న, యత్ = ప్రదే  
శముపేరు, Part between the tusks,  
प्रतिमान.

సనం (స్కంధదే యైత్)	ఆననమ్॥ న॥ ౧ - స్కంధదేశః = ఏనుఁగు యొక్క మూఁపు పేరు, Elephant's withers, ఆసన,
ద్యుకం (బిన్దుజాల ॥ రక్ష॥	పద్మకమ్॥ న॥ ౧ - బిన్దుజాలకమ్ = ఏనుఁగు నకు యావనమున దేహములోఁ బుట్టిన బొట్ట పేరు, ఏనుఁగు సిబ్బెము, Marks on his body, పద్మక.
పక్షభాగః (పా భాగో)	పక్షభాగః॥ పు॥ ౧ - పార్శ్వభాగః = ఏనుఁగు యొక్క యుభయపార్శ్వముల పేరు, His flank, ఇక్కడ పాక్షి.
స్తభాగ (స్తుయో గ్రతః)।	దస్తభాగః॥ పు॥ ౧ - అగ్రతః యః = ఏనుఁగు యొక్క ముందుభాగము పేరు, His front, इसका दस्त भाग.
ద్వార్యపశ్చా దిదేశౌ) గాత్ర (క్రమాత్)॥ రక్ష॥	పూర్వపశ్చాజ్ఞాదిదేశౌ = ముందటను వెనుకనున్న మోఁకాళ్ల క్రింది ప్రదేశములు రెండును, క్రమాత్ = వరుసగా, గాత్రావరే = గాత్రమ్ (Shoulder), అవరమ్ (పా) అపరమ్ (Thigh, అవర) అని చెప్పబడును.
తో త్రంవైణక	తో త్రమ్ - వైణకమ్ (పా) వేణకమ్॥ న॥ ౧ - ఏనుఁగును శిక్షించు కోలపేళ్లు, అంకుశము, A pike to drive an elephant, అంకుశ.
మాలానం బద్ధస్త (౭౭)	ఆలానమ్॥ న॥ బద్ధస్తమ్॥ పు॥ ౧ - ఏనుఁ గును కట్టు స్తంభముపేళ్లు, Post to which he is tied, ఆలాన.
శృఙ్ఖలే అన్దుకో హ్ (౭ - స్త్రీస్య	శృఙ్ఖలమ్॥ త్రి॥ అన్దుకః॥ పు॥ నిగలః (పా) నిగడః॥ పు॥ ౩ - ఏనుఁగును గట్టు గొలుసుపేళ్లు,

అఙ్కుశో (2-స్త్రీ)  
సృణిః (స్త్రీయామ్)॥  
౪౯౮॥

దూష్యాకఙ్కావర  
త్రా

(స్యా) తల్పనా  
సజ్జనా (సమే) ।

ప్రవేణ్యాస్తరణం  
వర్ణః పరిస్తోమః కుఢో  
(ద్వయోః)॥ ౪౯౯॥

వీతం (త్వసారంహ  
స్త్యశ్వం)

వారీతు (గజబన్ధనే) ।

ఘోటకే వీతి తు  
రగ తురజ్ఞాశ్వతురజ్ఞ  
మాః॥ ౫౦౦॥ వాజి  
వాహర్యగన్ధర్వహయ  
సైన్ధవసప్తయః ।

ఆజానేయాః కులీనా

అఙ్కుశః॥ ప్న॥ సృణిః॥ నీ॥ ౨-అంకుశముపేళ్లు,  
The goad of an elephant, అంకుశ.

దూష్యా (పా) చూషా-కఙ్కా (పా) కఙ్కా-  
వరత్రా॥ నీ॥ ౩-ఏనుగునడుమునఁగట్టె తోలు  
మోకుపేళ్లు, Leathern girt.

తల్పనా-సజ్జనా॥ నీ॥ ౨-ఏనుగును శృంగా  
రించుటపేళ్లు, Equipping an elephant,  
हाथी की सजावट.

ప్రవేణీ॥ నీ॥ ఆస్తరణమ్॥ న॥ వర్ణః - పరి  
స్తోమః॥ పు॥ కుఢః॥ ప్న॥ (పా) త్రి॥ ౫-ఏనుగు  
మీఁదఁ బఱచు రత్నకంబళిపేళ్లు, His trap-  
pings, प्रवेणी.

వీతమ్॥ న॥ ౧ - అసారమ్ = బలములేని,  
హస్త్యశ్వమ్ = ఏనుగునకును గుఱ్ఱమునకును  
పేరు, An elephant or horse unfit for  
riding, वीत.

వారీ॥ నీ॥ ౧-గజబన్ధనే = ఏనుగును పట్టుట  
కొఱకుఁ జేయఁబడిన యోదము లేక, గజ  
శాల, A hole or trap for catching  
elephants, वारी.

ఘోటకః (పా) ఘోటః-వీతిః (పా) వీతిః  
(పా) వీతీ॥ నీ॥ తురగః - తురజ్ఞః-అశ్వః-తుర  
జ్ఞమః-వాజీ॥ నీ॥ వాహః - అర్వా॥ నీ॥ (పా)  
అర్వాన్॥ త్॥ గన్ధర్వః-హయః-సైన్ధవః-సప్తిః॥  
పు॥ ౧౩-గుఱ్ఱముపేళ్లు, A horse, घोडा.

ఆజానేయః॥ పు॥ ౧-కులీనాః = మంచిజాతి

	గుట్టములపేరు, Horses of a good breed, आजानेय.
(స్పృ) ద్వినీతా (స్సాధువాహినః)    గీ०॥	వినీతాః॥ పు॥ ౧ - సాధువాహినః = తెస్సగ మోయ నేర్చిన గుట్టములపేరు, Horses train- ed for the manege, विनीता.
వనాయుజః పార నీకాః కామ్నోజా బా హ్నికా (హయాః) ।	వనాయుజః (పా) వానాయుజః - పారనీకః - కామ్నోజః - బాహ్నికః॥ పు॥ ఈ ర ను వరుసగా వానాయుజము, పారనీకము, కాంభోజము, బాహ్నికము అను నాల్గు దేశములలోఁ బుట్టిన, హయాః = గుట్టములు, కాంభోజ, పారసా ఆది కే బోడె.
యయు (రశ్వోఽ- శ్వమేధీయో)	యయుః॥ పు॥ ౧ - అశ్వమేధీయః = అశ్వ మేధయాగమునకుఁ దగిన, అశ్వః = గుట్టమునకు పేరు, A horse fit for sacrifice, यज्ञ का घोडा.
జవన (స్తుజవాధి కః)॥ గీ०॥	జవనః॥ పు॥ ౧ - జవాధికః = వేగముచేత నధికమైన గుట్టముపేరు, A fleet horse, coarser, जवन.
పుష్కఃస్థారీ	పుష్కః - స్థారీ॥ న్॥ (పా) స్థారీ॥ న్, పు॥ ౧ - మోఃపుమోయు గుట్టముపేరు, A pack horse.
(నితః) కర్క	కర్కః॥ పు॥ ౧ - నితః = తెల్ల గుట్టముపేరు, A white horse, सफेद घोडा.
రథ్యో (వోధారథ స్యయః) ।	రథ్యః॥ పు॥ ౧ - రథస్యవోధాయః = రథ మును వహించు గుట్టముపేరు, A chariot- horse, रथ का घोडा.
(బాలః) క్షిరో	క్షిరో॥ పు॥ ౧ - బాలః = గుట్టపుష్పిల పేరు, A colt, घोड़े का बछडा.

వామ్యశ్వాబడబా

వామీ - అశ్వా - బడబా॥ నీ॥ 3-గోడిగ  
పేల్లు, ఆడుగుట్టము, A mare, ఘోడీ.

బాడబం (గణే)॥

గీ० 3॥

బాడబమ్॥ న॥ ౧ - గణే=గోడిగలగుంపు  
పేరు, A stud, ఘోడియో కా ఖుడ.(త్రిష్వా) శ్వీనం  
(యదశ్వేన దినేనై  
కేన గమ్యతే)।అశ్వేన=గుట్టముచేత, ఏకేనదినేన=ఒక  
దినముచేత, యత్ = ఏత్రోవ, గమ్యతే =  
పొందఁబడుచున్నదో, తత్ =ఆత్రోవ, అశ్వీ  
నమ్॥ త్రి॥ = అశ్వీనమనంబడును, A day's  
journey for a horse.కశ్యం (తు మధ్య  
మశ్వానాం)కశ్యమ్॥ న॥ ౧ - అశ్వానామ్=గుట్టముల  
యొక్క, మధ్యమ్=నడుముపేరు, A horse's  
flank, ఘోడె కా తంగ.హేషాహ్రేషా  
(చ నిస్వనః)॥ గీ० ౧॥హేషా-హ్రేషా॥ నీ॥ ౨ - నిస్వనః = గుట్ట  
ములు సకిలించుట పేల్లు, గుట్టముల ధ్వని,  
Neighing, హినహినాహర.నిగాలస్తు (గలో  
ద్దేశే)నిగాలః॥ పు॥ ౧-గలోద్దేశే=గుట్టపుమెడ  
దగ్గఱిచోటుపేరు, అచట దేవమణి యుండును,  
His throat, నీగాల.(బృద్ధీ) త్వశ్వీయ  
మాశ్వ (వత్)।అశ్వీయమ్-అశ్వమ్॥ న॥ ౨ - బృద్ధే=గుట్ట  
ములగుంపుపేల్లు, A multitude of horses,  
అఖీయ.ఆస్కన్ధితం ధౌరిత  
కం రేచితం వల్లితం  
ప్రతమ్॥ గీ० ౧॥ (గత  
యోఽమూః పశ్చా)  
ధారాఆస్కన్ధితమ్॥ న॥ = స మ మై న న డ పు,  
Walk. ధౌరితకమ్॥ న॥ = అధికమై చతుర  
మైన నడపు, Trot, తసకి చాల. రేచితమ్॥  
న॥ = తాళగతితో పేరెముగాఁ దిరుగుట,  
Sidling. వల్లితమ్॥ న॥ = వేగము

చేత విడువఁబడి మీఁదికి కాళ్లు కదలించుట, Gallop, అగిగత. పుతమ్॥ న॥ = వేగము చేత నంత మేరయును సమముగాఁ బోవుట, Vaulting, అత్రుత. ఈ గే ను ధారాః॥ నీ॥ గుఱ్ఱపుగతివిశేషముల పేళ్లు, Paces of a horse, బోడె కీ చాటె.

ఘోణా (తు) ప్రో  
థ (మస్త్రీయామ్)।

ఘోణా-ప్రోథమ్॥ ప్న॥ ౨-గుఱ్ఱపుముక్కు-  
పేళ్లు, The nostrils of a horse, బోడె కీ  
నాక.

కవికాతు ఖలీనో  
(౭స్త్రీ)

కవికా॥ నీ॥ ఖలీనః (పా) ఖలీనమ్॥ ప్న॥  
౨-కల్లెముపేళ్లు, The bit of a bridle,  
వాగతార.

శఘం (క్షీణే) ఖురః  
(పుమా॥)॥ ౧౦౬॥

శఘమ్॥ న॥ ఖురః॥ పు॥ ౨-గొరిసెల పేళ్లు,  
A horse's hoof, టాగు.

పుచ్చో (౭స్త్రీ)  
లూమలాఙ్గాలే వాల  
హస్తశ్చ వాలధిః।

పుచ్చో॥ ప్న॥ లూమ॥న్॥ (పా) లూమమ్-  
లాఙ్గాలమ్॥ న॥ ౩-గుఱ్ఱము మొదలయినవాని  
తోక పేళ్లు, Tail. వాలహస్తః-వాలధిః॥పు॥  
౨-కేశయుక్తమైన తోక పేళ్లు, A bushy  
tail, ఛీత.

(త్రిషూ) పావృ  
త్తలుతౌ (పరావృత్తే  
ముహూర్భవి)॥ ౧౦౭॥

ఉపావృత్తః-లుతితః॥ త్రి॥ ౨-భువి=భూమి  
యందు, ముహూః = పలుమాఱును, పరా  
వృత్తే = పొర్లాడిన గుఱ్ఱము పేళ్లు, A horse  
rolling himself, బోడెకా తొడనా.

(యానేచక్రిణి యు  
ద్ధార్థే) శతాఙ్గ స్స్య

శతాఙ్గః-స్యద్దనః-రథః॥పు॥ ౩-యుద్ధార్థే =  
యుద్ధముకొఱకై న, చక్రిణి = బండికండ్లనో,

సనోరథః।

సూడిన, యానే = వాహనము, రథః

A war-chariot, *स्यन्*.

(అసౌ) పుష్కరథః  
(శ్చక్రయానం న  
సమరాయ యత్)॥  
౫౦౮॥

పుష్కరథః (పా) పుష్కరథః॥ పు॥  
యచ్చక్రయానం = ఏ రథము, సమరా  
యుద్ధముకొఱకు, న = కాదో, అసౌ =  
A car for travelling or for pleasu  
౫౦౮॥

కర్ణీరథః ప్రవహణం  
డయనమ్ (చ సమం త్ర  
యమ్)।

కర్ణీరథః (పా) కర్ణీరథః॥ పు॥ ప్రవహణ  
డయనమ్॥ ౩-మనుష్యులుమోయు విష  
మను రథముపేళ్లు, A covered litter  
women, *कंठीरथ*.

(క్లిప్తే) ౭నశ్వకటా  
(౭స్త్రీస్యా)  
ద్గన్తీ కమ్బలి వా  
హ్యకమ్॥ ౫౦౯॥

అనః॥ ౫, ౫ శకటః॥ ప్న॥ ౨-బండికే  
A cart, *गाडी*.

X స్త్రీ॥ ౫॥ కమ్బలివాహ్యకమ్॥ ౫॥ ౨-ది  
యద్దులు దీ యు బండి పేళ్లు, A carri  
drawn by oxen, *बेल गाडी*.

శిబికా యాప్యయా  
నం (స్యాత్)

శిబికా॥ ౫॥ యాప్యయానమ్॥ ౫॥ ౨-  
లము పేళ్లు, పల్లకియ, A palanqu  
पालकी.

హోలా ప్రేక్షా (౭ది  
కాస్త్రీయాం)।

హోలా-ప్రేక్షా॥ ౫॥ ౨ - ఉయ్యాల కే  
అదిశబ్దముచే మంచాదులకును హోల  
పేద కలదు, A hammock or sw  
టోలి.

(ఉభౌతు) ద్వైప  
వైయాఘా (ద్వీపి  
చర్మా వృతేరథే)॥  
౫౧౦॥

ద్వైపః-వైయాఘః॥ త్రి॥ ౨-ద్వీపి  
వృతే=పులితోలుచే కప్పబడిన, రథే=రథ  
పేళ్లు, A car covered with tiger s  
రथविशेष,

(పాణ్డుకమ్బుల సం  
వీతస్యస్తనః) పాణ్డుక  
మ్బులీ

(రథే) కామ్బులవాస్త్రా  
ద్యాః (కమ్బులాదిభిరా  
వృతే)॥ ౧౧౦॥ (త్రిషు  
ద్వైపాదయో)

రథ్యా రథకద్యా  
(రథవ్రజే)।

ధూః (స్త్రీ క్లిబే)  
యానముఖం

(స్యా) ద్రథాజ్ఞమ  
పస్కరః॥ ౧౧౧॥

చక్రం రథాజ్ఞం

(తస్యాస్తే) నేమిః (స్త్రీ  
స్యాత్) ప్రధిః (పు  
మాన్)।

పిణ్డీకా నాభి

(రథాగ్రకీలకేతు

పాణ్డుకమ్బులీ॥ ౧౦॥ త్రి॥ ౧-పాణ్డుకమ్బులసం  
వీతస్యస్తనః = తెల్లకంబళిచేతఁ గప్పబడిన  
రథముపేరు, రथविशेष.

కామ్బులమ్॥ త్రి॥ వాస్త్రమ్॥ త్రి॥ = ఇవి  
మొదలయినవి వరుసగా, కంబళము వస్త్రము  
మొదలైనవానిచేత కప్పబడిన రథముపేళ్లు,  
ద్వైపాదయః = ద్వైపశబ్దము మొదలుకొని  
వాస్త్రశబ్దమువఱకు గి శబ్దములును॥ త్రి॥

రథ్యా-రథకద్యా॥ సీ॥ ౧ - రథవ్రజే = రథ  
సమూహముపేళ్లు, A multitude of cars,  
రथ समूह.

ధూః॥ ౧౦॥ సీ॥ యానముఖమ్॥ న॥ ౧-రథము  
మొదలయిన వాహనముల ముందుదిక్కుపేళ్లు,  
Fore-part of a carriage.

రథాజ్ఞమ్-అపస్కరః (పా) అపస్కరః॥ పు॥  
౧-బండికన్ను కాడినొగ మొదలైన రథావ  
యవములపేళ్లు, Any part of a carriage.

చక్రమ్-రథాజ్ఞమ్॥ న॥ ౧-బండికంటిపేళ్లు,  
A wheel, पहिया.

నేమిః॥ సీ॥ (పా) నేమి - ప్రధిః॥ పు॥ ౧-  
తస్యాస్తే = ఆ బండికంటికడకమ్మిపేళ్లు, Tyre,  
पहिये की हाल.

పిణ్డీకా-నాభిః॥ సీ॥ ౧ - బండికంటి నడిమి  
తూముపేళ్లు, Nave, पहिये की नाह.

అణిః॥ పు॥ ౧-అథాగ్రకీలకే = ఇరునుకడపట



ద్యయో) రణిః॥గిరి॥ బండికండ్లు జాటకుండనుంచిన చీలపేరు, The pin of the axle, **घुरे की कील**.

రథగుప్తిర్వయాథో (నా) రథగుప్తిః - వరూథః॥ పు॥ ౨-రథముః రక్షించుకొనుటకు పైగప్పిన లోహమయమై కవచముపేళ్లు, The fender of a carriage **वक्रथ**.

కూబరస్తు యుగస్థరః॥ కూబరః - యుగస్థరః॥ పు॥ ౨-కాండికన్ నొగపేళ్లు, The pole to which the yoke is fixed.

అనుకర్షో (దార్వధఃస్థం) అనుకర్షః॥ పు॥ (పా) అనుకర్షా॥ ౧॥ ౧ దార్వధఃస్థమ్ = ఆ నొగదిగువనుండు కోడివీలయను మ్రానిపేరు, Axle-tree or bottom of a carriage, **सुगन**.

ప్రాసజ్ఞో (నాయుగాద్యుగః)॥ గిరి॥ ప్రాసజ్ఞః॥ పు॥ ౧-యుగాత్ = కాండికంఠే యుగః = రెండవకాండిపేరు, A separate yoke, **बुआठ**.

(సర్వం స్యాద్వాహనం) యానంయుగ్యం పత్రంచధోరణమ్॥ యానమ్ - యుగ్యమ్ - పత్రమ్-ధోరణమ్ న॥ ౨-సర్వమ్ = సకలమయిన, వాహనమ్ వాహనములకును పేళ్లు, Any vehicle horse &c. **वाहन**.

పరంపరావాహనం (యత్ర) ద్వైవీతక (మస్త్రీయామ్)॥ పరంపరావాహనమ్॥ న॥ వైవీతకమ్॥ పృ ౨ - తేరుమోకుపేళ్లు, A mediate vehicle as a porter carrying a litter or horse dragging a carriage, **रस्ना**.

అధోరణా మాస్తిపకా అధోరణః - మాస్తిపకః॥ పు॥ ౨-ఏనుఁ మావటివానిపేళ్లు, An elephant driver **महावत**.

హస్త్యరోహనిపా  
దినః।

నియంత్రాజితాయ  
న్తాసూతః శ్చ త్తాచ సా  
రథిః॥ ౧౧౬॥ సవ్యేష్ఠ  
దక్షిణస్థా (చ సంజ్ఞా  
రథకుటుమ్బినః)।

రథిన స్త్యస్తనారో  
హః

అశ్వారోహః (స్తు)  
సాదినః॥ ౧౧౭॥

భటా యోధాశ్చ  
యోధార

సేనారక్షా (స్తు)  
సైనికాః।

(సేనాయాం సమ  
వేతాయే) సైన్యా  
(స్తే) సైనికా (శ్చ తే)॥  
౧౧౮॥

(బలినో యేసహ  
స్తేణ) సాహస్రా (స్తే)  
సహస్రిణః।

హస్త్యరోహః-నిపాదీన్, పు॥ ౧-ఏనుఁగు  
నెక్కు దొరపేళ్లు, A warrior riding an  
elephant, ఘాతీ సవార.

నియంత్రా॥ ఋ॥ ప్రాజితా॥ ఋ॥ యంత్రా॥  
ఋ॥ సూతః-శ్చ త్తా॥ ఋ॥ సారథిః - సవ్యేష్ఠః  
(పా) సవ్యేష్ఠా॥ ఋ॥ (పా) సవ్యేష్ఠా॥న్॥ దక్షి  
ణస్థః॥ పు॥ ఈ ర యు, రథకుటుమ్బినః = సార  
థికి, సంజ్ఞాః = పేళ్లు, A charioteer, సారథి.

రథిన్॥న్॥ స్త్యస్తనారోహః॥ పు॥ ౨ - రథకుని  
పేళ్లు, రథమునెక్కుదొర, A warrior in  
chariot, రథి.

అశ్వారోహః - సాదీన్, పు॥ ౧-గుట్టపు  
కాతుపేళ్లు, A horseman, బుడ సవార.

భటః - యోధః - యోధా॥ ఋ, పు॥ ౩-  
యుద్ధముచేయువానిపేళ్లు, A warrior, యోద్ధా.

సేనారక్షాః-సైనికాః॥ పు॥ ౨-దండుకాచు  
తలాదుల పేళ్లు, Guards or sentinels,  
సేనిక.

సైన్యాః-సైనికాః॥ పు॥ ౨-సేనాయామ్ =  
సేనయందు, యే = ఎవరు, సమవేతాః = కూడి  
యున్నారో, తే = ఆ చతురంగబలముపేళ్లు,  
Arrayed troops, సేనిక.

సాహస్రః-సహస్రీన్, పు॥ ౧-యే = ఎవరు,  
సహస్రేణ = వేయింటితెక్కను, బలినః = గుట్ట  
ములు మొదలయిన బలముగలవారో, తే =  
వారిపేళ్లు, A thousand strong.

పరిధిస్థః పరిచరః

సేనానీ ర్వాహినీపతిః॥

గీ॥

కఞ్చుకో వారవా  
ణో (౭-స్త్రీ)

(యత్తు మధ్యే  
సకఞ్చుకాః | బద్న  
న్తి త్) త్సారసన మధి  
కాజ్ఞో

(౭-థ) శీర్షకమ్॥  
గీ॥ శీర్షణ్యంచ శిర  
స్త్రీ (౭-థ)

తనుత్రం వర్మ  
దంశనమ్ | ఉరశ్చదః  
కఙ్కుటకోజాగరః కవ  
చో (౭-స్త్రీయామ్)॥

గీ॥

ఆముక్తః ప్రతిము  
క్తశ్చ పినదశ్చాపినద  
(వత్) | సన్నద్ధో వర్మ  
తస్సజ్జో దంశితో  
వ్యూఢ కఙ్కుటః॥  
గీ॥ (త్రిస్వాము  
క్తాదయో)

పరిధిస్థః - పరిచరః॥ పు॥ ౧ - సేనచుట్టును  
కాచువానిపేళ్లు, A guard.

సేనానీః॥ ఈ॥ వాహినీపతిః॥ పు॥ ౧ -  
సేనాధిపతిపేళ్లు, దళవాని, A commander  
or general, సేనాపతి.

కఞ్చుకః॥ పు॥ వారవాణః (పా) బాణ  
వారః॥ ప్న॥ ౧-కుబుసమువలె మేనికి మఱు  
గయినదాని పేళ్లు, బొందలము, Breast-  
plate; hawberk, కవచ.

సారసనమ్॥ న॥ అధికాఙ్గః॥ ప్న॥ ఈ ౧ ను,  
సకఞ్చుకాః = కంచుకము తొడిగినవారు,  
యత్తు = దేనిని, మధ్యే = నడుమున, బద్నన్తి =  
కట్టుదురో, తత్ = దానిపేళ్లు, త్రాడు దట్టి  
మొదలయినవి, A girdle, కమర బాధ.

శీర్షకమ్-శీర్షణ్యమ్-శిరస్త్రమ్॥ న॥ 3-తల  
బొమడికముపేళ్లు, A helmet, టోపే కా టాప.

తనుత్రమ్-వర్మ॥ న॥ దంశనమ్ (పా) దంస  
నమ్॥ న॥ ఉరశ్చదః-కఙ్కుటకః-జాగరః॥ పు॥  
కవచః॥ ప్న॥ ౭ - జోడుపేళ్లు, జీరాపేళ్లు,  
Armour coat of mail, కవచ.

ఆముక్తః - ప్రతిముక్తః - పినదః-అపినదః॥  
౪ - కట్టబడిన వస్త్రము మొదలయినదాని  
పేళ్లు, Clothed or accoutred, సన్నద్ధః-  
వర్మితః-సజ్జః-దంశితః-వ్యూఢకఙ్కుటః॥ గీ-  
జోడు తొడిగిన వానిపేళ్లు, Armed or  
mailed. ఆముక్తాదయః = ఆముక్తశబ్దము  
మొదలయిన శబ్దములు తొమ్మిదియు॥ త్రి॥

(వర్మభృతాం) కా  
వచికం (గణే)।

పదాతి పత్తిపదగ  
పాదాతిక పదాజయః॥  
గీ. ౨౩॥ పద్గ శ్చ పదిక  
(శ్చాధ)

పాదాతం (పత్తిసం  
హతిః)।

శస్త్రాజీవే కాణ్డపృ  
ష్ఠా యుధీయాయుధి  
కా(స్సమాః)॥ గీ. ౨౪॥

కృతహస్త స్సుప్ర  
యోగవిశిఖః కృతపుష్ప  
(వత్)।

అపరాధ్ధ పృష  
త్కోఽ (సౌ లత్యా  
ద్య శ్చుతసాయకః)॥  
గీ. ౨౫॥

ధన్వీధనుష్మాన్  
ధానుష్మానిషణ్డస్త్రీ  
ధనుర్ధరః।

(స్యా) త్కాణ్డవాం  
స్తు కాణ్డీర

కావచికమ్॥ న॥ ౧-వర్మభృతామ్ = జోడు  
దొడిగినవారియొక్క, గణే = సమూహము  
పేరు, Multitude of armed soldiers,  
कवच पहने सैनिक.

పదాతిః-పత్తిః-పదగః-పాదాతికః - పదా  
జిః - పద్గః - పదికః॥ పు॥ 2-కాలిబంటుపేళ్లు,  
A foot soldier, యాదీ.

పాదాతమ్॥ న॥ ౧-పత్తిసంహతిః = కాలి  
బంటుగుంపుపేరు, Infantry, యాదీ.

శస్త్రాజీవః-కాణ్డపృష్ఠః (పా) కాణ్డస్పృష్ఠః  
(పా) స్పృష్ఠకాణ్డః - ఆయుధీయః-ఆయుధికః॥  
౪-ఆయుధమును ధరించి జీవనముచేయువాని  
పేళ్లు, A soldier by profession, సैनिक.

కృతహస్తః-సుప్రయోగవిశిఖః-కృతపుష్పః॥  
3-అమ్ములు గురిదప్పక వేయనేర్చినవానిపేళ్లు,  
Skilled in archery, तीरंदाज.

అపరాధ్ధ పృషత్కః॥ ౧ - యః = ఎవడు,  
लत्यात् = గుటివలన, చ్యుతసాయకః = బాటి  
పోయిన బాణముకలవాడో, అసౌ = వానిపేరు,  
Unskilled; missing the butt.

ధన్వీ॥ న్॥ ధనుష్మాన్॥ త్॥ ధానుష్కః-  
నిషణ్డీ॥ న్॥ అస్త్రీ॥ న్॥ ధనుర్ధరః॥ ౨ - విలు  
కానిపేళ్లు, An archer or bow-man,  
धनुर्धर.

కాణ్డవాన్॥ త్॥ కాణ్డీరః॥ ౨ - అమ్ములే  
యాయుధముగాగలవానిపేళ్లు, One fight-  
ing only with arrows, बाणधारी.

శ్వాక్తిక శ్వాక్తిహే  
తికః॥ ౧౭॥

శ్వాక్తికః-శ్వాక్తిహేతికః॥ ౧-శ్వాక్తియే యాయుధ  
ముగాఁ గలవాని పేళ్లు, A spearman,  
भालोंसे लडने वाला.

యాష్టిక పారశ్వ  
ధికా (యష్టి స్వధితి  
హేతికా)।

యాష్టికః=Armed with a club, టె-  
చారి. పారశ్వధికః = Armed with a  
battle-axe. ఈ రెండును వరుసగా యష్టి  
స్వధితిహేతికా=దుడ్డుకట్టెయును గండ్రగొడ్డ  
లియు నాయుధముగాఁ గలవారిపేళ్లు.

నై స్త్రింశికోఽ  
(సి హే తి స్స్యాత్)

నై స్త్రింశికః॥ ౧-అసిహేతిః=అడ్డకత్తియే  
యాయుధముగాఁ గలవానిపేరు, Armed  
with a sword.

(సహా) ప్రాసికకా  
న్తికా॥ ౧౮॥

ప్రాసికః-కాన్తికః॥ ౧ - ఈఁజువానిపేళ్లు,  
A lancer, भालाबद्ध.

చర్మీ ఫలకపాణి  
(స్యాత్)

చర్మీన్॥ ఫలకపాణిః॥ ౨-అరిగవానిపేళ్లు,  
కేడముగలవాఁడు, A shield-bearer  
ढाल-धारी.

పతాకీవై జయన్తి  
కః॥

పతాకీన్॥ ౩॥ వై జయన్తికః॥ ౨-పడగగె  
వానిపేళ్లు, జెక్కెముగలవాఁడు, A flag  
bearer, झंडा-धारी.

అనుప్లవ స్సహాయ  
శ్వానుచరోఽభిచర  
(స్సహాయః)॥ ౧౯॥

అనుప్లవః - సహాయః-అనుచరః-అభిచర  
(పా) అభిసరః॥ ౪ - తోడువచ్చినవాని పేళ్లు  
A companion or follower, अनुचर.

పురోగాగ్రే సర  
ప్రస్థా గ్రతస్సర పుర  
స్సరాః॥ పురోగమః  
పురోగామీ

పురోగః - అగ్రేసరః-ప్రస్థః-అగ్రతస్సరః  
పురస్సరః-పురోగమః-పురోగామీ॥ ౫॥ ౨  
ముందరనడచువానిపేళ్లు, A leader, नेता.

మన్దగామీతు మ

మన్దగామీ॥ ౬॥ మన్ధరః॥ ౩ - మెల్లగ

సరః॥

గీ ౨౯॥

నడచువానిపేళ్లు, Marching slow, మంద-  
గామీ.

జష్టాలోఁఁతిజవ

జష్టాలః-అతిజవః॥ ౨ - వడిగానడచువాని  
పేళ్లు, Marching fast, శీఘ్రగామీ.(స్తుత్యా) జష్టాక  
రిక జాఙ్గికౌ।జష్టాకరికః-జాఙ్గికః॥ ౨ - దూరముగాఁబో  
యి యక్కడి వార్తల నెఱింగించుచు బ్రదుకు  
వానిపేళ్లు, A runner or express.తరస్వీ త్వరితో వేగీ  
ప్రజవీజవనోజవః॥తరస్వీ న్॥ త్వరితః-వేగీ న్॥ ప్రజనీన్॥  
జవనః - జవః॥ ౩ - వేగముగలవాని పేళ్లు,  
Expeditious.

గీ ౩౦॥

జయో (యశ్యక్య  
తే జేతుం)జయ్యః॥ ౧-యః జేతుం శక్యతే=అవశ్యము  
గెలువ శక్యమయినవాని పేరు, Conque-  
rable, జేయ.జేయో (జేతవ్య  
మాత్రకే)।జేయః॥ ౧ - జేతవ్యమాత్రకే=సామాన్య  
ముగ గెలువఁదగిన వానిపేరు, Fit for con-  
quest, జీతనే యోగ్య.

జైత్ర (స్తు) జేతా

జైత్రః-జేతా॥ ఋ॥ ౨-గెలుచువానిపేళ్లు,  
A conqueror, విజేతా.(యోగచ్ఛ త్వలం  
విద్విషతఃప్రతి॥ గీ ౩౧॥  
సో) ౨భ్యమిత్రో ౨  
భ్యమిత్రీయో ౨ ప్య  
భ్యమిత్రీణ (ఇత్యపి)।అభ్యమిత్ర్యః - అభ్యమిత్రీయః - అభ్య  
మిత్రీణః॥ ౩-యః=ఎవఁడు, విద్విషతఃప్రతి=  
శత్రువులనుగుఱించి, అలమ్ = మిక్కిలియు,  
గచ్ఛతి=యద్ధమునకఁబోవుచున్నాఁడు, సః=  
వానిపేళ్లు, One who ably faces the foe,  
అభ్యమిత్ర్యః.ఊర్జస్వల (స్సాన్య)  
దూర్జస్వీ(యః ఊర్జో ౨  
శిశయాన్వితః)॥ గీ ౩౨॥  
(స్సాన్య)ఊర్జస్వలః - ఊర్జస్వీ న్॥ ౨ - ఊర్జోఁఁతి  
శయాన్వితః=బలాధిక్యముతోఁ గూడినవాని  
పేళ్లు, Strong ; powerful ; energetic,  
బలवान, ప్రతాపి.

దురస్వా నురసిలో

ఉరస్వాన్ || ౩ || ఉరసిలః || ౨-ఘనమఁ  
తొమ్ముగలవానికిని తొమ్ముబలముగల  
కినిపేల్లు, Broad-chested, strong, ర్హి

రథికో రథిరో రథీ

రథికః-రథిరః (పా) రథినః-రథీ || ౧ ||  
రథముమీఁదనుండువానిపేల్లు, A per  
riding in a car, రథి.

(కామంగా) మృను  
కామినో

అనుకామినః || ౧-కామంగామి=(య  
దులయందు) యథేష్టముగా పోవువానిఁ  
One who goes or acts as he li  
అనుకామిని.

హ్యత్యస్తీన (స్త  
థాభృశమ్) || ౧౩౩ ||

అత్యస్తీనః || ౧ - తథాభృశమ్ = మి  
యుం బోవు స్వభావముగలవానిపేరు,  
who moves much, అత్యస్తీని.

శూరోవీరశ్చ విక్రా  
స్తో

శూరః-వీరః-విక్రాంతః || ౩-శూరుని  
A hero.

జేతాజిష్ణుశ్చజిత్వ  
రః ||

జేతా || ఋ || జిష్ణుః-జిత్వరః || ౩ - గె  
స్వభావముగలవానిపేల్లు, Victorious;  
to conquer, జేత.

సాంయుగీనో (రణే  
సాధు)

సాంయుగీనః || ౧ - రణే = యుద్ధమున  
సాధుః = నేర్పరియైనవానిపేరు, Skille  
war, యుద్ధకశల.

(శస్త్రాజీవాదయస్త్రీ  
షు) || ౧౩౪ ||

శస్త్రాజీవాదయః=శస్త్రాజీవశబ్దము మె  
సాంయుగీనశబ్దమువలకు నన్ని శబ్దములున

ధ్వజినీ వాహినీ  
సేనా పృతనా ౭నీకినీ  
చమూః | వరూధినీ

ధ్వజినీ - వాహినీ - సేనా-పృతనా-అ  
చమూః-వరూధినీ || ౭ - చతురంగము  
గూడిన సేనపేల్లు, An army or fo  
సేనా.

బలంపై న్యంచక్రం  
చానీక (మస్త్రీయా  
మ్)॥ గీ.౩౫॥

వ్యూహస్తు బలవి  
న్యాసో

(భేదా) దణ్డాదయో  
(యుధి)।

ప్రత్యాసారో  
(వ్యూహపార్శ్వః)

(సైన్యపుష్టే) ప్రతి  
గ్రహః॥ గీ.౩౬॥

(ఏకేభై కరభత్ర్య  
శ్వా) పత్తిః (పశ్చా  
పదాతికా)।

(పత్త్యజైః) ప్రిగు  
జైస్సరైః క్రమా

బలమ్-సైన్యమ్-చక్రమ్॥న॥ అనీకమ్॥పు॥  
ర-గజాది సేనాంగములకును సేనకును పేళ్లు,  
Part of an army, An army, సేనా.

వ్యూహః - బలవిన్యాసః॥ పు॥ ౨ - సేన  
యొడ్డుటపేళ్లు, Array of troops, యూహ.

యుధీ = యుద్ధకాలమునఁ జేయఁబడు, దణ్డా  
దయః = దండభోగమండలాసంహతములు మొద  
లయినవి, భేదాః = వ్యూహభేదములు. బలము  
నడ్డముగా నిలుపుట దండము, In line,  
ఒకటికి వెనుక నొకటి నిలుపుట భోగము,  
In column. గుండ్రముగా నిలుపుట మండ  
లము, In a circle. వేఱువేఱుగా నిలుపుట  
అసంహతము, In separate order. Diffe-  
rent forms of a ray, యూహ భేద.

ప్రత్యాసారః॥ పు॥ ౧ - వ్యూహపార్శ్వః =  
వ్యూహమునకు వెనుకనుండు సేనపేరు, The  
rear, ప్రత్యాసార.

ప్రతిగ్రహః॥ పు॥ ౧-సైన్యపుష్టే = సేనకు  
వెనుక నన్నుఱువిండ్లపట్టున నుండు ప్రత్యేక  
మైన సేనపేరు, Reserve, ప్రతిగ్రహ.

పత్తిః॥ సీ॥ ౧-ఏకేభై కరభత్ర్యశ్వా = ఒక  
యేనుఁగు నొకరథమును మూడుగుఱ్ఱము  
లును గలిగి, పశ్చాపదాతికా = ఏదుగురు కాలి  
బంట్లును గల సేనపేరు, A platoon,  
చతురంగిణి సేనా.

పత్త్యజైః = పత్త్యవయవములయిన, యథో  
త్తరమ్ = ఉత్తరోత్తరమును, ప్రిగుజైః =



దాఖ్యా యథోత్తరమ్॥ ౫౩౭॥ సేనాముఖం గుల్మగణౌ వాహినీపృతనాచమూః॥ అనీకీనీ

ముమ్మడింపఁబడిన, సన్దైవ్యః=సమస్తములయిన, గజరథ తురగ పదాతులతోఁ గూడియున్న యేడుసేనలకు, క్రమాత్=వరుసగా, సేనాముఖము మొదలయిన యేడును, ఆఖ్యాః=పేళ్లు, అనఁగా, ౩ పత్తులు = సేనాముఖము, ౩ సేనాముఖములు=గుల్మము, ౩ గుల్మములు=గణము, ౩ గణములు=వాహిని, ౩ వాహినులు=పృతన, ౩ పృతనలు=చముపు, ౩ చముపులు=అనీకీని అని యర్థము. సేనాముఖమ్॥ న॥ గుల్మః - గణః॥ పు॥ వాహినీ - పృతనా - చమూః-అనీకీనీ॥ నీ॥

(దశానీకీ) న్యక్షాహీణ్య

అక్షాహీణీ॥ నీ॥ ౧-దశ=పది, అనీకీన్యః=అనీకీనులుగూడినపేరు, అనగా ౨౦౮౭౦ ఏనుఁగులు, అన్నిరథములు, ౬౫౬.౧౦ గుట్టములు, ౧౦౯౩౫౦ కాలిబంట్లును గల సేనపేరు, అక్షాహీణి, A complete army.

(ధ)సంపది॥ ౫౩౮॥ సంపత్తిఃశ్రీ(శ్చ)లక్ష్మీశ్చ

సంపత్॥ ద్॥ సంపత్తిః-శ్రీః-లక్ష్మీః॥ నీ॥ ర-సంపదపేళ్లు, Success or prosperity, సంపత్తి.

విపత్త్యాంవిపదాపదా॥

విపత్తిః-విపత్॥ ద్॥ ఆపత్॥ ద్, నీ॥ ౩-ఆపదపేళ్లు, Adversity; poverty, విపత్తి.

ఆయుధం(తు)ప్రహరణంశస్త్రమస్త్ర

ఆయుధమ్ - ప్రహరణమ్ - శస్త్రమ్ - అస్త్రమ్॥ న॥ ర-ఆయుధముపేళ్లు, A weapon, వైధియార.

(మథాస్త్రీయా)॥ ౫౩౯॥ ధనుశ్చాపౌ

ధనుః॥ న్, న॥ (పా) ధనుః॥ ఉ, పు॥ (పా) ధనూః॥ నీ॥ చాపః॥ ప్పు॥ ధన్వ॥ న్॥ శరాస

ధన్వశరాసన కోదణ్డ  
కార్ముకమ్ ఇహ్వాసో

(౭వ్యధకర్ణస్య)  
కాలపృష్ఠం (శరాస  
నమ్)॥ ౫౪౦॥

(కపిధ్వజస్య) గాణ్డీ  
వగాణ్డీవా (పున్నపుం  
సకా)॥

(కోటి రస్యా) టనీ

గోధా తలం (జ్య  
ఘాతవారణే)॥ ౫౪౧॥

లస్తక (స్తుధను  
ర్మధ్యం)

మార్వీ జ్య శిజ్జీనీ  
గుణః॥

(స్యా) త్ప్రత్యా  
లీఢమాలీఢ (మిత్యా  
దిస్థాన పఞ్చకమ్)॥  
౫౪౨॥

నమ్-కోదణ్డమ్-కార్ముకమ్॥ న॥ ఇహ్వాసః॥ పు॥  
౭-వింటిపేళ్లు, A bow, ఆత్తు.

కాలపృష్ఠమ్॥ న॥ ౧ - కర్ణస్య = కర్ణని  
యొక్క, శరాసనమ్ = వింటిపేరు, The bow  
of Karna, कर्ण का शरासन.

గాణ్డీవః-గాణ్డీవః॥ పు॥ ౨ - కపిధ్వజస్య =  
అర్జునునియొక్క, శరాసనమ్ = వింటిపేరు,  
गाण्डीव.

కోటిః-అటనీ (పా) అటనిః॥ నీ॥ ౨-అస్య =  
ఈ వింటికొప్పుపేరు, Notched extremity  
of a bow, ఆడనీ.

గోధా॥ నీ॥ తలమ్॥ న॥ ౨ - జ్యఘాతవా  
రణే = వింటివారిదెబ్బ తప్పించుటకై చేతఁ  
గట్టుకొను తోలుపేళ్లు, Leathern fence  
for the arm.

లస్తకః॥ పు॥ ౧ - ధనుర్మధ్యమ్ = వింటి  
నడుముపేరు, Middle of the bow, ఆత్తు  
का मध्य भाग.

మార్వీ - జ్య - శిజ్జీనీ॥ నీ॥ గుణః॥ పు॥ ౪ -  
వింటినారిపేళ్లు, The bow-string, గుఱ.

ప్రత్యాలీఢమ్-అలీఢమ్॥ న॥ ౨ ను, ఇత్యాది  
అన్నందుచేత, సమపదమ్, విశాఖమ్, మణ్డ  
లమ్॥ న॥ ౩ ను, స్థానపఞ్చకమ్ = ఈ ౫ ను  
అయిదువిధములైన విలుకాండ్ర నిలుకడపేళ్లు.  
ఎడమకాలు ముందరికి చాచి నిలుచుట  
ప్రత్యాలీఢము. కుడికాలు ముందరికి చాచి  
నిలుచుట యాలీఢము, రెండుకాళ్లు సమముగా

నిలుచుట సమపదము. రెండుకాళ్లనడుమ జానెడు ఎడముగలిగి నిలుచుట విశాఖము. రెండుకాళ్లును మండలాకారముగ నిలుచుట మండలము, Five attitudes in shooting.

లక్ష్మ్యంలక్షంశర  
వ్యం (చ)

లక్ష్మ్యమ్-లక్షమ్-శరవ్యమ్||న||3-గుటిపేళ్లు,  
A butt or mark, తక్షయ, నిశాన.

శరాభ్యాస ఉపాస  
నమ్||

శరాభ్యాసః|| పు|| ఉపాసనమ్|| న|| ౧-విలు  
విద్య నేర్చుకొనుట పేళ్లు, Archery,  
భద్రాభియా.

ప్రవత్క బాణ విశి  
ఖా అజహ్మగ ఖగా  
శుగాః|| ౫౪౩|| కల  
మ్బమార్గణ శరాః  
పత్తీ రోపణః (ర్వ  
యోః)।

ప్రవత్కః - బాణః - విశిఖః-అజహ్మగః-  
ఖగః-అశుగః-కలమ్బః-మార్గణః-శరః (పా)  
సరః - పత్తీ|| ౫|| రోపణః|| పు|| ఇషః|| పు||  
౧.౧ - అమ్ముపేళ్లు, An arrow, శర, బాణ,  
తీర.

ప్రత్వేడనా (స్తు)  
నారాచాః

ప్రత్వేడనః-నారాచః|| పు|| ౧-నారసము  
పేళ్లు, An iron arrow, టోడే కా శర.

పక్షో వాజ  
(స్త్రిషూత్తరే)||  
౫౪౪||

పక్షః - వాజః|| పు|| ౧ - గఱుల పేళ్లు,  
తెక్కలు, Feathers of an arrow, ముందు  
చెప్పగల నిరస్తదిగలిప్తకశబ్దములు ౩ త్రి||  
శర కే పక్ష.

నిరస్తః (ప్రహితే  
బాణే)

నిరస్తః|| ౧ - ప్రహితే = వేయబడిన,  
బాణే = బాణముపేరు, Shot, as an arrow,  
ఠోడా త్తూ తీర.

(విషాక్తే) దిగ్ధలి  
ప్రకా।

దిగ్ధః-లిప్తకః|| ౧ - విషాక్తే = విషముచేత  
బూయబడిన బాణము పేళ్లు, Poisoned  
arrow, విషబుజ్జే తీర.

తూణోపాఙ్గతూ  
ణీరనిషజ్ఞాఇషుధి(ద్వ  
యోః)॥ ౧౪౧॥ తూ  
ణ్యం

ఖడ్గే(తు) నిస్త్రింశ  
చన్ద్రహాసిరిప్తయః॥  
కాక్షేయకో మణ్డలా  
గ్రఃకరవాలః (కృపా  
ణవత్)॥ ౧౪౨॥

త్సరుః (ఖడ్గదిము  
ష్టాస్యాత్)

మేఖలా (తన్ని బద్ధ  
నమ్)॥

ఫలకో (౭స్త్రీ)  
ఫలం చర్మ

సంగ్రహో (ముష్టి  
రస్యయః)॥ ౧౪౩॥

ద్రుఘణేముద్గరఘ  
నా

(ప్యా) దీలీ కరవా  
లికా॥

భిద్దిపాలస్సృగ

తూణః - ఉపాసజ్ఞః-తూణీరః-నిషజ్ఞః॥ పు॥  
ఇషుధిః॥ పు॥ తూణీ॥ నీ॥ ౬-అమ్మలపాది  
పేళ్లు, A quiver, तरकस.

ఖడ్గః-నిస్త్రింశః-చన్ద్రహాసః-అసిః-రిప్తిః-  
కాక్షేయకః-మణ్డలాగ్రః-కరవాలః (పా) కర  
వాలః-కృపాణః॥ పు॥ ౯-ఖడ్గము పేళ్లు, పెద్దకత్తి,  
A scimitar, तलवार.

త్సరుః॥ పు॥ ౧ - ఖడ్గాదిముష్టా = ఖడ్గము  
జముదాడి మొదలయిన యాయుధముల పిడి  
పేరు, పరుఁజు, A hilt or handle, मूँट.

మేఖలా॥ నీ॥ ౧-తన్ని బద్ధనం = ఆ యాయు  
ధము జాటకుండ మణికట్టునఁ గట్టు కట్టుపేరు,  
A sword knot, करघनी.

ఫలకః॥ పు॥ ఫలమ్-చర్మన్, న॥ ౩-అరిగ  
పేళ్లు, కేడెము, A shield, ढाल.

సంగ్రహః॥ పు॥ ౧ - అస్యయః ముష్టిః =  
ఈ యరిగపట్టు పిడిపేరు, The grip of a  
shield, ढाल की मूँट; संग्राह.

ద్రుఘణః-ముద్గరః-ఘనః॥ పు॥ ౩ - ఇనుప  
గఁదిపేరు, A mallet, मुँगरी.

చలీ (పా) చలిః - కరవాలికా (పా) కర  
వాలికా॥ నీ॥ ౨-తులువకత్తిపేళ్లు, A short  
sword, कटार.

భిద్దిపాలః (పా) భిద్దిపాలః - స్మగః॥ పు॥

(స్తు) త్యా

౧-హస్తగ్రహణమైన విడిచివాటుగుదియ పేళ్లు,  
A short arrow.

పరిఘః పరిఘాత  
నః॥ గౌర౧॥

పరిఘః - పరిఘాతనః॥ పు॥ ౧ - ఇనుపకట్ట  
గుదియ పేళ్లు, A bludgeon, టాకీ.

(ద్వయోః) కుతా  
ర స్వధితిః పరశు  
(శ్వ) పరశ్వధః॥

కుతారః॥ పు॥ స్వధితిః-పరశుః-పరశ్వధః॥  
పు॥ ౪-గండ్ర గొడ్డలి పేళ్లు, An axe, ఖరసా.

(స్యా) చ్చస్త్రీచా  
సిపుస్త్రీ (చ) చ్చురికా  
చాసిధేనుకా॥ గౌర౧॥

శస్త్రీ - అసిపుస్త్రీ - ఛురికా-అసిధేనుకా॥  
సీ॥ ౪ - సురియకత్తి పేళ్లు, చూరకత్తి,  
A knife, చాక్కు.

(వాపుసి) శల్యం  
శక్కు (ర్నా)

శల్యమ్॥ పు॥ శక్కుః॥ పు॥ ౨-వసిపేళ్లు,  
సెలకట్టె, A javelin, the pointed end  
of an arrow, శర కి అనీ.

సర్వలాతోమరో  
(౭స్త్రీయామ్)॥

సర్వలా (పా) శర్వలా॥ సీ॥ తోమరః॥ పు॥  
౨ - నేజా పేళ్లు, చిట్టకోల, An iron crow,  
తోమర.

ప్రాస (స్తు) కుస్తః

ప్రాసః-కుస్తః॥ పు॥ ౨-ఈటె పేళ్లు, బల్లెము,  
A bearded dart, బాలా.

కోణ(స్తుస్త్రీయః)  
పాశ్యశ్చికోటయః॥  
గౌర౧॥

కోణః॥ పు॥ పాశిః-అశ్రిః-కోటిః॥ సీ॥ ౪-  
అంచుపేళ్లు, కొన, Sharp edge of a  
sword, తలవార కి ఖార.

సర్వాభిసార స్వ  
ర్వాసు స్వర్వసన్నహ  
నా (ర్షకః)॥

సర్వాభిసారః-సర్వాసుః-స్వర్వసన్నహనః॥  
పు॥ ౩ - సకలసేనయు యుద్ధమునకు నాయత్త  
పడుట పేళ్లు, Assembling of a complete  
army, యుద్ధసన్నాహ.

లోహభిసారో౭  
(స్త్రభృతాం రాజ్ఞాం

లోహభిసారః॥ పు॥ ౧-యుద్ధప్రయాణాదు  
లయందు, అస్త్రభృతామ్ = అయుధమును

నీరాజనావిధిః॥

౧౧౧౧॥

ధరించిన, రాజ్ఞామ్ = రాజులయొక్క, నీరాజనా

విధిః = ఆయుధముల నివాళింపు పేరు,

Lustration of arms, शस्त्र प्रदर्शन.

(యత్నేన యాఽభిగమనమకాత) దభిషేణనమ్।

అభిషేణనమ్॥ న॥ ౧-సేనయా = సేనతో,

అరా = పగవానికి, అభిగమనంయత్ తత్ =

ఎదురుగాబోవుటపేరు, March to repel

an army, शत्रु पर चढ़ाई.

యాత్రావ్రజ్యాఽభినిర్యాణం ప్రస్థానం గమనం గమః॥౧౧౧౨॥

యాత్రా - వ్రజ్యా॥ నీ॥ అభినిర్యాణమ్ -

ప్రస్థానమ్ - గమనమ్॥ న॥ గమః॥ పు॥ ౧ -

గెలువనిశ్చయించిన రాజులయొక్క పయనము

పేర్లు, March of an assailant, युद्ध यात्रा.

(స్యా) దాసారః ప్రసరణం

ఆసారః॥ పు॥ ప్రసరణమ్॥ న॥ (పా) ప్రస

రణీ॥ నీ॥ ౨ - అంతట సేనవ్యాపించుట పేర్లు,

Surrounding a foe, घेरा.

ప్రచక్రం (చలితా ర్థకమ్)।

ప్రచక్రమ్॥ ౧-చలితమ్ = కదలినసేనపేరు,

ఇది అమరమాలోక్తిచేత An army in

motion, सेना का चलन.

(అహితాన్వృత్య భీతస్య రణే యాన) మభిక్రమః॥ ౧౧౧౩॥

అభిక్రమః (పా) అతిక్రమః॥ పు॥ ౧-అహి

తాప్రతి = శత్రువులనుగూర్చి, అభీతస్య =

భయములేని పురుషునియొక్క, రణే = యుద్ధ

విషయమై, యానమ్ = పోవుటపేరు,

A gallant attack, चावा.

వైతాళికా బోధకరాః

వైతాళికః-బోధకరః॥ పు॥ ౨ - వేకువను

రాజుల మేలుకొలుపు పాఠకుల పేర్లు,

Minstrels that awaken kings at dawn,

चैतालिक.

చాక్రికా ఘాట్రికా

చాక్రికః-ఘాట్రికః॥ పు॥ ౨-అనేకులుగా

(ర్థకాః)।

గూడి స్తోత్రముచేయువారిపేళ్లు, Bards in throngs, who chant in chorus, మాడ. ఘంటావాద్యముచేత నిద్రమేలుకొలుపువారి పేళ్లని కొందఱు.

(స్య) రాగధాస్తు  
మగధా

మాగధః - మగధః (పా) మధుకః॥ పు॥ ౨-వంశావళిని జదువువారిపేళ్లు, A bard by birth, మాగధ.

వద్దినః స్తుతిపాఠ  
కాః॥ శిశిర॥

వద్దీ॥ న్॥ స్తుతిపాఠకః॥ పు॥ ౨-పరాక్రమాదులను స్తుతించువారిపేళ్లు, A panegyrist, వాదీ.

సంశప్తకా (స్తు  
సమయాత్సంగ్రామా  
దనివర్తినః)।

సంశప్తకః॥ పు॥ ౧-సమయాత్ = ఒట్టుబెట్టుకొనుటవలన, సంగ్రామాత్ = యుద్ధమునుండి, అనివర్తినః = మరలనివారిపేరు, Chosen soldiers sworn not to recede, తునే క్షణవీర.

రేణు (ర్వయోః  
స్త్రీయాం) ధూలిః  
పాంసు (ర్నా నద్య  
యో) రజః॥ శిశిర॥  
చూర్ణే త్కోద

రేణుః॥ ప్న॥ ధూలిః॥ సీ॥ పాంసుః (పా) పాంశుః॥ పు॥ రజః॥ న్, న॥ ర - ధూళిపేళ్లు, Dust, ఖర. చూర్ణః॥ ప్న॥ త్కోదః॥ పు॥ ౨-ఒకవస్తువును గొట్టిన పొడిపేళ్లు, Powder. మొరముతో, గూడిన ధూళిపేళ్లని కొందఱు అందురు. ఈ ౬ ను ధూళిపేళ్లని కొందఱు.

సముత్పిష్టా పిష్టతా  
(భృశ మాకులే)।

సముత్పిష్టః - పిష్టలః॥ పు॥ ౨-భృశమ్ = మిక్కిలి. అకులే కలగిన సేన మొదలయిన వస్తువుపేళ్లు, An army &c. in great disorder, గాఢభ్రష్ట.

పతాకావై జయస్తి

పతాకా - వై జయస్తి॥ సీ॥ కేతనమ్॥ న॥

(స్యా) త్కేతనం ధ్వజ  
(మస్త్రీయామ్)॥

౫౫౬॥

(సా) వీరాశంసనం  
(యుద్ధభూమి ర్యాఽతి  
భయప్రదా)।

(అహంపూర్వమహం  
పూర్వమి)త్యహం పూ  
ర్వకా(క్రియా)॥

౫౫౭॥

ఆహోపురుషి కా  
(దర్పా ద్యాస్యా త్సం  
భావనాత్మని)।

అహమహమికా(తు  
సాస్యా త్వరస్పరం  
యోభవ త్యహంకా  
రః)॥

౫౫౮॥

ద్రవిణం తర స్స  
హో బల శౌర్యాణి  
శ్రామశ్శుష్కం చ।  
శక్తిః పరాక్రమః ప్రా  
ణో

విక్రమ స్వతిశక్తి

ధ్వజమ్॥ ప్న॥ ర-తెక్కెముపేళ్లు, A flag or  
banner, ఖటా.

వీరాశంసనమ్॥ న॥ ౧ - అతిభయప్రదా =  
మిక్కిలి భయంకరమైన, యా = ఏ యుద్ధభూమి  
కలదో, సా = ఆ యుద్ధభూమిపేరు, The post  
of danger, भयप्रद शुद्धभूमि.

అహంపూర్వకా॥ నీ॥ ౧-అహంపూర్వమ్ =  
నేను ముందుచేసెద, అహంపూర్వమ్ = నేను  
ముందుచేసెదనని ముందు చొచ్చు, క్రియా =  
క్రియపేరు, Emulation for precedence.

ఆహోపురుషి కా॥ నీ॥ ౧-దర్పాత్ = గర్వము  
వలన, ఆత్మని = తనయందు, సంభావనా =  
అడ్డములేని సామర్థ్యముగలదనితలంచుటపేరు,  
Self-exultation, अहंभाव.

అహమహమికా॥ నీ॥ ౧-పరస్పరమ్ = నేనె  
సమర్థుడను, నేనె సమర్థుడనని వీరులకొకరి  
కొకరికి, యః అహంకారః = ఏ యహంకారము,  
గలదో, సా = దానిపేరు, Military vaun-  
ting, అహంకార.

ద్రవిణమ్-తరః॥ నో॥ సహః॥ నో॥ బలమ్-  
శౌర్యమ్-స్థామ॥ నో॥ శుష్కమ్॥ న॥ శక్తిః॥ నీ॥  
పరాక్రమః - ప్రాణః॥ పు॥ ౧౦ - బలిమిపేళ్లు,  
Strength, bravery, पराक्रम.

విక్రమః॥ పు॥ అతిశక్తితా॥ నీ॥ ౨ - అధిక



తా॥

గీ॥

మైన బలిమిపేళ్లు, Heroic valour, Extraordinary prowess, విక్రమ.

వీరపాణం (తు య  
త్పానం వృత్తే భావి  
నివా రణే)।

వీరపాణమ్॥ న॥ ౧ - రణే = యుద్ధము,  
వృత్తేవా = నడచియుండఁగానయిన, భావి  
నివా = నడవఁ బోవుచునుండఁగానయిన,  
పానమ్ = వీరులు చేయు మద్యపానముపేరు,  
Drink of warriors, వీర సురాపాన.

యుద్ధమా యోధ  
నంజన్యం ప్రథనం  
ప్రవిదారణమ్॥ గీ॥ ౧॥  
మృధమాన్కన్దనం స  
జ్ఞ్యం సమీకం సాంప  
రాయికమ్ । (అస్త్రీ  
యాం) సమరానిక  
రణాః కలహ విగ్ర  
హా॥ గీ॥ ౧॥ సంప్ర  
హారాభి సం పాతకలి  
సంస్ఫోట సంయుగాః  
అభ్యామర్ద సమాఘా  
త సంగ్రామా భ్యాగ  
మా ౭ హ వాః॥

గీ॥ ౨॥ సముదాయః  
(స్త్రీయ) స్సంయ త్స  
మి త్యాజిసమిద్యుధః।

నియుద్ధం బాహు  
యుద్ధే (౭థ)

యుద్ధమ్-ఆయోధనమ్-జన్యమ్-ప్రథనమ్-  
ప్రవిదారణమ్ - మృధమ్ - ఆన్కన్దమ్ -  
సజ్ఞ్యమ్ - సమీకమ్ - సాంపరాయికమ్ (పా)  
సంపరాయికమ్॥ న॥ సమరః - అనీకః - రణః॥  
ప్న॥ కలహః-విగ్రహః-సంప్రహరః-అభిసంపా  
తః-కలిః-సంస్ఫోటః-సంయుగః-అభ్యామర్దః -  
సమాఘాతః - సంగ్రామః - అభ్యాగమః-ఆహ  
వః - సముదాయః॥ పు॥ సంయతే - సమితిః -  
ఆజిః - సమితే॥ తే॥ యుతే॥ ధృ, సీ॥ ౩౧ -  
యుద్ధముపేళ్లు. సంయచ్ఛబ్దమును ఆజిశబ్ద  
మును పుల్లింగములును గలవు, War,  
battle, combat, యుద్ధ.

నియుద్ధమ్-బాహుయుద్ధమ్॥ న॥ ౨ - భజ  
యుద్ధము పేళ్లు, పెనఁగులాడుట, Close  
fight, struggle, యుద్ధ.

తుములం (రణసం  
కులే)॥ ౫౬౩॥

తుములమ్॥ న॥ ౧ - రణసంకులే = రెండు  
సేనలు దొమ్మిగాఁ దాఁతుట పేరు, దొమ్మి  
యుద్ధమును, A confused combat, గ్రుమల  
బ్రుడ.

క్షేడా (తు)సింహ  
నాద (స్వాత్)॥

క్షేడా (పా) క్షేడా॥ నీ॥ సింహనాదః॥ పు॥  
౨ - శత్రువును భంగపెట్టుటకై చేయఁబడు  
బొబ్బరింత పేళ్లు, War-whoop, సింహనాద.

(కరిణాం) ఘటనా  
ఘటా॥

ఘటనా-ఘటా॥ నీ॥ ౨-ఏనుఁగులయొక్క  
గుంపుపేళ్లు, Troop of elephants, ఘాథియో  
కా శ్చిడ.

క్రద్దనం యోధనం  
రావో॥

క్రద్దనమ్॥ న॥ యోధనంరావః॥ పు॥ ౨-  
యుద్ధమున భటుల మ్రోతపేళ్లు, వీరాలాపము  
లని కొందఱు, Mutual denance of  
combatants, కన్దన.

బృంహీతం కరిగర్జ  
తమ్॥ ౫౬౪॥

బృంహీతమ్॥ న॥ కరిగర్జితమ్॥ న॥ ౨ -  
ఏనుఁగుల మ్రోతపేళ్లు, Roaring of ele-  
phants, ఘాథియో కా చిఘాటనా.

విస్ఫారో (ధనుషః  
స్వానః)॥

విస్ఫారః॥ ౧ - ధనుషః = వింటియొక్క,  
స్వానః = మ్రోతపేరు, Twang of a bow,  
ఘనుశ్చంకార.

పటహఃఽడమ్బరౌ  
(సహా)॥

పటహః-ఆడమ్బరః॥ పు॥ ౨-యుద్ధమునం  
దలి సంరంభము పేళ్లు, యుద్ధమునందలి విస్ఫా  
ణపు మ్రోత యని కొందఱు, Drum used  
in battle, ఖరీ.

ప్రసభం (తు)బలా  
త్కారోహో॥

ప్రసభమ్॥ న॥ బలాత్కారః-హఠః॥ పు॥  
3-బలాత్కారముపేళ్లు, Violence, force,  
బలాత్కార.

(౭౪)స్థలితంఛలమ్||

గీ.౬౧||

అజన్యం (క్షీ)బ) ఉత్పాత ఉపసర్గ (స్స) మంత్రయమ్)।

మూర్ఛా (తు) కశ్యలంమోహో౭

వ్యవమర్ద (స్తు)పీడ నమ్|| గీ.౬౨||

అభ్యవస్కన్దనం త్వ భ్యాసాదనం

విజయో జయః।

వైరశుద్ధిః ప్రతీ కారో వైరనిర్యాతనం (చసా)|| గీ.౬౩||

ప్రద్రావోద్ద్రావ సంద్రావ సందావా విద్రవోద్రవః। అపక్ర మో౭పయానం (చ)

(రణేభజః) పరా

స్థలితమ్ - ఛలమ్|| న|| ౨ - యుద్ధమున మర్యాదతప్పట పేళ్లు, Fraud; stratagem; circumvention, ఛల.

అజన్యమ్|| న|| ఉత్పాతః - ఉపసర్గః|| పు|| ౩ - ఉత్పాతము పేళ్లు, A portent, any unusual phenomenon boding calamity, కారణ,

మూర్ఛా|| నీ|| కశ్యలమ్|| న|| మోహః|| పు|| ౩ - సామస్మిలుట పేళ్లు, మెయిమఱచుట, Fainting, మూఁ.

అవమర్దః|| పు|| పీడనమ్|| న|| ౨-పరచక్ర ముచేతనైన దేశముయొక్క రాయిడిపేళ్లు, ధరిసికొనుట, Devastation, ధీకెన.

అభ్యవస్కన్దనమ్ - అభ్యాసాదనమ్|| న|| ౨-మోసముచే బరచక్రము నాక్రమించుట పేళ్లు, దోచుడు, Striking to disable the foe, assault.

విజయః - జయః|| పు|| ౨ - గెలుపుపేళ్లు, Victory, విజయ.

వైరశుద్ధిః|| నీ|| ప్రతీకారః|| పు|| వైరనిర్యా తనమ్|| న|| ౩ - పగ దీర్చికొనుట పేళ్లు, Revenge, ప్రతీకార.

ప్రద్రావః - ఉద్ద్రావః-సంద్రావః-సందా వః-విద్రావః-ద్రావః - అపక్రమః|| పు|| అపయా నమ్|| న|| ౪ - పాటిపోవుట పేళ్లు, Flight ; retreat, క్షయావ, పల్లయావ.

పరాజయః|| పు|| ౧-రణే=యుద్ధమునందలి,

జయః॥

౧౬౮॥

భజ్జః = ఓటమి పేరు, ఓడుట, Defeat, पराजय, हार.

పరాజిత పరాభూతౌ

పరాజితః-పరాభూతః॥ త్రి॥ ౨-ఓడినవాని పేళ్లు, Defeated; vanquished, पराजित.

(స్త్రి) నష్టతిరోహితౌ

నష్టః-తిరోహితః॥ త్రి॥ ౨ - ఓడి దాగిన వాని పేళ్లు, Missing; having disappeared, गायब.

ప్రమాపణం నిబర్హణం నిశారణం నిశారణమ్॥ ౧౬౯॥ ప్రవాసనం పరాసనం నిషూదనం నిహింసనమ్ నిర్వాపణం సంజ్ఞపనం నిర్గ్రాసనమ్॥ నిస్తర్హణం నిహననం త్షణనం పరివర్జనమ్ నిర్వాసనం విశసనం మారణం ప్రతిఘాతనమ్॥ ఉద్వాసన ప్రమథన క్రథనో జ్ఞాననానిచ॥ ఆలమ్బశిష్ట విశర ఘాతోన్మాథ వధా (అపి॥ ౧౭౦॥ స్వాత్)

ప్రమాపణమ్ - నిబర్హణమ్ - నిశారణమ్ - నిశారణమ్ (పా) విశారణమ్ - ప్రవాసనమ్ - పరాసనమ్ - నిషూదనమ్ - నిహింసనమ్ - నిర్వాపణమ్ - సంజ్ఞపనమ్ - నిర్గ్రాసనమ్ - అపాసనమ్ - నిస్తర్హణమ్ - నిహననమ్ - త్షణనమ్ - పరివర్జనమ్ - నిర్వాసనమ్ - విశసనమ్ - మారణమ్ - ప్రతిఘాతనమ్ - ఉద్వాసనమ్ - ప్రమథనమ్ - క్రథనమ్ - ఉజ్జాసనమ్॥న॥ ఆలమ్బః-శిష్టః-విశరః-ఘాతః-ఉన్మాథః (పా) ఉన్మంథః-వధః॥ పు॥ ఈ ౩౦ యు చంపుట పేళ్లు, Slaughter; killing; destroying, वध, घात, नाश.

పశ్చతా కాలధర్మోద్దిష్టాస్తః ప్రలయో

పశ్చతా॥సి॥ (పా) పశ్చత్త్వమ్-కాలధర్మః-ద్దిష్టాస్తః - ప్రలయః - అత్యయః-అంతః-నాశః॥

౨-త్యయః! అన్తో నా  
శో (ద్వయో) ర్మృ  
త్యర్మణం నిధనో౨  
(స్త్రీయామ్)॥ ౧౬౩॥

పరాసు ప్రాప్తపశ్చ  
త్వ పరేత ప్రేత సంస్థితాః  
మృత ప్రమితౌ  
(త్రిప్వేతే)

చితా చిత్యా చి  
తిః (స్త్రీయామ్)॥  
౧౬౪॥

కబంధో (౨ స్త్రీ  
క్రియా యుక్త మప  
మూర్ధక లేబరమ్)।

శ్మశానం (స్యా)  
త్పితృవనం

కణపశ్వ (మస్త్రీ  
యామ్)॥ ౧౬౫॥

ప్రగ్రహో పగ  
హా బద్ధ్యాం

కారా (స్యా) దృష్ట  
నాలయే।

(పుంసి భూ)మ్నస్

పు॥ మృత్యుః॥ ప॥ మరణమ్॥ న॥ నిధనః॥ ప॥  
౧౦-చాపుపేళ్లు, Death, मृत्यु, मौत.

పరాసుః - ప్రాప్తపశ్చత్వః-పరేతః-ప్రేతః-  
సంస్థితః - మృతః - ప్రమితః॥ త్రి॥ ౨-చచ్చిన  
వానిపేళ్లు, Dead, perished, मृतक.

చితా - చిత్యా - చితిః॥ నీ॥ ౩-సాదపేళ్లు,  
A funeral pile, चिता.

కబంధః॥ ప॥ ౧-క్రియా యుక్తమ్=నర్తన  
క్రియాతోఁ గూడిన, అపమూర్ధక లేబరమ్ =  
తలపోయిన శరీరముపేరు, A headless trunk  
retaining life, कबड.

శ్మశానమ్-పితృవనమ్॥ న॥ ౨-శ్మశానము  
పేళ్లు. బలికిమిట్ట, Cemetery; cremation  
ground, श्मशान.

కణపః॥ పు॥ శ-మ్॥ ప॥ ౨-పీనుగుపేళ్లు,  
Corpse, कणप.

ప్రగ్రహః-ఉపగ్రహః॥ పు॥ బద్ధీ॥ నీ॥ ౩-  
చెఱిసాలనున్న మనుష్యాదుల పేళ్లు,  
A prisoner, a man or beast confined,  
कैदी.

కారా॥ నీ॥ బద్ధనాలయః॥ పు॥ ౨ - చెఱి  
సాలపేళ్లు, A prison or jail, कैद.

అసవః॥ ఉ, బ॥ ప్రాణాః॥ అ, బ, పు॥ ౨-

సవః ప్రాణా(శ్చైవం) ప్రాణములపేళ్లు, Inspiration and respiration of five sorts, ఆకాశ, అగ్ని, వాత, ఆకాశ.

జీవోఽనుధారణమ్॥

౧౭౬॥

జీవః॥ పు॥ అనుధారణమ్॥ న॥ ౧-ప్రాణముల ధరించుటపేళ్లు, Life, జీవ, ప్రాణ.

ఆయు ర్జీవిత కాలో  
(నా)

ఆయుః॥ న, న॥ జీవితకాలః॥ పు॥ ౧ - ఆయుస్సుపేళ్లు, బ్రతికియుండుకాలము, Age; duration of life, ఆయ, ఆయ.

జీవాతు ర్జీవనాప  
ధమ్॥

జీవాతుః॥ పు॥ జీవనాపధమ్॥ న॥ ౧-బ్రతికించు మందుపేళ్లు, A drug to revive the dead, డ్రాగ్

ఇతి క్షత్రియవర్గః

క్షత్రియులతో, జేరిన పదసమూహము  
ముగిసెను.

ఊర వ్యాఊరుజాల  
త్యావై శ్యా భూమి  
స్పృశోవిశః॥ ౧౭౭॥

ఊరవ్యః-ఊరుజః-అర్యః-వైశ్యః-భూమి  
స్పృశ్॥ శ్॥ విత్॥ పు॥ ౭ - వైశ్యులపేళ్లు,  
A man of the agricultural or mercantile tribe, వైశ్య.

అజీవోజీవికావార్తా  
వృత్తి ర్వర్తన జీవనే॥

అజీవః॥ పు॥ జీవికా-వార్తా-వృత్తిః॥ నీ॥  
వర్తనమ్-జీవనమ్॥ న॥ ౭ - సామాన్యముగా  
జీవనోపాయముపేళ్లు, బ్రతుకు, Livelihood;  
profession, వృత్తి, వార్తా.

(స్త్రీయాం) కృషిః  
పాశుపాల్యం వాణిజ్యం  
(చేతి వృత్తయః)॥  
౧౭౮॥

కృషిః॥ నీ॥ దున్ని పైరుపెట్టుట, Agri-  
culture, కృషి. పాశుపాల్యమ్॥ న॥ గోమహి  
ప్యాదులను పాలించుట, Pasture, పశుపాలన,  
వాణిజ్యమ్॥ న॥ బేరమాడుట, Merchan-  
dise, వాపార. ఇతి=ఈ ౩ ను, వృత్తయః=  
ప్రత్యేకముగా వైశ్యవృత్తులపేళ్లు.

సేవాశ్వవృత్తి

సేవా-శ్వవృత్తిః॥ సీ॥ ౨ - కొలువుగొలుచుటపేళ్లు, శూద్రవృత్తి, Service, सेवा.

రసృతం కృషి

అసృతమ్॥ న॥ కృషిః॥ సీ॥ ౩-దున్ని పైరు పెట్టుటపేళ్లు, Husbandry; agriculture కృషి, खेती.

(రుచ్చశిలం) త్వృతమ్

ఋతమ్॥ న॥ ౧-ఉచ్చశిలమ్ = (ఉరులలోఁ బడియున్న గింజల నేటుకొని బ్రతుకుట ఉంఛము, Gathering of grains, మళ్లలోఁబడిన వెన్నులు దెచ్చుకొని బ్రతుకుట శిలము, Gleaning ends of corn.) ఈ రెంటికిని పేరు.

(ద్యేయాచితాయా చితయో ర్యథాసంఖ్యం) మృతామృతే॥ ౧౭౯॥

మృతమ్॥ Alms solicited, అమృతమ్॥ న॥ Alms unsolicited, ద్యే = ౨ను, యథా సంఖ్యమ్ = వరుసగా, యాచితాయాచితయోః = ఒకరినడిగి బ్రతుకుటకును నొకరి నడుగక బ్రతుకుటకును పేళ్లు.

సత్యాసృతం (వణిగావః)

సత్యాసృతమ్॥ న॥ ౧ - వణిగావః = బేరమాడుట, క్రయవిక్రయాది వ్యాపారముపేరు, Traffic, commerce, क्रय विक्रय.

(స్యా) దృణంపర్యదశ్చనమ్॥ ఉద్ధారో౭

ఋణమ్-పర్యదశ్చనమ్॥ న॥ ఉద్ధారః॥ పు॥ ౩-అప్పుపేళ్లు, Debt, ऋण.

ర్థప్రయోగస్తు కుసీదం వృద్ధిజీవికా॥ ౧౮౦॥

అర్థప్రయోగః॥ పు॥ కుసీదమ్॥ న॥ వృద్ధిజీవికా॥ సీ॥ ౩ - వడ్డిపేళ్లు, Usury, Profession of money lenders, कृषीद.

(యాశ్చయాప్తం) యాచితకం

యాచితకమ్॥ న॥ ౧ - యాశ్చయా = అడుగుటచేత, ఆప్తమ్ = పొందఁబడిన వస్తువుపేరు,

ఎరువును, A loan; a borrowed thing,  
उधार चीज़.

(నిమయా) దాపమి  
త్యకమ్।

అపమిత్యకమ్॥న॥ ౧-నిమయాత్ = మార్పు  
కొనుటవలనఁ బొందఁబడిన వస్తువుపేరు,  
A thing obtained by barter.

ఉత్తమర్ణశబ్దము మొదలు ముందు చెప్పఁ  
గల శబ్దములకు “ఉత్తమర్ణాదయస్త్రిషు”  
అని లింగము చెప్పఁబడును.

ఉత్తమ ర్ణాధమ  
ర్ణా(ద్వాప్రయోక్తృ  
గ్రాహకౌక్రమాత్॥  
గౌ౧॥

ఉత్తమర్ణః = Creditor, డేనదార. అధ  
మర్ణః = Debtor, డేనదార, ఈ ౨ ను,  
క్రమాత్ = వరుసగా, ప్రయోక్తృగ్రాహకౌ =  
అప్పించినవానికిని అప్పువుచ్చుకొన్నవానికిని  
పేళ్లు.

కుసీదికో వాధపి  
కో వృద్ధ్యాజీవశ్చ వా  
ధపిః।

కుసీదికః - వాధపికః-వృద్ధ్యాజీవః-వాధ  
పిః॥ ౪ - వడ్డిచేత బ్రతుకువాని పేళ్లు,  
A usurer, క్రుశీదక.

క్షేత్రాజీవః కర్షక  
శ్చకృషికశ్చ కృషీ  
వలః॥ గౌ౨॥

క్షేత్రాజీవః - కర్షకః (పా) కార్షకః -  
కృషికః-కృషివలః॥ ౪ - దున్నిబ్రదుకువాని  
పేళ్లు, A husbandman, కృషక.

(క్షేత్రం) వైప్రీహే  
యశాలేయం (ప్రీహి  
శాల్మ్యధ్వోచితమ్)।

వైప్రీహేయమ్ = A field fit for corn.  
శాలేయమ్ = For rice. ఈ ౨ ను వరుసగా,  
ప్రీహిశాల్మ్యధ్వోచితమ్ = వడ్లు రాజనాలు  
పండుటకుఁ దగిన, క్షేత్రమ్ = క్షేత్రముపేళ్లు.

యవ్యం యవక్యం  
షష్టిక్యం (యవాదిభవ  
నంహియత్)॥ గౌ౩॥

యవ్యమ్-యవక్యమ్-షష్టిక్యమ్॥ ఈ ౩ ను  
వరుసగా, యవాదిభవనమ్ = యవలు యవ  
కలు షష్టికలు పండు క్షేత్రములకు పేళ్లు.



తిల్యత్రైలీన (వస్త్రా  
పోమాణుభజ్జాద్విరూ  
పతా)।

మాద్గీన కౌద్రవీ  
ణాది (శేష ధాన్యో  
ద్భవోచితమ్)॥ ౧౮౮॥

బీజాకృతం తూప్త  
కృష్టం

సీత్యంకృష్టం (చ)  
హల్య (వత్)।

త్రిగుణాకృతం తృ  
తీయాకృతం త్రిహ  
ల్యం త్రిసీత్య (మపి  
తస్య)॥ ౧౮౯॥

ద్విగుణాకృతే (తు  
తత్సర్వం ద్విపూర్వం)  
శమ్భాకృత (మపీహ)।

తిల్యమ్ - త్రైలీనమ్॥ ౧ - నువ్వులుపండ  
క్షేత్రముపేళ్లు. మాష = మినుములు, ఉమా =  
నల్లయగినెలు, అణు = చిఱువడ్లు, భజ్జా =  
జనుము, ఈ ర ను పండు క్షేత్రములకును  
ద్విరూపతా = (మాష్యమ్ - మా పీ ణమ్  
ఉమ్యమ్-బౌమీనమ్, అణవ్యమ్-అణవీనమ్  
భజ్జ్యమ్-భాజ్జీనమ్ అని) రెండేసిపేళ్లు.

మాద్గీనమ్ - కౌద్రవీణమ్॥ ఈ ౨ ను ఆ  
పదముచేత మాసూరీణాదిశబ్దములును, శేష  
ధాన్యోద్భవోచితమ్ = పెసలు, ఆళ్లు, మసూరీల  
మొదలైన యాయా ధాన్యములు పండ  
క్షేత్రములకు పేళ్లు.

బీజాకృతమ్ - ఉప్తకృష్టమ్॥ ౨-ముంద  
విత్తి వెనుక దున్నిన క్షేత్రము పేళ్లు, Land  
ploughed after sowing.

సీత్యమ్ - కృష్టమ్ - హల్యమ్॥ ౩-దున్నిన  
క్షేత్రముపేళ్లు, Ploughed, tilled, జాత  
కృతా ఖేత.

త్రిగుణాకృతమ్ - తృతీయాకృతమ్ - త్రిహ  
ల్యమ్-త్రిసీత్యమ్॥ ౪-మూడుచాళ్లు దున్నిన  
క్షేత్రము పేళ్లు, Thrice ploughed, త్రి  
వార జాతా కృతా ఖేత.

ద్విగుణాకృతమ్ - ద్వితీయాకృతమ్-ద్విహ  
ల్యమ్ - ద్విసీత్యమ్॥ తత్ = అనునట్టి, పూర్వం  
సర్వమ్ = ఈ ర ను, శమ్భాకృతమ్ (పా  
శమ్భాకృతమ్ = అనునది ౧ యు, ఈ ౧ ను  
ద్విగుణాకృతే = రెండుచాళ్లు దున్నిన భూమి

(ద్రోణాథకాదివా  
పాదా) ద్రాణికాథకి  
కాదయః॥ గీ॥౬॥

(ఖారీవాపస్తు) ఖా  
రీక

ఉత్తమర్ణాదయ  
ప్రీషు॥

(పున్నపుంసకయో)  
ర్వప్రం కేదారః ఊ  
త్ర

(మన్యతు)॥గీ॥౭॥  
కై దారకం (స్యా  
త్) కై దార్యం ఊ  
త్రంకై దారికం(గణే)॥

లోప్తానిలోప్తవః  
(పుంసి

కోటిశో లోప్తభే  
దనః॥ గీ॥౮॥

ప్రాజనం తోదనం

యందు వర్తించును, Twice ploughed,  
दो बार जोता हुआ खेत.

ద్రాణికః-అథకికః॥ ఈ ౨ ను, ఆదిపదము  
చేత ప్రాస్థికాదిశబ్దములును వరుసగా నిద్వము  
విత్తైడుభూమికిని, తూమువిత్తైడుభూమికిని,  
ఆదిపదముచేత కంఛెడువిత్తైభూమి మొద  
లయినవానికిని పేళ్లు.

ఖారీకః॥ ౧ - ఖారీవాపః = పుట్టైడువిత్తులు  
విత్తు ఊత్రమునకు పేరు.

ఉత్తమర్ణ శబ్దము మొదలు ఖారీకశబ్దము  
వఱకు జెప్పిన శబ్దములు॥త్రి॥

వప్రమ్॥ ప్న॥ కేదారః॥ పు॥ ఊత్రమ్॥ న॥  
3-ఊత్రముపేళ్లు, పరిపండునేల, A field,  
ఖేత.

కై దారకమ్-కై దార్యమ్-ఊత్రమ్-కైదా  
రికమ్॥ న॥ ఈ ౪ ను, అన్య = ఈ ఊత్రము  
యొక్క, గణే=సమూహముపేళ్లు, పరిపండు  
నేలలగుంపు, A multitude of fields, ఖేత.

లోప్తమ్॥ ప్న॥ లోప్తః॥ పు॥ ౨-మట్టిగడ్డ  
పేళ్లు, A clod of earth.

కోటిశః (పా) కోటీశః - లోప్తభేదనః॥ పు॥  
౨ - మంటిగడ్డలుకొట్టు కొయ్య పేళ్లు,  
A harrow, खेगा.

ప్రాజనమ్-తోదనమ్-తోత్రమ్॥ న॥ 3-

తోత్త్రం

మునికోలపేళ్లు, ములుకట్టు, A goad;  
a whip, चाबुक.

ఖనిత్రమవదారణమ్.

ఖనిత్రమ్-అవదారణమ్||న|| ౨-గుద్దలిపేళ్లు,  
A spade or hoe, पावडा.

దాత్రం లవిత్ర

దాత్రమ్-లవిత్రమ్||న|| ౨-కొడవలిపేళ్లు,  
A sickle, हंसिया.మాబస్థో యోక్తం  
యోత్ర)ఆబస్థ|| పు|| యోక్తమ్ - యోత్రమ్|| న||  
౩-పశువులమెడగట్టు మోకుపేళ్లు, క్రూ.(మథోఽఫలమ్|| ని  
రీషం) కూటకంకూటకమ్|| న|| ౧-అఫలమ్ = కట్టులేని  
దియు, నిరీషమ్ = ఏడికోలలేనిదియైన  
నాఁగేటిపేరు. అఫలమ్ - నిరీషమ్-కూటకమ్||  
న|| ఈ ౩ ను దీనికే పేళ్లని కొందఱు. అథో  
హలమనియుఁ బాఠము గలదు. The body  
of the plough exclusive of the pole  
and share.

ఫాలః కృషికో

ఫాలః - కృషికః (పా) కృషకః|| పు|| ౨-  
కట్టుపేళ్లు, The plough share, फाल.లాజ్గలం హలమ్ |  
గోదారణం (చ) సీరోలాజ్గలమ్-హలమ్ (పా) హలః|| పు|| గోదా  
రణమ్|| న|| సీరః|| పు|| ౪ - నాఁగేటిపేళ్లు,  
A plough, हल.(ఽథ) శమ్యా (స్త్రీ)  
యుగకీలకః|| గై॥శమ్యా|| స్త్రీ|| యుగకీలకః|| పు|| ౨ - కాడి  
చీలపేళ్లు, The pin of the yoke, शम्या.ఈషా లాజ్గలదణ్డ  
(స్స్యాత్)ఈషా (పా) ఈషా|| స్త్రీ|| లాజ్గలదణ్డః|| పు||  
౨ - ఏడికోలపేళ్లు, The shaft of the  
plough, ईषा.

సీతాలాజ్గలపద్ధతిః |

సీతా (పా) శీతా-లాజ్గలపద్ధతిః|| స్త్రీ|| ౨ -

నాఁగేటిచాలుపేళ్లు, A furrow, సీతా.

(పుంసి) మేధిః (ఖ) లేదాదు న్యస్తం య త్పశుబద్ధనే॥ ౫౯౧॥

మేధిః॥ పు॥ ౧ - ఇది, ఖలే = కల్లమున, పశుబద్ధనే = పనులఁగట్టునిమిత్తము, న్యస్తమ్ = పాతిపెట్టిన, యత్ దారు = కొయ్యపేరు, The post of the threshing floor.

అశు ప్రీహిఃపాటలః

అశుప్ష్ప॥ ప్రీహిః-పాటలః॥ పు॥ 3-ఎఱ్ఱని వడ్లపేళ్లు, Rice ripening in the rains, లాల ఖాన.

(స్యాత్) శితశూక య వా (సమా)।

శితశూకః - యవః॥ పు॥ ౨ - యవలపేళ్లు, Barley.

తోక్మ (స్తు తత్ర హరితే)

తోక్మ॥ పు॥ ౧ - హరితేతత్ర = పచ్చ యవలపేరు, Green or unripe barley, యవ.

కలాయ (స్తు) సతీ నకః॥ ౫౯౨॥ హరేణు ఖణ్డికా (చాస్మిన్)

కలాయః - సతీనకః (పా) సతీలకః - హరే ణుః-ఖణ్డికః॥ పు॥ ౨ - లంకలపేళ్లు, Peas, మఱ.

కోరదూషస్తు కో ద్రవః।

కోరదూషః-కోద్రవః॥ పు॥ ౨-ఆళ్ల పేళ్లు, Paspalum frumentaceum.

మజ్జల్యకో మసూ రోఽ

మజ్జల్యకః - మసూరః (పా) మసూరః॥ పు॥ ౨-చిలుసెనగలపేళ్లు, Lentil, మసూర.

(థ) మకుష్టక మ యష్టకా॥ ౫౯౩॥ వన ముద్గే

మకుష్టకః (పా) ముకుష్టకః - మయష్టకః (పా) మయష్టకః (పా) మపుష్టకః-వనముద్గః॥ పు॥ 3-అడవి పెసలపేళ్లు, Phaseolus lobatus, జంగలీ మృగ.

సర్షపే (తుద్వా) తు స్తథ కదమ్బకా।

సర్షపః - తుస్తథః (పా) తస్తథః - కదమ్బకః॥ పు॥ 3-ఆవాలపేళ్లు, Mustard, రాశి.

సిద్ధార్థ (స్తేష్వధ)

సిద్ధార్థః॥ పు॥ ౧ - ధవలః-ఏషః = తెల్లని

వలో)

యావాలపేరు, *Sinapis glauca*, White mustard, सफेद राई.గోధూమ స్సమన  
స్సమా)॥ ౧౯౮॥గోధూమః-సుమనః॥ పు॥ ౨ - గోధుమల  
పేళ్లు, Wheat, गेहूं.(స్యా) ద్యావక  
(స్తు) కుల్మాషయావకః (పా) యవకః - కుల్మాషః (పా)  
కుల్మాసః॥ పు॥ ౨-అలసందలపేళ్లు, కారుమిను  
ములును, Awnless barley, अरहर.శ్చణకో హరిమథ్థ  
కః॥చణకః - హరిమథ్థకః॥ పు॥ ౨ - సెనగల  
పేళ్లు, Gram, चना.(ద్వా తిలే) తిలపి  
జ్జశ్చ తిలపేజశ్చ (నిష్ప  
తే)॥ ౧౯౯॥తిలపిజ్జః-తిలపేజః॥ పు॥ ద్వా = ఈ ౨ను,  
నిష్పతేతిలే = పొల్లునువ్వులపేళ్లు, Barren  
sesamum, तिल.క్షువఃక్షుతాభిజన  
నో రాజికాకృష్టికా  
ఽనురీ॥క్షువః-క్షుతాభిజననః (పా) క్షుధాభిజననః॥  
పు॥ రాజికా - కృష్టికా - అనురీ॥ నీ॥ ౧ - నల్ల  
యావాలపేళ్లు, Black mustard, राई.(ప్రియా) కజ్జ  
ప్రియజ్ఞా (ద్యే)కజ్జః - ప్రియజ్ఞః॥ నీ॥ ౨ - కొఱ్ఱలపేళ్లు,  
Panick seed. अन्न विशेष.అరిసీ (స్యా) దు  
మా క్షుమా॥ ౧౯౯॥అరిసీ-ఉమా-క్షుమా॥ నీ॥ ౩-నల్లయగిసె  
పేళ్లు, Linseed, अतसी.మాతులానీ (తు)  
భజ్జాయాంమాతులానీ-భజ్జా॥ నీ॥ ౨-జనుముపేళ్లు,  
Hemp, सन.(వీ)హిభేద స్త్య  
ణః (ప్రమాన్)॥అణః॥ పు॥ ౧-ప్రీహిభేదః = చిటువడ్లపేరు,  
*Panicum pilosum*, अणु.కింశారుస్సస్యశూ  
కం (స్యాత్)కింశారుః॥ పు॥ సస్యశూకమ్॥ న॥ ౨-ధాన్య  
ముయొక్క ముల్లుపేళ్లు, Beard of corn,  
किंशार, जौ का अग्रभाग.

కణిశం సస్యమజ్జ రీ॥ గీ॥ 2॥	కణిశమ్॥ న॥ సస్యమజ్జరీ॥ సీ॥ ౨ - ఎన్ను పేళ్లు, Ear of corn.
ధాన్యం వీహిః స్తమ్భకరిః	ధాన్యమ్॥ న॥ వీహిః - స్తమ్భకరిః॥ పు॥ 3 - ధాన్యముపేళ్లు, Corn, grain; seed, బాణ్య.
స్తమ్భాగుత్స(స్త) నాదినః)।	స్తమ్భః-గుత్సః॥ పు॥ ౨-తృణాదినః=కసపు పైరు మొదలైన నవాని గంట్లపేళ్లు, A clump of grass; a sheaf of corn, గ్రాశా.
నాడనాలం (చకా డో-స్య)	నాడీ సీ॥ నాలమ్॥ న॥ ౨ - అస్య = ఈ తృణాదులయొక్క, కాణ్డః = కాడల పేళ్లు, ఊచలు, Stalk, నాడ.
పలాలో (2-స్త్రీ స నిష్ఫలః)॥ గీ॥ ౮॥	పలాలః॥ పు॥ ౧ - నిష్ఫలః = ధాన్యము పోయిన, సః = ఆ పూరికట్టపేరు, Straw, పలాడ.
కడజ్జరోబుసం(క్షీబే)	కడజ్జరః॥ పు॥ బుసమ్ (పా) బుషమ్॥ న॥ ౨-పొల్లుపేళ్లు, Chaff.
(ధాన్యత్వచి) తు షః (పుమాన్)।	తుషః॥ పు॥ ౧ - ధాన్యత్వచి=ఉమకపేరు, Husk of corn, తొడకా.
శూకో(2-స్త్రీశ్శక్తు తీక్షణగే॥)	శూకః॥ పు॥ ౧ - ఇది, శ్శక్తుతీక్షణగ్రే = నూత్నమై వాడియునయిన వరిముల్లుపేరు, తేలుముల్లు మొదలయినవానిపేరును, Awn; bristle, అణ కీ వాణి.
శమీ శిమ్బా	శమీ-శిమ్బా (పా) సిమ్బా॥ సీ॥ ౨-కాయ ధాన్యములు నురిచిన పొట్టుపేళ్లు, A legume or pod, కాణి.
(తి)మా త్రరే॥ గీ॥ ౯॥	ఉత్తరే=ముందు చెప్పగల ఋద్ధ ఆవసిత పూతబహులీకృతశబ్దములు ౪ ను ॥ త్రి॥

బుద్ధ మావసితం  
(ధాన్యం)

బుద్ధమ్-అవసితమ్ (పా) అవసితమ్॥ ౨ -  
ధాన్యమ్=నురిచినధాన్యముపేళ్లు, Winnowed and stored grain, పఞ్చరా క్షుతా ఖాన.

పూతం (తు) బహు  
లీ కృతమ్।

పూతమ్-బహులీకృతమ్॥ ౩-తూర్పెత్తిన  
ధాన్యముపేళ్లు, Threshed out and  
winnowed.

(మాపాదయ) శ్చ  
మీధాన్యే శూకధా  
న్యే (యవాదయః)॥  
౬౦౦॥ శాలయః (కల  
మాద్యాశ్చ పష్టికా  
ద్యాశ్చ పుంస్యమీ)।

మినములు పెసలు మొదలైనవి శమీ  
ధాన్యము లనంబడును, Grain in pods,  
గిలీ ఖాన్య. యవలు గోధుమలు మొదలైనవి  
శూకధాన్యము లనంబడును, Bearded  
corn. రాజులు ఎఱ్ఱరాజునాలు దొడ్లరాజు  
నాలు మొదలయినదియు అఱువది దివసము  
లకు పండు ధాన్యములు మొదలైనవియు శాలి  
ధాన్యము లనంబడును, Rice, శాలి ఖాన్య.  
ఈ మాప యవశాలి కలమ పష్టికశబ్దములు॥  
పు॥

(తృణధాన్యాని) నీ  
వారాః

నీవారః॥ పు॥ ౧ - తృణధాన్యాని = ఒకరు  
విత్రకయే పడి మొలచి పండు గునుకవరి  
దూసర్లు మొదలయిన ధాన్యముపేరు, Wild  
grains, నీవార.

(స్త్రీ) గవేధుర్గవే  
ధుకా॥ ౬౦౧॥

గవేధుః-గవేధుకా॥ స్త్రీ॥ ౨ - అడవిగోధు  
మలపేళ్లు, Coix barbata, జిగిలీ గెడ్డ.

అయోగ్రం ముస  
లో (౭స్త్రీస్యాత్)

అయోగ్రమ్॥ న॥ ముసలః॥ పు॥ ౩-రోకలి  
పేళ్లు, A pestle of cleaning rice, ముసల.

ఉదూఖల ముల్కా  
ఖలమ్।

ఉదూఖలమ్-ఉల్కాఖలమ్॥ న॥ ౩-ఱోటి  
పేళ్లు, A mortar, ఱోటి

ప్రస్ఫోటనం శూ  
ర్ప (మస్త్రే)

చాలనీ తితడిః (పు  
మాన్) ॥ ౬౦౨॥

న్యూత ప్రసేవా

కణ్డోల పిటా

కటకిలిజ్జాకా (రమా  
నా)

(రసవత్సాం తు)  
పాకస్థానం మహానస  
మ్ ॥ ౬౦౩॥

పారోగవ (స్తద  
ధ్యక్ష) స్సూపకారా  
(స్తు) వల్లవాః ఆరా  
లికా ఆస్థసికా స్సూ  
దా బౌదనికా గుణాః ॥  
౬౦౪॥ ఆపూషికః కా  
స్తవికో భక్షకార (ఇమే  
తి) ॥

అశ్మస్తముద్ధానమ  
భిశ్రయణీ చుల్లి రన్తి  
కా ॥ ౬౦౫॥

ప్రస్ఫోటనమ్ స॥ శూర్పమ్ ప్ష ॥ ౨-  
చేటపేళ్లు, A winnowing basket, ఊర్ప.

చాలనీ॥ నీ॥ తితడిః॥ పు॥ ౨-జల్లెడపేళ్లు.  
A sieve or cribble, తాడనీ.

న్యూతః (పా) స్యోనః-ప్రసేవః॥ పు॥ ౨-  
పల్లికపేళ్లు, A sack or gunny bag, టేడా,

కణ్డోలః - పిటః॥ పు॥ ౨ - గంపపేళ్లు,  
A basket, టోకరా.

కటః - కిలిజ్జాకః॥ పు॥ ౨ - చాపపేళ్లు,  
A mat, ఇడాకే.

రసవతీ॥ నీ॥ పాకస్థానమ్-మహానసమ్ స॥  
౩-వంటసాలపేళ్లు, A kitchen, రసాకే ఇర.

పారోగవః॥ ౧ - తదధ్యక్షః=ఆ వంటసాల  
యధికారి పేరు, An overseer of the  
kitchen. సూపకారః - వల్లవః-ఆరాలికః -  
ఆస్థసికః-సూదః-బౌదనికః-గుణః॥ ౨ - వంట  
వానిపేళ్లు, A cook, రసాకయా. ఆపూషికః-  
కాస్తవికః-భక్షకారః॥ ౩-పిండివంటలు వండు  
వానికిగాని అమ్మ వాని కి గాని పేళ్లు,  
A baker, ఇల్లెటాకే. పారోగవశబ్దము మొదలు  
కొని ఈ ౧౦౦ త్రి॥

అశ్మస్తమ్-ఉద్ధానమ్ (పా) ఉద్ధానమ్ స॥  
అభిశ్రయణీ-చుల్లిః (పా) చుల్లీ-అన్తికా॥ నీ॥  
౫ - ప్రాయ్పేళ్లు, A furnace or fire-  
place, ఇల్లెటా.



అజ్ఞారథానికా - అజ్ఞారశకటి - హసన్తి -  
జ్ఞార శకట్యపి హసన్తి - అగ్నిష్ఠపేళ్లు, కుంపటియు,  
స్త్యపి హసన్త్య ప్య

అజ్ఞారథానికా - అజ్ఞారశకటి - హసన్తి -  
హసన్తి సీ ౪ - అగ్నిష్ఠపేళ్లు, కుంపటియు,  
A portable furnace, అగ్గిరే.

(ధనస్త్రీస్యా)దజ్ఞా  
రోఽలాత ముల్ముక  
మ్ ౬౦౬

అజ్ఞారః ప్న ౧ - నిష్పలపేరు, బొగ్గుల  
పేరని కొండలు, Charcoal, అగ్గార. అలా  
తమ్-ఉల్ముకమ్ స ౨-కొఱవిపేళ్లు, Half-  
burnt wood, ఈ ౩ ను కొఱవిపేళ్లని  
కొండలు, A fire brand, అగ్గార.

(క్షీరే) ఽమృరీషం  
భాప్త్రే (సా)

అమృరీషమ్ స ౨ భాప్త్రే పు ౨-మంగ  
లముపేళ్లు, A frying pan, కడక.

కన్దు (ర్వా) స్వేద  
నీ (స్త్రీయామ్)

కన్దుః ప్న స్వేదనీ సీ ౨-పెనముపేళ్లు,  
An iron plate or pan, తగ్గ.

అలిజ్జర (స్యా)  
న్మణికః

అలిజ్జరః - మణికః పు (పా) మణికమ్  
స ౨-కాగుపేళ్లు, A large jar.

కర్కర్యాలార్థల  
న్తికా ౬౦౭

కర్కరీ-అలూః (పా) అలూః - గలన్తికా  
సీ ౩-గడిపేళ్లు, గిండివంటికుండ, A pitcher,  
బడ.

పితరః స్థాల్ముఖా  
కుణ్డం

పితరః పు స్థాలీ-ఉఖా సీ కుణ్డమ్ స  
౪-కుండపేళ్లు, A pot, మరకా.

కలశ (స్త్రీ) షుద్ధ  
యోః) ఘటః కుటని  
సా

కలశః స్త్రీ ఘటః ప్న కుటః-నిపః పు  
౪-కడవపేళ్లు, A water-pot, కలశ.

(వస్త్రీ) శరావో వర్ధ  
మానకః ౬౦౮

శరావః ప్న వర్ధమానకః పు ౨ -  
మూఁగుడుపేళ్లు, A lid, డకన.

ఋజీషంపిప్తపచనం

ఋజీషమ్ - పిప్తపచనమ్ స ౨-బూరెల  
మూఁగుడుపేళ్లు, A seether or boiler,  
కడక.

కంసో (౭స్త్రీ) పా  
నభాజనమ్ |

కంసః॥ ప్న॥ పానభాజనమ్॥ న॥ ౨-గిన్నె  
పేళ్లు, కంచము, A goblet; a metallic  
vessel, వరతన.

కుతూః (కృత్తిస్నే  
హపాత్రే)

కుతూః॥ నీ॥ ౧-కృత్తిస్నేహపాత్రే = చర్మ  
ముతో, జేసిన తైలపాత్రమునకు పేరు, పెద్ద  
సిద్దె, A leather bottle for oil, చమడె కీ  
తేలీ.

(సై వాల్పా) కుతు  
పః (పుమాన్) ॥౬౦౯॥

కుతుపః॥ పు॥ ౧ - అల్పాసైవ = చిన్నసిద్దె  
పేరు, A small leather bottle, తాటి  
చమడె కీ తేలీ.

(సర్వ మావపనం)  
భాణ్డం పాత్రామత్రే  
(చ) భాజనం |

భాణ్డమ్ - పాత్రమ్-అమత్రమ్-భాజనమ్॥  
న॥ ౪-సర్వమ్ = సమస్తమయిన, అవపనమ్ =  
ఒకవస్తువునంచు గోనెకడవ మొదలయిన  
వస్తువులపేళ్లు, A vessel, భాజన.

దర్విః కమ్బిః ఖజా  
కాచ

దర్విః = కమ్బిః - ఖజాకా॥ నీ॥ ౩ - తెడ్డుపేళ్లు,  
గరిట, A ladle or spoon, చమచా.

(స్యా) త్కదూదా  
దు హస్తకః॥ ౬౧౦॥

కదూః॥ పు॥ నారుహస్తకః॥ పు॥ ౨-చట్టు  
వముపేళ్లు, కొయ్యతెడ్డు, A wooden  
ladle, కాక కా చమచా.

(అస్త్రీ) శాకంహ  
రితకం శిగ్రు

శాకం॥ ప్న॥ హరితకమ్॥ న॥ శిగ్రుః॥ పు॥  
౩-కూరపేళ్లు, A pot-herb, శాక.

(రస్య తునాడికా) |  
కడమ్బ (శ్చ కలమ్బ  
(శ్చ)

కడమ్బః - కలమ్బః॥ పు॥ ౨-అస్యనాడికా =  
ఈ కూరకాడపేళ్లు, Stalk of a pot-herb,  
కడల.

వేశవార ఉపస్క  
రః॥ ౬౧౧॥

వేశవారః (పా) వేసవారః - ఉపస్కరః॥  
పు॥ ౨-ఇంగువ జీలకఱ్ఱ మొదలయిన సంభా

రాలపేళ్లు, A condiment; seasoning, జీరా, జీగ ఆది.

తిన్త్రిడికం (చ) చు  
కం (చ) వృక్షాష్ట

తిన్త్రిడికమ్ (పా) తిన్త్రిడికమ్, తిన్త్రిణీకమ్-  
చుక్రమ్-వృక్షాష్టమ్ న॥ 3-చింతపండుపేళ్లు,  
The tamarind fruit, ఇమలీ.

(మధ) వేల్లజం మ  
రీచం కోలకం శృష్ట  
మూషణం ధర్మపత్తి  
నమ్॥ ౬౦౯॥

వేల్లజమ్-మరీచమ్ (పా) మరీచమ్ - కోల  
కమ్-శృష్టమ్-ఉషణమ్ (పా) ఉషణమ్-ధర్మ  
పత్తినమ్॥ న॥ ౬-మిరియాలపేళ్లు, Pepper,  
కాల్లీ మిర్చ.

జీరకోజీరణో౭జా  
జీకణా

జీరకః - జీరణః॥ పు॥ అజాజీ - కణా॥ నీ॥  
౪-జీలకఱ్ఱపేళ్లు, Cumin, జీరా.

(కృష్ణేతుజీరకే॥  
సుషవీ కారవీ పృథ్వీ  
పృథుః కాలోపకుఞ్చికా॥  
కా॥ ౬౦౩॥

సుషవీ (పా) సుషవీ-కారవీ-పృథ్వీ-పృథుః-  
కాలా-ఉపకుఞ్చికా॥ నీ॥ ౬-నల్లజీలకఱ్ఱపేళ్లు,  
Nigella Indica, కాల్లా జీరా.

ఆర్ద్రకం శృజ్జబేరం  
(స్యాదథ)

ఆర్ద్రకమ్-శృజ్జబేరమ్॥ న॥ ౭ - అల్లము  
పేళ్లు, Ginger, అద్రక.

చృత్రావితున్నకం  
కుస్తుమ్బురచధాన్యాక

చృత్రా॥ నీ॥ వితున్నకమ్ - కుస్తుమ్బుర -  
ధాన్యాకమ్॥ న॥ ౪-కొత్తిమీరిపేళ్లు, కొత్తమల్లి,  
Coriander, ఖనియా.

(మధ) శుణ్ఠీ మహా  
పథం॥ ౬౦౪॥ (స్త్రీ  
నపుంసకయో) ర్వి  
శ్వం నాగరం విశ్వభే  
షజం

శుణ్ఠీ॥ నీ॥ మహాపథమ్॥ న॥ విశ్వమ్॥ ప్ష॥  
నాగరమ్-విశ్వభేషజమ్॥ న॥ ౫ - సాంటిపేళ్లు,  
Dried ginger, సోద

ఆరనాలక సౌవీర  
కల్మాషాభిషుతాని

ఆరనాలకమ్-సౌవీరమ్-కల్మాషాభిషుతమ్  
(పా) కల్మాషమ్-అభిషుతమ్-అవస్థిసోమమ్-

(చ)॥ అనన్తీ సోమధా  
న్యామ్మ కుంజలాని (చ)  
కాజ్జీ కే।

సహస్ర వేధిజతుకం  
బాష్ణికం హిష్ణు రామ  
తం॥ ౬౦౬॥

(తత్పత్తీ) కారవీ పృ  
థ్వీ బాష్ణికా కబరీ  
పృథుః।

నిశాఖ్యా కాజ్జినీ  
వీతాహరిద్రావరవణ్ణీ॥  
౬౦౭॥

(సాముద్రం యత్తు  
లవణ) మక్షీబం వశి  
రం (చ తత్)।

సైన్ధవో (౭-స్త్రీ)  
శీతశివం మాణిబద్ధం  
(చ సిన్ధజే)॥ ౬౦౮॥

రామకే బస్తకం

పాక్యంబిడం (చక్ర  
తకేద్వయం)।

ధాన్యామ్మ-కుంజాలమ్-కాజ్జికమ్ (పా) కాజ్జి  
కమ్॥ న॥ ౧-కలిపేళ్లు, కడుగునీళ్లును, Sour  
gruel, కాజ్జీ.

సహస్ర వేధి - జతుకమ్ - బాష్ణికమ్ (పా)  
బాష్ణికమ్-హిష్ణు-రామతమ్॥ న॥ ౧-ఇంగువ  
పేళ్లు, Asafoetida, హ్లోగ.

కారవీ - పృథ్వీ-బాష్ణికా-కబరీ-పృథుః॥  
నీ॥ ౧-తత్పత్తీ) = ఆ యింగువ మ్రానిపేళ్లు,  
హ్లోగ కా టెడ.

నిశాఖ్యా - కాజ్జినీ - వీతా-హరిద్రా-వర  
వణ్ణీనీ॥ నీ॥ ౧ - పసుపుపేళ్లు, Turmeric,  
కలదీ

అక్షీబమ్ - వశిరమ్ (పా) వశిరమ్॥ న॥  
౧-సాముద్రమ్ = సముద్రమునఁ బుట్టిన, యత్తు  
లవణమ్ = ఏ యుప్పుగలదో, తత్ = దానిపేళ్లు,  
Sea salt, నమక.

సైన్ధవః॥ ప్న॥ శీతశివమ్ (పా) సితశివమ్-  
మాణిబద్ధమ్ (పా మాణిబద్ధమ్ - సిన్ధజమ్॥  
న॥ ౮ - సైన్ధః లవణముపేళ్లు, Rock salt,  
కలణ

రామకమ్-బస్తకమ్॥ న॥ ౧-శాంభరిదేశ  
మునందు రును యను గనిలోఁ బుట్టిన యుప్పు  
పేళ్లు, చాటుప్పుని కొండలందురు, కలణ  
విశేష.

పాక్యంబిడమ్॥ న॥ ద్వయమ్ = ఈ ౨ ను,  
కృత కే = అంటుప్పుపేళ్లు, Factitious salt.

సౌవర్చలేక్షురు  
చకే

సౌవర్చలమ్ - అక్షమ్ - రుచకమ్॥ న॥ 3-  
సౌవర్చలవణమును నుప్పుపేళ్లు, లవణ విశేష.

తిలకం (తత్ర) మేచ  
కే) ౬౧౯॥

తిలకమ్॥ న॥ ౧-మేచకే = నల్లనైన, తత్ర =  
ఆ సౌవర్చలవణముపేరు.

మత్స్యణ్ణీఘాణితం  
(ఖణ్ణవికారౌ)

మత్స్యణ్ణీ (పా) మత్స్యన్దీ॥ నీ॥ ఘాణితమ్॥  
న॥ ఈ ౨ ను, ఖణ్ణవికారౌ = శర్కరావికార  
ములు. ఘటికయగునట్లు కాచిన చెఱకు  
పాగు మత్స్యణ్ణీ, Graduated sugar.  
అర్ధపాకముగాఁ గాచిన పాగు ఘాణితము,  
Inspissated juice of sugar-cane, కీర  
రస.

శర్కరాసితా॥

శర్కరా-సితా॥ నీ॥ ౨ - పంచదారపేళ్లు,  
Sugar, చీనీ.

కూర్చికా (క్షీరవి  
కృత్తిస్స్యాత్) రసాలా  
తు మార్జితా॥ ౬౨౦॥

కూర్చికా॥ నీ॥ ౧-క్షీరవికృతిః = జున్నుపేరు,  
Inspissated milk. రసాలా-మార్జితా॥ నీ॥  
౨-సిగరిపేళ్లు. Curds with sugar and  
spices. దధిశర్కరామరీచాదికృతమైన  
లేహ్యము పేళ్లని కొండలు, రసాలా.

(స్యా) త్రేమనం  
(తు) నిష్ఠానం

త్రేమనమ్ - నిష్ఠానమ్॥ న॥ ౨-మజ్జిగచారు  
పేళ్లు, ఊరుబిండి, Sauce or condiment,  
చరణి.

(తి)లిక్ష్ణా వాసితా  
వధేః)।

శూలాకృత శబ్దము మొదలు వాసితశబ్దము  
వఱకు ముందు చెప్పఁగల శబ్దములు త్రి॥

శూలాకృతం భటి  
త్రం (చ) శూల్య

శూలాకృతమ్ - భటిత్రమ్ - శూల్యమ్॥ త్రి॥  
3-కఱకుపేళ్లు, ఇరుపకత్తిని కట్టి పక్వము  
చేయఁబడునది, Roasted on a spit.

ముఖ్యం (తు) పై రవమ్॥ ౬౨౧॥	ఉఖ్యమ్-పైరవమ్॥ త్రి॥ ౨-కుండలో వం డిన పిండి మొదలయినదానిపేళ్లు, Boiled in a cauldron, పకట్రా.
ప్రణీత ముపసంప న్నం	ప్రణీతమ్-ఉపసంపన్నమ్॥ త్రి॥ ౨-పాకము చేతను రసముచేతను సమగ్రమైన శాకాదుల పేళ్లు, Dressed.
ప్రశస్తం (స్యాత్సు సంస్కృతమ్)।	ప్రశస్తమ్ (పా) ప్రయస్తమ్ - సుసంస్కృ తమ్॥ త్రి॥ ౨-ఇంగువ జీలకఱ్ఱ మొదలయినవి చేర్చి తిరుగఁబోసిన పదార్థము పేళ్లు, Seasoned, త్రాకాట్రా.
(స్యా) త్విచ్ఛిలం (తు) విజిలం	త్విచ్ఛిలమ్-విజిలమ్॥ త్రి॥ ౨-మీఁగడగట్టిన దానిపేళ్లు, Greasy; moist; slimy, చికనా.
సంమృష్టంశోధితం (సమే)॥ ౬౨౨॥	సంమృష్టమ్-శోధితమ్॥ త్రి॥ ౨-గాలించిన దానిపేళ్లు, రాలులేక యేఱినది, Strained, తానాట్రా.
చిక్కణం మస్మ ణం స్నిగ్ధం (తులేయ)	చిక్కణమ్-మస్మణమ్-స్నిగ్ధమ్॥ త్రి॥ ౩ - మిసిమిగలదానిపేళ్లు, నిగ్గుగలది, దట్టమును, Unctuous; oily; scented, చికనా.
భావితవాసితే।	భావితమ్-వాసితమ్॥ త్రి॥ ౨-వాసింపబడిన వస్తువుపేళ్లు, Scented, మ్రగఁగిత.
ఆపక్వం పాలిర భ్యాజే	ఆపక్వమ్॥ న॥ పాలిః - అభ్యాషః॥ పు॥ ౩-గుగ్గిళ్ల పేళ్లు, Food half dressed.
లాజాః (పుం భూ మ్నిచా) క్షతాః॥ ౬౨౩॥	లాజాః॥ ౧ - పేలాలపేరు, Fried grain తానా. అక్షతాః॥ ౧-అక్షతలపేరు. ఈ ౨ను పు, ౭॥ లాజశబ్దము॥ సీ॥ అక్షతశబ్దము॥ న, ఏ॥ ముంగలదు.

పృథుక (స్నాన్య)  
చ్చిపిటకో

పృథుకః-చిపిటకః॥ పు॥ ౨-అటుకులపేళ్లు,  
Rice flattened, చిరతా.

ధానా (భృష్టయ  
వేస్త్రీయామ్)।

ధానాః॥ నీ॥ ౧-భృష్టయ వే=బారుగుపేరు,  
Fried barley or rice, చిరతా.

పూపో౭పూపః  
పిష్టక

పూపః - అపూపః - పిష్టకః॥ పు॥ ౩ - పిండి  
వంటపేళ్లు, A cake, గ్రా.

(స్నాన్యత్) కర  
మృద్ధాదధిస క్తవః॥

కరమ్మః॥ పు॥ ౧ - దధిస క్తవః = పెరుగు  
గలిపిన వేపుడుపిండిపేరు, Cake mixed  
with curds.

౬౨౮॥

భిస్సా (స్త్రీ) భక్త  
మధ్ధో౭న్న మోదనో  
(౭స్త్రీస) దీదివిః।

భిస్సా॥ నీ॥ భక్తమ్-అన్ధః॥ న॥ అన్నమ్॥ న॥  
టదనః॥ ప్న॥ దీదివిః॥ పు॥ ౬-వంటకముపేళ్లు,  
Boiled rice, భాత.

భిస్సటా దగ్ధికా

భిస్సటా-దగ్ధికా॥ నీ॥ ౨ - మాడిన వంట  
కముపేళ్లు, Boiled rice scorched.

(సర్వరసాగ్రే) మ  
ణ్ణ (మస్త్రీయామ్)॥

మణ్ణమ్॥ ప్న॥ ౧ - సర్వరసాగ్రే = నెయ్యి  
నూనె మొదలైన యన్నిరసములపై తేటపేరు,  
Scum, ఘనా.

౬౨౯॥

మాసరాచామ ని  
స్రావా(మణ్ణభక్తసము  
ద్భవే)।

మాసరః-అచామః-నిస్రావః॥ పు॥ ౩-భక్త  
సముద్భవే=అన్నముచండఁగావార్చిన, మణ్ణే=  
గంజిపేళ్లు, Scum of boiled rice, మోడ.

యవాగూ దష్టికా  
శ్రాణావిలేపీతరలా (చ  
సా)॥

యవాగూః-ఉష్టికా-శ్రాణా-విలేపీ-తరలా॥  
నీ॥ ౧ - కాపుడుగంజిపేళ్లు, Rice gruel,  
మోడ.

౬౩౦॥

[స్రక్షణాభ్యజ్ఞానే  
ప్రైలం కృసరస్తుతితా  
దనః॥]

స్రక్షణమ్-అభ్యంజనమ్॥ న॥ ౨-ప్రైలము  
పేళ్లు, తిలంటు, నెయ్యి. కృసరః॥ పు॥ =నువ్వులు  
కలసిన యన్నము.

గవ్యం (తి) షుగ

గవ్యమ్॥ ప్రి॥ ౧-గవామ్=గోవులయొక్క,

వాం సర్వం)

గోవిద్మయ (మ  
ప్రియామ్)।

(తత్తుశుష్కం) కరీ  
షా

(౭ప్రి) దుగ్ధం తీరం  
పయ (స్వమం)॥

౬౨౭॥

పయస్య (మాద్య  
దధ్యాది)

(ద్రవ్యం) (దధిఘ  
నేతరత్)।

ఘృతమాద్యం హ  
విస్సర్పిః

నవనీతం నవోద్ధృ  
తం॥ ౬౨౮॥

(తత్తు) హైయజ్ఞ  
వీనం (యత్ హ్యో  
గో దో హ్యో ద్భ వం

సర్వమ్ = పాలు, పెరుగు మొదలయినవానికిని,  
అవయవములకును పేరు, Belonging to a  
cow, గాయసే మిలనేవాటి చీజే.

గోవిత్॥ మ్, నీ॥ గోమయమ్॥ ప్న॥ ౨ -  
ఆవు పేడ పేళ్లు, Cow-dung, గావర.

కరీషః॥ ప్న॥ ౧ - శుష్కంతత్ = ఎండిన  
యావు పేడ పేరు, Dry cow-dung, గావర.

దుగ్ధమ్-తీరమ్-పయః॥ న్, న॥ ౩ - పాల  
పేళ్లు, Milk, క్షౌఢ.

పయస్యమ్॥ న॥ ౧-ఆజ్యదధ్యాది = నెయ్యి,  
పెరుగు, వెన్న మొదలైన నవాని పేరు, Pre-  
pared from milk, ఘి, దఢీ వగైరహ.

ద్రవ్యమ్॥ న॥ ౧ - పెరుగులో నడుగు  
పెరుగు, నణిపెరుగు, మీదిపెరుగులకు  
ద్రవము, ఘనము, శరము అని పేళ్లు; అందులో,  
ఘనేతరత్ = ఘనము దక్కని ద్రవము  
శరము అను పెరుగు ద్రవ్య మనబడును,  
Thin or diluted curds, పతలి దఢీ.

ఘృతమ్-ఆజ్యమ్-హవిః॥ న్॥ సర్పిః॥ న్, న॥  
౪-నేతి పేళ్లు, Ghee; clarified butter, ఘి.

నవనీతమ్-నవోద్ధృతమ్॥ న॥ ౧-వెన్న పేళ్లు,  
Fresh butter, మజ్జణ.

హ్యోగోదోహ్యోద్భవమ్ - హ్యః = తొలి  
నాటి, గో = ఆవుయొక్క, దోహ = పాలవలన,  
ఉద్భవమ్ = పుట్టిన, ఘృతమ్ = నెయ్యిగాని



ఘృతం)।

వెన్నగాని, యత్ = ఏదిగలదో, తత్ = అది, హైయజ్జవీనమ్॥ న॥ ౧ - హైయజ్జవీనమనఁబడును, Butter of yesterday's milk, मखन.

దణ్డాహతం కాలశేయ మరిప్త (మపి) గోరసః॥ ౬౨॥

దణ్డాహతమ్ - కాలశేయమ్-అరిప్తమ్॥ న॥ గోరసః॥ పు॥ ౪-మజ్జగపేళ్లు, Butter-milk, मट्टा.

తక్రం హ్యుదశ్వీ నృధితం (పాదామ్బ్వీ ధాంబు నిర్జలం)।

తక్రమ్-ఉదశ్వీత్-మధితమ్॥ న॥ ఈ 3 ను వరుసగా, పాదామ్బు = నాలుగవపాలు నీళ్లు గలసిన మజ్జగకును, అర్ధామ్బు = సగమునీళ్లు గలసిన మజ్జగకును, నిర్జలమ్ = నీళ్లుగలియని మజ్జగకును పేళ్లు, मट्टा.

(మణ్డం దధిభవం) మస్తు

మస్తు॥ న॥ ౧ - దధిభవమ్ = పెరుగువలనఁబుట్టిన, మణ్డమ్ = పరకపేరు, పెరుగుమీడి తేట, మీఁగడ యని కొండలు, Whey of curds, मस्तु.

పీయూషో (౭భినవం పయః)॥ ౬౩॥

పీయూషః॥ పు॥ ౧ - అభినవమ్ = నూతనమయిన, పయః = పాలు, అనఁగా నీనిన యేడు దినములలోని యావుపాలుపేరు, జన్నుపాలు, पीयूष.

అశనాయాబుభుక్షా త్సుత్

అశనాయా-బుభుక్షా-త్సుత్॥ ధ్, నీ॥ 3 - ఆకలిపేళ్లు, Hunger, भूख.

గ్రాసస్తు కబలః(పు మాన్)।

గ్రాసః - కబలః॥ పు॥ ౨ - కడుపేళ్లు, A mouthful, ग्रास.

సపీతిః (స్త్రీతుల్య పానం

సపీతిః॥ నీ॥ తుల్యపానమ్॥ న॥ ౨ - కూడి పానముచేయుటపేళ్లు, Drinking together, सहपान.

భోజనం॥	౬౩౧॥	౨ - పాత్తనగాని యొకబంతినిగాని కుడుచుటకు పేళ్లు, Eating together, सह भोजन.
ఉదన్యా(తు) పిపాసాత్పట్రో		ఉదన్యా-పిపాసా-త్పట్రో॥ మ్, నీ॥ తర్షః॥ పు॥ ర-దప్పిపేళ్లు, Thirst, आस.
జగ్ధి (స్తు) భోజనం॥ జేమనం లేప ఆహారో నిఘసోన్యాద(ఇత్యపి)॥		జగ్ధిః॥ నీ॥ భోజనమ్ - జేమనం॥ న॥ లేపః (పా) లేహః-ఆహారః-నిఘరః (పా) నిఘాసః-న్యాదః॥ పు॥ ౭ - భోజనముపేళ్లు, Food; meal, भोजन.
సౌహిత్యం తర్పణం తృప్తిః		సౌహిత్యం-తర్పణం॥ న॥ తృప్తిః॥ నీ॥ ౩-తనివిపేళ్లు, Satiety, तृप्ति.
ఫేలా (భుక్తసముష్టితం)॥		ఫేలా॥ నీ॥ ౧-భుక్తసముష్టితం=భోజనము వలన విడువబడినది, భోజనముచేయఁగా మిగిలిన యెంగిలిపేరు, Orts: leavings of a meal, अवशिष्ट.
కామం పృ కామం పర్యాప్తం నికా మేష్టం యథేష్టితమ్॥	౬౩౩॥	కామం-ప్ర కామం-పర్యాప్తం-నికామం - ఇష్టం-యథేష్టితం॥ అవ్య॥ ఈ ౬ ను యథేష్టమైనదానిపేళ్లు. కడమశబ్దములు తఱచుగా క్రియావిశేషణములు కనుక॥ న॥ Sufficiently, enough, पर्याप्त.
గోపే గోపాల గోసంఖ్య గోధు గాభీర వల్లవాః॥		గోపః-గోపాలః-గోసంఖ్యః-గోధుక్॥ సో॥ ఆభీరః - వల్లవః॥ పు॥ ౬ - గొల్లవానిపేళ్లు, Herdsmen, अहीर.
(గోమహిష్యాదికం) పాదబన్ధనం		పాదబన్ధనమ్॥ ౧ - గోమహిష్యాదికమ్ = ఆవులు ఎనుములు మొదలయిన పనులపేరు. ఇచట 'యాదవం ధనం' అని పాఠముగలదు. Stock of cattle, पशु.

గోమాన్ గోమీ

శ్వరే = ఆవులకుఁ గర్తయైనవాని పేర్లు,  
Owner of kine, గాయా కా మాలిక.గోకులం (తు) గో  
ధనం (స్యాద్ధవాం వ)  
జీ)।గోకులమ్ - గోధనమ్॥ న॥ ౨ - గవామ్ =  
ఆవులయొక్క, ప్రజీ = మందపేర్లు, A cow-  
pen, గొక్కుట.(త్రిష్వా) శితద్గవీ  
సం (తద్గవో య  
ప్రశితాఃపురా)॥ఆశితద్గవీనమ్॥ త్రి॥ పురా = మున్ను,  
గావః = ఆవులు, యత్ర = ఎచ్చట, ఆశితాః =  
మేవఁబడినవో, తత్ = ఆ చోటికి పేరు,

౬౩౫॥ Formerly grazed by cattle, చారఱాఱా.

“త్రిష్వాశితద్గవీనం తద్గవోయప్రశితాః  
పురా” అను పాఠమునందు ఆశితద్గవీనమ్॥త్రి॥ = పూర్వ మాపు లున్నస్థలముపేరు,  
Where cattle have dwelt.ఉత్తా భద్ర బలీ  
వర్ష ఋషభో వృష  
భో వృషః అనడ్వాన్  
సౌరభేయో గౌఃఉత్తా న్॥ భద్రః - బలీవర్షః - ఋషభః -  
వృషభః - వృషః - అనడ్వాన్॥ సౌరభేయః -  
గౌః॥ ఓ, పు॥ ౯ - ఎద్దపేర్లు, A bull or ox,  
బేల.(ఉత్తాంసంహతి)  
రాక్షకమ్॥ ౬౩౬॥రాక్షకమ్॥ న॥ ౧ - ఉత్తామ్ = ఎద్దుల  
యొక్క, సంహతిః = సమూహము పేరు,  
A herd of oxen, బేలొ కా భృత.గవ్యాగోత్ర (గ  
వాం)గవ్యా-గోత్ర॥ నీ॥ ౨ - గవామ్ = ఆవుల  
సంపుటేర్లు, A herd of kine, గాయా కా  
సమూహ.(వత్సధేన్వో) రా  
త్సక ధైనుకే।వాత్సకమ్॥ న॥ A herd of calves,  
ధైనుకమ్॥ న॥ A herd of milch-cows,  
వత్సకొ కా సమూహ. ఈ ౨ ను వరుసగా వత్స  
ధేన్వో = దూడలసమూహమునకును లేదా  
యావుల సమూహమునకును పేర్లు.

(ఉత్తా మహా) స్థ  
ఉత్తా (స్థాన్)

మహాత్మః॥ పు॥ ౧-మహాన్ = గొప్ప  
ఉత్తా = ఎద్దుపేరు, A large bull or ox.

వృద్ధోత్త (స్తు) జర  
ధవః॥ ౬౩౨॥

వృద్ధోత్తః-జరధవః॥ పు॥ ౨-ముదిసినదె  
పేళ్లు, An old bull, వేళ.

(ఉత్పన్న ఉత్తా) జా  
తోత్తః

జాతోత్తః॥ పు॥ ౧-ఉత్పన్న ఉత్తా = మో  
వ య స్సు గ లి గి చిక్కి పోని కోడెపే  
A bullock, సోడె.

(సవ్యోజాత స్తు)  
తర్ణకః॥

తర్ణకః॥ పు॥ ౧ - సద్యః జాతః = అపు  
పుట్టిన దూడపేరు, A new-born calf.

శకృత్కరి (స్తు) వత్స  
(స్థాన్)

శకృత్కరి - వత్సః॥ పు॥ ౨-ఏడాదిలో  
దూడపేళ్లు, A calf, బఱెడా.

దమ్యవత్సతరా  
(సహా)॥ ౬౩౩॥

దమ్యః - వత్సతరః॥ పు॥ ౨ - మోయ  
దున్నను పనుపలుపదగిన వయస్సుగల కో  
పేళ్లు, A steer, బఱెయా.

ఆర్షభ్యష్ణతాయో  
గ్యః)

ఆర్షభ్యః॥ పు॥ ౧-వష్ణతాయోగ్యః = ఆఁబ  
తగుటకు దగిన కోడెపేరు, A steer fit to  
be set free, ఆఱ్షిష.

షష్ఠోగోపతిరిచ్ఛరః॥

షష్ఠః-గోపతిః-ఇచ్ఛరః॥ పు॥ ౩-ఆఁబోత  
పేళ్లు, A bull at liberty, సోడె.

(స్కంధప్ర దేశోఽ  
స్య) వహః

వహః॥ పు॥ ౧ - అస్య = ఈ యెద్దుయొక్క,  
స్కంధప్ర దేశః = మూఁపుపేరు, A bull's  
shoulder, బఱా.

సాస్నా (తు) గల  
కమ్పలః॥ ౬౩౪॥

సాస్నా॥ సీ॥ గలకమ్పలః॥ పు॥ ౨ - గంగ  
జోలుపేళ్లు, A bull's dew-lap.

(స్యా)న్నస్తిత(స్తు)

న స్తితః-నస్యోతః॥ పు॥ ౨-ముక్కుత్రాడు

నసౌతః

గట్టిన యెద్దుపేళ్లు, An ox with a rein through his nose.

ప్రప్తవాఙ్మృగపార్శ్వగః |  
ర్శ్వగః |

ప్రప్తవాట్ || హే || యుగపార్శ్వగః || పు  
౨-కాడిమోయు నెద్దులదాపున పనుపఱచు  
టకుఁ గట్టిన యెద్దుపేళ్లు, Young cattle in  
training.

(యుగాదీనాంతు  
వోధారో) యుగ్య ప్రా  
సజ్య శాకటాః ||

యుగ్యః-ప్రాసజ్యః-శాకటాః || పు || ఈ ౩ ను  
యుగాదీనామ్ వోధారః = వరుసగా కాడి  
మోయు నెద్దునకును రెండవకాడి మోయు  
నెద్దునకును బండిసిడ్చు నెద్దునకను పేళ్లు.

(ఖన త్యనేనతద్వో  
ధాఽస్యేదం) హలిక  
సైరికా |

హలికః-సైరికః || పు || ఈ ౨ ను, అనేన =  
ఈ నాఁగేటిచేత, యః ఖనతి = ఎవఁడు దున్ను  
చున్నాడో వానికిని, తద్వోధాయః = దాని  
మోయువానికిని, అస్య ఇదమ్ = ఈ నాఁగేటి  
సంబంధమయిన దానికిని పేళ్లు, A plough-  
man, a plough-cattle, belonging to  
plough, किसान, उसके बैल.

ధూర్వహే ధుర్య  
ధౌరేయ ధురీణా (స్స)  
ధురన్ధరాః || ౬౪౦ ||

ధూర్వహః - ధుర్యః - ధౌరేయః - ధురీణః -  
ధురన్ధరః || పు || ౫ - బండి నాఁగేలు మొదలైన  
భారమువహించు ఎద్దు మొదలైన దానిపేళ్లు,  
A beast of burden, భారీ.

(ఉభా) వేకధురీ  
ణైకధురా వేకధురా  
వహే |

ఏకధురీణః-ఏకధురః-ఏకధురావహాః || పు ||  
౩-బండి నాఁగేలు మొదలైన భారములలో  
కొక్కభారమునే మోయు దాని పేళ్లు,  
Cattle for special burden, ఒక భార.

(సతు) సర్వధురీ  
ణో (యోభ ద్రస్సర్వ

సర్వధురీణాః || పు || ౧-బండినాఁగేలు మొద  
లైన సకలభారమును వహించు వృషభము

ధురావహః॥ ౨౪౨॥

మా హేయీ సార  
భేయీ గౌ దస్తామా  
తాచ శృజ్జీణీ॥  
అద్వన్యఘ్నో రోహి  
ణీ (స్యా)

(దు త్తమా గోఘ్న)  
నై చిత్తీ॥ ౨౪౩॥

(వర్ణాది భేదాత్సం  
జ్ఞాస్సుయ శృబలీ ధవ  
లాదయః) ।

ద్విహేయనీ ద్వివ  
ర్షా (గౌః)

ఏకాబ్దా త్రేకహే  
యనీ॥ ౨౪౪॥

చతురబ్దా చతు  
ర్హయ

(శ్చేవం) త్విబ్దా

పేరు, Cattle for any carriage, గాః  
ఖీచనే బాలా బేల.

మా హేయీ-సార భేయీ-గౌః॥ ౨॥ ఉస్తా  
మాతా-శృజ్జీణీ-అద్వన్య-అఘ్నో-రోహిణీ॥ సీ  
౯-ఆవుపేళ్లు, A cow, గాయ,

నై చిత్తీ॥ సీ॥ ౧-గోఘ్న=ఆవులలో, ఉత్తమా =  
ఉత్తమమయిన యావుపేరు, An excellent  
cow, उत्तम गाय.

వర్ణాదిభేదాత్ = వర్ణములు ప్రమాణ  
ములు ఆకారములు మొదలయినవానిభేదము  
వలన ఆవులకు, శబలీధవలాదయః = శబలీ  
(Spotted), ధవలా (White), వామనీ  
(Short), వక్రశృజ్జా (With crooked  
horns) మొదలైన, సంజ్ఞాః=పేళ్లు, స్యః=  
అగును.

ద్విహేయనీ - ద్వివర్షా॥ సీ॥ ౨ - రెండేండ్ల  
వయస్సుగల యావుపేళ్లు, A heifer two  
years old, द्वौ वर्ष का बैल.

ఏకాబ్దా-ఏకహేయనీ॥ సీ॥ ౨-ఏకాబ్దవయ  
స్సుగల యావుపేళ్లు, One year old, एक  
वर्ष का बैल.

చతురబ్దా - చతుర్హయణీ॥ సీ॥ ౨ - నాలు  
గేండ్ల వయసుగల యావుపేళ్లు, Four years  
old, चार वर्ष का बैल.

త్విబ్దా-త్రిహేయణీ॥ సీ॥ ౩-మూడేండ్ల

త్రిహాయణీ ।

వయసుగల యావుపేళ్లు, Three years old,  
तीन वर्षी का बैल.

వశా వధ్యా ౭

వశా - వధ్యా॥ నీ॥ ౨ - గొడ్డుటావుపేళ్లు,  
A barren cow.

వతోకా (తు) స్రవద్గ  
ర్భా (౭థ)

అవతోకా-స్రవద్గర్భా॥ నీ॥ ౨-దైవికమున  
నీచుకొనిపోయిన యావుపేళ్లు, A cow mis-  
carrying by accident, वॉङ्ग गाय.

సద్ధినీ॥ ౬౪గ॥ (ఆ  
క్రాంతా వృషభేణాథ)

సద్ధినీ॥ నీ॥ ౧ - (వెదయై) వృషభేణ = ఆఁ  
బోతుచే, ఆక్రాంతా = వెంటాడఁబడిన యావు  
పేరు, A cow in heat.

వేహ ద్దర్భోపఘాతినీ ।

వేహత్ ॥ త్ ॥ గర్భోపఘాతినీ॥ నీ॥ ౨ -  
ఆఁబోతు పాఁటగా నీచుకొన్న యావుపేళ్లు,  
A cow miscarrying from unseason-  
able union with the bull.

(కాల్యా) పసర్యా  
(ప్రజనే)

ఉపసర్యా॥ నీ॥ ౧ - ప్రజనే = ప్రథమగర్భ  
మునందు, కాల్యా = ప్రాప్తమయిన ఋతు  
కాలము గలిగిన యావుపేరు, A cow fit  
for the bull, उपसर गाय.

ప్రసౌహీ (బాలగ  
ర్భిణీ)॥ ౬౪౬॥

ప్రసౌహీ (పా) పసౌహీ॥ నీ॥ ౧ - బాల  
గర్భిణీ = బాల్యమునందే తొలిసూలుగల పడ్డ  
పేరు, A pregnant heifer, a cow with  
calf for the first time.

(స్యా) దచణ్డీతు  
సుకరా

అచణ్డీ - సుకరా॥ నీ॥ ౨ - సాధువయిన  
యావుపేళ్లు, A tractable cow.

బహుసూతిః పరేష్టు  
కా ।

బహుసూతిః - పరేష్టుకా॥ నీ॥ ౨ - పెక్కు  
ఈతలీనిన యావుపేళ్లు, A cow bearing

చిరసూతా బమ్మ-  
యణీ

చిరసూతా - బమ్మయణీ॥ సీ॥ ౨ - తటిపి  
యావు పేళ్లు, A cow whose calf is full  
grown.

ధేను (స్నాన్య)న్నవ  
సూతికా॥ ౨౮౨॥

ధేనుః-నవసూతికా॥ సీ॥ ౨-లేఁగితియావు  
పేళ్లు, A cow recently calved.

సువ్రతా సుఖసద్దో  
హ్య

సువ్రతా - సుఖసద్దోహ్య॥ సీ॥ ౨ - సులభ  
ముగా పితుకనిచ్చు నావుపేళ్లు, A cow  
easily milked.

పీనోద్ధీ పీవరస్త  
సీ॥

పీనోద్ధీ-పీవరస్త॥ సీ॥ ౨-పెద్దపొదుగుగల  
యావుపేళ్లు, A cow with a large udder.

ద్రోణక్షీరా ద్రోణ  
దుఘా

ద్రోణక్షీరా-ద్రోణదుఘా॥ సీ॥ ౨-ఇద్దము  
పాలుపితికెడి యావుపేళ్లు, కృభారి గాఢ.

ధేనుమ్యా (బద్ధకే  
స్థితా)॥ ౨౮౩॥

ధేనుమ్యా॥ సీ॥ ౧ - బద్ధకే = కుదువలో,  
స్థితా = ఉన్నయావుపేరు, A cow pledged.

సమాంసమీనా  
(సాయైవ ప్రతివర్షం  
ప్రసూయతే)॥

సమాంసమీనా॥ సీ॥ ౧-యైవ = ఏ యావు,  
ప్రతివర్షమ్ = ప్రతినవత్సరమును, ప్రసూ  
యతే = ఈనుచున్నదో, సా = ఆ యావుపేరు,  
A cow calving every year.

ఉదధ (స్త్రుక్ష్ణిబ)మా  
పీనం

ఉదధః॥ న॥ ఆపీనమ్॥ న॥ ౨-పొదుగుపేళ్లు,  
Udder.

(సమా) శివకశీలకా॥  
౨౮౪॥

శివకః-శీలకః॥ పు॥ ౨-పసులగట్టు గూటము  
పేళ్లు, A pillar for tying cattle, క్షేదీ.

(నపుంసి) దామస  
ద్దానం

దామ॥ సీ, స్న॥ సద్దానమ్॥ న॥ ౨-తలుగు  
పేళ్లు, త్రాడు, A rope or cord, రఘ్నీ.

పశురజ్జు (స్తు) దా

పశురజ్జుః - దామసీ (పా) బద్ధసీ॥ సీ॥ ౨-



మనీ!

పసులగట్టు దామెనపేళ్లు, A foot-rope  
for cattle, रस्सी.

వైశాఖమస్తమ  
నాన మన్థానోమస్తద  
ణ్ణకే || ౬౫౦ ||

వైశాఖః-మస్తః-మన్థానః-మన్థాన్ || ౬౫౦ || మస్త  
దణ్ణకః || పు || ౫-కవ్వముపేళ్లు, A churning  
stick, मथनी.

కుటరో దణ్ణవిమ్మ  
మో

కుటరః (పా) కథరః-దణ్ణవిమ్మమ్భః || పు ||  
౨-తరికంబముపేళ్లు, रथंभ.

మస్తనీ గర్గరీ(నమే)।

మస్తనీ - గర్గరీ || నీ || ౨ - పెరుగుద్రచ్చు  
కడవపేళ్లు, A churning vessel.

ఉష్ట్రేక్రమేలకమ  
య మహాజ్ఞాః

ఉష్ట్రః-క్రమేలకః-మయః-మహాజ్ఞః || పు ||  
౪-ఒంటెపేళ్లు, A camel, ऊँट.

కరభ (శ్శిశుః) ||

కరభః || పు || ౧ - శిశుః = ఒంటిపిల్ల పేరు,  
A young camel, उसका बछड़ा.

౬౫౧ ||

(కరభాస్మ్య) శ్శృజ్ఞ  
లకా (దారవైః పాద  
బన్ధనైః)।

శ్శృజ్ఞలకాః || పు || ౧-దారవైః = మ్రానితోఁ  
జేసిన, పాదబన్ధనైః = కాళ్లబందములతోఁ  
గూడిన, కరభాః = ఒంటెపిల్లలపేరు.

అజా ఛాగీ

అజా-ఛాగీ || నీ || ౨-మేకపేళ్లు, A she-  
goat, बकरी.

తుభ చ్చాగ బస్త  
చ్చగలకాలజే || ౬౫౨ ||

తుభః-ఛాగః-బస్తః-ఛగలకః-అజః || పు ||  
౫-మేకపోతుపేళ్లు, A he-goat, बकरा.

మేధ్యోరభోరణో  
ర్ణాయ మేషవృష్ణయ  
ఏడకే ।

మేధ్యః-ఉరభ్రః-ఉరణః-ఉర్ణాయః-మేషః-  
వృష్ణః-ఏడకః || పు || ౭-గొట్టెపేళ్లు, A ram,  
भेड़.

ఉష్ట్రోరభాజబృద్ధే  
(స్యా) దాష్ట్రోకారభ

ఉష్ట్రోకమ్ || న || ఔరభ్రకమ్ || న || ఆజకమ్ ||  
న || ఈ ౩ ను వరుసగా, ఉష్ట్రోరభాజబృద్ధే =

కాజకమ్॥ ౬౫౩॥ ఒంఁటెలయొక్కయు గొట్టెలయొక్కయు మేకలయొక్కయు గుంపుపేళ్లు.

చక్రీవస్త్రస్తు బా చక్రీవా॥ త్॥ బాలేయః - రాసభః -  
లేయా రాసభా గర్ద గర్దభః-ఖరః॥ పు॥ శి-గాడిదపేళ్లు, An ass,  
భాః ఖరాః॥ గభా.

వైదేహక స్సార్థ వైదేహకః-సార్థవాహః-నైగమః - వాణి  
వాహో నైగమో వా జః-వణిక్॥ జ్॥ పణ్యాజీవః - ఆపణికః-క్రయ  
ణిజోవణిక్॥ ౬౫౪॥ విక్రయికః॥పు॥ ౮-వర్తకునిపేళ్లు, A trader,  
పణ్యాజీవో ౬ప్యాపణి merchant, ఔపారి.

కః క్రయవిక్రయిక (శ్చసః)॥

విక్రేతా (స్యా) విక్రేతా॥ ఋ॥ విక్రయికః॥ పు॥ ౨-  
ద్విక్రయికః అమ్మెడు వాని పేళ్లు, A vendor, seller,  
విక్రయి.

క్రయికః క్రయిక (స్సమా)॥ ౬౫౫॥ క్రయికః-క్రయికః॥పు॥ ౨-కొనువానిపేళ్లు,  
A buyer, ఖయి.

వాణిజ్యంతు వణిజ్యా వాణిజ్యమ్॥ న॥ వణిజ్యా॥ నీ॥ ౨-వర్త  
(స్యాత్) కముపేళ్లు, బేరము, Traffic, ఔపార.

మూల్యం వస్నో మూల్యమ్॥ న॥ వస్నః - అవక్రయః॥ పు॥  
౩-వెలపేళ్లు, Price, value, మూల్య, క్షీమత.

నీవీపరిపణోమూల నీవీ॥ నీ॥ పరిపణః - మూలధనమ్॥ న॥  
ధనం ౩-వెలదలి సొమ్ముపేళ్లు, Capital, princi-  
pal, ధ్నజీ.

లాభో (అధికం ఫ లాభః॥ పు॥ ౧ - అధికమ్ = అధికమయిన,  
లమ్)॥ ౬౫౬॥ ఫలమ్ = ఫలముపేరు, బేరమాడఁగా మిగిలిన  
సొమ్ముపేరు, Profit, లాభ.

పరిదానంపరీవర్తం  
నైమేయ నిమయా  
(వపి)।

(పుమా) నుపనిధి  
ర్నాస్యః

ప్రతిదానం (తద  
ర్పణమ్)॥ ౬౫౭॥

(క్రయేప్రసారితం)  
క్రయ్యం క్రేయం (క్రే  
తవ్యమాత్రకే) విక్రే  
యం పణితవ్యం (చ)  
పణ్యం (క్రయ్యాదయ  
స్త్రిమ)॥ ౬౫౮॥

(క్లిబే) సత్యాపనం  
సత్యంకార స్సత్యాకృ  
తిః (స్త్రియామ్)।

విపణో విక్రయ

పరిదానమ్॥ న॥ పరీవర్తః - నైమేయః -  
నిమయః॥ పు॥ ౮ - ఒక సరకిచ్చి మఱియొక  
సరకు మార్చుకొనుట పేళ్లు, Barter; ex-  
change, परिवर्तन.

ఉపనిధిః-న్యాసః॥ పు॥ ౧ - దాచబెట్టుట  
పేళ్లు, A deposit, अमानत.

ప్రతిదానమ్॥ న॥ ౧ - తదర్పణమ్ = ఆ  
దాచబెట్టిన వస్తువును తిరుగనిచ్చుట పేరు,  
Return of deposit, अमानत का लौटाना.

క్రయ్యమ్॥ ౧-క్రయే=కొనుటకు, ప్రసా  
రితమ్ = పచరింపఁబడిన వస్తువుపేరు, మఱి  
గలోఁ బెట్టినది, Exposed for sale, विक्री  
की चीजें. క్రేయమ్॥ ౧-క్రేతవ్య మాత్రకే=  
కొనుటకుఁ బచరింపఁబడని కొనఁదగిన వస్తు  
మాత్రమునకు పేరు, Purchasable, खरीदने  
की चीजें. విక్రేయమ్ - పణితవ్యమ్ - పణ్యమ్॥  
౩ - అమ్మదగిన వస్తువుపేళ్లు, Saleable,  
बेचने की चीजें. క్రయ్యాదయః స్త్రిమ=క్రయ్య  
శబ్దము మొదలుగాఁగల యెదును స్త్రి॥

సత్యాపనమ్॥ న॥ సత్యంకారః॥ పు॥ సత్యా  
కృతిః॥ నీ॥ ౩ - ఒకవస్తువు నమ్మెదననిగాని,  
కొనెదననిగాని సత్యముగా వెళ్లనాడుట పేళ్లు,  
సంచకరము, Ratification of a bargain,  
पेशगी.

విపణః-విక్రయః॥ పు॥ ౧ - అమ్ముటపేళ్లు,  
Sale, विक्री.

(సంఖ్యాస్సంఖ్యే  
యే స్వాదశ త్రిషు)॥  
౨౫౯॥

సంఖ్యాః = ఏకశబ్దము మొదలయిన సంఖ్యా  
వాచకశబ్దములు, ఆదశ = అష్టాదశ శబ్దము  
వఱకు, సంఖ్యేయేషు = లెక్కపెట్టఁదగిన వస్తు  
పులయందు వర్తించును. అవియన్నియు॥త్రి॥  
ఉదాహరణము, ఏకః పురుషః - ఏకా స్త్రీ -  
ఏకం కులమ్ - అష్టాదశ పురుషాః - అష్టాదశ  
స్త్రీయః - అష్టాదశ కులాని, మొదలైనవి.

(వింశత్యాద్యా స్స  
దైకత్వే సర్వా స్సం  
ఖ్యేయ సంఖ్యయోః॥

వింశత్యాద్యాః = ఏకోనవింశతిశబ్దము మొద  
లయిన, సర్వాః = తక్కిన సంఖ్యావాచకశబ్ద  
ములన్నియు, సంఖ్యేయ సంఖ్యయోః = లెక్క-  
పెట్టఁదగిన వస్తువునందును లెక్కయందును  
వర్తించును. సదా = ఎల్లప్పుడును, ఏకత్వే =  
ఏకవచనాంతములై యుండును. ఉదాహర  
ణము, వింశతిర్గావః - గవాంవింశతిః॥

(సంఖ్యా ర్థద్విబహు  
త్వేస్తః)

ఆవింశత్యాదులు, సంఖ్యార్థేనతి = మఱి  
యొక సంఖ్యావాచకార్థము లగుచుండఁగా,  
ద్విబహుత్వే = ద్వివచనము బహువచనము  
లందు నగును. ఉదాహరణము, గవాం ద్వే  
వింశతీ, గవాం తిస్రో వింశతయః.

(తానుచానవతేః  
స్త్రీయః)॥ ౨౬౦॥

తాను = ఆవింశత్యాదులయందు, ఆనవ  
తేః = నవశబ్దపర్యంతము, అనఁగా వింశతి  
త్రింశచ్ఛత్యారింశత్పంచాశ్చ శతృష్టి సప్తత్యశీతిన  
వతి శబ్దములు, స్త్రీయః = స్త్రీలింగములు.  
వింశత్యాపురుషైః - వింశత్యాస్త్రీభిః - వింశ  
త్యాకులైః అని ఉదాహరణము.

(పక్ష్యేశ్చతసహ  
స్రాదిక్రమా ద్దశగు

పక్ష్యేః = పదిమొదలుకొని పరార్థమువఱకు,  
దశగుణోత్తరమ్ = పదింట గుణించిన లెక్కలు,

ణోత్తరమ్)।

క్రమాత్ = వరుసగా, శతసహస్రాది = శతము  
సహస్రము మొదలైన సంఖ్యలను, పది  
పదులు శతము, పదిశతములు సహస్ర మని  
యిట్లు హించునది.

పౌతవంద్రవయం  
పాయ్య (మితిమానా  
ర్థకత్రయమ్)॥ ౬౬౧॥

పౌతవమ్ (పా) యాతవమ్ - ద్రువయమ్ -  
పాయ్యమ్ (పా) మాయ్యం॥ న॥ ౩ ను,  
మానార్థకమ్ = మానశబ్దార్థముగలది. మాన  
మనఁగా తూచుటకును, కొలుచుటకును సాధ  
నములైన తులాజులి ప్రస్థాదులకు సామాన్య  
నామము, Measure.

మానం తులాజులి  
ప్రస్థైః

మానమ్ = ఆ మానము, తులాజులిప్రస్థైః =  
త్రాసుచేతను, అంగులము మొదలయినవాని  
చేతను, తూము మొదలయినవానిచేతను  
మూడువిధములుగా నుండును. దానికి క్రమ  
ముగా ఉన్మానము (by weight, తొల),  
ప్రమాణము (Measure of length, మాన),  
పరిమాణము (Measure of capacity, నాప  
परिमाण) అనిపేళ్లు.

(గుజ్జాః పంచా)  
౬ద్యమాపకః ।

ఆద్యమాపకః॥ పు॥ ౧- (వెండిగాక తక్కిన)  
గుజ్జాఃపంచా = ఐదుగురింజల యెత్తుగల బంగా  
రము మొదలయిన దానిపేరు, Equal in  
weight to five seeds of abrus precat-  
torius, भाशा.

(తేపోడశా) త్తః  
కష్టో(౭స్త్రీ)

అక్షః॥ పు॥ కష్టః॥ ప్న॥ ౭-పోడశ = పదా  
త్రైన, తే = ఆ యాద్యమాపకము ఎత్తుగల  
దానిపేళ్లు.

పలం (కర్షచతుష్ట

పలమ్॥ న॥ ౧-కర్షచతుష్టయమ్ = నాలుగు

యమ్||

౬౬౨||

సువర్ణ బిస్తా (హే  
మో ౬౬౬)

కురుబిస్త (స్తుత  
త్పలే)।

తులా (స్త్రియాం  
పలశతం)

భార (స్యాద్విం  
శతిస్తూలాః)॥ ౬౬౩॥

ఆచితో (దశభారా  
స్యః)

(శాకటో భార) ఆ  
చితః।

కారాపణః కార్షిక  
(స్యాత్)

(కార్షికే తామ్రికే)  
పణః॥ ౬౬౪॥

(అస్త్రియా) మా  
ధక ద్రోణౌ ఖారీ వా  
హో నికుఞ్చకః। కుడ  
వః ప్రస్థ (ఇత్యాద్యాః

కర్ణముల యెత్తుగల దానిపేరు.

సువర్ణః - బిస్తః (హే) విస్తః॥ పు॥ .  
హేమ్నః = బంగారముయొక్క, అక్షే =  
మెత్తు.

కురుబిస్తః (హే) కురువిస్తః॥ పు॥  
తత్పలే = ఆ పలమెత్తు బంగారు పేరు.

తులా॥ నీ॥ ౧ - పలశతమ్ = నూలుపల  
యెత్తుగలదానిపేరు, తోలా.

భారః (హే) భరః॥ పు॥ ౧ - వింశతిః తులా  
ఇరువది తులములయెత్తు గలదానిపేరు.

ఆచితః॥ పు॥ (హే) న॥ ౧ - దశభారాః =  
బారువలపేరు.

ఆచితః॥ పు॥ ౧ - శాకటః = బండిచే మోం  
దగిన, భారః = బరువుపేరు, A cart-load  
గాఁకి భర.

కారాపణః - కార్షికః॥ పు॥ ౨ - (రెం  
గురిగింజలయెత్తు వెండి యొక మాషకప  
పణాముమాషకము లొకకర్ణము. అట్టి) క  
మెత్తు వెండిచే జేయబడిన టంకము  
పేళ్లు.

పణః॥ పు॥ ౧ - కార్షికే = కర్ణ మెత్తుగ  
తామ్రికే = రాగిముద్రపేరు.

అథకః॥ పు॥ ౧ - తూము. ద్రోణః॥ ప  
౧ - నలుతుము. ఖారీ॥ నీ॥ ౧ - పుట్టి. వాహ  
పు॥ ౧ - ఇరువదిపుట్టి. నికుఞ్చకః॥ పు॥ ౧  
సోల. కుడవః (హే) కుడుపః॥ పు॥ ౧ - మాని

పరిమాణార్థకాః పృథక్  
కొ)|| ౬౬౫||

ప్రస్థః|| పు|| ౧-మంచము, ఇత్యాద్యాః=ఇవి  
మొదలైనవియు, అదిపదముచేత మానప్రవర్తి  
కాదులుచు, పృథక్=వేర్వేరుగా, పరిమాణా  
ర్థకాః = పరిమాణవాచకములు, ఈ యాథ  
కాదు లాయాదేశములకుఁ దగినట్లు సంజ్ఞలు  
గలిగినవి.

(భాగస్తురీయః) పా  
ద (స్వాత్)

పాదః|| పు|| ౧-తురీయః=(ఒకదానియందు)  
నాలవ, భాగః=భాగముపేరు, A quarter,  
ఛౌతా.

అంశభాగా (తు)  
వట్టకః|

అంశః-భాగః-వట్టకః|| పు|| 3 - పాలిపేళ్లు,  
Part, share.

ద్రవ్యం విత్తం స్వా  
పతేయం రిక్తం మృ  
త్తం ధనం వసు|| ౬౬౬||  
హిరణ్యం ద్రవిణం  
ద్యుమ్న మర్థతై విభ  
వా (అపి) (స్వా)

ద్రవ్యమ్ - విత్తమ్ - స్వాపతేయమ్ - రిక్తమ్ -  
ముక్తమ్ - ధనమ్ - వసు - హిరణ్యమ్ - ద్రవిణమ్ -  
ద్యుమ్నమ్|| న|| అర్థ - రాః|| ఐ|| విభవః|| పు||  
౧౩ - ధనముపేళ్లు, Wealth; substance,  
భాగ.

తోశ (శ్చ) హి  
రణ్యం (చ హేమహ  
ప్యేకృతాకృతే)||  
౬౬౭||

కోశః (పా) కోవః|| పు|| హిరణ్యమ్|| న||  
౨ - కృతాకృతే = కరఁగినదియు సాముగాఁ  
జేయబడినదియు నగు కృతమును, గనియందుఁ  
బుట్టిన పొడి యగు అకృతము నగు, హేమ  
రూప్యే = బంగారును వెండియు, Wrought  
or unwrought, gold or silver, తొనా.

(తాభ్యాం య  
దన్యత్త) తుప్యం

కుప్యమ్|| న|| ౧ - తాభ్యామ్ = ఆ వెండి  
బంగారములకంటె, యత్ అన్యత్ = ఇతర  
మయిన రాగి కంచు మొదలయిన లోహము  
పేరు, Base metals, అన్య భాత్ర.

రూప్యం (తద్వయ  
మాహతమ్)।

గారుత్మతం మరక  
తమశ్మగర్భో హరిన్మ  
ణిః॥ ౬౬౮॥

శోణరత్నం లోహి  
తకః పద్మరాగో (౭౪

మాక్తికమ్ ముక్తా  
(౭౫)

విద్రుమః (పుంసి)  
ప్రవాలం (పున్నపుంస  
కమ్)॥ ౬౬౯॥

రత్నం మణి (ర్వ  
యో రశ్మజాతౌ ము  
క్తాదికే ౭౫౪)।

స్వర్ణం సువర్ణం కన  
కం హిరణ్యం హేమ  
హాటకమ్ ॥ ౬౭౦॥  
తపసియం శాతకుమ్భం  
గాఙ్గేయం భర్మకర్పూర  
మ్ చామికరం జాత  
రూపం మహారజత కా  
శ్చనే ॥ ౬౭౧॥ రుక్మం  
కార్త స్వరం జామ్బూ

రూప్యమ్॥ న॥ ౧-ఆహతమ్ = ముద్ర వేయ  
బడిన, తద్వయమ్ = ఆ వెండిబంగారములపేరి  
Stamped coin, శబ్దా.

గారుత్మతమ్-మరకతమ్॥ న॥ అశ్మగర్భ  
హరిన్మణిః॥ పు॥ ౪-పచ్చలపేళ్లు, An eme  
ald, శరకత.

శోణరత్నమ్॥ న॥ లోహితకః-పద్మరాగ  
పు॥ ౩-కెంపులపేళ్లు, A ruby, షబ్దా.

మాక్తికమ్॥ న॥ ముక్తా నీ॥ ౨-ముత్తైష  
పేళ్లు, A pearl, షానీ.

విద్రుమః॥ పు॥ ప్రవాలమ్॥ ప్న॥ ౨-ప  
డముపేళ్లు, Coral.

రత్నమ్॥ న॥ మణిః॥ ప్న॥ ఈ ౨ ను  
అశ్మజాతౌ = శిలాజాతులయిన మరక తాదుః  
కును, ముక్తాదికే ౭౫౪ = ముత్యమునకు పగడ  
మునకును సామాన్యముగా పేళ్లు, A gem  
a precious stone, శబ్ద.

స్వర్ణమ్ - సువర్ణమ్ - కనకమ్ - హిరణ్యమ్ -  
హేమ॥ ౬॥ హాటకమ్ - తపసియమ్ - శాత  
కుమ్భమ్ - గాఙ్గేయమ్ - భర్మ॥ ౬॥ కర్పూరమ్ -  
చామికరమ్ - జాతరూపమ్ - మహారజతమ్ -  
కాశ్చనమ్ - రుక్మమ్ - కార్త స్వరమ్ - జామ్బూ  
నదమ్॥ న॥ అష్టాపదః॥ ప్న॥ ౧౯-బంగారుపేళ్లు,  
Gold, షానా.



నదమప్టాపదో (౭ ప్రీ  
యాం)।

(అలజ్కార సువ  
ర్ణం) చ్చృణ్ణీకనక  
మి (త్యదః)॥ ౬౭౨॥

దుర్వర్ణం రజతం  
రూప్యం ఖర్జూరం శ్వే  
త (మిత్యపి)।

రీతిః (ప్రీయా)  
మారకూటో (స ప్రీ  
యా)

(మథ) తామ్రకమ్॥  
౬౭౩॥ శుల్బం మేచ్చ  
ముఖింద్యప్తనరిష్టో  
దుమ్మతాణిచ।

లోహా (౭ ప్రీ)  
శస్త్రకం తీక్ష్ణం పిణ్డం  
కాలాయ సాయ నీ॥  
౬౭౪॥ అశ్మ సారో  
(౭థ)

మణ్డూరం సింహా  
ణ (మపి తస్మలే)।

(సర్వంచ తైజసం)  
లోహం

శృణ్ణీకనకమ్॥ న॥ ౧-ఇతిఅదః = ఈశబ్దము.  
అలజ్కారసువర్ణమ్ = సామ్ముగాఁజేసిన బంగ  
రముపేరు, శృంగీ యని ప్రత్యేకనామమును,  
Gold for ornaments, తానా.

దుర్వర్ణమ్ - రజతమ్ - రూప్యమ్ - ఖర్జూరమ్  
(పా) ఖర్జురమ్ - శ్వేతమ్॥ న॥ ౫ - వెండిపేళ్లు,  
Silver, चाँदी.

రీతిః (పా) రీతి॥ నీ॥ ఆరకూటః॥ ప్న॥ ౨-  
ఇత్తడిపేళ్లు, Brass, पीतल.

తామ్రకమ్ - శుల్బమ్ - మేచ్చముఖిమ్ -  
ద్యప్తమ్ - వరిష్ఠమ్ - ఉదుమ్బరమ్ (పా) బాదు  
మ్బరమ్॥ న॥ ౬-రాగిపేళ్లు, Copper, ताम्र.

లోహః॥ ప్న॥ శస్త్రకమ్ - తీక్ష్ణమ్ - పిణ్డమ్ -  
కాలాయసమ్ (పా) కృష్ణాయసమ్ - అయః॥ న॥  
అశ్మసారః॥ పు॥ ౭ - ఇనుముపేళ్లు, Iron,  
लोहा.

మణ్డూరమ్ - సింహాణమ్ (పా) శిష్టాణమ్॥ న॥  
౧-ఆ యనుపచిత్తముపేళ్లు, Rust of iron.

లోహమ్॥ న॥ ౧-తైజసమ్ = తేజోయుక్త  
ములయిన, సర్వమ్ - సువర్ణ రజత తామ్ర రీతి  
కాంస్య త్రపు నీస ధీవరము లను నెనిమిదికిని  
పేరు.

(వికార స్వయ స:) కుశీ    ౬౭౫	కుశీ   నీ   ౧-అయసః వికారః=ఇనుము జేసిన వానికి నన్నిటిని పేరు, కట్టుకే పే కొండలు, Bar iron; wrought iron.
తూ రః కా చో (౭౪)	తూరః-కాచః  పు   ౨-గాజుపేళ్లు, Gla కాచ.
చపలో రస స్ఫు త(శ్చ) పార దే	చపలః-రసః-సూతః-పారదః (పా) పార పు   ౪ - పాదరసముపేళ్లు, Quick silv ధారా.
గవలం (మాహి పం శృజ)	గవలమ్   న   ౧ - మాహిపమ్ = ఎనుః సంబంధమయిన, శృజమ్ = కొమ్ముపే Buffalo's horn, శీత కీ శీగ.
మధ్యకం గిరిజా మలే   ౬౭౬	అభ్రకమ్-గిరిజమ్-అమలమ్   న   ౩ - అ కముపేళ్లు, "గిరిజామలమ్" అని యొక పే కొండలు.
స్తోతోజ్జనం (తు) సోవీరం కాపోతాజ్జన యామునే	స్తోతోజ్జనమ్-సోవీరమ్-కాపోతాజ్జనమ్ యామునమ్   న   ౪ - సోవీరాంజనముపేళ్ళ Antimony, అంజన.
తుత్థాజ్జనం శిఖ్రీ వం వితున్నకమయూ రకే   ౬౭౭   కర్పరీ దార్వికా క్వాభోద్భ వం తుత్థం రసాజ్జన మ్  రసగర్భం తార్క్ష శైలం	తుత్థాజ్జనమ్ - శిఖ్రీవమ్ - వితున్నకమ్ మయూరకమ్-కర్పరీ   నీ   ౫-తుత్థాంజనము మైలుతుత్తము పేళ్లు, Blue vitriol, అంజ దార్వికా   నీ   క్వాభోద్భవమ్-తుత్థమ్-రసా నమ్ - రసగర్భమ్ - తార్క్ష శైలమ్   న   ౬ రసాంజనము పేళ్లు, Collyrium, కాణ్డె ఇచట తుత్థాంజనము మైలలు ర మైలశ్చ మునకును, కర్పరీదార్వికాభిజ్జములు ౨ వం వలనఁ బుట్టిన మైలుతుత్తమునకును, రసాం

నము మొదలు 3 ను రసాంజనమునకును  
పేళ్లని కొందఱు.

గడ్డాశ్మని (తు)  
గడ్ధకః॥ ౬౭౮॥ సాగ  
నిక (శ్చ)

చక్షుష్యాకులాత్యా  
(తు) కులత్తికా ।

రీతిపుష్పం పుష్ప  
కేతుః పాష్పకం కను  
మాంజనమ్॥ ౬౭౯॥

పిష్టరం పీతనం తా  
లమాలం (చ) హరి  
తాలకే ।

రైరేయమర్థ్యం  
గిరిజమశ్మజంచ శిలా  
జతు॥ ౬౮౦॥

బోల గడ్ధరస సా  
ణ పిష్టగోపరసా (స్స  
మాః) ।

డిణ్డీరోఽభిక్పః ఫే  
సః

సిన్ధూరం నాగసంభ  
వమ్॥ ౬౮౧॥

నాగ నీసక యో  
గేష్ట వప్రాణి  
21

గడ్డాశ్మా॥ న్॥ గడ్ధకః (పా) గడ్ధికః-సాగ  
నికః॥ పు॥ 3 - గంధకముపేళ్లు, Sulphur,  
గౌళక.

చక్షుష్యా-కులాతీ-కులత్తికా॥ నీ॥ 3 - కుళు  
త్థాంజనముపేళ్లు, अंजन विशेष.

రీతిపుష్పమ్॥ న॥ పుష్పకేతుః॥ పు॥ పాష్ప  
కమ్ (పా) పుష్పకమ్ - కనుమాంజనమ్॥ న॥  
ర-కుసుమాంజనముపేళ్లు, Calx of brass.

పిష్టరమ్-పీతనమ్-తాలమ్-అలమ్-హరితా  
లకమ్॥ న॥ ౫ - హరిదళముపేళ్లు, Yellow  
orpiment, हरीताल.

రైరేయమ్ - అర్థ్యమ్-గిరిజమ్-అశ్మజమ్-  
శిలాజతు॥ న॥ ౫-శిలాజత్తుపేళ్లు, Red chalk;  
Bitumen, शिलाजीत.

బోలః - గడ్ధరసః-సాణః-పిష్టః-గోపః (పా)  
గోసః-రసః (పా) శశః॥ పు॥ ౬-బోళముపేళ్లు,  
గోపరసమని యొకపేరుగాకొందఱు, Myrrh,  
गोपरस.

డిణ్డీరః (పా) హణ్డీరః-అభిక్పః-ఫేసః॥ పు॥  
3 - సముద్రపురుగుపేళ్లు, Cuttle fish,  
फेन.

సిన్ధూరమ్-నాగసంభవమ్॥ న॥ ౨-సిందూ  
రముపేళ్లు, Minium, or red lead, सिंधूर.

నాగమ్-నీసకమ్-యోగేష్టమ్-వప్రమ్॥ న॥  
ర-నీసముపేళ్లు, Lead, सीसा.

త్రపు పిచ్చటమ్ |  
రజవజ్జే

(ప్రథ) పిచుస్తా  
లో

ధకమలో త్రరమ్ ||  
౬౮౨ || (స్యాత్) కుసు  
మ్బంవహ్నిశిఖం మ  
హారజన (మిత్యపి) |

మేషకమ్బల ఊర్ణా  
యు .

శ్వశోర్ణం (శశలో  
మని) || ౬౮౩ ||

మధు తౌద్రంమా  
క్షికాది

మధూచ్ఛిష్టం(తు)  
సిక్థకమ్ |

మనశ్శిలా మనో  
గుప్తామనోహ్వ నాగజ  
హ్వికా || ౬౮౪ || నై పా  
శ కునటీ గోలా .

యవతౌరో యవా  
గ్రహి | పాకోష్ఠ (౭థ)

త్రపు-పిచ్చటమ్-రజమ్-వజ్జమ్ || న || ౪  
తగరము పేళ్లు, Tin, రగడ.

పిచుః - తూలః (పా) పిచుశూలః || పు || ౨  
దూదిపేళ్లు, Cotton, కపాస.

కమలో త్రరమ్-కుసుమ్బమ్-వహ్నిశిఖమ్  
మహారజనమ్ || న || ౪ - కుసుమపువ్వు పేళ్లు  
Safflower; Carthamus, క్రుత్తమ క్కల.

మేషకమ్బలః-ఊర్ణాయుః || పు || ౨ - గొడ్డ  
వెండ్రుకలచేత నేసిన కంబళిపేళ్లు, A woolle  
blanket.

శశోర్ణమ్ || న || ౧ - శశలోమని = కుందే  
వెండ్రుకలపేళ్లు, Hare's or rabbit's hair

మధు-తౌద్రమ్-మాక్షికమ్ || న || ఈ ౩ ను  
మాక్షికాది=మాక్షిక భ్రమర పాత్తికమ  
లను ౩ ను తేనెకు పేళ్లు, Honey, మఱు.

మధూచ్ఛిష్టమ్ - సిక్థకమ్ || న || ౨-మైనము  
పేళ్లు, Wax, మాంస.

మనశ్శిలా - మనోగుప్తా - మనోహ్వ-నాగ  
జహ్వికా || నీ || ౪ - మణిశిల పేళ్లు, Rec  
arsenic, లాలశాఖియా. నై పాశీ - కునటీ -  
గోలా || నీ || ౩ - నేపాళ దేశమునందు బుట్టిన  
మణిశిల పేళ్లు, మనశ్శిలాదులు ౨ - మణిశిల  
పేళ్లు.

యవతౌరః - యవగ్రజః - పాకోష్ఠ || పు ||  
౩ - యవతౌరముపేళ్లు, Nitre: Saltpetre,  
యవజ్జార.

సర్జికాక్షారః కాపో  
త సుఖవర్చకః॥ సావ  
ర్చలం(స్యాద్)దుచకం  
త్వక్క్షీరావంశరో  
చనా।

శిగుజంశ్వేతమరి  
చం

మోరటం మూల  
మైశ్వమ్)॥ ౬౮౬॥

గ్రుణ్ధికం పిప్పలీ  
మూలం చటికా శిర  
(ఇత్యపి)।

గోలోమీ భూత  
కేశో (నా)

పత్రాజం రక్తచంద్ర  
నమ్ ॥ ౬౮౭॥

త్రికటు త్రాప  
ణం వ్యోషం

త్రిఫలా (తు) ఫల  
త్రికమ్ ।

ఇతి వైశ్యవర్గః.

సర్జికాక్షారః - కాపోతః-సుఖవర్చకః॥ పు  
సావర్చలమ్-దుచకమ్॥ న॥ ౫ - సజ్జాకారము  
పేళ్లు, Alkali; Natron, जवाखार.

త్వక్క్షీరా॥నీ॥(పా)త్వక్క్షీరీ, త్వక్క్షీరం-  
వంశరోచనా॥ నీ॥ ౧-తవక్షీరీ పేళ్లు, Manna  
of bamboos.

శిగుజమ్-శ్వేతమరిచమ్॥ న॥ ౨ - ముసగ  
విత్తులపేళ్లు.

మోరటమ్॥ న॥ ౧ - చెఱకువేళ్ల పేరు,  
Root of sugarcane, ईख की जड़.

గ్రుణ్ధికమ్ - పిప్పలీమూలమ్ - చటికాశిరః॥  
న, న॥ (పా) చటికా॥ నీ॥ శిరః (పా) సిరః॥  
పు॥ ౩-పిప్పలీమూలముపేళ్లు, Root of long  
pepper, पिप्पल की जड़.

గోలోమీ॥ నీ॥ భూతకేశః॥ పు॥ ౧-జటా  
మాంసిపేళ్లు, భూతకేశమను తృణముపేళ్లని  
కొందఱు, Root of sweet flag, जटामांसी.

పత్రాజమ్ - రక్తచంద్రనమ్॥ న॥ ౨ - ఎఱ్ఱని  
చందనముపేళ్లు, Red-wood, लाल चन्दन.

త్రికటు - త్రాపణమ్ (పా) త్ర్యపణమ్ -  
వ్యోషమ్॥ న॥ ౩ - సొంటి పిప్పలీ మిరియాల  
కూటమిపేళ్లు, त्रिकट, सोठ पिप्पल काठीमिर्च.

త్రిఫలా॥ నీ॥ ఫలత్రికమ్॥ న॥ ౧ - కరక  
తాడి ఉసిరిక లనెడి మూఁటికూటమి పేళ్లు,  
Three myrobalans.

వైశ్యులతో జేరిన పదసమ్మాహము  
ముగిసెను.

శూద్రాశ్చ వర  
వర్ణా (శ్చ) వృషలా  
(శ్చ) జఘన్యజాః॥

౬౦౮॥

(అచచ్ఛాలాత్తు సం  
క్షీర్ణా అమృష్ట కరణా  
దయః)

(శూద్రావిశోస్తు)  
కరణో

౭మృష్టో (వై శ్యా  
ద్విజస్మనోః)॥ ౬౦౯॥

(శూద్రక్షత్రియ  
యో) దగ్రో

మాగధః (క్షత్రి  
యావిశోః)।

మాహిష్యో (౭ర్యా  
క్షత్రియయోః)

క్షత్తా (౭ర్యాశూ  
ద్రయోస్సతః)॥ ౬౧౦॥

(బ్రాహ్మణ్యం క్ష  
త్రియా) త్సూతః

శూద్రః-అవరవర్ణః-వృషలాః - జఘన్య  
పు॥ ౪-శూద్రులపేళ్లు, Men of the fou  
tribe, శ్మశ్శ.

సంక్షీర్ణాః॥ ౧ - చండాలశబ్దపర్యంత  
ముందు చెప్పగల అంబస్త కరణాదిజాత  
సంకరజాతులనంబడుదురు, Men of mi  
origin, సంగర.

కరణః॥ పు॥ ౧ - శూద్ర స్త్రీకిని వైశ  
కిని బుట్టి లేఖనవృత్తి గలవాని కే  
A scribe.

అమృష్టః॥ పు॥ వైశ్యస్త్రీకిని బ్రాహ్మ  
కిని పుట్టి చికిత్సావృత్తిగలవానిపేరు, ఆః

ఉగ్రః॥ పు॥ ౧-శూద్రస్త్రీకిని క్షత్రి  
కిని పుట్టి శస్త్రవృత్తి గలవానిపేరు.

మాగధః॥ పు॥ ౧-క్షత్రియస్త్రీకిని వై  
శికిని పుట్టి స్తుతిపాఠవృత్తి గలవాని  
मागध.

మాహిష్యః॥ పు॥ ౧-వైశ్యస్త్రీకిని క్ష  
యినికిని పుట్టి జ్యోతిష శకున స్వరశ  
ములు జీవికగాఁ గలవానిపేరు.

క్షత్తా॥ బు, పు॥ ౧ - క్షత్రియస్త్రీ  
శూద్రునికిని పుట్టి వేటవృత్తిగలవాని  
ఆర్యా శబ్దము క్షత్రియ స్త్రీవాచకమ

సూతః॥ పు॥ ౧ - బ్రాహ్మణ్యస్త్రీయ  
క్షత్రియనివలనఁ బుట్టి సారథ్యదివృ

(తస్యాం) వై దేహ  
కో (విశః) ।

రథకారః (స్తు మా  
హిష్యాత్కరణ్యాం  
యస్య సమ్భవః) ॥

(స్యా) చుడ్డాల  
(స్తు జనితో బ్రాహ్మ  
ణ్యాం వృషలేనయః) ।

కారు శిల్పీ

(సంహతై పైర్దవ  
యో) శ్రేణి (స్సజా  
తిభిః) ॥

కులిక (స్సాన్యత్)  
కులశ్రేష్ఠీ

మాలాకార (స్తు)  
మాలికః ।

వానిపేరు, A charioteer, శూన.

వై దేహకః॥ పు॥ ౧-బ్రాహ్మణస్త్రీయందు  
వై శృనివలనఁ బుట్టినవానిపేరు. వై శ్వ  
స్త్రీకిని శూద్రునికిని పుట్టినవానిపేరుని కొందఱు.

రథకారః॥ పు॥ ౧-కరణ్యామ్ = కరణస్త్రీ  
యందు, మాహిష్యాత్ = మాహిష్య పురు  
షునివలన, యస్య = ఎవనికి, సంభవః = పుట్టుక  
కలదో వానిపేరు.

చుడ్డాలః (పా) చాడ్డాలః॥ పు॥ ౧-బ్రాహ్మ  
ణ్యామ్ = బ్రాహ్మణస్త్రీయందు, వృషలేన =  
శూద్రునిచేత, యః జనితః = పుట్టింపఁబడినవాని  
పేరు, చోడాల.

కారుః-శిల్పీ॥ ౯, పు॥ ౨-కంసాలివానికిని,  
సాలెవానికిని, మంగలివానికిని, చాకలివాని  
కిని, ముచ్చివానికిని పేర్లు, An artisan,  
శిల్పి.

శ్రేణిః॥ పు॥ ౧-సజాతీయులయిన శిల్పుల  
సంఘముపేరు, A guild or company of  
artisans, శ్రేణి.

కులికః (పా) కులకః - కులశ్రేష్ఠీ॥ ౧౦, పు॥  
౨-శిల్పికులములోఁ బ్రధానమైన వానిపేర్లు,  
The chief of a guild; An artist of  
high birth, శ్రేణి.

మాలాకారః-మాలికః॥ పు॥ ౨-పువ్వులు  
గట్టి యమ్మువాని పేర్లు, A florist, క్షౌర  
వేచనేవాలా.

కుమ్భకారః కులా  
ల (స్యాత్)

కుమ్భకారః - కులాలః॥ పు॥ ౨ - కవ  
వానిపేళ్లు, A potter, క్రూడార.

పలగణ్డ (స్తు) లేప  
కః॥ ౬౯౩॥

పలగణ్డః - లేపకః॥ పు॥ ౨ - సున్నపు  
చేయువానిపేళ్లు, A bricklayer or plas  
ter, రాజు.

తన్తువాయః కువిన్ద  
(స్యాత్)

తన్తువాయః-కువిన్దః॥ పు॥ ౨ - సాలె  
పేళ్లు, A weaver, క్రూడార.

తున్నవాయ (స్తు)  
సాచికః॥

తున్నవాయః - సాచికః॥ పు॥ ౨ - చి  
వానిపేళ్లు, కుట్టపువాడ, A tailor, దర్జీ

రక్తజీవ శ్చిత్ర  
కరః

రక్తజీవః-చిత్రకరః॥ పు॥ ౨ - చిత్త  
వ్రాయువానిపేళ్లు, A painter, చిత్రకార.

శస్త్రమార్జ్యోఽసి  
ధావకః॥ ౬౯౪॥

శస్త్రమార్జ్యః-అసిధావకః॥ పు॥ ౨-అయ  
ములు చికిలిచేయువానిపేళ్లు, An armoure  
A furbisher, శాశ్వనానెవాలా.

పాదూకృచ్ఛర్మ  
కార (స్యాత్)

పాదూకృత్-చర్మకారః॥ పు॥ ౨ - గొ  
గరవానిపేళ్లు, పాదరక్షలు కట్టువాడ  
A shoe-maker, చమార.

వ్యోకారో లోహ  
కారకః॥

వ్యోకారః-లోహకారకః॥ పు॥ ౨-కరవ  
వానిపేళ్లు, గనిలోని ఇనుముదెచ్చి శుద్ధలో  
ముసేయు గోసలాదిదేశ ప్రసిద్ధలోహకారజా  
పేరు, An iron-smith.

నాడిన్ధమస్వర్ణకా  
రః కలాదో రుక్మకా  
రకే॥ ౬౯౫॥

నాడిన్ధమః-స్వర్ణకారః-కలాదః - రుక్మ  
రకః॥ పు॥ ౪ - అగసాలెవానిపేళ్లు, A gold  
smith, క్రూడార.

(స్యా) చాఘ్నికః

శాఘ్నికః-కామ్యవికః॥ పు॥ ౨-శంఖముచే



కామ్బువికః

కడియాలు మొదలైనవి చేసి యమ్మువానిపేళ్లు,  
A shell-cutter.శౌల్బికస్తామ్ర కుట్ట  
కః।శౌల్బికః-తామ్రకుట్టకః॥ పు॥ ౨-రాగిపని  
చేయువానిపేళ్లు, A copper-smith, శ్రావ్య.తతూ (తు) వర్ధకి  
స్వప్తా రథకారశ్చ  
కాపతత్॥ ౬౯౬॥తతూ॥ న్॥ వర్ధకిః-త్వప్తా॥ ఋ॥ రథకారః-  
కాపతత్॥ ష్, పు॥ ౫-వడ్లవాని పేళ్లు,  
A carpenter, ఇడకే.(గ్రామాధీనో) గ్రా  
మతక్షఃగ్రామతక్షః॥ పు॥ ౧-గ్రామాధీనః=గ్రామ  
మునకు నధీనుడయిన కాణాచివడ్లవానిపేరు,  
A carpenter working for the village,  
ఇడకే.కౌటతక్షో (౭నధీ  
నకః)।కౌటతక్షః॥ పు॥ ౧-అనధీనకః=ఒకరికి నధీ  
నుడు గాక కూలికి పనిచేయు వడ్లవాని పేళ్లు,  
An independent carpenter, ఇవతంత్ర ఇడకే.క్షురీ ముణ్డీ దివా  
త్రి నాపితాన్తా వసా  
యినః॥ ౬౯౭॥క్షురీ॥ న్॥ ముణ్డీ॥ న్॥ దివాక్తీర్తిః-నాపితః-  
అన్తావసాయీ॥ ష్, పు॥ ౫-మంగలివానిపేళ్లు,  
A barber, నాకే.నిర్ణేజక (స్నాన్య)  
ద్రజకఃనిర్ణేజకః-రజకః॥ పు॥ ౨-చాకలివానిపేళ్లు,  
Washerman, బోబి.శౌణ్డికోమణ్డహర  
కః।శౌణ్డికః-మణ్డహరకః॥ పు॥ ౨-కల్లమ్ము  
వానిపేళ్లు, A distiller and seller of  
spirituous liquors, A vintner, ఇడార.జాబాల (స్నాన్య)  
దజాజీవీజాబాలః-అజాజీవీ॥ ష్॥ (పా) అజాజీవః॥  
పు॥ ౨-మేకలను గాచువానిపేళ్లు, A goat-  
herd, ఇరబాడ.

దేవాజీవ (స్) దే

దేవాజీవః (పా) దేవాజీవీ॥ ష్॥ దేవలః॥

వలః||

౬౯౮||

(స్యా) న్మాయాశా  
మృగీ

మాయాకార (స్తు)  
ప్రాతిహరకః|

శైలాలిన (స్తు) శై  
లూషా జాయాజీవాః  
కృశాశ్వినః|| ౬౯౯||  
భరతా (ఇత్యపి) నటాః

చారణా (స్తు) కు  
శీలవాః|

మార్దజ్జికా మారజి  
కాః

పాణివాదా (స్తు)  
పాణిఘాః|| ౭౦౦||

వేణుధ్వాః (స్య)  
వైణవికా

వీణావాదా (స్తు)

పు|| ౨-కూలిః! దేవరను పూజించువాని పేళ్లు,  
ఘృజారి

మాయా-శామ్భరీ|| నీ|| ౨-ఇంద్రజాలము  
మొదలయిన మాయ పేళ్లు, Jugglery,  
జాడూగరీ.

మాయాకారః (మాయావీ - మాయీ) -  
ప్రాతిహరకః (పా) ప్రతిహరికః (పా) ప్రతిహ-  
రకః|| పు|| ౨ - మాయచేయువాని పేళ్లు,  
A juggler, జాడూగర.

శైలాలీ|| న్|| శైలూషః - జాయాజీవః -  
కృశాశ్వీ|| ౬|| భరతః-నటః|| పు|| ౬ - నట్టువ  
వాని పేళ్లు, Dancers and tumblers, నట.

చారణః-కుశీలవః|| పు|| ౨-దిక్కులయందు  
సంచరించు బట్టువానికిగాని నట్టువవానికి  
గాని పేళ్లు, A wandering actor or  
singer, చారణ.

మార్దజ్జికః - మారజికః|| పు|| ౨ - మద్దెల  
గొట్టువాని పేళ్లు, A drummer, తవలా  
వజానేవాలా.

పాణివాదః - పాణిఘః|| పు|| ౨ - చేతుల  
తాళము గొట్టువాని పేళ్లు, Those who clap  
their hands to keep time in music.

వేణుధ్వాః|| అ|| వైణవికః|| పు|| ౨-పిల్లన  
గ్రోవి నూడువారి పేళ్లు, Players on the  
flute, వాణ్సురీవాలా.

వీణావాదః-వైణికః|| పు|| ౨-వీణవాయిండు

నైణికాః।

వారి పేళ్లు, Players on the lute; Lutanists.

జీవాన్తకశ్యామని  
నో

జీవాన్తః - శాకనికః॥ పు॥ ౨ - పక్షుల  
వేటాడువాని పేళ్లు, A fowler; A bird  
catcher, వహేలియా.

(ద్యా) వాగురిక  
జాలికా॥ ౨౦౧॥

వాగురికః-జాలికః॥ పు॥ ౨-వలవేటకాని  
పేళ్లు, A hunter using nets, వహేలియా.

నైతంసికః కాటిక  
(శ్చ) మాంసిక (శ్చ) స  
మంత్రయమ్।

నైతంసికః-కాటికః-మాంసికః॥ పు॥ ౩ -  
మాంసము విక్రయించువాని పేళ్లు, A vender  
of fleshmeat, క్షాతిక.

భృతకో భృతిభు  
కర్మకరో నైతనిక  
(శ్చ) సః॥ ౨౦౨॥

భృతకః-భృతిభుక్॥ జ్ఞ॥ కర్మకరః-నైత  
నికః॥ పు॥ ౨-కూలివాని పేళ్లు, A hireling,  
labourer, క్షుణి.

వార్తావహో నైవ  
ధికో

వార్తావహః - నైవధికః॥ పు॥ ౨ - కావడి  
మోయువాని పేళ్లు, A chandler; A carrier  
of loads on a pole, క్షుణి.

భారవాహస్తుభా  
రికః।

భారవాహః - భారికః॥ పు॥ ౨ - మోపు  
మోయువాని పేళ్లు, A porter, క్షుణి.

వివర్జః పామరో  
నీచః ప్రాకృత (శ్చ)  
పుథజ్జనః॥ ౨౦౩॥  
నిస్తీనో అపశదోజా  
ల్యః క్షుల్లక శ్చేతర  
(శ్చ) సః।

వివర్జః - పామరః - నీచః - ప్రాకృతః - పుథ  
జ్జనః - నిస్తీనః - అపశదః (పా) అపశదః - జాల్యః -  
క్షుల్లకః (పా) క్షుల్లకః - ఇతరః॥ పు॥ ౧౦ -  
అల్పుని పేళ్లు, A low man following a  
degrading profession, అల్ప.

భృత్యేదాసేరదా  
సేయదాసగోప్యకచే

భృత్యః - దాసేరః - దాసేయః - దాసః -  
గోప్యకః - చేటకః - సయోజ్యః - కింకరః - ప్రేష్యః

ట కాః॥ ౭౦౪॥ నియో  
జ్యకింకర ప్రేమ్య భజి  
వ్యపరిచార కాః॥

పరాచిత పరిష్కంధ  
పర జాత పరై ధితాః॥  
౨౦౫॥

మంద మంద పరిమృ  
జ ఆలస్యః శీతకోఽ  
లసో ఽనుష్ఠః॥

దక్షే (తు) చతుర  
పేశల పటవ స్సూక్ష్మ  
న (ఉష్ణశ్చ)॥ ౨౦౬॥

చణ్డాల ప్లవ మా  
తద్గ దివాక్తిరి జనంగ  
మాః॥ నిపాద శ్వప  
చా వస్తే వాసి చా  
ణ్డాల పుల్కసాః॥

౨౦౭॥

(భేదాః) కిరాత  
శబర పులిద్దా (మైచ్చ  
జాతయః)॥

వ్యాధో మృగవ  
ధాజీవో మృగయుక్త  
భక (శ్చనః)॥ ౨౦౮॥

(పా) ప్రేమ్యః - భుజిమ్యః - పరిచారకః॥  
౧౧-బంటుపేళ్లు, చాకిరివాడు, A serv  
or slave, సోదా.

పరాచితః-పరిష్కంధః-పర జాతః-పరై ధి  
పు॥ ౪ - పెంపుడుబంటు పేళ్లు, A foste  
slave, బ్రాహ్మణ.

మందః - తుందపరిమృజః - ఆలస్యః - శీత  
అలసః - అనుష్ఠః॥ పు॥ ౬ - అలసుని పే  
A lazyman, బ్రాహ్మణ.

దక్షః-చతురః-పేశలః-పటవః-సూక్ష్మ  
ఉష్ణః॥ పు॥ ౬-నేర్పరి పేళ్లు, A dexter  
person, డక్ష.

చణ్డాలః-ప్లవః-మాతద్గజః-దివాక్తిరి - ౭  
గమః - నిపాదః - శ్వపచః - అస్తేవానీ॥  
చాణ్డాలః-పుల్కసః॥ పు॥ ౧౦-మాలవానిపే  
A man of the lowest and most d  
pised of the mixed castes, చాణ్డాల.

కిరాతః॥ పు॥ ౧ - నెమిలిపింఛము వె  
లైనవి కట్టుకొనువాండ్రు పేరు. శబరః॥  
౧-ఆకులుగట్టుకొనువాండ్రు పేరు. పులిద్దః॥  
౧-తమభాషయే కాని యొకరిభాష నెఱు  
వాండ్రు పేరు. ఈ ౩ ను, భేదాః = చండ  
భేదములయిన, మైచ్చజాతయః = మై  
జాతులు, Barbarians, కిరాత.

వ్యాధః-మృగపెధాజీవః-మృగయుః-౬  
కః॥ పు॥ ౪ - బోయవానిపేళ్లు, A hunt  
A deer-killer, శికారి.

కౌలేయక స్సార  
మేయః కర్కురో మృ  
గదంశకః। శునకో భ  
షకశ్చాస్త్వ (స్యాత్)

అలర్క (స్తు స  
యోగితః)॥ ౨౦౯॥

(శ్వా) విశ్వకర్మ  
(ర్మ) గయాకుశలః)

సరమా శునీ ।

విట్చర (మృకరొ  
గ్రామ్యో)

బర్కర (స్త్రీపూజః  
పశుః)॥ ౭౧౦॥

ఆచోదనం మృగ  
వ్యం (స్యా) దాఖేటో  
మృగయా (స్త్రియా  
మ్) ।

(దక్షిణాదు నుండి  
యోగా) దక్షిణాదు  
రజ్జుకః)॥ 200॥

కా'లేయకః-సారమేయః-కుక్కురః-మృగ  
దంశకః-శునకః-భషకః-శ్వా॥ ౧౯ ॥ ౭-కుక్కు  
పేష్టు, A dog, కుక్క.

అలర్క్.ః॥ పు॥ ౧ - సయోగితః = భౌషధ  
 ప్రయోగమువలన పెట్టిపట్టిన కుక్క-పేరు,  
 A mad dog, पागल कच्चा.

విశ్వకర్మః॥ పు' ౧-మృగయాకుశలః =  
వేటయందు నేర్పుగల, శ్వా = కుక్కపేల్లు,  
A hound, శిక్కిరి క్కా.

సరమా-శునీ॥ నీ॥ ౨ - అడుక్కుపేళ్లు,  
A bitch, కత్తి.

విట్చరః॥ పు॥ ౧ - గ్రమ్మః సూకరః =  
 ఊరబండిపేరు, A village hog, गाँव का  
 खर.

బర్కరః॥ పు॥ ౧-తరుణః = ప్రాయపువయ  
స్సుగల, పశుః = పశుమాత్రమునకు పేరు,  
Any young animal, पशु.

ఆచార్యుడనమ్ - మృగవ్యమ్॥ న॥ ఆఖేటః॥  
పు॥ మృగయా॥ నీ॥ ర-వేటపెళ్లు, Chase;  
hunting, शिकार.

దక్షిణేశ్వరమ్॥ ౧, పు॥ ౧-లుబ్ధయోగాత్ =  
వేటకాని జాణము తగులుచులన, దక్షి  
ణారుః = కుడిదిక్కున గాయముగల, కురజ్జకః =  
మృగము పేరు, A deer wounded on its  
right side, దాక్షిణ్యోర ఘాయల హరిణ.

చోరై కాగారిక స్తే  
నదన్య తస్కర మో  
ష కాః | ప్రతిరోధిపరా  
స్కన్ది పాటచ్చర మలి  
ముచాః || ౭౧౨ ||

చారికా స్తైన్య చా  
ర్యే (చ) స్తేయం

లోప్త్రం (తుతద్ధ  
నమ్) |

వితంస (స్తాపకర  
ణం బద్ధనే మృగపక్షి  
ణామ్) || ౭౧౩ ||

ఉన్మాథః కూట  
యస్త్రం (స్యా)

ద్వాగురా మృగ  
బద్ధనీ |

శుల్బం వరాటకః  
(స్త్రీతు) రజ్జ (స్త్రీ  
పు) వటిగుణః || ౭౧౪ ||

ఉద్ధాటనం ఘటి  
యస్త్రం (సలిలోద్వా  
హనం ప్రహే) |

చోరః (పా) చారిః-వికాగారికః-స్తే  
దన్యః-తస్కరః-మోషకః-ప్రతిరోధీ||  
పరాస్కన్ది|| నీ || పాటచ్చరః-మలిముచః||  
౧౦-దొంగపేళ్లు, A thief or robber, చ

చారికా||నీ|| స్తైన్యమ్-చార్యమ్-స్తేయః  
న || ర-దొంగతనముపేళ్లు, Theft.

లోప్త్రమ్|| న || ౧-తద్ధనమ్=దొంగిలించు  
సాముపేరు, Booty, చారి కా ఖన.

వితంసః (పా) వీతంసః|| మ్|| ౧-మృగప  
క్షామ్=మృగములను పక్షులను, బద్ధనే=ప  
టయందు, ఉపకరణమ్=సాధనమైన యుధ  
మొదలైనవానిపేరు, A net, chain,  
cage, జాడ.

ఉన్మాథః|| పు|| కూటయస్త్రమ్|| న || ౨  
బోనుపేళ్లు, గాలమని కొండలు, A sna  
or trap, జాడ.

ద్వాగురా - మృగబద్ధనీ|| నీ || ౨-మృగః  
లనుబట్టు వలపేళ్లు, A net, జాడ.

శుల్బమ్|| న || వరాటకః|| ప్న || రజ్జః||  
వటి|| త్రి || గుణః|| పు || ౫ - త్రాడు పేళ్లు  
A cord, rope, or string. రజ్జీ.

ఉద్ధాటనమ్-ఘటియస్త్రమ్|| న || ఈ ౨ న  
ప్రహేః = నూతివలన, సలిలోద్వాహనమ్  
నీళ్లెత్తు రాట్నము పేళ్లు, A contrivance  
for raising water.

(పుంసి) వేమా వాయదణ్ణః	వేమా॥ న్, పు॥ (పా) న॥ వాయదణ్ణః॥ పు॥ ౨ - కొకలునేయు తాచుపలక పేళ్లు, A loom, కళాశా.
నూత్త్రాణి (నరి) తస్తవః॥ ౭౧౬॥	నూత్త్రమ్॥ న॥ తస్తవః॥ పు॥ ౨-నూలుపేళ్లు, Thread, శ్లా.
వాణిః పూత్యతిః (స్త్రీయాం తుల్యే)	వాణిః - పూత్యతిః॥ స్త్రీః ౨ - నేయుట పేళ్లు, Weaving, త్తాశా.
పుస్తం (తేప్యాదికర్మణి)॥	పుస్తమ్॥ న॥ ౧-తేప్యాదికర్మణి = లెప్పపు పని మొదలంపన దాని పేరు, Plastering modelling.
పాశ్చాలికాపుత్రికా (స్యాద్వస్త్ర దంతాదిభిః కృతా)॥ ౭౧౭॥	పాశ్చాలికా-పుత్రికా॥ నీ॥ ౨-వస్త్రదంతా దిభిః = సస్త్రదంతాకాపాదులచేత, కృతా = చేయబడిన బొమ్మపేళ్లు, A doll or puppet, త్రికా.
పిటకః పేటకః	పిటకః - పేటకః॥ పు॥ ౨ - బుట్ట పేళ్లు, A basket, త్తాశా.
పేటామః (౭౭)	పేటా (పా) పేటా - మజ్జిమా॥ నీ॥ ౨ - మందసముపేళ్లు, A box, త్తాశా. ఈ ౪ ను పర్యాయములని కొందఱు.
విహ్గకా భారయస్త్రి	విహ్గకా (పా) విహ్గమా - భారయస్త్రిః॥ నీ॥ ౨-కావడిబద్దపేళ్లు, A pole for carry- ing burdens, త్తాశా.
(స్త్రీదాలమ్మి)శిక్యం కాచో (౭౭)	శిక్యమ్॥ న॥ కాచః॥ పు॥ ౨-స్త్రీదాలమ్మి = ఆ కావడిబద్దయందు స్త్రీలడి యుట్టిపేళ్లు, its slings, త్తాశా.
పాదుకా॥ ౭౧౭॥ పాదూదపానన్ (స్త్రీ)	పాదుకా - పాదూః - ఉపానన్॥ హ్, నీ॥ ౩-పాదూపేళ్లు, A shoe, త్తాశా.

(సైవా) ను ప దీ  
నాఁ (పదాయతా):

అనుపదీనా॥ నీ॥ ౧-అపదాయతా = కా  
కొద్దిదైన, సైవ = ఆ చెప్పవేరు, A bo  
जूता.

నధీ) నధీ) వరత్రా

నధీ)-నధీ)-వరత్రా॥ నీ॥ 3-నాదుపే  
A thong, చమకేకీ పట్టి, తసమా.

(స్వాదశ్వాదేస్తాడ  
నీ) కశా॥ 2౧౮॥

కశా॥ నీ॥ ౧ - అశ్వాదే = గుట్టుము మె  
లయినవానిని, తాడనీ = కొట్టు చుకుపే  
A whip, చాతుక.

చాణ్డాలికా (తు)  
కణ్డోలవీణా చణ్డాల  
వల్లకీ!

చాణ్డాలికా - కణ్డోలవీణా (పా) కటా  
వీణా-చణ్డాలవల్లకీ॥ నీ॥ 3 - మాలవాని నీ  
పేళ్లు, A vulgar lute, వీణా విశేష.

నారాచీ (స్వా) దే  
షణికా

నారాచీ-షషణికా॥ నీ॥ ౨-త్రాసు పేళ్లు  
Goldsmith's scales, నారాచీ, సునార  
కాటా.

శాణ (స్తు) నిక  
మః కమః॥ 2౧౯॥

శాణః - నికమః - కమః॥ పు॥ 3 - అరగ  
పేళ్లు, సానయు, A touchstone, కసోటి

వ్రశ్చనః పత్తి)  
పరశు

వ్రశ్చనః-పత్తి)పరశుః॥ పు॥ ౨ - చిట్టె  
పేళ్లు, A small saw, కరోతీ.

రషికా తూలికా (స  
మే)।

రషికా - తూలికా॥ నీ॥ ౨ - చిట్టెరు  
ప్రాయ కణిక పేళ్లు, A pencil or brush  
బ్రష్టికా.

తైజసావ ర్తనీ మూ  
మా

తైజసావ ర్తనీ-మూషా॥ నీ॥ ౨ - బంగార  
మొదలైనవి కరగను మూస పేళ్లు, A cru  
cible, మూషా.

భస్త్రా చర్మప్రసే  
వికా॥ 2౨౦॥

భస్త్రా-చర్మప్రసేకా॥ నీ॥ ౨ - కొలిమి  
పేళ్లు, Bellows, ఖోంఘీ.



అస్ఫోటనీ వేధనికా	అస్ఫోటనీ (పా) లాస్ఫోటనీ-వేధనికా॥ నీ॥ అ-రత్నాదులు తొలలువేయు పిడిసానపేళ్లు, A gimler, or auger.
కృపాణీ కర్తరీ రమే)।	కృపాణీ - కర్తరీ॥ నీ॥ ౨ - కత్తెర పేళ్లు, Scissors, క్షిచి.
వృక్షాదనో వృక్ష కీడి	వృక్షాదనః - వృక్షభేదీ॥ న్. పు॥ ౨ - మూతుల నఱకు గొడ్డలి, కత్తి, ఉలి మొద లై ననానిపేళ్లు, A hatchet; A chisel.
టక్కుః పాపాణ రారణః॥ ౭౨౦॥	టక్కుః-పాపాణదారణః॥ పు॥ ౨-రాయి నఱకెడు ఉలి పేళ్లు, A stone-cutter's chisel, టింకా.
క్రశచో (౭స్త్రీ) 'రపత్రిం	క్రశచః॥ పు॥ కరపత్రిమ్॥ న॥ ౨-అంపము పేళ్లు, A saw, కరౌతా.
(స్యా) దారాచర్మ కీడినీ।	ఆరా - చర్మభేదినీ॥ నీ॥ ౨ - ఆరెపేళ్లు, ఇచట 'క్రశచః కరపత్రిం' స్యా దారాచర్మ ప్రభేదికా' అనియు, బాశము గలదు, A shoe maker's knife, ఆరా.
సూర్యః స్థూణా౭ కుః ప్రతిమా	సూర్యః (పా) సూర్య - స్థూణా - అయః ప్రతిమా॥ నీ॥ ౩ - దాగలిపేళ్లు, ఇనుప ప్రతి మము, An anvil; an image of iron, నిబాణ్.
శిల్పం (కర్మకలాది 'మ్)॥ ౭౨౨॥	కలాదికమ్ = పాత్యాయనుడు చెప్పిన వృత్తిగీతాది బాహ్యక్రియలు ౭ర ను, ఆలిం గనఁ చుంబనాద్యాంతరక్రియలు ౭ర ను కళ అనఁబడును. అవి మొదలైన కర్మ అనఁగా స్వర్గకాదిక్రియలును, శిల్పమ్॥ న॥ శిల్పమనం బును, An art.

ప్రతిమానం ప్రతి  
బిమ్బం ప్రతిమా ప్రతి  
యాతనా ప్రతిచ్ఛాయా  
యా! ప్రతికృతి రర్పా  
(పుంసి) ప్రతినిధి

రుపమోపమానం  
(స్యాత్)॥ 2౨౩॥

(వాచ్యలిక్ష్ణా)స్సమ  
స్తుల్య స్సదృశ్ సదృ  
శస్సదృక్ । సాధారణ  
స్సమాన (శ్చ)

(స్మృత త్తరపదే త్య  
మి)॥ 2౨౪॥ నిభసం  
కాశ నీకాశ ప్రతీకా  
శోపమాదయః।

కర్మణ్యా (తు) వి  
ధాభృత్యా భృతయో  
భర్త వేతనమ్॥ 2౨౫॥  
భరణ్యం భరణం మూ  
ల్యం నిర్వేశః పణ  
(ఇత్యపి) ।

సురా హలిప్రియా  
హాలా పరిస్పర్శరుణా

ప్రతిమానమ్-ప్రతిబిమ్బమ్॥ న॥ ప్రతిః  
ప్రతియాతనా - ప్రతిచ్ఛాయా - ప్రతికృ  
తి రర్పా॥ నీ॥ ప్రతినిధిః॥ పు॥ ౨ - విష్ణుపు  
లయినవారి మూర్తులకు సమముగా శిలా  
చేతఁ జేసిన ప్రతిమ పేళ్లు, An imag  
statue or picture, प्रतिमा.

ఉపమా॥ నీ॥ ఉపమానమ్॥ న॥ ౨  
పోల్సుఁబడు వస్తువులకును సరిపోల్చుట  
పేళ్లు, Resemblance, उपमा.

సమః-తుల్యః-సదృశః-సదృశః - సద  
శ్॥ సాధారణః-సమానః॥ 2-సమానవ  
పేళ్లు, ఇవి విశేష్యములయొక్క లింగము?  
Like, similar, समान.

నిభః - సంకాశః-నీకాశః-ప్రతీకాశః  
ఉపమా॥ నీ॥ ౫ - ఆదిశబ్దముచే, కల్ప-భ  
రూప శబ్దములును, అమి = ఈ ౨  
ఉత్తరపదేస్యః=సమానమునందు తుదక  
లయి సమానవస్తువుపేళ్లువును. ఉద  
ాముః-చంద్రనిభః-బ్రహ్మసంకాశా -  
కాశమ్-సూర్యప్రతీకాశః మొదలయినవి

కర్మణ్యా-విధా-భృత్యా-భృతీ  
భర్త॥ న్॥ వేతనమ్-భరణ్యమ్-భరణ  
మూల్యమ్॥ న॥ నిర్వేశః - పణః॥ పు॥ ౫  
కూలిపేళ్లు, Wages or hire, मज्जकर्म.

సురా-హలిప్రియా-హాలా - పరిస్పర్శ  
నరుణాత్మజా - గంధోత్తమా - ప్రసన్నా -

స్థా|| 291|| గంధోత్త  
సూప్రసన్నేరా కాద  
స్వర్యః పరిస్థుతా |  
స దిరాకశ్యమద్యే  
చా)

(ప్ర) నదంశ (స్థ  
గంధోత్త|| 292||

శుద్ధాపానం మద  
సానం

మధురామధు  
క్రమాః |

మధ్వారానా మా  
ధ్వారా మధు మార్ద్య  
క (మద్యయోః)||  
293||

స్థా రేయమానవశ్చీ  
ధు

శ్చేద్యో జగల (స్థ  
22

కాదమ్బరీ - పరిస్థుతా - మదిరా|| స్థీ|| కశ్యమ్ -  
మద్యమ్|| న|| ౧3 - కల్లుపేష్ట, Spirituous  
liquor, मद्य; शराव.

అనదంశః (పా) ఉపదంశః|| పు|| ౧ - మద్య  
పానము సేయునపుడు నంజుకొను మాంసము  
మొదలయినదాని పేరు, భోజనమునందు నంజు  
ఉపదంశయ మొదలయినదియు, A relish;  
A condiment.

శుద్ధా|| స్థీ|| పానమ్ - మదస్థానమ్|| న|| 3 -  
కల్లుద్రాగునింటిపేష్ట, A tavern, शरावखाना.

మధువారః - మధుక్రమః|| పు|| ౨ - పెక్కు  
మాల్లు కల్లుద్రాగు వదనపేష్ట, Tippling.  
मद्य लेना

మధ్వారానః - మాధవకః|| పు|| మధు|| న||  
3 - ఇష్టపువ్వుల కల్లుపేష్ట, మార్ద్యకమ్|| న||  
౧ - ద్రాక్షపండ్ల కల్లుపేరు ఇచట మార్ద్యక  
మను పాతమున నాలుగును ఇష్టపువ్వుల కల్లు  
పేష్ట, Spirit distilled from the blos  
soms of bassialatifolia, विविध शराव.

స్థా రేయమ్|| న|| ౧ - ఆరెపువ్వు బెల్లము  
కడుగునీళ్లచేత జేసిన కల్లు. ఆననః|| పు  
౧ - పక్వముగాని చెఱకురసమున జేసిన కల్లు  
శీధుః|| పు|| ౧ - పక్వమయిన చెఱకురసమున  
జేసిన కల్లు, Rum, आसव.

మేదకః - జగలః|| పు|| ౨ - మద్యము సేయ

మా) ।

సంధానం (స్వా)  
దభిషవః

కీర్ణం (పుంసిత)  
సగ్నహూః॥ 2. ౨౯॥

కారోత్తర స్ఫురా  
మడ్డా

మాపానం పానగో  
ష్ఠికా॥

చషకో (2. స్త్రీ)  
పానపాత్రం సరకో  
(2వ్య) నుతర్వాణమ్॥  
230॥

ధూర్తోఽక్షదేవీకిత  
వోఽక్షధూర్తో ద్యౌ  
తకృ(త్సమాః)।  
(స్వ)

ర్లగ్నకాః ప్రతిభువః

టకు నానాద్రవ్యములు గూర్చిన ముద్దతో

సంధానమ్॥ న॥ అభిషవః॥ పు॥ ౨ -  
సేయుట పేళ్లు, Distillation, శ్రుతాచ.

కీర్ణమ్॥ న॥ సగ్నహూః (పా) సగ్నః  
పు॥ ౨ - మద్యము సేయు మొలక పేళ్లు, స  
ద్రవ్యకృత సురాబీజము, Ferment, శా

కారోత్తరః॥ పు॥ సురామడ్డామ్॥ న॥  
కల్లు తేట పేళ్లు, Yeast, froth, జాగ.

ఆపానమ్॥ న॥ పానగోష్ఠికా॥ నీ॥ అనే  
కూడి మద్యపానము సేయు చోటి పే  
A place where people drink toget  
శరబ్బానా.

చషకః॥ ప్న॥ పానపాత్రమ్॥ న॥ సర  
(ఇది అపిశబ్దముచేత) ప్న॥ అనుతర్వాణమ్॥  
౪ - కల్లుద్రాగు గిన్నె పేళ్లు, A drink  
vessel, శ్రుజీ. సరకానుతర్వాణశబ్దములు.  
మద్యము వడ్డించు పేళ్లని కొందఱు, Dis  
tribution of liquor.

ధూర్తః - అక్షదేవీ॥ నీ॥ కిత్తవః - ౧  
ధూర్తః - ద్యౌతకృత్॥ త్, పు॥ ౫ - ౩  
మాడువాని పేళ్లు, A gamester, శ్రుతాచా

లగ్నకః - ప్రతిభుః॥ పు॥ ౨ - పూట  
వాని పేళ్లు, Surety, జమానత.

సభికాద్యూతకార  
గా|| 23౧|| సభికః - ద్యూతకారకః|| పు|| ౨ - జూద  
మాడించువాని పేర్లు, Keeper of a gaming  
house.

ద్యూతో (2స్త్రి  
మా) మత్వతీ కైత  
పణ (ఇత్యపి)| ద్యూతః|| ప్న|| అత్వతీ|| నీ|| కైతవమ్|| న||  
పణః|| పు|| ౪ - జూదము పేర్లు, Gaming,  
క్రూర.

పహో (2క్షేప్తు)  
ప్రహో పణః-స్లహః|| పు|| ౨-అక్షేప్తు = జూదముల  
యందలి, పణః = పందెముపేరు, A stake,  
wager, ధోర.

2కా (స్త్రి) దేవ  
గా పాశకా (శ్చతే)|| అక్షః-దేవనః (పా) దేవకః-పాశకః|| పు||  
23౨|| 3-పాచికల పేర్లు, Dice, గాణా.

పరిణాయ (స్త్రి శారీ  
శాం సమన్తాన్నయనే) పరిణాయః|| పు|| ౧ - శారీణామ్ = సారెల  
యొక్క, సమన్తాన్ = అంతట, నయనే = నడు  
పుటయందు వర్తించును, Moving a piece  
at play.

(2స్త్రి హా) అ  
ప్రాపదం శారిఫలం అప్రాపదమ్ - శారిఫలమ్|| ప్న|| ౨ - జూద  
మాడు పలక పేర్లు, A checkered board  
or cloth, క్షిప్తా.

ప్రణిద్యూతం సమా  
హ్వయః|| 233|| ప్రణిద్యూతమ్|| న|| సమాహ్వయః|| పు||  
౨ - కోడిపందెము మొదలయినదాని పేర్లు,  
A match of cocks &c.

మూ|| ఉక్తా భూరి ప్రయోగత్వా దేవస్మి న్యేఒత్ర యాగికాః  
తాచ్ఛర్య దస్యతో వృత్తా స్తూహ్యో లిజ్జాన్తరేఒపితే|| ౨౩౪  
టీక, అక్త = ఈ శూద్రవర్ణయందు, యాగికాః = యాగికము  
జైన, దేవ = ఏమాలాగాని సూక్ష్మక ప్రణవితాదిశబ్దములు, భూరి  
ప్రయోగత్వాత్ = ప్రయోగింపబడునట్లుమువలన, నీకస్మిన్ = ఒక

పుంలింగమునందు, ఉక్తాః = చెప్పబడినవో, తే = ఆ శబ్ద  
తాదర్శ్యాత్ = ఆయా ధర్మములు గలుగుటవలన, అన్యతః  
లింగాదులయందు, వృత్తాస్సస్థః = వర్తించుచున్నవై, లిక్తిస్థైః  
స్త్రీలింగ సపుంసకలింగముల యందును వర్తించుచున్నవి  
ఊహ్యః = తెలియఁదగినవి.

యాగికములయి జాతివాచకములైన కంభకారాది శక్తి  
శూద్రాదిశబ్దములవలె పుంలింగ స్త్రీలింగముల యందును వర్త-  
చున్నవని భావము. ఉదాహరణము :—మాలాకారః పు  
మాలాకారీ స్త్రీ-మాలాకారం బృహత్ ఇత్యాదులు.

ఇతి శూద్రవర్గః = శూద్రులతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసె

మూ॥ ఇత్యమరసింహకృతౌ నామలిఙ్గానుశాసనే

భూమ్యాదికాణ్డో ద్వితీయః సాఙ్గవీవ సమర్థితః॥

టీక. ఇతి = ఈ పూర్వోక్తమయిన, నామలింగానుశా-  
సనామలింగాను శాసన మనెడి, అమరసింహకృతౌ = అమరసిం-  
హగ్రంథమునందు, ద్వితీయః = రెండవదయిన, భూమ్యాదికాణ్డః =  
మొదలైన వానిని తెలియఁజెప్పు భాగము, సాఙ్గవీవ = సమ-  
గానే, సమర్థితః = సమర్థింపఁబడినది.

సటీకామరకోశము - ద్వితీయ కాండము

సంపూర్ణము.

శ్రీ రస్తు.

## అమరకోశము, సతీకము

తృతీయకాండము

గ్రంథకర్తయగు అమరసింహ కవిసాగ్రభాముడు చదువు  
చారికి విషయము సులభముగాఁ జెలియుట కీ సామాన్యకాండమున  
జెప్పగల వర్గలను నికర బూర్వకాండముల జెప్పబడిన వర్గలతో  
గల సంబంధమును జెలుపుచున్నాడు.

మూ॥ విశేష్యనిష్ఠై స్సంప్రీతై ర్నానైరవ్యయైరపి

లింగాదిసంగ్రహై ర్వరా స్సామాన్యే వర్గసంశ్రయాః॥ ౧

టీక. సామాన్యే = పూర్వకాండములకు సాధారణమైన యీ  
సామాన్యకాండమునందు, విశేష్యనిష్ఠై = పూర్వోక్త స్త్రీదారాది  
విశేష్యములకు లింగసంఘటన లింగాదులుగల పదములచేతను, సంప్రీతై =  
పరస్పరవిరుద్ధములైన కర్మపారాయణ పరస్పరప్రభృతిశబ్దముల  
చేతను, నానాన్యై = అనేకాన్యములుగల నాకాదిపదములచేతను, అవ్య  
యైరపి = అవివక్షితములైన అవ్యయపదములచేతను, లింగాదిసంగ్రహై =  
లింగసంగ్రహ నామసంగ్రహములచేతను, వర్గాః = విశేష్యనిష్ఠు  
సంకీర్ణ నానార్థ అవ్యయ లింగాదిసంగ్రహములను నైదువర్గములు,  
(ఉచ్యంతే = చెప్పబడుచున్నవి.) (తే = అవర్గలు) వర్గసంశ్రయాః =  
ప్రథమ ద్వితీయకాండవర్గలనే యాశ్రయించినవి. తఱుచుగా  
దమలో నవాంతరవర్గలు గలవియని కాని యర్థము.

ఈకాండమునందు విశేష్యనిఘ్నవర్గయందుఁ జెప్పఁ  
సుకృత్యాదులు పూర్వకాండములలోని స్వర్గాదులకు విశేషణఁ  
గను, సంకీర్ణవర్గయందుఁ జెప్పఁగల కర్మాదులు అస్వర్గ  
వ్యాపారములుగను, ఇట్లే యిందలి కడమవర్గలయందుఁ జెప్పఁ  
నాకాదిశబ్దములు వానికి వాచకాదులుగను నుండుట తెలియవచ్చు  
కావున నీకాండము సామాన్యకాండ మనిపించుకొనును. ౭  
పక్షము నానార్థవర్గయందు కాంతాదినర్థులును అన్యయవర్గ  
దన్యయవర్గ నానార్థవర్థులును నిట్లే లింగాదిసంగ్రహవర్గయందు  
వని తెలియవలయును.

ఈశాస్త్రమున “ప్రాయశో రూపభేదేన” అను సంగతి  
చేత తఱచుగా రూపభేదముచేత లింగ మెఱుంగఁదగినదియై  
నీవిశేష్య నిఘ్నవర్గయందు నట్టిసంకేతము లేదని చెప్పుచున్నాఁ

మూ॥ స్త్రీదారాద్యైర్యద్విశేష్యం యాదృశైః ప్రస్తుతం పదైః  
గుణద్రవ్యక్రియాశబ్దైః స్తథాన్యైః స్తస్యభేదకాః॥

టీక. యద్విశేష్యమ్ = ఏవిశేష్యమైనయర్థము, యాదృశ  
ఏలింగాదులుగల, స్త్రీదారాద్యైః పదైః = స్త్రీదార మొద  
స్త్రీలింగ పుల్లింగ నపుంసకలింగపదములచేతను, ప్రస్తుతమ్ =  
భింపఁబడునో, తస్య = ఆవిశేష్యమునకు, భేదకాః = విశేష  
లయిన, గుణద్రవ్యక్రియాశబ్దాః = గుణద్రవ్యక్రియావాచకశబ్దవ  
తథాన్యైః = ఆ విశేష్యలింగాదులు గలవియో యగును.

అనఁగా, విశేష్యము ఏలింగమై యారంభింపఁబడునో  
ద్రవ్యక్రియావాచకములయిన సుకృత్యాదివిశేషణములును ఆ  
ములు గలవే యగునని తాత్పర్యము. ప్రవీణాస్త్రీ - ప్ర  
దారాః - ప్రవీణం కళత్రమ్, అని గుణవాచక విశేషణముల  
ధనినీ స్త్రీ-ధనినో దారాః-ధని కళత్రమ్ అని ద్రవ్యవాచకవి  
ములకును, ఊమంకరా స్త్రీ - ఊమంకరా దారాః - ఊమం  
కళత్రం అని క్రియావాచకవిశేషణములకు నుదాహరణములు.



(క్షేమంకరోఽరిష్ట  
తాతి శ్శివతాతి శ్శివం  
గః)

క్షేమంకరః-అరిష్టతాతిః-శివతాతిః-శివం  
కరః॥ ౪-శుభమును జేయువాని పేర్లు. ఈయర్థ  
స్లోకము ప్రసిద్ధమని కొందఱు, Propitious,  
శుభకర.

సుకృతీ పుణ్యవా  
న్ శ్శివో

సుకృతీ॥ ౬॥ పుణ్యవాన్ ॥ ౩॥ ధన్యః॥ ౩-పుణ్య  
ముగలవాని పేర్లు, Well-fated, Fortunate.  
శుభకరీ.

మహేచ్ఛ (స్తు)  
మహాశయః॥ ౩॥

మహేచ్ఛః - మహాశయః॥ ౨-ఘనమైన  
మనస్సుగలవాని పేర్లు. విరివియైన మనస్సు  
గలవాడు, Magnanimous, మహాశయ.

హృదయాలుచ్చ  
హృదయో

హృదయాలుః - సుహృదయః॥ ౨-మంచి  
మనస్సుగలవాని పేర్లు, Good-hearted,  
శుభకర.

మహోత్సాహో  
మహోద్యమః॥

మహోత్సాహః - మహోద్యమః॥ ౨-దు  
ష్కర ప్రయోజనములయం దుద్యోగముగల  
వాని పేర్లు, Persevering; diligent; per-  
sistent, తాపశాలి.

ప్రవీణో నిపుణాభిజ్ఞ  
విజ్ఞ నిస్తాతశిక్షితాః॥  
౪॥ వైజ్ఞానికః కృత  
ముఖః కృతీ కుశల  
(ఇత్యపి)।

ప్రవీణః-నిపుణః - అభిజ్ఞః - విజ్ఞః - నిస్తా  
తః-శిక్షితః- నిస్తానికః (పా) విజ్ఞానికః-కృత  
ముఖః - కృతీ॥ ౩॥ కుశలః॥ ౧౦-శీర్షకపేర్లు,  
Skilful; conversant, కృశాల.

పూజ్యఃప్రతీత్య

పూజ్యః - ప్రతీత్యః॥ ౨ - పూజ్యుడు,  
Venerable, పూజ్య.

సాంశయిక స్సంశ  
యాపన్న మానసః॥

సాంశయికః - సంశయాపన్న మానసః॥  
౨ - సందేహించువాని పేర్లు, Irresolute,  
౩॥ సందేహ కరణే వాఙ్, సంశయించిన వస్తువుని  
కొందఱు, Uncertain; dubious.

దక్షిణీయో దక్షి  
ణార్హ (స్తత) దాక్షి  
ణ్య (ఇత్యపి)।

దక్షిణీయః - దక్షిణార్హః - దాక్షిణ్యః (దక్షిణ్యః॥ 3 - దక్షిణకు యోగ్యమయిన పేళ్లు, Meriting a fee or rewa  
దాక్షిణ్య కే లాభక.

(స్య) ర్వదాన్య  
స్థూల లక్షదానశౌణ్డ  
బహుప్ర దే॥ ౬॥

వదాన్యః (పా) వదన్యః - స్థూలల (పా) స్థూలలక్ష్యః - దానశౌణ్డః - బహుప్ర  
ర-మిగులనిచ్చునట్టివాని పేళ్లు, Munifice  
తదార దానీ.

జైవాతృక (స్సా) దాయుష్మా

జైవాతృకః - ఆయుష్మాన్॥ ౭॥ ౧-దీ  
యుష్మంతుని పేళ్లు, Long-lived, దీర్ఘాయు

నస్తర్వాణి (స్తు) శాస్త్రవిత్ ।

అస్తర్వాణిః - శాస్త్రవిత్॥ ౮॥ .  
శాస్త్రము నెఱింగినవాడు, Skilled  
sacred sciences- శాస్త్రజ్ఞ.

పరీక్షకః కారణికో

పరీక్షకః - కారణికో॥ ౯ - ప్రమాణము  
చేత నర్థమును నిశ్చయించువాని పేళ్లు,  
Investigating, పరీక్షక.

వరద (స్తు) సమ  
ర్థకః॥ ౧౦॥

వరదః - సమర్థకః॥ ౧-అడిగినవస్తువు  
నిచ్చు దేవతాదుల పేళ్లు, Granting  
prayer.

హర్షమాణో వికు  
ర్వాణః ప్రమనా హృ  
ష్టమానసః।

హర్షమాణః - వికుర్వాణః - ప్రమనా  
న్॥ హృష్టమానసః॥ ౧౧ - సంతోషముతో  
గూడిన మనస్సుగలవాని పేళ్లు, Joyfi  
cheerful, జేదా దిల.

దుర్మనా విమనా  
అస్తర్మనా (స్సా)

దుర్మనాః॥ ౧౨॥ విమనాః॥ ౧౩॥ అస్తర్  
మాః॥ ౧౪॥ ౩ - దుఃఖముతోఁగూడిన మనస  
గలవాని పేళ్లు, Sad; perplexed.

దుత్కఉన్మనాః॥౧॥	ఉత్కః - ఉన్మనాః॥ ౧॥ ౨-ప్రియమయిన వస్తువెప్పుడుదొరకునాయనిత్వరగలవానిపేళ్లు, Anxiously wishing for.
దక్షిణే సరలోగా రా	దక్షిణః - సరలః - ఉదారః॥ ౩ - కుటిలముగాక చక్కనైనమనస్సుగలవాని పేళ్లు, Sincere, candid, clear.
సుకలో (దాత్పు భోక్తరి)।	సుకలః॥ ౧-దాత్పుభోక్తరి = త్యాగభోగములు గలవానిపేరు, Liberal in giving and using.
తత్పరే ప్రసితా౭ సత్క	తత్పరః - ప్రసితః - ఆసక్తః॥ ౩-ఒక పదార్థమునందుఁ దగిలినమనస్సుగలవాని పేళ్లు, Attentive, Closely intent on.
విష్టాభోద్యుక్త ఉ త్సుకః॥	విష్టాభోద్యుక్తః - ఉత్సుకః॥ ౨-ఇష్టమైన ప్రయోజనమునం దుద్యోగము గలవానిపేరు, Zealously active, Anxiously striving for, उत्సృక్.
ప్రతీతే ప్రఖ్యత ఖ్యాత విత్తవిజ్ఞాతవిప్రు తాః।	ప్రతీతః - ప్రఖితః - ఖ్యాతః - విత్తః - విజ్ఞాతః - విప్రుతః॥ ౭ - ధనాదులచేఁ బ్రసిద్ధుఁడయినవాని పేళ్లు, Celebrated, famous, ప్రఖ్యాత.
(గుణైః ప్రతీతేషు) కృతలక్షణా ౭ సతత క్షుభా	కృతలక్షణః-అవతలక్షణః॥ ౨-గుణైః = త్యాగశౌర్యాదిగుణములచేత, ప్రతీతే=ప్రసిద్ధుఁడయినవానిపేళ్లు, Noted for good qualities, ప్రఖ్యాత.
ఇభ్య ఆభ్యో ధన	ఇభ్యః-ఆభ్యః-ధనః॥ ౧॥ ౩-ధనికునిపేళ్లు, Opulent, wealthy, ఖనీ.
స్వామీ (త్వీ) స్వ	స్వామీ॥ ౧॥ ఈశ్వరః - పతిః - ఈశితా॥

రఃపతిరీశితా| అధిభూ  
ర్నాయకో నేతా ప  
భుః పరివృథోఽధిపః||

౧౦||

అధికర్థి సమృద్ధ  
(స్వాత్థ)

కుటుంబ వ్యాపృత  
(స్తయః| స్వా) దభ్యా  
గారిక (స్తస్మి) న్ను పా  
ధి (శ్చ) పుమానయ  
మ్||

౧౨||

(వరాజ్ఞరూపోపేతో  
య) సింహసంహననో  
(హి సః)|

నిర్ధార్యః (కార్య  
కర్తాయ స్సమృద్ధ  
స్సత్త్విసమృదా)||

౧౩||

అవాచి మూకోఽ  
థ)

మనోజవసః (పితృ  
సన్నిభః)|

(సత్కృత్యాలంకృ  
తాం కన్యాం యోద

ఋ|| అదిభూః-నాయకః-నేతా|| ఋ|| ప్

పరివృథః - అధిపః|| ౧౦ - ఏలువాని

An owner or master, మార్గిక.

అధికర్థిః - సమృద్ధః (పా) సమృద్ధిః||

అధిక సంపద గలవానిపేళ్లు, Every  
happy, ఆమృత.

కుటుంబ వ్యాపృతః-అభ్యాగారికః-ఉపా

3-కుటుంబపోషణమునం దాసత్వము యు

వానిపేళ్లు, Attentive to support

family, ఆయాగారిక. ఉపాధిశబ్దము నిక

పుల్లింగము.

సింహసంహననః|| ౧-వరాజ్ఞరూపోపేతి

శ్రేష్ఠమయిన యంగముతోను రూపముగ

గూడుకొన్నవానిపేరు, Handsome a

well shaped, ఆమృత.

నిర్ధార్యః (పా) నిర్ధార్యః|| ౧ - స్

సమృదా=ఆపదలందును కలతనొందని

సంపదతో, సమృద్ధః = కూడుకొన్నవాడ

యః = ఎవడు, కార్యకర్తా = కార్యము

జేయునో, సః=వానిపేరు.

అవాక్ - మూకః|| ౨ - మూగవానిపేళ్లు

Dumb, మృక.

మనోజవసః (పా) మనోజవః-పితృసన్నిభ

౨ - తండ్రినిబోలినవాని పేళ్లు, Fatherl

ప్రభుత్వము.

కూకుడు|| ౧-యః=ఎవడు, సత్కృత్య

సత్కరించి, అలంకృతామ్=అలంకరింపఁబడిన

దాతిస) మాకుదః॥౧౪॥

లక్ష్మీవాన్ లక్ష్మ  
ణః శ్రీలః శ్రీమాన్

స్నిగ్ధ (స్తు) వత్స  
లః (స్య)

ద్వయాలుః కారు  
ణికః కృపాలుస్సరతః  
(సమాః)॥ ౧౫॥

స్వతంత్రః పాపత  
పైన్వీరీస్వచ్ఛస్తో నిర  
వగ్రహః॥

పరతస్త్రిః పరాధీనః  
పరవాన్నాథవా (సఖి)॥  
౧౬॥ అధీనో నిఘ్న ఆ  
యత్తోఽస్వచ్ఛస్తో  
గృహ్యతో (ఽప్యసా)॥

ఖిలపూ (స్సాస్య)  
ద్యహుకరో

దీప్తసూత్రశ్చిరక్

కన్యామ్ = కన్యకను, దదాతి = దానము చేయు  
చున్నాడో, సః = వానిపేరు, One who  
gives a girl in marriage, decorating  
her with ornaments, కన్యాదాతా.

లక్ష్మీవాన్॥ త్॥ లక్ష్మణః - (శ్రీ)లః (పా)  
స్థీలః - (శ్రీ)మాన్॥ త్॥ ౪ - సంపదగలవానిని  
బిడ్డిదముగలవానిని పేర్లు, Prosperous,  
happy, బ్రీమాన.

స్నిగ్ధః - వత్సలః॥ ౨ - స్నేహముగలవాని  
పేర్లు, Affectionate.

ద్వయాలుః - కారుణికః - కృపాలుః - సురతః  
(పా) సూరతః॥ ౪ - దయగలవాని పేర్లు,  
Compassionate, దయాళు.

స్వతంత్రః - అపావృతః - పైన్వీరీ॥ ౧॥ (పా)  
పైన్వీరీ - స్వచ్ఛస్తో - నిరవగ్రహః॥ ౧ - స్వతం  
త్రుని పేర్లు, Un-restrained, Indepen-  
dent, स्वतंत्र.

పరతస్త్రిః - పరాధీనః - పరవాన్॥ త్॥ నాథ  
వాన్॥ త్॥ ౪ - పరాధీనుని పేర్లు, Depen-  
dent, परतंत्र. అధీనః - నిఘ్నః - ఆయత్తోః -  
అస్వచ్ఛస్తో - గృహ్యకః॥ ౧ - అధీనుని పేర్లు,  
Docile, ఆర్జీన. ఈ యు పర్యాయము  
లని కొందఱు.

ఖిలపూః - విహుకరః॥ ౨ - కళ్లము నూచుచు  
నానిపేర్లు, A sweeper, चाकर.

దీప్తసూత్రః - చిరక్రియః॥ ౨ - విచారిని

యః॥	౧౭॥	మెల్లగా కార్యము చేయువాని పేరు Dilatory, slow, దీర్ఘము.
జాల్మ్యోఽసమీ త్యకారీ (స్యాత్)		జాల్మ్యః-అసమీత్యకారీ॥ ౯॥ ౨-విచిత్ర పక కార్యము చేయువాని పేరు, Acting i considerately.
కుష్టో (మందః క్రి యానుమః)।		కుష్టః॥౧-కార్యములందు అలసత్వమునను పేరు, Indolent, ఆలస్య.
కర్మక్షమోఽలంక కీణః		కర్మక్షమః-అలంకరీణః॥ ౨-కార్యము చేయ సమర్థుడైనవాని పేరు, Compete to act, కर्मక.
క్రియావాన్ (కర్మ సూద్యతః)॥	౧౮॥	క్రియావాన్॥ ౧౦॥ ౧ - కార్యమును చేసె నుద్యోగించినవాని పేరు, Engaged in business.
(స) కార్యః కర్మ లో (యః)		కార్యః-కర్మశీలః॥ ౨ - ఫలముగలిగినన లేకున్నను కార్యముచేయు స్వభాసముగ వాని పేరు, Laborious, కर्मశీల.
కర్మశూర (స్తు) ర్మతః।		కర్మశూరః-కర్మతః॥ ౨ - ఫలము గలుగ వఱకును కార్యముచేయు శ్రేగున గలవాని పేరు, Finishing carefully, కर्मశూర.
కర్మణ్యభు కర్మ కః		కర్మణ్యభుక్ (పా) భుక్త్యాభుక్తః॥ ౧౧॥ కర్మ కః॥ ౨-కూలిప్రద్యుక్తుని పనిచేయువాని పేరు, Working for hire, మజ్దూర్.
కర్మకార (స్తు) కీయః॥	౧౯॥	కర్మకారః - తత్కీయః॥ ౨ - కూలిలేక పనిచేయువాని పేరు, Working without wages.
అపన్నతో మృత త్వః		అపన్నతః-మృతస్సాతః॥ ౨-బంధునుహృ దాది మరణ నిమిత్తమయి స్నానము చేసిన

	నిపిపేట్లు, Bathing after mourning, శ్చతశ్చాన.
ఆమిసాశీ (తు) శౌ మృలః	ఆమిసాశీ    ౯    శౌమృలః    ౨ - మత్స్య మాంసములఁ దినుపనిపేట్లు, Eating fish and flesh, శాశాహారి.
బుభుక్షిత (స్య) భృథ్ జఘత్సు రశ యితః    ౨౦	బుభుక్షితః - టుథితః - జఘత్సుః - అశనా యితః    ౨ - అశలిగొన్నఁ నిపేట్లు, Hungry, భృథ్.
పరాన్నః పరస్థి న్	పరాన్నః - పరస్థిదః    ౨ - పరాన్నమే భుజించుపనిపేట్లు, Feeding at another's cost, పరాశ.
భక్షోః ఘస్మరో ద్యుః	భక్షోః - ఘస్మరో - అద్యుః    ౩ - తిండిపోతు పేట్లు, Gluttonous, ఛేద.
అద్యుః (స్య) కాదరికః (విజగీనా వజ్జితే)    ౨౦	అద్యుః - కాదరికః    ౨ - విజగీనావివజ్జితే = వేటకన్యోగములేక పొప్పిపోసికొను నిపేట్లు, Shamelessly voracious, ఛేద.
(ఉభౌ) సత్కీమ్భ ః కుక్షీమ్భ (స్వీ య పూగీ)	అశ్మమ్భః - కుక్షీమ్భః    ౨ - పోవ్యవర్గ మును విజిల్లి, స్వీదవపురఁ = తనకడుపునే నింజించుకొను నిపేట్లు, Selfishly voracious, క్షాశ్చిహర.
సర్వాన్నీన (స్య) సర్వాన్నభోజీ	సర్వాన్నీనః - సర్వాన్నభోజీ    ౩    ౨ - నియ మములేక యన్నితావుల భుజించు ని పేట్లు, Eating all manner of food, శ్చాశ్చాహారి.
గృధ్న (స్య) గృ ధః    ౨౨    యు గ్మంక స్తృగ్మంక	గృధ్నః - గృధ్నః - యుగ్మంక - అభిలాషుకః - స్తృగ్మంక    ౨    ౨౨ - ఆశగల నిపిపేట్లు, Cove tous, greedily, శాశి.
(సమహ) లోలుప	లోలుపః - లోలుభః    ౨ - మిక్కిలియు నాశ

‘లుభా ।

గలవానిపేళ్లు, Very covetous, లోభా.

సోన్మాద(స్తూ) స్మ  
స్థ (స్నాస్థ)

సోన్మాదః-ఉన్మదిష్టుః॥ ౨-భూతా వేళాదు  
లచే నొడలెఱుంగనివానిపేళ్లు, Mad, insane,  
Fanatic, పాగళ.

దవినీత స్వముద్ధతః॥  
౨౩॥

అవినీతః - సముద్ధతః॥ ౨ - వినయము లేని  
వానిపేళ్లు, Misbehaving, అవినిత.

మత్తే శౌడ్డోత్క-  
క్షీ.బాః

మత్తః-శౌడ్డో-ఉత్క టః-క్షీ.బః॥ ౪-మద్య  
పానాదులచేత నొడలెఱుంగనివాని పేళ్లు,  
Drunk, మగ్గ.

కాముకే కమితా ౨  
కః॥ కమ్రః కామయి  
౨-భీకః కమనః కా  
నో ౨భికః॥ ౨౪॥

కాముకః - కమితా॥ ఋ॥ అనుకః-కమ్రః-  
కామయితా॥ ఋ॥ అభీకః-కమనః-కామనః-  
అభికః॥ ౪-కాముకునిపేళ్లు, కోరికగలవాడు,  
Lustful, కామ్రుక.

విధేయా వినయ  
హీ వచనేస్థిత ఆ  
వః॥

విధేయః-వినయ గ్రహీ॥ ౫॥ వచనేస్థితః-  
ఆశ్రవః॥ ౪ - చెప్పినట్లు చేయువాని పేళ్లు,  
Complaint, వాత కా పగళ.

వశ్యః ప్రణేయో

వశ్యః - ప్రణేయః॥ ౬ - ప్రభాదులచేత  
వశ్యమయిన వాని పేళ్లు, Governable;  
Under influence, వశ్య.

నిభృత . వినీతప  
తా (స్వమాః)॥  
౨౫॥

నిభృతః-వినీతః-ప్రతితః (పా) ప్రస్థతః॥  
౩ - శిక్షింపఁబడినవానిపేళ్లు, Well trained,  
వినిత.

ధృష్టే ధృష్టుర్వి  
రాత (శ్చ)

ధృష్టః-ధృష్టుః (పా) ధృష్టుః॥ ౬॥ వియాతః॥  
౩ - దిట్టతనముగలవాని పేళ్లు, Impudent;  
Shameless, భృ.

ప్రగల్భః ప్రతిభా  
తే॥

ప్రగల్భః-ప్రతిభాన్వితః॥ ౭-అప్పటప్పటికి  
క్రొత్తిగా ప్రకాశించు ప్రజ్ఞగలవాని పేళ్లు,  
Endowed with genius; bold, ప్రగల్భ.



(స్యా) దధృష్టే(తు) శాలీనో	అధృష్టః-శాలీనః॥ ౨-దిట్టతనములేనివాని పేళ్లు, Modest; retiring, శాలీన.
విలక్షో విస్మయా న్వితే॥ ౨౬॥	విలక్ష-విస్మయాన్వితః॥ ౨-ఆశ్చర్యముచే ప్రకృతార్థజ్ఞానములేనివానిపేళ్లు, వెఱచు పడినవాడు, Astonished, आश्चर्य चकित.
అధీరే కాతర	అధీరః - కాతరః॥ ౨ - వ్యసనాదులచేత వ్యాకులపడినవానిపేళ్లు, Confused, कातर.
త్రస్నో భీరుభీరుక భీలుకాః॥	త్రస్నః (పా) త్రస్తః - భీరుః - భీరుకః - భీలుకః॥ ౪ - వెఱచుస్వభావముగలవానిపేళ్లు, Timid, తెరపోక.
ఆశంసు రాశంసితర	ఆశంసుః-ఆశంసితా॥ ఋ॥ ౨-ప్రియవస్తువు కోరువానిపేళ్లు, Desirous, इच्छुक.
గృహయాలు ర్గి హీతరి॥ ౨౭॥	గృహయాలుః-గ్రహీతా॥ ఋ॥ ౨-పుచ్చు కొను స్వభావముగలవాని పేళ్లు, Disposed to take.
శ్రద్ధాలుః (శ్రద్ధ యా యుక్తి)	శ్రద్ధాలుః॥ ౧ - శ్రద్ధయా = నమ్మికతో యుక్తి = కూడియున్నవానిపేరు, Believing faithful, अङ्गल.
పతయాలు (స్తు) పాతుకీ॥	పతయాలుః-పాతుకః॥ ౨-పడుస్వభావము గలవాని పేళ్లు, Habitually falling గिरने वाला.
లజ్జశీలేపప్రసిష్ట	లజ్జశీలః-అపప్రసిష్టః॥ ౨-సిగ్గుపడు స్వభా వముగలవానిపేళ్లు, Bashful, అజ్ఞాశీల.
వద్దారుభివద కీ॥ ౨౮॥	వద్దారుః-అభివాదకః॥ ౨-మౌక్కుస్వభా వముగలవాని పేళ్లు, Polite; respectfu శీలవాన.

శ రా ద ర్థా తుకో  
హింస):

శ రాదుః - ఘాతుకః - హింసః॥ ౩-చం  
స్వభావముగలవాని పేళ్లు, Destructiv  
mischievous, నడత.

(స్యా) ద్వర్ధిష్ఠ (స్తు)  
వర్ధనః॥

వర్ధిష్ఠః-వర్ధనః॥ ౨-వృద్ధిబొందు స్వభా  
వముగలవాని పేళ్లు, Thriving, growing  
వర్ధన.

ఉత్పత్తిష్ఠ (స్తూ)  
త్పత్తితా౭

ఉత్పత్తిష్ఠః-ఉత్పత్తితా॥ ఋ॥ ౨- ఎగఁ  
స్వభావముగలవాని పేళ్లు, Jumping up  
తెరిగిపోతా.

లంకరిష్ఠ (స్తు) మ  
ణ్ణనః॥ ౨౯॥

అలంకరిష్ఠః-మణ్ణనః॥ ౨- శృంగారిం  
కొను స్వభావముగలవాని పేళ్లు, Fond (o  
ornaments, ఆలంకార కీ ఇంకా రఖనెచాల

భూష్టర్భవిష్టర్భవి  
తా

భూష్టః-భవిష్టః-భవితా॥ ఋ॥ ౩- కా  
గలవాని పేళ్లు, About to become, జ్ఞో  
వాలా, పలుమాఱును మొలచు స్వభావమ  
గల కేశనభాదుల పేళ్లని కొందఱు.

వర్తిష్టర్వర్తన స్ప  
మా)॥

వర్తిష్ఠః-వర్తనః॥ ౨- వర్తించు స్వభా  
వముగలవాని పేళ్లు, Revolving; static  
nary; abiding.

నిరాకరిష్ఠః షీ  
పుః (స్యాత్)

నిరాకరిష్ఠః-షీపుః॥ ౨- తిరస్కరించ  
స్వభావము గలవాని పేళ్లు, Disdaining  
obstructive, నిరాకరణ కరణెవాలా.

(సాద్ధ) స్నిగ్ధస్తు  
మేదురః॥ ౩౦॥

మేదురః॥ ౧-సాద్ధ) =దట్టమయి, స్నిగ్ధః =  
స్నిగ్ధగలిగిన మేఘపటలాదుల పేరు, Thicl  
with.

జ్ఞాతా (తు) విదు

జ్ఞాతా॥ ఋ॥ విదురః-విద్వః॥ ౩-ఎఱుగ

గోవిందుః

స్వభావము గలవాని పేళ్లు, Intelligent; knowing, జ్ఞాన.

వికాసీ (తు) విక  
స్వరః।వికాసీ॥ ౯॥ వికస్వరః॥ ౨ - వికసించు  
స్వభావము గలవాని పేళ్లు, Expanding,  
వికాస శీలవిస్ఫుల్వగో విస్ఫు  
చుగః ప్రసారీ చ విసా  
రణీ॥ ౩౧॥విస్ఫుల్వః-విస్ఫుమః-ప్రసారీ॥ ౯॥ విసారీ॥  
నీ॥ ౪ - వెఱయు స్వభావముగల నీళ్లమీది  
పైలబిందువులు మొదలైనవాని పేళ్లు,  
Spreading creeping, ప్రసారి.సహిష్ణు స్సహనః  
క్షమా తితిక్షుః క్షమి  
తా క్షమి॥సహిష్ణుః - సహనః-క్షమా॥ ఋ॥ తితిక్షుః -  
క్షమితా॥ ఋ॥ క్షమి॥ ౬ - స్వభావముచేత  
నోర్పుగలవాని పేళ్లు, Patient; content,  
సహన శీల.క్రొధనో చుర్వణః  
క్రొధిక్రొధనః-అమర్షణః-క్రొధి॥ నీ॥ ౩ - స్వభా  
వముచేత గోపముగలవాని పేళ్లు, Passionate;  
wrathful, క్రోధి.చక్షుఃప్రకృష్టస్థగో  
పనః॥ ౩౨॥చక్షుః - అత్యుత్తమోపనః॥ ౨ - మిక్కిలి  
కోపించుకొనువాని పేళ్లు, Very passionate,  
అనికాఫీజాగరూకః జాగ  
రతాజాగరూకః-జాగరితా॥ ఋ॥ ౨-మేల్కొని  
యుండువాని పేళ్లు, Wakeful, జాగరూక.ఘూర్ణితః ప్రచ  
లాయితః॥ఘూర్ణితః-ప్రచలాయితః॥ ౨ - కూరుకు  
పాటుపడువాని పేళ్లు, కూర్చుండి నిద్రపోవు  
వాడు, Reeling, కేదనే వాడు.స్వప్న శయాలు  
నిద్రాలుస్వప్నః॥ ౩॥ శయాలుః-నిద్రాలు॥ ౩ -  
నిద్రపోతు పేళ్లు, తూగుపోతు, Sleepy,  
sluggish, నిద్రాశు.

నిద్రాణశయితో (సమా)॥ 33॥	నిద్రాణః (పా) నిద్రితః-శయితః॥ ౨- పోవువానిపేళ్లు, Asleep, నిద్రిత.
పరాజ్ఞుః పరా చీన (స్యా)	పరాజ్ఞుః - పరాచీనః॥ ౨ - పెడఁ ముగా నున్నవానిపేళ్లు, Averting face, ధా.
దవాజప్యథోముఖః॥	అవాచ్॥చ్॥ (అపిశబ్దముచేత) అవాః అథోముఖః॥ ౩ - తలవంచుకొన్నవాని Down-looked, అభామ్రా.
(దేవానఞ్చతి) దే నద్యజ్	దేవద్యజ్॥ చ్॥ ౧ - దేవాన్ అఞ్చ దేవతలనుగూర్చి పోవువానికిగాని దేవ బూజించువానికిగాని పేరు, Adoring ties, Approaching deities, ధేవ-ఞ్చా వాతా.
విష్వద్యజ్ (విష్వ ఞ్చతి)॥ 3౪॥	విష్వద్యజ్॥ చ్॥ ౧ - విష్వక్ అఞ్చ అంతట నడచువానిపేరు, Going ev where.
(యస్సహఞ్చతి)స ద్యజ్ (స)	సద్యజ్॥ చ్॥ ౧ - సహ అఞ్చతి = తోడఁ బోవువానిపేరు, Accompany అన్తర.
(స) తిర్యజ్ (య స్తిరోఽఞ్చతి)॥	తిర్యజ్॥ చ్॥ ౧ - తిరః అఞ్చతి = అడ్డవ నడచువానిపేరు, Moving tortuou తిరతా.
వదో వదావదో వక్తా	వదః - వదావదః - వక్తా॥ ఋ॥ ౩ - వ నేర్చినవానిపేళ్లు, Knowing how speak, ఇక్షా.
వాగీశో వాక్పతి (స్సమా)॥ 3౫॥	వాగీశః - వాక్పతిః॥ ౨ - నిర్దోషము బలుకనేర్చినవానిపేళ్లు, Eloquent, ఇక్షా

వాచోయుక్తిపటు  
వాచో

వాచోయుక్తిపటుః-వాగ్మీ॥ ౧॥ ౨-తాను  
పలుక నిశ్చయించిన యర్థమును తెన్నగా  
నిర్వహించి పలుకువాని పేళ్లు, Speaking  
sensibly.

వావదూకోఽతివ  
క్తిః

వావదూకః - అతిపక్తా॥ ఋ॥ ౨ - అధిక  
ముగా మాటలాడువాని పేళ్లు, Talkative,  
loquacious, అతివక్తా.

(స్యా)జ్జల్పాక(స్తు)  
వాచాలో వాచాటో  
బహుగర్హ్యవాక్॥

జల్పాకః - వాచాలః - వాచాటః - బహు  
గర్హ్యవాక్॥ చ్॥ ౪ - దోషయుక్తముగా  
పెక్కుమాటలాడువానిపేళ్లు, Talking non-  
sense, వాచాల.

3౬॥

దుర్బుధే ముఖరా  
బద్ధముఖౌ

దుర్బుధిః - ముఖరః - అబద్ధముఖః॥ 3 -  
అస్మియముగాఁ బలుకువానిపేళ్లు, Scurri-  
lous, దుర్బుధి.

శక్లః ప్రియంవదే

శక్లః (పా) శక్లః-ప్రియంవదః॥ ౨-ప్రియ  
ముగాఁ బలుకువాని పేళ్లు, Speaking civi-  
ally, ప్రియవద.

లోహల (స్యా)  
దస్ఫుటవాక్

లోహలః-అస్ఫుటవాక్॥ చ్॥ ౨-వ్యక్తము  
గాకుండ మాటలాడువానిపేళ్లు, Lipping,  
త్రులీవాళి వోలనే వాలా.

గర్హ్యవాచీ (తు)  
కద్వదః॥

గర్హ్యవాచీ॥ ౬॥ కద్వదః॥ ౨ - నిందింపఁ  
దగిన మాటలాడువానిపేళ్లు, కొఱగాని మాట  
లాడువాఁడు, Speaking ill, కుమాఖి.

3౭॥

(సమా) కువాదకు  
చరా

కువాదః (పా) కువాదః-కుచరః॥ ౨-పరుఁ  
దోషమును బలుకువానిపేళ్లు, Censorious  
నిందా కరనే వాలా.

(స్యా) దసౌమ్యస్వ

అస్వరః॥ ౧ - అసౌమ్యస్వరః = చెవులక

80) అస్వరః।

నింపుగాని స్వరముగలవానిపేరు, Havin  
bad voice, అస్వర.

రవణ శబ్దనో

రవణః-శబ్దనః॥ ౨-మ్రాయ స్వభా  
గలవానిపేళ్లు, Sonorous.

నాస్తివాదీ నాస్తికర  
(స్వమా)। 35॥

నాస్తివాదీ॥ ౩॥ నాస్తికరః॥ ౨ - అశీ  
ముతోఁ గూడిన దేవతాదులయొక్క  
మును జేయు మంగళపాఠకునిపేళ్లు, Spe  
of a prologue, నాన్దీవాద.

జడో అజ్ఞ

జడః-అజ్ఞః॥ ౨-ఇష్టానిష్ట సుఖదుఃఖ  
నెఱుంగక పరవశుడై యూరకయున్న  
పేళ్లు, Idiot; stupid, ఇడ.

అనేడమూక (స్తు  
వక్తుం శో)తు మశిషీ  
తే)।

అనేడమూకః॥ ౧-వ క్తుమ్ = పలుకుట  
శోతుమ్ = వినుటకును, అశిషీ తే = శిషీ  
బడినివాని పేరు, అనఁగా చెవిటివా  
మూగవానికిని సరియైనవాడు, అడమ  
యను పాఠమున చెప్పుడును మూఁగతనవ  
గలవానికి పేరని కొండఱు, Deaf  
dumb.

తూష్ణింశీల (స్తు)  
తూష్ణికో

తూష్ణింశీలః - తూష్ణికః॥ ౨-మాటల  
యూ ర కుం డు స్వభావముగలవాని  
Silent, మౌనీ.

నగ్నో అవాసా దిగ  
మృరే॥ 36॥

నగ్నః-అవాసా॥ ౩॥ దిగమ్మరః॥ 3-  
మొలవానిపేళ్లు, Naked, నగ్న.

నిష్కాసితో అవ  
కృష్ట (స్సస్య)

నిష్కాసితః-అవకృష్టః॥ ౨ - వెళ్లఁగ  
బడినవానిపేళ్లు, Expelled, నిర్వాసిత.

దపధ్వస్తస్త ధిక్కు  
తః।

అపధ్వస్తః - ధిక్కుతః॥ ౨-తిరస్కరి  
బడినవానిపేళ్లు, Cursed, తిరస్కృత.

ఆత్తగన్ధః (పా) ఆత్తగర్వః - అభిభూతః॥  
త (స్సాన్యత్)

అ-రాజచేతఃగాని శత్రువుచేతగాని పోగొట్టఁ  
బడిన గర్వముగలవానిపేళ్లు, Humbled,  
subdued, అమిశ్నత

దాపిత సాధిత  
(స్సమా)॥ రం॥

దాపితః - సాధితః॥ ౨ - రాజచే దండుగ  
గొనఁబడినవానిపేళ్లు, Condemned; or  
adjudged, సాధిత.

ప్రత్యాదిప్తః నిర  
స్త (స్సాన్య) తప్రత్యా  
ఖ్యాతో నిరాకృతః॥

ప్రత్యాదిప్తః - నిరస్తః - ప్రత్యాఖ్యాతః -  
నిరాకృతః॥ ౪ - న్యాయముచేత పరిహరింపఁ  
బడినవానిపేళ్లు, Removed; set aside,  
అనాదర క్రియా క్తా.

నికృత (స్సాన్య) ద్వి  
ప్రకృతో

నికృతః-విప్రకృతః॥ ౨-పీడింపఁబడినవాని  
పేళ్లు, Humiliated; Insulted, ఘోరత.

విప్రలబ్ధ (స్తు) వ  
భృతః॥ రం॥

విప్రలబ్ధః - వభృతః॥ ౨ - మోసపుచ్చఁ  
బడిన వాని పేళ్లు, Deceived; Duped,  
వంచిత.

మనోహతః ప్రతి  
హతః ప్రతిబద్ధో హ  
త (శ్చ సః)॥

మనోహతః-ప్రతిహతః-ప్రతిబద్ధః-హతః॥  
౪-మనస్సున నుత్సాహము చెడినవానిపేళ్లు,  
Disappointed, మనమారా.

అధిక్షిప్త ప్రతిక్షి  
ప్తః॥

అధిక్షిప్తః-ప్రతిక్షిప్తః॥ ౨-నిందింపఁబడిన  
వానిపేళ్లు, Censured, నిదాన.

బద్ధికోలిత సంయ  
తా॥ రం॥

బద్ధః-కోలితః-సంయతః॥ ౩-బొండ్లకొయ్య  
మొదలయిన వానిచేత కట్టఁబడిన వానిపేళ్లు,  
Confined in stocks, Fettered, బద్ధ.

అపన్న అపత్నా  
ప్త (స్సాన్యత్)

అపన్నః-అపత్నాప్తః॥ ౨-అపదఁబొందిన  
వానిపేళ్లు, Overtaken by calamity  
Distressed, ఆపన్న.

కాన్తిశీకో భయదు	కాన్తిశీకః-భయదుతః॥ ౨ - వెఱచి పోవువానిపేళ్లు, Put to flight, भय से भागा.
తూరితః తూరి భిశస్తే	ఆతూరితః-తూరితః-అభిశస్తే॥ ౩-పరగమన బ్రహ్మ హత్యాదులవలన నిందింబడినవానిపేళ్లు, Calumniated, Accused of adultery, अभिशस्त.
సంకసుకోఽస్థిరే॥ ౪౩॥	సంకసుకః-అస్థిరః॥ ౨-దేనియందును నికడలేనివానిపేళ్లు, Unsteady, Uncertain, अस्थिर.
వ్యసనాఽపరక్తా	వ్యసనార్తః - ఉపరక్తః॥ ౨ - దైవక్రమనుష్యకృతములయిన శరీరపీడలు గలవానిపేళ్లు. జూదము మొదలైన వ్యసనములు గలవానిపేళ్లుని కొందఱు, Afflicted, Suffering pain from a cause human or divine, उपरक्त.
హస్తవ్యాకులా	విహస్తః - వ్యాకులః॥ ౨ - శోకాదులచే వెనుకముందెఱుంగనివానిపేళ్లు, Confounded, Perplexed, व्याकुल.
కో విహ్వలః	విక్లబః - విహ్వలః॥ ౨ - భయాదులచేత దనయవయవములను ధరింప శక్తిలేనివానిపేళ్లు, Unable to contain one's self, Overcome by fear, विह्वल.
త్వ) వివ శో ప్రదీః॥ ౪౪॥	వివశః - అరిష్టదుష్టదీః॥ ౨ - ఆసన్నముఁబడముచేత దూషితమైన బుద్ధిగలవానిపేళ్లు, Apprehensive of death, विवश.
కశాఽస్తే	కశ్యః - కశార్హః॥ ౨ - అపరాధమువలన



	చలుకు పెట్లకుఁ దగినవానిపేళ్లు, Deserving a whipping, కాఁతే మారనే టాయక.
(సన్నధే) త్వత తాయీ(వధోద్యతే)।	ఆతతాయీ॥ ౧ - వధోద్యతే = చంపు యత్నముగల, సన్నధే = సన్నధునిపేరు, Murderous, ఆతతాఁడే.
ద్యేష్యే త్వతీగ త్వో	ద్యేష్యః - అక్షిగతః॥ ౨ - ద్యేషింపదగిన వానిపేళ్లు, Hateful; detestable, క్షేప కరనే యోగ్య.
వధ్య శ్చీర్షచ్ఛేద్య (ఇహ సమా)॥ ౪౫॥	వధ్యః - శ్చీర్షచ్ఛేద్యః॥ ౨ - చంపదగినవాని పేళ్లు, Meriting; beheading, ఇహ.
విష్యో (విషేణ యో వధ్యో)	విష్యః॥ ౧ - విషేణ = విషముచేత, యః = ఎవఁడు, వధ్యః = చంపదగినవాఁడో వాని పేరు, Meriting, death by poison, ఇహ.
ముసల్యో (ముస లేన యః)।	ముసల్యః॥ ౧ - ముసలేన = రోకటిచేతఁ జంపదగినవానిపేరు, By knocks of a pestle.
శిశ్విదా నోఽకృష్ట కర్మా	శిశ్విదానః - అకృష్టకర్మా॥ ౨ - మంచి యాచారముగలవానిపేళ్లు, Innocent. కొందఱు, శిశ్విదానః - కృష్టకర్మా॥ ౨ - దురా చారముగలవానిపేళ్లునిరి, Sinful or crimi- nal, ఇహ కర్మా.
చపల శ్చికుర (స్స మా)॥ ౪౬॥	చపలః - చికురః॥ ౨ - దోషము విచారింపక వధబంధనాదులను జేయువానిపేళ్లు Committing a crime without conside- ring the guilt, Inconsiderate, ఇహ.
దోషైక దృక్పరో	దోషైకదృక్॥ ౧ - పురోభాగీ॥ ౧ - ౨

భాగీ

నికృప స్వస్వజు  
శతః!

కర్ణజప స్పృశక

(స్వా) త్విశునో  
దుర్జనః ఖలః॥ ౮౭॥నృశంసో ఘాతుకః  
కూరః పాపోధూర్త (స్తు) వ  
ఞ్చకః!అజ్ఞో మూఢ య  
థాజాత మూఢ వై ధే  
య బాలిశాః॥ ౮౮॥కదర్యే కృపణ త్సు  
ద్ర కింపచాన మితం  
పచాన!నిస్సవ్య స్తు దుర్వి  
ధో దీనో దర్శిన్ దుర్  
తో ౭ (పిసః)॥ ౮౯॥వసీపకో యాచన  
కో మార్గణో యాచ  
కాఢినౌ ।అహంయు (స్వా)  
దహంకారీ

దోషమునే వెదకువానిపేళ్లు, Malevolent

నికృపః-అన్యజుః-శతః॥ 3-కుత్సితునిపేళ్లు  
Wicked; perverse, క్రూర.కర్ణజపః-స్పృశకః-పిశునః॥ 3-కొండెవ  
జెప్పవానిపేళ్లు, Informer, పిచ్చున.దుర్జనః - ఖలః॥ ౨ - దుష్టాత్ముని పేళ్లు  
Mischief-maker, దుర్జన.నృశంసః - ఘాతుకః-కూరః - పాపః॥ ౮  
పరులకు బాధచేయు స్వభావముగలవానిపేళ్లు  
Destructive mischievous, పాపి, క్షుర.ధూర్తః-వఞ్చకః॥ ౨-మోసపుచ్చువా  
నిపేళ్లు, ఞ్చక.అజ్ఞః - మూఢః - యథాజాతః-మూఢః -  
వై ధేయః-బాలిశః॥ ౨-ఎఱుక లేనివానిపేళ్లు.  
Idiot, మూడ.కదర్యః - కృపణః - త్సుద్రః-కింపచానః -  
మితంపచః॥ ౫-లోభిపేళ్లు, Miser; avari-  
cious, తోగి.నిస్సవ్యః-దుర్విధః-దీనః-దర్శిన్-దుర్జనః॥  
౫-దరిద్రునిపేళ్లు, Poor, indigent, దీన.వసీపకః (పా) వసీయకః - యాచనకః -  
మార్గణః-యాచకః-అర్థి॥ ౯॥ ౫-అడుగువాని  
పేళ్లు, Beggar; mendicant, యాచక.అహంయుః - అహంకారీ॥ ౯॥ ౨-అహం  
కారముగలవానిపేళ్లు, Proud, అహంకారి.

శుభంయు (స్తు) శుభాన్వితః॥ ౧౦॥

దివ్యోపపాదుకా (దేవాః)

(నృగవాద్యా) జరాయుజాః॥

స్వేదజాః (క్రిమిదంశాద్యాః) (శాద్యాః)

(పక్షిసర్పాదయో) అణ్ణజాః॥ ౧౧॥

ఇతి ప్రాణివర్గః

ఉద్భిద (తరుగు) ల్యాద్యా)

ఉద్భిదుద్భిజ్జము ద్భిదమ్॥

సుస్థరం రుచిరం చారుసుపమం సాధు

శుభంయుః-శుభాన్వితః॥ ౯-శుభముగల వానిపేళ్లు, Happy, జుఱి.

దివ్యోపపాదుకాః॥ ౧ - దేవాః=స్వర్గము నందుండు మాతృ పితృసంబంధములేక పుట్టిన దేవతలపేరు, Divine origin,

జరాయుజాః॥ ౧ - నృగవాద్యాః = మావి యందుఁ బుట్టిన మనుష్యులు, పశువులు మొదలైనవానిపేరు, Viviparous.

స్వేదజాః॥ ౧ - క్రిమిదంశాద్యాః = చెమట వలన బుట్టిన పురుగులు, ఈగలు మొదలయిన వానిపేరు, Engendered by damp; as worms and insects.

అణ్ణజాః॥ ౧-పక్షిసర్పాదయాః=గుడ్డువలనఁ బుట్టిన పక్షులు, పాములు మొదలయినవాని పేరు, Oviparous, ఆకకె.

ప్రాణివర్గము ముగిసెను.

ఉద్భిత్॥ ద్॥ ౧ - తరుగుల్యాద్యాః = నేలను న్రక్కలింపకొని పుట్టు వృక్షములు, పొదలు, కసవు మొదలయినవానిపేరు, Vegetables, ఆనకె.

ఉద్భిత్॥ ద్॥ ఉద్భిజ్జమ్ - ఉద్భిదమ్॥ ౩ - తరుగుల్యాదులకే పేళ్లు, Sprouting; germinating, ఛెకె ఛేళె.

సుస్థరమ్ - రుచిరమ్ - చారు - సుపమమ్ - సాధు-శోభనమ్ - కాస్తమ్ - మనోహరమ్ (పా)

శోభనమ్॥ ౫౨॥ కా  
స్తం మనోహరం రు  
చ్యం మనోజ్ఞం మజ్జు  
మజ్జులమ్॥

(త) దాసేచనకం  
(తృప్తే రాస్త్వస్త్వో  
యశ్య దర్శనాత్)॥

౫౩॥

అభీష్టే ౭ భీష్మతం  
హృద్యం దయితం వ  
ల్లభం ప్రియమ్॥

నికృష్ట ప్రితికృ  
ష్టార్వ రేఫ యా ప్యా  
వమాశమాః॥ ౫౪॥  
కుపూయకుత్సితావద్య  
భేట గర్వాణకా (స్ప  
మాః)॥

మలీమశం (తు)మ  
లినం కచ్చరం మల  
దూషితం॥ ౫౫॥

పూతం పవిత్రం  
మేధ్యం (చ)

వీధ్యం (తు) విమ  
లార్థకమ్॥

నిర్దిక్తం శోధితం  
మృష్టం నిశ్శోధ్య మన

మనోరమమ్ - రుచ్యమ్ - మనోజ్ఞమ్ - మజ్జు  
మజ్జులమ్॥ ౧౨ - చక్కని వస్తువు పే  
Beautiful or pleasing, ఆహ్లాద.

ఆసేచనకమ్॥ ౧ - యస్య = ఏ వస్తువుయొక్క  
దర్శనాత్ = చూచుటవలన, తృప్తే = తనిక  
అస్తాః = తుద, నాస్తి = లేదో, తత్ = ఆ వస్తు  
పేరు, Charming.

అభీష్టమ్ - అభీష్మితమ్ - హృద్యమ్ - దయితమ్  
వల్లభమ్ - ప్రియమ్॥ ౭ - మనస్సునకుఁ బ్రి  
మయిన వస్తువుపేళ్లు, Beloved, desire  
ప్రియ.

నికృష్టః - ప్రతికృష్టః - అర్వా॥ ౫॥ రేః  
(పా) రేపః॥ ౫॥ యాప్యః - అవమః - అధమ  
కుపూయః - కుత్సితః - అవద్యః - భేటః - గర్వా  
అణకః॥ ౧౩ - జాత్యాచారాదులచేత నిందిత  
డైనవానిపేళ్లు, Inferior; low, అపవిత్ర.

మలీమశమ్ - మలినమ్ - కచ్చరమ్ - మ  
దూషితమ్॥ ౪ - మానినవస్తువుపేళ్లు, Fou  
dirty, అశుభ.

పూతమ్ - పవిత్రమ్ - మేధ్యమ్॥ ౩ - పవిత్ర  
మయిన వస్తువుపేళ్లు, Purified, పాక, పవిత్ర.

వీధ్యమ్॥ ౧ - విమలార్థకమ్ = (స్వభావమ  
చేత) నిర్మలమయిన స్ఫటికాదివస్తువులపేరు  
Clean, నిర్మిత.

నిర్దిక్తమ్ - శోధితమ్ - మృష్టమ్ - నిశ్శోధ్యమ్  
అనవస్కరమ్॥ ౫ - కల్మషములేనల్లు శోధింప

నస్కరమ్॥

౫౬॥

బడిన వస్తువుపేళ్లు, Cleansed.

అసారం ఫల్గు

అసారమ్-ఫల్గు॥ ౨ - సారములేని దూది  
మొదలయిన వస్తువుల పేళ్లు, Pithless,  
असार चीज.శూన్యం (తు) నశి  
కం శుచ్ఛగ్నకే॥శూన్యమ్ - నశికమ్ - తుచ్ఛమ్-రిక్తకమ్॥  
౪-రిక్తమైన యిట్లు మొదలయినవానిపేళ్లు,  
Void, empty, खाली.(క్షేపి) ప్రధానం  
ప్రముఖ ప్రవే కాను  
ప్రముఖైః ప్రముఖైః॥ ౫౭॥  
ముఖ్య వర్యవరేణ్య  
శ్చ ప్రబల్యోః నవరా  
భ్య (వర్ణ) పరా  
ధ్యగ్నిప్రాగ్నిహరప్రా  
గ్నిగ్నిప్రీయమ్॥ ౫౮॥ప్రధానమ్॥ నిత్య నపుంసకలింగము॥  
ప్రముఖః - ప్రవేకః - అనుత్తమః - ఉత్తమః -  
ముఖ్యః - వర్యః - వరేణ్యః - ప్రబల్యః - అనవ  
రాధ్యః - పరాధ్యః - అగ్రః - ప్రాగ్రహరః -  
ప్రగ్నిః - అగ్నిః - అగ్నియః - అగ్నియః॥ ౧౭-  
ప్రధానవస్తువు పేళ్లు, Chief; principal,  
प्रधान.శ్రేయోన్ శ్రే  
యః పుష్కల (స్వాస్థి)  
స్థితిని శాంతి శోభ  
నే (స్వర్గుపదే)శ్రేయాన్॥ ౧౮॥ శ్రేయః-పుష్కలః-సత్తమః-  
అతిశోభనః॥ ౫౭ - మిక్కిలి శ్రేయని పేళ్లు,  
Excellent, श्रेष्ठ. ప్రధానశబ్దము మొదలు  
౨౨ ను శ్రేయని పేళ్లని కొండలు.వ్యఘ్న పుష్కల  
భక్త్యురాలి॥ ౫౯॥ సిం  
హాశ్వాల నా గా  
ద్యాః (పుంసి ప్రేష్టార్థ  
గోచరః)॥వ్యఘ్నః - పుష్కలః - ఋషభః - కుష్ఠరః -  
సింహః - శాశ్వాలః - నాగః॥ ఈ ౭ ను ఆదిశబ్ద  
ముచేతి ముఖచంద్రశబ్దములును, ఉత్తరపదే =  
సమామునగ దుత్తరపదములును, శ్రేష్ఠార్థ  
గోచరః = పూర్వపదార్థ శ్రేష్ఠత్వమును  
జెప్పరు. అప్పడు, పుంసిన్యః = పుంలింగము  
తాను, Pre-eminent, श्रेष्ठवाचक.

అప్రగ్నింగద్యయ

అప్రగ్నిమ్ - అప్రధానమ్-ఉపసర్జనమ్॥

హీనే ద్వే) అప్రిధా  
నో పసర్జనే॥ ౬౦॥

విశజ్జటం పృథు  
బృహద్విశాలం పృథు  
లం మహత్! రుంద్రో  
రువిపులం

పీనపీషీ (తు) స్థూ  
లపీవరే॥ ౬౧॥

స్తోకాల్ప ట్సుల్లకా  
స్మాత్కం శ్లక్ష్యం ద  
భ్రం కృశం తను ।  
(స్త్రీయాం) మాత్రా  
స్త్రీటిః (పుసి) లవలేశ  
కణాణవః॥ ౬౨॥

అత్యల్పేఽల్పిష్ఠ  
మల్పీయః కనియోఽ  
ణీయ (ఇత్యప్రి)।

ప్రభూతం ప్రచు  
రం ప్రాజ్య మదభ్రం  
బహులం బహు॥ ౬౩॥  
పురుహం పురుభూయ  
స్థం స్థిరం భూయ(శ్చ)  
భూరి (చ)।

పశ్యతా (ద్యా  
స్తేయేషాం పరా సం

3 - ప్రధానము కానిదానిపేళ్లు, Seconda  
subordinate, అప్రిధాన, అప్రధానోపసర్జ  
శబ్దములు నియత॥ న॥

విశజ్జటమ్-పృథు - బృహత్ ॥ ద్ ॥ వి  
లమ్ - పృథులం - మహత్ - రుంద్రం (=  
వద్రం-ఉరు-విపులమ్) - విరివియైనదానిపేళ్లు  
Spacious; Copious, విశాల.

పీనమ్-పీవ॥ న్ ॥ స్థూలమ్ - పీవరమ్॥ ర  
బలిసినదానిపేళ్లు, Fat; large, అబ్బ.

స్తోకః-అల్పః-ట్సుల్లకః-స్మాత్కమ్-శ్లక్ష్యమ్  
దభ్రం - కృశం-తను-మాత్రా-స్త్రీటిః॥ నియ  
(స్త్రీ) లవః - లేశః - కణః-అణుః॥ నియతపు  
రం-కొంచెమయినదానిపేళ్లు, సన్నమైనదియ  
Minute; little; small, అల్ప.

అల్పిష్ఠం - అల్పీయః॥ న్ ॥ కనియః॥ న్  
అణీయః॥ న్ ॥ ర - అపిశబ్దమువలన, కనిష్ఠః  
అణిష్ఠం, ఈ ౨ ను మిక్కిలి కొంచెమయి;  
దానిపేళ్లు, Very small, అబ్బ.

ప్రభూతం - ప్రచురం - ప్రాజ్యం-అదభ్రం-  
బహులః-బహు-పురుహం (పా) పురుహూః-  
పురు - భూయిష్ఠం - స్థిరం (పా) స్థూరం -  
భూయః॥ న్ ॥ భూరి॥ ౧౨-అధికమయినదాని  
పేళ్లు, Much, many, అబ్బ.

యేషాం=ఏ వస్తువులకు, శతాదికాత్ =  
నూలు మొదలయిన సంఖ్యకంటె, పరా=

ఖ్యాతాదికాత్

౬౮॥

అధికమైన, సంఖ్యా = సంఖ్యగలదో, తే = ఆ వస్తువులు, పరశ్యతాద్యాః = పరశ్యతము మొదలయిన పేర్లుగలవియకాను. ఇవి సంఖ్యా మాత్రవాచకములయినపుడు॥ న॥ More than a hundred, etc.

గణనీయే గాణేయం

గణనీయం - గాణేయం (పా) గణేయం॥ ౨-లెక్కపెట్టదగినదానిపేర్లు, Numerable, calculable, गणनीय.

సంఖ్యాతే గణిత

సంఖ్యాతం-గణితం॥ ౨-లెక్కపెట్టబడినదానిపేర్లు, Numbered, counted, गिने छे,.

(మధ) సమం స  
న్యమ్ విశ్వమశేషం  
కృత్స్నం సమస్తనిఖ  
లాఖలాని నిశ్శేషమ్॥  
౬౯॥ సమగ్రం సకలం  
పూర్ణమఖణ్డం (స్యా)  
దనూనకే॥

సమం-సర్వం-విశ్వం-అశేషం-కృత్స్నం - సమస్తం-నిఖలం-అఖలం-నిశ్శేషం-సమగ్రం-సకలం-పూర్ణం-అఖణ్డం-అనూనకం॥ ఈ ౧౮ ను అదిపడముచేత, సంపూర్ణం-పుష్కలం-అవికలం-అభిన్నం, ఇవి మొదలయినవియు అంతయు ననువర్థముపేర్లు, All; entire, समस्त.

ఘనం నిరస్తరం  
సాష్ట్రం

ఘనం-నిరస్తరం-సాష్ట్రం॥ ౩-దట్టమయినదానిపేర్లు, Dense, clustered together, without interstices, घना.

పేలవం విరలం  
అను॥ ౬౬॥

పేలవం-విరలం-తను॥ ౩ - పలుచనిదానిపేర్లు, Delicate, fine, पतला.

సమీపే నికటా  
సన్న సన్నికృష్ట సనీడ  
(నత్)॥ సదే శాభ్యాశ  
సవిధ సమర్యాద సవే

సమీపం - నికటం-అసన్నం-సన్నికృష్టం-సనీడం-సదేశం-అభ్యాశం (పా) అభ్యాసం-సవిధం-సమర్యాదం-సవేశం-ఉపకణ్ఠః-అనికః-అభ్యర్ణః-అభ్యర్తః-అభితః॥ ౧౫-దాపుపేర్లు,

శ(వత్)॥ ౬౭॥ ఉపక  
ణైన్తికా భృణ్ణభ్యౌ  
(అప్య) భిత్తో (౭వ్య  
యమ్)।

అభితః అనునది యవ్యయము, Ne  
proximate, నత్తదీక, సమీప.

సంస క్తే (త్వ) వ్య  
వహిత మపదాస్తర  
(మిత్యపి)॥ ౬౮॥

సంస క్తం - అవ్యవహితం - అపదాస్తర  
3 - కదిసినదానిపేళ్లు, Adjoining, Con  
guous, పక్షాస.

నేదిష్ఠ మన్తికతమం

నేదిష్ఠం-అన్తికతమం॥ ౨ - మిక్కిలి ద  
యినదానిపేళ్లు, Very near, బహుత నత్తదీ

(స్యా) దూరం వి  
ప్రకృష్టకమ్।

దూరం-విప్రకృష్టకం॥ ౨-దవ్యయినదా  
నిపేళ్లు, Distant, క్షూ.

దవీయ (శ్చ) దవి  
ష్ఠం (చ) సుదూరం

దవీయః॥ ౩॥ దవిష్ఠమ్ - సుదూరమ్॥ ౩  
మిక్కిలి దవ్యయినదానిపేళ్లు, Very remot  
క్షూ.

దీర్ఘ మాయతమ్॥  
౬౯॥

దీర్ఘమ్ - ఆయతమ్॥ ౨ - నిశుపయినదా  
నిపేళ్లు, Long, లఙ్గా.

వర్తులం నిస్తలం  
వృత్తం

వర్తులమ్ - నిస్తలమ్ - వృత్తమ్॥ 3-వర్  
వైనదానిపేళ్లు, Round, circular, globu  
lar, గోళ.

బద్ధరం (తూన్న  
తానతమ్)।

బద్ధరమ్॥ ౧-ఉన్నతానతమ్ = స్వభావవ  
చేత పొడవై యుపాధివశమున నించు  
వంగినదానిపేరు, Naturally high bu  
factitiously bent, బాధ్య.

ఉచ్చప్రాంశూన్న  
తోద గ్రోచ్ఛితా స్తు  
నే౭౪

ఉచ్చః-ప్రాంశుః-ఉన్నతః-ఉదగ్రః-ఉచ్ఛి  
తః - తుజ్గః॥ ౬ - పొడుగయినదాని పేళ్లు  
High, tall, క్షీచా.



వామనే|| 20|| న్య  
క్ష చ ఖర్వప్రస్వా  
స్మ్యః)

అవాగ్రమ్-అననతమ్-ఆనతమ్|| 3-వంగిన  
దానిపేష్టు.

అరాలమ్-వృజినమ్-జిహ్వామ్-ఊర్మిమత్ ||  
త్ || క్షచ్ఛితమ్ - సతమ్ - ఆనిధమ్ - కుటిలమ్-  
భగ్నమ్-వేల్లితమ్-వక్రమ్|| ౧౧-వంకరయైన  
దానిపేష్టు, Crooked, కేశా,  
వేల్లితం పక్క) (మి  
శ్యపి)।

అవాగ్రమ్-అననతమ్-ఆనతమ్|| 3-చక్కనై  
యుండుదానిపేష్టు, Straight, శీఘా.

వ్యస్తః (స్వ) పృ  
గుణాకృతౌ|| 2౨||

శాశ్వతః (స్వ) స్థు  
వా నిత్య సదాతన స  
నాతనాః।

నాన్ముః స్థితరః  
స్థియా

(సమరూపతయా)  
తయః|| 23|| కాల  
వ్యాప్తిః) కూటస్థః

వామనః-న్యక్|| చ|| సీచః-ఖర్వః-ప్రస్వః-  
గి-కుటుప్తనదానిపేష్టు, Short, శీఘా.

అవాగ్రమ్-అననతమ్-ఆనతమ్|| 3-వంగిన  
దానిపేష్టు. Bent down, క్షాణా క్షాణా.

అరాలమ్-వృజినమ్-జిహ్వామ్-ఊర్మిమత్ ||  
త్ || క్షచ్ఛితమ్ - సతమ్ - ఆనిధమ్ - కుటిలమ్-  
భగ్నమ్-వేల్లితమ్-వక్రమ్|| ౧౧-వంకరయైన  
దానిపేష్టు, Crooked, కేశా,

అవాగ్రమ్-అననతమ్-ఆనతమ్|| 3-చక్కనై  
యుండుదానిపేష్టు, Straight, శీఘా.

వ్యస్తః - అప్రగుణః - ఆకులః|| 3-చెదరిన  
దానిపేష్టు, Confounded, ఆకృత.

శాశ్వతః - స్థువః - నిత్యః-సదాతనః-సనా  
తనః|| గి-నిన్నటికిని నాశములేకయుండుదాని  
పేష్టు, Eternal, శీఘా.

నాన్ముః - స్థితరః - స్థియాన్ || ౩ -  
పెక్కుకాలముండుదానిపేష్టు, Permanent,  
firm, శీఘా.

కూటస్థః|| పు|| ౧ - ఏకరూపతయా=వికా  
రములేక యొకలాగుననే, యః కాలవ్యాప్తిః=  
ఏది నిరవధిక కాల ముండునదో యట్టి యాత్మా  
దుల పేరు, Uniform; Perpetually the  
same.

స్థావరో జగ్గమేతరః।	స్థావరః - జగ్గమేతరః॥ ౧ - కదలకయ గిరివృక్షాదులపేళ్లు, Immovable, ఖా
చరిష్ణు జగ్గమచరం త్ర)న మిజ్జం చరాచర మ్॥ ౭౪॥	చరిష్ణు-జగ్గమమ్-చరమ్-త్ర)నమ్-ఇ చరాచరమ్॥ ౭ - తిరుగులాడు మనుష్యా పేళ్లు, Movable, జగమ.
చలనం కమ్పనం కమ్పిం	చలనమ్-కమ్పనమ్-కమ్పిమ్॥ ౩-క. స్వభావముగల యశ్వత్థదళాదులపే Tremulous, చలన.
చలం లోలం చలా చలమ్॥ చచ్చలం తర లం నైవ పారిప్లవపరి ప్లవే॥ ౭౫॥	చలమ్-లోలమ్-చలాచలమ్-చచ్చలం తరలమ్-పారిప్లవమ్-పరిప్లవమ్॥ ౭ - కద దానిపేళ్లు, Quaking, moving, చలన.
అతిక్త సమధికో	అతిక్తః-సమధికః॥ ౧ - మిక్కిలి య మైనదానిపేళ్లు, Exceeding, అధిక
దృఢసద్ధి (స్తు) సం హతః।	దృఢసద్ధిః - సంహతః॥ ౧ - దృఢమయి కీలుగల యవయవాదులపేళ్లు, అస్సగా నడి నది, Strong knit.
కర్మశం కఠినం క్రూరం కఠోరం నిష్ఠ రం దృఢమ్॥ ౭౬॥ జర రం	కర్మశమ్ (పా) కఠటమ్ - కఠినమ్ క్రూరమ్-కఠోరమ్-నిష్ఠరమ్-దృఢమ్-జ రమ్॥ ౭-బిరుసైనదానిపేళ్లు, గట్టిది, Har solid, కఠా.
మూర్తి మ స్మృ ర్తం	మూర్తిమత్॥ త్॥ మూర్తమ్॥ ౨ ఆకారము దాల్చినదానిపేళ్లు, Material corporal. శ్రితవన.
ప్రవృద్ధం ప్రాధ మేధితమ్।	ప్రవృద్ధమ్-ప్రాధమ్-ఏధితమ్॥ ౩-పరి దానిపేళ్లు, Full grown, ప్రౌఢ.

పురాణప్రతన ప్రి న్న పురాతన చిరంత రాః॥ 22॥	పురాణః-ప్రతనః-ప్రత్నః-పురాతనః-చిరం తనః॥ ౫-ప్రాతదానిపేళ్లు, Old, ancient, पुराणा.
ప్రత్యగ్రోభినవో నవ్యో నవీనో నూత నో నవః॥ నూత్న (శ్చ)	ప్రత్యగ్రః-అభినవః-నవ్యః-నవీనః - నూత నః - నవః - నూత్నః॥ 2 - క్రొత్తదానిపేళ్లు, New, नया.
సుకుమారం (తు) కోమలం మృదులం మృదు॥ 2౮॥	సుకుమారమ్ - కోమలమ్ - మృదులమ్ - మృదు॥ ౪-మెత్తనిదానిపేళ్లు, Soft, कोमल.
అన్యగన్వక్ష మను గేఽనుపదం (క్లిబమ వ్యయమ్)॥	అన్వక్॥ చ॥ అన్వక్షమ్ - అనుగమ్-అను పదమ్॥ ౪-నెనుకపోవువానిపేళ్లు, అనుపదమ్॥ న, అవ్య॥ Following, अनुगामी.
ప్రత్యక్షం (స్య) ప్రద్వియికం	ప్రత్యక్షమ్-బద్వియికమ్॥ ౨ - పంచేంద్రి యములచేత నెఱుంగబడుదాని పేళ్లు, Visible, perceptible; प्रत्यक्ष.
అప్రత్యక్ష మతీ ద్వియమ్॥ ౨౯॥	అప్రత్యక్షమ్ (పా) అనధ్యక్షమ్ - అతీద్వి యమ్॥ ౨ - సేత్రాది పంచేంద్రియములచేత నెఱుంగబడని యాపరాధుల పేళ్లు, Un- perceived; absent; beyond the reach of the senses, अप्रत्यक्ष.
ఏకతానోఽనన్య వృత్తి రేకాఽయే కా యనా (వపి)॥ (అ) ప్రేకసర్గ ఏకాగ్ర్యోఽ ప్రేకాయనగతో (౭ పిచ)॥ ౩౦॥	ఏకతానః - అనన్యవృత్తిః-ఏకాగ్రః-ఏకా యనః - ఏకసర్గః-ఏకాగ్ర్యః-ఏకాయనగతః॥ 2-ఏకాగ్రచిత్తునిపేళ్లు, Closely attentive, एकाग्र.
(పుం) స్యాదిః పూర్వపారస్య పరిధ 24	ఆదిః॥ నియతపుంలింగము॥ పూర్వః - పౌరస్యః-ప్రథమః-ఆద్యః॥ ౫-మొదటిదాని

మాద్యా

(అథాఽస్త్రీయా  
మ్)। అన్తో జఘన్యం చ  
రమ మస్త్య పాశ్చా  
త్య పశ్చిమాః॥ ౮౧॥

మోఘం నిరర్థకం

స్పష్టం స్ఫుటం ప  
వ్యక్త ముల్బణమ్।

సాధారణం (తు)  
సామాన్య

మేకాకీ త్యేక ఏక  
కః॥ ౮౨॥

(భిన్నార్థకా) అన్య  
తర ఏకత్వా న్యేతరా  
(అపి)।

ఉచ్చావచం నైక  
భేద

ముచ్చుణ్ణ మవిల  
బ్ధతమ్॥ ౮౩॥

అదుస్తుద (స్తు) మ

పేళ్లు, Prior; first; initial, ప్రథమ.

అస్త్యః॥ ప్ష॥ జఘన్యః-చరమం-అస్త్యః  
పాశ్చాత్యం-పశ్చిమం॥ ౭-తుదయైనదాని పేళ్లు  
Last; ultimate, ఇత.

మోఘం-నిరర్థకం॥ ౮౧-ప్ర యోజనములే  
దానిపేళ్లు, Vain, useless, నిరర్థక.

స్పష్టం - స్ఫుటం - ప్రవ్యక్తం - ఉల్బణ  
౮ - ప్రకటమయినదానిపేళ్లు, Apparen  
evident, ఖగృ.

సాధారణం - సామాన్యం॥ ౮౨-అనేకుల  
సాత్తయినదానిపేళ్లు, Common, సామాన్య.

ఏకాకీ॥ ౮౨॥ ఏకః-ఏకకః॥ ౩-సహాయవ  
లేక యొక్కటియైనదాని పేళ్లు, Alone  
Solitary, ఏకాకీ.

అన్యతరః - ఏకః - త్యేకః - అన్యః - ఇతర  
భిన్నార్థకాః = ప్రకృతార్థముకంటె వేరై  
దానిపేళ్లు, ఇవిసర్వనామశబ్దములు, Othe  
different, విభిన్న.

ఉచ్చావచం-నైకభేదం॥ ౮౩-అనేకప్రక  
రములయిన చిత్రాదులపేళ్లు, Variegated  
high and low, రంగ విరంగ.

ఉచ్చుణ్ణం-అవిలబ్ధతం॥ ౮౩-త్వరగలదా  
నిపేళ్లు, Quick, expeditious, శీఘ్ర.

అదుంతుదః-మర్మస్పృక్॥ ౮౪॥ ౧-మర్మ

స్పష్టము

మును నొప్పించు మాటలు మొదలైనవాని  
పేళ్లు, Sharp, painful, मर्मस्पृश.అశాధం (తు) నిర  
లమ్మ.అశాధం-నిరర్థం॥ ౨- అడ్డపాటులేనిదాని  
పేళ్లు, Unobstructed, बे-रोक टोक.ప్రసవ్యం ప్రతికూ  
లం (న్యాయ) దపసవ్య  
యపష్టం (చ)॥ ౮౪॥ప్రసవ్యం-ప్రతికూలం-అపసవ్యం-అపష్టం॥  
౮-ప్రతికూలమయినదాని పేళ్లు, Contrary.  
प्रतिकूल.వామం (శరీరే)  
సవ్యం (స్వాత్)వామం-సవ్యం॥ ౨- శరీరే = శరీరమున  
నడచుపార్శ్వము పేళ్లు, Left, वाम, बायाँ.అపసవ్యం (తు)  
దక్షిణమ్.అపసవ్యం-దక్షిణం॥ ౨- శరీరమునఁ గుడి  
దిక్కు-పేళ్లు, Right, दक्षिण, दायाँ.సంకటం (నాతు)  
సంశయంసంకటం-సంశయం॥ ౨- ఇరకటపు చోటి  
పేళ్లు, సంశయశబ్దము నియతపుంలింగము,  
Narrow, संग जगह.కలిలం గహనం (స)  
మే)॥ ౮౫॥కలిలం-గహనం॥ ౨- చొరరానిదానికిని,  
గొఱుగరానిదానికిని పేళ్లు, Hard to under-  
stand, Impervious, अभेद्य.సంక్లిష్టం సంకులం  
సంక్లిష్టంసంక్లిష్టం-సంకులం-అశీర్షం॥ ౩- ఒకటి  
కొకటి కలిసినదాని పేళ్లు, Crowded, con-  
fused, संकीर्ण.ముష్టితం పరివాపి  
తమ్.ముష్టితం-పరివాపితం॥ ౨- గొఱుగఁబడిన  
దాని పేళ్లు, Shaved, मुण्डित.గ్రాసితం గ్రాసితం  
దృఢంగ్రాసితం (పా) గ్రాసితం, గుమ్మితం-సద్ధితం-  
దృఢం॥ ౩- కూర్పఁబడిన పుష్పమాలికాదుల

	పేళ్లు, Strung; tied, గూతా క్తా.
విస్తృతం విస్తృతం తతమ్॥ ౮౬॥	విస్తృతం-విస్తృతం-తతం॥ 3-వ్యాపి దానిపేళ్లు, విరివిగలది, Spread, diff విస్తృత.
అస్మరణం విస్మృ తం (స్మృత్)	అస్మరణం - విస్మృతం॥ ౨-మఱువఁ దానిపేళ్లు, Forgotten, విస్తృత.
ప్రాప్తప్రణిహితే (సమే)॥	ప్రాప్తమ్-ప్రణిహితమ్॥ ౨-పొందఁ దానిపేళ్లు, Placed; obtained, ప్రాప్త.
వేల్లిత ప్రేక్షితా ౭ ధూత చలితా ౭ కల్ప తా ధుతే॥ ౮౭॥	వేల్లితః - ప్రేక్షితః - ఆధూతః - చలితః - మృతః - ధుతః॥ ౭ - కడలింపఁబడిన దాని పే Shaken, ఇతిత.
నుత్తి నున్నాస్త నిష్క్రూతా విధక్షిప్తే రితా (స్పృహః)॥	నుత్తి - నున్నా - అస్త - నిష్క్రూతః - ఆవి క్షిప్తః - ఉరితః॥ ౭ - త్రోయఁబడిన దాని పే Thrown, cast, sent, గిరాయా క్తా.
పరిక్షిప్తం (తు) నివృతం	పరిక్షిప్తమ్ - నివృతమ్॥ ౨ - కోట వె లయిన దానిచేతఁజుట్టఁబడిన దాని పే Intrenched, పరిశ్రిత.
మూషితం ముషి తా (ఛకం)॥ ౮౮॥	మూషితమ్ - ముషితమ్॥ ౨-దొంగిలి బడిన దానిపేళ్లు, Stolen, చూరాయా క్తా.
ప్రవృద్ధ ప్రసృతే	ప్రవృద్ధమ్ - ప్రసృతమ్॥ ౨ - కొనసా పెరుగుదానిపేళ్లు, Expanded; disperse ప్రకృత.
స్వస్తినిస్పృష్టే	స్వస్తిమ్-నిస్పృష్టమ్॥ ౨-ఉంపఁబడిన దా పేళ్లు, Deposited, రక్షా క్తా.
గుణితా ౭ హతే॥	గుణితమ్ - ఆహతమ్॥ ౨ - గుణింపఁబడి సంఖ్యపేళ్లు, Multiplied, గుణిత.

నిద్ధిగోపచితే	నిద్ధిగః-ఉపచితః॥ ౨-లేపాదులచేత చేరిన దానిపేళ్లు, Plastered, నిదిగఱ.
గూఢ గుప్తే	గూఢమ్-గుప్తమ్॥ ౨ - దాపఁబడినదాని పేళ్లు, Hidden, గూఢ.
గుణ్ణితరూపితే॥ ౮౯॥	గుణ్ణితమ్ (పా) గుణ్ణితమ్ - రూపితమ్॥ ౨ - ధూళ్యాదులచేతఁ గప్పఁబడినదానిపేళ్లు, Overspread, తఱగా త్తఱగా.
ద్రుతావదీర్ణే	ద్రుతమ్-అవదీర్ణమ్॥ ౨-కరఁగించినదాని పేళ్లు, Melted, గఱఱగా త్తఱగా.
ఉద్గూర్ణాద్యతే	ఉద్గూర్ణమ్-ఉద్యతమ్॥ ౨-పొడవుగా నెత్తఁ బడినదానిపేళ్లు, Raised, held up, తఱగా త్తఱగా.
కాచిత శిక్వితే॥	కాచితమ్ - శిక్వితమ్॥ ౨ - ఉట్టియందుఁ జెట్టఁబడినదానిపేళ్లు, “కారితశిక్వితే” అను పాఠమున తాకిక వైదికకర్మములయందు కృతాభ్యాసునిపేళ్లు, Suspended in a swing.
ఘ్రాణఘ్రాతే	ఘ్రాణమ్-ఘ్రాతమ్॥ ౨-మూర్కొనఁబడిన దానిపేళ్లు, Smelt, తఱగా త్తఱగా.
దిగ్ధలిప్తే	దిగ్ధమ్ - లిప్తమ్॥ ౨ - పూయఁబడినదాని పేళ్లు, Smeared, annointed, తిరిగ.
సముదక్తోద్ధృతే (సమే)॥ ౯౦॥	సముదక్తమ్ - ఉద్ధృతమ్॥ ౨-చేదఁబడిన దానిపేళ్లు, Drawn; raised from a deep place, తఱగా త్తఱగా.
వేష్టితం (స్యా) ద్య	వేష్టితమ్-వలయితమ్-సంవీతమ్-రుద్ధమ్ -

లయితం సంవీతం దుర్ధ ఆవృతమ్॥ ౫ - సద్యాదులచేతఁ జుట్టఁబడిన  
మావృతం॥ పట్టణాదులపేళ్లు, Encompassed; secured  
from access, surrounded, ఖిరా క్షుతా.

దుగ్ధ భుగ్నేఁ (భ)

దుగ్ధమ్-భుగ్నమ్॥ ౨ - విఱువఁబడినదాని  
పేళ్లు, Bent, crooked, మోడా క్షుతా.

నిశిత త్స్థిత శాతాని  
తేజితే॥ ౬౦॥

నిశితమ్-త్స్థితమ్-శాతమ్ - తేజితమ్॥ ౪ -  
వాడిగాఁ జేయఁబడినదానిపేళ్లు, Sharpe-  
ned, whetted, తెజ క్రియా క్షుతా.

(స్యా ద్విసాశో న్ను  
ఖం) పక్వం

పక్వమ్॥ ౧ - విసాశోన్ముఖమ్ = సశింప  
నా య త్తమ యి న దా ని పేరు, పండినది,  
Mature, పకా క్షుతా.

ప్రీణప్రీతౌ (తు)  
లజ్జితే॥

ప్రీణః-ప్రీతః-లజ్జితః॥ ౩-సిగ్గుపడినదాని  
పేళ్లు, Ashamed, లజ్జిత.

వృతే (తు) వృత్త  
వావృత్తే॥

వృతః-వావృత్తః - వృత్తః॥ ౩ - కన్యాదు  
లచే వరింపఁబడిన వరుఁడు మొదలయినవాని  
పేళ్లు, Chosen, ఖర.

సంయోజిత ఉపా  
హితః॥ ౬౨॥

సంయోజితః - ఉపాహితః॥ ౨-మటియొక  
ప దా ర్థ ము తోఁ గూర్పఁబడినదానిపేళ్లు,  
Annexed, సంయోజిత.

ప్రాప్యం గమ్యం  
సమాసాద్యం

ప్రాప్యమ్ - గమ్యమ్ - సమాసాద్యమ్॥ ౩-  
పొందఁదగిన వస్తువు పేళ్లు, Attainable  
ప్రాప్య.

స్యన్నం రీణం స్తు  
తం న్నుతం॥

స్యన్నమ్ - రీణమ్ - స్తుతమ్-న్నుతమ్॥ ౪-  
కాఱిననీళ్లు మొదలయినవానిపేళ్లు, Flowing  
dropping, dripping, చ్చనా.

సంగూఢ (స్సాస్య)

సంగూఢః - సంకలితః॥ ౨ - కూర్పఁబడిన



తృంకలితోఽ

సంఖ్యపేళ్లు, Arranged; heaped; added.  
సంకలిత.

వగీతః ఖ్యాతగర్వా  
ణః॥

౯౩॥

అవగీతః-ఖ్యాతగర్వాణః॥ ౨-నిందింపబడిన  
దానిపేళ్లు, Detested, నిర్దనీయ.

వివిధ (స్వస్య) ద్భృ  
హువిధో నానాయాపః  
పృథగ్విధః॥

వివిధః - బహువిధః - నానాయాపః - పృథ  
గ్విధః॥ ౪-పెక్కువిధములయిన వస్తువుపేళ్లు,  
Various, multiform, వివిధ.

అవరీణో ధిక్కృత  
(స్వస్య)

అవరీణః-ధిక్కృతః॥ ౨-ధిక్కురింపబడిన  
దానిపేళ్లు, Censured, blamed, ఖిక్కారిత.

దపద్వస్తోఽవదూ  
ర్ణితః॥

౯౪॥

అపద్వస్తః - అవదూర్ణితః॥ ౨-పొడిగాఁ  
గొట్టబడినదానిపేళ్లు, Coarsely pounded,  
కూడా క్షుత.

(అనాయాసకృతం)  
ఘాట్టం

ఘాట్టమ్॥ ౧ - అనాయాసకృతమ్ = ఆయా  
సములేక చేయబడిన కషాయాదుల పేరు,  
Easily prepared.

స్వనితం ధ్వనితం  
(సమే)॥

స్వనితమ్ - ధ్వనితమ్॥ ౨ - మ్రోయుదాని  
పేళ్లు, Making a noise, 'घनि करने वाला.

బద్ధే సద్దానితం  
మూతముద్దితం సద్ది  
తం సితం॥

౯౫॥

బద్ధమ్ - సద్దానితమ్ - మూతమ్-ఉద్దితమ్-  
సద్దితమ్ - సితమ్॥ ౬ - కట్టబడినదానిపేళ్లు,  
Bound, బంధా క్షుత.

నిష్పక్వం క్వధితం

నిష్పక్వమ్-క్వధితమ్॥ ౨-నిమిదవపాలు  
మిగులునట్లు కాచబడిన కషాయాదులపేళ్లు,  
Decocted, well-cooked, కవయిత.

(పాకే క్షీరాఽప్య  
హ విహం) శృతం॥

శృతం॥ ౧ - పాలు, నెయ్యి, హవిష్సుల  
యొక్క పాకముపేరు, Boiled (milk etc.)

నిర్వాణో (మునివ  
హ్న్యదౌ)

నిర్వాణః॥ ౧-మునివహ్న్యదౌ = శాంతృఁ  
డైన ముని, అగ్ని మొదలయినవి, Attained,  
beatitude (as saint), put out (as a  
fire) శాంత స్తుతి, యా బ్రహ్మి ఆగ.

నిర్వాత (స్తుతేఽ  
నిలే)॥ ౯౬॥

నిర్వాతః॥ ౧-౫ తే అనిలే = సంచారముడి  
గిన వాయువుపేరు, Wind no longer  
blowing, become calm, నిశ్చల సమీర.

పక్వం పరిణతే

పక్వమ్-పరిణతమ్॥ ౨-కాలవశమునఁ బరి  
పాకమును బొందిన బుద్ధి మొదలయినదాని  
పేళ్లు, Ripe, ఫలా.

గూనం హన్నే

గూనం - హన్నం॥ ౨-విడువఁబడిన విష్ట  
పేళ్లు, Passed (as ordure).

మీఢం (తు)మూ  
త్రితే॥

మీఢం - మూత్రితం॥ ౨ - విడువఁబడిన  
మూత్రముపేళ్లు, Passed (as urine).

పుష్టే (తు) పుషి  
తం

పుష్టం-పుషితం॥ ౨ - పోషింపఁబడిన పక్షి  
మృగాదులపేళ్లు, Nourished, పోషిత.

సోధే తౌస్త

సోధం - తౌస్తం॥ ౨ - ఓర్వఁబడిన తిట్టు  
కొట్టు మొదలయినవానిపేళ్లు, Borne  
endured, జ్ఞాన.

ముద్వాస్తముద్గతే॥  
౯౭॥

ఉద్వాస్తమ్ - ఉద్గతమ్॥ ౨-క్రక్కుఁబడిన  
దానిపేళ్లు, Vomited, వమన.

దాస్త (స్తు) దమి  
తే

దాస్తః - దమితః॥ ౨ - ఆచార్యులచేత  
శిక్షింపఁబడిన శిష్యాదుల పేళ్లు. భారక్షేపాదు  
లను సహించినదానిపేళ్లు ని కొందఱు,  
Trained, endured.

శాస్త్రశ్శమితే	శాస్త్రః-శమితః॥ ౧ - అడఁపఁబడిన రాదులపేళ్లు, Pacified, Cured, Allayed శాంత.
ప్రార్థితేర్థితః॥	ప్రార్థితః-అర్థితః॥ ౨-అడుగఁబడిన వస్తుపేళ్లు, Asked, ప్రార్థిత.
జ్ఞప్త (స్తు) జ్ఞాపితే	జ్ఞప్తః-జ్ఞాపితః॥ ౨-గురూపదేశాదులచే నెఱిగింపఁబడినదానిపేళ్లు, Made know జ్ఞాన.
ఛన్నశ్చదితే	ఛన్నః-ఛాదితః॥ ౨-కప్పఁబడినదానిపేళ్లు Covered, తక్కినా హృతా.
పూజితేర్జితః॥	పూజితః - అర్జితః (పా) అర్చితః॥ ౩ - పూజింపఁబడినదాని పేళ్లు, Worshipped revered, భజిత.
పూర్ణ (స్తు) పూరితే	పూర్ణః-పూరితః॥ ౨-జలాదులచే నింపఁబడిన కలశాదులపేళ్లు, Filled; full, పూరిత.
క్లిష్టః క్లిశితే	క్లిష్టః-క్లిశితః॥ ౨-వీడింపఁబడిన మనుషులదులపేళ్లు, Tired; fatigued, క్లిష్ట.
అవసితే సితః॥	అవసితః - సితః॥ ౨ - ముగిసినదానిపేళ్లు Finished, समाप्त किया हुआ.
ప్రప్తప్లప్తాపి తాదృశే	ప్రప్తః-ప్లప్తః-ఉపితః-దగ్ధః॥ ౪ - కాఁబడినదానిపేళ్లు, Burnt, దాగ.
తప్త త్వప్త తనూకృతే॥	తప్తః-త్వప్తః-తనూకృతః॥ ౩ - చెక్కఁబఁచిన కాస్తాదులపేళ్లు, Pared, త్రిడా హృతా.
వేధిత చ్చిదితా విదే	వేధితః-చ్ఛిదితః-విధితః॥ ౩-బెజ్జమువేయఁబడిన రత్నాదులపేళ్లు, Pierced, విడ.

విన్నవితై విచారి  
తే।

విన్నః - విత్తః - విచారితః॥ 3-విచారిం  
బడిన కార్యాదుల పేళ్లు, Judged; di  
cussed, విచార క్రియా కృతా.

నిష్ప్రభే విగతా  
రోకా

నిష్ప్రభః-విగతః (పా) విరతః - ఆరోక  
3 - కాంతిలేని దివాచంద్రాదుల పేళ్లు  
Gloomy; obscured, కాంతి హీన.

విలీనే విద్రుతద్రుతౌ॥  
౧౦౦॥

విలీనః-విద్రుతః-ద్రుతః॥ 3-కరగిన ఘృత  
దుల పేళ్లు, Liquified; melted, విఘ్న  
కృతా.

సిద్ధే నిర్వృత్త ని  
ష్పన్నౌ

సిద్ధః-నిర్వృత్తః-నిష్పన్నః॥ 3 - సిద్ధింఁ  
దానిపేళ్లు, Accomplished, సిద్ధ.

దారితే భిన్నభేది  
తౌ।

దారితః-భిన్నః-భేదితః॥ 3 - వ్రక్కలిం  
బడినదానిపేళ్లు, Split, భేదిత.

ఊతం న్యూత ము  
తం (చేతి త్రితయం  
తస్తునస్తతే)॥ ౧౦౧॥

ఊతమ్-న్యూతమ్-ఉతమ్॥ 3-తస్తునస్తతే  
పోగులచే నేయఁబడిన వస్త్రాదుల పేళ్లు  
Woven, తునా కృతా.

(స్యా) దర్శితే న  
మస్మిత నమసిత మప  
చాయితార్చితాపచి  
తం।

అర్చితమ్-నమస్మితమ్-నమసితమ్ - అపచ  
యితమ్-అర్చితమ్-అపసితమ్॥ ౬ - నమస  
రింపఁబడిన దేవతాదుల పేళ్లు, Honoured  
saluted, ఆశీత.

వరివసితే వరివస్మి  
తముపాసితం చోపచరి  
తం (చ)॥ ౧౦౨॥

వరివసితమ్-వరివస్మితమ్-ఉపాసితమ్ - ఉ  
చరితమ్॥ ౪ - సేవింపఁబడిన యుపాధ్యాయ  
పేళ్లు, Served; adored, ఆపాసిత.

సంతాపిత సంతప్తౌ  
ధూపిత ధూపాయితౌ  
(చ) దూన (శ్చ)।

సంతాపితః - సంతప్తః - ధూపితః - ధూ  
యితః-దూనః॥ ౫ - తపింపఁబడినదాని పేళ్లు  
Suffering pain, సంతప్త.

హృష్టోమత్తస్తృ  
ప్తః ప్రస్థన్నః ప్రము  
దితః ప్రీతః॥ ౧౦౩॥

ఛిన్నం ఛాతం లూ  
నం కృత్తం దాతం ది  
తం ఛితం వృత్తం॥

స్రీస్తం ధ్వస్తం  
భ్రీప్తం స్కన్నం ప  
న్నం చ్యుతం గలితం॥  
౧౦౪॥

లభ్యం ప్రాప్తం విన్నం  
భావిత మాసాదితం  
(చ) భూతం (చ)॥

అన్వేషితం గవేషి  
త మున్విష్టం మ్లాతం  
మృగితం॥ ౧౦౫॥

ఆర్ద్రం సార్ద్రం  
క్లిష్టం తిమితం స్తిమి  
తం సమున్న ముత్తం  
చ॥

త్రాతం త్రాణం ర  
క్షిత మవితం గోపా  
యితం (చ) గుప్తం  
(చ)॥ ౧౦౬॥

అవగణిత మవమ  
తా వజ్జతే అవమాని  
తం (చ) పరిభూతే॥

హృష్టః-మత్తః-త్వప్తః-ప్రస్థన్నః-ప్రము  
దితః - ప్రీతః॥ ౬ - సంతోషించినవానిపేళ్లు,

Pleased; content, గృణ.

ఛిన్నమ్ - ఛాతమ్ - లూనమ్-కృత్తమ్ -  
దాతమ్-దితమ్-ఛితమ్-వృత్తమ్॥ ౮ - కోయఁ  
బడిన తృణాదులపేళ్లు, Cut, ఛావ.

స్రస్తమ్ - ధ్వస్తమ్ - భ్రప్తమ్-స్కన్నమ్-  
పన్నమ్ - చ్యుతమ్ - గలితమ్॥ ౭-బాటిపడిన  
దానిపేళ్లు, Fallen, గాలిత.

లభ్యమ్-ప్రాప్తమ్-విన్నమ్-భావితమ్-ఆసా  
దితమ్-భూతమ్॥ ౬ - పొందఁబడినదానిపేళ్లు,  
Obtained, గ్రాణ.

అన్వేషితమ్-గవేషితమ్-అన్విష్టమ్-మార్గి  
తమ్-మృగితమ్॥ ౫ - వెదకఁబడినదానిపేళ్లు,  
Sought, ఆశ్వేషిత.

ఆర్ద్రమ్-సార్ద్రమ్-క్లిష్టమ్-తిమితం-స్తిమి  
తం-సమున్నం-ఉత్తం॥ ౭-తడిసినవస్తువుపేళ్లు,  
Wet, moistened, గీతా.

త్రాతం-త్రాణం-రక్షితం-అవితం - గోపా  
యితం-గుప్తం॥ ౬ - రక్షింపఁబడినదానిపేళ్లు.  
Preserved; saved; guarded, రక్షిత.

అవగణితం - అవమతం - అవజ్ఞాతం-అవ  
మానితం-పరిభూతం॥ ౫ - తిరస్కరింపఁబడిన  
దాని పేళ్లు, Disregarded, despised  
తిరస్కృత.

త్యక్తం హీనం వి  
ధూతం సముష్ణితం  
ధూత ముత్సృష్టం॥  
౧౦౮॥

ఉక్తం భాషితము  
దితం జల్పిత మాఖ్యా  
త మభిహితం లపితం॥

బుద్ధం బుధితం మ  
నితం విదితంప్రతిపన్న  
మనసి తావగతే॥

౧౦౯॥

ఊరీకృత మురరీకృ  
త మగ్రీకృత మాశ్రుతం  
ప్రతిజ్ఞాతం । సంగీర్ణ  
విదిత సంశ్రుత సమా  
హిత ముపశ్రు తోప  
గతం॥ ౧౧౦॥

ఉడిత శస్త్ర పణా  
యిత పనాయితప్రణు  
త పణిత పనితాని । అ  
వగీర్ణ వర్ణితాభిష్టు తే  
లితాని స్తుతా (ధాని)॥

భక్షిత చర్విత లిప్త  
ప్రత్యవసిత గలిత ఖా  
దిత స్నాతం । అభ్యస  
హృతాన్న జగ్ధగ్రస్త  
గ్లానితం భుక్తే॥

౧౧౧॥

త్యక్తం - హీనం - విధూతం-సముష్ణితం-  
ధూతం - ఉత్సృష్టం॥ ౧౦౮ - విడువఁబడినదాని  
పేళ్లు, Abandoned; left, ఇత.

ఉక్తం-భాషితం-ఉదితం-జల్పితం-అఖ్యా  
తం-అభిహితం-లపితం॥ ౧౦౯ - పలుకఁబడినదాని  
పేళ్లు, Spoken; said, ఇత.

బుద్ధం - బుధితం - మనితం - విదితం-ప్రతి  
పన్నం-అవసితం-అవగతం॥ ౧౦౯-ఎఱుఁగఁబడిన  
దానిపేళ్లు, Known; understood, ఇదిత.

ఊరీకృతం (పా) ఉరీకృతం - ఉరరీకృతం-  
అగ్రీకృతం - ఆశ్రుతం - ప్రతిజ్ఞాతం - సంగీర్ణం-  
విదితం - సంశ్రుతం - సమాహితం-ఉపశ్రుతం-  
ఉపగతం॥ ౧౧౦ - అంగీకరింపఁబడినదానిపేళ్లు,  
Accepted; promised, మానాగయా.

ఉడితం-శస్త్రం-పణాయితం-పనాయితం -  
ప్రణుతం - పణితం - పనితం - అవగీర్ణం (పా)  
గీర్ణం - వర్ణితం - అభిష్టుతం - ఉలితం-స్తుతం॥  
౧౧౧ - పొగడఁబడిన దేవతాదుల పేళ్లు,  
Praised, ఇతిత.

భక్షితం - చర్వితం - లిప్తం (పా) లీడం-  
ప్రత్యవసితం-గలితం-ఖాదితం-స్నాతం - అభ్య  
వహృతం - అన్నం - జగ్ధం - గ్రస్తం-గ్లానితం-  
అశివం-భుక్తం॥ ౧౧౧-భుజింపఁబడిన యన్నా  
దులపేళ్లు, Eaten, ఇతితా ఇతిత.

తేష్ఠిష్ఠ త్తోదిష్ఠ  
ప్రేష్ఠ వరిష్ఠ స్థవిష్ఠ బం  
హిష్ఠాః (క్షిప్ర)క్షుద్రా  
భీష్ఠిత పృథువీర బ  
హుప్రకర్షార్థాః॥

౧౧౨॥

సాధిష్ఠ ద్రాఘిష్ఠ  
స్థేష్ఠ గరిష్ఠ హ్రస్విష్ఠ  
బృద్ధిష్ఠాః (బాధ వ్యా  
యత బహు గురువా  
మ న బృద్ధా ర కాటశ  
యే)॥

౧౧౩॥

ఇతి విశేష్యనిఘ్న వర్గః

తేష్ఠిష్ఠం = మిక్కిలి వేగముగలది, Most quick, तेज. త్తోదిష్ఠం = మిక్కిలి తుద్రమయినది, Most small, बहुत छोटा. ప్రేష్ఠం = మిక్కిలి ప్రियమయినది, Most dear, बहुत महेगा, వరిష్ఠం = మిక్కిలి విరివియైనది, Most large, बहुत बडा. స్థవిష్ఠం = మిక్కిలి బలినది, Most corpulent, बहुत मोटा. బంహిష్ఠం = మిక్కిలి తఱచైనది, Most numerous, बहुत ज्यादा.

సాధిష్ఠం = మిక్కిలి పడిలమయినది, Most hard, बहुत कडा. ద్రాఘిష్ఠం = మిక్కిలి నిడుమయినది, Most long, बहुत लंबा. స్థేష్ఠం = మిక్కిలియధికమయినది, Most abundant, largest, बहुत अधिक. గరిష్ఠం = మిక్కిలి భారమయినది, Most heavy, बहुत भारी, హ్రస్విష్ఠం = మిక్కిలి కుఱుచైనది, Most short, बहुत छोटा. బృద్ధిష్ఠం = మిక్కిలి మనోహరమయినది, Most handsome, बहुत मनोहर.

విశేషణములగు పదముల సమూహము

ముగిసెను.

గ్రంథకర్త తానింతకుముందుఁ జెప్పిన రూపభేదములచేతను, ప్రకృతి ప్రత్యయార్థములచేతను నీ సంకీర్ణ వర్ణయందు లింగము నెఱుఁగవలయునని చెప్పుచున్నాఁడు.

మూ॥ ప్రకృతిప్రత్యయార్థాద్యైః సంకీర్ణే లిङ्గ మున్నయేత్ ॥

టీక. సంకీర్ణే = ఈ సంకీర్ణ వర్ణయందు, ప్రకృతిప్రత్యయార్థాద్యైః = నామార్థ ప్రత్యయార్థ రూపభేద సాహచర్యములచేతను,

లిజ్జమ్ = స్త్రీపున్నపుంసకలింగములను, ఉన్నయేత్ = ఉహింప  
వలెను. నామార్థముచే నెట్లనఁగా ‘‘అపరస్పరాః పురుషాః,  
అపరస్పరాః - స్త్రీయః, అపరస్పరాణికులాని’’; ప్రత్యయార్థము  
చేత నెట్లనిన ‘శాన్తిః - దాన్తిః’ ఇవి ‘స్త్రీయాంక్తి’ అను సూత్ర  
ముచేత స్త్రీలింగ బోధకమయిన తిప్రత్యయాంతములు గనుక స్త్రీ  
లింగములని యెఱుఁగవలయును. రూపభేదసానూచర్యములచే మును  
పటిరీతిగా నెఱుఁగవలయు.

కర్మక్రియా

కర్మన్॥ న॥ (పా) పు॥ క్రియా॥ సీ॥ ౨ -

చేయుట పేళ్లు, Action, act, కर्म.

(తత్సత్తే గ  
మ్యేస్య) రపరస్పరాః॥  
౧౧౮॥

అపరస్పరః॥ త్రి॥ ౧-తత్సత్తే గమ్యే =  
ఎడ తెగని గమనాదిక్రియ గల సార్థాదుల  
పేరు, Continual (in respect of action)

(సాకల్యాసజ్గవచ  
నే) పారాయణపరా  
యణే॥

పారాయణం॥ న॥ పారాయణం (పా) తురా  
యణం॥ త్రి॥ ౨-సాకల్యాసజ్గవచనే = వరుసగా  
అంతయు నను సర్థమునకును (Totality,  
గ్రాహ్య), ఒకవస్తువునం దాసక్తికిని (Adhe-  
rence, attachment) పేళ్లు.

యదృచ్ఛా సైవ  
రితా

యదృచ్ఛా-సైవరితా॥ సీ॥ ౨-విచ్ఛలవిడి  
వర్తించుట పేళ్లు, Wilfulness, indepen-  
dence, स्वच्छाचार.

(హే తు శూన్యా  
త్వాస్యా) విలక్షణం॥  
౧౧౯॥

విలక్షణం॥ న॥ ౧-హేతుశూన్యా = నిష్కా-  
రణమయిన, ఆస్యా = ఉనికిపేరు, Causeless  
state, విలక్షణ.

శమథ (స్తు) శమ  
శ్శాన్తిః॥

శమథః-శమః॥ పు॥ శాన్తిః॥ సీ॥ ౩-కామ  
క్రోధాదులులేకయుండుట పేళ్లు, Absence  
of passion, శమ.



దాన్తి (స్తు) దమ  
భోదమః

దాన్తిః సీ॥ దమధః - దమః॥ పు॥ 3 -  
బ్రహ్మచర్యాది క్షేత్రమును సహించుటపేళ్లు,  
Endurance of the pain of austerities,  
Self-command.

అపదానం కర్మ  
వృత్తం)

అపదానం॥ న॥ ౧ - వృత్తం = పూర్వము  
నడిచిన, కర్మ = పరిశుద్ధ వ్యాపారముపేరు,  
An act accomplished, an approved  
occupation, పూరితా క్రియా శుభా క్రియాపార.

(కామ్యదానం) ప్ర  
వారణం॥ ౧౧౬॥

ప్రవారణం (పా) ప్రవారణం॥ న॥ ౧ -  
కామ్యదానం = కోరినవస్తువును తానొక్క  
ఫలము నపేక్షించి యిచ్చుట పేరు, A gift  
made with an object, ప్రవారణ, కామనా  
సాక్షిత దాన.

(వశక్రియా) సంప  
ననం

సంపననమ్ (పా) సంపదనమ్॥ న॥ ౧ - మణి  
మంత్రప్రధాదులచే వశముగా జేసికొనుట,  
Subduing by charms, drugs or in-  
cantations, వశీభూత కరణ.

మూలకర్మ (తు)  
కార్యణమ్

మూలకర్మ॥ న॥ కార్యణం॥ న॥ ౨ -  
మూలకలచేతనైన స్తంభన వశీకరణాదుల  
పేళ్లు, Magic, witch-craft, వశీకరణ.

విధూననం విధువ  
సం

విధూననం-విధువనం॥ న॥ ౨ - విదిలించుట  
పేళ్లు, Tremour, ఖటకన.

తర్పణం పీణనా  
వనే॥ ౧౧౭॥

తర్పణం-పీణనం-అవనం॥ న॥ 3 - తృప్తి  
బొందించుటపేళ్లు, Satisfaction, తృప్తికరణ.

పర్యాప్తి (స్సాస్తి)  
త్పరిత్రాణం హస్తధా

పర్యాప్తిః సీ॥ పరిత్రాణం-హస్తధారణం  
(పా) హస్తవారణం॥ న॥ 3 - చంపెదనని

రణ (మిత్యపి)।

వచ్చినవాని నడ్డగించుట పేళ్లు, Warning off a blow, హిత సే రక్షా కరణా.

సేవనం నీవనం  
న్యూతి

సేవనం - నీవనం॥ న॥ న్యూతిః॥ నీ॥ 3 -  
కోకలు మొదలైనవి కట్టుటపేళ్లు, Sewing,  
సీనా.

విదరః స్ఫుటనం  
భివా॥ ౧౧౮॥

విదరః॥ పు॥ స్ఫుటనం॥ న॥ భివా॥ నీ॥ 3-  
వ్రక్కతొటకును వ్రక్కలించుటకును పేళ్లు,  
Tearing, rending, కాకనా.

అక్రోశన మభీష  
జ్ఞః

అక్రోశనం॥ న॥ అభీషజ్ఞః॥ పు॥ ౨-తిట్టుట  
పేళ్లు, Curse; imprecation, కోసనా.

సంవేదో వేదనా  
(ననా)।

సంవేదః॥ పు॥ వేదనా॥ స్మ॥ ౨-సుఖదుఃఖా  
ద్యనుభవము పేళ్లు, Sensation; percep-  
tion, సవేద.

సమ్మార్చన మభి  
వ్యాప్తిః

సమ్మార్చనం॥ న॥ అభివ్యాప్తిః॥ నీ॥  
అంతట వ్యాపించుట పేళ్లు, Pervading,  
సర్వత్ర వ్యాప్తి.

యాచ్ఛా భిక్షా ౭  
ర్థనా ౭ ర్దనా॥ ౧౧౯॥

యాచ్ఛా - భిక్షా - అర్థనా - అర్దనా॥ నీ॥  
౪-అడుగుటపేళ్లు, Begging, మిక్షా.

వర్ధనం ఛేదనే ౭

వర్ధనమ్-ఛేదనమ్॥ న॥ ౨-నఱకుట పేళ్లు,  
Cutting, తేదనా.

(ధర్వే) ఆనందన  
సభాజనే ఆపృచ్ఛన

ఆనందనమ్ (పా) ఆమన్త్రణమ్ - సభాజ  
నమ్ - ఆపృచ్ఛనమ్॥ న॥ 3 - బాంధవాదుల  
నాలింగన స్వాగతాదులచేత సంతోషపెట్టుట  
పేళ్లు, Courtesy, civility, welcome,  
ఆనందన.

(మథా) మ్నాయ స్సమ్ప్రదాయః	ఆమ్నాయః - సమ్ప్రదాయః॥ పు॥ ౨- శిష్యపరంపరాగతమైన యుపదేశము పేళ్లు, Traditional doctrine, సంప్రదాయ.
క్షయే క్షియా॥ ౧౨౦॥	క్షయః॥ పు॥ క్షియా॥ నీ॥ ౨-చెడుట పేళ్లు, Loss, क्षయ.
గ్రహే గ్రాహా	గ్రహః - గ్రాహః॥ పు॥ ౨-పుచ్చుకొనుట పేళ్లు, Seizure, acceptance, ग्रहण करना.
వశః కాంతా	వశః॥ పు॥ కాంతిః॥ నీ॥ ౨-ఇచ్చుగించుట పేళ్లు, Wish, चाहना.
రక్షస్త్రాణే	రక్షః-త్రాణః॥ పు॥ ౨-రక్షించుట పేళ్లు, Protection, defence, रक्षा करना.
రణః క్వణే	రణః - క్వణః॥ పు॥ ౨-మోగుట పేళ్లు, Sound, noise, क्वणि.
వ్యథో వేధే	వ్యథః-వేధః॥ పు॥ ౨-బెజ్జమువేయుట పేళ్లు, Perforation, छेद करना.
పచా పాకే	పచా॥ నీ॥ పాకః॥ పు॥ ౨-వండుట పేళ్లు, Cooking, पकाना.
హవో హూతౌ	హవః॥ పు॥ హూతిః॥ నీ॥ ౨-పిలుచుట పేళ్లు, Calling, बुलाना.
వరో వృతౌ॥౧౨౧॥	వరః॥ పు॥ వృతిః॥ నీ॥ ౨-వరించుట పేళ్లు, Engaging, धरण करना.
ఓషః స్తోషే	ఓషః-స్తోషః (పా) స్తోషః॥ పు॥ ౨-కాల్చు టకును, కాలుటకును పేళ్లు, Combustion, burning, जलना.
నయో నాయే	నయః - నాయః॥ పు॥ ౨-పొందించుట

	పేళ్లు, నీతియు, Guiding, policy, course of conduct, నీతి.
జ్యని ర్జణ	జ్యనిః - జీర్ణః॥ నీ॥ ౨ - ముదిమి పేళ్లు, Wearing out, growing old, వృధాహృణా.
భ్రమోభ్రమా	భ్రమః॥ పు॥ భ్రమిః (పా) భ్రమా॥ నీ॥ ౨ - తిరుగుట పేళ్లు, Whirling, going round, భ్రమ.
స్థతి ర్వృద్ధ	స్థతిః - వృద్ధిః॥ నీ॥ ౨ - పెరుగుట పేళ్లు, Growth, వృద్ధి.
ప్రథా ఖ్యాతౌ	ప్రథా - ఖ్యాతిః॥ నీ॥ ౨ - ప్రసిద్ధి పేళ్లు, Fame, ఖ్యాతి.
స్పృష్టిః పృక్త	స్పృష్టిః-పృక్తిః॥ నీ॥ ౨ - ముట్టుట పేళ్లు, Touch, తృప్తి.
స్నవ స్స్రవే॥౧౨౨॥	స్నవః - స్రవః॥ పు॥ ౨-కురియుట పేళ్లు, Dripping, చ్చనా.
విధా సమృద్ధ	విధా (పా) ఏధా-సమృద్ధిః॥ నీ॥ ౨-సమృద్ధి పేళ్లు, Thriving, సమృద్ధి.
స్ఫరణం స్ఫురణే	స్ఫరణమ్-స్ఫురణమ్॥న॥ ౨-అదురుట పేళ్లు, Throbbing, ఘటకనా.
ప్రమితౌ ప్రమా	ప్రమితిః-ప్రమా॥ నీ॥ ౨-నిజముగా నెఱుగుట పేళ్లు, True knowledge, సత్యా జ్ఞాన పానా.
ప్రసూతిః ప్రసవే	ప్రసూతిః॥ నీ॥ ప్రసవః॥ పు॥ ౨ - విడ్డను గనుట పేళ్లు, Bringing forth, ప్రసవ.
శోచ్యతే ప్రాఘూరః	శోచ్యతః-ప్రాఘూరః॥పు॥ ౨-కాటుట పేళ్లు, Pouring forth, వర్షనా.

క్లమధః క్లమే॥ ౧౨౩॥	క్లమధః-క్లమః॥ పు॥ ౨ - బడలుట పేళ్లు, Fatigue, थकात.
ఉత్కర్షోఽతిశయో	ఉత్కర్షః-అతిశయః॥ పు॥ ౨-దొడ్డతనము పేళ్లు, Excellence, अतिशय.
సన్ధిః శ్లేషే	సన్ధిః - శ్లేషః॥ పు॥ ౨ - కదియుట పేళ్లు, Union, Junction, संधि.
విషయ ఆశ్రయే॥	విషయః - ఆశ్రయః (పా) ఆశ్రయః॥ పు॥ ౨-నిత్యముగానుండు తావుపేళ్లు, Refuge, Asylum, आश्रय.
క్షిపాయాం క్షేపణం	క్షిపా-క్షేపణమ్॥ న॥ ౨-ప్రేరేచుట పేళ్లు, Throwing, Directing, फेंकना.
గీర్ణి ర్గిరా	గీర్ణిః - గిరిః॥ నీ॥ ౨ - మ్రింగుట పేళ్లు, Swallowing, निगलना.
గురణ ముద్యమే॥ ౧౨౪॥	గురణమ్ (పా) గూరణమ్॥ న॥ ఉద్యమః॥ పు॥ ౨ - యత్నముపేళ్లు, Effort, exertion, उत्थम.
ఉన్నాయ ఉన్నయే	ఉన్నాయః - ఉన్నయః॥ పు॥ ౨-మీదికి నెత్తుటకుఁగాని యూహించుటకుఁగాని పేళ్లు, Raising, Inference, ऊपर उठाना.
శ్రాయ శ్శ్రయశే	శ్రాయః॥ పు॥ శ్రయణమ్॥ న॥ ౨ - ఆశ్రయించుట పేళ్లు, Reliance, Taking refuge, आश्रय लेना.
జయనే జయః॥	జయనమ్॥న॥జయః॥పు॥౨-గెలుచుట పేళ్లు, Conquest, victory, जीतना.
నిగాదా నిగదే	నిగాదః - నిగదః॥ పు॥ ౨ - స్పష్టముగాఁ బలుకుట పేళ్లు, Discourse, speech, चर्चा.

మాదో మద	మాదః - మదః॥ పు॥ ౨ - గర్వము పేళ్లు, Pride, Joy, మద.
ఉ ద్వేగ ఉద్భ్రమే॥ ౧౨౫॥	ఉ ద్వేగః-ఉద్భ్రమః॥ పు॥ ౨ - అవ్యసస్థిత చిత్తత్వము పేళ్లు, Agitation; regret, క్షణ.
విమర్దనం పరిమ లో	విమర్దనమ్॥ న॥ పరిమలః॥ పు॥ ౨ - కుంకు మాదుల మెదుపుట పేళ్లు, Trituration of perfumes, పరిమల సే శరీర మర్దన.
అభ్యుపపత్తి రసగ్ర హః॥	అభ్యుపపత్తిః॥ సీ॥ అనుగ్రహః॥ పు॥ ౨ - దానాద్యనుగ్రహము పేళ్లు, Conferring a benefit, అనుగ్రహ కరణ.
నిగ్రహ (స్తద్విరు ధస్యాత్)	నిగ్రహః॥ పు॥ ౧ - తద్విరుద్ధః = ఆ యను గ్రహమునకు విరుద్ధమయిన యపకారము పేరు, Disfavour, తిరస్కార కరణ.
	“నిగ్రహస్తు నిరోధస్యాత్” అను పాఠ మున ౨ ను నిగ్రహించుట పేళ్లు, Restraint, నిగ్రహ.
అభియోగ (స్తవ భిగ్రహః॥ ౧౨౬॥	అభియోగః-అభిగ్రహః॥ పు॥ ౨ - యుద్ధాదులయం దెదురుగా నుద్యోగించుట పేళ్లు, Attack, కలహమునకు పిలుచుటయనియు, Challenge to fight, తలకారణ.
ముష్టిబంధ (స్తు)నం గ్రహో	ముష్టిబంధః-సంగ్రహః॥ ౨ - గట్టిగా పిడికి లించుట పేళ్లు, పిడికిలి కేళ్లని కొండలందురు, Clinching of the fist, ముట్టి బాంధన.
డిమ్బే డమర విప్ల వా॥	డిమ్బుః - డమరః - విప్లవః॥ పు॥ ౩ - కొల్ల మొదలయిన దేశోపద్రవము పేళ్లు, Devastation, Assault, Irregular war, చిక్కు.

బద్ధనం ప్రసిత్తిశ్చ  
రః

బద్ధనమ్॥ న॥ ప్రసిత్తిః॥ నీ॥ చారః॥ పు॥  
3-కట్టుసాధనములకు పేళ్లు, Fetters, Liga-  
ments, बन्धन.

స్పర్శః స్పృష్టాపత  
ప్తరి॥ ౧౨౭॥

స్పర్శః-స్పృష్టా॥ ఋ॥ ఉపతప్తా॥ ఋ॥ పు॥  
3-తపింపజేయు రోగాదుల పేళ్లు, Morbid  
heat, तप्त.

నికారో విప్రకార  
(స్సాత్)

నికారః - విప్రకారః॥ పు॥ ౨ - చెడుపనిఁ  
జేసెనని యొకని దుర్బనునిగాఁజేయుట పేళ్లు,  
Malice, అపకారమాత్రము పేళ్లుని కొందఱు,  
Injury, अपकार.

అకార స్విజ్ఞ ఇజ్ఞీ  
తమ్॥

అకారః-ఇజ్ఞః॥ పు॥ ఇజ్ఞీతమ్॥ న॥ 3-అభి  
ప్రాయమును ప్రకటించు చేష్ట పేళ్లు, Indi-  
cation of sentiment, Hint, हावभाव.

పరిణామో వికారో

పరిణామః-వికారః॥ పు॥ ౨ - పాలు పెరుఁ  
గొటవలె వేరురూపమునుబొందు వికార విశే  
షము పేళ్లు, Change of form, विकार.

(ద్వే సమే) వికృతి  
విక్రియే॥ ౧౨౮॥

వికృతిః-విక్రియా॥ నీ॥ ౨ - పరిణామరూప  
మైనట్టికాని వేఱై నట్టికాని వికారము పేళ్లు,  
Temporary change, विकृति.

అపహార స్తవచ  
య

అపహారః-అపచయః॥ పు॥ ౩-హాని పేళ్లు,  
Stealing, Removing, हानि.

సమూహార స్స  
ముచ్చయః॥

సమూహారః - సముచ్చయః॥ పు॥ ౨-చెడ  
రిన వస్తువులను ప్రోగు చేయుట పేళ్లు,  
Gathering together, इकट्ठा करना.

ప్రత్యాహార ఉపా  
దానం॥

ప్రత్యాహారః॥ పు॥ ఉపాదానమ్॥ న॥ ౨-  
నిషయమువలన నింద్రియములను మరలిం

	చుట పేళ్లు, Restraining the organs of sense, ప్రయాణా.
విహార (స్తు) పరి కృమః॥ ౧౨౯॥	విహారః - పరి క్రమః॥ పు॥ ౨ - ఉద్యానా దులయందుఁ గ్రీ డార్థమై తిరుగుట పేళ్లు, A pleasure walk, విహార.
అభిహారోఽభిగ్రహణం	అభిహారః॥ పు॥ అభిగ్రహణమ్॥ న॥ ౨ - ఎదురుగా దొంగిలించుట పేళ్లు, Seizure in one's presence, Robbery, తీననా.
నిర్హారోఽభ్యవక ర్షణమ్॥	నిర్హారః॥ పు॥ అభ్యవకర్షణమ్॥ న॥ ౨ - నాటినముల్లు మొదలయినవి తీయుట పేళ్లు, Extraction, తీచనా.
అనుహారోఽనుకార	అనుహారః-అనుకారః॥ పు॥ ౨-సరిపోవుట పేళ్లు, Imitation, అనుకరణ.
(స్వాస్థ్య దర్థ స్వాస్థ గమే) వ్యయః॥ ౧౩౦॥	వ్యయః॥ పు॥ ౧-అర్థస్య=అర్థముయొక్క అపగమే = వ్యయముపేరు, Expenditure అర్థ.
ప్రవాహ (స్తు) ప్రవృత్తి (స్వాస్థ్యత్)	ప్రవాహః॥ పు॥ ప్రవృత్తిః॥ నీ॥ ౨ - ఎఁ తెగకవచ్చు జలాదిపరంపర పేళ్లు, Conti nuous flow, ప్రవాహ.
ప్రవహో (గమనం బహిః)॥	ప్రవహః॥ పు॥ ౧ - బహిర్గమనమ్=గృహ దులనుండి వెలుపలికి నడచుటపేరు, Goin forth, Issuing, గమన.
వియామో వియ మో యామో యమ స్సంయామ సంయ మా॥ ౧౩౧॥	వియామః-వియమః॥ పు॥ ౨ - పరపీడాద లను చాలించుటపేళ్లు, యామః-యమః॥ పు ౨-చాలించుటచూత్రమునకు పేళ్లు, సంయ మః-సంయమః॥ పు॥ ౨ - అన్నియు లెన్నగ చాలించుటపేళ్లు, ఈ ౨ ను పర్యాయముల



	కొందరందుడు, Restraint, Forbearance, సయమ.
హింసా కర్మాభి చార (స్నాన్యత్)	హింసాకర్మ॥ న॥ అభిచారః॥ పు॥ ౨ - చంపుటకుఁ జేసిన హోమాదిక్రియ పేళ్లు, Incarnation to destroy, హింసా.
జాగర్యా జాగరా (ద్యయోః)।	జాగర్యా॥ నీ॥ జాగరా॥ పు॥ ౨ - మేలు కొనియుండుట పేళ్లు, Waking, Watching, జాగరా.
విఘ్నేఽస్తరాయః ప్రత్యాహః	విఘ్నః - అస్తరాయః - ప్రత్యాహః॥ పు॥ ౩ - విఘ్నము పేళ్లు, Obstacle; impedi- ment, విఘ్న.
(స్యా) దుపఘ్నో ఽన్తికాశ్రయే॥ ౧౩౨॥	ఉపఘ్నః - అన్తికాశ్రయః॥ పు॥ ౨ - సమీ- పమునందుండు నాథారము పేళ్లు, Conti- guous support, ఆధార
నిర్వేశ ఉపభోగ (స్నాన్యత్)	నిర్వేశః - ఉపభోగః॥ పు॥ ౨ - భోగించుట పేళ్లు, Enjoyment, ఆపభోగ.
పరిసర్పః పరిక్రి యా।	పరిసర్పః॥ పు॥ పరిక్రియా॥ నీ॥ ౨ - చుట్టు వాలుట పేళ్లు, Surrounding; encom- passing.
విధురం (తు) పృ విల్లేపో	విధుమ్॥ న॥ ప్రవిల్లేపః॥ పు॥ ౨ - ఎడఁ బాయుటపేళ్లు, Separation, వియోగ.
ఽభిప్రాయ శ్చస్త అశయః॥ ౧౩౩॥	అభిప్రాయః - ఛస్తః॥ (పా) ఛస్తః॥ న॥ అశ- యః॥ పు॥ ౩ - అభిప్రాయముపేళ్లు, Meaning; intention, ఆశయ.
సంక్షేపణం సమ ననం	సంక్షేపణమ్ - సమననమ్॥ న॥ ౨ - గొప్పను కొంచెము చేయుట పేళ్లు, Abridgment, సంక్షేపణ.

పర్యవస్థా విరోధ నమ్!	పర్యవస్థా నీ॥ విరోధనమ్॥ న॥ ౧ - విరో ధించుట పేళ్లు, Contradiction, విరోధ కరణా.
పరిసర్యా పరీసారః	పరిసర్యా నీ॥ పరీసారః॥ పు॥ ౨ - అంతట తిరుగుట పేళ్లు, Moving about, యానా.
(స్యా) దాస్యా త్వా సనా స్థితిః॥ ౧౩౪॥	ఆస్యా-ఆసనా-స్థితిః॥ నీ॥ ౩ - ఉనికిపేళ్లు, Stay, స్థితి.
విస్తారో విగ్రహో వ్యాసః	విస్తారః-విగ్రహః-వ్యాసః॥ పు॥ ౩ - విరివి పేళ్లు, Diffusion, expansion, విస్తార.
(సతుశబ్దస్య) విస్త రః॥	విస్తరః॥ పు॥ ౧ - శబ్దస్య = శబ్దసంబంధియైన, సతు = ఆ విరివిపేడు, Lengthy discourse, Prolivity.
సంవాహనం మర్ద నం (స్యాత్)	సంవాహనమ్-మర్దనమ్॥ ౨ - ఒడలు పిను కుటపేళ్లు, Shampooing, మర్దన.
వినాశ (స్యా)దద ర్శనమ్॥ ౧౩౫॥	వినాశః॥ పు॥ అదర్శనమ్॥ న॥ ౨ - అగపడ కుండుటపేళ్లు, Disappearance, గాయవహ్నినా.
సంస్తవ (స్యా) త్పరిచయః	సంస్తవః - పరిచయః॥ పు॥ ౨ - చిరకాల మొక వస్తువుతో, గూడియుండుట పేళ్లు, Acquaintance, परिचय.
ప్రసర (స్తు) విస ర్పణమ్॥	ప్రసరః॥ పు॥ విసర్పణమ్॥ న॥ ౨ - పైల బింద్యాదులు జలాదులయందు నెరయుటపేళ్లు, Spreading, फैलाव.
సీవాక (స్తు) ప్ర యామ (స్యాత్)	సీవాకః-ప్రయామః॥ పు॥ ౨-ధాన్యాదుల యందలి యాదరాతిశయముపేళ్లు, Increased demand for grain in times of scar- city, अनाज की माँग.

సన్నిధి సన్నికర్షణమ్॥ ౧౩౬॥	సన్నిధిః॥ పు॥ సన్నికర్షణమ్॥ న॥ ౨-సమీపమాట పేళ్లు, Proximity, సమీప హొనా.
లవోఽభిలావో లవనే	లవః - అభిలావః॥ పు॥ లవనమ్॥ న॥ ౩ - పైరు మొదలైనవి కోయుట పేళ్లు, Reaping, ఖేత కారణా.
నిష్పావః పవనే పవః॥	నిష్పావః॥ పు॥ పవనం॥ న॥ పవః॥ పు॥ ౩ - ధాన్యాదులను తూర్చెత్తుట పేళ్లు, Winnowing; cleaning, పఠోరనా.
ప్రస్తావ (స్యా) దవసరః	ప్రస్తావః-అవసరః॥ పు॥ ౨-అవసరము పేళ్లు, Occasion; opportunity, అవసర, మౌకా.
త్రసర స్మాత్ర వేష్టనమ్॥ ౧౩౭॥	త్రసరః (పా) తరః॥ పు॥ స్మాత్ర వేష్టనం॥ న॥ ౨-సాలెవాడు చూలుచుట్టు పంట పెండ్ల పేళ్లు, A shuttle, ఇసర.
ప్రజన (స్యా) దు పసరః	ప్రజనః-ఉపసరః॥ పు॥ ౨-ఆబోతు పనులను చూలుచేయుఁ బ్రవర్తించుట పేళ్లు, The impregnation of a cow by the bull, చూలగుకాలమును, The season of impregnation, ఇసర.
ప్రసర ప్రణయా (సమా)॥	ప్రసరః (పా) ప్రశ్రయః - ప్రణయః॥ పు॥ ౨-ప్రీతిచేతఁ బ్రార్థించుట పేళ్లు, Affectionate solicitation, ప్రణయ.
ధీశక్తిర్నిష్క్రమో	ధీశక్తిః - నిష్క్రమః॥ పు॥ ౨-శుశ్రూషా శ్రవణములు మొదలైన బుద్ధిసామర్థ్యము పేళ్లు, Intellectual faculty, ధీ శక్తి.
(౭స్త్రీ) తు సం క్రమో దుర్గసజ్చరః॥	సంక్రమః॥ పు॥ దుర్గసజ్చరః॥ పు॥ ౨-పోరాని జలప్రవాహములయందుఁ బోవుటకుఁ

<p>ప్రత్యుత్క్రమః ప్రయోగార్థః</p>	<p>గట్టిని కట్ట మొదలయినవానిపేళ్లు, A difficult passage, క్రూరము. ప్రత్యుత్క్రమః (పా) ప్రత్యుత్క్రాంతిః - ప్రయోగార్థః (పా) ప్రయోగార్థః॥ పు॥ ౨ - యుద్ధముకొఱకు భటులయొక్క యుద్ధోగము పేళ్లు, Preparations for war.</p>
<p>ప్రకృమ (సస్య) దుపకృమః</p>	<p>ప్రకృమః - ఉపకృమః॥ పు॥ ౨ - ప్రథమా రంభమునకు పేళ్లు, A first beginning, ఆరంభము.</p>
<p>(సస్య) దభ్యాదాన ముద్భాత ఆరంభ</p>	<p>అభ్యాదానం॥ న॥ ఉద్భాతః - ఆరంభము॥ పు॥ ౩ - ఆరంభమాత్తమునకు పేళ్లు, Commencement, ఆరంభము.</p>
<p>సమృద్ధిమ స్త్వ రా॥ ౧౩౯॥</p>	<p>సమృద్ధిమః॥ పు॥ త్వరా॥ నీ॥ ౨ - వేగిర పడుటపేళ్లు, Haste, hurry, జాగ్రత్త.</p>
<p>ప్రతిబంధః పృతిష్ఠ మోభ</p>	<p>ప్రతిబంధః - పృతిష్ఠమ్మః॥ పు॥ ౨ - కార్య విఘాతముపేళ్లు, Impediment, అడ్డంకు.</p>
<p>అవనాయ (స్తు) నియాతనమ్</p>	<p>అవనాయః॥ పు॥ నియాతనమ్ (పా) నిపా తనమ్॥ న॥ ౨ - దిగువ ద్రోయుట పేళ్లు, Causing to descend, గిరినా.</p>
<p>ఉపలబ్ధి స్త్వ భవ</p>	<p>ఉపలబ్ధిః - అనుభవః॥ పు॥ ౨ - సాక్షా త్కారము పేళ్లు, Direct perception, సాక్షాత్కారము.</p>
<p>స్పృమాలమ్నా వి లేపనమ్॥ ౧౪౦॥</p>	<p>స్పృమాలమ్నః॥ పు॥ విలేపనమ్॥ న॥ ౨ - నలు గిడుట పేళ్లు, Smearing with sandal-wood, &amp;c. చిత్రము.</p>
<p>విప్రలమ్నా విప్ర</p>	<p>విప్రలమ్నః - విప్రయోగః॥ పు॥ ౨ - విదా</p>

యోగో	బాసిన స్త్రీ పురుషుల శృంగారము పేళ్లు, Separation of lovers, వియోగ.
విలम्భ స్వతిసర్జ నమ్!	విలम्భః॥ పు॥ అతిసర్జనమ్॥ న॥ ౨-ఇచ్చుట పేళ్లు, Liberality, ఖేడ.
విశ్రావ(స్తు) ప్రి ఖ్యాతి	విశ్రావః॥ పు॥ ప్రవిఖ్యాతిః (పా) ప్రతి ఖ్యాతిః॥ నీ॥ ౨ - మిక్కిలి ప్రసిద్ధి పేళ్లు, Celebrity, ఖ్యాతి.
రవేక్షా ప్రతిజాగ రః॥ ౧౮౦॥	అవేక్షా॥ నీ॥ ప్రతిజాగరః॥ పు॥ ౨-ఎచ్చరిక పేళ్లు, Attention, జాగృతత.
నిపాఠ నిపఠాపాఠే	నిపాఠః-నిపఠః-పాఠః॥ పు॥ ౩ - చదువుట పేళ్లు, Reading, పఠన.
తేమస్తేమాసముద్ద నే॥	తేమః - స్తేమః॥ పు॥ సముద్దనమ్॥ న॥ ౩-తడియుటపేళ్లు, Wetness, తర.
ఆదీనవాస)వాక్లే శే	ఆదీనవః-ఆస్రవః-క్లేశః॥ పు॥ ౩-క్లేశము పేళ్లు, Distress, క్లేశ.
మేలకేసజ్గ సజ్గమా॥	మేలకః-సజ్గః-సజ్గమః॥ పు॥ ౩-కూడుటపేళ్లు, Union, సంగమ.
అన్వీక్షణం విచయ నం మార్గణం మృగ ణామృగః॥	అన్వీక్షణమ్ (పా) అన్వేషణం, గవేష ణమ్-విచయనమ్ - మార్గణం॥ న॥ మృగణా॥ నీ॥ మృగః॥ పు॥ ౫-వెడకటపేళ్లు, Searching; research, అన్వేషణ.
పరిరమ్భః పరివృ ద్ధ స్సంశ్లేష ఉపగూ హనమ్॥ ౧౮౩॥	పరిరమ్భః-పరివృద్ధః-సంశ్లేషః॥ పు॥ ఉప గూహనమ్॥ న॥ ౪ - కౌగిలించుట పేళ్లు, Embrace, ఆర్జితగన.
నిర్వర్ణనంతు ని ధ్యానం దర్శనాలోక నేక్షణమ్॥	నిర్వర్ణనమ్ - నిధ్యానమ్-దర్శనమ్-ఆలోక నమ్ - ఈక్షణం॥ న॥ ౫ - చూచుటపేళ్లు, Sight; seeing, దర్శన.

ప్రత్యాఖ్యానం నిరసనం ప్రత్యాదేశో నిరాకృతిః॥ ౧౮౮॥

ఉపశాయో విశాయశ్చ(పర్యాయ శయనార్థకా)।

అర్తనం (చ) ఋతీయా (చ) హృణీయా (చ) ఘృణా (ర్థకా)॥ ౧౮౯॥

(స్వా) ద్వ్యత్యాసో విపర్యాసో వ్యత్యయ (శ్చ) విపర్యయే।

పర్యయోఽతిక్రమ (స్తస్మి) స్పృశిపాత ఉపాత్యయః॥ ౧౯౦॥

(పే)షం యత్సమాహూయ తత్ర(స్యాత్) ప్రతిశాసనమ్।

(స) సంస్తావః(క)తుషు యా స్తుతిభూమిద్విజన్మనామ్॥ ౧౯౧॥

ప్రత్యాఖ్యానం-నిరసనం॥ ప్రత్యాదేశః పు॥ నిరాకృతిః॥ సీ॥ ౮-తిరస్కరించుట పేర్లు, Rejection; disallowance, తిరస్కార.

ఉపశాయః - విశాయః॥ పు॥ ౨-పర్యాయ శయనార్థకా = ప్రహరిదిగువాండు వరుస పెట్టుకొని నిద్రపోవుట పేర్లు, Watching alternately, విశ్రామ.

అర్తనమ్॥ స॥ ఋతీయా - హృణీయా - ఘృణా॥ ౮ - రోయుట పేర్లు, Censure reproach, చూగా.

వ్యత్యాసః - విపర్యాసః - వ్యత్యయః-విపర్యయః॥ పు॥ ౮-తడబడుట పేర్లు, Contrariety; opposition, విপর్యయ.

పర్యయః - అతిక్రమః - అతిపాతః - ఉపాత్యయః॥ పు॥ ౮ - క్రమముదప్పిపోవుట పేర్లు, Transgression, అतिक్రమణ.

ప్రతిశాసనమ్॥ ౧ - భృత్యులను బిలిచి పనులకుఁ బంపుట పేరు, Sending of a servant on an errand after calling him, ప్రతిశాసన.

సంస్తావః॥ పు॥ ౧ - క్రతుషు = యజ్ఞముల యందు, ద్విజన్మనామ్ = ఉద్గాత మొదలయిన బ్రాహ్మణులయొక్క, స్తుతి భూమిః = స్తోత్రముచేయు భూమి పేరు, A place where the priests stand reciting hymns and prayers, సంస్తావ, ఆస్తోత్రము పేరని కొండఁబండు.

నిధాయ (తక్కుతే  
మత) కాష్ఠే కాష్ఠం  
1) ఉద్భవః

ఉద్భవః॥ పు॥ ౧-యత్ర కాష్ఠే = ఏ కొయ్య  
మీద, కాష్ఠమ్ = మట్టాక కొయ్యను,  
నిధాయ = పెట్టి, తక్కుతే = చెక్కబడునో,  
సః = ఆ మ్రాని పేరు, A carpenter's  
work-bench, ఇద్దన.

స్తమ్భఘ్న (స్తు)  
స్తమ్భఘనః (స్తమ్భా  
యేన నిహన్యతే)॥

౧౪౮॥

స్తమ్భఘ్నః-స్తమ్భఘనః॥ పు॥ ౨-యేన =  
దేనిచేత, స్తమ్భః = కనవుగంటలు, నిహన్య  
తే = పెల్లగింపబడునో, సః = ఆ గుద్దలి పేళ్లు,  
A sickle for cutting grass, A hoe,  
క్షీణియా.

ఆవిధో (విధ్యతే  
యేన తత)॥

ఆవిధః॥ పు॥ ౧-యేన = దేనిచేత, విధ్యతే =  
రత్నాదులు బెజ్జమువేయబడుచున్ననో,  
తత్ర = బెజ్జమువేయు వజ్రమువోగదు మొద  
లయినదానిపేరు, An auger.

(విప్లవమే) నిఘః॥

నిఘః॥ పు॥ ౧ - విప్లవమే = వెడల్పు  
నిడుపు సరియయిన వేదికాదుల పేరు,  
Circular round.

ఉత్కార (శ్చ) ని  
కార (శ్చ ద్వా ధా  
న్యోష్ఠేపకారకా)॥

౧౪౯॥

ఉత్కారః-నికారః॥ పు॥ ౨-ధాన్యోష్ఠేప  
కారకా = ధాన్యము పొడవుగాఁ గుప్ప చేయు  
టకుఁగాని తూర్పెత్తటకుఁగాని పేళ్లు, Piling  
up corn or winnowing, పత్రానా.

నిగారోద్గార విక్షా  
నోద్గ్రాహః (స్తు గర  
శాదిషు)॥

నిగారః, Swallowing, నిగలనా; ఉద్గా  
నః, Vomiting, ఆగలనా; విక్షాహః, Cough,  
a sound, శ్శీః; ఉద్గ్రాహః, Talking  
up, replying in argument. పు॥ ౪-గర  
ణాదిషు = వరుసగా మ్రొంగుటకును, క్రక్కుట  
కును, క్రాయుటకును, ఎగుర వేసిపట్టుటకును

	పేళ్లు, ఉద్దాంశబద్ధము ప్రేపునకుం బేరిఁ కొందఱు.
ఆర త్యవరతి విరత య ఉపరామే	ఆరతిః - అవరతిః - విరతిః॥ నీ॥ ఉపరామః (పా) ఉపరమః॥ పు॥ ర-చాలించుటకు పేళ్లు, Ceasing, विराम.
(వాప్రియాంతు) నిష్ఠేవః॥ ౧౫౦॥ నిష్ఠ్యాతి ర్నిష్ఠేవనని ష్ఠేవన (మిత్యభిన్నా ని)।	నిష్ఠేవః॥ పు॥ నిష్ఠ్యాతిః॥ నీ॥ నిష్ఠేవనమ్- నిష్ఠేవనమ్॥ న॥ ర - ఉ మ యు ట పే ళ్లు, Spitting, झुकना.
జవనే జూతిః	జవనం-జూతిః॥ నీ॥ ౨-వేగమున, బోవుట పేళ్లు, Speed, तेजी.
సాతి స్త్వసానే (సృ)	సాతిః॥ నీ॥ అవసానమ్॥ న॥ ౨-క్రియాం తముపేళ్లు, Conclusion, End of action, अवसान.
(దధ) జ్వరే జూ ర్తిః॥ ౧౫౧॥	జ్వరః॥ పు॥ జూర్తిః॥ నీ॥ ౨-జ్వరముపేళ్లు, Fever, बुखार.
ఉదజ (స్తు పశుప్రే రణ)	ఉదజః॥ పు॥ ౧ - పశుప్రేరణమ్ = పశులఁ దోలుటపేళ్లు, Driving of cattle, पशुओं का हौकना.
మకరణి (రిత్యాద యశ్చాపే)।	అకరణిః - అజనః॥ నీ॥ అవగ్రహః-ఇవి మొదలయినవి శపించుటయందు వర్తించును, Curse, शाप.
గోత్రాస్తేభ్యస్తస్య బృష్ట మి త్యోపగవ కా (దికమ్)॥ ౧౫౨॥	గోత్రాస్తేభ్యః=అపత్య ప్రత్యయాంతము లయిన ఔపగవగార్హ్య దాత్యాది శబ్దముల మీఁదను, తస్యబృష్ట మితి=వాని సమూహ మను సర్థమునందు, ఔపగవ కాదికమ్=ఔప



	గవకమ్, గార్గకమ్, దాక్షకమ్॥ న॥ అనునవి మొదలైన శబ్దరూపములు పుట్టుచున్నవి. ఉపగుయొక్క అపత్యములు ఔపగవములు; ఔపగవములయొక్క సమూహము ఔపగవ కము. ఇట్లన్యంబు లూహ్యములు. A multitude of descendants of Upagu.
ఆపూషికం శామ్మలిక (మేవ మాద్యమ చేతసామ్)।	అచేతసామ్ = ప్రాణివ్యతిరిక్తములయిన యపూషములు శమ్మలులు మొదలయినవాని సమూహములయందు వరుసగా “ఆపూషికమ్, శామ్మలికమ్” ఇవి మొదలయినవి వర్తించును. అవి॥ న॥ A multitude of loaves and pies.
(మాణవానాంతు) మాణవ్యం	మాణవ్యమ్॥ న॥ ౧ - మాణవానామ్ = పిన్నవాండ్రుసమూహముపేరు, A multitude of boys, लड़कों का समूह.
(సహాయానాం) సహాయతా॥ ౧౫౩॥	సహాయతా॥ నీ॥ ౧ - సహాయానామ్ = తోడునచ్చినవారి సమూహముపేరు, —of coadjutors, सहायकों का समूह.
హల్యా (హలానాం)	హల్యా॥ నీ॥ ౧ - హలానామ్ = నాగేళ్లు గుంపుపేరు, —of ploughs, हलों का समूह.
బ్రాహ్మణ్య బాడబ్యే (తు ద్విజస్మనామ్)।	బ్రాహ్మణ్యమ్-బాడబ్యమ్॥ న॥ ౨-బ్రాహ్మణుల సమూహముపేరు, —of priests, ब्राह्मणों का समूह.
(దేవే పర్మకానాం పృష్ఠానాం) పార్శ్వం పృష్ఠ్య (మనుక్రమాత్)॥ ౧౫౪॥	పార్శ్వమ్ - పృష్ఠ్యమ్॥ న॥ ఈ ౨ ను, అనుక్రమాత్ = వరుసగా, పర్మకానామ్ = ప్రక్కయెముకల సమూహమునకును, A multitude of ribs, पसलियों का समूह.

వృష్టములనెడి యజ్ఞసంబంధులయిన స్తోత్ర  
విశేషముల సమూహమునకును పేళ్లు

A collection of hymns, శ్లోక సమూహ.

(ఖిలానాం) ఖిలినీ  
ఖిల్యా (వృథ)

ఖిలినీ-ఖిల్యా॥ నీ॥ ౨ - ఖిలానామ్ = కల్లా  
సమూహముపేళ్లు, A multitude of thre  
shing floors, ఖలిహాలి కా సమూహ.

మానుష్యకం (నృ  
ణామ్)!

మానుష్యకమ్॥ న॥ ౧ - నృణామ్ = మను  
ష్యుల సమూహముపేళ్లు, —of men, మనుష్య  
కా సమూహ.

గ్రామతా జనతా  
ధూమ్యా పాశ్యా X  
శ్యా (వృథకృష్ణక॥)  
౧౫॥

గ్రామతా, — of villages, గావో కా  
సమూహ; జనతా, —of people, లోగో కా  
సమూహ; ధూమ్యా, Accumulation of  
smoke, శ్రుగో; పాశ్యా, Abundance of  
fetters; Xశ్యా, —of reeds. ఈ ౫ ను  
వృథకృష్ణక = వేలువేలుగా, గ్రామములు,  
జనులు, ధూమములు, పాశములు, తెల్లకన  
వులు ఈ ద్వైదింటి గుంపులపేళ్లు, Xశ్యా అను  
నది కంఠముల సమూహమని కొందఱు, —  
of throats.

(అశి) సాహస్ర కా  
రీష వార్షణాధర్వణా  
దికమ్!

సా హ స్ర మ్, A multitude of  
thousands, హజారో; కారీషమ్, —of  
pieces of dry cow-dung, గోవర; వార్ష  
ణమ్, Abundance of armour; అధర్వ  
ణమ్, Collection of incantations.  
ఈ ౪ ను, అదిభేదముచేత, అజ్ఞారమ్, —of  
burning coals; చార్మణమ్, —of shields,  
తొలగా సమూహ; మొదలయిన శబ్దములును వేలు

వేటుగా సహస్రములు, విడకలు, కవచములు, అథర్వమంత్రములు, అంగారములు, కేడెములు మొదలైనవాని సమూహముల పేర్లు.

ఇతి సంక్షిప్త వర్గః

ప్రకృతి ప్రత్యయార్థాదులచేత లింగభేదము నొందియుండు నానావిధ శబ్దముల సమూహము ముగిసెను.

గ్రంథకర్త యనేకపర్యాయములకు నొకయర్థము గలుగునట్లుగ నన్నివర్గములనుజెప్పి యిపు డొకపదమునకు ననేకార్థములు గలుగునట్లుగా నానార్థవర్గమును జెప్ప నారంభించి యీశబ్దములు పూర్వవర్గలయందుఁ జెప్పినవో చెప్పనివో యను శంక రాగా దానిని నివర్తించుచున్నాఁడు.

మూ॥ నానార్థాః కేఽసి కాంతాదివర్గే ష్వేవాత్రకీర్తితాః॥

భూరిప్రయోగా యే యేషు పర్యాయే ష్వపి తేషు తే ।

టీక. అత్ర = ఈకోశముందు, నానార్థాః = అనేకార్థములుగల, కేఽపి = ఏయర్థమునందును ప్రసిద్ధప్రయోగములేని కొన్ని శబ్దములు, కాంతాది వర్గేష్వేవ = కాంతగాంతాదివర్గలయందే, కీర్తితాః = చెప్పుబడినవి. అనఁగాఁ బర్యాయపదములయందుఁ జెప్పుబడలేదనుట. యే = ఏ శబ్దములు, యేషుపర్యాయేషు = ఏ పర్యయార్థములయందు, భూరిప్రయోగాః = ప్రచురప్రయోగముగలవో, తే = ఆ శబ్దములు, తేషు అపి = ఆ పర్యయార్థములయందును, (అపిశబ్దముచే) ప్రసిద్ధముగాని యర్థమును జెప్పుటకొరకు కాంతాదివర్గములయందును, కీర్తితాః = చెప్పుబడినవి. అనఁగా నీవర్గయందుఁ జెప్పఁగలశబ్దములలోఁ గొన్ని పర్యాయములయందుఁ జెప్పనివియు, గొన్ని చెప్పినవియు నుండునని తాత్పర్యము.

(అకాశే త్రిదివే) నాకా	నాకః॥ పు॥ అకాశే = అకాశమునకును, Sky, आकाश; త్రిదివే = స్వర్గమునకును పేరు, Ether; Heaven, स्वर्ग.
లోకస్తు (భువనే జనే)॥ ౧౫౭॥	లోకః॥ పు॥ భువనే = స్వర్గాదిలోకముల కును, World, दुनियाँ; జనే = జనులకును (పా) జనసమూహమునకును పేరు, People लोग.
(పద్యే యశసి చ) శ్లోకః	శ్లోకః॥ పు॥ పద్యే = నాలుగు పాదముల గల పదసమూహమునకును, Verse, पद्य యశసిచ = కీర్తికిని పేరు, Glory, यश.
(శరే ఖడ్గే చ) సాయకః	సాయకః॥ పు॥ శరే = బాణమునకును Arrow, शर; ఖడ్గే = ఖడ్గమునకును పేరు Sword, तलवार.
జమ్బుకౌ (క్రోష్ట) వరుణౌ)	జమ్బుకః॥ పు॥ క్రోష్ట = నక్కకును Jackal, लोमड़ी; వరుణౌ = వరుణదేవునికి; పేరు, God of water, वरुण.
పృథుకౌ (చిలీ రృకౌ)॥ ౧౫౮॥	పృథుకః॥ పు॥ చిలీట = అటుకలకును Fried paddy flattened, चिऊडा; అర్భకౌ = పిన్నవానికిని పేరు, Infant, बच्चा.
అలోకౌ (దర్శనో ద్వ్యౌతౌ)	అలోకః॥ పు॥ దర్శన = చూచుటకును Sight, नज़र; ఉద్వ్యౌతౌ = ప్రకాశమునకును పేరు, Light, राशनी.
(ధేరిపటహ) మా నకా	అనకః॥ పు॥ ధేరి = ధేరికిని, A doubl drum, ఖేరీ; పటహమ్ = తప్పెటకును పేరు A drum, पटह.
(ఉత్సజ్గచిహ్నయౌ) రజ్జుః	అజ్జుః॥ పు॥ ఉత్సజ్గ = తొడకును Flank, जांघ; చిహ్నయౌ = గుఱుతునకును

	పేరు, Mark, చిహ్నము.
కలజ్జో (ఒక్కొక్క పవాదయోః)॥౧౫౯॥	కలజ్జోః॥ పు॥ అజ్జ = గుఱుతునకును, Sign, నిశాన; అపవాదయోః = నిందకును పేరు, Slur, నిందా.
తక్షకో (నాగవర్ధ కోః)	తక్షకోః॥ పు॥ నాగ = తక్షకుఁడను సర్ప మునకును, Chiet of snakes, एक सर्प; వర్ధకోః = వడ్లవానికిని పేరు, Carpenter, ఇడకీ.
అర్కః (స్ఫటికసూ ర్యయోః)।	అర్కః॥ పు॥ స్ఫటికమునకును, Crystal, स्फटिक; సూర్యయోః = సూర్యుని కిని పేరు, The sun, सूरज.
(మారుతే వేధసి బ్రహ్మేపుంసి)కః కం (శి రోఽమ్బునోః)॥౧౬౦॥	కః॥ పు॥ మారుతే = వాయువు, Wind, हवा; వేధసి = బ్రహ్మ, Brahma, ब्रह्म; బ్రహ్మే = సూర్యుఁడు, The sun, सूर्य; ఆత్మ, Soul, आत्म.
	కమ్॥ స॥ శిరోః = శిరస్సు, Head, सिर; అమ్బునోః = ఉదకమునకును పేరు, Water, पानी.
(పా) త్వలాక (స్పచ్చధాన్యే సంక్షే పే భక్తసిక్థకే)।	పులాకః॥ పు॥ తుచ్చధాన్యే = తుద్ర ధాన్యమునకును (పా) పొల్లు వడ్లకును, Shrivelled grain, नीचा; సంక్షేపే = సంక్షే పమునకును, Brevity, संक्षेप; భక్తసిక్థకే = మెతుకునకును పేరు, Boiled rice, चावल का कण.
(ఉలూకే కరిణః పుచ్చమూలోపాస్తే చ) పేచకః॥ ౧౬౧॥	పేచకః॥ పు॥ ఉలూకే = గుడ్లనూబకును, Owl, उल्ले; కరిణః పుచ్చమూలోపాస్తే = ఏనుగుయొక్క తోక మొదటనుండు మాంస

	విశేషమునకును (పా) తోకమొదటికిని పేరు, Root of an elephant's tail, టాప్ థి ఘృత కా ఒక భాగ.
(కమణ్డలాచ) కర కః	కరకః॥ పు॥ కమణ్డలా = కమండలుపు, Water pot, కమండలు; చ కారమువలన పక్షి, విశేషము, Curlew; వడగండ్లు, Hail, ఆంటె; దానిమ్మ, Pomegranate, అనార.
(సుగతేచ) వినా యకః	వినాయకః॥ పు॥ సుగతే = బుద్ధదేవర, చ కారమువలన విఘ్నేశ్వరుడు, Ganesh, గణేశ; గరుత్మంతుడు, Garuda; గురువు, A spiritual teacher, గురు.
కిష్కు (ర్హస్తే విత స్తాచ)	కిష్కుః॥ పు॥ హస్తే = మూర, Cubit, టాప్; వితస్తా = జేన, Span, చొడ; (చ) ముంజేయ, Fore arm, టాప్; క్షత్రియుడు, Vile man, క్షత్రియ.
(శూకకీటేచ) వృ శ్చికః॥ ౧౬౭	వృశ్చికః॥ పు॥ శూకకీటే = కణుదురు, Wasp, a caterpillar, తణెయ; (చ) పేలు, Scorpion, విశ్చిక; వేలుకొండి, Vangueria Spinosa; వృశ్చికరాశి, The sign Scor- pion of the Zodiac, భృశ్చిక రాశి.
(ప్రతికూలే) ప రీక (స్త్రీ) ప్రియకదేశే తు పుంస్యయం॥	ప్రతీకః॥ ప్రతికూలే = ప్రతికూలమునకు పర్యాయపుడు॥ త్రి॥ Contrary, ప్రతికూల ఏకదేశే = అవయవమునకు పర్యాయపుడు॥ పు॥ A limb, ఒక అంగ.
(స్యా) ద్భూతికం	భూతికమ్॥ న॥ భూనిష్ఠే = నేలవేమున

(త్రుభునిమ్మ కత్తై నే  
భూస్తై నేఁపి చ)॥

౧౬౩॥

(జ్యోత్స్నికాయాం  
చ ఘోషే చ) కోశా  
త క్య

(ధకట్టలేఁ సితేచ  
ఖదిరే) సోమవల్క  
(స్నాన్య)

(దధస్త్వికే॥౧౬౪॥  
తిలకత్కే చ) పిణ్యాకో

బాహ్లికం (రామతే  
ఁపిచ)॥

(మహేంద్ర) గుగ్గ  
లూలూక వ్యాలగ్రా  
హిషు) కాశికః॥౧౬౫॥

కును, Gentian, కత్తై నే = కామంచికసపు  
నకును, భూస్తై నే = నిష్పకసపునకును పేరు,

Fragrant grass, గ్రాస.

కోశాతకీ॥ సీ॥ జ్యోత్స్నికాయామ్ =  
పొల్లచెట్టునకును, చచిరీడా; ఘోషే = ఆవడ  
చెట్టునకును పేరు, ఖాతక.

సోమవల్కః॥ పు॥ కట్టలే = గుమ్మడు  
చెట్టునకును, థాడ; సితేఖదిరేచ = తెల్లచంద్ర  
చెట్టునకును పేరు.

పిణ్యాకః॥ పు॥ స్త్వికే = అందుగుబంక  
మొదలయిన సుగంధ ద్రవ్యములచేతఁ జేసిన  
ఘావము, Incense, భూష; తిలకత్కే = గానుగ  
పిండి, Oil-cake, తాళి.

బాహ్లికమ్ (సా) బాహ్లికమ్॥ న॥  
రామతే = ఇంశువకను, Asafoetida, భోగ;  
(అపి) బాహ్లిక దేశమునఁ బుట్టిన గుట్టమున  
కును, A horse bred in Bahlik, ఒక ఖోడా  
విశేష; కుంకుమపువ్వునకును పేరు, Saffron,  
కేశరీ.

కాశికః॥ పు॥ మహేంద్ర = దేవేంద్రుని  
ని, Indra, భాడ; గుగ్గలు = గుగ్గిలపు చెట్టున  
కును, Bdellium, భూగ్రా; ఉలూక = గుడ్డ  
గుబకును, Owl, తడై; వ్యాలగ్రాహిషు =  
పాములవానిని పేరు, Snake catcher,  
కాశిక

(రుక్తాప శఙ్ఖా-  
స్వా) తఙ్ఖః

అతఙ్ఖః॥ పు॥ రుక్ = రోగమునకును,  
Disease, रोग; తాప = తాపమునకును,  
Pain, दर्द; శఙ్ఖాను = భయమునకును,  
Fear, डर; మ డై ల మ్రా తకును పేరు,  
Sound of a drum, డनक.

(స్వల్పేఽపి) త్సుల్ల  
క (ప్రీషు)।

త్సుల్లకః॥ త్రి॥ స్వల్పే = కొంచెమయిన  
దానికిని, Small, स्वल्प; అపిశబ్దముచేసి  
చులుకనయినదానికిని, త్సుద్రునికిని పేరు,  
Low, poor, अनवाचक.

జైవాత్యక (శృశా  
జ్ఞేఽపి)

జైవాత్యకః॥ పు॥ శశాజ్ఞేఽపి = చంద్రు-  
నికిని, The moon, चांद्र; ఆయుష్మంతునికిని  
పేరు, Long-lived, चिरायु.

(ఖురేఽప్యశ్వస్య)  
వర్తకః॥ ౧౬౬॥

వర్తకః॥ పు॥ అశ్వస్యఖురే = గుఱ్ఱపు-  
గారిజకును, A horse's hoof, टाग; అపిశబ్ద-  
ముచేత వెలిచెప్పిట్టకును పేరు, A quail.  
लघा.

(వ్యాఘ్రేఽపి) పు  
ణ్డరీకో (నా)

పుణ్డరీకః॥ పు॥ వ్యాఘ్రే = పులి,  
A tiger, बाघ; (అపి) దిగ్గజము, The ele-  
phant posted in the S. E, हाथी; శల్ల  
దామర, A white lotus, सफेद कमल; పు-  
రీకమ్॥ న॥ తెల్లగొడుగు, A white para-  
sol, एक सफेद छतरी.

(యవాన్యా మపి)  
దీపకః॥

దీపకః॥ పు॥ యవాన్యామపి = సీమమున-  
కును, జీలకఱ్ఱకును, An aromatic seed,  
जीरा; దీపమునకును, A lamp, चिरायु;  
అలంకారవిశేషమునకును పేరు, A certain  
elegance of construction.



శాలావృకాః (కపి క్రోస్తుశ్వానః)	శాలావృకః॥ పు॥ కపి = కోతి, Ape, వాకర; క్రోస్తు = నక్క, Jackal, తొమకీ; శ్వానః = కుక్కకుచుపేరు, Dog, కుక్కా.
(స్వర్ణేఽపి) ౨౮౮౩ మ్॥ ౧౬౨॥	౨౮౮౩మ్॥ స॥ స్వర్ణే = బంగారమునకును, Gold, సోనా; (అపి) జేగురునకను పేరు, Red chalk, గెల్.
(పీడాగ్రేఽపి) వ్యలీ కం (స్యాత్)	వ్యలీకమ్॥ స॥ పీడాగ్రే = దుఃఖమునకును, Pain, ఇదే; (అపి) అప్రియమునకును, Dis- pleasing, అప్రియ; అకార్యమునకను పేరు, An improper act, అప్రియ క్రియ.
అలీకం (త్వస్యి)యే స్మతే॥	అలీకమ్॥ స॥ అప్రియే = అప్రియమున కును, Displeasing, అప్రియ; అన్యతే = అస త్యమునకును, Falsehood, ఇదే; అలాటమున కును పేరు, Forehead, తలాట.
(శీలాన్వయా) వ నూకే (ద్యే)	అనూకమ్॥ స॥ శీల = స్వభావమునకు, Disposition, శీల; అన్వయా = వంశమున కును, Race, వంశ; పూర్వజన్మమునకును పేరు, A former state of existence, పూర్వజన్మ.
శల్కే (శకలవల్క తే)॥ ౧౬౩॥	శల్కమ్॥ స॥ శకల = తునుకకును, Part, భాగ; వల్కతే = నారకును, Bark, ఇదే; మత్స్యకవచమునకును పేరు, Scale of a fish.
(సాష్టేశతే సువ ర్ణానాం హేముర్వరో భూషణే పతే॥ దినా	నిష్కమ్॥ పు॥ సువర్ణానామ్ = సువర్ణ ములయొక్క, సాష్టే శతే = ౧౦౮ కిని, హేమ్ని = బంగారు సూక్రిమునకును, Gold,

రే ౭ పి చ) ని ష్కో  
(౭ స్త్రీ)

సోనా; ఉరోభూషణే=తొమ్మున నేలుభూషణమునకును, Ornament worn on the breast, ఆభరణ; పలే = పలమునకును, A weight, పళమ; పైడిటంకమునకును పేరు. సువర్ణమనగా ౮౦ గురిగింజలయెత్తు బంగారము, పలమనగా ౩౨౦ గురిగింజలయెత్తు.

కల్కో (౭ స్త్రీ)  
శమలై నసోః || ౧౬౯ ||  
దమ్భే) (౭ పృథ)

కల్కః|| ప్న|| శమల = విస్త, Ordure, శిశి; ఏనసోః=పాపము, Sin, పాప; దమ్భే = దంభము, Fraud, ధ్మ.

పినాకో (౭ స్త్రీ) శూ  
ల శబ్దరథస్వనోః)।

పినాకః|| ప్న|| శూల = శూలమునకును, Trident, శ్శుల; శబ్దరథస్వనోః=శివుని వింశి క్షిని, Siva's bow, శివ కా ఖను.

ధేనుకా (తు క శే  
ణ్వంచ)

ధేనుకా|| సీ|| క రేణ్వమ్ చ = ఆడ మనగునకును, A female elephant; వృథిని; లేగటావునకును పేరు, Milch cow, తొడి గాయ.

(మేఘజాలే చ)  
కాలికా || ౧౭౦ ||

కాలికా|| సీ|| మేఘజాలే = మేఘసమూహమునకును, A succession of clouds, వాదలొ కా సమూహ; (చ) పార్వతీ దేవికిని, నలుపునకును, Blackness, కాలాపన; స్వర్ణాదిధాతు దోషమునకును పేరు, Flaw in gold, సోనె కా దోష.

కారికా (యాతనా  
కృత్యోః)

కారికా|| సీ|| యాతనా = తీవ్ర వేదనకును, Agony, యాతనా; కృత్యోః = చేయుటకును పేరు, Action. “యాతనా వృత్యోః” అను

	పాశమున వృత్తి యనగా సూత్రార్థము నేర్పడఁ జెప్ప వాక్యము, Explanatory verse, टीका.
కర్ణికా (కర్ణభూష ణే। కరిహస్తాబ్జుతా ప ద్మబీజ కోశ్యాం) (త్రిషూత్తరే)    ౧౭౧	కర్ణికా॥ సీ॥ కర్ణభూషణే = కర్ణభూషణ మునకును, An ear-ring, వాణియీ; కరి హస్తాబ్జుతా = ఏనుఁగు తొండముకొనకును, The tip of an elephant's trunk, త్రి కా సిరా; పద్మబీజకోశ్యామ్ = తామరపువ్వు లోని దుద్దునకును పేరు, The pericarb of a lotus, कमल नाभि. ముందుఁ జెప్పఁగల బృందారకశబ్దము మొదలు కాంతశబ్దములు ముగియుచుటకు నన్నియు॥ త్రి॥
బృందారకా (రూపి ముఖ్యా)	బృందారకా॥ త్రి॥ రూపి = చక్కని దాని కిని, Handsome, శ్రీదేవ; ముఖ్యా = గుంపులో ముఖ్యుడయినవానికిని, Chief, मुखिया.
ఏకే (ముఖ్యాన్య కేవలాః) ।	ఏకా॥ త్రి॥ ముఖ్య = ప్రధానునికిని, Chief, प्रधान; అన్య = ప్రకృతముకంటె వేరయినవానికిని, Another; కేవలాః = తోడు లేనివానికిని పేరు, Alone, one, एकाकी.
(స్వాద్వామ్భికః) కౌక్కుటికో (యశ్చా దూరేరేతేక్షణః)॥ ౧౭౨	కౌక్కుటికా॥ త్రి॥ దామ్భికః = డంబము గలవానికిని, యశ్చ = ఎవఁడు, అదూరే = సమీపప్రదేశమునందు, ఈరితేక్షణః = ప్రేరే పఁబడిన చూపుకలిగినవాడో అట్టి భిక్షు వునకును పేరు, A mendicant who walks always fixing his eyes on the ground

for fear of treading upon worms ;  
(hence) a hypocrite, అధోదర్శి.

లాలాటికః (ప్రభో  
ర్యానదర్శి కార్యాత్.  
మ శ్చ యః) ।

లాలాటికః॥ త్రి॥ యః = ఎవడు, ప్రభోః =  
ప్రభువుయొక్క, భావ = భావమును, దర్శి =  
తెలిసికొనువాడో వానికిని, Watchful of  
his master's look, లాలాటికః ; కార్య =  
కార్యమునందు, అక్షమః = అసమర్థుడైనవాని  
కిని పేరు, Incapable of work, అక్షమః.

(భూభృన్నితమ్నవ  
లయ చక్రేషు) కట  
కో (౭ ప్రైయామ్) ॥  
౧౨౩॥

కటకః॥ ప్ష॥ భూభృన్నితమ్న = కొండ  
నడిమికిని, Side of a hill, తరాశ్చ; నలయ =  
కడియమునకును, Bracelet, కటా; చక్రేషు =  
రాష్ట్రమునకును, Metropolis, రాష్ట్ర; (౭)  
మూకకును పేరు, An army, సేనా.

(సూచ్యక్రేక్షుద్ర)  
శత్రో చ లోమహస్తే  
చ) కణ్ఠకః ।

కణ్ఠకః॥ పు॥ సూచ్యక్రే = సూదికొన,  
The point of a needle, सूक्ष्म की नाक;  
క్షుద్రశత్రో = అల్పశత్రువు, A paltry foe,  
కమజోర శత్రు; లోమహస్తే = రోమాంచము,  
Horripilation, రోమాంచ; (చ) ముల్లు, A  
thorn, కణ్ఠక. ఇచట 'భూభృన్నితమ్న'  
యనునది మొదలు ప్రక్షిప్తము.

ఇతి కాన్తాః

కాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

మయాఖ (స్త్వి  
ట్రూర జ్వాలా)

మయాఖః॥ పు॥ స్త్విత్ = కాంతి కిని,  
Brightness, కాన్తి; కర = కిరణమునకును,  
Ray of light, కిరణ; జ్వాలాసు = మంట  
కును పేరు, Flame, జ్వాలా.

స్వలిబాణౌ) శిలీ ౧॥ ౧౭౪॥	శిలీముఖః॥ పు॥ అలి = తు మ్మో ద కు ను, A bee, జిహ్వ; బాణౌ = బాణమునకును పేరు, An arrow, శర.
ఖో (నిధౌ లలా ౨ కమ్బా నస్త్రీ)	శబ్ధః॥ ప్న॥ నిధౌ = నిధివిశేషమునకును, A hundred billions, శాఖ; లలాటాస్థి = నొసటి యెముకకును, The bone on the fore-head, తలాత కి వక్త్రీ; కమ్బా = శంఖ మునకును పేరు, The conch-shell, శంఖ.
స్త్రియేఽపి)ఖమ్॥	ఖమ్॥ న॥ ఇన్ద్రియే = ఇంద్రియము, Organ of sense, ఇన్ద్రియ; (అపి) ఆకాశము, Sky, ఆకాశమన్.
స్మృణిజ్వాలే అపి)	శిఖా॥ నీ॥ ఘృణి = కి రణమునకును, Ray of light, కిరణ; జ్వాలే = మంటకును, Flame, జ్వాల; (అపి) సిగకును పేరు, Lock of hair on the head, చోరీ.
ఇతి ఖాంతాః	ఖాంత నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.
శైలవృక్షౌ)నగా ౧౭౫॥	నగః-అగః॥ పు॥ ఈ ౨ ను, శైల=పర్వత మునకును, A mountain, పర్వత; వృక్షౌ = చెట్టునకును పేరు, A tree, వృక్ష.
శుశో (వాయువి	ఆశుగః॥ పు॥ వాయు = వాయువునకును, Wind, వాయు; విశిఖౌ = బాణమునకును పేరు, An arrow, శర.
రాక్కవిహగః)	ఖగః॥ పు॥ శర = బాణము, An arrow, శర; అర్క = సూర్యుడు, The sun, సూర్య; విహగః = పక్షి పేరు, A bird, పక్షి.

పత్యఙ్గా (పక్షిసూర్యాచ)

పత్యఙ్గాః॥ పు॥ పక్షి = పక్షికిని, సూర్యా = సూర్యునికిని, (చ) మిదుతకును పేరు  
A grasshopper, గ్రాస్సా.

పూగః (క)ముకబృష్టయోః॥ ౧౭౩॥

పూగః॥ పు॥ క్రముక = పోకచెట్టు  
Areca, శ్రుభాగి; బృష్టయోః = సమూహము  
Multitude, సమూహము.

(పశవోఽపి) మృగా

మృగః॥ పు॥ పశవః = పశువులకును  
Cattle, గర్ర; (అపి) లేళ్లకును, Deer, డిర్  
మృగశీర్ష నక్షత్రమునకును, A constella  
tion, శ్రుభాగి; ఏనుగుజాతి విశేషము;  
కును, A kind of elephant, ఏక హాతి  
వెదకుటకును పేరు, Search, శోధ.

వేగః (ప్ర)వాహజవయో రపి॥

వేగః॥ పు॥ ప్రవాహ = ప్రవాహము  
కును, Stream, ప్రవాహ; జవయోః = వేగము;  
కును, Speed, చాళ; (అపి) మలమూత్రా  
ప్రవృత్తికిని పేరు, Call of nature, మల  
మూత్ర.

పరాగః (కా)నుమేరేణో స్నానీయాదౌరజస్యపి॥ ౧౭౪॥

పరాగః॥ పు॥ కానుమేరేణో = పుష్పా  
కిని, Pollen of flowers, పరాగ; స్నా  
నీయాదౌ = స్నానసాధనమయిన పిండి మొ  
లయినవానికిని, Fragrant powder, డెఫె  
రజస్యపి = ధూళికిని పేరు, Dust, ధూళి.

(గజేఽపి) నాగమాత్యఙ్గా

నాగః॥ పు॥ గజే = ఏనుగునకును  
Elephant, హాతి; (అపి) సర్పమునకును  
Snake, సాగ; నీచమునకును, Lead, లీడ్

	మాతల్గః॥ పు॥ గజే = ఏనుఁగునకును, Elephant, జాతీ; (అపి) చండాలునికినిపేరు, A race of mountaineers, పహాడీ జాతి.
అపాద్య (స్థిలకేఁ పిచ)।	అపాద్యః॥ పు॥ తిలకే = బొట్టు, A cir- clet on the forehead, తిలక; (అపి) కడ కన్ను, Corner of the eye, అంఘ కా కానా.
సర్గ (స్వభావని ర్మోక్ష నిశ్చయాన్త్యా య సృష్టిః)॥ ౧౭౮॥	సర్గః॥ పు॥ స్వభావ = స్వ భా వ ము, Nature, ప్రకృతి; నిర్మోక్ష = విడచుట, Relin- quishment, त्याग; నిశ్చయ = నిశ్చయము, Certainty, నిశ్చయ; అధ్యాయ = కావ్యపరి చ్ఛేదము, Chapter, అధ్యాయ; సృష్టిః = నిర్మాణము, Creation, సృష్టి.
యోగ (సన్నహ నోపాయ ధ్యాన సం గతి యుక్తిః)।	యోగః॥ పు॥ సన్నహన = కవచాదులు, Armour, కవచ; ఉపాయ = సామాన్యపాద్య ములు, Means, ఆధార; ధ్యాన = ధ్యానము, Meditation, ధ్యాన; సంగతి = కూటమి, Junction, సంఘి; యుక్తిః = కూర్చుట, Union, యోగ.
భోగ (స్పృహ ప్రాప్తి దిభృతా వహే శ్చ ఫణికాయయోః)॥ ౧౭౯॥	భోగః॥ పు॥ సుఖే = సుఖము, Enjoy- ment, కృత; ప్రాప్తిదిభృతౌ = స్త్రీలు ఏనుఁ గులు మొదలయినవాని పోషణము, Hire; అహేఃఫణికాయయోః = పాముపడగ, Ex- panded hood of a serpent, ఘట; పాము

	శరీరము, Body of a serpent, साँप का शरीर; భోజనము, Eating, भोजन.
(చాతకే హరిణే పుంసి) సారజ్ఞ (శబలే తిమ్మ)।	సారజ్ఞః॥ పు॥ చాతకే = వానకోయిల, A sort of bird, చాతక; హరిణే = ఇట్టి, Deer, हिरण; శబలే = నానావర్ణములుగల వస్తువు॥ త్రి॥ Variegated, नानारंग की चीज.
(కపాచ) ప్లవక	ప్లవకః॥ పు॥ కపా = కోతి, An ape, వందర; (చ) కప్ప, A frog, मेंढक; అనూరుడు, The dawn, प्रभात.
(శ్వాపే) తృభిషక్తః (పరాభవే)॥ ౧౦౦॥	అభిషక్తః॥ పు॥ శ్వాపే = శాపము, Curse, శాప; పరాభవే = తిరస్కారము, Defeat, तिरस्कार; లేనియపవాదము, Groundless imputation, अव्याजनिन्दा; ఆలింగనం, Embrace, आलिंगन.
(యానాద్యజ్ఞే) యుగః (పుంసి) యుగం (యుగ్మే కృతాదిషు)।	యుగః॥ యానాద్యజ్ఞే = కాడికి పేరై నపుడు॥ పు॥ A yoke, యోగ; యుగ్మే = రెంటి కిని, A pair, जोड़ी; కృతాదిషు = నాలుగు యుగములకు పేరై నపుడు॥ స॥ An age, युग.
(స్వర్గేషు పశు వాగ్వజ్ఞిదీప్యేత) ఘృణి భూజలే॥ ౧౦౧॥ లక్ష్మ్య దృష్ట్యే త్రి	స్వా॥ పు॥ ఓ॥ స్వర్గ = స్వర్గము, Heaven, स्वर्ग; ఇషు = బాణము, An arrow, बाण; పశు = పశువు, A bull, बैल; వాక్ = వాక్కు; Speech, बोली; వజ్ర = వజ్రయుధము, The



	<p>A region, దిశా; కేత్ర = కన్ను, An eye, ఆంఁక; ఘృణి = కిరణము, A ray of light, కిరణ; భూ = భూమి, The earth, జమీన; జలే = నీళ్లు, Water, పానీ. ఈ శబ్దము “స్వర్గే వజ్రే చ రశ్మౌ చ బలీవర్దే చ గాః పుమాః   స్త్రీ బాణ రోహిణీ దృద్ధిగ్వాగ్భూమి వ్యవృ భూమ్ని చ” అని త్రికాండశేషమునందుఁ జెప్పినట్లు, లక్ష్మ్యదృష్ట్యా = ప్రయోగానుసారముచే, స్త్రీయాం పుంసి = స్త్రీలింగ పుల్లింగములం దూహింపవలెను.</p>
లిజ్జం (చిహ్న శేఫసోః)!	<p>లిజ్జమ్    న    చిహ్న = గుఱుతు, Mark, చిహ్న; శేఫసోః = శిశ్నమునకును పేరు, Membrum virile, శిశ్న.</p>
శృజ్జం (ప్రాధాన్య సాన్వోశ్చ)	<p>శృజ్జమ్    న    ప్రాధాన్య = ప్రభుత్వము, Sovereignty, ప్రభుత్వ; సాన్వోః = పర్వతశిఖరము, Summit of a mountain, శిఖర; (చ) కొమ్ము, A horn, శింగ; జీవకమను గంధద్రవ్యము, A sort of plant, స్రుగంధి పాఘా.</p>
వరాజ్జం (మూర్ధగుహ్యయోః)   ౧౮౨	<p>వరాజ్జమ్    న    మూర్ధ = శిరస్సు, The head, సిర; గుహ్యయోః = యోని, Pudendum muliebre, యోని; ఏనుగు, Elephant, వాఘి.</p>
భగం (శ్రీకామ మాహత్మ్య వీర్యయ	<p>భగమ్    న    (ప) పు    శ్రీ = విశ్వరూపు, Prosperity, ధైర్య; కామ = కోరిక, Love;</p>

తార్కా కీర్తిః)।

మాహాత్మ్య = దౌడ్డతనము, Excellence, महत्ता; వీర్య = శక్తి, Strength, शक्ति; యత్న = ప్రయత్నము, Attempt, प्रयत्न; అర్క = సూర్యుడు, One of the twelve suns, सूर्य; కీర్తిః = కీర్తి, Glory, कीर्ति.

ఇతి గాస్తాః

గాస్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

పరిఘః (పరిఘాతేఽస్త్రైః)

పరిఘః॥ పు॥ పరిఘాతే = హింస, Destruction, हिंसा; అస్త్రే = ఇనుపకట్టగుదియ, An iron club, गदा; (అపి) పరిఘయోగము, One of the Yogas in astrology, योग.

ఘో (బృద్ధేఽమృతాంసంయే)॥ ౧౮౩॥

ఓఘః॥ పు॥ బృద్ధే = స మూ హ ము, Multitude, समूह; అమృతాంసంయే = నీటి వేగము, A current of water, प्रवाह.

(మూల్యే పూజా విధౌ) వర్ణః

అర్ఘః॥ పు॥ మూల్యే = వెల, Price, मूल्य; పూజా విధౌ = పూజనీయుట, Mode of adoration, पूजा विधान.

(౭౦హో దుఃఖ వ్యసనే) వ్యఘ్నః

అఘ్నః॥ న॥ అంహః = పాపము, Sin, पाप; దుఃఖ = దుఃఖము, Pain, दुःख; వ్యసనేఘ = జూదము మొదలైన వ్యసనము, Passion, व्यसन.

(తీర్విష్టేఽల్పే) లఘుః

లఘుః॥ త్రి॥ ఇష్టే = ఇష్టమయినది, Pleasing, प्रिय; అల్పే = చులుకనయినది, Small, light, अल्प.

ఇతి ఘాస్తాః

ఘాస్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

కాచా(శ్చిక్య మృద్భే  
దద్య గ్రుజః)॥ ౧౮౮॥

(విపర్యాసే విస్తరే  
చ) పృషచ్ఛః

(పావకే) శుచిః  
(మాస్యమాత్యే చా  
త్యుపధే పుంసి మేధ్యే  
సితే త్రిమ)॥ ౧౮౯॥

(అభిష్వజ్జే స్పృహ  
యాం చ గభస్తా చ)  
రుచిః (స్త్రియామ్)।

ఇతి చాంతాః

[(ప్ర)సన్నేభల్లు కే  
౭..)ప్యచ్ఛే

గుచ్ఛఃస్త బకహ  
రయోః।

పరిథానాచ్ఛ లేక  
27

కాచః॥ పు॥ శ్చిక్య = ఉట్టి, A swing for  
suspending a load, తొక్; మృద్భేద =  
గాజు, Glass, కాచ; ద్యగ్రుజః = కంటిరోగము,  
A disease of the eye, నేత్ర రోగ.

ప్రపచ్ఛః॥ పు॥ విపర్యాసే = వైపరీత్యము,  
Reverse, విపరీత, విస్తరేచ = విస్తారము,  
Copiousness, విస్తార.

శుచిః॥ పు॥ పావకే = అగ్నికిని, Fire,  
अग्नि; మాసి = అమాధమాసమునకును,  
Name of a month, असाढ; అత్యుపధే =  
ధర్మాది పరీక్షలచేతఁ బరిశుద్ధుఁడయిన,  
అమాత్యే = మంత్రికిని, A tried minister,  
मन्त्री; శుచిః॥ త్రి॥ మేధ్యే = పవిత్రమయిన  
వస్తువునకును, Pure, पवित्र; సితే = తెల్లని  
వస్తువునకును పేరు, White, सफेद.

రుచిః॥ స్త్రీ॥ అభిష్వజ్జే = అత్యాసక్తికిని,  
Passion, इच्छि; స్పృహయాంచ = ఇచ్ఛకును,  
Desire, इच्छा; గభస్తాచ = కాంతికిని పేరు,  
Splendour, कान्ति.

చాంతానానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

అచ్ఛః॥ పు॥ ప్రసన్నే = నిర్మలమయినదాని  
కిని, Clear, निर्मल; భల్లుకే = ఎలుకగుండ్డున  
కును పేరు, A bear, भालू.

గుచ్ఛః॥ పు॥ స్తబక = గుత్తికిని, A clus-  
ter, गुच्छा; హరయోః = ముత్యాలహారము  
నకును పేరు, A sort of necklace, हार.

చో జలప్రాస్తే త్రిలి  
జ్జకః) ] అధికపాఠము

ఇతి ఛాన్దాః

(కేకి తార్క్య) ప  
హిభుజౌ

(దస్తవిప్రణ్ణజా)  
ద్విజాః || ౧౦౬ ||

అజా (విష్ణుహర  
చ్ఛాగా)

(గోష్ఠాధ్వ నివహః)  
వృజాః ।

ధర్మరాజౌ (జన  
యమా)

కచ్ఛః || వస్త్రముచెఱుగునకు పేరై నపుడు || పు  
Hem of a garment, కఱ; క స్సెమునకు  
పేరై నపుడు || త్రి || Bank or shore, కినారా  
ఛాస్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

అహిభుక్ || జ్, పు || ఇది, కేకి = నెమిలికిని  
A peacock, మోర ; తార్క్య = గరుత్మంతుః  
కిని పేరు, Garuda, గరుడ.

ద్విజాః || పు || దస్త = నోటిపల్లు, A tooth  
దోత; విప్ర = బ్రాహ్మణ త్రిమయ వైశ్యులు  
A regenerate man of the first three  
tribes, బ్రాహ్మణ వైశ్య ఖత్రియ; అణ్ణజాః = పక్షుల  
సర్పములు మొదలైన యండజములు, A  
oviparous animal, a bird &c. జా గ్రాణ  
అండాసే నికలతే జ్జే.

అజా || పు || విష్ణు = విష్ణువునకును, Vishnu  
విశ్నె; హర = శివునికిని, Siva, శివ; ఛాగాః =  
మేకకును, A goat, బకరా; బ్రహ్మకును.  
Brahma, బ్రహ్మ; మన్మథునికిని పేరు  
Cupid, మన్మథ.

వృజాః || పు || గోష్ఠ = పసులదొడ్డికిని, A cow-  
pen, బజ; అధ్వ = త్రోవకును, A road  
సతక; నివహః = సమూహమునకును  
A multitude, సమూహ.

ధర్మరాజా || పు || జన = బుద్ధదేవరకును  
Buddha, బుద్ధ; యమా = యమునికిని పేరు  
The god of death, యమ.

కుంజ్ఞః (దస్తేఽపి న  
స్త్రియామ్)॥ ౧౮౭॥

వలజీ (క్షేత్ర) పూ  
ర్వాశే) వలజా (వల్ల  
దర్శనా

(సమేత్కాంశేరణే)  
స్యాజి:

ప్రజా (స్యాత్సం  
తౌజనే)॥ ౧౮౮॥

అబ్జః (శబ్దశబ్దా  
శ్చ)

(స్వకే నిత్యే) నిజం  
ప్రభు)।

ఇతి జాన్తా:

(పుం స్యాత్మని ప)

కుంజ్ఞః॥ ప్న॥ దస్తే = ఏనుగుదంతమునకును,  
An elephant's tooth, हाथी का दांत;  
పొదరింటికిని పేరు, An harbour, జాడీ.

వలజమ్॥ న॥ క్షేత్ర = చేను, A field,  
ఖేత; పూర్వాశే = పట్టణపు వాకిలి, City  
Gate, शहर का मुखद्वार; వలజా॥ నీ॥ వల్ల  
దర్శనా = మంచిచూపుగల స్త్రీ, A pretty  
woman, सुन्दर स्त्री.

ఆజిః॥ నీ॥ సమేత్కాంశే = చదరమయిన  
నేలకును, Even ground race-course,  
समतल जमीन; యుద్ధమునకును, War, युद्ध;  
(అపి) క్షణకాలమునకును, An instant,  
क्षण.

ప్రజా॥ నీ॥ సంతౌ = సంతానమునకును,  
Progeny, संतान; జనే = జనులకును పేరు,  
People, प्रजा.

అబ్జః॥ పు॥ శబ్ద = శంఖము, A conch,  
शंख; శశాంక = చంద్రుడు, The moon,  
चन्द्र; (చ) తామర, The lotus, कमल;  
ధన్వంతరి, Physician of the gods,  
धन्वतरी.

నిజమ్॥ త్రి॥ స్వకే = తనవస్తువునకును,  
Own, अपना; నిత్యే = నిత్యమయినదానికిని  
పేరు, Perpetual, निरत्य.

జాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

క్షేత్రజ్ఞః॥ ఆత్మని = ఆత్మకు పేరయినపుడు॥

వీణేతు) ఔత్ర)జ్ఞో(వా  
చ్యుల్లికకః॥ ౧౮౯॥

సంజ్ఞా (స్యా చే  
త నా నా మ హస్తాదై  
శ్చార్థనూచనా)।

[దోషజ్ఞో (వైద్యవి  
ద్యాంసౌ)

జ్ఞో (విద్యా నో  
మజ్ఞోఽపిచ)]

ఇతి ఖాన్తాః

(కాకేభగ్ణో) క  
ర తా

(గజగ్ణో కటి) క  
తా॥ ౧౯౦॥

శిషివిష్ట (స్తు ఖల  
తౌ దుశ్చర్మణి మహే  
శ్వరే) ।

(దేవశిల్పి న్యసి)  
త్వష్టా

పు॥ Soul, ఆత్మా; ప్రవీణే=నేర్పరికి పేరయి  
నపుడు॥ త్రి॥ Skilful, ఇతర.

సంజ్ఞా॥ సీ॥ చేతనా=బుద్ధికిని, Thought,  
బ్రుజ్జి; నామ = పేరునకు, Name, నామ  
హస్తాద్యైః=హస్తాదులచేత, అర్థనూచనా=  
అర్థము సూచనచేయుటకును, Hint, सूचना

దోషజ్ఞః॥ పు॥ వైద్యునికిని, A physi-  
cian, वैद्य; విద్యాంసునికిని పేరు, A wise  
man, विद्वान्.

జ్ఞః॥ పు॥ విద్యాంసునికిని, A wise man  
విద్వాన్; బుధునికిని పేరు, The first of the  
lunar race, बुध.

ఖాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను,

కరటః॥ పు॥ కాక = కాకికిని, A crow  
కౌఠా; ఇభగ్ణో=ఏనుగు గండస్థలమునకు.  
An elephant's cheek, हाथी की कनपटी

కటః॥ పు॥ గజగ్ణో=ఏనుగు చెక్కిలికిని  
An elephant's cheek, हाथी की गाल  
కటి=మొలకును, The hip, कटी.

శిషివిష్టః॥ పు॥ ఖలతో = బట్టతలవాడు  
Bald, गंजा; దుశ్చర్మణి=కుష్ఠురోగి, Leper  
कोढी; మహేశ్వరే=శివుడు, शिव.

త్వష్టా॥ ఋ॥ దేవశిల్పిని = విశ్వకర్మకును  
Divine artist, देवशिल्पि; (అపి) వడ్లవా  
కిని, A carpenter, बढई.

దిష్టం (దైవేపి  
న ద్వయోః)॥ ౧౯౧॥

(రసే) కటుః (క  
బ్ధకార్యే త్రిషు మ  
స్య తీక్షణ్యోః)॥

రిష్టం(క్షేమాశుభా  
భావే)॥

వ్యరిష్టే (తు శుభా  
శుభే)॥ ౧౯౨॥

(మాయా నిశ్చల  
మస్తే) షుక్తే తవాన్య  
రాశిషు । అయోఘ  
కీ శైలశ్చక్లే సీరాజ్ఞే  
సూట (మస్త్రీయా  
పి) ॥ ౧౯౩॥

దిష్టమ్॥ న॥ దైవే = పురాకృతకర్మము,  
Destiny, भाग्य; దిష్టః॥ పు॥ కాలము,  
Time, समय.

కటుః॥ రసే = కారమునకు పేరై నపుడు॥  
పు॥ Pungency, तीक्ष्णता; అకార్యే = చేయఁ  
దగనిదానికి పేరయినపుడు॥ న॥ Improper  
act, त्रुट्टा काम; మత్సర = మచ్చరముగలవాని  
కిని, Envious, ईर्ष्या; తీక్షణ్యోః = తీక్ష  
ణమయిన వస్తువునకును పేరై నపుడు॥ త్రి॥  
Fierce, भयंकर.

రిష్టమ్॥ న॥ క్షేమ = క్షేమమునకును,  
Happiness, ఖేమ; అశుభ = అశుభమున  
కును, Ill-luck, अशुभ; అభావేషు = నాశము  
నకును పేరు, Destruction, नाश.

అరిష్టమ్॥ న॥ శుభ = శుభమునకు,  
Happiness, शुभ; అశుభే = అశుభమునకును  
పేరు, Misery, अशुभ.

కూటమ్॥ ప్న॥ మాయా = ఇంద్రజాలము  
మొదలయిన మాయ, Illusion, माया;  
నిశ్చల = కదలని యాకాశాదులు, Uniform  
substance, (as the ethereal element),  
निश्चल वस्तु; యస్తే) షు = మృగాదులను హిం  
సించు నుడులు మొదలయినవి, Trap, जाल;  
శ్చ తవ = కపటము, Fraud, छल; అన్యత =  
బొంకు, A lie, झूठ; రాశిషు = రాశి,  
Assemblage, राशि; అయోఘనే = సమైట,  
Hammer, हथौडा; శైలశ్చక్లే = పర్వతశిఖ

	రము, Summit of a hill, చోడి; నీరాణ్ణే = నాఁగేటికట్టు, Ploughshare, పాడ.
(నూత్నైలాయాం) త్రుటిః (స్త్రీ స్యా త్కా) లేఁల్పే సంశయేఽపి చ)।	త్రుటిః॥ నీ॥ నూత్నైలాయామ్ = సన్నయే కలు, Small cardamom, ఇతావచీ; అల్పే కాలే = అల్పకాలము, An instant, క్షణ (ఆపి) అల్పే = లేశము, An atom, అణు సంశయే = మరణసంశయము, Doubt, శంక
(అద్యుత్కర్షాశ్చ) యః కోట్యో	కోటిః॥ నీ॥ ఆర్తి = వింటికొప్పనకును, End of a bow, భనుకీ నోక; ఉత్కర్ష = అలీ శయమునకును, Eminence, ఆకాశీ; అశ్రిః = అంచునకును పేరు, Edge, corner, కిનાరా
(మూలే లగ్నకచే) జటా॥ ౧౯౪॥	జటా॥ నీ॥ మూలే = ఊడకును, A root జడ; లగ్నకచే = జడకును పేరు, Clotted hair, చోడి, జడా.
వ్యష్టిః (ఫలే స మృద్ధాచ)	వ్యష్టిః॥ నీ॥ ఫలే = ప్రయోజనమునకును, Consequence, కడ; సమృద్ధా = సమృద్ధికిని, Opulence, సమృద్ధి.
దృష్టి (జ్ఞానేఽక్షి దర్శనే)।	దృష్టిః॥ నీ॥ జ్ఞానే = జ్ఞానము, Knowledge, జ్ఞాన; అక్షి = కన్ను, The eye, ఆంఖ; దర్శనే = చూపు, Sight, దర్శన.
ఇష్టి (ర్యాగేచ్ఛయా)	ఇష్టిః॥ నీ॥ యాగ = యాగమునకును, A sacrifice, యజ్ఞ; ఇచ్ఛయాః = ఇచ్ఛకును పేరు, Desire, ఇచ్ఛా.
స్పృష్టం (నిశ్చితే బహులేతి) యః॥	స్పృష్టమ్॥ త్రి॥ నిశ్చితే = నిశ్చయించబడిన దానికిని, The subject of ascertainment,



	నిశ్చిత విషయ; బహులే = బహుశమైనదాని కిని, Much, बहुलता.
కష్టేతు (కృచ్ఛ) గహనే)	కష్టమ్॥ కృచ్ఛ) = దుఃఖమునకును, Painful, दुःख; గహనే = చొరరానిదానికిని, Not easily attainable, अगम.
(దక్షామ ద్దాగ దే ఘ చ) । పటు (ద్వా వాచ్య లిక్తా చ)	పటుః॥ దక్ష = సమర్థునికిని, Skilful, क्षम; అమద్ద = మందుడుగానివానికిని, Deligent, अक्लमंद; అగ దేషు = రోగములేనివానికిని పేరు, Healthy, तद्दुस्वस्त. ఈ ౨ ను త్రి॥
ఇతి టాన్తాః	టాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.
నీలకణ్ఠ (శ్చివేపి ౫)॥ ౧౯౬॥	నీలకణ్ఠః॥ పు॥ శివే = శివునికిని, Siva, शिव; అపిశబ్దమువలన నెఱులికిని పేరు, A peacock, मोर.
(పుంసి) రోష్టో ౭స్తర్జతరం కుసూ రో౭స్తర్జహం త సా) ।	రోష్ఠః॥ పు॥ అస్తర్జతరమ్ = లోనికడుపున కును, Stomach, पेट; కుసూలః = గాదెకును, Granary, खत्ती; అస్తర్జహమ్ = లోపలి యింటికిని, An apartment, घर के अंदर का भाग.
నిష్ఠా (నిష్పత్తి నా నాన్తాః)	నిష్ఠా॥ నీ॥ నిష్పత్తి = కార్యమూట, Consumption, पूर्णता; నాశ = కానరామి, Disappearance, गायब; అన్తాః = చెడుట, Destruction, नाश.
కాష్ఠో (త్కర్తే స్థి కౌ దిశి) ॥ ౧౯౭॥	కాష్ఠా॥ నీ॥ ఉత్కర్తే = ఉత్కర్ష, Excellence, उत्कर्ष; స్థితౌ = మర్యాద, Limit, मर्यादा; దిశి = దిక్కు, Region, दिशा

(తి)మ) జ్యేష్ఠః  
(అతిశస్తేపి)

జ్యేష్ఠః॥ త్రి॥ అతిశస్తే = మిక్కిలి శ్రేష్ఠ  
డయినవానికిని, Pre eminent, శ్రేష్ఠ; (అ)  
తోడఁబుట్టిన యన్నకును, Eldest; వృద్ధ  
కిని పేరు, Very old.

కనిష్ఠః (అతియు వా  
అల్పయోః)।

కనిష్ఠః॥ త్రి॥ అతియువా = మిక్కిలి కొం  
మైన వయస్సుగలవాడు, Very young.  
అల్పయో = అల్పమైనది, Small.

ఇతి తాన్తాః

తాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

దణ్డః (స్త్రీ) లగు  
జేపి స్యాత్)

దణ్డః॥ ప్న॥ లగుడే = దుష్టుల, A sta  
లెడ; (అపి) సూర్యసార్వవర్తి, Comp  
nion of the sun, సూర్య కా అనుచర; చతుర్  
పాయము, Punishment, శిక్ష; కప్పవ  
కర.

గుడః (గో లేక్షు  
పాకయోః) ॥ ౧౯౮॥

గుడః॥ పు॥ గోల = వృత్తికాదులచే  
జేయఁబడిన యుంటకును, A globe or bal  
ఇక్షుపాకయోః = బెల్లమునకు పేరు, Ra  
Sugar, గుడ్డ.

(సర్పమాంసాత్ప  
శూ) వ్యాడౌ

వ్యాడః॥ పు॥ సర్ప = సర్పమునకున  
A serpent, సాగ్గ; మాంసాత్పశూ = మాం  
మును దిను శ్రూరమృగమునకును పేరు  
A carnivorous beast, మాంసాహారి మృగ.

(భూ గో వాచ)  
స్త్విడా ఇలాః।

ఇడా-ఇళా॥ స్త్వి॥ ఈ అ ను, భూ = భూమి  
The earth, భూమి; గో = అవు, A co  
గాయ; వాచః = వాక్కు, Speech, వాణి.

త్యేడా (వంశశలా  
కాపి)

త్యేడా॥ స్త్వి॥ వంశశలాకా = వెదురుచివ  
A bamboo rod, బాँస; సింహనాదవ  
War whoop, సింహనాద.

నాడి (కాలేఽపి పట్టణే)॥	నాడి॥ నీ॥ పట్టణేకాలే = ఆటుక్షణముల కాలము, A measure of time equal to 24 minutes, ఐదో; (అపి) క్రోవిసరము, An artery, ఐమనీ; కూరకాడలు మొద॥ Hollow stalk.
కాణ్డో (ఽస్త్రే) దణ్డబాణార్వ సరవారిషు) ।	కాణ్డో॥ ప్ష॥ దణ్డ=కోల, A stem, కాండ. బాణ=బాణము, An arrow, యర; అర్వ= కుత్సితుడు, Bad, త్రూ; వర్గ = కావ్యాదుల యందు పరిచ్ఛేదము, A chapter, అధ్యాయ; (ప) సమూహము, Multitude, సమూహ; అవసర=అవసరము, Opportunity, సౌకా; వారిషు=నీళ్లు, Water, పానీ.
(స్వా) ద్భాణ్డే(మ శ్వాభరణేఽమస్త్రే మూలవణిగ్ధనే)॥	భాణ్డమ్॥ న॥ అశ్వాభరణే=గుత్తులసాము, Tappings of a horse, ఐతే కే ఆశ్రయ; అమస్త్రే=మృగ్మయాదిపాత్రము, A vessel, మిట్టి కే పాత్ర; మూలవణిగ్ధనే = వర్తకునిచేత లాభముకొఱకు నుంపబడిన మూలధనము, Stock or capital.
ఇతి డాంతాః	డాంతనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.
(భృశ ప్రతిజ్ఞయో) ర్భాధం	భాధమ్॥ త్రి॥ భృశ = మిక్కిలి, Much, ఇత్యుత; ప్రతిజ్ఞయోః = అంగీకారము, Promise, ప్రతిజ్ఞా.
ప్రగాధం (భృశ కృచ్ఛ)యోః ।	ప్రగాధమ్॥ త్రి॥ భృశ=మిక్కిలి, Much, ఇత్యుత; కృచ్ఛ)యోః = దుఃఖము, Pain, క్షుభ; (ప) చొరరాని, Difficult, అగమ.
(శక్తసూత్రాత్రిమ) దృఢం	దృఢమ్॥ త్రి॥ శక్త = లావుగల, Able, శక్తి; సూత్రా=బలిసిన, Bulky, స్థూల.

హ్యుఁథౌ (విన్యస్త సంహతౌ)॥ ౨౦౧॥

ఇతి ధాన్తాః

భూణో (అర్భకే స్త్రైణగర్భే)

బాణో (బలిసుతే శరే)।

కణో (అతిసూక్ష్మ ధాన్యాంశే)

(సంఘాతే ప్రమథే) ౧౦౨॥

పణో (ద్యూతాది షూతస్పృష్టే భృతౌ మూల్యే ధనేఽపిచ)।

(మార్వాన్యం దృ ష్యా శ్చ) తే సత్త్వ శు

హ్యుఁథః॥ త్రి॥ విన్యస్త = ఒడ్డుతీర్వబడిన సేనకును, Arranged as an army, సేనా క్ ఏక రచనా ; సంహతౌ = దట్టమైనదానికిని పేరు, Compact, యనా.

ధాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

భూణః॥ పు॥ అర్భకే = పిన్నవానికిని, Child, బచ్చా; స్త్రైణగర్భే = స్త్రీలగర్భమున కును, Human foetus, గర్భ.

బాణః॥ పు॥ బలిసుతే = బలిచక్రవర్తి కుమారునికిని, राजा बलि का पुत्र; శరే = అమ్మునకును పేరు, An arrow, యర.

కణః॥ పు॥ అతిసూక్ష్మ = మిక్కిలి కొంచె మైనదానికి, A particle, కణ; ధాన్యాంశే = నూకలకును, A grain, కనకా.

గణః॥ పు॥ సంఘాతే = సమూహము, Multitude, సమ్మత; ప్రమథే = ప్రమథగణము, Siva's attendants, शिव के सेवक.

పణః॥ పు॥ ద్యూతాదిషు = జూదము కోడి పం దెము మొదలయిన వానియందు, ఉత్పృష్టే = ఒడ్డునట్టి, భృతౌ = పందెము, A stake at play, డావ; మూల్యే = కూలి, Wages, मजदूरी; వెల, Price, కీమత; ధనే = ధనము, Wealth, యన; (అపి) ౩ గురిగింజలయెత్తు రాగిముద్ర, A weight, తొల.

గుణః॥ పు॥ మార్వాన్యమ్ = వింటినారి, A bow-string, నారి; ద్రవ్యాశ్చితే = ద్రవ్యా

క్ష సన్ధ్యాదికే) క్షణః॥

౨౦౩॥

శ్రితములయిన దూపరసాదులు, An object of sense, వస్తు; త్యాగశౌర్యాదులు, Virtue, గుణ; సత్త్వ=సత్త్వరజస్తమస్సులు, An ingredient of nature, సత్త్వ, రజః, తమోగుణ; శుక్ల = శుక్లనీలపీతాదులు, Property, సంపత్తి; సన్ధ్యాదికే = సంధివిగ్రహాదులు, An expedient, సాధివిగ్రహాది.

(నిర్వాప్యపారస్థితౌ  
కాలవిశేషోత్సవ  
యోః) క్షణః॥

క్షణః॥ పు॥ నిర్వాప్యపారస్థితౌ = వ్యాపారములేక యూరకుండుట, State of being unemployed, బెకారరహితకాలము; కాలవిశేష = గడియలో నాటవభాగము, A moment, క్షణ; ఉత్సవయోః=ఉత్సవము, Festival, ఉత్సవ.

వర్ణః (ద్విజాదాశు  
క్లాదాస్తుతౌ) వర్ణంతు  
(వాక్షరే) ౨౦౪॥

వర్ణః॥ పు॥ ద్విజాదా = బ్రాహ్మణాదిజాతి, Tribe, జాతి; శుక్లాదా = తెలుపు మొదలయినవన్నె, Colour, రంగు; స్తుతౌ = స్తోత్రము, Praise, స్తోత్ర; పు॥ అక్షరము, A letter, అక్షర.

అరుణో (భాస్కరే  
పిపిస్యాద్వర్ణభేదేషి  
చత్రిషు) ॥

అరుణః॥ పు॥ భాస్కరే = సూర్యునిని, The sun, సూర్య; (అపి) అనూరునిని, The dawn, ప్రభాత; వర్ణభేదే = ఎఱుపునస్తువునకును॥ త్రి॥ Dark red, తాళ.

ఫాణు (శృశ్వే)

ఫాణుః॥ పు॥ శృశ్వే = శివునిని, Siva, శివ; (అపి) మోటుచెట్టునకును పేరు, A pollard.

(ఽప్యథ) ద్రోణః

ద్రోణః॥ పు॥ కాకే = కాకిని, A raven,

(కాకే)

కౌఱా; (అపి) నలుతుమునకును పేరు,  
A measure, एक माप.(ఁపాఱై రవే)  
రణః || ౨౦౫||గ్రామణీ (రాపితే)  
పుసి శ్రేష్ఠే గ్రామా  
ధిపే (తి)షు)।రణః|| పు|| అఱై = యుద్ధమునకును, War,  
శ్రుత్త; రవే = ధ్వనిని పేరు, Sound, ध्वनि.గ్రామణీః|| పు|| నాపితే = మంగలవాఁడు,  
A barber, नाई; పు|| శ్రేష్ఠే = శ్రేష్ఠుఁడు,  
Excellent; గ్రామాధిపే = గ్రామాధిపతి,  
Superintendent of village, ग्रामाधिपति.ఊర్ణా (మేపాదిలో)  
మిస్ట్రా దావరై చా  
స్తరా భువోః||

౨౦౬||

ఊర్ణా|| నీ|| మేపాదిలోమిన్ = గొఱ్ఱ కుం దేలు  
మొదలయినవాని రోమమునకును, Wool,  
felt, भेड़ों के बाल; భువోః = కనుబొమల  
యొక్క, అస్తరా = నడుమనుండు, ఆవస్త్రీ =  
సుడికిని, A circle of hair between the  
eye-brows, भौंह.హరిణీ (స్యాస్మగ్రి)  
హేమప్రతిమా హరి  
తా చయా)।హరిణీ|| నీ|| మ్యగ్రి = లేడి, A doe, हिरणी;  
హేమప్రతిమా = బంగారు ప్రతిమ, A gol-  
den image, सोने की मूर्ति; యాహరితా =  
పచ్చనివన్నెగలది, Green, हरा.(తి)షు పాఱై చ)  
హరిణఃహరిణః|| పాఱై = తెలుపు పసుపు వన్నెలు  
గూడిన వస్తువునకు పేరయినపుడు|| పు||  
Yellowish white, पीला; (చ) ఇట్టికి పేరయి  
నపుడు|| పు|| A deer, हिरण.స్థానా (స్తమ్భే)  
పి వేశ్వనః|| ౨౦౭||స్థానా|| నీ|| వేశ్వనః స్తమ్భే = ఇంటికంటము,  
A house post, स्तंभ; (అపి) ఇనుప ప్రతిమ,  
An iron image, एक लोहे की मूर्ति.

తృష్ణే (స్పృహ)

తృష్ణా|| నీ|| స్పృహ = ఆశకును, Desire,

పిపాసే ద్వే)

आशा; పిపాసే = దప్పికిని పేరు, Thirst, యాస.

(జగుప్సా కరుణే)  
ఘృణే ।

ఘృణా॥ నీ॥ జగుప్సా = రోతకును, Blame, శృణా; కరుణే = దయకును పేరు, Pity, దయా.

(వణిక్పథే చ) విప  
ణిః

విపణిః॥ నీ॥ వణిక్పథే = అంగడివీధి, A market, बाजार; (చ) అంగడి, A stall or shop, దుకాన.

(సురా ప్రత్యక్ష్) వాదణీ॥ ౨౦౮

వాదణీ॥ నీ॥ సురా = కల్లు, Spirituous liquor, सुरा; ప్రత్యక్ష్ = పడమటిదిక్కు, West, पश्चिम.

కరేణు (రిభ్యాం  
స్త్రీ నేభే)

కరేణుః॥ ఇభే = మగపనుగునకును, హాతి; కరేణూ॥ నీ॥ ఇభ్యామ్ = ఆడేనుగునకును పేరు, హతిని.

ద్రవిణం (తు బలే  
ధనే) ।

ద్రవిణమ్॥ న॥ బలే = బలమునకును, Strength, బల; ధనే = ధనమునకును పేరు, Wealth, धन.

శరణం (గృహరక్షి  
త్రోః)

శరణమ్॥ న॥ ఇది, గృహ = ఇంటికిని, A house, घर; రక్షిత్రోః = రక్షించువానికిని పేరు, Preserver, रक्षक.

శ్రీపర్ణం (కమలే  
ఽపిచ)॥ ౨౦౯॥

శ్రీపర్ణమ్॥ న॥ కమలే = తామరపువ్వునకును, A lotus, कमल; (అపి) నెల్లి చెట్టు, Nelumbium.

(విషాభిమరలోహే  
షు) తీక్ష్ణం (క్లి బే ఖరే  
త్రిషు) ।

తీక్ష్ణమ్॥ న॥ విష = విషము, Poison, विष; అభిమర = యుద్ధము, War, युद्ध; లోహే = ఇనుము, Iron, लोहा; ఖరే = వాడియైనది॥ త్రి॥ Sharp, तेज.

ప్రమాణం (హే  
తు మర్యాదా శాస్త్రే)

ప్రమాణమ్॥ న॥ హేతు = ప్రత్యక్షాదిజ్ఞానకారణము, Proof, authority, प्रमाण;

యత్తాప)మాత్మఘ) || మర్యాదా = మర్యాద, Limit, मर्यादा;  
 ౨౦౦ శాస్త్ర = శాస్త్రము, Sacred ordinance, शास्त्र; యత్తా = కొలత తూనిక మొదలైన  
 మానము, Measure, extent, नाप; ప్రమాత్మఘ = ఎఱుగునడి, Having a right  
 notion; మఱియు ఏకత్వమునకును పేర్చి  
 రభసుడు, Unity, एकता.

కరణం (సాధకత కరణమ్ || న || సాధకతము = ధేవనాది  
 మం క్షేత్ర గాత్రేన్ద్రి క్రియలయందు పయోగించు ఖడ్గములు,  
 యేష్వపి) Instrument, हथियार; క్షేత్ర = క్షేత్రము,  
 Field, क्षेत्र; గాత్ర = శరీరము, Body, शरीर;  
 ఇన్ద్రియేఘ = చక్షురాదీన్ద్రియము, Organ of  
 sense, इन्द्रिय; (అపి) కారణము, A cause,  
 कारण; క్రియ, Performance, क्रिया;  
 గణికుడు, A scribe, पटल; నాట్యగీతధేదము,  
 A kind of rythmical pause, एक राग.

(ప్రాణ్యత్పాదే) సంసరణమ్ || న || ప్రాణి = ప్రాణులయొక్క,  
 సంసరణ (మసంబాధే ఉత్పాదే = ఉత్పత్తిరూపమయిన సంసారము,  
 చమూగతే || ౨౦౧ || Birth and re-birth, जन्म और पुनर्जन्म;  
 ఘట్టపథే) అసంబాధే చమూగతే = ఇఱుకటములేని  
 సేన నడచుట, Unresisted march of  
 troops, सेना की चाल; ఘట్టపథే = పెద్దవీధి,  
 A high way, एक राज वाटा.

(౭థవాస్తాన్నే) సముద్ధరణమ్ || న || వాస్త = క్రక్కిన,  
 సముద్ధరణ (మున్న అన్నే = అన్నమునకును, Food vomitted,  
 యే) । వమన క్రియా వుత్తా మంజన; ఉన్నయే = ఎత్తుట  
 కును పేరు, Raising, उठाना.



(అథ త్రిషు)	<p>ఇకముందుఁ జెప్పఁగల నాస్తశబ్దములు త్రి॥</p>
<p>విషాణం (స్యాత్ప శుశ్మజ్జేభదస్తయోః)॥ ౨౧౨॥</p>	<p>విషాణమ్॥ త్రి॥ పశుశ్మజ్జ = పసరపుకొమ్మ నకును, A horn, సోగ; ఇభదస్తయోః = ఏనుగుదంతమునకును పేరు, An elephant's tooth, a tusk, ఖాఖి కా ఖాం.</p>
<p>ప్రవణః (క్రమని మోర్వ్యాప్తం ప్రహ్వే నా తు చతుష్పథే)॥</p>	<p>ప్రవణః॥ క్రమ = వాటముగా, నిమోర్ వ్యాప్తమ్ = పల్లమయిన నేలకును, Declivity, అడవిలో జగడ; ప్రహ్వే = నమ్రుడైన వానికిని పేరైనపుడు॥ త్రి॥ Humble, నమ్ర; చతు ష్పథే = నాలుగు తెరువులు గూడిన చోటికి పేరయినపుడు॥ పు॥ A place where four roads meet, చౌక.</p>
<p>సంకీర్ణా (నిచితా శుద్ధా)</p>	<p>సంకీర్ణః॥ త్రి॥ నిచిత = మ్లేచ్ఛసంకీర్ణము దేశమన్నట్లు నెరసినదానికిని, Miscellan- eous; అశుద్ధా = సంకీర్ణముజాతి యన్నట్లు మఱొక దానితోఁ గలసినదానికిని పేరు, Impure, mixed, అశుద్ధ.</p>
<p>ఇరిణం (శూన్య మూషరమ్) ॥ ౨౧౩॥</p>	<p>ఇరిణమ్ (పా) ఈరిణమ్॥ త్రి॥ శూన్యమ్ = పాడైనదానికిని, Desert, రేగిస్తాన్; ఊష రమ్ = చొటి నేలకును పేరు, Salt and barren soil, ఉషర జమీన్.</p>
<p>ఇతి నాస్తాః</p>	<p>నాస్తనానాథకర్తశబ్దములు ముగిసెను.</p>
<p>(దేవసూర్యా) విప స్వస్తౌ</p>	<p>వివస్వాన్॥ త్॥ దేవ = దేవతలకును, A god, భగవాన్; సూర్యా = సూర్యునికిని పేరు,</p>

సరస్వస్తా (స దార్ణ  
వౌ) ।

సరస్వాన్ ॥ త్ ॥ సద=సరస్వంతమను పేరు  
గల సదమునకును, A river, एक नदी;  
అర్ణవౌ=సముద్రమునకును పేరు, The sea,  
समुद्र; సదమనఁగాఁ బ్రత్యక్ష)వాహముగల  
యేలు.

(పక్షితాక్ష్యా) గరు  
త్మస్తా)

గరుత్మాన్ ॥ త్, పు॥ పక్షి = పక్షిని,  
A bird, पक्षी; తాక్ష్యా=గరుడునికిని పేరు,  
Vishnu's vehicle, गरुड.

శకుస్తా (భాస పక్షి  
ణౌ) ॥ ౨౧౮॥

శకుస్తః॥ పు॥ భాస = చమురుకాకిని,  
Vulture, गीघ; పక్షిణౌ=పక్షిమాత్రమున  
కును పేరు, A bird, पक्षी.

(అగ్నిత్వాత్పతౌ)  
ధూమకేతూ

ధూమకేతుః॥ పు॥ అగ్ని=అగ్నిని, Fire,  
अग्नि; ఉత్పాతౌ = ఉత్పాతమునకును పేరు,  
A comet, धूमकेतु.

జీమూతౌ (మేఘ  
పర్వతౌ) ।

జీమూతః॥ పు॥ మేఘ = మేఘమునకును,  
Cloud, बादल; పర్వతౌ = పర్వతమునకును  
పేరు, Mountain, एक पहाड.

హస్తా (తుపాణి  
నక్షత్రే)

హస్తః॥ పు॥ పాణి = చేయి, A hand,  
हाथ; నక్షత్రే = నక్షత్రవిశేషము, The  
asterism corvus; మూర, A cubit.

మరుతౌ (పవనా  
మరా) ॥ ౨౧౯॥

మరుత్ ॥ పు॥ పవన = వాయువునకును,  
Wind, हवा; అమరా = దేవతలకును పేరు,  
A deity, देवता.

యస్తా (హస్తిపకే  
నూతే)

యస్తా॥ ఋ, పు॥ హస్తిపకే = ఏనుఁగు  
మావటివాఁడు, An elephant driver,  
महावत; నూతే = సారథి, A charioteer,  
सारथी.

భర్తా (ధాతరి పో  
ట్టరి):

భర్తా॥ పు, ఋ॥ ౧ - ధాతరి = మోయు  
వాడు, A bearer, భర్తా; పోట్టరి=పోషించు  
వాడు, Support; మగడు, Husband.

(యానపాత్రే శిశౌ)  
పోతః

పోతః॥ పు॥ ౧-యానపాత్రే = ఏడుదాటిం  
చునట్టి యోడకును, A boat, నావ; శిశౌ =  
శిశువునకును పేరు, A young animal,  
శిశు.

ప్రేతః (ప్రాణ్యస్త  
రే మృతే) ॥ ౨౧౬॥

ప్రేతః॥ పు॥ ౧ - ప్రాణ్యస్తరే = నరకమునం  
దుండు జంతువునకును, Evil spirit, ప్రేత;  
మృతే = చచ్చినవానికిని పేరు, Departed  
soul, dead, మృత శరీర.

(గ్రహభేదే ధ్వజే)  
కేతుః

కేతుః॥ పు॥ ౧ - గ్రహభేదే = కేతుగ్రహము,  
The ninth planet, కేతు; ధ్వజే = టెక్కె  
ము, A flag, జెండా; (పా) కాంతి, Bright-  
ness, కాంతి; ఉత్పాతము, Comet, భూకేతు;  
చిహ్నము, Mark, చిహ్న.

(పార్థివే తనయే)  
సుతః ।

సుతః॥ పు॥ ౧ - పార్థివే = రాజునకును,  
King, రాజా; తనయే = కొడుకునకును పేరు,  
A son, పుత్ర.

స్థపతిః (కారుభే  
దేఽపి)

స్థపతిః॥ పు॥ ౧ - కారుభేదే = శిల్పి, An  
architect, శిల్పి; (అపి) బృహస్పతియాగ  
ముచేసినవాడు, A person performing  
a sacrifice to the planet Jupiter,  
బృహస్పతి కా యజ్ఞ క్రియా हुआ व्यक्ति.

భూభృత్ (మృషి  
ధరేన్యపే) ॥ ౨౧౭॥

భూభృత్॥ పు॥ ౧-భూమిధరే = పర్వతము  
నకును, Mountain, పర్వత; న్యపే = రాజున  
కును పేరు, King, రాజా.

మూర్ధాభిషిక్తో  
(భూపేఽపి)

మూర్ధాభిషిక్తః॥ పు॥ ౧ - భూపే = రా  
మాత్రుడు, One of the Kshatriya caste  
(అపి) పట్టాభిషిక్తుడు, A crowned king  
अभिषिक्त राजा.

ఋతుః (స్త్రీ) కుసు  
మేఽపిచ) ।

ఋతుః॥ పు॥ ౧ - స్త్రీ కుసుమేఽపిచ = (స్త్రీ)  
రజస్సునకును, A woman's courses, रजस  
(అపి) వసంతాది ఋతువులకును పేరు, season, ऋतु.

(విష్ణో వప్య) జితా  
వ్యక్త

అజతః॥ పు॥ ౧ - విష్ణో = విష్ణువు, Vishnu  
विष्णु; (అపి) గెలువఁబడనిది॥ త్రి॥ Ur  
conquered, अजित; అవ్యక్తః॥ పు॥ విష్ణో  
విష్ణువుపు॥ (అపి) స్ఫుటముగా నేర్పడనిది॥ త్రి॥  
Indistinct, Any invisible principle  
अस्पष्ट.

నూత (స్వప్తిరి  
సారథౌ)॥ ౨౦౮॥

నూతః॥ పు॥ ౧ - త్వప్తిరి = వడ్లవానికిని  
A cart wright; సారథౌ = సారథికిని పేరు  
Charioteer, सारथी.

వ్యక్తః (ప్రాజ్ఞేఽపి)

వ్యక్తః॥ పు॥ ౧ - ప్రాజ్ఞే = ప్రాజ్ఞునికిని, Wise  
प्राज्ञ; (అపి) స్పష్టమయినదానికిని॥ త్రి॥  
Evident.

దృష్టాంతా (పుభే  
శాస్త్రనిదర్శనే)।

దృష్టాంతః॥ పు॥ ౧ - శాస్త్ర = శాస్త్రమునకును,  
A science, विज्ञान; నిదర్శనే = ప్రకృ  
తార్థమునకు ప్రతిగామాచి చెప్పటకును పేరు  
An example, निदर्शन.

క్షత్తా (స్యాత్సార  
థౌ ద్వార్థస్థే క్షత్రి  
యాయాం చ శూద్ర)

క్షత్తా॥ పు, ఋ॥ ౧ - సారథౌ = సారథి  
Charioteer, सारथी; ద్వార్థస్థే = వాకిట  
గాచువాడు, Porter, दरवान; క్షత్రియ

జే)॥

౨౧౯॥

యామ్ = ఊత్తియప్రీమందు, శూద్రజే = శూద్రునివలనఁ బుట్టినవాడు, A man of the mixed tribe.

వృత్తాంత (స్వప్రకరణే ప్రకారే కార్తవ్యవర్తయోః)

వృత్తాంతః॥ పు॥ ౧-ప్రకరణే = ప్రస్తావము నకును, Topic, ప్రకరణ; ప్రకారే = విధమున కను, Mode, ప్రకార; కార్తవ్య = అంతయు నను నర్థమునకును, Whole, ధూ; వార్తయోః = వార్తకును పేరు, Rumour, వార్తా.

ఆనర్త (స్వమరేన్య త్యస్థాన నీవృద్ధిశేషయోః)॥ ౨౨౦॥

ఆనర్తః॥ ౧ - సమరే = యుద్ధమునకును, War, యుద్ధ; స్వత్యస్థాన = నాట్యమాడు స్థలమునకును, A stage, రంగమंच; నీవృద్ధిశేషయోః = పశ్చిమసముద్రమునందుండు దేశ విశేషమునకును పేరు, Name of a country, एक देश का नाम.

కృతాంతో (యమసిద్ధాంతైవా కశలకర్మసు)॥

కృతాంతః॥ పు॥ ౧ - యమ = యమునికిని, సిద్ధాంత = సిద్ధాంతమునకును, Demonstrated doctrine, सिद्धांत; దైవ = పురాకృత శుభాశుభమునకును, Destiny, कर्मफल; అకుశలకర్మసు = పాపకర్మమునకును, Sinful act, पाप.

(శ్లేష్మాది రసరక్తాదిమహాభూతాని తద్గుణాః॥౨౨౧॥ ఇన్ద్రియాణ్యశ్మవికృతిశ్చబ్దయో నిశ్చ) ధాతవః॥

ధాతుః॥ పు॥ ౧-శ్లేష్మాది = శ్లేష్మ, వాతపిత్తములకును, Phlegm wind and bile, धातु; రసరక్తాది = రసాస్పృష్కాంసమేదోఽస్థిమజ్జాశుక్లములకును, Blood, flesh, marrow &c.; మహాభూతాని = ప్రథివ్యప్రేక్షో వాయ్వాకాశములకును, The primary elements &c.;

తద్గుణాః = శబ్దస్వరూపరసగంధములకున  
 Their qualities; ఇన్ద్రియాణి = త్వక్చక్ష  
 శ్రోత్రి జిహ్వహృణములకును, The five  
 organs, ఇంద్రియ; అశ్వవికృతి = జేగులు మొ  
 లయిన శిలావికారములకును, Fossil, రా  
 మాंस మజ్జా ఆది; శబ్దయోనిః = శబ్దములక  
 గారణమయిన భూవాఽదిక్రియలకును పేర  
 Crude-verb, ఇంద్రియ.

(కక్షాస్తరేఽపి)శు  
 ధాన్తే (నృప.స్యానరవ  
 గోచరే)॥ ౨౨౨॥

శుధాన్తః॥ పు॥ ౧ - అనర్వగోచరే = సక  
 జనులు చూడగూడని, నృపస్య = రాజయొక్క  
 కక్షాస్తరే = లోకట్టునకు అనగా సంతఃపు  
 మునకును, The king's private palace  
 అంతఃపుర; అపిశబ్దమువలన సంతఃపుర (స్త్రీ)  
 పేరు, The king's wife, రాణి.

(కానూ సామర్థ్య  
 యో) శక్తిః

శక్తిః॥ సీ॥ ౧ - కానూ = భల్లమను నాయు  
 విశేషమునకును, An iron spear, బాణ  
 సామర్థ్యయోః = ప్రభుత్వాది శక్తులకున  
 Power; (ప) కారణవస్తువులందలి ఒకానొ  
 ధర్మమునకును పేరు, The productive  
 power inherent in causes, సామర్థ్య.

మూర్తిః (కాఠిన్య  
 కాయయోః)

మూర్తిః॥ సీ॥ ౧ - కాఠిన్య = కఠినత్వమ  
 Matter, మూర్తి; కాయయోః = శరీరమ  
 Body, a definite form, ఇరీర.

(విస్తారవల్ల్యో)ర్వృ  
 తతిః

వృతతిః॥ సీ॥ ౧ - విస్తార = విరివికి  
 Expansion, విస్తార; వల్ల్యోః = తీగకు  
 పేరు, A creeping plant, తాతా.

వసతి (రాత్రి) వే  
శ్మనోః) ॥ ౨౨౩ ॥

(క్షయార్చయో)  
రపచితిః

సాతి (ద్దానావసా  
నయోః)

ఆర్తిః (పీడాధను  
ష్కోట్యోః)

జాతి (స్సామాన్య  
జన్మనోః) ॥ ౨౨౪ ॥

(ప్ర)చార స్యస్త  
యో) రీతిః

కతి (ర్దిమ్భ ప)  
వాసయోః) ।

వసతిః॥ సీ॥ ౧-రాత్రి=రాత్రికిని, Night,  
रात; వేశ్మనోః=ఇంటికిని పేరు, A house,  
घर.

అపచితిః॥ సీ॥ ౧-క్షయ=హానికిని, Loss;  
हानि; అర్చయోః = పూజకును పేరు,  
Worship, पूजा.

సాతిః॥ సీ॥ ౧-దాన = దానమునకును,  
Gift, दान; अवसानయోః=ముగియుటకును  
పేరు, Destruction.

ఆర్తిః॥ సీ॥ ౧-పీడా = పీడకును, Pain,  
पीडा; ధనుష్కోట్యోః = వింటికొప్పునకును,  
End of a bow, धनु का अग्र भाग.

జాతిః॥ సీ॥ ౧-సామాన్య=గోత్వబ్రాహ్మ  
ణత్వాదిజాతులకును, Caste, kind or sort,  
जाति; జన్మనోః=పుట్టుటకును పేరు, A birth  
lineage, जन्म.

రీతిః॥ సీ॥ ౧-ప్రచార=వ్యవహారమునకును,  
Usage, रीति; स्यस्तయోః = జాలుటకును,  
Oozing, फिसलना; చిట్టెమునకును, Scoria  
of metals; ఇత్తడికిని, Brass, पीतल;  
పేరని రుద్రుడు, “ప్రకారస్యస్తయోః” అని  
పాఠము గలదు.

కతిః॥ సీ॥ ౧-డిమ్బ = అతివృష్టి మొద  
లయిన యాతిబాధ లాటింటికిని, Calamity  
of season, ईति; प्रवासయోః = ప్రవాస  
మునకును పేరు, Travelling abroad,  
प्रवास.

(ఉదయేఽధిగమే)  
ప్రాప్తిః

ప్రాప్తిః॥ నీ॥ ౧-ఉదయే=లాభమునకున  
Gain, rise, लाभ; అధిగమే = పొందుటకున  
పేరు, Obtaining, उन्नति.

త్రేతా (త్వగ్నిత్రీ)  
యే యుగే॥ ౨౨గే॥

త్రేతా॥ నీ॥ ౧-అగ్నిత్రయే=గార్హపతా  
దులగు మూడగ్నిలకును, Three sacr  
ficial fires, त्रेताग्नि; యుగే = త్రేతాయు  
మునకును పేరు, Second age of the  
world, त्रेतायुग.

(విణాభేదేఽపి) మ  
హతీ

మహతీ॥ నీ॥ ౧-వీణాభేదేఽపి=నారదు  
వీణకును, Narada's harp, नारद की वीण  
అధికమయినదానికిని పేరు, Greatness  
महती.

భూతి (భృశ్మని సం  
పది) ।

భూతిః॥ నీ॥ ౧-భృశ్మని=భస్మము, Ashe  
రాఖ; సంపది = సంపద, Success, superior  
human power, संपत्ति.

(నదీ సగర్వోర్నా  
గానాం) భోగ వ(త్సృథ)

భోగవతీ॥ నీ॥ ౧-నాగానామ్=సర్పము  
యొక్క, నదీసగర్వోః = నదికిని, పట్టణము  
కును పేరు, River of snakes, City of  
serpents, नाग जदी, नागपट्टण.

(సంగరే॥ ౨౨౬॥  
సజ్జేసభాయాం) సమితిః

సమితిః॥ నీ॥ ౧-సంగరే=యుద్ధమునకున  
Combat, युद्ध; సజ్జే = కూటమికిని, Com  
pany, సభ; సభాయామ్ = సభకును పేరు  
Assembly, सभा.

క్షయవాసావపి)  
క్షితిః ।

క్షితిః॥ నీ॥ ౧-క్షయ = నాశమునకున  
Loss, नाश; వాసా = ఉనికికిని, Abode  
నివాసస్థాన; అపిశబ్దమువలన భూమికి  
Earth, भूमि.



(రవే రర్చి శ్చ శ  
౧౦చ నహ్ని జ్వాలా  
| హేతయః|| ౨౨౭||

హేతిః|| నీ|| ౧ - రవేః అర్చిశ్చ = సూర్యుని  
కిరణమునకును, Sun-beam, सूर्य किरण;  
శస్త్ర౦చ = ఆయుధమునకును, Weapon,  
शस्त्र; వహ్ని జ్వాలాచ = అగ్ని జ్వాలకును,  
Flame, ज्वाला; ఆయుధమునకు పేరయి  
నపుడు|| పృ||

జగతీ (జగతి చ్చన్దో  
శేషేఽపిక్షి తావపి)|

జగతీ|| నీ|| ౧ - జగతి = లోకమునకును,  
World, दुनिया; చ్చన్దోవిశేషేషి = పంచైంద్రు  
రముల పాదముగల ఛందస్సునకును, A sort  
of metre, छंद; క్షి తావపి = భూమికిని,  
Earth, भूमि.

పక్షి (శ్చన్దోఽపి  
మం)

పక్షిః|| నీ|| ౧ - దశమమ్ = పది అక్షర  
ముల పాదముగల, చ్చన్దోఽపి = ఛందస్సునకును,  
A metre, छंद; అపిశబ్దమువలన శ్రేణికిని,  
A row, कतार; పదింటికిని, Ten, दस.

(స్యాత్ప్రభావేఽ  
చాయతిః|| ౨౨౮||

ఆయతిః|| నీ|| ౧ - ప్రభావేఽపి = ప్రభావ  
మునకును, Majesty, प्रभाव; అపి శబ్దము  
వలన భవిష్యత్కాలమునకును, Future  
time, भविष्य; నిడుపునకును పేరు, Length,  
लंबाई.

పత్తి (ర్గతౌ చ)

పత్తిః|| నీ|| ౧ - గతౌ = నడపునకును,  
Motion, चाल; కాలిబంటునకును, A foot  
soldier, पादचर; సే నా భేదమునకును,  
A platoon, एक सेना.

(మూలే తు) పక్ష  
(పక్షభేదయోః)|

పక్షతిః|| నీ|| ౧ - పక్షభేదయోః మూలే =  
శుక్ల శృంగపక్షముల మూలమనఁగా పాడ్యమి

	కిని, First day of a lunar month, ३ प्रतिपत्ति; పక్షి తొక్క మొదలునకును, Rc of a wing, पख की जड़.
ప్రకృతి (ర్యోని లిజ్ఞేచ)	ప్రకృతిః॥ సీ॥ ౧ - యోనిలిజ్ఞే=ఉపాద కారణములకును, Material cause, కార ప్రీపున్నపుంసకలింగములకును, Sex; (- రాజ్యాంగములేడింటికిని, The constitue elements of the state, राज्य के अ पौरुषేణులకును, The subjects of a kin ప్రజా; స్వభావమునకును, Natural d position, स्वभाव; భగమునకును, Vagir భగ; సత్త్వాదిగుణములయొక్క సామ్యాః కును పేరు.
(కైశిక్యాద్యాశ్చ) వృత్తయః ॥ ౨౨౯॥	వృత్తిః॥ సీ॥ ౧-కైశిక్యాద్యాః=అలంక శాస్త్రప్రసిద్ధములయిన కైశిక్యాదివృత్త కును, Style of composition, వృత్తి; (- జీవికకును, Profession, पेशा; సూత్ర వివరణగ్రంథములకును, Glossary, विव र्णन.
సికతా (స్మ్యర్వా లుకా౨పి)	సికతాః॥ సీ॥ నిత్యబహువచన॥ ౧-వా కా=ఇసుకకును, Sand, रेत; ఇసుక నేలకును Sandy ground, रेतली जमीन.
వేదే శ్రవసి చ) శ్రుతిః	శ్రుతిః॥ సీ॥ ౧ - వేదే = వేదమునకును Holy scripture, वेद; శ్రవసి = చెవికి Ear ; వినుటకును, Listening, सुनन వార్తకును, Rumour, अफवाह,

వనితా (జనితాత్వ  
రానురాగాయాం చ  
యోషితి)॥ ౨౩౦॥

గుప్తిః (క్షితివ్య  
దానేపి)

ధృతి (ధారణ  
ర్యయోః)।

బృహతీ (క్షుద్ర)వా  
రాకీ ఛన్దోభేదే మహా  
త్యపి)॥ ౨౩౧॥

వాసితా (స్త్రీకరి  
ణ్యోశ్చ)

వార్తా (వృత్తజనశ్రు  
తౌ)।

వార్తం (ఫల్గున్య

వనితా॥ స్త్రీ॥ ౧ - జనిత = పుట్టింపబడిన,  
అత్యర్థ = మిక్కిలియు, అనురాగాయామ్ =  
ప్రేమగల, యోషితి = స్త్రీకిని, A beloved  
woman, ప్రేయసి; (చ) స్త్రీమాత్రమునకును  
పేరు, A woman, జానీ.

గుప్తిః॥ స్త్రీ॥ ౧ - క్షితివ్యదానే = నేలగుంట  
కును, A hole in the ground, బెడ; (అపి)  
రక్షించుటకును, Concealment, త్రిపాఠ;  
చెఱసాలకును పేరు, Prison, కేద.

ధృతిః॥ స్త్రీ॥ ౧ - ధారణ = ధరించుటకును,  
Holding, ధరణా; ధైర్యయోః = ధైర్యమున  
కును పేరు, Steadiness, ధైర్య.

బృహతీ॥ స్త్రీ॥ ౧ - క్షుద్రవారాకీ = ములక  
చెట్టు, An egg-plant, వృహతీ; (ప) వాకుడు  
చెట్టు, ఛన్దోభేదే = తొమ్మిది యక్షరముల  
పాదముగల ఛందస్సు, A metre, త్పాద;  
మహతీ = అధికమైనది, Greatness, మహతా;  
(అపి) ఉత్తరీయము, Mantle, ఉత్తరీయ.

వాసితా (ప) వాశితా॥ స్త్రీ॥ ౧ - స్త్రీ,  
Woman, జానీ; కరిణ్యోశ్చ = ఆడువనుగు,  
Female elephant, హాథిని.

వార్తా॥ స్త్రీ॥ ౧ - వృత్తజనశ్రుతౌ = జీవనోపాయము  
నకును, Livelihood, జీవనీ; జనశ్రుతౌ =  
లోకవార్తకును, Rumour, అఫవాహ.

వార్తం॥ న॥ ౧ - ఫల్గుని = తుచ్చము,

రోగేచ త్రి)

Chaff, గ్రాహ్య; త్రి॥ అరోగే = రోగములేని,  
Healthy, తద్గుణ.(వ్యవృచ)ఘృతా  
మృతే॥ ౨౩౨॥ఘృతమ్-అమృతమ్॥ న॥ ౨-అపు = నీళ్లు,  
Water, పానీ; (చ) ఘృత = నేయి, Ghee,  
ఘి; అమృతే = అమృతము, Nectar, అమృత;  
యజ్ఞశేషము, Residue of a sacrifice,  
యజ్ఞశిష; అయాచితము, Unsolicited  
alms, అయాచిత; మోక్షము, Exemption  
from transmigration, మోక్ష.కలధాతం (రూప్య  
హేమ్నాః)కలధాతమ్॥ న॥ ౧ - రూప్య = వెండికిని,  
Silver, చంద్రి; హేమ్నాః = బంగారమున  
కును, Gold, సోనా.నిమిత్తం (హేతుల  
క్షణాః)॥నిమిత్తమ్॥ న॥ ౧ - హేతు = కారణమున  
కును, Cause, కారణ; లక్షణాః = నిహ్నము  
నకును, Token, చిహ్న.శ్రుతం (శాస్త్ర)వ  
ధృతయోః)శ్రుతమ్॥ న॥ ౧ - శాస్త్ర = శాస్త్రము,  
Science, శాస్త్ర; త్రి॥ అవధృతయోః = విన  
బడినది, Heard, శ్రుత.(యుగపర్యాప్త  
యోః) కృతమ్॥ ౨౩౩॥కృతమ్॥ న॥ ౧ - యుగ = కృతయుగమున  
కును, The golden age, కృతయుగ; పర్యా  
ప్తయోః = నివారణమునకును చేరు, Enough  
ప్రయోగ.అత్యాహితం (మ  
హాభీతిః కర్మజీవానపే  
క్షీచ)॥అత్యాహితమ్॥ న॥ ౧ - మహాభీతిః = మహా  
భయము, Great dread, महा भय; జీవా  
నపేక్షీ = ప్రాణము నపేక్షింపని, కర్మ = సాహస  
కర్మము, Valiant act, साहसीकाम.

(యుక్తే ట్టాదా  
వృత్తే) భూతం (ప్రాణ్య  
తీతే సమే త్రిపు) ॥  
౨౩౪॥

వృత్తం (పద్యే  
చరిత్రే త్రి) వృత్తీతే  
దృఢ నిస్తలే) ॥

మహా (రాజ్యం  
చా)

వగీతం (జన్యే స్యా  
ద్గర్హితేతిపు) ॥ ౨౩౫॥

శ్వేతం (రూప్యే  
పి)

రజతం (హేమ్నిరూ  
ప్యసితే త్రిపు) ॥

భూతమ్ ॥ న॥ ౧-యుక్తే = యోగ్యమయి  
నది, Right; ట్టాదా = పంచభూతములు,  
An element, पञ्च भूत; ఋతే = సత్యము,  
Truth, सत्य; ప్రాణి = ప్రాణిమాత్రము,  
A living being, प्राणी; అతీతే = భూతకా  
లము, Past, भूतकाल; త్రి॥ సమాసమునందు  
ఉత్తరపదమై సదృశవస్తువునకు పేరు, Like  
word, समान पद.

వృత్తమ్ ॥ న॥ ౧ - పద్యే = పద్యము,  
Verse, पद्य; చరిత్రే = చరిత్రము, Conduct,  
चरित्र; త్రి॥ అతీతే = గడచిన, Past, भूत;  
దృఢ = పట్టునైనది, Firm, दृढ; నిస్తలే =  
వట్టువయ్యునది, Round, गोल.

మహత్ ॥ న॥ ౧ - రాజ్యమ్ = రాజ్యము,  
Realm, राज्य; (చ) దొడ్డవానికి పేరయి  
నపుడు॥ త్రి॥ Great, महान.

అవగీతమ్ ॥ న॥ ౧-జన్యే = జనాపవాదము,  
Calumny, अद्यगीत; త్రి॥ గర్హితే = నిందింపఁ  
బడినది, Blamed, निर्दिष्ट.

శ్వేతమ్ ॥ న॥ ౧-రూప్యే = వెండి, Silver,  
चाँदी; (అపి) త్రి॥ తెల్లనివస్తువు, White,  
सफेद.

రజతమ్ ॥ న॥ ౧ - హేమ్ని = బంగారము,  
Gold, सोना; రూప్యే = వెండి, Silver,  
चाँदी; త్రి॥ సితే = తెల్లని వస్తువు, White,  
सफेद.

(తి)వ్వతో జగ (దిగ్జేఽపి)	ఇది మొదలు తాంతశబ్దము లన్నియు త్రి జగత్    త్రి    ౧-ఇజ్జే=సంచరించువస్తువు Movable, చలనే ఫిరనే వాటే ; (అపి) స లో క ము, The world, దునియా ; పు వాయువు, Air, हवा.
రక్తం (నీల్యాది రాగిచ)   ౨౩౬	రక్తమ్    త్రి    ౧ - నీల్యాది = నీలి మొఁ లయినదానిచేత, రాగి = చాయవేయబడి వస్త్రాదులు, Tinged, రంగీన कपडा; (చ) అన రక్తుడు, Fond, अनुरक्त; ఎఱు పై నది Red, लाल ; నల్ల కుంకుమము, Saffron కేశరీ; నెత్తురు, Blood, रक्त.
అవదాత (స్పితే పీతే శుద్ధే)	అవదాతః    త్రి    ౧-సితే = తెల్లనివస్తువు White, सफेद ; పీతే = పచ్చని వస్తువు Yellow, पीला; శుద్ధే = పరిశుద్ధమైనవస్తువు Clean, साफ; నౌ = తెలనివస్తువు, White సఫేద.
(బద్ధాయ నౌ)నితౌ ।	నితః    త్రి    ౧-బద్ధ = కట్టబడినది, Bound बद्धावस्था ; అద్దనౌ =
(యుక్తేతి సంస్కృ తేమగ్ని) ణ్యభినతో	అభినీతిః    త్రి    ౧-యుక్తే = యోగ్యమైనది Fit, योग्य; అతిసంస్కృతే = అస్సగౌఠే బడినది, Excellent, बढिया; మర్షిణి = కో ములేనివాడు, Patient, सहनशील , (; అమర్షిణి = కోపముగలవాడు, Impatient क्रोधि.

(24) సంస్కృతమ్॥ ౨౩౭॥ (కృతి) మే లక్షణోపేతేఽప్య)	సంస్కృతమ్॥ త్రి॥ ౧ - కృత్రిమే = చేయఁబడిన ఘటాదులు, Wrought or finished, కృత్రిమ; లక్షణోపేతే = వ్యాకరణయుక్తమయిన శబ్దము, Grammatically correct, వ్యాకరణ సమ్మత; (అపి) తస్యగౌఁ జేయఁబడిన వస్తువు, Excellent, adored, బద్ధియా చీజ.
నన్తః (నవధావపి) ।	అనన్తః॥ త్రి॥ ౧ - అనవధౌ = అవధితేనిది, Infinite, endless, అనన్త; (అపి) పు॥ ఆది శేషుఁడు, విష్ణువు, విష్ణు; న॥ ఆకాశము, The sky, ఆకాశ; నీ॥ భూమి, Earth, భూమి.
(ఖ్యాతే హృష్టే) ప్రతీతో	ప్రతీతః॥ త్రి॥ ౧ - ఖ్యాతే = పేరుపడసినవాఁడు, Famous, ప్రఖ్యాత; హృష్టే = సంతోషించినవాఁడు, Glad, శ్రుత.
అభిజాతస్తు (కులజే బుధే) ॥ ౨౩౮॥	అభిజాతః॥ త్రి॥ ౧ - కులజే = కులముగఁవాఁడు, Noble, కులజీన; బుధే = పండితుఁడు, Learned, పండిత.
వివిక్తౌ (పూతవిజనౌ)	వివిక్తః॥ త్రి॥ ౧ - పూత = పవిత్రమైనది, Pure, పవిత్ర; విజనౌ = ఏకాంతస్థలము, Desert or lonely, ఐకాంత.
మూర్ఖతౌ (మూఢసోచ్ఛ్రియా)	మూర్ఖతః॥ త్రి॥ ౧ - మూఢ = మూర్ఖునినది, Insensible, మూఢుని; సోచ్ఛ్రియా = వృద్ధిగలది, High, tall, లంబ.
(ద్యౌచ్ఛాన్లుపరుషౌ) శుక్తౌ	శుక్తమ్॥ త్రి॥ ౧ - అస్లు = అస్లువిశేషమగు, Sour, vinegar, తాక్షా; పరుషౌ = నిష్ఠురమం

నది, Harsh, ఘట, ఆస్థవిశేషమనఁగ  
మంటికుండ మొదలయిన దానియందు తే;  
బెల్లము కలిపి ఈ 3 ను గూర్చి ధాన్యరా  
యందు మూడురాత్రులు పెట్టిన వులును.

శితి (ధవలమేచ  
కా) || ౨౩ ||

శితి || త్రి || ౧ - ధవల = తెల్లనిదానికిని  
White, శుభ్ర; మేచకా = నల్లనిదానికిని పేరు  
Black, కాలా.

(సత్య సాధా విద్య  
మానే ప) శస్త్రే భ్య  
ర్నితేచ) సత్ ||

సత్ || త్రి || ౧ - సత్యే = సత్యము, True  
సత్య; సాధా = సాధువు, Right, సాధు  
విద్యమానే = కలిగియున్నది, Existing  
విद्यమాన; ప్రశస్తే = శ్రేష్ఠమయినది, Ex  
cellent, ప్రశస్త; అభ్యర్నితే = పూజ్యమయి  
నది, Respected, భూజ్య.

పురస్కృతః (పూ  
జితే రాత్యభియుక్తే  
౨౫) తః కృతే ||

౨౪ ||

పురస్కృతః || త్రి || ౧ - పూజితే = పూజ్యుడు,  
Revered, భూజ్య; అరాతి = శత్రువుచేత, అభి  
యుక్తే = ఆక్రమింపబడ్డవాడు, Distressed  
by foes, శత్రు సే ఆక్రాంత; అగ్రతః = ముందు  
గా, కృతే = చేయబడినది, Placed in  
front, ఆగె క్రియా హృతా.

నివాతా (వాశ)  
యావాతౌ శస్త్రాభే  
ద్యంచ నర్మయత్ ||

నివాతః || త్రి || ౧ - ఆశ్రయ = ఉండుస్థలము,  
An abode, ఆశ్రయ; అవాతౌ = గాలిలేని  
చోటు, Free from wind, ద్వా సే త్నానీ  
జగద; శస్త్ర = శస్త్రములచేత, అభేద్యము =  
భేదింపరాని, వర్మ = జోడు, యత్ = ఏదో,  
Safe, as strong as armour, అభేద.

(జాతోన్నత ప)

ఉద్భృతః || త్రి || ౧ - జాత = పుట్టినది,



వృద్ధాప్య) దచ్చి) తా

Produced, జాత; ఉన్నత = పొడవైనది, High, tall, ఇతత; ప్రవృద్ధాః = బహుశమయినది, Grown large, ప్రకృత.

ఉత్థితా (స్వమీ) ౨౪౧॥ వృద్ధిమతో) ద్యతోత్పన్నా)

ఉత్థితః॥ త్రి॥ ౧ - వృద్ధిమత్ = వృద్ధిబోధిన, Increased, అతిత; ప్రాద్యత = ఉద్యోగము X ము X ల, Endeavouring, ఆచారి; ఉత్పన్న = పుట్టిన, Born, అపజ.

ఆదృతౌ (సాదరా ద్చితౌ)

ఆదృతః॥ త్రి॥ ౧ - సాదర = ఆదరించు, Respectful, ఆదర కియా కృతా; అర్చితౌ = పూజింపఁబడిన, Respected, అర్చిత.

ఇతి తాన్తాః

తాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను,

అర్థః (అభిధేయై వస్తు ప్రయోజనవివక్షిణు) ౨౪౨॥

అర్థః॥ పు॥ ౧ - అభిధేయ = శబ్దమునకు వాచ్యమయినది, Meaning, అర్థ; రై = ధనము, Wealth, ఇన; వస్తు = వస్తువు, Thing, ఇత; ప్రయోజన = ప్రయోజనము, Purpose, ప్రయోజన; నివృత్తిషు = నివర్తించుట, Prohibition, నిషేధ; కోరఁబడునది, Request, ప్రార్థన.

(నిపానాగమయో) స్థిర (ముషిజుష్టజలే సరా)।

స్థిరమ్॥ న॥ ౧ - నిపాన = నూతియొద్ద నీళ్ల తొట్టి, A trough of water, एक पानी की बाखरी; ఆగమయోః = శాస్త్రము, Sacred science, శాస్త్ర; ముషిజుష్టజలే = ముఖల చేత సేవింపఁబడిన జలాశయము, Sacred water, पवित्र जलाशय; గురౌ = గురువు, Holy instructor, గురు; “నిదానాగమయోః” అని పాఠాంతరము, Ford.

నది, Harsh, ఘోర, ఆ న్ల వి శేష మ నఁ గా  
మంటికుండ మొదలయిన దానియందు తేనె  
జెల్లము కలిపి ఈ కి ను గూర్చి ధాన్యరాశీ  
యందు మూడురాత్రులు పెట్టిన ఫలము.

శీతీ (ధవలమేచ  
కా) || ౨౩౯ ||

శీతి || త్రి || ౧ - ధవల = తెల్లనిదానికిని,  
White, శుభ్ర; మేచకా = నల్లనిదానికిని పేరు,  
Black, కాలా.

(సత్యే సాధౌ విద్య  
మానే ప) శస్త్రే భ్య  
ర్హితేచ) సత్ ||

సత్ || త్రి || ౧ - సత్యే = సత్యము, True.  
సాధౌ; సాధౌ = సాధువు, Right, సాధు;  
విద్యమానే = కలిగియున్నది, Existing,  
విद्यమాన్; ప్రశస్తే = శ్రేష్ఠమయినది, Ex-  
cellent, ప్రశస్తి; అభ్యర్హితే = పూజ్యమయినది,  
Respected, భజ్య.

పురస్కృతః (పూ  
జితే రాత్యభియుక్తే  
౨౪) తఃకృతే ||

౨౪౦ ||

పురస్కృతః || త్రి || ౧ - పూజితే = పూజ్యుడు,  
Revered, భజ్య; అరాతి = శత్రువుచేత, అభి  
యుక్తే = ఆక్రమింపబడ్డవాడు, Distressed  
by foes, ఘాతానికి; అగ్రతః = ముందు  
గా, కృతే = చేయబడినది, Placed in  
front, ఆగ్రే క్రియా ద్వా.

నివాతా (వాశీ  
యావాతౌ శస్త్రాభే  
ద్యంచ వర్మయత్) ||

నివాతః || త్రి || ౧ - ఆశ్రయ = ఉండుస్థలము,  
An abode, ఆశ్రయ; అవాతౌ = గాలిలేని  
చోటు, Free from wind, ద్వా సే త్ఖాలీ  
జగత్; శస్త్ర = శస్త్రములచేత, అభేద్యము =  
భేదింపరాని, వర్మ = జోడు, యత్ = ఏదో,  
Safe, as strong as armour, అభేద్య.

(జాతోన్నత ప)

ఉచ్చితః || త్రి || ౧ - జాత = పుట్టినది,

ప్రదాప్య) కచ్చి) తా

Produced, జాత; ఉన్నత = పొడవైనది, High, tall, ఇతత; ప్రవృద్ధాః = బహుళమయినది, Grown large, ప్రవృద్ధ.

ఉత్థితా (స్వమీ|| ౨౮౧|| వృద్ధిమతోప్పి) ద్యతోత్పన్నా)

ఉత్థితః|| త్రి|| ౧ - వృద్ధిమత్ = వృద్ధిబాంధన, Increased, అభివృద్ధి; ప్రోద్యత = ఉద్యోగము X ము X ల, Endeavouring, ఆచారిగి; ఉత్పన్న = పుట్టిన, Born, అభవ.

అదృతౌ (సాదరా ద్వితౌ)

అదృతః|| త్రి|| ౧ - సాదర = ఆదరించు, Respectful, ఆదర किया हुआ; అదృతౌ = పూజింపబడిన, Respected, అభివృద్ధ.

ఇతి తానాః

తాస్తానానాథకశబ్దములు ముగిసెను,

అర్థః (అభిధేయ రై వస్తు ప) యోజన నివృత్తిః|| ౨౮౨||

అర్థః|| పు|| ౧ - అభిధేయ = శబ్దమునకు వాచ్యమయినది, Meaning, అర్థ; రై = ధనము, Wealth, యన; వస్తు = వస్తువు Thing, వస్తు; ప్రయోజన = ప్రయోజనము Purpose, ప్రయోజన; నివృత్తిః = నివర్తించుట Prohibition, నిషేధ; కోరఁబడునది Request, ప్రార్థన.

(నిపానాఽగమయో) స్తీర్థ (ముషిజుప్తజలే గురౌ)|

స్తీర్థమ్|| న|| ౧ - నిపాన = నూతియొద్ద నీళ్ల తొట్టి, A trough of water, एक पानी क बाखरी; అగమయోః = శాస్త్రము, Sacred science, శాస్త్ర; ముషిజుప్తజలే = ముషుః చేత నేవంపబడిన జలాశయము, Sacred water, पवित्र जलाशय; గురౌ = గురువు Holy instructor, गुरु; “ని దా నా X వ యోః” అని పాఠాంతరము, Ford.

	నైర్మల్యము, Clearness, propitiation offering, निर्मलता; ప్రీతిని, Favour; కార్యగుణవిశేషమునకును పేరు.
సూద (స్నానద్రవ్య జ్ఞ నేపిచ)॥ ౨౪౭॥	సూదః॥ పు॥ ౧-వ్యజ్ఞనే=పప్పు మొదలై వ్యంజనము, Condiment, దాళ; (౭) పండెడువాడు, A cook, रसोदया.
(గోష్ఠాధ్యక్షేపి) గోవిందో	గోవిందః॥ పు॥ ౧ - గోష్ఠాధ్యక్షే = ఆ నేలువాడు, A cow-herd, चारवाह; (౭) విష్ణువు, బృహస్పతి.
(హర్షే) హ్యమోద వస్యదః॥	ఆమోదః - మదః॥ పు॥ ౨-హర్షే=సంతో షము, Joy, हर्ष; (౭) ఆమోదశబ్దము మళమునకును, Fragrancy, परिमल; (౭) శబ్దము గర్వమునకు పేరు, Pride, गर्व.
(ప్రధాన్యే రాజ లిక్ష్ణే చ వృషాక్షే) కకు దో (౭ స్త్రియామ్)॥ ౨౪౮॥	కకుదః॥ పు॥ (పా) కకుత్॥ ద్, స్త్రీ॥ ప్రధాన్యే=ప్రధానమయినది, Chief, प्रधान రాజలిక్ష్ణే=రాజచిహ్నము, Royal insign రాజ చిహ్న; వృషాక్షే=ఎద్దుమూపురము పే Hump of a bull, ककुद.
(స్త్రీ) సంవిత్ (జ్ఞాన సంభాషా క్రియాకా తాజినామసు)॥	సంవిత్॥ ద్, స్త్రీ॥ ౧ - జ్ఞాన = జ్ఞానవ Knowledge, ज्ञान; సంభాషా=సంకేతవ Watchword, संकेत; (ప) సంభాషణవ Discourse, संभाषण; క్రియాకార = ని యము, Agreement, निश्चय; ఆజి = య ము, War, युद्ध; నామసు = నామధేయన Name, नाम.

(ధర్మ రహ)స్యప  
నిపత్

ఉపనిషత్ || ద్, సీ || ౧ - ధర్మ = ధర్మము,  
Religious and moral merit, ధర్మ;  
రహసి = రహస్యము, Privacy, Sacred  
lore, रहस्य.

(స్వాదృతౌ వత్సరే)  
శరత్ || ౨౮ ||

శరత్ || ద్, సీ || ౧ - ఋతౌ = శరదృతువు,  
Sultry season, शरत काळ; వత్సరే = సంవ  
త్సరము, A year, साल.

పదం (వ్యవసీతి  
త్రాణ స్థానలక్ష్మణి)  
వస్తువు)

పదమ్ || న || ౧ - వ్యవసీతి = ఉద్యోగము,  
Industry, उद्योग; త్రాణ = రక్షించుట,  
Defence, रक्षण; స్థాన = స్థానము, Place,  
स्थान; లక్ష్మణ = అడియాలము, Mark, चिह्न;  
లక్ష్మణి = అడుగు, Foot, कदम; వస్తువు =  
వస్తువు, Thing. वस्तु.

గోష్పదం (సేవితే  
మాసే)

గోష్పదమ్ || న || ౧ - సేవితే = ఆవులు తిరుగు  
ప్రదేశము, Spot frequented by kine;  
మాసే = ఆవుల గొరిజ దిగబడిన గుంట పేరు,  
As much as a cow's footprint will  
hold, गाय के पैर के समान जगह.

(ప్రతిష్ఠా కృత్య)  
మాస్పదమ్ || ౨౯ ||

ఆస్పదమ్ || న || ౧ - ప్రతిష్ఠా = స్థానము,  
Place, स्थल; కృత్యమ్ = చేయఁ దగినది,  
Business, करने लायक.

(ప్రిష్టిష్ట మధుర)  
స్వాదూ

స్వాదు || త్రి || ౧ - ఇష్ట = ఇష్టమయినది,  
Desired, इच्छित; మధుర = మధురమయి  
నది, Sweet, मधुर.

మృదు (చాతీక్ష  
కోమతా)

మృదుః || త్రి || ౧ - అతీక్ష = క్రూరము  
కానిది, Gentle, blunt, मृदु; కోమతా =

నైర్మల్యము, Clearness, propitiatio offering, నిర్మలతా; ప్రీతికిని, Favou  
ప్రీతి; కార్యగుణవిశేషమునకును పేరు.

సూద (స్వాద్యవ్య  
జ్ఞ నేఽపిచ)॥ ౨౪౭॥

సూదః॥ పు॥ ౧-వ్యజ్ఞనే=పప్పు మొదలై  
వ్యంజనము, Condiment, దాణ; (అ  
వంజెడువాడు, A cook, రసోదయా.

(గోష్ఠాధ్యక్షేఽపి)  
గోవిందో

గోవిందః॥ పు॥ ౧ - గోష్ఠాధ్యక్షే = అం  
నేలువాడు, A cow-herd, చారవాహ; (అ  
విష్ణువు, బృహస్పతి.

(హర్షేఽ) హ్యమోద  
వస్యదః॥

అమోదః - మదః॥ పు॥ ౨-హర్షే=సంత  
షము, Joy, హృష; (అపి) అమోదశబ్దము ;  
మళమునకును, Fragrancy, పరిమళ; వ  
శబ్దము గర్వమునకు పేరు, Pride, గర్వ.

(ప్రధాన్యే రాజ  
లిక్ష్ణే చ వృషాన్యే) కకు  
దో (౭ ప్రీయామ్)॥  
౨౪౮॥

కకుదః॥ ప్న॥ (పా) కకుత్॥ ద్, నీ॥  
ప్రధాన్యే=ప్రధానమయినది, Chief, ప్రధా  
రాజలిక్ష్ణే=రాజచిహ్నము, Royal insign  
రాజ చిహ్న; వృషాన్యే=ఎద్దుమూపురము పే  
Hump of a bull, కక్కుద.

(స్త్రీ) సంవిత్ (జ్ఞాన  
సంభాషా క్రియాకా  
తాఽజనామసు)॥

సంవిత్॥ ద్, నీ॥ ౧ - జ్ఞాన = జ్ఞానవ  
Knowledge, జ్ఞాన; సంభాషా=సంకేతవ  
Watchword, సంకేత; (ప) సంభాషణ  
Discourse, సంభాషణ; క్రియాకార = ని  
యము, Agreement, నిశ్చయ; అజ = య  
ము, War, యుద్ధ; నామసు = నామధేయః

(ధర్మ రహ)స్యప  
నిపత్

ఉపనిషత్ || ద్, సీ || ౧ - ధర్మే = ధర్మము,  
Religious and moral merit, ధర్మ; రహసి = రహస్యము, Privacy, Sacred  
lore, रहस्य.

(స్వాదృతౌ వత్సరే)  
శరత్ || ౨౮ ||

శరత్ || ద్, సీ || ౧ - ఋతౌ = శరదృతువు,  
Sultry season, शरत काल; వత్సరే = సంవ  
త్సరము, A year, साल.

పదం (వ్యవసీతి  
త్రాణ స్థానలక్ష్యాః)  
వస్తువు)

పదమ్ || న || ౧ - వ్యవసీతి = ఉద్యోగము,  
Industry, उद्योग; త్రాణ = రక్షించుట,  
Defence, रक्षण; స్థాన = స్థానము, Place,  
स्थान; లక్ష్య = అడియాలము, Mark, चिह्न;  
అష్ఠి = అడుగు, Foot, कदम; వస్తువు =  
వస్తువు, Thing. वस्तु.

గోష్పదం (సేవితే  
మానే)

గోష్పదమ్ || న || ౧ - సేవితే = ఆవులు తిరుగు  
ప్రదేశము, Spot frequented by kine;  
మానే = ఆవుల గొరిజ దిగబడిన గుంట పేరు,  
As much as a cow's footprint will  
hold, गाय के पैर के समान जगह.

(ప్రతిష్ఠా కృత్య)  
మాస్పదమ్ || ౨౯ ||

ఆస్పదమ్ || న || ౧ - ప్రతిష్ఠా = స్థానము,  
Place, स्थल; కృత్యమ్ = చేయఁ దగినది,  
Business, करने लायक.

(త్రిష్విప్త మధుర)  
స్వాదూ

స్వాదు || త్రి || ౧ - ఇష్ట = ఇష్టమయినది,  
Desired, इच्छित; మధుర = మధురమయి  
నది, Sweet, मधुर.

మృదూ (చాతీక్ష  
గోమతా)

మృదుః || త్రి || ౧ - అతీక్ష = క్రూరము  
కానిది, Gentle, blunt, मृदु; గోమతా =

	మెత్తనిది, Soft, కౌమల.
(మూఢాల్పా పటు నిర్భాగ్యా) మన్దా (స్పృ)	మన్దః॥ త్రి॥ ౧ - మూఢ - మూఢుడు అల్ప=అల్పమైనది, Little, అల్ప; అపటు= సమర్థుడు కానివాడు, Foolish, dull బేబళ్ళు; నిర్భాగ్యాః = నిర్భాగ్యుడు, Un lucky, నిర్మాణ్య.
(ద్వైతు) శారదా॥ (ప్రత్యగ్ర ప్రతిభా) (విద్యత్స్ ప్రగత్భా) విశారదా॥	శారదః॥ త్రి॥ ౧-ప్రత్యగ్ర=నూతనమయినది, New, నయా; అప్రతిభా=సమర్థుడుకావాడు, Diffident, అసమర్థ; విశారదః॥ త్రి॥ విద్యత్=విద్వాంసుడు, Learned, విజ్ఞాన సుప్రగత్భా=ప్రౌఢుడు, Confident, ప్రగాఢ
ఇతి దాంతాః	దాంతనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.
(వ్యామోచటశ్చ) న్యగ్రోధా	న్యగ్రోధః॥ పు॥ ౧ - వ్యామ = బార A Fathom, చటశ్చ=చుట్టిచెట్టు, Banian tree.
ఉత్పేదః (కాయ ఉన్నతిః)॥ ౨౧.౨॥	ఉత్పేదః॥ పు॥ ౧ - కాయే = శరీరము Body, శరీర; ఉన్నతిః=పొడవు, Height ఉచ్చాః.
(పర్యాహారశ్చ మార్గశ్చ) వివధా వీవధా (చతౌ)।	వివధః - వీవధః॥ పు॥ ౨-పర్యాహారశ్చ=వర్తకుడు దేశాంతరమునుండి తెచ్చి విక్రయ స్థానమందుంచిన వస్తువులు, Storing of corn, అనాజ; (ప) కావడి, A yoke for burdens; మార్గశ్చ = మార్గము, A high way, సత్తక.
పరిధి (ర్యజ్ఞయత రోః శాఖాయా ముప	పరిధిః॥ పు॥ ౧-యజ్ఞయతరోః=యజ్ఞార్థమైన మేడిచెట్టు మొదలైనదానియొక్క



సూర్యకే|| ౨౫౩||

(బద్ధకం వ్యసనం  
దేతః పీడాఽధిష్ఠానం)  
సూర్యయః||

(స్వస్థ స్సమర్థన సీ  
వాక నియమాశ్చ)  
సూర్యయః|| ౨౫౪||

(దోషోత్పాదే)౨ను  
బద్ధ (స్వాస్థ్య త్వ)కృ  
త్యాది వినశ్యరే ము  
న్యానుయాయని శిశౌ  
ప్రకృతస్యానువర్తనే||  
౨౫౫||

శాఖాయామ్ = కొమ్మ, Branch of a tree  
at a sacrifice, यज्ञका एक ईधन; ఉపసూర్య  
కే=పరివేషము, A misty halo round the  
sun.

ఆధిః పు|| ౧ - బద్ధకమ్ = జేత్రాదులు  
కుదువపెట్టుట, Pledge, గిరణి; వ్యసనమ్ =  
జూదము మొదలయిన వ్యసనము, Calamity,  
వ్యసన; చేతఃపీడా=మనోదుఃఖము, Anxiety,  
मनोदुःख; అధిష్ఠానం=ఆశ్రయించుట, Resi-  
dence, अधिष्ठान.

సమాధిః పు|| ౧ - సమర్థన = శంకాపరి  
హారము, Reconciling of differences,  
समर्थन; సీవాక=మాటాడకుండుట, Silence,  
मौन; (ప) అగ్నువైస ధాన్యములయందు జనుల  
యాదరము, Collecting grain in scar-  
city, अनाज को एक वित करना; నియమ =  
వ్రతోపవాసాదులు, Vow, नियम; (ప)  
అంగీకారము, Promise, अंगीकार; (చ)  
చిజ్జైకాగ్ర్యము, Deep meditation, ध्यान.

అనుబద్ధః పు|| ౧ - దోషోత్పాదే=దోషో  
త్పాదనము, Offence, अनुबंध; ప్రకృత్యాది  
వినశ్యరే = ప్రకృతి ప్రత్యయాదులయందు  
నశించిపోవు నక్షరము, An indicatory  
letter not sounded; మున్యానుయాయని=  
ముఖ్యులయిన తండ్రి మొదలైనవారి ననుసరిం  
చిపోవు, శిశౌ=శిశువు, A child following

	an example, శిశు; ప్రకృతస్య అనువర్తనే ప్రకృతమయినది యెడతెగక యనువర్తిచుట, Continued devotion, అనువర్తన ముఖ్యులయినవారి ననుసరించినవారికిని, శిశువునకును పేరని కొందఱు.
విధు (విష్టా చంద్ర మసి)	విధుః॥ పు॥ ౧ - విష్టా = విష్ణువు, విష్ణు చంద్రమసి = చంద్రుడు, చంద్ర.
(పరిచ్ఛేదే బిలే) ౭వధిః ।	అవధిః॥ పు॥ ౧ - పరిచ్ఛేదే = మర్యాద Limit, मर्यादा; బిల = బిలము, A hole బిల.
విధి (విధానే దైవే ౭వ)	విధిః॥ పు॥ ౧-విధానే = చేయుట, Pe forming, విధి; దైవే = దైవము, Fat भाग्य; (అపి) బ్రహ్మ, ప్రకారము, Forr ప్రకార; విధాయకవాక్యము, Command ఆజ్ఞా.
ప్రణిధిః (ప్రార్థనే చరే)॥ ౨౫౭॥	ప్రణిధిః॥ పు॥ ౧ - ప్రార్థన = ప్రార్థన Request, प्रार्थना; చరే = వేగులవాడ A spy, भेदिया.
బుధ వృద్ధౌ (వృద్ధి తే ౭వ)	బుధః॥ పు॥ వృద్ధః॥ త్రి॥ ౨-వృద్ధితే = విద్యా నుడు, Learned, विद्वान्; (అపి) వరుసగా బుధునికిని, Planet mercury, बुध ఆముచలివానికి, Old, वृद्ध; శేఖర.
స్కంద (స్కముదయే ౭వచ)।	స్కందః॥ పు॥ ౧ - స్కముదయే = అధ్యాయ సమూహము, Multitude chapter, अध्या సమూహము; (అపి) మూపు, Shoulder, कंधा; చె మొదలు, The trunk of a tree, तन

	పై న్యము A troop, సేనా; బాధ్యతాస్తోత్రమైన రూపవేదనా విజ్ఞాన సంజ్ఞా సంస్కారములనెడి పంచ స్కంధములు, The five forms of mundane consciousness, बोद्धों के पाँच संस्कार.
(దేశే నదవిశేషే అర్థా) సిన్ధు (రానా సరితి ప్రేయామ్)॥ ౨౫౭॥	సిన్ధుః॥ పు॥ ౧ - దేశే = దేశవిశేషము, सिन्धुदेश; నదవిశేషే = నదవిశేషము सिन्धु नदी; అర్థా = సముద్రము, The sea, समुद्र; ॥నీ॥ సరితి = నది, A river, नदी.
విధా (విధా ప్రకారే చ)	విధా॥ నీ॥ (పా) పు॥ ౧ - విధా = చేయుట, Action, विधि; ప్రకారే = ప్రకారము, Manner, form or rule, प्रकार; (చ) खाण्णము, Food, भोजन; కూలి, Hire, मजदूरी.
సాధూ (రమ్యేఽపి చ త్రిమ)॥	సాధుః॥ త్రి॥ ౧ - రమ్యే = ఒప్పిదమైన వస్తువు, Handsome, रम्य; (అపి) సజ్జనుడు, Right, virtuous, साधु.
వధూ (ర్జాయా స్నుపా స్త్రీ చ)	వధూః॥ నీ॥ ౧ - జాయా = పెండ్లిము, Wife, स्त्री; స్నుపా = కోడలు, Daughter-in law, बहू; స్త్రీ = స్త్రీ మాత్రము, Woman, स्त्री.
సుధా (లేపోఽమృతం స్నుహీ)॥ ౨౫౮॥	సుధా॥ నీ॥ ౧ - లేపః = సున్నముపూయుట, Plaster, लीपना; అమృతమ్ = అమృతము, Nectar, अमृत; స్నుహీ = జెముడుచెట్టు, Euphorbia tirucalli.
సన్ధా (ప్రతిజ్ఞా మ)	సన్ధా॥ నీ॥ ౧ - ప్రతిజ్ఞా = ప్రతిజ్ఞ, Promise,

ర్యాదా)

ప్రతిజ్ఞా; మర్యాదా = మేర, Limit, मर्यादा.

శ్రద్ధా (సంప్రత్యయః స్పృహః)

శ్రద్ధా॥ సీ॥ ౧ - సంప్రత్యయః = భక్త్యశయము, Fondness, ఆశ్చర్య; స్పృహః = ఇచ్ఛ, Belief, ఇచ్ఛా.

మధు (మద్యే పుష్పరసే ట్ట్రే)

మధు॥ స॥ ౧ - మద్యే = మద్యము Ardent spirit, मद्य; పుష్పరసే = పూజేన Nectar of flowers, फूलों का रस; ట్ట్రే = తేనె, Honey, शहद; (అపి) వైత్రమానము, మధువను రాక్షసుడు, A demor एक राक्षस; పు॥ ఇప్పచెట్టు, Bassia latifolia.

ఘృణం (తమస్యః)

అన్ధమ్॥ స॥ ౧ - తమసి = చీకటి, Dark ness, अंधरा; (అపి) గ్రుడ్డివానికి పేరైన పుడత్రి॥ Blind, अंधा.

(అథ త్రిషు)

ముందుఁ జెప్పఁగల ఛాంతశబ్దములు॥ త్రి

సమున్నతా (పండితమన్యగర్వితౌ)

సమున్నతః॥ త్రి॥ ౧ - పండితమన్య = పంతుడు గాకయే తాను పండితుఁ డనుకొనఁవాడు, Conceited of learning, पंडित का गर्व करने वाला; గర్వితౌ = గర్వముగ వాడు, Proud, गर्वी.

బ్రహ్మబంధు (రథిజేపే నిర్దేశే)

బ్రహ్మబంధుః॥ త్రి॥ ౧ - అధిక్షేపే = బ్రాహ్మకర్మహీనుఁడైన బ్రాహ్మణుడు, A nominal Brahmana, कर्महीन ब्राह्मण; నిర్దేశే ద్వేషముచేత పేర్కొనఁబడినవాడు, A unworthy Brahmana, अयोग्य ब्राह्मण.

(థా వ ల మ్భి తః॥ ౨౬౦॥ అవిదూరో) వ్యవస్థః	అవస్థభ్యః॥ త్రి॥ ౧ - అవలమ్భితః = అవలం బింపబడినవాడు, Relied on, अवलंबित; అవిదూరః = దగ్గఱనున్నది, Near, समीप; (అపి) కట్టబడినవాడు, Bound, बंधा हुआ.
ప్రసిద్ధా (ఖ్యాతభూ షితౌ)।	ప్రసిద్ధః॥ త్రి॥ ౧ - ఖ్యాత = ఖ్యాతిగలవాడు, Celebrated, प्रसिद्ध; భూషితౌ = అలంక రింపబడినది, Adorned, अलंकृत.
ఇతి ధాన్తః	ధాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.
(సూర్య వహ్ని) చిత్రభానూ	చిత్రభానుః॥ పు॥ ౧ - సూర్య = సూర్యుని కిని, The sun, सूरज; వహ్ని = అగ్నికిని పేరు, Fire, अग्नि.
భానూ (రశ్మి దివా కరా)॥ ౨౬౧॥	భానుః॥ పు॥ ౧ - రశ్మి = కిరణమునకును, Ray of light, किरण; దివాకరా = సూర్యుని కిని పేరు, The sun, सूर्य
భూతాత్మానా (ధాతృదేహా)	భూతాత్మాన్, పు॥ ౧ - ధాతృ = బ్రహ్మకును, Brahma, ब्रह्मा; దేహా = దేహ మునకు పేరు, Body, शरीर.
(మూర్ఖ సీచా) పృథ గ్జనా।	పృథగ్జనః॥ పు॥ ౧ - మూర్ఖ = మూర్ఖుడు, An ignorant man, मूर्ख; సీచా = హీన జాతివాడు, One of low tribe, नीच जाति वाला.
గ్రావాణౌ (శైల పాషాణౌ)	గ్రావాన్, పు॥ ౧ - శైల = పర్వతము, Mountain, पर्वत; పాషాణౌ = రాయి, Stone, पत्थर.
పత్త్రిణౌ (శరపక్షి ణౌ)॥ ౨౬౨॥	పత్త్రి॥ న్, పు॥ ౧ - శర = బాణము, An arrow, शर; పక్షిణౌ = పక్షి, A bird, पक्षी.

(తరు శైలా) శిఖరిణౌ	శిఖరీ॥ న్, పు॥ ౧-తరు=వృక్షము, Tree, పెడ; శైలా=పర్వతము, Mountain, పహాడ.
శిఖనౌ (వహ్ని బర్హిణౌ)।	శిఖ॥ న్, పు॥ ౧ - వహ్ని=అగ్ని, Fire, అగ్ని; బర్హిణౌ=నెమలి, A peacock, मोर.
ప్రతియత్నా (పుశ్చా విప్రోపగ్రహః)	ప్రతియత్నః॥ పు॥ ౧ - లిప్సా = అభిలాష, Desire, अभिलाष; ఉపగ్రహా = చెఱపట్టుట, Making prisoner, कैद करना; ప్ర తీ కా రము, Retaliation, प्रतीकार.
(వధ) సాదినౌ॥ (ద్వా సారథి హయారోహణా)	సాదీ॥ న్, పు॥ ౧ - సారథి = సారథి, Charioteer, सारथी; హయారోహణా = గుఱ్ఱపురాతు, Horseman, घुड़ सवार.
వాజినో (ఽశ్వేషు పక్షిణః)।	వాజీ॥ న్, పు॥ ౧ - అశ్వ = గుఱ్ఱము, Horse, घोड़ा; ఇషు = బాణము, Arrow వాణ; పక్షిణః=పక్షి, Bird, पक्षी.
(కులేఽ)వృభిజనో (జన్మభూమ్యా మ)	అభిజనః॥ పు॥ ౧-కులే=కులము, Family noble, birth or descent, कुलीन; జన్మభూమ్యాం=జన్మభూమి, Native country जन्मभूमि; (అపి) కీర్తి, Fame, कौर्ति; కలగతమయిన ధ్వజాదులు, Retinue, कुल कवचा.
(వృథ) హయనాః॥ ౨౬౮॥ (వర్షార్చి ర్విహిభేదాస్సయః)	హయనః॥ పు॥ ౧ - వర్ష = సంవత్సరము, A year, वर्ष; అర్చిః = కిరణము, A ray of light, किरण; వ్రహిభేదాః=ధాన్యవిశేషము, Red rice, एक धान्य.

(చంద్రాగ్నిర్మా) విరోచనాః।

విరోచనః॥ పు॥ ౧ - చంద్ర = చంద్రుడు, Moon, चांद्र; అగ్ని = అగ్ని, Fire, अग्नि; అర్మాః = సూర్యుడు, Sun, सूर्य.

(కేశేఽపి) వృజినో

వృజినః॥ త్రి॥ కేశే = వెండ్లుకలకును, Hair, కేశ; (అపి) న॥ పాపమునకును, Sin; పు॥ క్లేశమునకును, Distress, క్లేశ.

విశ్వకర్మా (ర్కసు రశిల్పినోః)॥ ౨౬॥

విశ్వకర్మా॥ న్, పు॥ అర్క = సూర్యునికిని, The sun, सूर्य; సురశిల్పినోః = దేవశిల్పినికిని, Architect of the gods, देवशिल्पि.

ఆత్మా (యత్నో ధృతిర్బుద్ధిస్త్వభావో బ్రహ్మ వర్షచ)।

ఆత్మా॥ న్, పు॥ ౧ - యత్నః = యత్నము, Care, यत्न; ధృతిః = ధైర్యము, Firmness, धैर्य; బుద్ధి = బుద్ధి, Intellect बुद्धि; స్వభావః = స్వభావము, Natural, disposition, स्वभाव; బ్రహ్మ = పరమాత్మ, The supreme Brahma, ब्रह्मा; వర్ష = దేహము, Body, देह; (చ) జీవుడు, Sentient soul, जीव.

(శక్ర ఘాతుక మత్రేభ వర్ష కాద్రా) ఘనాఘనాః॥ ౨౭॥

ఘనాఘనః॥ పు॥ ౧ - శక్ర = దేవేంద్రునికిని, Indra, इंद्र; ఘాతుక మత్రేభ = చంపు స్వభావముగల మదపుటేనుగునకు, A vicious elephant, खूंखार हाथी; వర్ష కాద్రాః = వర్షించు మేఘమునకును పేరు, A rainy cloud, वांछल.

అభిమానోఽ(ధాది దర్పేఽజ్ఞానే ప్రణయ హింసయోః)।

అభిమానః॥ పు॥ ౧ - అధాదిదర్పే = ధనాదులచేత వచ్చిన గర్వము, Pride of wealth &c., धनगर्व; అజ్ఞానే = అజ్ఞానము, Igno-

	rance ; ప్రణయ = ప్రార్థన, Request, ప్రార్థనా ; హింసయోః = హింస, Killing, హింసా.
ఘనో (మేఘే మూర్తి గుణే త్రిమ మూర్తే నిరస్తరే)॥ ౨౬౨॥	ఘనః॥ పు॥ ౧ - మేఘే = మేఘము, A cloud, మేఘ; మూర్తిగుణే = కఠినత్వము, Solidity, కఠినత్వ; ఘనమ్॥ త్రి॥ మూర్తే = కఠినమైన, Solid, కఠా; నిరస్తరే = దట్టమైన, Uniformly extended, ఘనా; ఇది లోహ ముద్గర, (Anvil, ముద్గర) ముస్తా కాంస్య తాళాదులకును పేరు, Gymbal.
ఇన (సూర్యే ప్రభౌ)	ఇనః॥ పు॥ ౧ - సూర్యే = సూర్యునికిని, The sun, సూర్య; ప్రభౌ = ప్రభువునకును పేరు, A king, రాజా.
రాజా (మృగాజ్ఞే- క్షత్రియే నృపే)॥	రాజా॥ న్, పు॥ ౧-మృగాజ్ఞే = చంద్రుని కిని, చంద్ర; క్షత్రియే = క్షత్రియజాతివానికిని, క్షత్రియ; నృపే = భూమి నేలువానికిని, ప్రభువున కును పేరు, A king, రాజా.
వాణిన్యో (నర్తకీ దూత్యో)	వాణిన్ః॥ నీ॥ ౧-నర్తకీ = నాట్యమాడు స్త్రీ, A dancing girl, వేష్యా; దూత్యో = దూతికా స్త్రీ, Intriguing woman, దూతికా; మత్తా, A drunken woman, మదమత స్త్రీ; విదగ్ధే వాణిన్యో అని పాఠము.
(సప్తవన్త్య మపి) వాహినీ॥ ౨౬౩॥	వాహినీ॥ నీ॥ ౧-సప్తవన్త్యమ్ = నది, River, నదీ; (అపి) సేనావిశేషము, An army, సేనా.
ప్రదిన్యో (వజ్ర ఘటితో)	హృదిన్ః॥ నీ॥ ౧ - వజ్ర = వజ్రయుధము, The thunderbolt, వజ్ర; ఘటితో = మెఱపు,



	Lightning, విజ్రలీ.
(వద్దాయా మపి) కామినీ	కామినీ॥ నీ॥ ౧ - వద్దాయామ్ = బడనిక, A climbing plant, లతా; (అపి) విలాసిని మైన స్త్రీ, A loving woman, విలాసిని.
(త్వద్దేహయోరపి) తనుః	తనుః॥ నీ॥ ౧-త్వక్ = తోలు, The skin, ఆమడా; దేహయాః = దేహము, Body, దేహ; త్రి॥ అల్పమైన, Small, తొడ; సన్నమైన, Thin, పతలా.
సూనా (అధోజిహ్వీకాఽపిచ)॥౨౬౯॥	సూనా॥ నీ॥ ౧ - అధోజిహ్వీకా = కొండ నాలుక, The uvula, తాల్త; (అపి) వధ స్థానము, Place of execution, వధ్య భూమి.
(కృతు విస్తారయో రస్త్రీ) వితానం (క్రిమ తుచ్చకే మద్దేఽథ)	వితానమ్॥ ప్న॥ ౧ - కృతు = యజ్ఞము, Sacrifice, యజ్ఞ; విస్తారయాః = విస్తారము, Expansion, విస్తార; త్రి॥ తుచ్చకే = రి త్త మైన, Empty, తాళి; మద్దే = మందుడు, Dull, మంద.
కేతనం (కృత్యే కేతా వుపనిమ స్త్రీణాం ౨౭౦॥	కేతనమ్॥ న॥ ౧ - కృత్యే = చేయదగినది, An indispensable act, కరణే యోగ్య; కేతా = తెక్కెము, A standard or symbol, భండ; ఉపనిమ స్త్రీణాం = బ్రాహ్మణుల నిమంత్రణము చేయుట, An invitation, నిమన్త్రణ.
(వేద స్తత్త్వం తపో) బ్రహ్మ బ్రహ్మ (విప్రః ప్రజాపతిః)	బ్రహ్మ॥ న్, న॥ ౧-వేదము, Holy writ; తత్త్వమ్ = పరమాత్మ, The supreme being, పరమాత్మా; తపః = తపస్సు, Devo· tion, తప; బ్రహ్మ॥ పు॥ విప్రః = బ్రాహ్మ

(ఉత్సాహనేచ హిం  
సాయాం సూచనే  
చాపి) గన్ధనమ్॥ ౨౭౧॥

ఆతచ్ఛనం (ప్రతీ  
వాప జప నాప్యాయ  
నార్థకమ్)।

వ్యజ్ఞనం (లాఞ్ఘనే  
శ్మశ్రు నిష్ఠానావయవే  
వ్యపి)॥ ౨౭౨॥

(స్యా) త్కాలీనం  
(లోకవాదే యుద్ధే  
పశ్వహి పక్షిణమ్)।

ణుడు, బ్రాహ్మణ; ప్రజాపతిః = బ్రహ్మదేవుడు.

గన్ధనమ్॥ న॥ ౧ - ఉత్సాహనే = ఉత్సాహము, Perseverance, उत्साह; హింసాయామ్ = హింసించుట, Destruction, హింసా; సూచనే = ఎఱిగించుట, Hint, सूचना; (అపి) ప్రకాశము, Manifestation.

ఆతచ్ఛనమ్॥ న॥ ౧ - ప్రతీవాప = ప్రతివాపము, Calcining; జపన = వేగము, Speed, वेग; ఆప్యాయనార్థకమ్ = తృప్తిచేయుట, Gratifying, तृप्त कराना; ప్రతీవాప మనః కరఁగిన బంగారు మొదలైన దానిని ద్రవ్యాంతరముతోఁ గూర్చి పొడిచేయుట, పాలు తోడుపెట్టుట, Causing to curdle, जामन.

వ్యజ్ఞనమ్॥ న॥ ౧ - లాఞ్ఘనే = గుఱుతు, A mark, निशान, శ్మశ్రునిష్ఠానావయవేషు = గడ్డము, మీసాలు, Beard, दाढ़ी; తిమ్మనము, Condiment; (స్త్రీ) పురుషుల గుహ్యవయవములు, Private part of male or female, मर्मेन्द्रिय; (అపి) కకారాదివర్ణములు, A consonant, व्यजन.

కాలీనమ్॥ న॥ ౧ - లోకవాదే = లోకవాదము, Rumour, अपवाद; పశ్వహి పక్షిణమ్ యుద్ధే = పశు సర్ప పక్షులయొక్క యుద్ధము, Combat of animals, पशुअका युद्ध.

(స్వా) దుద్యానం  
(నిస్సరణే వనభేదే ప్ర  
యోజనే)॥ ౨౭౩॥

ఉద్యానమ్॥ న॥ ౧-నిస్సరణే = గృహముల  
నుండి వెళ్ళుట, Going forth, యర సే  
ప్రయాన; వనభేదే = శృంగారపుతోట, A gar-  
den, వాగ; ప్రయోజనే = ప్రయోజనము,  
Purpose, ప్రయోజన.

(అవకాశే స్థితౌ)  
స్థానం

స్థానమ్॥ న॥ ౧-అవకాశే = తావు, Place,  
స్థాన; తెఱపి, Leisure, కురసత; స్థితౌ =  
ఉనికి, Stay, స్థితి.

(క్రీడాదా వసి) దేవ  
నమ్

దేవనమ్॥ న॥ ౧ - క్రీడాదా = క్రీడ,  
Sport or play, ఖేల; (అపి) విజగీష,  
Emulation, జయకల్యా; వ్యవహారము, Busi-  
ness, వ్యవహార; ద్యుతి, Splendour, బృతి;  
స్తుతి, Praise, స్తుతి; కాంతి, Beauty,  
కాంతి; గతి, Motion, గతి; (అపి)  
లీలాద్యాన, Pleasure ground, ఆదాన;  
విలాపము, Grief, విలాప; జూదము,  
Gambling, జూద.

ఉత్థానం (పౌరుషే  
తస్తే) సన్నివిష్టోద్గమే  
ఁపించ)॥ ౨౭౪॥

ఉత్థానమ్॥ న॥ ౧ - పౌరుషే = పురుష  
ప్రయత్నము, Manly exertion, పురుష  
ప్రయత్న; తస్తే = సైన్యము, An army, సేనా;  
సన్నివిష్టోద్గమే = కూర్చున్నవాడు లేచుట,  
Getting up, ఆదాన; (అపి) మలోత్సర్గము,  
Evacuating (by stool &c), శౌచ క్రియా;  
హర్షము, Joy, హర్ష

వృత్తానం (ప్రతి  
రోధే చ విరోధాచర

వృత్తానమ్॥ న॥ ౧ - ప్రతిరోధే = అడ్డు  
పెట్టుట, Obstruction, ప్రతిరోధ; విరోధా

ణేఽపిచ)।

(మారణే మృతసం  
స్కారే గతౌ ద్రవ్యే  
ఽర్థదాపనే॥ ౨౭౫॥  
నిర్వర్తనోప కరణాను  
ప్రజ్యాను చ) సాధ  
నమ్।

నిర్యాతనం (వైర  
శుద్ధా దానే న్యాసా  
ర్పణేఽపిచ)॥ ౨౭౬॥

చరణే = ప్రతికూలము చేయుట, Opposition,  
విరోధ; (అపి) స్వాతంత్ర్యకృత్యము, Inde-  
pendent action, स्वतंत्र कार्य; సమాధి  
మానుట, Ceasing meditation, ध्यान  
తొడనా.

సాధనమ్॥ స॥ ౧ - మారణే = చంపుట,  
Killing, మారనా; మృతసంస్కారే = మృతుని  
సంస్కరించుట, Obsequies, दाह क्रिया;  
గతౌ = గమనము, Motion, गमन; ద్రవ్యే =  
వస్తువు, Substance, wealth, द्रव्य; అర్థ  
దాపనే = అప్పువుచ్చుకొన్న యర్థము నిప్పించ  
చుట, Enforcement of the payment  
of debt, ऋण चुकाना; నిర్వర్తన = సాధిం  
చుట, Accomplishing, प्राप्ति; ఉప  
కరణ = ఉపాయము, Means, उपकरण; అను  
ప్రజ్యాను = వెంటఁ బోవుట, Following.  
पीछे चलना; (చ) సైన్యము, An army.  
सेना; మేఘము, The penis, शिश्न.

నిర్యాతనమ్॥ స॥ ౧ - వైరశుద్ధా = పగ  
సాధించుట, Revenge, बदला; దానే =  
దానము, Gift, दान; న్యాసార్పణే = దాచు  
బెట్టినది తిరుగ నిచ్చుట, Delivery of a  
deposit, अमानत लौटाना; (అపి) అప్పు  
తీర్చుట, Payment of a debt, ऋण चुकाना  
వ్యసనమ్॥ స॥ విపది = అపద, Calamity  
विपत्ति; భ్రంశే = పడుట, Fall, पतन; కామం  
కోపజేదోషే = కామక్రోధములవలనఁ బుట్టిన  
ప్రీద్యూతాది సప్తవ్యసనము, Vice, व्यसन

వ్యసనం (విపది  
భ్రంశే దోషే కామజ  
కోపజే)।

పక్ష్య (క్షీలోమ్న  
క్షిల్లే తన్వాద్యంశే  
ఽవ్యణీయసి)॥ ౨౭౭॥

(తిథి భేదే ఊణే)  
పర్వ

వర్త (నేత్రచ్ఛ  
దేఽద్యని)।

(అకార్య గుహ్యే)  
కాపీనే

మైథునం (సజ్జతౌ  
రతౌ)॥ ౨౭౮॥

ప్రధానం (పరమా  
త్మాధీః)

పక్ష్య॥ న్, న॥ అక్షీలోమ్న = తెప్ప  
వెండ్రుకలు, Eye lashes, वरौनी; క్షిల్లే =  
ఆకరువు, Filament of a flower, (किजलक;  
తన్వాద్యంశే = సూక్ష్మమైన నూలు మొదలైన  
దాని తునుకలు, A short thread, महीन  
धागा; (అపి) పక్షుల తుప్పడు, A wing,  
पंख.

పర్వ॥ న్, న॥ తిథిభేదే = పున్నమ మొద  
లైన పర్వతిథులు, The full and change  
of the moon, पर्वदिन; ఊణే = ఉత్సవము,  
Festival, उत्सव; పున్నమ పాడ్యమి సంధి  
కిని; కణుపు, A knot or joint, संधि;  
ప్రస్తావము, A chapter, एक अध्याय.

వర్త॥ న్, న॥ నేత్రచ్ఛదే = తెప్ప,  
Eye lid, पलक; అద్యని = తెరువు, A road,  
सड़क.

కాపీనమ్॥ న॥ అకార్య = చేయరానిపని,  
An unfit act, अकार्य; గుహ్యే = గుహ్యము,  
Privy part, मर्म स्थल; (ప) గోచి, Cove-  
ring of privy part, अंगोच्छा.

మైథునమ్॥ న॥ సంఘతౌ = సంబంధము,  
Union, संघ; రతౌ = సురతము, Copu-  
lation, रति.

ప్రధానమ్॥ న॥ పరమాత్మా = పరమాత్మ,  
The supreme soul, परमात्मा; ధీః = బుద్ధి,  
Intellect, बुद्धि; ప్రకృతి, Nature, प्रकृति;  
ప్రధాని, Minister, मंत्री; ముఖ్యుడు,

	Chief, ముఖియా.
ప్రజ్ఞానం (బుద్ధిచిహ్నయోః)।	ప్రజ్ఞానమ్॥న॥ బుద్ధి=బుద్ధి, Knowledge, బుద్ధి; చిహ్నయోః=గుఱుతు, Token, చిహ్న.
ప్రసూనం (పుష్పఫలయోః)	ప్రసూనమ్॥ న॥ పుష్ప = పుష్పము, A blossom, పూల ; ఫలయోః = ఫలము, A fruit, ఫల.
నిధనం (కులనాశయోః)॥ ౨౭౯॥	నిధనమ్॥ న॥ కుల=కులము, A family, కుల; నాశయోః=నాశనము, Death, నాశ.
క్రందనే (రోదనాఽహ్వనే)	క్రందనమ్॥న॥ రోదన=వీడ్పు, Weeping, రోదన; ఆహ్వనే = పిలుచుట, A calling, ఆహ్వాన.
వర్షణ (దేహప్రమాణయోః)।	వర్షణమ్॥ న్, న॥ దేహ = దేహమునకును, Body, దేహ; ప్రమాణయోః=కొలతకును పేరు, Measure, మాప.
(గృహ దేహ త్విద్భావా) ధామ	ధామ॥ న్, న॥ గృహ = గృహము, A house, గృహ; దేహ = దేహము, Body, దేహ; త్విత్ = కాంతి, Light, కాంతి; ప్రభావాః = ప్రభావము, Dignity or majesty, ప్రభావ.
(న్యథ చతుష్పథే॥ ౨౮౦॥ సన్నివేశే చ) సంస్థానం	సంస్థానమ్॥ న॥ చతుష్పథే = నాలుగు తెరువులు గూడిన చిక్కు, Meeting of four roads, చోక; సన్నివేశే=సన్నివేశము, An open place near a town, సన్నివేశ; (చ) ఆకృతి, Form, ఆకృతి; మరణము, Death, మరణ; సన్నివేశ మనగా అవయవ

	రచనా విశేష మని కొందఱు, Configuration; ఊరి చుట్టునుండు బయలని కొందఱు.
లక్ష్మ (చిహ్న ప్రధానయోః)।	లక్ష్మమ్ న, న॥ చిహ్న = గుఱుతు, Token, చిహ్న; ప్రధానయోః = ప్రధానము, Chief, ముఖ్య.
అచ్ఛాదన (సంపిధాన మపవారణ మి త్యుభే)॥ ౨౮౧॥	అచ్ఛాదనమ్ న॥ సంపిధానమ్ = వస్త్రము, Clothing, ఇతః; అపవారణమ్ = కప్పట, Covering, తక్రమా.
ఆరాధనం (సాధన స్యాదవాప్త తోషణే ఽపిచ)।	ఆరాధనమ్ న॥ సాధన = సిద్ధించుట, Accomplishment, సిద్ధి; అవాప్త = ప్రాప్తి, Attainment, ప్రాప్తి; తోషణే = సంతోషించుట, Gratifying, శ్రుశి.
అధిష్ఠానం (చక్ర పురప్రభా వాధ్యాసనే ఽప్సి)॥ ౨౮౨॥	అధిష్ఠానమ్ న॥ చక్ర = బండికన్ను, Wheel, చక్ర; పుర = పట్టణము, A town, రాజ్య; ప్రభావ = ప్రభావము, Dignity, ప్రభావ; అధ్యాసనే ఽప్సి = ఆక్రమించుట, Approach, ఆక్రమణ.
రత్నం (స్వజాతి శ్రేష్ఠే ఽపి)॥	రత్నమ్ న॥ స్వజాతి శ్రేష్ఠే = స్వజాతిలో శ్రేష్ఠమైనది, Excellent of its kind, రత్న; (అపి) వజ్రములు మొ॥ మణులు, A gem, మణి.
వన (సలిల కాననే)।	వనమ్ న॥ సలిల = ఉదకమునకును, Water, పానీ; కాననే = అడవికిని, Forest, జంగల.
తలినం (విరలే స్తోకే)॥	తలినమ్ స్త్రీ॥ విరలే = పలుచనిది, Thin, మలీన; (ప) నిర్మలమైనది, Clear, నిర్మల;

	స్తోకే = ఇంచుకంత, Small, తాదా.
(వాచ్యలిక్ష్ణా స్తథోత్తరే)॥ ౨౦౩॥	ఉత్తరే = ముందు, జెప్పగల నాంతశబ్దములు, తథా = ఆ తలినశబ్దమువలె, వాచ్యలిక్ష్ణాః = విశేష్యలింగము గలవి.
సమానా (స్వత్సమైకే స్వ్యః)	సమానః॥ త్రి॥ సత్ = సజ్జనునికిని, Virtuous, సజ్జన; సమ = సదృశమయినదానికిని, Similar, సదృశ; ఏకే = ఒక్కటైనవస్తువునకును పేరు, Same, వహి.
పిశునా (ఖలనూచకా)॥	పిశునః॥ త్రి॥ ఖల = దుర్జనునికిని, Wicked, దుష్టజన; నూచకా = కొండెగానికిని పేరు, Tale-bearer, వ్యుగలఖోర.
హీనన్యూనా (పూనగర్హ్యా)	హీనః-న్యూనః॥ త్రి॥ ౨ - ఊన = తక్కువైన, Deficient, హీన; గర్హ్య = నిందింపదగిన, Blamable, నిందనీయ.
(వేగశూచా) తరస్వినా॥ ౨౦౪॥	తరస్వీ॥ న్, త్రి॥ వేగి = వేగముగల, Swift, వేగ; శూచా = బలవంతమైన, Valiant, బలవీర.
అభిపన్నో (అపరాధాద్ధోఽరిగ్రస్తః పద్గతా వపి)॥	అభిపన్నః॥ త్రి॥ అపరాధః = అపరాధము చేసిన, Guilty, అపరాధి; అరిగ్రస్తః = శత్రువులచేతఁ బట్టువడిన, Fugitive, subdued, కేదీ; వ్యాపద్గతావపి = అపదఁ బొందిన, Involved in calamity, ఆపన్న.
ఇతి నాన్తాః	నాన్తనాన్తార్థకశబ్దములు ముగిసెను.
కలాపో (భూషణే బర్హే తూణీరే సంహ)	కలాపః॥ పు॥ భూషణే = తొడపు, An ornament, భూషణ; బర్హే = సమలిపురి,



తా వపి॥	౨౮౫॥	Peacock's tail, मोर पिंछ; తూణీరే = లపొది, A quiver; సంహతావపి = హము, Multitude, समूह.
(పరిచ్చదే) పరీవా పః (పర్యస్తా సలిల స్థితౌ)।		పరీవాపః॥ పు॥ పరిచ్చదే = గుడారము లైనది, Furniture, सामान तंबू ; పర్యస్తా = వెదబెట్టుట, Sowing and వానా; సలిలస్థితౌ = నీళ్లు నిలుచుట, Stagnant water, इकट्ठा हुआ पानी; (ప) నీళ్లు పట్టు, A place of water, पानी का పరిచ్చద మనగా పరివారమని కొ Retinue, परिवार.
(గోధు గోష్ఠపతీ) గోపౌ		గోపః॥ పు॥ గోధుక్ = గొల్ల A herdsman, चारवाह; గోష్ఠపతీ నేలువాడు, The head of a company गायों का मालिक; (ప) రాజు, A రాజా; అనేక గ్రామాధికారి, Super dent of a District, ग्रामाधिकारी.
(హరవిష్ణూ) వృ షాకపీ॥	౨౮౬॥	వృషాకపిః॥ పు॥ హర = శివునికి విష్ణూ = విష్ణువునకును, विष्णु; (ప) అ అగ్ని; ఇంద్రునికిని పేరు, ईन्द्र.
బాష్ప (ఊష్మా శ్రు)		బాష్పః॥ పు॥ ఊష్మ = ఆవిరికి, V भाप; అశ్రు = కన్నీళ్లకును పేరు, आँसू.
కశిపు (స్తవన్న మాచ్ఛాదనం ద్వయ మ్)।		కశిపుః॥ పు॥ అన్నమ్ = అన్నము Food, अन्न; ఆచ్ఛాదనమ్ = వస్త్రము Clothing, वस्त्र; ద్వయం = ఈ రెంటి

తల్పం (శయ్యాట్ట దారేషు)	Food and clothing, ఆశ్రయశ్రా. తల్పమ్   న   (పా) పు   శయ్యా=పాన్పు; కును, A bed, శాశా; అట్ట = అట్టశ్లకును An upper story, మంజిత; దా రే షు = పెండ్లామునకును పేరు, A wife, జ్ఞి.
(స్తమ్భేఽపి) విట పో (ఽస్త్రీయామ్)   ౨౮౭	విటపః   ప్న   స్తమ్భే = కనపుగంట. A cluster; (అపి) చిగురు, A sprout, కొంఱా; కొమ్మ, A branch, కాలి.
ప్రాప్తరూప సురూ పాభిరూపా (బుధమ నోజ్ఞయోః  భేద్యలిక్నా అమీ)	ప్రాప్తరూపః - సురూపః - అభిరూపః   త్రి   3-బుధ=విద్వాంసునికిని, Learned, విద్వాన్; మనోజ్ఞయోః = బుద్ధుడి వానికిని పేరు, Pleasing, మనోజ్ఞ.
(కూర్మీ వీణాభేదే ఽపి) కచ్చపీ   ౨౮౮	కచ్చపీ   నీ   కూర్మీ = అడు తాచేలు, A female turtle, మాదా కచ్చా; వీణాభేదే = సరస్వతి వీణ, A lute, వీణా.
ఇతి పాస్తాః	పాస్త నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.
[(ర వ ర్ణే పుంసి) రేఫ (స్యైత్ కుత్సి తే వాచ్యలిఙ్కః)]	రేఫః   రవర్ణే=రవర్ణమునకు పేరైనపుడు, పు   'ర' వర్ణ; కుత్సితే=కుత్సితనికి పేరైనపుడు   త్రి   Vile, కుత్సిత.
ఇతి పాస్తాః	పాస్త నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.
(అస్తరా భవన త్వే ఽశ్వే) గన్ధర్వే (దివ్య గాయత్రీ)	గన్ధర్వః   పు   అస్తరాభవన త్వే=అంతర జీవాచము, The soul after death and previous to its being born again, ప్రేత; అశ్వే=ఋణము, A horse, ఘోటా; దివ్యగా యత్రీ = దేవలోకమునందు పాడునట్టి విశ్వా

	వసువు మొదలయినవారు, A celestial musician, దేవలోక కా గాయక.
కమ్బు (న్నవలయే శఙ్ఖ)	కమ్బుః॥ పు॥ వలయే = కడియమునకు A ring, కత్తె; శఙ్ఖే = శంఖమునకు A conch or shell, శాఖ.
ద్విజహ్వా (సర్ప సూచకా)॥ ౨౯॥	ద్విజహ్వాః॥ పు॥ సర్ప = సర్పము, A serpent, సొంప; సూచకా = కొండెగాడు, informer, చుగటవారి.
పూర్వ (ఽన్య లింగః ప్రాగాహ పుం బహుత్వేఽపి పూర్వ జాన్)	పూర్వః॥ త్రి॥ ప్రాక్ = పూర్వదిక్కు నుండునది, Eastern, పూర్వ; పూర్వకాల నందలిది, Prior, పూర్వ; పూర్వాః॥ బ॥ పూర్వజాన్ అహ = పూర్వులైన పితామహులు, Forefathers, పూర్వజ; బహుత్వేఽపి = పుంలింగ బహువచనముల వర్తించును. గంధర్వ ద్విజహ్వా పూర్వములు 'వబయోరభేదః' అనుటచేత బాంతములయందుఁ జెప్పబడియెను.
ఇతి బాన్తాః	బాన్త నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.
కుమ్భా (ఘటేభ మూర్ధాంతౌ)	కుమ్భః॥ పు॥ ఘట = కడవకును, A jar కుంభ; ఇభమూర్ధాంతౌ = ఏనుఁగు కుంభస్థల నకును పేరు, Frontal globe of an elephant's head, టాటి కా కుంభాఖిల.
డిమ్భా తు (శిశు బాలిశౌ)॥ ౩౦॥	డిమ్భః॥ పు॥ శిశు = శిశువునకును, A child శిశు; బాలిశౌ = మూర్ఖునికిని పేరు, ignorant man, మూఖ.
స్తమ్భా (స్తూణా)	స్తమ్భః॥ పు॥ స్తూణా = కంబము, Pill

జడీభావ)

स्वभ; జడీభావ = మ్రాన్పడియుండుట, Insensibility, जड़भाव.

శమ్భుః (బ్రహ్మ  
స్రిలోచనా)।

శమ్భుః॥ పు॥ బ్రహ్మ = బ్రహ్మకును, Brahma, ब्रह्म; స్రిలోచనా = శివునికిని పేరు, Siva, शिव.

(కుక్షి భ్రాణార్భ  
కా) గర్భాః

గర్భాః॥ పు॥ కుక్షి = కడుపునకును, The belly, पेट; భ్రాణ = కడుపులోని శిశువునకును, A foetus, गर्भ; అర్భక = బాలునికిని పేరు, A child, शिशु.

విస్రమ్భః (ప్రణయే  
ఁపించ)॥ ౨౯౧॥

విస్రమ్భః॥ పు॥ ప్రణయే = పరిచయము, Acquaintance, परिचय; (అపి) క్రిడాకలహము, Playful dispute, खेल का झगडा; విశ్వాసము, Confidence, विश्वास.

(స్వా ద్వేర్యాం)  
దున్దుభిః (పుంసే స్వా  
దత్తే) దున్దుభిః (స్త్రీ  
యామ్)।

దున్దుభిః॥ భేర్యామ్ = భేరికి పేరయినపుడు॥ పు॥ A large drum, भेरी; అక్షే = సాచికల యందుండు ఇత్తిగకు పేరైనపుడు॥ స్త్రీ॥ A die, पासा; అక్ష మనగా సాచిక లని కొందఱు,

(స్వా స్మహారజనే  
బం) కుసుమ్భం (కర  
పుమాన్)॥ ౨౯౨॥

కుసుమ్భమ్॥ న॥ మహారజనే = కుసుమ పువ్వు, Safflower, कुसुम; పు॥ కరకే = కమండలము, A water pot, कमंडल.

(క్షత్రియేఁపి చ)  
నాభి (ర్నా)

నాభిః॥ పు॥ క్షత్రియే = క్షత్రియుడు, क्षत्रिय; (అపి) విజిగీషుడయిన రాజు, An emperor, चक्रवर्ती; ప్స॥ బొడ్డు, Navel, नाभि; స్త్రీ॥ బండికంటినడుము, Nave of a wheel,

	బుర్రా; ప్రధానము, Chief point, मुख्यवात; కస్తూరి, Musk, कस्तूरी.
సురభి (ర్గవి చ స్త్రీ యామ్)।	సురభిః॥ సీ॥ గవి=ఆవు, A cow, गाय; (చ) పు॥ వసంతర్తువు, Spring, वसंत ऋतु; త్రి॥ మంచి పరిమళము గల, Fragrant, परिमल; మనోహరమైన, Pleasing, मनोहर.
సభా (సంసది సభ్యే చ)	సభా॥ సీ॥ సంసది=ఆస్థానము, A hall, సభా; సభ్యే = సామాజికుడు, One of a company, सभासद; (చ) సమూహము, An assembly, समूह; ద్యూత మందిరము, A gambling house, जुआ खाना.
(త్రివ్యధ్యక్షే ౭పి) వల్లభః॥ ౨౯౩॥	వల్లభః॥ త్రి॥ అధ్యక్షే = అధ్యక్షుడు, A superintendent, अध्यक्ष; (అపి) ప్రియ మయినది, Beloved, प्रिय.
ఇతి భాంతాః	భాంతా నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.
(కిరణ ప్రగ్రహా) రశ్మీ	రశ్మీః॥ పు॥ కిరణ = కిరణము, A ray of light, किरण; ప్రగ్రహా=పగ్గము, A rein, बागडोर.
(కపి భేకా) ప్లవ జ్జమా।	ప్లవజ్జమాః॥ పు॥ కపి = కొతి, An ape, वन्दर; భేకా=కప్ప, A frog, मेंढक
(ఇచ్ఛా మనోభ వా) కామా	కామాః॥ పు॥ ఇచ్ఛా = ఇచ్ఛ, Desire, इच्छा; మనోభవా = మన్మథుడు, Cupid, मन्मथ; కామమ్॥ న॥ = మిక్కిలి, Much, बहुत.

(శౌర్యోద్యోగః)  
పరాక్రమా॥ ౨౯౮॥

పరాక్రమః॥ పు॥ శౌర్య = సామర్థ్యమునకును, Power, valour, శౌర్య ; ఉద్యోగః = చేయవలయు పనులం బ్రారంభించుటకును Exertion, ఆచోగ.

ధర్మాః (పుణ్య  
యమన్యాయ స్వభా  
వాచార సోమపాః)॥

ధర్మః॥ పు॥ పుణ్య = పుణ్యము, Moral and religious merit, పుణ్య ; యమ = యముడు; న్యాయ = నీతి, Justice, న్యాయ; స్వభావ = స్వభావము, Nature, స్వభావ; ఆచార = ఆచారము, Usage, ఆచార; సోమపాః = సోమయాజి, సోమయాజి ; (ప) యజ్ఞము, A sacrifice, యజ్ఞ.

(ఉపాయ పూర్వ  
ఆరమ్భ ఉపధా చా)  
ప్రపక్రమః॥ ౨౯౯॥

ఉపక్రమః॥ పు॥ ఉపాయపూర్వ ఆరమ్భః = ఉపాయము నెఱిగి యారంభించుట, Deliberate undertaking with knowledge of means, ఆధానము; ఉపధావ = అమాత్యాదులను పరీక్షించుట, Test of honesty; (అపి) ఇది మొదలని చెప్పట, Commencement.

(వణిక్పథః పురం  
వేదో) నిగమో

నిగమః॥ పు॥ వణిక్పథః = అంగడివీధికిని, A market, వాజార ; పురమ్ = పట్టణమునకును, A town, షాహర్; వేదః = వేదమునకును పేరు, Holy writ, వేద.

(నాగరో వణిక్)  
నైగమా (న్యా)

నైగమః॥ పు॥ నాగరః = పట్టణమందున్నవాడు, A citizen, నాగరిక్; వణిక్ = వర్తకుడు, A trader, వ్యాపారి.

(బలే) రామో (నీల  
చాద సితే త్రిషు)॥

రామః॥ పు॥ బలే = బలభద్రుడు, బలరామ; త్రి॥ నీల = నల్లనిది, Black, కాలా ; చాద =

	బప్పెడిది, Pleasing, చారు; సితే = తెల్లనిది, White, సఫేద.
(శబ్దాది పూర్వో బృద్ధిఁపి) గ్రామః	గ్రామః॥ పు॥ శబ్ద = శబ్దము, ఆది = మొద లయిన శబ్దములు, పూర్వః = పూర్వ మందుండినపుడు, బృద్ధి = సమూహమునకు పేరు. శబ్దగ్రామః, గుణగ్రామః అని, A multitude, సమూహ; (అపి) ఊరికిని, A village, గావ; స్వరసమూహమునకును పేరు, An octave in music, సప్తస్వర.
(క్రాంతౌ చ) విక్ర మః	విక్రమః॥ పు॥ క్రాంతౌ = ఆక్రమించుటకును, A stride overcoming, విక్రమ; (చ) పరా క్రమమునకును పేరు, Valour, పరాక్రమ.
స్తోమః (స్తోత్రేఁ ధ్వరే బృద్ధి)	స్తోమః॥ పు॥ స్తోత్రే = స్తోత్రము, Praise, స్తోత్ర; అధ్వరే = యాగము, A sacrifice, యజ్ఞ; బృద్ధి = సమూహము, An assembly, సమూహ.
జిహ్వా (స్తు కుటిలే ఁలసే)॥ ౨౯-౭॥	జిహ్వాః॥ పు॥ కుటిలే = వంకరయైనది, Crooked, కుడిక; అలసే = మందమయినది, Slow, lazy, ఆలస్య.
గుల్మ (దుక్ స్త వ్య సేనాశ్చ)	గుల్మః॥ పు॥ దుక్ = గుల్మరోగము, A disease of the spleen, గుల్మరొగ; స్త వ్య = పొద, A bush, ఒక జ్ఞాడీ; సేనాః = సేనావిశేషము, Body of troops consist- ing of 9 platoons, సేనా.
జామిః (స్వస్థకల ప్రియోః)।	జామిః (పా) యామిః॥ సీ॥ స్వస్థ = తోడబుట్టినది, A sister, బహన; కుల

	స్త్రీయోః=కులస్త్రీ, A chaste woman, కులవధు; జామి   అవ్య   = అలస్యము, డేరీ.
(క్షీతి ఊన్యోః) క్షమా (యుక్తే) క్షమం (శక్తే హితే త్రిషు)   ౨౯౮	క్షమా   సీ   క్షీతి=భూమికిని, The earth, వృత్తి; ఊన్యోః = ఓర్పునకును, Patience, భిక్షా; న   యుక్తే=ఉచితమైనదానికిని, Fit, యోగ్య; త్రి   శక్తే=సమర్థునికిని, Able, సమర్థ; హితే = హితునికిని పేరు, Benevolent, హితైవీ.
(త్రిషు) శ్యామా (హరితృష్ణా) శ్యామా (స్యాచ్చారిఖా నిశా)।	శ్యామః   త్రి   హరిత్ = పచ్చనిదానికిని, Green, ఊర; కృష్ణా=నల్లనిదానికిని, Black, కాణా; శ్యామా   సీ   శారిఖా=సుగంధపాల కును, Convolvulus argenteus; నిశా = రాత్రికిని పేరు, Night, రాత.
లలామం (పుచ్చ పుష్టా) శ్వభూషా ప్రాధాన్య కేతుషు)   ౨౯౯	లలామమ్ (పా) లలామ, న్, న   పుచ్చ = తోడ, A tail, పుష్ట; పుష్టా = తిల కము, A mark on the forehead, తిలక; అశ్వ=గుఱ్ఱము, A horse, ఘోషా; భూషా = ఆభరణము, An ornament, ఆభరణ; ప్రాధాన్య=ప్రధానమయినది, Chief, ప్రధాన; కేతు=చెక్కెము, Flag, ఖండా.
సూక్ష్మ (మధ్యా త్మ) సూక్ష్మ ప్రధానే ప్రథమం (త్రిషు)।	సూక్ష్మమ్   త్రి   అధ్యాత్మమ్=పరమాత్మ, The supreme soul, పరమాత్మా; (అపి) స్వల్ప మైనది, An atom, అణు. ప్రథమమ్   త్రి   ఆదా=మొదటిది, First, పక్షా, ప్రధానే = ముఖ్యమయినది, Chief, ముఖ్య



వామా (వల్లు ప్రతీ  
పాద్యా)

వామః॥ త్రి॥ వల్లు = మనోహరమయినది,  
Pleasing, మనోహర; ప్రతీపా = ప్రతికూలమయినది, Reverse, ప్రతికూల.

వధమా (న్యూన  
కుత్సితౌ)॥ 300॥

అధమః॥ త్రి॥ న్యూన = కొడువయైనది,  
Low, న్యూన; కుత్సితౌ = నిందింపబడినది,  
Vile, కుత్సిత.

(జీర్ణం చ పరిభుక్తం  
చ) యాతయామ (మి  
దం ద్వయమ్)।

యాతయామమ్॥ త్రి॥ జీర్ణంచ = చివికినది,  
Old, పురానా; పరిభుక్తంచ = అనుభవించబడినది, Used, ఆపయోగ క్రియా ద్వయా.

ఇతి మాన్తాః

మాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

(తురగ్గ గరుడౌ)  
తాక్ష్యై

తాక్ష్యైః॥ పు॥ తురంగ = గుఱ్ఱమునకును,  
A horse, ఘోషా; గరుడౌ = గరుడునికిని పేరు,  
Garuda, గరుడ.

(నిలయాపచయా)  
క్షయకా॥ 300॥

క్షయః॥ పు॥ నిలయ = ఇంటికిని, A house,  
घरा; అపచయా = నాశనమునకును పేరు,  
Destruction, నాశ.

శ్వశుశ్రా (దేవర  
శ్రాతౌ)

శ్వశుశ్రాః॥ పు॥ దేవర = మగనితోడఁ  
బుట్టినవాడు, Husband's brother, దేవర;  
శ్రాతౌ = ఆలితోడఁ బుట్టినవాడు, Wife's  
brother, శాతా.

భ్రాతృవ్యౌ భ్రాతృ  
జద్విషౌ।

భ్రాతృవ్యః॥ పు॥ భ్రాతృజ = తోడఁబుట్టిన  
వాని కొడుకు, Brother's son, భ్రాతృజ;  
ద్విషౌ = పగవాడు, An enemy, శత్రు.

పర్జన్యా (రసదబ్దే  
దేవౌ)

పర్జన్యః॥ పు॥ రసత్ = ఉలుముచున్న,  
అబ్ధ = మేఘము, A thunder cloud, గర్జన.

	బాలా మేఘ; ఇంద్రో) = ఇంద్రుడు, Indra, इन्द्र.
(స్వా) దర్యః (స్వా మ వైశ్యయోః)॥	అర్యః॥ పు॥ స్వామి = ప్రభువు, Master, स्वामि; వైశ్యయోః = వైశ్యుడు, Vysia, वैश्य.
తివ్యః (పుష్పే కలి యుగే)	తివ్యః॥ పు॥ పుష్పే = పుష్పనక్షత్రమున కును, पुण्य नक्षत्र; కలియుగే = కలియుగమున కును పేరు, कलियुग.
పర్యాయో (ఽవ సరే క్రమే)॥	పర్యాయః॥ పు॥ అవసరే = అవసరము, Opportunity, अवसर; క్రమే = వరుస, Succession, क्रम.
ప్రత్యయో (ఽధీన శపథజ్ఞాన విశ్వాసహే తుషు॥ రథే శబ్దే)	ప్రత్యయః॥ పు॥ అధీన = అధీనము, Subjection, अधीन; శపథ = శపథము, Oath, कसम; జ్ఞాన = తెలివి, Knowledge, ज्ञान; విశ్వాస = విశ్వాసము, Trust, विश्वास; హేతుషు = హేతువు, Cause, कारण; రథే = అవకాశము, A hole, छेद; శబ్దే = కృత్తద్ధిత ములు మొదలగు ప్రత్యయము, An affix, प्रत्यय.
ఘానుశయో (దీర్ఘ ద్యేవానుతాపయోః)॥	అనుశయః॥ పు॥ దీర్ఘ ద్యేవ = దీర్ఘ ద్యేవము, An old enmity, पुराना वैर; అనుతాప యోః = పశ్చాత్తాపము, Repentance, पश्चात्ताप.
స్థూలోచ్ఛయ (స్తవ్య సాకల్యే గజానాం మ ధ్యమే గతే)॥ ౩౦౪॥	స్థూలోచ్ఛయః॥ పు॥ అసాకల్యే = సంపూ ర్ణముగాకుండుట, Incompleteness, अपूर्ण; గజానామ్ = సినుగులయొక్క, మధ్యమే = నడి తరమైన, గతే = (తీవ్రమును మందమును

	కాని) గమనము, An elephant's middle pace, हाथी की मझली चाल.
సమయ (శ్వపథా అచార కాలసిద్ధాంత సంవిదః)।	సమయః॥ పు॥ శపథ = శపథము, An oath, कसम; అచార = అచారము, Usage, आचार; కాల = కాలము, Time, काल; సిద్ధాంత = సిద్ధాంతము, Demonstrated conclusion, सिद्धान्त; సంవిదః = జ్ఞానము, ज्ञान; సంకేతము, Convention, परिपाटी; మొదలయినది.
(వ్యసనాన్యశుభం దైవం విపది) త్వనయా (ప్రయః)॥ 30౫॥	అనయః॥ పు॥ వ్యసనాని = జూదము మొదలైన సప్తవ్యసనములు, Vice, व्यसन; అశుభం దైవమ్ = పూర్వమునం జేసిన యశుభ కర్మము, Ill fortune, दुर्भाग्य; విపత్ = అపద, Calamity, आपत.
అత్యయో (అతి క్రమే కృచ్ఛో) దోషే దణ్డేఽప్య)	అత్యయః॥ పు॥ అతిక్రమే = అతిక్రమించుట, Transgression, अतिक्रम; కృచ్ఛో = దుఃఖము, Distress, दुःख; దోషే = దోషము, Fault, दोष; దణ్డే = దండము, Punishment, दंड; (అపి) నాశము, Destruction, नाश.
(భా అపది యుద్ధా యత్యో) స్సంపరా యః	సంపరాయః॥ పు॥ అపది = అపద, Calamity, आपत; యుద్ధ = యుద్ధము, War, युद्ध; ఆయత్యోః = భవిష్యత్కాలము, Futurity, भविष्य.
పూజ్య (స్తు శ్వశు రేఽపిచ)॥ 30౬॥	పూజ్యః॥ పు॥ శ్వశురేచ = మామ, Father-in-law, ससुर; (అపి) పూజాఘ్నము, Respectable, पूज्य.

(పశ్చా దవస్థాయి  
బలం సమవాయశ్చ)  
సన్నయాః।

సన్నయః॥ పు॥ పశ్చాత్ అవస్థాయి  
బలమ్ = సేనకు వెనుకనుండు దుముదారిపాఠాః,  
Rear guard, తగ రక్షక ; సమవాయః =  
సమూహము, Multitude, సమూహము.

(సంస్థాతే సన్నివేశే  
చ) సంస్థాయః

సంస్థాయః॥ పు॥ సంస్థాతే = సమూహము,  
Assemblage, సమూహము; సన్నివేశే = ఉచితచుట్టు  
నుండు బయలు, Vicinity, కులిజగడ; (చ)  
గృహము, A house, ఇండ్లు.

ప్రణయా (స్త్రీమిత్ర  
విస్త్రమ్భ యాజ్ఞా ప్రే  
మాణో)

ప్రణయః॥ పు॥ విస్త్రమ్భ = పరిచయము,  
Acquaintance, పరిచయము; యాజ్ఞా = అడు  
గుట, Solicitation, యాచనా; ప్రేమాణః =  
ప్రేమ, Affection, ప్రేమ.

(విరోధేఽపి) సము  
చ్చయః।

సముచ్చయః॥ పు॥ విరోధే = వైరము,  
Enmity, వైరము; (అపి) పాదప్ర, Elevation,  
తీర్థాశ్రమము.

విషయో (యస్య  
యోజ్ఞాత తత్ర శబ్దా  
దికే వ్యపి)॥ ౩౦౮॥

విషయః॥ పు॥ యస్య = ఎవనికీ, యః =  
ఏది, జ్ఞాత = పరిచయము చేయఁబడునో,  
తత్ర = అది, Subject matter, విషయము; శబ్దా  
దికే = శబ్దస్వరూపరసగంధములు, Object  
of sense, విషయ వాసనా ; (అపి) దేశము,  
Country, దేశము.

(నిర్యాసేఽపి) కషా  
యో (౨-స్త్రీ)

కషాయః॥ పు॥ నిర్యాసే = కషాయము,  
Infusion, కషాయము; (అపి) ఒకరు, Astrin-  
gent; మైపుత, Smearing, perfume,  
తేనె.

(సభాయాం చ)  
ప్రతిశ్రయః।

ప్రతిశ్రయః॥ పు॥ సభాయామ్ = సభ,  
Assembly, సభ; (చ) ఉనికిపట్టు, Refuge,

	శరణ; గృహము, House, ఘర.
ప్రాచ్యో (భూమ్నః స్తగమనే)	ప్రాచ్యః! పు॥ భూమ్ని = బాహుళ్యము, Frequency, बहुलता; అస్తగమనే = మరణార్థమై యాహారము లేక యుండుట, Starving oneself to death, मरने के लिये भूखा रहना; ఇది కాక సమాసమునం దుత్తర పదమయిన సదృశార్థమగును, Similar, इसी तरह का.
మన్యు (దైవ్యే క్రతౌ క్రుధి)॥ ౩౦౯॥	మన్యుః॥ పు॥ దైవ్యే = దైవ్యము, Distress, దీనతా; క్రతౌ = యజ్ఞము, Sacrifice, यज्ञ; క్రుధి = కోపము, Anger, क्रोध.
(రహస్యోపస్థయో) ద్గహ్యం	గుహ్యమ్॥ త్రి॥ రహస్య = దాచఁదగినది, A secret, रहस्य; ॥న॥ ఉపస్థయోః = స్త్రీ పురుష గుహ్యవయవము, Privy part, मर्मस्थल; ॥పు॥ తాఁబేలు, Tortoise, कच्छ.
సత్యం (శపథతథ్య యోః)॥	సత్యమ్॥ న॥ శపథ = ఆన, An oath, ॥త్రి॥ తథ్యయోః = నిజము, Truth, सत्य; యుగభేద లోకభేదములకును పేరని కొండలు.
వీర్యం (బలే ప్రభా వేచ)	వీర్యమ్॥ న॥ బలే = సత్తువ, Animal strength, बल; ప్రభావే = ద్రవ్యశక్తి, Dignity, प्रभाव; (చ) రేతస్సు, Semen-virile, वीर्य; తేజస్సు, Splendour, तेज.
ద్రవ్యం (భవ్యే గుణాశ్రయే)॥ ౩౧౦॥	ద్రవ్యమ్॥ న॥ భవ్యే = మంచిపదార్థము, Substance, वस्तु, द्रव्य; గుణాశ్రయే = గుణా

	శ్రయమైన వస్తువు, The substratum o qualities, गुणवान् वस्तु; భవ్యుడనగు భాగ్యసంపన్నుడనియు యోగ్యుడనియు కొందఱు, Wealthy, right, भाग्य संपन्न.
ధిష్ఠ్యం (స్థానే శృహేభేత్సా)	ధిష్ఠ్యమ్॥ న॥ స్థానే = తావునకును A place; శృహే=ఇంటికిని, House, ఇరభే=నక్షత్రమునకును, An asterism, नक्षत्रపు॥ అత్సా=అన్నికిని పేరు, अग्नि.
భాగ్యం (కర్మ శుభాశుభమ్)	భాగ్యమ్॥ న॥ శుభాశుభమ్ = శుభమున అశుభమునైన, కర్మ = కర్మమునకు పేరు Destiny, good luck, ill fate, भाग्य.
(కశేరుహేమ్నా) గాఢేయం	గాఢేయమ్॥ న॥ కశేరు = తామర కలు: మొదలయినదాని దుంపకను, A pignut कमल का मूल; హేమ్నాః = బంగారమునక పేరు, Gold, सोना.
విశల్యా (దన్తికా ౭పిచ)॥ ౩౧౧॥	విశల్యా॥ నీ॥ దన్తికాచ=దంతిచెట్టునకును (పా) పాపర చెట్టునకును, తఱిగొట్టుచెట్టు: కును, నాఁగేటిచాలికూరకును పేరు.
వృషాకపాయా (శ్రీశారోః)	వృషాకపాయా॥ నీ॥ శ్రీ = అక్ష్మికిని లక్షమి; శారోః=పార్వతికిని పేరు, पार्वती.
రభిఖ్యా (నామశో భయోః)॥	అభిఖ్యా॥ నీ॥ నామ = నామధేయము: కను, Name, नाम; శోభయోః = కాంతికి: పేరు, Beauty, शोभा.
క్రి (ఆరమ్భో నిష్క్ర తి శ్చిత్తాపూజనం సం	క్రియాః॥ నీ॥ ఆరమ్భః = ఉద్యోగము Beginning, आरंभ; నిష్క్రతిః = ప్రాయ

ధారణమ్ || ఉపాయః  
కృతేష్టా చ చికిత్సా  
నవ) క్రియాః |

శ్చిత్తము, Atonement, ప్రాయశ్చిత్త; శిక్షా =  
శిక్ష, Instruction, శిక్షా; పూజనమ్ =  
పూజనము, Worship, పూజా; సంప్రధార  
ణమ్ = వ్యవహారమునందు నిశ్చయమును  
బుట్టించు లిఖిత సాక్ష్యాదులు, Judicial  
investigation, దర్యావత్; ఉపాయః = ఉపా  
యము, Expedient, ఆపాయ; కర్మ = వ్యాపా  
రము, Act, కామ; చేష్టా = బుద్ధిపూర్వక  
వ్యాపారము, Practice, చేష్టా; చికిత్సా =  
చికిత్స, Remedy, చికిత్సా; నవ = ఈ  
తొమ్మిదింటికిని పేరు, (చ) ధాత్వర్థము మొ||  
A verb, క్రియా.

ధాయా (సూర్య  
ప్రియా కాంతిః ప్రతి  
బింబ మనాతపః) ||

ధాయా || సీ|| సూర్యప్రియా = సూర్యుని  
భార్య, సూర్య కీ శ్రీ; కాంతిః = కాంతి,  
Beauty, కాంతి; ప్రతిబింబమ్ = ప్రతిబింబ  
ము, Reflected image, ప్రతిబింబ; అనా  
తపః = నీడ, Shade, చాయా.

కత్యా (ప్రకోష్ఠే  
హర్షదేః కాంచ్యం  
మధ్యేభబద్ధనే) |

కత్యా || సీ|| హర్షదేః = మేడలు మొద  
లయిన రాజగృహములయొక్క, ప్రకోష్ఠే =  
అంతరువులు, Enclosure of an edifice,  
కథయా; కాంచ్యమ్ = మొలనూలు, A string  
of bells, కరదనీ; మధ్యేభబద్ధనే = ఏనుగు  
నడుమున గట్టు మోకు, A rope round  
an elephant's body.

కృత్యా (క్రియా  
దేవతయో స్త్రీషు

కృత్యా || సీ|| క్రియా = చేయుట, An act,  
కామ; దేవతయోః = దేవతావిశేషము,

భేద్యే ధనాదిభిః॥

308॥

A certain diety, एक देवता; త్రి॥ ధనాదిభిః = ధనాదులచేత, భేద్యే = లోబఱచుకొనడగి; పరరాష్ట్రరాజులు మొదలయినవారు, Seduced from an alliance.

జన్యం (స్యా జనవాదేఽపి)

జన్యమ్॥ త్రి॥ జనవాదే = లోకాపవాదము A rumour, अपवाद; (అపి) యుద్ధము॥ పు పెండ్లికొడుకు చెలికాండ్రు, Bridegroom's attendants, దూడే కే మిత్ర; పెండ్లికొమారి త భృత్యాదులు, Bride's companions, దూడే కే సేవక; తంత్రి, Father పితా.

జఘన్యో (స్త్యే అధమేఽపిచ)॥

జఘన్యః॥ త్రి॥ అస్త్యే = వెనుకబడినవాడు, Last, ఆఖిర; అధమేచ = అతిముడు, Worst, lowest, అధమ; (అపి) శిశ్నము, The penis, శిశ్న.

(గర్హ్యాధీనా చ వక్తవ్యో

వక్తవ్యః॥ త్రి॥ గర్హ్య = కుప్పితుడు Reprehensible, క్రుత్సిత; అధీనా = చెప్పినట్టు చేయువాడు, Dependent, అధీన (చ) పలుకదగిన శబ్దము, Fit to be said कहने योग्य.

కత్యా (సజ్జనిరా మయా)॥ 309॥

కత్యః॥ త్రి॥ సజ్జ = సంపాదించబడినది Ready, तैयार; నిరామయా = రోగము లేనిది, Healthy, तन्दुरुस्त.

(అత్యువాసనపేతో ధర్మా దధ్యో

అర్థ్యః॥ త్రి॥ అత్యువాత్ = ఎఱుకగలవాఁ ఁని, Intelligent, జ్ఞానీ; అర్థాత్ = అర్థము వలన, అనపేతః = ఎడఁబాయనివానికిని పేరు Wealthy, धनवान.



పుణ్యం (తు చా ప్రి)।	పుణ్యమ్॥ న॥ చారు = ఒప్పెడిదానికిని, Pleasing, मनोहर; (అపి) సుకృతమునకు పేరు, A good action, अच्छा काम.
రూప్యం (ప్రశస్త హపేఽపి)	రూప్యమ్॥ త్రి॥ ప్రశస్తరూపే = సౌంద ర్యముగలదానికిని, Beautiful, सुंदर; న॥ ముద్ర వేసిన బంగారునకును వెండికిని పేరు, Gold or silver coin, सोना या चांदी का सिक्का.
వదాన్యో (వల్ల వాగపి)॥ 3౧౬॥	వదాన్యః॥ త్రి॥ వల్లువాక్ = తెన్నగామాట లాడువాడు, Eloquent, अच्छा वक्ता; (అపి) దాత, Generous, दाता.
(న్యాయోఽపి) మధ్యః	మధ్యః॥ త్రి॥ న్యాయ్యే = ఉచితమయినది, Just, reasonable, उचित; (అపి) ప్న॥ నడుము, Middle, मध्य.
సౌమ్యం (తు సుస్త రే సోమ్యైవ తే)।	సౌమ్యమ్॥ త్రి॥ సుస్తరే = ఒప్పెడునది, Handsome, सुंदर; సోమ్యైవ తే = సోముడు సేవతగాగల హవిస్సూక్తములు, Sacred to the moon, चन्द्र आदि देवताओंके सूक्त.
ఇతి యా ౧౬	యాస్తానానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.
(నివసోనసరౌ) వాక్	వారః॥ పు॥ నివహ = సమూహము, Multitude, समूह; అవసరౌ = అవసరము, Occasion, अवसर.
సంస్తరౌ (ప్రస్త రాధ్యజౌ)॥ 3౧౭॥	సంస్తరః॥ పు॥ ప్రస్తర = దర్భాదులచేత ఁబడిన పొన్ను, A bed of grass or

	bark, కుశాసన; అధ్వరం = యజ్ఞము A sacrifice, యజ్ఞ.
గురు (గీష్వతి పిత్రాద్యా)	గురుః॥ పు॥ గీష్వతి = బృహస్పతి, Jupite బృహస్పతి; పిత్రాద్యా = తండ్రి మొదలై పూజ్యులు, A parent or other ven- erable relative, పూజ్య; భారీ వస్తు Heavy, great, भारी वस्तु.
ద్వాపర (యుగ సంశయా)।	ద్వాపరః॥ పు॥ యుగ = మూడవయుగము The third age, ద్వాपरयुग; సంశయా సంశయము, Doubt, संशय.
ప్రకార (భేదసా దృశ్యే)	ప్రకారః॥ పు॥ భేద = భేదమునకున Difference, भेद; సాదృశ్యే = పోలికకు పేరు, Similitude, सादृश्य.
అకార (విజ్ఞితా లకృతీ)॥ కిం॥	అకారః॥ పు॥ ఇజ్జిత = అభిప్రాయనూచ మైన చేష్ట, Hint, इंगित; అకృతీ = అభిప్రాయ నూచకమైన ముఖరూపాది వికారము Expression of the face, form, मुख కృతి.
కింశారు (ధాన్య కూకేషూ)	కింశారుః॥ పు॥ ధాన్యశూక = పరిముల్లు Beard of corn, जौका अग्रभाग; ఇషూ బాణము, An arrow, बाण.
మరు (ధన్వధరా ధరా)।	మరుః॥ పు॥ ధన్వ = నిర్జల భూమి A country void of water, निर्जल भूमि ధరాధరా = పర్వతము, A mountain पहाड.
అద్రయో (ద్రుమ)	అద్రీ॥ పు॥ ద్రుమ = వృక్షము, A tree

శైలార్కాః)

పేడ; శైల=పర్వతము, A mountain, पर्वत;  
అర్కాః=సూర్యుడు, The sun, सूर्य.

(స్త్రీ స్తనాబ్జా)  
పయోధరా॥ 3౧౯॥

పయోధరః॥ పు॥ స్త్రీ స్తన=స్త్రీ స్తనము,  
A woman's breast, स्तन; అబ్జా=మేఘము,  
A cloud, मेघ.

(ధ్వాంతారి దాన  
వా) పృత్రా

వృత్రః॥ పు॥ ధ్వాంత = చీకటి, Dark-  
ness, अंधेरा; అరి = శత్రువు, A foe, शत्रु;  
దానవాః=వృత్రాసురుడు, वृत्रासुर.

(బలి హస్తాంశవః)  
కరాః॥

కరః॥ పు॥ బలి=అప్పనము, Tax, कर;  
హస్త=చేయి, Hand, हाथ; అంశవః = కిర  
ణము, Ray of light, किरण.

ప్రదరా (భజ్జ నాశీ  
రుగ్బాణా)

ప్రదరః॥ పు॥ భజ్జ = విఱుచుట, Split-  
ting, भंग; నాశీరుక్ = స్త్రీలయొక్క రక్త  
స్రావ వ్యాధి, Excess of menstruation,  
प्रदर रोग; బాణాః = అమ్ము, An arrow,  
बाण.

అస్రాః (కచాలిపి)॥  
3౨౦॥

అస్రః (పా) ఆస్రః॥ పు॥ కచాః = వెండు  
కలు, Hair, केश; (అపి) న॥ నెత్తురు,  
Blood, रक्त; కస్మిన్లు, A tear, आँसू.

(అజాతశృంగ నాః  
కాలేఽప్య శృంగైర్నా  
చ) తూబరః॥

తూబరః॥ పు॥ కాలే = కాలమునందు,  
అజాతశృంగః = కొమ్ములురాని, నాః = ఎద్దున  
కును, A hornless bull, वैल; అశృంగ =  
గడ్డము మీసము రాని పురుషునికిని పేరు,  
A beardless man, किशोर आदमी.

(స్వర్ణేఽపి) రాః

రాః॥ ఐ, పు॥ స్వర్ణే = బంగారు, Gold

	wealth, సొనా; (అపి) పదార్థము, Property, పదార్థ.
పరికరః (పర్యజ్ఞ- పరివారయోః)॥3౨౧॥	పరికరః॥ పు॥ పర్యజ్ఞ = మంచము A bed, విశ్రావన; పరివారయోః = పరివారము, A dependent, పరివార.
(ముక్తాశుద్ధా చ) తార (స్వాత్)	తారః॥ పు॥ ముక్తాశుద్ధా = ముత్యాశుద్ధి, Elegance of a pearl, మోతీ క్ ఆభా; (చ) సీ॥ నక్షత్రము, A star, నక్షత్రకనుస్రజ్ఞ, The pupil of the eye, అంకకా తారా; త్రి॥ గొప్పధ్వని, A high note శ్రీచీ ఆవాజ.
శారో వాయూ స తు త్రిషు (కర్బురే ౭)	శారః॥ పు॥ వాయూ = వాయువునకు పేరయినపుడు॥ పు॥ Air, వేదా; కర్బురే = నానావర్ణములుగలదానికి పేరయినపుడు॥ త్రి॥ Variegated, రంగవिरंజిత.
(ధ ప్ర తి జ్ఞా ౭ జి సంవిదాపత్య) సజ్గరః॥ 3౨౨॥	సజ్గరః॥ పు॥ ప్రతిజ్ఞా = ప్రతిజ్ఞ, Promise; ప్రతిజ్ఞా; అజి = యుద్ధము, యుద్ధ; సంవిత్ = త్రి యాని శ్చయము, Bargain, నిశ్చయ; ఆపత్య = ఆపద, Calamity, ఆపద.
(వేదభేదే గుప్త వాదే) మన్తో	మన్తః॥ పు॥ వేదభేదే = గాయత్రీ వేదమంత్రములు, Prayers of the Vedas, వేదమంత్ర; గుప్తవాదే = రహస్యాలోచనము, Secret consultation, रहस्य मंत्रणा.
మిత్రో (రవా వపి)	మిత్రః॥ పు॥ రవా = సూర్యునికిని, The sun, सूर्य; (అపి) న॥ చెలికానికిని పేరు, A friend, दोस्त.

(మఖేషు యూప  
ఖి<sup>ః</sup>పి) స్వరు

స్వరుః॥ పు॥ మఖ = యజ్ఞము, A sacrifice, ఇషు = బాణము, An arrow, బాణా; యూపఖి<sup>ః</sup> = యూప స్తంభముయొక్క  
తునక, A piece of sacrificial post, శ్చి<sup>ః</sup>కాణ; (అపి) వజ్రాయుధము, Thunderbolt, వజ్ర.

(ద్రుహేయ) ప్యవ  
స్కరుః॥ 3౨౩॥

అపస్కరుః॥ పు॥ గుహేయ = స్త్రీ పురుషుల  
గుహ్యప్రదేశము, Privy part, మर्मస్థల; (అపి) మలము, Excrement, మల; కడవ  
యడుగు అంట్లు, Sweepings.

ఆడమ్మర (స్తూర్య  
గవే X జేద్వా)ణాం చ  
X జేతే॥

ఆడమ్మరః॥ పు॥ తూర్యరవే = వాద్యధ్వని,  
Noise of trumpets, వాచ ఇని; X జేద్వా)  
ణామ్ = సనుగులయొక్క, X ర్జితే = X ర్జనము,  
Roaring of large elephants, హృదీ కా  
గజన; (చ) సంరంభము, Making a show,  
సంగమ.

అభిహారో (అభి  
యోగే చ చౌర్యే స  
న్నహనేపి చ)॥

అభిహారః॥ పు॥ అభియోగే = అపకారము  
చేయుట కొఱకు నెదిరించి యాక్రమించుట,  
A brisk assault, ఆక్రమణ; చౌర్యే = దొంగి  
లించుట, Robbery, చోరీ; సన్నహనే =  
ఆయత్తపడుట, Preparation, తేయారీ.

3౨౪॥

(స్యా జ్జగమే) పరి  
వారః (ఖడ్గకోశే పరి  
చ్ఛదే)॥

పరివారః॥ పు॥ జగమే = పరిజనము, An  
attendant, పరివార; ఖడ్గకోశే = కత్తి యెఱుఱ,  
A scabbard, ఖాన; పరిచ్ఛదే = ఛత్రచాను  
రాద్యుపకరణము, The insignia of dig-  
nity, ఉత్ర చామర.

కపిలే త్రిమ)।

విఘ్న; సింహ = సింహమునకును, సింహ; అంశు = కిరణమునకును, కిరణ; వాజిషు = గుఱ్ఱమునకును, బొడ; శుక = చిలుకకును, బ్రుక; అహి = పామునకును, సాఁప; కపి = కోతికిని, బందర; భేకేషు = కప్పకును, మేడక; త్రి॥ కపిలే = బంగారుచాయగలదానికిని పేరు, Tawny, కపిల వర్ణ.

శర్కరా (కర్పరాంశేఽపి)

శర్కరా॥ నీ॥ కర్పరాంశే = పెంచు, Potsherd; (అపి) మొరపనేల, Soil abounding in stony nodules, బాణ్ణ; పంచదార, sugar, శాఙ్గర.

యాత్రా (స్యాద్యాపనే గతౌ)॥ 33౧॥

యాత్రా॥ నీ॥ యాపనే = భోజనము మొదలైన వర్తనము, Livelihood, యాత్రా; గతౌ = గమనము, Travelling, యాత్రా.

ఇరా (భూవాక్సురాఽపు స్యాత్)

ఇరా॥ నీ॥ భూ = భూమి, The earth, భూమి; వాక్ = వాక్కు, Speech, వాక్; సురా = మద్యము, Ardent spirit, మద్య; అపు = నీళ్లు, Water, పానీ.

తస్మి (నిద్రాప్రమీలయో)।

తస్మి (సా తద్దా)॥ నీ॥ నిద్రా = నిద్ర, Drowsiness, నిద్రా; ప్రమీలయో = ఒడలెఱుంగకుండుట, Lassitude, బేహాశి.

ధాత్రీ (స్యాదుపమాతాఽపి క్షీతిరస్యామల క్యపి)॥ 33౨॥

ధాత్రీ॥ నీ॥ ఉపమాతా = దాది, A nurse, దాదీ; క్షీతిః = భూమి, The earth, భూమి; అమలకీ = ఉసిరిక చెట్టు, An emblic myrobalan, అమలకీ.

క్షుద్రా (వ్యజ్ఞానటీ)

క్షుద్రా॥ నీ॥ వ్యజ్ఞా = అంగహీనురాలు,

వేశ్యా సరఘ కణ్ణకా  
రికా త్రిమ క్రూరే  
అధమే అల్పేఽపి  
క్షుద్రం

A crippled woman, అగతీన అనీ; సటీ =  
నాట్యమాడు స్త్రీ, Dancing girl, నాచనే-  
వాళి; వేశ్యా = వేశ్య, A whore, వేశ్యా;  
సరఘ = తే నటీగ, A bee, మధుమత్తనీ; కణ్ణ  
కాకా = వాకుడుచెట్టు, An egg plant;  
త్రి॥ క్రూరే = క్రూరుడు, Cruel, క్రూర;  
అధమే = అధముడు, Low, అధమ; అల్పే =  
కొంచెమైనది, Trifling, అల్ప; (అపి) కృప  
ణుడు, Miserly, కృపణ.

మాత్రా (పరి  
చ్ఛదే అల్పే చ పరి  
మాణే చ) మాత్రం  
(కాత్రేన్వియైవధార  
ణే)।

మాత్రా॥ సీ॥ పరిచ్ఛదే = పరివారము,  
Requisites, పరివార; అల్పే = కొంచెము,  
A little, అల్ప; పరిమాణే = కొలది, Quan-  
tity, పరిమాణ; (చ) అక్షరావయవము॥ న॥  
Half a short syllable; కాత్రేన్వియైవ = సక  
లము, The whole, పూర్ణ; అవధారణే = నిశ్చ  
యము, Only, మాత్ర.

(అలేఖ్యైశ్చర్య  
యో) శ్చిత్రం

చిత్రమ్॥ న॥ అలేఖ్య = చిత్రరూపు, Pain-  
ting, చిత్ర; అశ్చర్యయోః = అద్భుతము,  
Wonder, అద్భుత.

కలత్రం (శ్రోణీభా  
ర్యయోః)॥ 33ర॥

కలత్రమ్॥ న॥ శ్రోణీ = పిఱుడు, The hip  
and loins, కమర ఆరిర జఘన; భార్యయోః =  
పెండ్లిము, A wife, అనీ.

(యోగ్యభాజన  
యోః) పాత్రం

పాత్రమ్॥ న॥ యోగ్య = యోగ్యుడు,  
Capable, అర్హ; భాజనయోః = భోజన  
పాత్రము, A vessel, భాజన; సద్యాదుల

	రెండుదరులనడుము, The channel of a river, నాళా.
పత్తం (వాహన పక్షయోః)।	పత్తమ్॥ న॥ వాహన = వాహనము, A vehicle, వాహన; పక్షయోః = తెక్క, A wing, పక్ష.
(నిదేశ స్త్రస్థయో) శ్వాస్త్రం	శాస్త్రమ్॥ న॥ నిదేశ = ఆజ్ఞ, Command, ఆజ్ఞా; స్త్రస్థయోః = వ్యాకరణాది స్త్రంధములు, Institutes of a science, వ్యాకరణ గ్రంథ.
శస్త్రం (మాయుధ లోహయోః)॥ 33౫॥	శస్త్రమ్॥ న॥ ఆయుధ = ఆయుధము, A weapon, శస్త్ర; లోహయోః = లోహము, Iron, లోహ.
(స్యా జ్వటాంశు కయో) ర్నైత్రం	నేత్రమ్॥ న॥ జ్వటా = చెట్టువేరు, Root of a tree, జడ; అంశుకయోః = వెలిపట్టు చీర, Woven silk bleached, రేశమీ సాడీ, ఇదిగాక కంటికిని పేరు, An eye, ఆంఖ.
క్షేత్రం (పత్నీశరీ రయోః)।	క్షేత్రమ్॥ న॥ పత్నీ = పెండ్లము, A wife, స్త్రీ; శరీరయోః = దేహము, Body, శరీర; మడి, A field, ఖేత; సిద్ధస్థానము, A holy spot, పవిత్ర జగత్.
(ముఖాగ్రే శ్రోడ హలయోః) పోత్రం	గోత్రమ్॥ న॥ శ్రోడహలయోఃముఖాగ్రే = పందిమూతి, Snout of a hog, సుఅర కే ముఖ కా అగ్ర భాగ; నాగేటి కొన, Fore-part of a plough, హల కా అగ్ర భాగ.
నోత్రం (తు నా మ్నచ)॥ 33౬॥	నోత్రమ్॥ న॥ నామ్న = నామధేయము, Name, నామ; (చ) కులము, Family, race,



	<p>క్రూర ; ద్రవ్యము, Wealth, ధన ; పు॥ పర్వతము, Mountain, పర్వత ; నీ॥ భూమి, The earth, భూమి ; గోసమూహము, A herd of kine, గాయో కా సమూహ.</p>
<p>సప్త (నూ చ్చా)దనే మజ్జనదాదానే చనే -పిచ)</p>	<p>సప్తమ్॥ న॥ ఆచ్ఛాదనే = గృహము, A house covering, ఘర ఆచ్ఛాదన ; యజ్ఞే = యజ్ఞ వి శేషము, Sacrifice, యజ్ఞ ; సదాదానే = ఎడతెగని యీవి, Liberality, మదతదాన ; వనేచ = వనము, A forest, జంగల ; (అపి) దంభము, Fraud, దంభ.</p>
<p>అజరం (విషయే కాయే)</p>	<p>అజరమ్॥ న॥ విషయే = శబ్దాదివిషయము, Object of perception, శబ్దాది కే విషయ ; కాం = శరీరము, Body, శరీర ; (అపి) ముంగిలి, A court-yard, అంగన ; వాయువు, Wind, వాయు.</p>
<p>వ్యవృత్తం (వో ద్వివాససి)॥ 332॥</p>	<p>అవృత్తమ్॥ న॥ వోద్విమ్న = ఆకాశము, The sky, ఆకాశ ; వాససి = వస్త్రము, Apparel, వస్త్ర.</p>
<p>చక్రం (రాష్ట్ర)</p>	<p>చక్రమ్॥ న॥ రాష్ట్రే = దేశము, Realm, రాష్ట్ర ; (అపి) సైన్యము, An army, సేనా ; బండికన్న, Wheel, చక్ర ; సుడిగుండము, Whirlpool, మేఘ ; కమ్మరసాన, A pot-ter's wheel, కుమ్మర కా పహియా ; ఆయుధవిశేషము, A sharp discus, ఒక శస్త్ర ; పు॥ చక్రవాకపక్షి, A ruddy goose. చక్రవాహ ; సమూహము, Multitude, సమూహ.</p>

ఽప్యక్షరం (తు మోక్షేఽపి)	అక్షరమ్॥ న॥ మోక్షే = మోక్షము, The final beatitude, మోక్ష ; (అపి) అకారాది వర్ణము, A letter, అక్షర ; పర బ్రహ్మము, The supreme soul, ఆత్మా.
క్షీర (మపు చ)।	క్షీరమ్॥ న॥ అపు = నీళ్లు, Water, పానీ; (చ) పాలు, Milk, ద్దఘ.
(స్వర్ణేఽపి) భూరి (చంద్రో) ద్వా)	భూరి॥ న॥ స్వర్ణే = బంగారము, Gold, సోనా ; (అపి) త్రి॥ బహుళము, Numerous, బహుళ ; చంద్రో॥ పు॥ బంగారము, సోనా ; (అపి) చంద్రుడు, శర్పూరము, Camphor, కర్పూర ; జలము, Water, పానీ.
(ద్వారమాత్రేఽపి) గోపురమ్॥ 33౮॥	గోపురమ్॥ న॥ ద్వారమాత్రే = వాకిలి మాత్రము, Door, దవీజా ; (అపి) పట్టణపు వాకిలి, A town gate, షాహర్ కా ముఖద్వార ; తుంగముస్తలు, Cyperus grass, అక తరహ కా ఘాస.
(గుహా ద మ్భా) గహ్వరే (ద్వే)	గహ్వరమ్॥ న॥ గుహా = గుహ, A cavern, గుహా ; దమ్భా = కపటము, Pride, fraud, ద్దంభ.
(రహోన్తిక) ముప హ్వరే।	ఉపహ్వరిమ్॥ న॥ రహః = ఏకాంతము, Solitude, అకాంత ; అన్తికమ్ = సమీపము, Near, సమీప.
(పురోఽధిక ముప) ర్విగ్ర	అగ్నిమ్॥ పురః = ముందర, Front, ఆగ్రే ; అధికమ్ = అధికము, Much, అధిక ; ఉపరి = మీద, Top, అగ్ర ; త్రి॥ ప్రధానము,

	Chief, प्रधान;   న   గ్రాసచతుష్టయప్రమాణమయిన భిక్ష, Four mouthfuls, चार कौर; కొన, Extremity, सिरा.
(ఞ్చగారే నగరే) పురమ్ మద్దిరమ్ (చా ధ)	పురమ్, మద్దిరమ్   న   అగారే=ఇంటికిని, A house, घर; పట్టణమునకు, A town, शहर.
రాష్ట్రో (ఽస్త్రివిష యే స్యా దుపద్రవే)   33	రాష్ట్రో   ప్న   విషయే = దేశమునకును, Country, राष्ट्र; ఉపద్రవే = ఉపద్రవమున కును, Calamity, उपद्रव.
దరో (ఽస్త్రియాం భయే శ్వభే)	దరో   ప్న   భయే = భయమునకును, Fear, भय; శ్వభే = గుంటకును, A hole in the ground, गड्ढा; ఇంచుకంత యను సర్థమునందు   అవ్య   A little, थोडा.
వజ్రో (ఽస్త్రిహీ ంకే పవో)।	వజ్రో   ప్న   హీరకే=వజ్రమను రత్నము, Diamond, रत्न; పవో = వజ్రాయుధము, Thunderbolt, वज्र.
తస్త్రిమ్ (ప్రధానే సిద్ధాంతే సూత్రవాచ్యే పరిచ్ఛదే)   34	తస్త్రిమ్   న   ప్రధానే = ప్రధానుడు, Chief, प्रधान; సిద్ధాంతే=సిద్ధాంతము, Right conclusion, सिद्धान्त; సూత్రవాచ్యే = సూలిపడుగు, A weaver's batten; పరి చ్ఛదే=పరివారము, Dependants, परिवार.
పౌశీరమ్ (శ్చామరే దష్టమ్) ఽపౌశీరమ్ (శ యనాసనే)।	పౌశీరమ్   పు   చామరే = చామరము, A fan, चामर; దష్టమ్=యస్త్రి, The handle of a fan, चामर की मूढ़; పౌశీరమ్   న   శయన=శయనము, A bed, शय्या; ఆసనే =

పీఠము, A stool, ధీక; శయనమనఁగా నిద్ర  
యని కొందఱు. (అపి) || త్రి || వట్టి వేళ్ల సంబం  
ధమైనది, Fragrant root of grass, एक  
घास विशेष.

పుష్కరం (కరిహస్తా  
గ్రే వాద్యభాణ్ణముభే  
జలే॥ 3౪౧॥ వ్యోమ్ని  
ఖడ్గఫలే పద్మ తీర్థా  
పథి విశేషయోః)।

పుష్కరమ్॥ న॥ కరిహస్తాగ్రే = ఏనుగు  
తొండము కొన, Tip of an elephant's  
trunk, झंड का सिरा; వాద్యభాణ్ణముభే =  
మద్దెల మొదలైన వాద్యముల ముఖము,  
Head of a drum, भेरी आदि का मुख;  
జలే=నీళ్లు, Water, पानी; వ్యోమ్ని=ఆకా  
శము, Sky, आसमान; ఖడ్గఫలే=కత్తివాదర,  
Edge of a scimitar, तलवार की धार;  
పద్మ=కమలము, A lotus, कमल; తీర్థ=తీర్థ  
విశేషము, Name of a contirent, एक  
तीर्थस्थान; ఓపథి విశేషయోః=ఓపథి విశే  
షము, A drug, औषधि.

అంతర (మవకాశా  
నధిపరిధానాంతరీ భేద  
తాదర్శ్యే॥ 3౪౨॥  
ఛిద్రాఽత్మీయ వినా  
బహిరవసర మధ్యే  
ఽంతరాత్మనిచ)।

అంతరమ్॥ న॥ అవకాశ=ఎడము, Inter  
mediate time or space, अन्तर; అవధి=  
మర్యాద, Period, अवधि; పరిధాన=కట్టు  
కోక, !Clothing, कपडा; అంతరీ=మఱుఁగు  
Concealment, छिपाव; భేద = విశేషము  
Difference, भेद; తాదర్శ్యే=దానికొఱకు  
Sake, केलिये; ఛిద్ర = రంధ్రము, Hole  
छिद्र; ఆత్మీయ=తనసంబంధమైనది, Owr  
अपना; వినా = అది వెలిగా, Other than  
केचिना; బహిః=వెలుపట, Outside, बाह्य

	అవసర = అవసరము, Opportune time, अवसर; మధ్యే = మధ్యప్రదేశము, Inside, अन्दर; అస్తరాత్మని = పరమాత్మ, Supreme soul, परमात्मा; (చ) అన్యమైనది, Another, दूसरा.
(ముస్తేఁపి) పిఠరం	పిఠరమ్    న    ముస్తే = తుంగముస్తలు, Cyperus rotundus; (అపి) కుండ, A vessel, घट; కవ్వపుకోల, A churning stick, मथनी.
(రాజకశేరుణ్యపి) నాగరమ్ 3౪౩	నాగరమ్    న    రాజకశేరుణ్య = భద్రముస్తలు, Cyperus pertenuis, नागर; (అపి) సొంటి, Ginger, सांठ;    త్రి    నగరసంబంధమైనది, Belonging to a city, नगर संबंधी.
శార్వరం (త్వస్థత మసే ఘాతుకే భేద్య లిజ్గకమ్)	శార్వరమ్    న    అస్థతమసే = ఘనమయిన చీకటి, Very dark, घना अंधकार;    త్రి    ఘాతుకే = చంపుస్వభావముగలది, Destructive, घातक.
గౌరొఁ (రుణే సితే పీతే)	గౌరః    త్రి    అరుణే = ఎరుపువ స్తువునకును, Pale red, गौर; సితే = తెలుపువ స్తువునకును, White, सफेद; పీతే = పచ్చనివ స్తువునకును పేరు, Yellow, पीला.
(ప్రణకార్యప్య) రుష్కరః 3౪౪	అరుష్కరః    త్రి    ప్రణకారి = ప్రణమును చేయునది, Corosive, घाव करने वाला; (అపి) పు   జీడిచెట్టు, Semiearpus anacardium, भिलावा.
జఠరః (కఠినేఁపిస్యా)	జఠరః    త్రి    ఇది, కఠినే = కఠినమయిన

	వస్తువు, Hard, కఠి చీక; (అపి) న   కడుపు, The belly, పెట.
(దధస్తాదపి) చాధ రః	అధరః   అధస్తాత్ = దిగువనుండువస్తువు, Low, నిచలి వస్తు; (అపి) త్రి   హీచుడు, Inferior, నీచ; పు   పెదవి, The lip, ఆంఠ.
(అనాకులేఽపి) యై కాగ్రో	ఏకాగ్రః   త్రి   అనాకులేచ = కలఁకఁ బాఱని, Unperplexed, యకాగ్ర; (అపి) సావధానుడైన, Attentive, సావధాన.
వ్యగ్రో (వ్యాసక్త ఆకులే)   ౩౪౫	వ్యగ్రః   త్రి   వ్యాసక్తే = ఒకదానియందు మనస్సు తగిలిన, Eagerly occupied, లగన; ఆకులే = కలఁతపడిన, Distracted, per- plexed, ఆక్తుల.
(ఉపద్యుదీచ్యశ్రేష్ఠే ప్య) ప్యుత్తర (స్సాన్య)	ఉత్తరః   త్రి   ఉపరి = మీఁదికిని, Supe- rior, high, ఉచ్చీ; ఉదీచ్య = ఉత్తరపుదిక్కు- నందుండుదానికిని, Northern, उत्तर కా; శ్రేష్ఠేషు = శ్రేష్ఠునికి, Excellent, శ్రేష్ఠ; (అపి) ప్రత్యుత్తరమునకును, An answer, జవాబ.
దనుత్తరః (ఏషాం విపర్యయే శ్రేష్ఠే)	అనుత్తరః   త్రి   ఏషామ్ = వీనియొక్క, విపర్యయే = వ్యత్యాసమునందు, అనఁగా మీఁదుగానిదానికిని, Low, నీచా; ఉత్తరపు దిక్కు నందుండుదానికిని, Southern, दक्षिणी; శ్రేష్ఠముగానిదానికిని, Worse, దీన; శ్రేష్ఠే = శ్రేష్ఠునికిని, Excellent, శ్రేష్ఠ; ప్రత్యు

	త్రురములేనిదానిని పేరు, Silent, unable to answer, ला जवाब.
(దూరానాత్మోత్తమాః) పరాః॥ ౩౪౬॥	పరాః॥ త్రి॥ దూర = దవ్యమైనది, Distant, दूर; అనాత్మ = తనకంటె నవ్యమయినది, Other, दूसरा; ఉత్తమాః = శ్రేష్ఠమయినది, Pre-eminent, उत्तम.
(స్వాదుప్రియా తు) మధురః॥ త్రి॥ స్వాదు = తియ్యనైనది, Sweet, मीठा; ప్రియా = ఇష్టమయినది, Pleasing, प्रिय.	
కూరా (కఠిన నిర్దయా)॥	కూరాః॥ త్రి॥ కఠిన = కఠినమయినది, Hard, कडा; నిర్దయా = దయలేనివాడు, Cruel, pitiless, निर्दय.
ఉదారో (దాతృ మహతోః)	ఉదారః॥ త్రి॥ దాతృ = దానముచేయువాడు, Generous, उदार; మహతోః = దొడ్డవాడు, Great, महान.
ఇతర (స్తవ్యస్వనీచయోః)॥ ౩౪౭॥	ఇతరః॥ త్రి॥ అన్య = పడుడు, Other, दूसरा; నీచయోః = నీచుడు, Low, vile, नीच.
(మందస్వచ్ఛందయోః) స్వైర	స్వైరః॥ త్రి॥ మంద = అలసుడు, Indolent, आलसी; స్వచ్ఛందయోః = స్వతంత్రుడు, Independent, uncontrolled, स्वतंत्र.
శుభ్ర (ముద్గీప్త శుక్లయోః)॥	శుభ్రమ్॥ త్రి॥ ఉద్గీప్త = మిక్కిలి ప్రకాశించు, Splendid, प्रकाशमान; శుక్లయోః = తెల్లని, White, सफेद.
ఇతి రాస్తాః.	రాస్తానానార్థకశబ్దములు ముగిసెను,

(చూడా కిరీటం  
కేశాశ్చ సంయతా)  
మాలయ (స్త్రయః)॥  
3౪౯॥

మాలిః॥ పు॥ చూడా = శిఖ, Lock of  
hair on the head, శిఖా; కిరీటమ్ = కిరీ  
టము, A diadem, ముక్తక; సంయతాః  
కేశాశ్చ = ముడిచిన వెండ్రుకలు, Hair tied  
on the head, బెణి.

(ద్రుమప్రభేద మా  
తజ్జ కాణ్డ పుష్పాణి)  
వీలవః॥

వీలుః॥ పు॥ ద్రుమప్రభేద = గోగుచెట్టు,  
మాతజ్జ = ఏనుగు, An elephant, హాథి;  
కాణ్డ = బాణము, Arrow, బాణ; పుష్పాణి =  
పుష్పము, Flower, క్షుల.

(కృతాంతా నేహ  
సోః) కాలః

కాలః॥ పు॥ కృతాంత = యముడు, Yama,  
యమ; అనేహసోః = కాలము, Time, समय.

(చతుర్థేఽపియుగే)  
కలిః॥ 3౪౯॥

కలిః॥ పు॥ చతుర్థేయుగే = నాలవయుగము,  
The fourth age, కల్యుగ; (అపి) కల  
హము, Quarrel, కలహ.

(స్యా త్కురజ్జేపి)  
కమలః

కమలః॥ పు॥ కురజ్జే = ఇట్టి, Deer, ధిరణ;  
(అపి) స॥ తామరపువ్వు, Lotus, కమల;  
నీళ్లు, Water, పానీ; ॥నీ॥ లక్ష్మి.

(ప్రావారేఽపిచ)  
కమ్బులః॥

కమ్బులః॥ పు॥ ప్రావారే = ఉత్తరీయము,  
(అపి) కంబళి, A blanket, కుప్పడా; XOX  
జోలు, Dewlap; సర్పవిశేషము, Chief  
of serpents, एक सर्प.

(కరోపహారయోః  
పుంసి) బలిః (ప్రాణ్య  
జ్జే స్త్రీయామ్)॥  
3౫౦॥

బలిః॥ పు॥ కర = అప్పనము, Tax, कर;  
ఉపహారయోః = పూజోపకరణము, An  
oblation, पुजापा, ॥నీ॥ ప్రాణ్యజ్జే = జంత  
పుల యనయవములవలనఁ బుట్టినది, అనగా





జ్ఞ ప జ్ఞీ-షు)।

అ జ్ఞ = చి హ్న ము, A mark, చిహ్న  
ప జ్ఞీ-షు = పంక్తి, A row, పంక్తి; ఇదిగా  
మీసాలు గల స్త్రీ, A woman with  
beard, ముతే బాలి ణి; ప్రస్థము, A me-  
sure of capacity; The hip, కడి.

కలా (శిల్ప కాలభే-  
దే)।

కలా॥ నీ॥ శిల్ప = చిత్తదత్త మొదలై  
పనులయందలి నేర్పు, A mechanical art  
కలా; కాలభేదే = గౌరం రెప్పపాట్లుగ  
కాలము, A measure of time, గౌరం  
కా సమయ; (అపి) చంద్రునిలో పడియుండు  
పాలు, A digit of the moon, చంద్ర  
సంలహవా భాగ; విద్య, Skill, విద్యా; వ్య  
Interest on capital, వ్యాజ; అవ్యక్తమధ  
ధ్వని, A low and inarticulate ton  
అవ్యక్త మధుర భవని.

ప్యాళి (స్నేహ్యవలీ  
అపి)॥ 3౫౩॥

అలిః (పా) అలీ॥ నీ॥ సఖి = చెలిక  
A companion, సఖి; అవలీ = పం-  
A row, పంక్తి; (అపి) కట్ట, A bridg  
వాచ.

(అబ్ధ్యమ్భవికృతౌ)  
వేలా (కాలమర్యాద  
యోరపి)।

వేలా॥ నీ॥ అబ్ధ్యమ్భవికృతౌ = సముద్ర  
వికారము అనగా సముద్రము పొంగుట  
Tide, తడర; కాల = కార్యోచితకాలము  
Time, కాల; మర్యాదయోః = మర్యా  
Limit, మర్యాదా; (అపి) చెల్లెలికట్ట, S  
shore, సముద్ర కిનાరా; అనాయాస మర  
ములకును చేరు, Easy and sudden deat  
आसान और अकसात मृत्यु.

బహులాః (కృత్తి  
కాగావో బహులే  
గ్నా సితే త్రిషు)॥  
3౫౪॥

లీలా (విలాసక్రియ  
యోః)

ఉపలా (శర్కరాఽ  
పిచ)।

(శోణితేఽమృసి)  
కీలాలం

మూల (మాద్యేశి  
ఫాభయోః)॥ 3౫౫॥

జాలం (సమూహ  
అనాయోగవాక్షతా  
రకా వపి)।

బహులాః॥ సీ, బ॥ కృత్తికాః = కృత్తికా  
నక్షత్రము, The pleiades, కృత్తికా నక్షత్ర ;  
సీ॥ గావః = గోవులు, (చ) ఏలకులు, త్రి॥  
నల్లని వస్తువు, పు॥ అగ్ని, కృష్ణపక్షము,  
The dark fortnight, కృణ పక్ష.

లీలా॥ సీ॥ విలాస=స్త్రీల శృంగార చేష్ట,  
Gesture, విలాస; క్రియయోః = క్రియ,  
Sport, క్రియా.

ఉపలా॥ సీ॥ శర్కరా = మొరపమన్ను,  
Stony nodule, వాడ్; చక్కెర, Sugar,  
శక్కర; (అపి) పు॥ రత్నము, A gem, రత్న;  
రాయి, A stone, పఠర.

కీలాలమ్॥ న॥ శోణితే = నెత్తురు, Blood,  
రక్త; అమృసి = నీళ్లు, Water, పానీ,

మూలమ్॥ న॥ ఆద్యే = మొదలు, Origin,  
మూల; శిఫా = ఊడ, Root, జడ; భయోః =  
మూలానక్షత్రము, An asterism, మూలా  
నక్షత్ర.

జాలమ్॥ న॥ సమూహః = సమూహము,  
A multitude, సమూహ; అనాయః = వల,  
A net, జాడ; గవాక్ష = కిటికీ, A window,  
ఖిడకీ; తూరకా = పసరు మొగ్గ, An un-  
blown flower, కలీ; (అపి) గారడవిద్య,  
Magic, జాడ్; డంభము, Pride, ధర్ప  
జాలీ॥ సీ॥ పొట్లచెట్టు, Trichosanthe  
dioica, చచ్చిడా.

శీలం (స్వభావే న  
ద్వ్యుత్తే)

శీలమ్॥ న॥ స్వభావే = స్వభావము, Dis-  
position, स्वभाव; సద్వ్యుత్తే = మంచినడత,  
Good conduct, सद् व्यवहार.

(సస్యే హేతుకృ  
తే) ఫలమ్॥ ౩౫౬॥

ఫలమ్॥ న॥ సస్యే = పైరు, Produce,  
fruit, फल; హేతుకృతే = ప్రయోజనము,  
Consequence, प्रयोजन; బాణాగ్రము,  
Edge of a weapon. తలవార కి యార;  
ఊలు, Shield, ढाल.

(ఛదిర్నేత్రరుజోః  
స్థిబం సమూహే) పట  
లం (ననా)॥

పటలమ్॥ న॥ ఛదిః = ఇంటికప్పు, Roof,  
छत; నేత్రరుజోః = నేత్రరోగము, Film  
over the eye, नेत्र रोग; స్థ॥ సమూహే =  
సమూహము, Multitude, समूह.

(అధస్స్వరూపయో  
రస్త్రీ) తలం

తలమ్॥ ప్న॥ అధః = క్రిందు, Bottom,  
తల; స్వరూపయోః = స్వరూపము, Essential  
character, स्वरूप; హస్తకవచము,  
Leathern fence for the arm, हाथ का  
मोड़ा; అఱచేతికొట్టు, A slap with the  
hand, तमाचा.

(స్యా చ్ఛామిషే)  
పలమ్॥ ౩౫౭॥

పలమ్॥ న॥ ఆమిషే = మాంసము, Flesh,  
मांस; (చ) ౩౨౦ గురిగింజల యెత్తు,  
A weight, एक तोल.

(ఔర్వానలేఽపి)  
పాతాలం

పాతాలమ్॥ న॥ ఔర్వానలే = బడబాగ్ని,  
Submarine fire, वडवानल; (అపి) నాగ  
లోకము, Internal regions, नाग लोक.

చేలం (వస్త్రే)౭ధ  
మే త్రిమ)॥

చేలమ్॥ న॥ వస్త్రే = వస్త్రము, Clothes,  
వస్త్ర; త్రి॥ అధమే = అధమమైన, Inferior,  
अधम.

కుకూలం (శబ్దము) భిః కీర్ణే శ్వభే) నా తు తుమానలే॥ ౩౫౮॥

(నిర్ణీతే) కేవల  
(మితి త్రిలింగం త్వేక  
కృత్స్నయోః)।

(పర్యాప్తిజ్ఞేమ పు  
ణ్యేషు) కుశలం (శిక్షి  
తే త్రిమ)॥ ౩౫౯॥

ప్రవాళ (మజ్జురే  
ఽప్యస్త్రీ)

(త్రిమ) స్థూలం  
(జడేఽపిచ)।

కరాలా (దన్తురే  
తుజ్జే)

కుకూలమ్॥ న॥ శబ్దముభిః = మేకులచేత,  
కీర్ణే = నాటబడిన, శ్వభే = పల్లము, అనగా  
మేకులు నాటిన గుంట, A ditch filled  
with stakes, ఒక గడ్డా ; పు॥ తుమానలే =  
కుమ్ము, A fire made of chaff, గ్రానల.

కేవలమ్॥ న॥ నిర్ణీతే = నిర్ణయింపబడినది,  
Absolute, కేవల ; (ఇతి) మాంతమగు నవ్య  
యమని కొందఱు, పు॥ ఏక = ఒకటి, Alone,  
ఒక ; కృత్స్నయోః = అంతయు, Entire,  
all, సమీ.

కుశలమ్॥ న॥ పర్యాప్తి = సామర్థ్యము,  
Adequacy, ధర్మాంతి ; జ్ఞేమ = శుభము,  
Welfare, శ్రుమ ; పుణ్యేషు = పుణ్యము,  
Virtue, కృత్య ; త్రి॥ శిక్షితే = శిక్షింపబడిన;  
Well-versed, విశిష్ట.

ప్రవాళమ్॥ ప్న॥ అజ్జురే = మొలక,  
A shoot, అక్కుర ; (అపి) చిగురు, Tender  
leaf, కొర్ర ; వీణాదండము, Neck of a  
lute, వీణాదండ ; పగడము, Coral, ప్రవాళ.

స్థూలమ్॥ త్రి॥ జడేచ = మందబుద్ధిగల,  
Stupid, మూఱ్ఱ ; (అపి) బలిసిన, Bulky,  
వలిశ్ర.

కరాలః॥ త్రి॥ దన్తురే = ఒడ్డుమిట్ట,  
Uneven, దంత్రలా ; (ప) మిట్టపండ్లవాడు,  
Having projecting teeth ; తుజ్జే = పొడ

		వై నది, High, తేజా; వెఱపుఁ బుట్టించునది, Terrible.
(చారా దక్షేచ) పేశలః॥ 3౬౦॥		పేశలః॥ త్రి॥ చారా=మనోహరమయినది, Beautiful, मनोहर; దక్షే=నేర్పరి, Expert, दक्ष.
(మూర్ఖేర్భక్తేఽపి) బాల (స్వాత్)		బాలః॥ త్రి॥ మూర్ఖే=మూర్ఖుఁడు, Ignorant, मूर्ख; అర్భక్తే=పిన్నవాఁడు, Young, यक्ष; (అపి) న॥ కరువేడు, Andropogon schoenanthoeus; పు॥ పుచ్చము, Tail; కేశము, Hair.
లోల(శృంఖల సత్పష్టయోః)।		లోలః॥ త్రి॥ చల = కదలునది, Tremulous, चंचल; సత్పష్టయోః = ఆశగలది, Eager for, सत्पण.
ఇతి లాంతాః		లాంతా నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.
దవదావౌ (వనా రణ్యవహ్ని)		దవః, దావః॥ పు॥ వన=అడవి, Forest, वन; అరణ్యవహ్ని = కాదుచిచ్చు, Forest conflagration, दावानल.
(జన్మహరా) భవౌ॥ 3౬౧॥		భవః॥ పు॥ జన్మ=పుట్టుక, Birth, जन्म; హరా=శివుడు, शिव; మరియు సంసారము, Worldly life, दुनियाँदारी जीवन.
(మన్త్రి) సహాయ) సన్నివౌ		సచివః॥ పు॥ మన్త్రి=మంత్రి, A counsellor, मंत्री; సహాయః = తోడ్పాటుండు వాఁడు, A companion, सहायक.
(పతి శాఖ సరా) ధవాః।		ధవః॥ పు॥ పతి=పెనిమిటి, A husband, पति; (ప) ఏలువాఁడు, A master, मालिक; శాఖ=చంద్ర చెట్టు, Lythrum fruticosum,

	శాఖి; సరాః = మనుష్యుడు, A man, ఆదామీ.
అవయః (శైల మే సార్కా)	అవిః॥ పు॥ శైల=పర్వతము, A moun- tain, పహాడ; మేవ=గొట్టె, A sheep, మెడ ; అర్కాః=సూర్యుడు, సూర్య.
(ఆజ్ఞాఽఽహ్వనా ధ్వరా) హవాః॥ 3౬౨॥	హవః॥ పు॥ ఆజ్ఞా = ఆజ్ఞ, Command, ఆజ్ఞా; ఆహ్వన=పిలుచుట, Call, ఆహ్వాన; అధ్వతాః=యజ్ఞము, Sacrifice, యజ్ఞ.
భావ (స్వత్తా స్వ భావాభిప్రాయ చేష్టా ఽఽత్మజన్మసు)।	భావః॥ పు॥ స్వత్తా = ద్రవ్యాదుల కలిమి, State of being, సత్తా; స్వభావ = స్వభా వము, Disposition, స్వభావ; అభిప్రాయ = అభిప్రాయము, Intention, అభిప్రాయ; చేష్టా=ధాతువాచ్యక్రియ, Gesture, చేష్టా; ఆత్మ, Soul, ఆత్మా; జన్మ=పుట్టుక, Birth, జన్మ; మరియు మనోవికారము, Abstract idea, మనోవికార; కల్పప్రవృత్తి నిమిత్తము, Purport, నిమిత్త.
(స్యా దుత్పాదే ఫలే పుష్పే) ప్రసవో (Xర్భమోచనే)॥ 3౬3॥	ప్రసవః॥ పు॥ ఉత్పాదే=పుట్టుక, Pro- duction, ఉత్పాదన; ఫలే=ఫలము, Fruit, ఫల; పుష్పే=పుష్పము, Blossom, కల; Xర్భ మోచనే=ప్రసూతి, Bringing forth, ప్రసవ.
(అవిశ్వాసే ఽప న్న వేఽపినికృతావసి) నిహ్నవః।	నిహ్నవః॥ పు॥ అవిశ్వాసే=అవిశ్వాసము, Distrust, అవిశ్వాస; అపన్నవే=దాచుట, Concealment, త్రిపానా; నికృతౌ=తిరస్క రించుట, Denial, తిరస్కార; (అపి)కపటము, Wickedness, కపట.

(ఉత్సేకామర్షయో  
రిచ్ఛా ప్రసవే మహా)  
ఉత్సవః॥ 3౬౪॥

ఉత్సవః॥ పు॥ ఉత్సేక = ఉప్పొంగుట,  
Elevation, उत्थా; అమర్షయోః = కోపము,  
Impatience, क्रोध; ఇచ్ఛాప్రసవే = ఇచ్చ  
పుట్టుట, Rising of a wish, इच्छा का जन्म;  
మహాః = పండుగ, Festival, त्योहार.

అనుభావః (ప్రభా  
వేచ సతాంచ మతి  
నిశ్చయే)॥

అనుభావః॥ పు॥ ప్రభావే = ప్రభావము,  
Dignity, प्रभाव; సతామ్ = పెద్దలయొక్క,  
మతినిశ్చయే = బుద్ధినిశ్చయము, Firm opi-  
nion, निश्चय; (చ) సాత్త్వికాదిభావమున  
గుఱించిన భూ విక్షేపాదులు, Indication  
of a feeling, आविर्भाव.

(స్వాజన్మహేతుః)  
ప్రభవః (స్థానంచా  
ద్యోపలబ్ధయే॥ 3౬౫॥

ప్రభవః॥ పు॥ జన్మహేతు = జననమునకు  
కారణమయినది, Generative cause,  
origin, जन्महेतु; ఆద్యోపలబ్ధయే = మొదట  
ఎఱుంగుటకు, స్థానంచ = స్థానమైనది, Place  
where a thing is first perceived,  
source, जन्मस्थान; (చ) పరాక్రమము,  
Strength, पराक्रम.

(శూద్రాయాం వి  
ప్రతనయే శస్త్రే) పార  
శవః (పుమాన్)॥

పారశవః॥ పు॥ శూద్రాయాం విప్రతనయే =  
శూద్రస్త్రీయందు బ్రాహ్మణునివలనఁ బుట్టిన  
కుమారుడు, One born of a brahmin  
in a sudra woman, पारशव; శస్త్రే =  
ఆయుధము, Battle-axe, एक हथियार.

ధ్రువో (భభేదే  
స్థిజేతు నిశ్చితే శా  
శ్వతే త్రిషు)॥ 3౬౬॥

ధ్రువః॥ పు॥ భభేదే = ధ్రువనక్షత్రము,  
The polar star, ध्रुव नक्षत्र; స॥ నిశ్చితే =  
నిశ్చయింపఁబడినది, Certainty, निश्चित;



	త్రి॥ శాశ్వతే=నిత్యమయినది, Perpetual, immovable, శాశ్వత.
స్వ (జాతావాత్మ నిస్వం త్రి స్వాత్మీయే స్వా-స్త్రీయాంధనే)॥	స్వః॥ పు॥ జ్ఞాతౌ = జ్ఞాతి, A kinsman, జ్ఞాతి; న॥ ఆత్మని=ఆత్మ, The soul, ఆత్మా; త్రి॥ ఆత్మీయే = తన సంబంధమైనది, Own, ఆత్మీయ; ప్న॥ ధనము, Wealth, ధన.
(స్త్రీకటి వస్త్రబద్ధే ౭పి) నీవీ (పరిపణే ౭పిచ)॥ ౩౬౭॥	నీవీ॥ నీ॥ స్త్రీ కటివస్త్రబద్ధే=స్త్రీల కటి ప్రదేశమందలి పోకముడి, The knot of a woman's wearing garment, నీవీ; పరిపణేచ = మొదటి సొమ్ము, Principal, మూలధన; (అపి) పందెముగట్టిన ద్రవ్యము, A stake at play, దాచ.
శివా (గారీ ఘోరన యోః)	శివా॥ నీ॥ గారీ = గారీదేవి, గౌరీ; ఘోరన యోః=నక్క, A jackal, లోమకే; కరక చెట్టు=ఉసిరిక చెట్టు, Myrobalan, అవలా; పు॥ శివుడు, శివ; న॥ శుభము, Auspiciousness, శుభ.
ద్వద్వం (కలహ యుగ్మయోః)॥	ద్వద్వమ్॥ న॥ కలహ = యుద్ధము Quarrel, యుగ్మయోః = రెండు A pair, జోకే; మిథునము, Union of the sexes, మిత్రున.
(ద్రవ్యాసు వ్యవసాయేషు) సత్త్వ (మస్త్రీతు జన్తుషు)॥ ౩౬౮॥	సత్త్వమ్॥ న॥ ద్రవ్య = పృథివ్యాది ద్రవ్యములు, Substance; అను=ప్రాణము, Vitality, ప్రాణ; వ్యవసాయేషు = ఉద్యోగము Vigour, ఆచార్య; ప్న॥ జన్తుషు = జంతువు An animal, జానవర.

క్లీబం (నపుంసకం  
షడ్జీవాచ్యలింగ మవి  
క్రమే)।

ఇతి వాన్తాః

(ద్వా) విశౌ (వైశ్య  
మనుజౌ)

ద్వా (చారాభిమ  
రా) స్పశౌ॥ 3౬౯॥

(ద్వా) రాశీ (పుష్క  
మేషాద్వా)

(ద్వా) వంశౌ (కుల  
మస్కరా)।

(రహః ప్రకాశౌ)  
వీకాశౌ

నిర్వేశౌ (భృతిభో  
గయోః)॥ 3౭౦॥

(కృతాస్తే పుంసి)  
కీనాశః (క్షుద్ర కర్షక

క్లీబమ్॥ స॥ షడ్జీ = న పుంసకుఁడు,  
A eunuch, ష్టిజ్ఞా; త్రి॥ అవిక్రమే = పరా  
క్రమహీనుఁడు, Weak, కమజోర; నపుంసకమ్,  
Neuter gender, నపుంసకలింగ.

వాస్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

విచ్॥ శ్, పు॥ వైశ్య = వైశ్యుడు,  
A man of the commercial tribe, वैश्य;  
మనుజౌ = మనుష్యుడు, A man, मनुष्य,

స్పశః॥ పు॥ చార = వేగులవాఁడు, A spy,  
गुप्तचर; అభిమరా = యుద్ధము, War, युद्ध;  
(ప) కూరమృగములతో పోట్లాట, Con-  
flict with a dangerous animal.

రాశిః॥ పు॥ పుష్క = పోగు, A heap, राशि;  
మేషాద్వా = మేషాదిరాసులు, A sign of  
the zodiac, अहो की राशि.

వంశః॥ పు॥ కుల = కులము, Family, वंश;  
మస్కరా = వెదురు, A bamboo, बाँस.

వీకాశః॥ పు॥ రహః = ఏకాంతస్థలము,  
Solitude, एकांत; ప్రకాశౌ = స్ఫుటమైనది,  
Display, प्रकाश.

నిర్వేశః॥ పు॥ భృతి = కూలీ, Wages,  
मज्झरी; భోగయోః = భోగము, Enjoyment,  
भोग.

కీనాశః॥ పు॥ కృతాస్తే = యముఁడు, यम;  
క్షుద్ర = దరిద్రుఁడు, Niggardly, दरिद्र;

యో (స్త్రి) యు)।

కర్షకయోః = దున్నువాడు, Cultivator, किसान.

(పదే లక్ష్యే నిమిత్తే) ఒపదేశ

అపదేశః॥ పు॥ పదే = స్థానము, A place, स्थान; లక్ష్యే = వ్యాజము, Pretext, वहानా; (ప)గుటి, A butt, निशान; నిమిత్తే = నిమిత్తము, A cause, कारण; ప్రసిద్ధి, Fame, प्रसिद्धि.

(స్వాస్య) తుశ్చ (మప్పుచ)॥ ౩౭౦॥

కుశమ్॥ న॥ అప్పు = నీళ్లు, Water, पानी; (చ) దర్శ, Sacrificial grass, दाम.

దశా (ఒవస్థా ఒనేక విధాఒ)

దశా॥ నీ॥ అనేకవిధ = అనేకవిధములయిన, अवస్థా = బాల్యము మొదలయిన యవస్థలు, Age, अवस्था; (అపి) వత్తి, Wick, दीपक కి వత్తి; కోకబద్దె, Edge of cloth, कपड़े की छोर.

ప్యాశా (తృష్ణా ఒపిచాయతా)।

అశా॥ నీ॥ ఆయతా = అధికమయిన, తృష్ణా = అపేక్ష, Desire, तृष्णा, (అపి) దిక్కు, Quarter, दिशा.

వశా (స్త్రి) కరిణీ వన్ధ్యా)

వశా॥ నీ॥ స్త్రి, A woman, स्त्री; కరిణీ = ఆడు ఏనుగు, A female elephant, हथिनी; వన్ధ్యా = గొడ్డుటావు, A barren cow, एक वाँझ गाय; త్రి॥ అధీనమైనది, Dependent, अधीन.

దృక్ (జ్ఞానే జ్ఞాతే ౮ త్రి)॥ ౩౭౧॥

దృక్॥ శ్, నీ॥ జ్ఞానే = జ్ఞానము, Knowledge, ज्ञान; త్రి॥ జ్ఞాతరి = ఎఱుగువాడు, One who knows or sees, जानकार; నేత్రము, An eye, आँख; నీ॥ చూపు,

	Sight, నక్షర; చూచువానికి పేర్చినపుడు  త్రి
(స్యా) త్కర్కశ (స్సహసికః కఠోరా మస్మణావపి)।	కర్కశః   త్రి   సహసికః=సహసముగల వాడు, Violent, సాహసీ; కఠోర=కట్టియై నది, Hard, కఠార; అమస్మణౌ=పరుసనిది, Intangible; (అపి) దయ లేనివాడు, Unmerciful, దయాహీన.
ప్రకాశో (ఽతిప్ర సిద్ధేఽపి)	ప్రకాశః   త్రి   అతిప్రసిద్ధే = మిక్కిలి ప్రసిద్ధమయినది, Famous, ప్రసిద్ధ; (అపి) పు   ఎండ, Light, ధూ.
(శిశౌ వజ్రేఽపి) బాలిశః   323	బాలిశః   త్రి   శిశౌ=పిన్నవాడు, Young, శిశు; అజ్ఞే=ఎఱుక లేనివాడు, Ignorant; (అపి) మూర్ఖుడు మూఖ.
(నృశంసఖడ్గౌ) ని స్త్రింశౌ	నిస్త్రింశః   త్రి   నృశంస = హింసించు వాడు, Cruel, హింసక; పు   ఖడ్గౌ = కత్తి, A sword, ఖడ్గ.
పాశో (బంధనశస్త్ర యోః)।	పాశః   పు   బంధన = త్రాడు, A rope, రకసి; శస్త్రయోః=ఆయుధము, A weapon, హత్యియార.
కోశో (ఽస్త్రీకుడ్మ లే ఖడ్గపిథానే ఽశ్శా ఘడివ్యయోః)   324	కోశః   పు   కుడ్మలే = మొగ్గ, A bud, కలీ; ఖడ్గపిథానే=కత్తియొక, Scabbard, ఖాన; అశ్శాఘ=ధనసమూహము, Treasure, ధనకోప; ఘడివ్యయోః=దివ్యప్రమాణభేదము, An oath, ఒక ప్రతిజ్ఞ.
ఇతి శాస్తాః	శాస్త్ర నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

(సురమత్స్య) వని 'మే	అనిమిషః॥ పు॥ సుర = దేవత, A god, దేవతా; మత్స్య = మత్స్యము, A fish, మఱలీ.
పురుషా (వాత్స నానవా)।	పురుషః॥ పు॥ ఆత్మ=ఆత్మ, The soul, ఆత్మా; మానవా=మనుష్యుడు, మనుష్య.
(కాక మత్స్యీభ ౧) ధ్వజ్ఞ	ధ్వజ్ఞః॥ పు॥ కాక = కాకి, A crow, కౌఠా; మత్స్యీత్ = మత్స్యములను దిను, ఖగ్నా = కొక్కెరపక్షి, Any bird which preys on fish, एक पक्षि विशेष.
కక్షా (చ త్పణవీ ధా)॥ 32౫॥	కక్షః॥ పు॥ త్పణ=కసపు, Grass, వాస; వీరుధా = తీగెపొద, A climbing plant, లతా; (చ) చంక, The arm-pit, కాँఠ; ఎండిన యడవి, A forest of dead trees, మృతా జంగల; న॥ పాపము, Sin, पाप.
అభీషః (ప్రగ్రహే శ్చే)	అభీషః॥ పు॥ ప్రగ్రహే=పగ్గము, A rein, వాగడోర; రశ్మి=కిరణము, A ray of light, కిరణ.
పైషః (ప్రేషణ ౨ర్దనే)।	పైషః॥ పు॥ ప్రేషణ = అంపుటకును, Despatch, भेजना; మర్దనే=పీడించుటకును, Paining, Fatigue, पीडित करना.
పక్ష (స్పహాయే)	పక్షః॥ పు॥ స్పహాయే = సహాయము, Partisan, तरफ; (అపి) శుక్ల కృష్ణపక్ష ములు, Fortnight, शुक्ल पक्ष, कृष्ण पक्ष; అక్క, Wing, पंख; పార్శ్వము, Side, दिशा.
౭ పుష్టిప (శ్చిరో)	ఉష్టిపః॥ పు॥ శిరోవేష్ట = తలకు చుట్టెడు

వేట్ట కిరీటయోః॥

32౬॥

(శుక్రలే మూషికే  
శ్రేష్ఠే సుకృతే వృష  
భే) వృషః

(ద్యూతే౭తే శారి  
ఫలకే౭) ప్యాకర్షో

౭భాక్ష(మిద్ధి)యే॥  
32౭॥ నాద్యూతాన్త  
కర్షచక్రే వ్యవహారే  
కలిద్రుమే)॥

కర్షూ (ర్వారాకరీ  
పాగ్నిః) కర్షూః(కుల్యా  
భిధాయినీ)॥ 3౨౮॥

పాగా మొదలయినవానికిని, A turban  
పగడలి ; కిరీటయోః = కిరీటమునకును చేర  
A diadem, ముక్తద.

వృషః॥ పు॥ శుక్రలే=వీర్యవృద్ధిగలవాడ  
Lustful, तेजस्वी; మూషికే=ఎలుక, A ra  
త్నదా ; శ్రేష్ఠే = శ్రేష్ఠుడు, Pre-eminen  
త్రెత ; సుకృతే=పుణ్యము, Virtue, గ్రా  
వృషభే=వృషభము, A bull, వేట.

అకర్షః॥ పు॥ ద్యూతే=జూదము, Gamir  
with dice, త్రూ ; అతే=పాచికలు, A di  
గాసా ; శారిఫలకే = జూదమాడు పల  
A board for playing ; (అపి) అకర్షించుట  
Attraction, ఆకర్షణ.

అక్షమే॥ ౩॥ ఇద్ధియే=ఇద్ధియము, A  
organ of sense, इन्द्रिय; పు॥ ద్యూతాన్త  
పాచికలు, A die, గాసా; కర్ష=ఎనుబది గ  
గింజల యెత్తుగలది, A measure, एक तो  
చక్రే=బండికన్ను, A wheel, వ్య  
వహారే=వ్యవహారము, A law suit, ముకద  
కలిద్రుమే = తాండ్రచెట్టు, The beller  
myrobalan, వణ్ణెడా.

కర్షూః॥ పు॥ వార్తా=కృషి, Agricultur  
జ్ఞాని ; కరీషాగ్నిః = పిడకనిప్పు, Fire wi  
cowdung, करीषाग्नि ; నీ॥ కుల్యాభిధాయినీ  
నది, A river, नदी.

(పుంభావే తత్కి) యాయాంచ) పౌరుషం

పౌరుషమ్॥ న॥ పుంభావే = మగతనము, Virility, పౌరుష; తత్కి) యాయామ్ = పురుషుడు చేయుపని, Manly act, పురుష కాకామ; (చ) మానిసి చేయెత్తు పొడవు, The height of a man's stature, ఆదర్మీ కీ లవాణ్.

విష (మప్సుచ)।

విషమ్॥ న॥ అప్సు = నీళ్లు, Water, పానీ; (చ) విషము, Poison, విష.

(ఉపదానే) ౭ ప్యా మిషం (స్యాత్)

ఆమిషమ్॥ ప్న॥ ఉపదానే = కానుక, A bribe, an offering, రివత, చడావా; (అపి) మాంసము, Flesh, మాंस.

(అపరాధే ౭పి) కిల్బి పమ్॥ 32౯॥

కిల్బిషమ్॥ న॥ అపరాధే = అపరాధమున కను, An offence, అపరాధ; (అపి) పాపము నకును పేరు, Sin, పాప.

(స్యా ద్వృష్టే లో కధాత్వంశే వత్సరే) వర్ష (మస్త్రీయామ్)।

వర్షమ్॥ ప్న॥ వృష్టే = వాన, Rain, వాన; లోకధాత్వంశే = భారతవర్షము మొదలయిన భూఖండము, A continent, एक भूखंड; వత్సరే = సంవత్సరము, A year, एक साल; 'లోకధాత్వంశే' అని పాఠాంతరము.

ప్రేక్షా (నృత్యేక్షణం ప్రజ్ఞా)

ప్రేక్షా॥ నీ॥ నృత్త = నాట్యము, Dancing, నాట్య; క్షణ = చూచుట, View, దేఖనా; ప్రజ్ఞా = బుద్ధి, Intellect, बुद्धि.

భిక్షా (సేవా ౭ర్థనాభ్యతిః)॥ 3౩౦॥

భిక్షా॥ నీ॥ సేవా = సేవించుట, Service, సేవా; అర్థనా = అడుగుట, Begging, మిక్షా; భ్యతిః = కూలి, Wages, मजदूरी.

త్వి (టార్చిభాఽపి)

త్విట్॥ మ్, నీ॥ శోభా = కాంతి, Spl  
dour, శోభా; (అపి) దీప్తి, A ray of lig  
కిరణ.

(త్రిషు పరే)

తక్కిన మొంతము లన్నియు॥ త్రి॥

శ్చక్షం (కార్తన్నయ్య  
ప్రయోగం)।శ్చక్షమ్॥ త్రి॥ కార్తన్నయ్య = అంత  
ననుటకును, Entire, పూర్తి; నికృష్టయో  
అధమునకును, Inferior, నీచ.ప్రత్యక్షేఽధిక్యతే  
శ్చక్షంఅధ్యక్షః॥ త్రి॥ ప్రత్యక్షే = సాక్షాత్త  
నెఱుంగుబడునది, Perceptible, ప్రత్య  
అధిక్యతే = గ్రహమాదులకు సధికారియైనవాఁ  
Superintendent, గ్రామాధికారి.హృష (స్వప్రేక్ష్య  
కణే)॥ ౩౮౦॥హృషః॥ త్రి॥ అప్రేక్ష్య = ప్రేమలే  
Unfriendly, శత్రు; అచిక్కణ = పరుస  
Rough, క్రూరదరా.

ఇతి మాన్తాః

మాన్త నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

రవి శ్వేతచ్ఛదా)  
సాహంసః॥ పు॥ రవి = సూర్యుడు, ర  
శ్వేతచ్ఛదా = హంస, Swan, శ్వేత; మఱి  
లోభములేని రాజు, An unambiti  
king, లోభ హీన రాజా; విష్ణువు, అంతరా  
The soul, ఆత్మా; మత్సరము లేనివాఁ  
ఉత్తమ సన్న్యాసి, An ascetic, సన్న్యా  
ఉత్తరపదమయినపుడు శ్రేష్ఠుడు.(సూర్య వహ్ని)  
వహ్నివిభావసుః॥ పు॥ సూర్య = సూర్యుని  
The sun, సూర్య; వహ్ని = అగ్నికిని శే



వత్స (తర్జకవత్సా  
ద్యా)

వత్సః॥ పు॥ తర్జక = దూడకును, A calf,  
వత్సా; వత్స = సంవత్సరమునకును పేరు,  
A year, एक साल.

(సారజ్ఞాశ్చ) దివో  
రసః॥ 3౮౨॥

దివో కాః॥ న్, పు॥ దేవతలు, A god,  
దేవతా; సారజ్ఞాః = చాతకపక్షులు, Cuculus,  
చాతక; (చ) పక్షి, A bird, पक्षी.

(శృజ్ఞారాదావిషే  
వీర్యే గుణే రాగే  
ద్రవే) రసః॥

రసః॥ పు॥ శృజ్ఞారాదా = శృంగారాది  
రసము, Sentiment, శృంగార రస; విషే =  
విషము, Poison, विष; నీళ్లు, Water, पानी;  
వీర్యే = బలము, Virility, बल; సాదరసము,  
Quick silver, పారా; గుణే = మధురాది  
వద్రసములు, Taste, रस రస; రాగే = అను  
రాగము, Zeal, अनुराग; ద్రవే = అద్రిమై  
నది, Liquid, द्रवपदार्थ; పుల్లనీళ్లు.

(పుం) న్యుత్తంసా  
వతంసా (వా కర్ణపూ  
రేఽపి శేఖరే)॥ 3౮౩॥

ఉత్తంసః-అవతంసః॥ ప్న॥ ౨-కర్ణ పూరే =  
చెవుల బెట్టు పువ్వులు సొమ్ములు మొదలై  
నవి, An ear-ring, వాలియా; శేఖరే = కిరీ  
టాది శిరోభూషణములు, A crest, मुकुट  
आदि.

(దేవభేదే ౭నలే  
రశ్మౌ) వసూ (రత్నే  
ధనే) వసుః॥

వసుః॥ పు॥ దేవభేదే = అష్టవసువులు,  
A class of deities, దేవతా; అనలే = అగ్ని,  
Fire, अग्नि; రశ్మౌ = కిరణము, A ray of  
light, किरण; స॥ రత్నే = రత్నము, A gem,  
రత్న; ధనే = ధనము, Wealth, धन.

(విష్ణో చ) వేధాః

వేధాః॥ న్, పు॥ విష్ణో = విష్ణువునకును,

	విణ్ణ; (చ) బ్రహ్మకును, బ్రహ్మ; విద్వాంసుని; పేరు, విద్వాన్.
(ప్రీ) త్వాశీః (హితాశంసా ౭ హిదంప్రయోః)॥ ౩౮౪॥	ఆశీః॥ నీ, నీ॥ హితాశంసా = హితమయిన వస్తువు కావలెననుట, Benediction, చాహ్; అహిదంప్రయోః = సాముకోట, Pang of a serpent, साँप के दाँत.
లాలసే (ప్రార్థనా త్సక్త్యే) :	లాలసః॥ ప్స॥ ప్రార్థన = వేడుకోలు, Request, प्रार्थना; భాత్సక్త్యే = ఇష్టవస్తు కప్పుడు కలుగునను రాగవిశేషము, Eagerness, उत्सुकता; ప్రి॥ విషయాసక్తుః ఉ, Taking pleasure in, विषयासक्त.
హింసా (చౌర్యాది కర్మచ)॥	హింసా॥ నీ॥ చౌర్యాదికర్మ = దొంగతనము కొట్టుట కట్టుట మొదలయినవి, Mischief as robbery &c., 'చోరీ ఆది; (చ) చంపుట, Slaughter, हिंसा.
ప్రనూ (రశ్వాపి)	ప్రనూ॥ నీ॥ అశ్వా = ఆడుగుఱ్ఱము, A mare, घोड़ी; (అపి) తల్లి, A mother, माँ.
(భూద్యావౌ) రోదస్య)	రోదనీ॥ నీ॥ భూ = భూమి, The earth, भूमि; ద్యావౌ = ఆకాశము, The sky, आकाश.
రోదనీ (చతే)॥ ౩౮౫॥	రోదః॥ న్, న॥ తే = ఆ భూమికిని ఆ యాకాశమునకును పేరు, The earth and sky, भूमि और आकाश.
(జ్వాలా భాసోర్న)	అర్చి॥ న్, న॥ జ్వాలా = మంటకును,

పుం) స్వర్చిః	Flame, కాణా; భాస్వః = కాంతిని పేరు, Light, కాంతి.
జ్యోతి (ర్భ ద్యోత పృష్టిః)।	జ్యోతిః॥ న్, న॥ భ = నక్షత్రము, A star, నక్షత్ర; ద్యోత = తేజస్సు, Light, तेज; దృష్టిః = దృష్టి, Pupil of the eye, तारा; పు॥ సూర్యుడు, सूर्य; అగ్ని, अग्नि.
(పాపపరాధయో) రాగః	అగః॥ న్, న॥ పాప = పాపము, Sin. पाप; అపరాధయోః = అపరాధము, An offence, अपराध.
(ఖగబాల్యాదినో) వ్యయః॥ ౩౮౬॥	వయః॥ న్, న॥ ఖగ = పక్షి, A bird, पक्षी; బాల్యాదినోః = బాల్య యావనాది వయస్సు, Age, उम्र.
(తేజః పురీషయో) వ్యర్షో	వర్షః॥ న్, న॥ తేజః = తేజస్సు, Splendour, तेज; పురీషయోః = విషమ, Ordure, मल.
మహా (స్తాత్సవ తేజస్వః)।	మహః॥ న్, న॥ ఉత్సవ = పండుగ, Festival, उत्सव; తేజస్వః = తేజస్సు, Light, तेज.
రజో (గుణేఽపి స్త్రీ పుష్పే)	రజః॥ న్, న॥ గుణే = రజోగుణము, Quality of passion, रजोगुण; స్త్రీపుష్పే = స్త్రీల ముట్టురక్తము, Woman's menses, स्त्रील मुट्ठुरक्तము, త్రి కా రజ; (అపి) ధూళి, Dust, धूलि; పుష్పాఽపి, Pollen, पुष्प रज.
(రావశా ధ్యాస్తే గుణే) తమః॥ ౩౮౭॥	తమః॥ న్, న॥ రావశా = రాహువు, Moon's ascending node, राहु; ధ్యాస్తే =

	చీకటి, Darkness, ఖంజీరా; గుణ్ = తమ గుణము, Illusion, తమోగ్రుణ.
ఛందః (పద్యేఽభి లాషేఽచ)	ఛందః॥ న్, న॥ పద్యే = గాయత్రి మొ తైన ఛందస్సు, Poetical metre, శాన్ద అభిలాషే = ఇచ్ఛ, Desire, uncontrolle conduct, అమితాభా; (చ) వేదము. ఇచ్ఛ పేరైనపుడు అకారాంత పుంలింగము.
తపః (కృచ్ఛాద్వి కర్మచ)।	తపః॥ న్, న॥ కృచ్ఛాద్వికర్మ = కృచ్ఛ్చివ చాంద్రాయణము మొదలయిన తపస్సులు Austerity, एक तरह की तपस्या; (చ ధర్మము, Virtue, ధర్మ; పు॥ శిశిరముతువ మాఘమాసము, శిశిర శత్రు.
సహా (బలం) సహా (మార్గం)	సహా॥ న్, న॥ బలమ్ = బలిమి, Strengtl బల; పు॥ మార్గః = మార్గశీర్ష మాసము Winter, శుగశీర.
సభః (ఖం శ్రావ ణం) సభాః॥ ౩౮౮॥	సభః॥ న్, న॥ ఖమ్ = ఆకాశము, Th sky, आसमान; పు॥ శ్రావణః = శ్రావ మాసము, A month, आश्विन.
ఓక (స్పద్యాఽశ్ర యశ్చై) కః	ఓకః॥ న్, న॥ (ప) అ, పు॥ సద్య = ఇల్ల A house, घर; ఆశ్రయః = తాపు, A asylum, आश्रय; (చ) పక్షి, A bird, पक्ष
పయః (క్షీరం పయో ఽమ్బుచ)।	పయః॥ న్, న॥ క్షీరమ్ = పాలు, Mil క్వః; అమ్బుచ = నీళ్లు, Water, पानी.
ఓజః (దీప్తా బలే)	ఓజః॥ న్, న॥ దీప్తా = తేజస్సు, Splen dour, तेज; బలే = బలిమి, Strength, ब

(స్తోత) ఇద్వియే  
నిమ్నగారయే॥౩౮౯॥

తేజః (ప్రభావే  
దీప్తాచ బలే శుక్తే)

(ఽవ్యతప్రైపు)।

విద్యా (న్విదంశ్చ)

బీభత్సో (హిం  
స్తో)

(ఽవ్యతిశయే త్వ  
మి)॥ ౩౯౦॥

(వృద్ధ ప్రశస్యయో)

స్తోతః॥ స్, న॥ ఇద్వియే = శ్రోత్రాదీంది  
యములు, Organ of sense, इन्द्रिय; నిమ్న  
గారయే = నదీవేగము, Stream of a river,  
నదీ ప్రవాహ.

తేజః॥ స్, న॥ ప్రభావే = ప్రభావము,  
Dignity, प्रभाव; దీప్తాచ = కాంతి, Splen-  
dour, కాంతి; బలే = బలిమి, Strength,  
बल; శుక్తే = శేతస్సు, Semen virile, शुक्र;  
(అపి) తిరస్కారము నోర్వకుండుట,  
Strength of character not bearing  
insult with impunity.

ఇది మొదలు సాంతము లన్నియు ॥త్రి॥  
స్త్రీలింగవివక్షయందు బీభత్సము తప్ప కడమ  
శబ్దములు ఈకారాంతము లాను.

విద్యాన్॥ స్, త్రి॥ విదన్ = ఎఱుకగలవాని  
కిని, Intelligent, विद्वान्; (చ) ఆత్మజ్ఞునికిని,  
Having a true knowledge of the soul,  
జ్ఞానీ; విద్వాంసునికిని, Learned.

బీభత్సః॥ త్రి॥ హింస్తః = చంపు స్వభా  
వముగలవాడు, Cruel, क्रूर; (అపి) రోత  
గలది, Envious, वीरिणः; అర్జునుడు,  
Arjuna, अर्जुन.

ముందఁ జెప్పబడు జ్యాయశ్శబ్దము  
మొదలైనవి ర ను స్వార్థాతిశయమునందు  
వర్తించును.

జ్యాయాన్॥ స్, త్రి॥ వృద్ధ = మిక్కిల

జ్యాయాఁ

వృద్ధుఁడు, Very old, వృద్ధ; ప్రశస్యయోః = మిక్కిలి శ్రేష్ఠుఁడు, Very excellent, శ్రేష్ఠ.

కనీయాం (స్తు యు  
వాల్పయోః)।

కనీయాన్ || స్, త్రి॥ యువా = మిక్కిలి ప్రాయపువాఁడు, Very young, యువక; అల్పయోః = మిక్కిలి యల్పుఁడు, Very small, అల్ప.

వరీయాం (స్తూరు  
వరయోః)

వరీయాన్ || స్, త్రి॥ ఉరు = మిక్కిలి ఘనుఁడు, Very great, महान्; వరయోః = మిక్కిలి శ్రేష్ఠుఁడు, Very excellent, శ్రేష్ఠ.

సాధీయాన్ (సాధు  
బాధయోః)॥ 3౯౦॥

సాధీయాన్ || స్, త్రి॥ సాధు = మిక్కిలి మంచివాఁడు, Very right, साधु; బాధయోః = మిక్కిలి దృఢమైనవాఁడు, Very firm, दृढ.

ఇతి సాస్తాః

సాస్త నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

(దలే౨౩) బర్హం

బర్హమ్॥ ప్న॥ దలే = ఆకు, A leaf, पत्ता; (అపి) పరివారము, Retinue, परिवार; నమిలిపురి, A peacock's tail, मोर पिच्छ.

(నిర్భన్ధాపరాగార్కా  
దయో) గ్రహః॥

గ్రహః॥ పు॥ నిర్భన్ధ = గ్రహణము, Seizure, జీననా; ఉపరాగ = చంద్ర సూర్య గ్రహణము, An eclipse, सूर्य चन्द्र के ग्रहण; అర్కాదయః = సూర్యుఁడు మొదలుగాగల నవగ్రహములు, A planet, सूर्य आदि ग्रह.

(ద్వార్యాపీడే క్వా  
ధరసే) నిర్యూహః॥

నిర్యూహః॥ పు॥ ద్వారి = వాకిలి, A door, दरवाजा; ఆపీడే = సిగను జట్టిన పూలదండ,

(నాగదస్తకే)॥ ౩౯౨॥

A chaplet, మాతా; నాగదస్తకే = కొనిగకు  
నాధారముగా నోడను నాటిన కొయ్య,  
Wood jutting out of a hall, త్నా;  
క్వాథరసే = కషాయము, Extracted juice,  
కషాయ.

(తులానూత్రేఽశ్వా  
దిరశ్మే) ప్రగ్రహః  
ప్రగ్రహో(ఽపిచ)॥

ప్రగ్రహః-ప్రగ్రహః॥ పు॥ తులానూత్రే =  
త్రాసుకోల మొదలైనవాని త్రాటికిని, The  
string suspending a balance, త్రతాత్త;  
అశ్వాదిరశ్మే = గుట్టము మొదలుగాఁగల  
వానిని గట్టు పగ్గము మొదలైనవానికిని పేళ్లు,  
Halter for horses, వాగటోర.

(పత్నీ పరిచనాఽ  
దాన మూల శాపాః)  
పరిగ్రహః॥ ౩౯౩॥

పరిగ్రహః॥ పు॥ పత్నీ = పెండ్లము, A wife,  
Family, పత్నీ; పరిచన = పరివారము,  
Dependent, పరివార; ఆదాన = వుచ్చ  
కొనుట, Acceptance, ఆదాన; మూల =  
మొదలు, Origin, root, మూల; శాపాః =  
శపథము, Oath, శాప.

(దారేష్వపి) గృహః

గృహః॥ పు, నిత్యబ॥ దారేష్వు = పెండ్లము,  
Wife, శ్రీ; (అపి) న॥ ఇల్లు, A house, ఘర.

(శ్రోణ్యామ) ప్యా  
రోహో (వరస్త్రీ  
యాః)॥

ఆరోహః॥ పు॥ వరస్త్రీయాః = ఉత్తమస్త్రీ  
యొక్క, ఆరోహణి; శ్రోణ్యామ్ = పిఱుండు,  
A woman's waist, శ్రీ కా జగన; (అపి)  
ఏనుఁగు మావటివాఁడు, Rider of an ele-  
phant, మహావన; ఎక్కుట, Ascent, చదావ;  
నిడుపు, Length, తదాత్త; పొడవు, Height,  
తదాత్త.

వ్యూహా (బృద్ధే)	వ్యూహాః॥ పు॥ బృద్ధే = సమూహము, Multitude, వృద్ధ; (అపి) పౌజా బాధ తీర్చుట, Array of troops, వృద్ధ; మిక్కిలి యూహ, Reasoning, కల్పనా; రచన, Fabrication, రచనా.
వ్యూహి (రవ్యత్రై)	అహిః॥ పు॥ వ్యూత్రే = వ్యూత్రాసురుడు, A demon, వృక్షాశ్రు; (అపి) పాము, A serpent, ఒక సాగ్.
(వ్యగ్నిద్వైరా) స్తమోఽపహః॥	తమోఽపహః॥ పు॥ అగ్ని = అగ్ని, Fire, ఆగ్ని; ఇన్దు = చంద్రుడు, The moon, చంద్ర; అర్కాః = సూర్యుడు, The sun, సూర్య.
3౯౪॥	
(పరిచ్ఛదే నృపార్హే ౨ ర్థే) పరిబర్హో	పరిబర్హో॥ పు॥ పరిచ్ఛదే = పరివారము, Retinue, పరివార; నృపార్హే = రాజునకు యోగ్యమయిన, అర్థే = ఛత్ర) చామరాది వస్తువు, Insignia of royalty, త్రాచామర ఆది.
ఇతి హస్తాః	హస్త నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.
(౨ వ్యయూఃపరే)॥	ఇది మొదలు లింగాది సంగ్రహవర్గము దనుకఁ జెప్పఁగల శబ్దము లవ్యయంబులు. అందులో నానార్థావ్యయంబులు ముందుఁ జెప్పి వెనుక నేకార్థకావ్యయంబులు చెప్పంబడుచున్నవి.
ఇతి నానార్థవర్గః.	The following are Indeclinable. అనేకములైన యర్థములుగల పదసమూహము ముగిసెను.



అజ్ఞ (ఈషదర్థేభివ్యాప్తా సీమార్థే ధాతుయోగజే)॥ ౩౯౫॥

టీ. అజ్ఞ ॥అ॥ ఇది, ఈషదర్థే=ఇంచుక యను నర్థమునందును, ॥ఉ॥ ఆపాణ్డరీభూతముఖచ్చపీనామ్, A little, యోగః; అభివ్యాప్తా= ఒక క్రియకు మేరను జెప్పనపుడు దానితోడ నను నర్థమునందును, ॥ఉ॥ ఆకుమారం యశఃపాణినేః, Including; సీమార్థే=ఒక క్రియకు మేరను జెప్పనపుడు అందాఁడ యను నర్థమునందును, ॥ఉ॥ ఓద కాస్తం ప్రియం పాశమనువ్రజేత్, Up to; ధాతుయోగజే=క్రియ యొక్క సంబంధమువలన బుట్టుదానియందు, అనగాఁ గ్రియా యోగమువలన బుట్టు క్రియార్థ ద్యోతకత్వమునందును వర్తించును, ॥ఉ॥ ఆహరతి.

మూ॥ ఆ (ప్రగృహ్యః స్మృతౌ వాక్యేఽపి)

టీ. ఆ ॥అ॥ ఇది, స్మృతౌ=తలంపునందును, Oh (remembering); ॥ఉ॥ ఆ ఏవంకిలతేత్, వాక్యే = వాక్యపూరణమునందును వర్తించును, Expletive; ॥ఉ॥ ఏవంను మన్యసే, ఆ అద్యస్వాద్విష్టం భోజనం లభమితి, ప్రగృహ్యః = దీనికి ప్రగృహ్య మున్నందున సంధిలేదు.

ఆః (కోపే తాపవీడయోః)

టీ. ఆః ॥అ॥ ఇది, కోప=కోపమునందును, ॥ఉ॥ ఆః రక్ష స్తిష్ఠ, తాప=తాపమునందును, ॥ఉ॥ ఆః క్వాసి ప్రియే, వీడయోః = వీడ యందును వర్తించును, ॥ఉ॥ విద్యాం మాతర మాః ప్రదర్శ్య నృప హృథక్షస్య, ఆః కష్టంవర్తస్తే, Alas (sorrowfully angrily painfully), ఔఽఽ.

(పాప కుత్యేషదర్థే) కు

టీ. కు ॥అ॥ ఇది, పాప = పాపమునందును, ॥ఉ॥ త్యజే త్కృజనసంగతిమ్, Sinful; కుత్సా=నింజ యందును, ॥ఉ॥ కుభోజనమ్, Bad; ఈషదర్థే = ఇంచుక యను నర్థమునందును వర్తించును, ॥ఉ॥ కవోష్ణమ్, కోష్ణమ్, A little, క్త.

ధిక్ (నిర్భర్తన నిష్టయోః)॥

3౯౬

టీ. ధిక్ ॥అ॥ ఇది, నిర్భర్తన = అదలించుటయందును, ॥ఉ॥ ధిక్ గ్రామం నిష్ఠురాలాపమ్, నిష్టయోః = నిందయందును వర్తించును ॥ఉ॥ ధి గిమాం దేహభృతా మసారతామ్, Fy! (menacingly reproachfully), చిక్.

మూ॥ చా (న్వాచయ సమాహారేతరేతర సముచ్చయే)॥

టీ. చ ॥అ॥ ఇది, అన్వాచయ = రెండు క్రియలలో నొకటి ప్రధానమై, యొకటి యప్రధానమై యుండుట యను నన్వాచయవచనందును, More over; ॥ఉ॥ భిక్షౌ మట గాం చానయ, సమాహార = ఒక క్రియలో నవయవవస్తువులకు ప్రాధాన్యములేక సమాచాయమే ప్రధానమయియుండుట యను సమాహారమునందును And; ॥ఉ॥ ఛస్త్రోపానహమ్, అశ్వబలీవర్దమ్, ఇతరేతర = పరస్పర సాపేక్షములయిన యవయవవస్తువులకు నొక క్రియతో సంబంధవగుట యను నితరేతరయోగమునందును, Mutually; ॥ఉ॥ దేవదత్తయజ్ఞదత్తాభ్యా మిదంకార్యమ్, సముచ్చయే = పరస్పర సాపేక్షములైన యవయవవస్తువులకు నొక క్రియతో సంబంధవగుట యను సముచ్చయమునందును, Also; ॥ఉ॥ రాజకారశ్వః పురుషశ్చ, పాదపూరణ పతంతర హేతునిశ్చయమయందును వర్తించును, ఏ.

స్వ (స్వాశీః క్షేమపుణ్యావౌ)

టీ. స్వస్తి ॥అ॥ ఇది, ఆశీర్వాదమునందును, Well (a benediction); ॥ఉ॥ స్వస్తి తేస్తు లతయా సహ వృక్ష, క్షేమ = సుద్రవమందును, Safety; ॥ఉ॥ స్వస్తిప్రజాభ్యః, భూతానుకూలతవ చేదియం గౌరేకా భవే త్వస్తిమతీ త్వదస్తే, పుణ్య = పుణ్యమునందును, Virtue; ॥ఉ॥ స్వస్తిమాన్ స్వర్గమశ్నుతే, అదిశబ్దవలన శుభాదులయందును వర్తించును, Auspicious &c ॥ ప్రాస్థానికం స్వస్త్వయనం ప్రయుజ్య.

(ప్రకర్షే లఙ్ఘనే) ప్యతి॥

3౯౭1

టీ. అతి ॥అ॥ ఇది, ప్రకర్షే = మిక్కిలి యను సర్థమునందును.  
Very; ఉ॥ అతివృద్ధిః, అతిశేతే, లఙ్ఘనే = దాఁటె ననుటయందును.  
Past, surpassing, excellent; ॥ఉ॥ అతీతకాల స్వయం మభ్యు  
పేతః, అపిశబ్దమువలన పూజయందును వర్తించును, అగ్ని.

స్వి (త్ప్ర)శ్నే చ వితర్కే చ)

టీ. స్విత్ ॥అ॥ ఇది, ప్రశ్నయందును, What (interro  
gative); ఉ॥ కస్యి దేకాకీ చరతి, వితర్కేచ=వితర్కమునందున  
వర్తించును, What (doubtingly); ॥ఉ॥ అధ స్విదాసీ దుపరిస్తి  
దాసీత్, ఖా.

తు (స్యా ద్భేదేవధారణే)।

టీ. తు ॥అ॥ ఇది, భేదే=భేదమునందును, But (indicatin  
difference); ఉ॥ పూజ్యా శాః కపిలా తు పూజ్యతరా, అవధ  
రణే = నిశ్చయమందును వర్తించును, Indeed; ॥ఉ॥ వేదాః  
ప్రమాణమ్, ఖి.

సకృ (త్స హైకవారే స్యాత్)

టీ. సకృత్ ॥అ॥ ఇది, సహ = తోడ నను సర్థమునందును  
Together; ఉ॥ దేవదత్త యజ్ఞదత్తౌ సకృ ద్భుజ్జాతే, ఏకవారే  
ఒకసారి యను సర్థమునందును వర్తించును, Once; ఉ॥ సక  
త్ప్రదీయతే కన్యా, ఖా ఖా.

ఆరా (ద్వార సమీపయోః)॥

3౯౮

టీ. ఆరాత్ ॥అ॥ ఇది, దూర = దూరమునందును, Far  
ఉ॥ ఆరా ద్గతో దృష్టిపథం వ్యతీతః, సమీపయోః = సమీపవ  
నందును వర్తించును, Near; ఉ॥ త మర్చ్య మారా దభి న  
మానమ్.

(ప్రతీచ్యం చరమే) పశ్చాత్

టీ. పశ్చాత్ ||అ|| ఇది, ప్రతీచ్యమ్=పడమటిదిక్కునందును, Westward; ఉ|| పశ్చాదంతంగతో రవిః, చరమే = వెనుకదిక్కునందును వర్తించును, Afterwards, lastly, behind; ఉ|| పశ్చాద్యాతి, శ్రోత్రియేభ్యః పూర్వం దీయతాం పశ్చా దితరేభ్యః, ౪౩౫౩.

ఉతా (ప్యర్థ వికల్పయోః)||

టీ. ఉత ||అ|| ఇది, అప్యర్థ=అప్యర్థమునందును, Also; ఉ|| ఉతభిద్వ్యా చ్చిరసా శిలోచ్చయమ్, ఉత దణ్డః పతివ్యతి, వికల్పయోః= ఇహో అహో అను వికల్పార్థమునందును వర్తించును, What (doubtingly), either; ఉ|| ఉత పర్వతో భిద్యేత, ఉత తృప్యే ద్వత్రీ, అప్యర్థ మనఁగా దృఢార్థమును ప్రశ్నయును.

(పున స్సదార్థయో) శశ్వత్

టీ. శశ్వత్ ||అ|| ఇది, పునః=మఱియు నను సర్థమునందును, Again; ఉ|| శశ్వ తృశ్వత శబ్దవార్ధిలహరీ విద్యోల్బణమ్, సదార్థయోః=ఎల్లపుడు నను సర్థమునందును వర్తించును, Constantly, for ever; ఉ|| శాశ్వతం వైరమ్, ౩౩౫౩.

సాక్షా (త్ప్రత్యక్ష తుల్యయోః)||

3౩౫౩||

టీ. సాక్షాత్ ||అ|| ఇది, ప్రత్యక్ష = ప్రత్యక్షమునందును, Actually; ఉ|| సాక్షా ద్ధృష్టోఽపి, తుల్యయోః=సమాసమునందును వర్తించును, Like, in person; ఉ|| ఏషా సాక్షా ల్లక్ష్మీః, ౩౩౫౩.

(భే దానుకమ్పా సంతోష విస్మయాఽమ వ్రణే) బత

టీ. బత ||అ|| ఇది, భేద=భేదమునందును, Alas (expressing sorrow); ఉ|| అహో బత మహత్కష్టమ్, అనుకమ్పా = దయ మందును (pity); ఉ|| మారోదీ ర్భత పుత్రత్రిత్వమ్, సంతోష=

ంతోషమునందును (joy); ఉ॥ బత ముక్తాస్త్రి కిల్బిషాత్, స్త్రయ=ఆశ్చర్యమునందును (surprise); ॥ఉ॥ అహో బతాసి ప్రహణీయవీర్యః, ఆమస్త్ర)ణే = పిలుచుటయందును వర్తించును, ॥ ఏహి బత, Oh ! (calling), ఆఁ.

హస్త (హస్తేనుకమ్పయాం వాక్యారమ్భ విషాదయోః)॥

టీ. హస్త ॥అ॥ ఇది, హస్తే = సంతోషమునందును, Oh ! expressing joy); ఉ॥ హస్త జీవితాస్త్రి, అనుకమ్పయామ్ = యయందును (compassion); ఉ॥ మారోదీ ర్హస్త పుత్రక, వాక్యారమ్భ = వాక్యారమ్భమునందును, ఉ॥ హస్త తే కథయిష్యమః, విషాదయోః = దుఃఖించుటయందును (grief) వర్తించును; ఉ॥ హస్త హతాః పథికగేహిన్యః.

ప్రతి (ప్రతినిధౌ వీప్సా లక్షణాదౌ ప్రయోగతః)।

టీ. ప్రతి ॥అ॥ ఇది, ప్రతినిధౌ = సదృశార్థమునందును, instead; ఉ॥ అభిమన్య రద్ధునా త్ప్రతి, వీప్సా = గుణక్రియచేత స్వవస్తువులను ప్రత్యేకముగా వ్యాపింప నిచ్చుగించుట యను వీప్సానందును, Each; ఉ॥ వృక్షం వృక్షం ప్రతి సిజ్చతి, లక్షణ = తించి, Towards for; ఉ॥ వృక్షం వృక్షం ప్రతి విద్యోతతే స్యత్, ఆదౌ = మొదలయినదానియందును, ఆదిపదముచేత సొక కారమును బొందినవానిఁగాఁ జెప్పుట యను నిత్యంభూతాఖ్యానమునందును, As to; ఉ॥ సాధు ర్హంతరం ప్రతి, ప్రయోగతః = ఒకటి స్థితి మరొకటి పుచ్చుకొనుట యను ప్రతిదానమునందును, In change; ఉ॥ తిలేభ్యో మాపాః ప్రతియచ్ఛతి, భాగమునందును వర్తించును, Belonging to (as a portion); ఉ॥ యదత్రమాం తి స్యా త్త ద్దీయతామ్, గతి.

ఇతి (హేతు ప్రకరణ ప్రకాశాది సమాప్తిషు॥ ౪౦౧॥

టీ. ఇతి ॥అ॥ ఇది, హేతు = కారణమునందును, Therefore;

ఉ॥ హస్తీతిపలాయతే, ప్రకరణ=ప్రకాశమునందును, Thus; ఈ గౌరవోహస్తీతిజాతిః, ప్రకాశ=ప్రకాశమునందును, Well know as such; ఉ॥ ఇతి ప్రాణిసః, అది = మొదలగు సర్థమునందున Etcoetera; ఉ॥ హేలా లీలే త్యమి హావాః, సమాప్తిః=ము యుటయందును వర్తించును, Finis; ఉ॥ ఇతి ప్రథమ స్సర్గః, ఇతి వగైరహ్.

(ప్రాచ్యాం) పురస్తాత్ (త్వీ)ధమే పురాధేఽగ్రత ఇత్యపి॥

టీ. పురస్తాత్ ॥అవ్య॥ ఇది, ప్రాచ్యామ్ = తూర్పుదిక్కు దును, Eastward; ఉ॥ పురస్తా దుదేతి సూర్యః, ప్రథమే=మొదలను సర్థమునందును, First; ఉ॥ పురస్తా త్క్రియతే కర్మ పఞ్చ త్సిద్ధ్యతి తత్ఫలమ్, పురాధే = తొల్లి యను సర్థమునందు Formerly; ఉ॥ పురస్తా ద్రామోభూత్, అగ్రతఇత్యపి=ముందు అను సర్థమునందును వర్తించును, In front; ఉ॥ పురస్తా త్తే నిర్యాతి.

యావ త్తావ (చ్చ) సాకలేఽవధౌ మానేఽవధారణే॥

టీ. యావత్-తావత్ ॥అవ్య॥ ఈ ౨ ను, సాకలే=అంత నను సర్థమునందును, As much as (the whole); ఉ॥ య త్కార్యం తావత్కురు, అవధౌ=మేరయందును, Until; యావ త్సంఖ్యం తేత్రం తావ త్కణ్ఠికివృత్తైః పరివృతమ్, మా పరిమాణమునందును, As many as (number); ఉ॥ యావద్ద తావద్భుక్తమ్, అవధారణే = పరిమాణ నిశ్చయమునందును వర్తించును, So much (affirmative); ఉ॥ యావ దమత్రం ద్భాగ్భాగా నామస్త్రీయస్య, ఇతి.

(మజ్జ)లానస్తరాఽరమ్భప్రశ్న కాత్సేష్య)ప్రశ్నో అథ॥

టీ. అథో-అథ ॥అవ్య॥ ఈ ౨ ను, మజ్జశ = మంగళార్థః దును, Auspicious particle; ఉ॥ అథ వర్ణనమాహ్నా అనస్తర=తర్వాత నను సర్థమునందును, After; ఉ॥ అథ ప్ర

మధిపః ప్రభాతే, ఆరమ్భ = దొరకొనుటయందును, Now; ఉ॥ అ  
థేదాసి మేత నిరూప్యతే, ప్రశ్న = అడుగుటయందును, What?  
ఉ॥ అక్షాకథేనో రపరాధచణ్డా ద్గురోః కృశానుప్రతిమా ద్భిభేషి,  
కార్తేన్ద్ర్యము = అంతయు నను సర్థమునందును వర్తించును, All  
(comprehensively); ఉ॥ అథ చురాదయః కథ్యంతే.

వృథా (నిరర్థ కావిధ్యోః)

టీ. వృథా ॥ అవ్య॥ ఇది, నిరర్థక = వ్యర్థమనుటయందును,  
In vain; ఉ॥ ప్రాసాదశృక్లాణి వృథా ఽధ్యరుక్షన్, అవిధ్యోః = విధి  
లేక చేయుటయందును, వర్తించును, Improperly; ఉ॥ ప్రపచ్యతే  
స సరకే యో వృథా లభతే పశుమ్, శ్రావా.

నానా (ఽనేకోభయార్థయోః)॥

౪౦౩॥

టీ. నానా ॥ అ॥ ఇది, అనేక = బహుప్రకారమునందును, Many,  
ఉ॥ నానాచేష్టై ర్దలద లలితై ర్నిర్జితం తం నగేన్ద్రమ్, ఉభయా  
ర్థయోః = రెంటియందును వర్తించును, Both; ఉ॥ నానాగ్రం  
సమిధం త్యజేత్, నానా.

ను (పృచ్ఛాయాం వికల్పే చ)

టీ. ను ॥ అవ్య॥ ఇది, పృచ్ఛాయామ్ = ప్రశ్నయందును,  
What? ఉ॥ కోనుధావతి, వికల్పేచ = వికల్పమునందును వర్తించును,  
Or; ఉ॥ భీమో ను ఫల్గునో ను యోద్ధా.

(పశ్చాత్సాదృశ్యయో) రను॥

టీ. అను ॥ అ॥ ఇది, పశ్చాత్ = వెనుక అను సర్థమునందును,  
After; ఉ॥ త మనుధావతి, సాదృశ్యయోః = సాదృశ్యమునందును  
వర్తించును, Like; ఉ॥ మాతర మనుకరోతి, మఱియు లక్షణా,  
(Indication); ఇత్యంభూతాశ్వాన (In particular relation);  
భాగ (A share); వీష్వా (Repetition); సమీప (Near) ముల  
యందును వర్తించును, ఇత్య.

(ప్రశ్నావధారణానుజ్ఞానునయామస్త్రణే) నను॥రంర

టీ. నను ॥అ॥ ఇది, ప్రశ్న=ప్రశ్నయందును, What? ఉ॥ సన్ భోజి, అవధారణా=నిశ్చయమునందును, Certainly; ఉ॥ స స్వధి గచ్ఛామః, అనుజ్ఞా = అనుమతియందును, Indicating assent ఉ॥ స న్యాదిశ, అనునయ = ఊరచించుటయందును, A consolatory and kind expression; ఉ॥ నను చణ్ణి ప్రసీద మే, అమస్త్రణే=సంజోధనమునందును వ ర్తించును, Vocative particle; ఉ॥ నన దేవద త్ర.

(గర్హాసముచ్చయ ప్రశ్న శక్ష్మా సమ్భావనా) స్వపి

టీ. అపి ॥అ॥ ఇది, గర్హా = నిందయందును, Reprehensive particle; ఉ॥ అపి సిఞ్ఞే త్వలాన్ధామ్, సముచ్చయ=సముచ్చయము నందును, And; ఉ॥ భీమోర్జునోఽపి, ప్రశ్న=ప్రశ్నయందును Earnest inquiry; ఉ॥ అపి క్రియార్థం సులభం సమిత్కుశమ్ శక్ష్మా = అనిష్టము నూహించుటయందును, Doubt or suspicion ఉ॥ అప్యాగచ్ఛే ద్వాస్యః, సమ్భావనాను=యిది యిటువలె సంభవించు నను సంభావనయందును వ ర్తించును, Possibility and likelihood, even; ఉ॥ సముద్ర మపి లభ్యయేత్, ఆఱి.

(ఉపమాయాం వికల్పే) వా

టీ. వా ॥అ॥ ఇది, ఉపమాయామ్ = పోలికయందును, Like ఉ॥ ఆశీవిషో వా సంక్రుద్ధః, వికల్పే = వికల్పమునందును వ ర్తించును Or, either; ఉ॥ యవై ర్విహిభి ర్వా యజేత, ఇతి.

(సామి త్వర్థే జగుప్సనే)॥

రంర

టీ. సామి ॥అ॥ ఇది, అర్థే=సగమను సర్థమునందును, Half ఉ॥ సామి నిమిలీతాక్షి, జగుప్సనే = నిందయందును వ ర్తించును Blamably; ఉ॥ సా మ్యధ్యయన మనధ్యాయే.

అమాం (సహ సమీపేచ)



టీ. అమా ||అ|| ఇది, సహ = కూడ ననునర్థమునందును,  
With; ఉ|| అమావాస్య, సమీపేచ = సమీపమునందును వర్తిం  
చును, Near; ఉ|| అమాత్యః.

కం (వారిణి చ మూర్ధ్నిచ)।

టీ. కమ్ ||అ|| ఇది, వారిణి = నీళ్ళయందును, Water; ఉ||  
కంజం పద్మమ్, మూర్ధ్నిచ = శిరస్సునందును, Head; ఉ|| కన్ధరా,  
చకారమువలన సుఖమునందును వర్తించును, Pleasure, ease; ఉ||  
కన్దర్పః.

(ఇ వేత్థమర్థయో) రేవం

టీ. ఏవమ్ ||అ|| ఇది, ఇవ = పోలికయందును, Like, as; ఉ||  
భానురేవం మునిర్భాతి, ఇత్థమర్థయోః = ఈ ప్రకార మనుటయందును  
వర్తించును. Thus; ఉ|| ఏవంవాదిని దేవర్షా, ఇతి.

నూనం (తర్కేర్థనిశ్చయే)॥

౪౦౬॥

టీ. నూనమ్ ||అ|| ఇది, తర్కే = ఊహయందును, Perhaps;  
ఉ|| నూన మున్నమతి యజ్ఞనాం పతిః, అర్థనిశ్చయే = అర్థనిశ్చయము  
నందును వర్తించును, Certainly; ఉ|| త్సుద్రేపి నూనం శరణా  
ప్రపన్నే, ఉత్పేక్షకు, Indicating, recollection; ఉ|| మదన  
స్యేషవోనూనం యువతీనాం దృశ్యశ్చితాః.

(తూష్ణీమర్థే సుఖే) జోషం

టీ. జోషమ్ ||అ|| ఇది, తూష్ణీమర్థే = మహానమునందును,  
Silently; ఉ|| ఇతి జోష మవస్థితే మునౌ, సుఖే = సుఖమునందును,  
వర్తించును, At ease; ఉ|| జోష మాసీత వర్షాసు.

కిం (ప్రచ్ఛాయాం జగుప్సనే)।

టీ. కిమ్ ||అ|| ఇది, ప్రచ్ఛాయామ్ = ప్రశ్నయందును, That;  
ఉ|| కింగతోపసి, జగుప్సనే = నిద్రయందును వర్తించును, Bad;  
ఉ|| కిం రాజా యో నరక్షతి.

నామ (ప్రాకాశ్యసంభావ్య క్రోధోపగమ కుత్సనే॥ రం2

టీ. నామ ॥అ॥ ఇది, ప్రాకాశ్య = ఎఱిగింపఁదగిన యర్థమునఁ  
చును, Evidently; ఉ॥ హిమాలయో నామ నగాధిరాజః, సంభ  
వ్య=ఇటువలె సంభవించునను సర్థమునందును, Possibly; ఉ॥ అపీహ  
సీతానామ సంభవిష్యతి, క్రోధ = కోపమునందును, Wrath; ఉ॥ ఆ  
కంసస్యభయం నామ గోపా న్నాపి సురద్విషః, ఉపగమ = అం  
కారమునందును, Indignant consent. ఉ॥ అస్తు నామ ధనీ కిం  
దదాతి, (ప) కోపముచేత సంగీకరించుటయందును, Reproach  
కుత్సనే=నిందయందును వర్తించును, ఉ॥ కోనా మాయం ప్రలప  
విభో ర్నిర్విశజ్జం సభాయామ్.

అలం (భూషణ పర్యాప్తి శక్తి వారణవాచకమ్)।

టీ. అలమ్ ॥అ॥ ఇది, భూషణ=భూషణమునందును, Orna  
ment; ఉ॥ అలంచకా రాస్య వధూ రహస్కరః, పర్యాప్తి=పూర్  
మను సర్థమునందును, Enough; ఉ॥ తస్యాల మేషా త్సుధితస  
త్వప్త్యై, శక్తి=సమర్థుఁడను సర్థమునందును, Able; ఉ॥ అలం దౌ  
స్యస్యవధాయ రాఘవః, వారణవాచకమ్ = చాలింపుమను సర్థవ  
నందును వర్తించును, Prohibition; ఉ॥ అలం వివాదేన యథ  
శ్రుతం త్వయా, ఆణ్.

హుం (వితర్కే పరిప్రశ్నే)

టీ. హుమ్ ॥అ॥ ఇది, వితర్కే=ఊహయందును, Indicativ  
of doubt and reflection; ఉ॥ హుం జలం మృగతృష్ణా, ప  
ప్రశ్నే=ప్రశ్నయందును, ఉ॥ హుం దేవదత్తోఽయమ్, కోపమున  
ందును, ఉ॥ హుం నిహన్త్రి సహసా యుధి' శత్రూన్; భర్త్రించు  
యందును వర్తించును, ఉ॥ హుం నిర్లజ్జమ్, what (indicativ  
anger, fear, dislike or reproach).

సమయా (ఽన్తిక మధ్యయోః)॥

రం

టీ. సమయా ॥అ॥ ఇది, అన్తిక=సమీపమునందును, Nea

ఉ॥ గజ్జా సమయా వారాణసీ, మధ్యయోః=నడిమియందును వర్తిం  
చును, within, midst; ఉ॥ సమయా శైలయో ర్నదీ.

పున (రప్రథమేభేదే)

టీ. పునర్ ॥అ॥ ఇది, అప్రథమే = మఱియు అనునర్థమునం  
దును, Again; ఉ॥ పున ర్భభాషే తురగస్య రక్షితా, భేదే=విశేష  
మునందును వర్తించును, ఉ॥ భ్రాతృషు పున ర్ద్విభోధవాన్, But on  
the contrary, ప్రతిః.

ని (నిశ్చయ నిషేధయోః)

టీ. నిర్ ॥అ॥ ఇది, నిశ్చయ=నిశ్చయమునందును, Certainly,  
ఉ॥ నిర్ణయః, నిషేధయోః=నిషేధమునందును వర్తించును, Negation,  
నిః; ఉ॥ నిర్ధనః.

(స్యా త్స)బద్ధే చిరాతీతే నిక లాఽగామికే) పురా॥ ౪౦౯॥

టీ. పురా ॥అ॥ ఇది, ప్రబద్ధే=వాక్యరచనయందును, Text;  
ఉ॥ పురాణమ్, చిర=దీర్ఘకాలమునందును, Long since; ఉ॥ పురా  
తనమ్, అతీతే=పోయిన కాలమునందును, Old, past; ఉ॥ పురాగతః,  
నికట = సమీపమునందును, Near; ఉ॥ పురాగచ్ఛతి, ఆగామికే =  
రాగలదానియందును, Future, వర్తించును, ఉ॥ ఆలోకే తే నిపతతి  
పురా సా బలివ్యాకులా వా, మఱియు నెడతెగనిపాఠమునందును,  
Ceaseless study; ఉ॥ ఉపాధ్యాయేన పురాఽధీయతేన్య, పూర్వ  
మనేకకాలముపోయిన దానియందును, Long in the past; ఉ॥  
పురాతనం త్వాం పురుషం పురావిదః, ఆసన్నభవిష్యదర్థమందును,  
Proximate future; ఉ॥ గచ్ఛ శీఘ్రం పురా దేవో వర్షతి.

ఊరద్యురీచోరరీ (చ విస్తారేఽక్షీకృతౌ త్రయమ్).

టీ. ఊరరీ=ఊరీ (పా) ఊరీ = ఊరరీ ॥అ॥ ఈ 3 ను, విస్తారే=  
విస్తారమునందును, Expansion; ఉ॥ అర్థిషు స్వయ మురీకృత

కామ్యః, అంగీకృతౌ = ఈయకొనుటయందును వర్తించును. Assent; ఉ॥ అజ్ఞా మురరీకృత్య యాతి.

(స్వర్గేచ పరలోకే) స్వర్

టీ. స్వర్ ॥అ॥ ఇది, స్వర్గే=స్వర్గమునందును, Heaven; ఉ॥ స్వర్గద్యాం స్నాతి నారదః, పరలోకే = పరలోకమునందు, The Next world; చ కారమువలన జన్మాంతమునందును, ఉ॥ స్వర్గతస్య క్రియాః కుర్యాత్పుత్రః పరమభక్తిః, స్వర్గాతస్య హృపుత్రః స్య పత్నీతద్భాగ మర్హతి, సుఖమునందును Happiness: ఆకాశము నందును, The sky, వర్తించును.

(వార్తాసంభావ్యయోః) కిల ॥

౪౦౦॥

టీ. కిల ॥అ॥ ఇది, వార్తా = లోకవాడుకయందును, News; ఉ॥ జఘాన కంసం కిల వాసు దేవః, సంభావ్యయోః=ఇది సంభవించు నను సర్థమునందును, Probably; ఉ॥ అర్జునః కిల విజేవ్యతే కురూన్, మఱియు, అసత్యమందును వర్తించును, Falsely; ఉ॥ గోత్రస్థలితం కిలాఽశ్రితమ్, Indicating displeasure.

(నిషేధ వాక్యాలంకార జిజ్ఞా సాఽనునయే) ఖలు॥

టీ. ఖలు ॥అ॥ ఇది, నిషేధ = ప్రతిషేధమునందును, Prohibition; ఉ॥ నిర్ధారితేఽర్థే లేభ్యే నఖిలూక్త్వా ఖలు వాచికమ్, వాక్యాలంకార = వాక్యాలంకారమునందును, Expletive; ఉ॥ అథ ఖలు భగవాన్, జిజ్ఞాసా = ఎఱుంగ నిచ్చుగించుటయందును, Indicating enquiry; ఉ॥ కింఖిల్వధీతేప్రత్యః, అనునయే=ఊఁటించుట యందును వర్తించును, A conciliatory expression; ఉ॥ నఖిలు నఖిలు ముద్గే సాహసం కార్య మేతత్.

(సమీపోభయత శీఘ్ర సాకల్యాభిముఖే) ఽభితః॥ ౪౦౧॥

టీ. అభితః ॥ అ॥ ఇది, సమీప=సమీపమునందును, Near ఉ॥ వారాణసీ మభితో భాగిరథీ, ఉభయతః = ఇరుపార్శ్వములయందు

దును, On both sides; ఉ॥ భేజేభితః పాతుకసిద్ధసిద్ధోః, శీఘ్రము  
నందును, Quickly; ఉ॥ అభితశ్శత్రు రాయాతి, సాకల్య=అంతయు  
నను సర్థమునందును, Entirely; ఉ॥ భుక్త్యైన్నమభితోఽతిధిః,  
అభిముఖే=ఎదురుగా ననుసర్థమునందును వర్తించును, In front;  
ఉ॥ అభితో హింసతో దస్తీ మా మేవ పరిధావతి.

(నామప్రాకాశ్యయోః) ప్రాదుః

టీ. ప్రాదుః ॥ఉ॥ ఇది, నామ=నామధేయమునందును, Name;  
ఉ॥ విష్ణో ర్దశ ప్రాదుర్భావాః, (ప) సంభావనయందును, ప్రాకాశ్య  
యోః = ప్రకాశించుదానియందును వర్తించును, Appearance;  
ఉ॥ ప్రాదురాసీ ద్వసుంధరా, “జన్మప్రాకాశ్యయోః ప్రాదుః” అని  
పాఠముగలదు.

మిథో (ఽన్యోన్యం రహస్యపి)

టీ. మిథః ॥అ॥ ఇది, అన్యోన్యమ్=తమలోఁదామను సర్థము  
నందును, Mutually; ఉ॥ వాసిష్ఠకౌణ్డిన్యమైత్రావరుణాః మిథో  
న వివాహ్యః, రహస్యపి = ఏకాంతమునందును వర్తించును, In  
private; ఉ॥ మిథస్త్యదాభాషణలోలుపం మనః, మిథఃకృతే  
మన్మథ ఏష సాక్షీ.

తిరో (ఽన్తర్థా తిర్యగ్రే)

టీ. తిరన్ ॥అ॥ ఇది, అన్తర్థా=కప్పటయందును, Conceal-  
ment; ఉ॥ కృష్ణమేఘు స్తిరోదధే, తిర్యగ్రే = అడ్డముగా నను  
సర్థమునందును వర్తించును, Awry; ఉ॥ గతం తిరశ్చీన మనూరు  
సారథేః.

హా (విషాద శు గార్తిమ)

ర౧౨॥

టీ. హా ॥అ॥ ఇది, విషాద = వ్యథపడుటయందును, Alas !  
ఉ॥ పుణ్యాస్తాపుర మేవ హా ప్రవిశతి క్రుద్ధో ముని ర్భార్గవః,  
శుక్ = శోకమునందును, Regret; ఉ॥ హాప్రియే జనకరాజపుత్రి

ఆర్తిః = పీడయందును వర్తించును, Alas; ఉ॥ హా హతోఽ  
జాయ.

అహా (హే త్యద్భుతే ఖేదే)

టీ. అహాహ (ప) అహాహా ॥అ॥ ఇది, అద్భుతే = ఆశ్చర్య  
నందును, Indication of wonder; ఉ॥ అహాహ మహతాం  
మానశ్చరిత్రవిభూతయః, ఖేదే = వ్యసనపడుటయందును వర్తించు  
Of pain fatigue; ఉ॥ అహాహ కష్టపణ్యతా విధేః, ఉ॥ అః  
భిక్షమాణోఽపి త్సుధా సంపీడ్యతే జనః.

హి (హేతా వవధారణే)।

టీ. హి ॥అ॥ ఇది, హేతౌ = కారణమునందును, Bec  
ఉ॥ జానా మ్యగ్ని రిహః స్తీతి మహాన్ ధూమో హి ద్యౌః  
అవధారణే - నిశ్చయమునందును వర్తించును, Indeed; ఉ॥  
హి శీతః, పరుషోక్తిః కథం తస్మిన్ బ్రూహి త్వంహి తపోధన

ఇతి నానాధావ్యయవర్గః = అనేకార్థములుగల  
అవ్యయసమూహము ముగిసెను.

చిరాయ చిరరాత్రాయ చిరస్యాఽ (ద్యాశ్చిరార్థకాః

టీ. చిరాయ-చిరరాత్రాయ-చిరస్య ॥అ॥ ఈ 3 ను,  
శబ్దముచేత, చిరమ్-చిరేణ-చిరాత్ అను నవ్యయములును,  
బహుకాలమును, అర్థకాః = అర్థమునందు వర్తించును. తడ  
ఉ॥ చిరాయ సంతర్ప్య సమిద్భి రగ్నిమ్, చిరరాత్రాయ సం  
చిరస్య దృష్టేన మృతోత్థితేన, చిరం నసహతే స్థాతుం  
భేదశబ్దయా, చిరేణ నాభిం ప్రథమోదబిన్దవః, చిరా త్సు  
రసజ్ఞతాం యయా, Long time.

ముహూః పునః పునః శశ్వ దభీష్ణ మసకృ (త్సమాః)।

టీ. ముహూః - పునః పునః - శశ్వత్-అభీష్ణమ్-అసకృ

ఈ గీ ను సమాః = సమానార్థకములు, అనఁగా మాటిమాటికి అను  
సర్థమునందు వర్తించును. ఉ॥ అవేక్షమాణం మహతీం ముహూ  
ర్ముహూః పునఃపునస్సూతనిషిద్ధచాపలమ్, వన్యవృత్తి రిమాం  
శశ్వత్, అభీక్ష మాస్సాలయతీవ కుమ్భమ్, అసకృ దవవగీతం గీత  
మాకర్ణయన్తః, Again and again, frequently.

స్రాగ్వడిత్యజ్ఞసాహ్నీయ ద్రాజ్ఞజ్ఞ సపది (ద్రుతే)॥ ౪౧౪॥

టీ. స్రాక్ - యుడితి (ప్రా) యుటితి-అజ్ఞసా-అహ్నీయ-ద్రాక్ -  
మజ్ఞ-సపది ॥ అ॥ ఈ ౭ ను, ద్రుతే = శీఘ్రమను సర్థమునందు వర్తిం  
చును. ఉ॥ స్రాగ్వయో యాతి దేహినామ్, సుతశత మత్యస్త  
దుర్భరం యుడితి, అజ్ఞసా యాతి తురగః, అహ్నీయ తావ దరుణేన  
తమో నిరస్తమ్, ద్రా గ్భవిష్యతి సుఖం తవ ప్రియే, మజ్ఞాదపాది  
పరితః పటలై రలీనామ్, వచస స్తస్య సపది క్రియా కేవల ముత్త  
రమ్, Soon, instantly.

బలవ త్సుష్టు కిముత స్వత్యతీవ (చ నిర్భరే)।

టీ. బలవత్ - సుష్టు - కిముత-సు-అతి=అతీవ ॥ అ॥ ఈ ౭ ను,  
నిర్భరే=మిక్కిలి యను సర్థమునందు వర్తించును. ఉ॥ పునర్వశిత్యాత్  
బలవన్నిగృహ్య, సుష్టు పీతం మయా ఘృతమ్, కిము తాద్యకృతం  
కార్యమ్, సువృష్టి స్సస్యవర్ధనీ, అతివృష్టి రనావృష్టిః, అతీవ శోభతే  
రాజా, Much, very.

పుథగ్వినాన్తరేణరై హిరుజ్నానా (చ వర్జనే)॥ ౪౧౫॥

టీ. పుథక్ - వినా - అన్తరేణ - ఋతే - హిరుక్ - నానా ॥ అ॥  
ఈ ౭ ను, వర్జనే = అది తప్పించి యనుటయందు వర్తించును.  
ఉ॥ కించి ద్దత్వా పుథక్క్రియామ్, త్తణ మప్యత్యహతే న మాం  
వినా, అన్తరేణ మతం నాస్తి సుఖం సంసారిణాం భవి, ఋతే రవేః  
క్షాళయితం త్తమేత కః, హిరు క్కర్మ న మోక్షః స్యాత్, నానా  
విష్ణుం మోక్షదో నాస్తిదేవః, Without, except.

య త్త ద్యత స్తతో (హేతౌ)

టీ. యత్-తత్-యతః-తతః ||అ|| ఈ ర ను, కారణమునందు వర్తించును. ఉ|| యద్విద్యాను ప్రగల్భ్యైసి తత్సర్వై రఙి పూజ్యసే, యతో గణ్ఠాఽమృసి స్నాత స్తతో నిష్కల్మషో నరః, Because, therefore.

(అసాకల్యేతు) చి చ్చన|

టీ. చిత్-చన ||అ|| ఈ ౨ ను, అసాకల్యే = కొంత యన నర్థమునందు వర్తించును. ఉ|| కరోతి కించి దభ్యాసాత్, అపాత్రే కుశలై ర్దేయం న కించన ధనం నదా, కించిత్=Some; కశ్చన=Some body.

కదాచి జ్ఞాతు

టీ. కదాచిత్-జ్ఞాతు ||అ|| ఈ ౩ ను, ఒకానొకప్పుడు అన నర్థమునందు వర్తించును. ఉ|| కదాచి దానన్నసఖిముఖేన సా, న జ్ఞాతు కామః కామానా ముపభోగేన శామ్యతి, Sometimes.

సార్థం (తు) సాకం సత్రాసమం సహ||

ర౧౬|

టీ. సార్థమ్-సాకమ్-సత్రా-సమమ్-సహ ||అ|| ఈ ౪ ను, తోడ నను నర్థమునందు వర్తించును, ఉ|| సార్థ ముద్దవసీరిభ్యామ్, సాకం శక్తిధరేణ తత్రభవతో దేవా ద్భవానీపతేః, సత్రాకలత్రేణ సుఖం సమశ్నుతే, సమంవధూభి ర్వలభీద్యవానః, నిఃశ్వాసధూమః సహరత్నభాభిః, Together with.

(ఆనుకూల్యార్థకం) ప్రాధ్వం

టీ. ప్రాధ్వమ్ ||అ|| ౧, ఆనుకూల్య = అనుకూలతయను, అర్థ కమ్=అర్థముగలది, అనఁగా బంధనహేతుకమైన యానుకూల్యము నందు వర్తించును. ఉ|| సవ్యేతరం ప్రాధ్వమితః ప్రయుక్తేః, Conformity.

(వ్యర్థకేతు) వృథా ముథా

టీ. వృథా-ముథా|| ఈ ౨ ను, వ్యర్థకే = వ్యర్థమను నర్థ



మందు వర్తించును, ఉ॥ ప్రయుక్త మప్యస్త్ర మితో వృథా స్యాత్, తత్ర భ్రమ త్యేవ ముథా పడజ్జి, In vain; భ్రా.

ఆహో ఉతాహో కిముత (వికల్పే) కిం కి మూత చ॥ ౪౧౭॥

టీ. ఆహో (పా) అహో-ఉతాహో-కిముత-కిమ్-కిము-ఉత  
॥అ॥ ఈ ౬ ను, వికల్పే=వికల్పమునందు వర్తించును, ఉ॥ స్థాణురయ  
మాహోపురుషః, ఉతాహో స్వి ద్భవోరాజా నలః పరపురజ్జయః,  
కిముత త్వం శివో బ్రహ్మ, స్థాణు రయం కిం పురుషః, కిము తే  
కార్యము తాన్యదీయ కార్యమ్, Either, or (indicating delibe-  
ration) అశ్టా.

తు హి చ స్మ హ వై (పాదపూరణే)

టీ. తు-హి-చ-స్మ-హ-వై ॥అ॥ ఈ ౬ ను, పాదపూరణే =  
పాదపూరణమునందు వర్తించును, ఉ॥ రామస్తు లక్ష్మణం ప్రాహ,  
అహం హి యాస్యే నగరమ్, స చ ప్రాహ చ రాజానమ్, మయా  
స్మ భుక్తం సహసా, రామం హ ప్రాహ లక్ష్మణః, తేన వై రాక్షసో  
హతః, Expletives.

(పూజనే) స్వతి

టీ. సు-అతి ॥అ॥ ఈ ౨ ను, పూజనే=పూజార్థమునందు వర్తించును, ఉ॥ సుపన్ధా అపన్ధాశ్చ, Particles of praise and  
reverence.

దివా౭ (హీన)

టీ. దివా ॥అ॥ ౧ అహ్నీతి = పగటియం దనుసర్థమునందు  
వర్తించును, ఉ॥ కేచి ద్దివా తథా రాత్రౌ ప్రాణిన స్తుల్యదృష్టయః,  
By day.

(త్యథ) దోషా (చ) నక్తం (చ రజనావితీ)॥ ౪౧౮॥

టీ. దోషా-నక్తమ్ ॥అ॥ ఈ ౨ ను, రజనావితీ = రాత్రియం  
దను సర్థమునందు వర్తించును. ఉ॥ చోరా దోషా యయుః పక్షః,  
నక్తమాపాసభూమిషు, By night.

(తిర్యగ్గర్భే) సాచి తిరో (౭)

టీ. సాచి - తిరః ||అ|| ఈ ౨ ను, తిర్యక్ = అడ్డముగానను, అగ్గే = అగ్గమునందు వర్తించును. ఉ|| సాచి లోచనయుగం సమయస్తి, తిరోఽఞ్చితి, Crooked, bent, awry.

(ప్యథ సంబోధనార్థకాః|

స్యః) ప్యా ట్ పా డ జ్జ హే హై భోః

టీ. ప్యాట్-పాట్ (పా) ఘట్-అజ్జ-హే-హై-భోః (పా) భో ||అ|| ఈ ౩ ను, సంబోధనార్థకాః = సంబోధనార్థమునందు వర్తించును. ఉ|| ప్యాట్ పుత్ర పత సర్వదా, పాట్ప్రియే ప్యేహి మద్దిరమ్, ఘట్సభే ఫలితశ్చూతః, శ్రూయతా మజ్జ వా మసి, హేవటో భైక్ష మాహర, హైవృక్షకింకమ్పసే, భోస్సప్తద్వీపవర్తినో రాజాన శ్చేత యధ్వమ్, భోరావణోత్తిష్ట మమగ్రతోయుధి, Vocative particles.

సమయా నికషా హిరుక్ ||

౪౧౯||

టీ. సమయా-నికషా-హిరుక్ ||అ|| ఈ ౩ ను, సమిపార్థమునందు వర్తించును. ఉ|| సమయా పర్వతం నదీ, విలజ్జ్య లజ్జా-నికషా హనివ్యతి, పర్వతస్య హిరు జ్జదీ, సమయా-నికషా ఈ ౨ ను, మధ్యమునందు వర్తించునని కొందఱు, Near, midst.

(అతర్కితే తు) సహసా

టీ. సహసా ||అ|| అతర్కితే = విచారింపక యను సర్థమునందు వర్తించును. ఉ|| సహసా విదధీత సక్రియామ్, Inconsiderately suddenly, అశ్శఱా.

(స్యాత్) పురః పురతోఽగ్రతః

టీ. పురః-పురతః-అగ్రతః ||అ|| ఈ ౩ ను, ముందర నను సర్థమునందు వర్తించును. ఉ|| పుర స్సఖినా మనునీత లోచనే వాసీరధూలి ధవలాః పురతః ప్రయాన్తి, ప్రత్యర్థినోఽగ్రతోలేఖ్యమ్ Before, in front.

స్వాహా (దేవ హవిర్దానే) శ్రౌష డ్వౌషడ్వషట్స్వధా॥

టీ. స్వాహా-శ్రౌష-హవీ-హవిస్సుయొక్క, దానే=ఇచ్చుటయందు వర్తించును. ఉ॥ అగ్నయే స్వాహా, అస్తు శ్రౌషట్, శిఖాయై హవీ, వషట్కురోతి, స్వధా పితృభ్యః, Invocations with the offerings made to the gods or manes.

కించి దీప్త స్మనా (గత్సే)

టీ. కించిత్-ఈషత్-మనాక్ ॥అ॥ ఈ 3 ను, అత్సే = ఇంచు కంత యనుటయందు వర్తించును, కొంచెమనుట, ఉ॥ కించి త్కుశ్చిత మూర్ధజః, ఈష దుష్టం పయః పిబ, మనాక్ విహస్య సన్తుష్టః, A little, గ్లిగ్లిగ్లి.

ప్రేత్యముత్ర (భవాన్తరే)॥

టీ. ప్రేత్య-అముత్ర ॥అ॥ ఈ ౨ ను, భవాన్తరే=జన్మాంతర మునందు వర్తించును. ఉ॥ ప్రేత్య స్వర్గే మహీయతే, ఇహ చాముత్ర చ ఫలం, In the next life.

వ ద్వా యథా తథే నైవం (సామ్యే)

టీ. వత్ - వా - యథా - తథా - ఇవ-ఏవమ్ ॥అ॥ ఈ ౬ ను, సామ్యే = పోలికయందు వర్తించును. ఉ॥ సోమవ త్ప్రియదర్శనః, పుష్పేక్షణై ర్లబ్ధితలోచనైర్వా, తస్యార్తస్య యథాపథమ్, యథా చైత్ర స్తథా మైత్రః, ఇన్దుఃక్షీరనిధా వివ, అగ్ని రేవం ద్విజో భస్మసాత్కుర్యాదవమానితః, As, like, ఇత్య.

౭హో హీ (చ విస్మయే)॥

౪౨౦॥

టీ. అహో-హీ ॥అ॥ ఈ ౨ ను, విస్మయే = ఆశ్చర్యమునందు వర్తించును. ఉ॥ అహో మే సౌభాగ్యం మమచ భవభూతేశ్వ ఘణితౌ, హతవిధిలసితానాం హీ విచిత్రోవిపాకః, Ah! (indicating surprise), ఇత్య.

(మానే తు) తూష్ణీం తూష్ణీకాం

టీ. తూష్ణీమ్-తూష్ణీకామ్ ||అ|| ఈ ౨ ను, మానే=మానవ సంఘ వర్తించును, ఉ|| ముని స్తూష్ణీమాస్తే, జపన్నాస్తే ముని ద్దోష్ణాష్ణీకాం జలమధ్యగః, Silently.

సద్య సృపది (తత్క్షణే)।

టీ. సద్యః-సపది ||అ|| ఈ ౨ ను, తత్క్షణే = అప్పుడే యః సర్థమున వర్తించును, ఉ|| సద్యః పతతి మాం సేవ, సపది ప్రదక్ష త్యుపేక్ష్యతోఽగ్నిః, Instantly, ఇత్య.

దిష్ట్యా సముపజోషం (చే త్యానదే)

టీ. దిష్ట్యా-సముపజోషమ్ ||అ|| ఈ ౨ ను, ఆనదే = సంత షముసంఘ వర్తించును, ఉ|| దిష్ట్యా త్వమసి మేధావీ, సముపజోష భవాన్ సయతి. కొందఱు, దిష్ట్యా-శమ్-ఉపజోషమ్ అని మూల స్థితిగాఁ జెప్పిరి. ఉ|| శబ్దర శ్చం కరోతు సః, ఉపజోష మిః స్మయే, Indication of joy.

అస్తాస్తరేఽస్తరాం

౪౧.

అస్తరేణ (చ మధ్యే స్యుః)

టీ. అస్తరే-అస్తరా-అస్తరేణ ||అ|| ఈ ౩ ను, మధ్యే సమున ననుటయందు, స్యుః = వర్తించును, ఉ|| ఆపయో రస్త జాతౌ, అస్తరా త్యాం చ మాం చ కమణ్ణలుః, మృణాలసూత్ర మల మస్తరేణ స్థితి శ్చల చ్ఛామరయో ర్ద్వయం సః, Between amidst.

ప్రసహ్య (తు హఠార్థకమ్)।

టీ. ప్రసహ్య ||అ|| హఠార్థకమ్=బలాత్కారమునందు వర్తించును, ఉ|| ప్రసహ్య విత్తాని హరన్తి చోరాః, Forcibly, violently.

(యుక్తే ద్వే) సాంప్రతం స్థానే

టీ. సాంప్రతమ్-స్థానే ||అ|| ద్వే = ఈ రెండును, యుక్తే = యుక్తమును సర్థమునందు వర్తించును. తగుననుట, ఉ|| స్యయం ఛేత్తు మసాంప్రతమ్, సంప్రత్యసాంప్రతం వక్తు ముక్తే ముసలపాణినా, స్థానే భవా నేకనరాధిప స్సన్, Properly.

౭భీష్టం శశ్వ (దనారతే)||

౪౨౩||

టీ. అభీష్టమ్-శశ్వత్ ||అ|| ఈ ౨ ను, అనారతే = ఎల్లపుడు నను సర్థమునందు వర్తించును, ఉ|| అభీష్ట ముష్టై రపి తస్య సోష్మణః, శశ్వ ద్యాతి, Continually, perpetually.

(అభావే) న హ్యనో నా (౭పి)

టీ. నహి-అ-నో-న|| ఈ ౪ అవ్యయములును, అపిశబ్దము వలన, అన=అనునదియు, అభావే=లేదనుటయందును, కాదనుట యందును వర్తించును, ఉ|| నహి స్వాత్మా రామం విషయన్ముగ తృష్టా శ్రమయతి, అవిప్ర ఇవ భాషసే, నో చక్రీ కిం కులాలః, న మే కించన దహ్యతే, No, not, శశ్నో.

మాస్య మా౭లం (చ వారణే)।

టీ. మాస్య-మా-అలమ్ ||అ|| ఈ ౩ ను, వారణే = వద్దనుట యందు వర్తించును, ఉ|| సాధోత్సజ్గప్రణయవిముఖో మాస్యభూ రుజ్జయిన్యాః, మాభూ దాశ్రమపీడేతి, అలం మహిపాల తవశ్రమేణ, Negative and prohibitive.

(పక్షాన్తరే) చే ద్యది (చ)

టీ. చేత్-యది ||అ|| ఈ ౨ ను, పక్షాన్తరే=పక్షాంతరము నందు వర్తించును. ఇటువలెనైన ననుట, ఉ|| సత్యం చే త్తపసా చ కిమ్, శుచి మనో యద్యస్తి తీర్థేన కిమ్, If.

(తత్త్వే) త్వద్ధా-అజ్ఞాసా (ద్వయమ్)॥ ౪౨౪॥

టీ. అద్ధా-అజ్ఞాసా ॥అ॥ ద్వయమ్=ఈ ౨ ను, తత్త్వే=సత్య మను నర్థమునందు వర్తించును, ఉ॥ ఆరాధితో-అద్ధా మనురప్ప రోభిః, అజ్ఞానేతి దురుదుః కచగ్రహైః, Truly.

(ప్రకాశే) ప్రాను రావి (స్సాత్)

టీ. ప్రాదుః-ఆవిః ॥అ॥ ఈ ౨ ను, ప్రకాశే=అగపడుటయందు వర్తించును, ఉ॥ ప్రాదురాసీ ద్వసుంధరా, ఆవిర్బభావ కుశగర్భ ముఖం మృగాణాం యూథమ్, Apparent.

ఓ మేవం పరమం (మతే)।

టీ. ఓమ్-ఏవమ్-పరమమ్ ॥అ॥ ఈ ౩ ను, మతే=అంగీకరిం చుటయందు వర్తించును, ఉ॥ ఓ మిత్యుక్తవతో-అథ శార్ద్ధిణ ఇతి, ఏవం యథాత్థ భగవన్, తతః పరమ మి త్యుక్త్వా, Yes, ఇతి.

సమస్తతి (స్తు) పరిత స్సర్వతో విష్వ (గిత్యపి)॥ ౪౨౫॥

టీ. సమస్తతః-పరితః-సర్వతః-విష్వక్ ॥అ॥ ఈ ౪ ను, ఇత్యపి అన్నందున విశ్వతః-సమంతాత్ అనునవియు అంతటను అను నర్థము నందు వర్తించును, ఉ॥ సమస్తతో వర్షతి మేఘసంఘః, ఆయాన్తి పరితః శ్రియః, త్వం సర్వతోగామి చ సాధకం చ, విష్వక్తేషు పతతి స్ఫుట మస్తరిక్షమ్, All around, Every way.

(అకామానుమతౌ) కామమ్.

టీ. కామమ్ ॥అ॥ అకామ=మనసు రాక, అనుమతౌ=అంగీ కరించుటయందు వర్తించును, ఉ॥ కామం నృపా స్సన్తు సహస్ర శో-నైః, Acquiescing with reluctance. కొందఱు 'అకా మానుమతౌ' అను పాఠము నంగీకరించి మిక్కిలి యంగీకరించుట యందు వర్తించుననిరి, Willing compliance.

(అనూ యోపగమే) ౭ స్తు (చ)

టీ. అస్తు-చకారమువలనభవతు ||అ|| ఈ ౨ ను, అనూయా = ఓర్వమిచేత, ఉపగమే = హిందుటయందు, అనగా గోపముచే నంగీకరించుటయందు వర్తించును. ఉ|| భావ న్నేవ దశాననః ప్రహరతే మత్ప్రియసీ మస్తు వా, భవతు భవ త్వసుహృజ్జన స్సకామః, Be it so (implying regret in the acquiescence).

నను చ (స్యాద్విరోధోక్తా)

టీ. ననుచ ||అ|| విరోధ = ఒకడు పలికినందులకు విరుద్ధముగా, ఉక్తా = పలుకుటయందు వర్తించును, ఉ|| నను చాత్ర తుగాగమః కథం భవతి, Indicating contradiction.

కచ్చి (త్కామప్రవేదనే)||

౪౨౬||

టీ. కచ్చిత్ ||అ|| కామ = ఆస్థార్థమును, ప్రవేదనే = తెలియజేయుటయందు, అనగా నిష్టార్థప్రశ్నించుందు వర్తించును, ఉ|| కచ్చిజ్జీవతి మే మాతా, I hope.

నిష్ఠమం దుష్ఠమం (గర్హ్యే)

టీ. నిష్ఠమమ్-దుష్ఠమమ్ ||అ|| ఈ ౨ ను, గర్హ్యే = నిందింపఁ దగినదానియందు వర్తించును, ఉ|| నిష్ఠమం వక్తి మూర్ఖః, దుష్ఠమం వర్తతే వధూః, Improperly, unreasonably.

యథాస్వం (తు) యథాయథమ్|

టీ. యథాస్వమ్-యథాయథమ్ ||అ|| ఈ ౨ ను, తమతమ వస్తువులను సర్థమునందును, తాముతామను సర్థమునందుచు వర్తించును, ఉ|| యథాస్వ మాశ్రమై శ్చక్రే, యథాయథం పలాయంతః, As thereto appertaining.

మృషా మిథ్యా (చ వితథే)

టీ. మృషా-మిథ్యా ||అ|| ఈ ౨ ను, వితథే = అసత్యమునంధు

వర్తించును, ఉ॥ ఉచ్చాయసౌష్ఠ్యగుణా మృషోద్యాః, మిథ్యా వాదిని దూతి బాన్ధవజన స్యాజ్ఞాతపీడాగమే, Falsely, मिथ्या.

యథార్థం (తు) యథాతథమ్॥

౪౨౭॥

టీ. యథార్థమ్-యథాతథమ్ ॥అ॥ ఈ ౨ ను సత్యమునందు వర్తించును, ఉ॥ యథార్థ ము క్తవా న్నన్యత్, గురు ర్వక్తి యథా తథమ్, Properly, suitably.

(స్వ) రేవం తు పునర్వైవే (త్యవధారణవాచకాః)।

టీ. ఏవం-తు-పునః-వా-ఏవ ॥అ॥ ఈ ౩ ను, అవధారణ వాచకాః=ఇదియ యను నియమార్థమునందు వర్తించును, ఉ॥ ఏవ మేత ద్యథా ప్రాహ విష్ణు స్తు జగతాంపతిః, రావణంతు దురాత్మా నమ్, భవభిద్రాఘవః పునః, వ్యాసో వా సర్వధర్మజ్ఞః, త్వమేవ సాక్షాత్కరణీయ ఇత్యతః, ఇచట “స్వరేవంతు పునర్వైవే త్యవ ధారణవాచకాః” అను పాఠము గలదు, Indeed.

ప్రా (గతీతార్థకం)

టీ. ప్రాక్ ॥అ॥ అతీత=జరిగినకార్యముయొక్క, అర్థకమ్= అర్థముగలది, అనగా పోయినకాలమందు వర్తించును, ఉ॥ ప్రపేదిరే ప్రాక్తనజన్మవిద్యాః, Before, anterior.

సూన మవశ్యం (నిశ్చయే ద్వయమ్)॥

౪౨౮॥

టీ. సూనమ్-అవశ్యమ్ ॥అ॥ ద్వయమ్=ఈ ౨ ను, నిశ్చయే= నిశ్చయార్థమునందు వర్తించును, ఉ॥ సూనం హ స్తాస్మి రావణమ్, అవశ్యం యాతార శ్చిరతరముషిత్వాపి విషయాః, Certainly, necessarily.

సంవ (ద్వైరే)

టీ. సంవత్ ॥అ॥ వషే = సంవత్సరమందు వర్తించును, ఉ రామః పశ్చాదశే సంవ దయోధ్యాం ప్రవివేశ హ, A year, ఇతర



(2వరే) త్వర్వాక్

టీ. అర్వాక్ ||అ|| అవరే = మేరగాఁజెప్పు వస్తువునకుఁ గ్రిందటి దైనకాలమునందును, దేశమునందును వర్తించును, ఉ|| యానూ దర్వా జ్ఞభుజ్జీత, గ్రామా దర్వా జ్ఞదీ, Former, prior.

ఆ మేవం

టీ. ఆమ్-ఏవమ్ ||అ|| ఈ ౨ ను, ఒకఁడు చెప్పినదాని నంగీకరించుటయందు వర్తించును, ఉ|| ఆం కరోమి తవ ప్రియమ్, ఏవం కుర్మః, Assent, consent, promise.

స్వయ (మాత్మనా)।

టీ. స్వయమ్ ||అ|| ఆత్మనా = తనంత నను సర్థమునందు వర్తించును, ఉ|| స్వయం కృత ప్రసాదస్య, Self, of himself, स्वयम्.

(అల్పే) నీచై

టీ. నీచైః ||అ|| అల్పే = కొంచెముందు వర్తించును, ఉ|| తథాపి నీచై ర్విసయా దదృశ్యత, Little, low.

(ర్మహ) త్యుచ్చైః

టీ. ఉచ్చైః ||నీ|| మహతి = అధికముందు వర్తించును, ఉ|| శృజ్ఞ ముచ్చైర్గిరే రిదమ్, Great, high, उच्च.

ప్రాయో (భూ)

టీ. ప్రాయః ||అ|| భూమ్ని = తఱచుగా నను సర్థమునందు వర్తించును, ఉ|| ప్రాయో సవవధూః కాస్తమ్, Frequently, generally, प्राय.

(మృద్రుతే) శనైః॥

౪౨॥

టీ. శనైః ||అ|| అద్రుతే = మెల్లఁగా నను సర్థమునందు వర్తించును, ఉ|| అలింగతి శనై శ్శనైః, Slowly.

సనా (నిత్యే)

టీ. సనా ||అ|| నిత్యే = నిత్యమునందు వర్తించును, ఉ|| సనాతనః,  
Perpetually, ever.

బహి (ర్బాహ్యే)

టీ. బహిః ||అ|| బాహ్యే = వెలుపల నను నర్థమునందు వర్తించును, ఉ|| దాసీకుమ్భం బహి ర్గ్రామాత్, External, out.

స్థా (తీతే)

టీ. స్థా ||అ|| అతీతే = కడచె నను నర్థమునందు వర్తించును, సేవతేస్య శయనం పరాఙ్ముఖీ, Formerly.

అస్త (మదర్శనే)

టీ. అస్తమ్ ||అ|| అదర్శనే = కానరాకుండుటయందు వర్తించును, ఉ|| అస్తంగతో రావణః, అస్తంగతో భాస్కర ఇతి, Disappearance.

అస్తి (సత్త్వే)

టీ. అస్తి ||అ|| సత్త్వే = కలదనుటయందు వర్తించును, ఉ|| అస్తి క్షీరా గౌః, Present, now.

(రుషోక్తా) ఘ

టీ. ఉ ||అ|| రుషా = కోపముచేత, ఉక్తా = పలుకుటయందు వర్తించును, ఉ|| ఉ అగత శ్శత్రుః, రుషోక్తా హుమ్ అనియు పాఠము, ఉ|| వృద్ధా స్తేన విచారణీయచరితా స్తిష్ఠన్తు హుం వర్తతామ్, Interjection expressing wrath.

ఊం (ప్రశ్నే)

టీ. ఊమ్ ||అ|| ప్రశ్నమందు వర్తించును, ఉ|| అగత శ్శత్రు రూమ్,

(అనునయే) త్వయి||

౪౩౦||

టీ. అయి ||అ|| అనునయే = ఊటడించుటయందు వర్తించును,  
ఉ॥ అయి ముగ్ధే, Encouraging vocative.

(తర్కే) ను (స్యాత్)

టీ. ను ||అ|| తర్కే = ఊహయందు వర్తించును, ఉ॥ అస్త  
శైలగహనం ను వివస్వా నావివేశ జబధిం ను మహీం ను, తర్కేతు  
స్యాత్ అను పాఠమునందు స్యాత్ అనునది యూహ యందు వర్తిం  
చునది యర్థము, ఉ॥ స్యా త్కింఞ్చి నోపపన్యతే, Indicating  
reflection.

ఉమా (రాత్రేరవసానే)

టీ. ఉమా ||అ|| రాత్రేః = రాత్రియొక్క, అవసానే = అంతము  
నందు, అనగా ప్రాతఃకాలమునందు వర్తించును, ఉ॥ ఉమా జనాః  
ప్రబుధ్యంతే, ఉమా తనో వాయు దుపైతి మన్దం, Close of the  
night, morning, break of day, ఇతి

సమో (సతౌ)।

టీ. సమః ||అ|| సతౌ = సమ స్కారమునందు వర్తించును,  
ఉ॥ సమో విష్ణవే, Hail, salutation, bow.

(పునరర్థే) లజ్జ

టీ. లజ్జ ||అ|| పునః = మఱియునను, అర్థే = అర్థమునందు వర్తించును,  
ఉ॥ మూర్ఖస్తు నావమస్తవ్యః కి మజ్జ విద్వాన్, Again,  
rather.

(నిద్వాయాం) దుష్టు

టీ. దుష్టు ||అ|| నిద్వాయామ్ = చెడ్డది యను సర్థమునందు  
వర్తించును, ఉ॥ దుష్టువృత్తి దుర్జనస్స్యాత్, ill.

సుష్టు (ప్రశంసనే)॥

౪౩౦॥

టీ. సుష్టు ||అ|| ప్రశంసనే = మంచిది యనుటయందు వర్తించును, ఉ॥ సుష్టు భుక్తం మయా గృహే, Well.

ఆమా (అనుగుణ్యే)

టీ. ఆమ్ ||అ|| అనుగుణ్యే = అనుకూలార్థమునందు వ  
చును ఉ|| ఆమ్ జ్ఞాతమ్, Oh; I see it now, Oh; yes.

(స్మరణే) అయే

టీ. అయే ||అ|| స్మరణే = స్మరణమునందు వర్తించు  
ఉ|| అయే పూర్వం కృతం మయా, Ah (showing recollectio

ఫ (ద్విఘ్ననిరాకృతౌ)।

టీ. ఫట్ ||అ|| విఘ్న = విఘ్నముయొక్క, నిరాకృతౌ  
పోఁగొట్టుటయందు వర్తించును, ఉ|| అస్త్రాయ ఫట్, A w  
used in uttering spells to ward off evil.

(అశ్లీకృతౌ స్యా) దధకిం

టీ. అధకిమ్ ||అ|| అశ్లీకృతౌ అంగీకారమునం  
స్యాత్ = వర్తించును, ఉ|| దేవదత్త కిం భోక్త్యసి; అధకిమ్, Y  
quite so.

(హీనసంబోధనేతు) రే||

౪ :

టీ. రే ||అ|| హీన = హీనునియొక్క, సంబోధనే =  
చుటయందు వర్తించును, ఉ|| రే రే పాప మమాన్తికా దః  
(Used in addressing menials). 'ఆమానుగుణ్యే' అన్నది వె  
లిదివఱకుఁ బ్రక్షిప్తమని కొందఱు.

సాయం (సాయే)

టీ. సాయమ్ ||అ|| సాయే = సాయంకాలమునందు వ  
చును, ఉ|| సాయంతన మల్లికాను, Evening.

ప్రగే ప్రాతః (ప్రభాతే)

టీ. ప్రగే-ప్రాతః ||అ|| ఈ ౨ ను, ప్రభాతే = ప్రాతఃకాల  
నందు వర్తించును, ఉ|| ప్రగే నృపాణా మథ తోరణా ద్భహిః,  
స్పన్ధ్యాముపాసీత, Morning.

నికషా (ఁన్తికే)।

టీ. నికషా ||అ|| అన్తికే = సమీపమునందు వర్తించును, ఉ॥ విలభ్య్య లజ్ఞాం నికషా హనిష్యతి, Near.

పరుత్పరైవమో (ఁబ్దే పూర్వే పూర్వతరే యతి)॥

టీ. పరుత్-పరారి-ఐషమః ||అ|| ఈ 3 ను వరుసగా, పూర్వే అబ్దే=పోయినయేటియందును, Last year; పూర్వతరే అబ్దే = అంతకు మున్నేటియందును, Year before the last; యతి = నడచుచున్న యేటియందును వర్తించును, Current year; ఉ॥ పరారినశ్చ్యుతం విత్తం పరున్నప్త మభోగతః, ఐషమశ్చీయతే యత్నాత్తతః కింవా భవిష్యతి.

అద్యా (త్రాహ్న్యా)

టీ. అద్య ||అ|| అత్రఅహ్ని=నడచుచున్న ఐగటియందు వర్తించును, ఉ॥ నరలో కేఁద్య దుర్లభః, Today.

(ధపూర్వేఽహ్నిత్యాదా) పూర్వోత్తరాపరాత్ ।

తథాఽధరాన్యా న్యత రేతరా త్పూర్వేద్య రాదయః॥

టీ. పూర్వోత్తరాపరాత్-అధరాన్యాన్యతరేతరాత్-పూర్వ ఉత్తర అపర అధర అన్య అన్యతర ఇతర అను శబ్దములవలనఁ బుట్టిన, పూర్వేద్యరాదయః, పూర్వేద్యః = నిన్న, Yesterday, కాతః; ఉత్తరేద్యః=రేపు, To-morrow, కాతః; అపరేద్యః=ఎల్లండి, The day after to-morrow, కాతః; అధరేద్యః = మొన్న, The day before yesterday, కాతః; అన్యేద్యః-ఇతరేద్యః = మఱియొకనాడు, Another day, కాతః; అన్యతరేద్యః=రెండు దినములలో నొకనాడు, One of two days అను సర్థములయందు వర్తించును, ఉ॥ నిమగ్నీయత పూర్వేద్యః, నాస్తిముఖా దుత్తరేద్య రివాహః పరిక్షీర్ణతః, ఆగతా నపరేద్య స్తాన్, అధరేద్య స్సమాగతాః, అన్యేద్య రాత్మానుచరస్య భావమ్, పశ్చిమిపథ్యే

రన్యతరేద్యుః పితరం ద్రక్ష్యసి, కష్టదినా దితరేద్యుః ప్రియో ద్రష్టవ్యః.

ఉభయద్యు శోభయేద్యుః

టీ. ఉభయద్యుః-ఉభయేద్యుః ||అ|| ఈ ౨ ను, రెండుదినము లను సర్థమునందు వర్తించును, ఉ|| ఉభయద్యు రుత్సవః, Both days, ద్వానో దిన.

(పరేత్వహ్ని) పరేద్యవి

టీ. పరేద్యవి ||అ|| పరేత్వహ్ని = మఱుగఁటియందు వర్తించును, ఉ|| ద్రష్టాస్మి పరేద్యవి సఖాయమ్, Next day, త్వలై దిన.

హ్యో (గతే)

టీ. హ్యో ||అ|| గతే = పోయిన దినమందు, అనఁగా నిన్న యను సర్థమునందు వర్తించును, ఉ|| హ్య స్సర్వ మభవ త్కార్యమ్, Yesterday, ఇత.

(అనాగతేహ్ని) శ్వః

టీ. శ్వః ||అ|| అనాగతే=రానట్టి, అహ్ని=దినమందు, అనఁగా తేపను సర్థమునందు వర్తించును, ఉ|| శ్వః కార్య మద్య కుర్వీత, To-morrow, ఇత.

పరశ్వ (స్తత్ప రేహని)||

౪౩౫||

టీ. పరశ్వః ||అ|| తత్పరే = అవతలి, అహని = దినమందు, అనఁగా నెల్లుండి యరు సర్థమందు వర్తించును, ఉ|| పరశో వా భవిష్యతి, The day after to-morrow, ఇత.

తదా తదానీం

టీ. తదా-తదానీమ్ ||అ|| ఈ ౨ ను, అప్పుడను సర్థమునందు వర్తించును, ఉ|| తదా చక్షుష్మతాం ప్రీతిః, యదా స్యా త్ప్రియ యా సజ్జః తదానీ మేవ మే సుఖమ్, Then, at that time, ఇత.

యుగప దేశదా

టీ. యుగపత్ - ఏకదా || అ || ఈ ౨ ను, ఒక్కకాలముం దను  
సర్థమందు వర్తించును, ఉ॥ యుగప ద్వానశేదితః, ఏకదా మిళితా  
ద్విజాః, At once, at the same time, ఇత్యేతా.

సర్వదా సదా

టీ. సర్వదా-సదా || అ || ఈ ౨ ను, ఎల్లప్పు డను సర్థమందు  
వర్తించును, ఉ॥ సర్వదా సర్వదోఽపీతి, యాచతే యాచక  
స్వదా, Always, At all times, ఇత్యేతా, ఇతా.

ఏతర్హి సమ్యుతీదానీ మధునా సామ్యుతం (తథా)॥ ౪౩౬॥

టీ. ఏతర్హి-సమ్యుతీ-ఇదానీమ్ - అధునా - సామ్యుతమ్ || అ ||  
ఈ ౩ ను, ఇప్పుడను సర్థమునందు వర్తించును, ఉ॥ భవంత మేతర్హి  
మనస్వి గర్హితే, సమ్యు త్యసామ్యుతం వక్తుమ్, ఇదానీ మస్మి  
సంవృత్తః, బలావలేపా దధునాఽపి పూర్వవత్, కో న్వస్మిన్  
సామ్యుతం లోకే, Now, at this time, ఇత్యేతా.

(దిగ్దేశకాలే పూర్వాదా) ప్రాగుద క్షృత్యగాదయః ।

టీ. ప్రాగుద క్షృత్యగాదయః = ప్రాగుద క్షృత్య గాద్యవ్యయ  
ములు, పూర్వాదా = పూర్వాదులయిన, దిగ్దేశకాలే = దిగ్దేశ కాలముల  
యందు వర్తించును, ప్రాక్ || అ || ఇది పూర్వదిక్కునకును, East,  
पूर्व; పూర్వ దేశమునకును, Eastern, पूर्वा; పూర్వకాలమునకును,  
Prior time, పేరు. ఉ॥ ప్రాజ్ఞు ఖోఽన్నాని భుజ్యత, ప్రాగ్భాగతః  
పత ది హేద ముత్త్యకాసు, ప్రాకృప్తేః కేవలాత్మనే, ఉదక్ || అ ||  
ఇది ఉత్తరదిక్కునకు, North, उत्तर; ఉత్తర దేశమునకును,  
Northern, उत्तर; ఉత్తరకాలమునకును, Subsequent, పేరు.  
ప్రత్యక్ || అ || ఇది పడమటిదిక్కునకును, West, पश्चिम; పడమటి  
దేశమునకును, Western, पश्चिम; పేరు. ఆదిత్యబుద్ధుచేత, అవాక్ =

South, దక్షిణ; Southern, దక్షిణి; or former; దక్షిణాత్-దక్షిణతః-దక్షిణేన = Southward, దక్షిణ కి దిశ; ఉత్తరాత్-ఉత్తరతః-ఉత్తరేణ = Northward, ఉత్తర కి దిశ; అధరాత్-అధరతః-అధరేణ-అధరస్థాత్ = Underneath, నీచే; పురస్థాత్ = Before, పక్షే; ఉపరి-ఉపరిస్థాత్ = Above, అగ్ర; అధస్థాత్ = Behind, పీఠే; మొదలయినవి గ్రహింపబడును.

ఇత్యవ్యయవర్గః = అవ్యయములయొక్క పదసమూహము ముగిసెను.

గ్రంథకర్త తాను గ్రంథాదియందుఁ జేసిన 'సంపూర్ణముచ్యతే వర్గైర్నామలిక్ష్ణానుశాసనమ్' అను ప్రతిజ్ఞ చొప్పున లింగములతోడ నామముల కనుశాసనముకొఱకు వర్గాంతరమును బ్రారంభించుచున్నాడు.

సలిజ్ఞశాస్త్రై స్సన్నాదికృతద్ధితసమాసజైః॥ ౪౩౭॥

అనుక్తై స్సజ్జిహే లిజ్ఞం సంకీర్ణవది హోన్నయేత్ |

టీ. ఇహసజ్జిహే = ఈ లింగాది సంగ్రహవర్గయందు, సలిజ్ఞశాస్త్రైః = పాణిని వరదుచి మొదలైనవారిచేతఁ జెప్పబడిన లింగలక్షణములుగల, 'స్త్రీయా మీ దూ ద్విరా మైకాచ్' అనునది మొదలయిన వాక్యములతోఁ గూడినట్టి, సన్నాదికృతద్ధితసమాసజైః = సనాద్యంత ధాతువులమీది అప్రత్యయము మొదలయిన కృత్ప్రత్యయములవలనను, కేవలధాతువులమీది కృత్ప్రత్యయములవలనను, తద్ధితప్రత్యయములవలనను, సమాసములవలనను బుట్టిన అనుక్తైః = పూర్వవర్గలయందుఁ జెప్పబడిన, 'స్త్రీభావాదా వనిక్తి' మొదలయిన కృత్ప్రత్యయములతోఁ గూడిన వాక్యములచేతను 'త ల్బృద్ధి యేని కడ్యచ్' త్రా' ఇవి మొదలయిన తద్ధితప్రత్యయములతోఁ గూడిన వాక్యములచేతను, 'అదన్తై ర్ద్విగు రేకార్థః' ఇ



మొదలయిన సమాసములతోఁ గూడిన వాక్యములచేతను, లింగమ్ = స్త్రీపుం నపుంసకలింగములను, ఉన్నయేత్ = తెలిసికోవలయును. మరియు దృష్టాంతముచేతను లింగము నెఱుగు నుపాయమును జెప్పచున్నాఁడు. సంకీర్ణవత్ = సంకీర్ణవర్ణయందువలె బ్రకృతి ప్రత్యయార్థాదులచేతను లింగమును తెలిసికొనవలెను.

ఈ వర్ణయందుఁ జెప్పనట్టి లింగలక్షణములకుఁ బూర్వవర్ణలయందుఁ జెప్పిన విశేషవిధులతో విరోధము వచ్చినప్పు డేలక్షణము వర్తించు నను సందేహమును పరిహరించుచున్నాఁడు.

లింగశేషవిధి ర్వాప్తీ విశేషైర్వ్యవభాధితః॥ ౪౩౮॥

టీ. లింగశేషవిధిః = ఈ వర్ణయందుఁ జెప్పబడు సామాన్యమయిన లింగలక్షణము, విశేషైః = ఈ శాస్త్రమున నక్కడక్కడఁ జెప్పబడిన విశేషవిధులచేత, అభాధితోయది = బాధింపబడనిదైనచో, వ్యాప్తీ = తాను ప్రవర్తించునది యగును. అనగా నీ వర్ణయందుఁ జెప్ప లింగలక్షణము పూర్వవర్ణయందుఁ జెప్పిన విశేషవిధిని విడిచిపెట్టి కడమదిక్కుననే ప్రవర్తించునని తాత్పర్యము. అది యెట్లన, నీ వర్ణయందు స్వర్గపర్యాయములు పుంలింగములొను అను విధి “ద్యోవివాద్యే స్త్రీయామ్” అను విశేషవిధిచోట ప్రవర్తించదు.

స్త్రీయామ్

టీ. స్త్రీయాం అను పదము ‘పుంస్త్రీనభేదానుచరాః’ అను పుంలింగాధికారపర్యంత మనువర్తించి వచ్చును. కావున నదివఱకుఁ జెప్ప శబ్దములు స్త్రీలింగములు.

ఈ దూద్విరామైకాచ్

టీ. ఏకాచ్ = ఒకయచ్చు గలిగిన, ఈదూద్విరామా = ఈకారాంత ఊకారాంత శబ్దములు నీ॥, శ్రీః, ధీః, భూః, భూః.

సయోని ప్రాణి నామచ।

టీ. యోని కలిగిన ప్రాణులకుఁ జేరయిన శబ్దములు స్త్రీలింగమునందు వర్తించును, ఉ॥ మాతా, యోషిత్, సురభిః, కరేణుః.

నామ విద్యు నిశా వల్లీ వీణా ది గ్భూ నదీహియామ్॥

టీ. విద్యుత్ = మెఱపు, నిశా = రాత్రి, వల్లీ = తీగె, వీణా = వీణ, దిక్ = దిక్కు, భూ = భూమి, నదీ = నది, హీ = సిగ్గు, ఈ ౨ వస్తువులయొక్క, నామ = పేళ్లు, విశేషవిధిబాధ లేనివి నీ॥ ఇచట వీణా పర్యాయములకును, హీ పర్యాయములకును, 'జ్యౌబూజస్తమ్-ఈదూద్విరామైకాచ్' అను పదలచేత స్త్రీలింగము సిద్ధించినను విస్పష్టార్థముగాఁ జెప్పినాఁడు. కొందఱు వాణీదిగ్భూనదీధియామ్ అని పాఠము గలదనిరి. మొదటి పక్షమునందు హీ పర్యాయము లయిన మందాక్షప్రీడశబ్దములు విశేషవిధిబాధ కలవి గనుక నక్కడ నీ విధి లేదు.

అదనై ద్విగు రేకార్థో

టీ. అదనైః = అకారాంతము లయిన యుత్తరపదములతో గూడుకొనియున్న, ఏకార్థోద్విగుః = సమాహారమునందలి ద్విగు సమాసము నీ, ద్విగుసమాస మన సంఖ్యాపూర్వపదమైన సమాసము, ఉ॥ పఞ్చనాం మూలానాం సమాహారః = పఞ్చమూలీ, దశమూలీ, త్రిలోకీ.

న స పాత్రయుగాదిభిః।

టీ. పాత్రయుగాదిభిః = ఉత్తరపదము లయిన పాత్రయుగాది శబ్దములతోఁ గూడియున్న, సః = ఆ ద్విగుసమాసము, న = స్త్రీలింగము కాదు, ఉ॥ పఞ్చపాత్రమ్, చతుర్యగమ్, త్రిభువనమ్.

తల్

టీ. భావార్థమునందున, సమూహార్థమునందును, స్వార్థము నందును విధింపఁబడిన తల్ ప్రత్యయ మంతముగాఁ గల శబ్దములు



అజ్-అ-ఇజ్-ని-శ అను ప్రత్యయము లంతముగాఁగల శబ్దములు సీ॥, ఉ॥ అజననిః, అకరణిః - ఇచట నాశ్రోశమునం దని ప్రత్యయము. కృతిః, భృతిః - భావార్థమునందు క్తిన్ ప్రత్యయము. ప్రవాహికా, ప్రచ్ఛద్ధికా - ఇచట రోగాఖ్యయందు ణ్వల్. కారికా, జీవికా - ఇచట ధాత్వర్థమునందు ణ్వల్. వ్యావక్రోశీ - ఒకరినొకరు తిట్టుకొనుట, వ్యాత్యక్షీ - ఒకరిపై నొకరు సిట్లు చల్లుకొనుట - ఇచట కర్మ వ్యతిహారమునందు ణచ్. భవతః శాయికా, భవతః ఆసికా - ఇచట పర్యాయార్థమునందు ణ్వచ్. భవానర్హతి ఇక్షుభక్షికామ్, పయః పాయికామ్ - ఇచట అర్హార్థమునందు ణ్వచ్. ఇక్షుభక్షికామ్ మే ధారయసి, ఓదనభక్షికామ్ - ఇచట ఋణార్థమునందు ణ్వచ్. ఇక్షుభక్షికామ్ ఉదపాది ఓదనభక్షికా - ఇచట నుత్పత్తియందు ణ్వచ్. వ్రజ్యా, ఇజ్యా - ఇచట భావార్థమునందు క్యప్. సమజ్యా, నిషద్యా - ఇచట సంజ్ఞయందు క్యప్. మణ్డనా, ఆసనా - ఇచట భావార్థమునందు యచ్. పచా, భిదా, మృజా - ఇచట భావార్థమునందు అజ్. చికిర్వా, జిహీర్వా - ఇచట సన్ ప్రత్యయముమీఁద భావార్థమునందు అప్రత్యయము. కాంకారిమకార్షీః, ఇమాంకారిమకార్షమ్ - ఇచట ప్రశ్నాఖ్యానములయందు ఇజ్. జ్యానిః, గ్లానిః - ఇచట భావార్థమునందు నిప్రత్యయము. శప్రత్యయాంతమునకు క్రియా, ఇచ్ఛా ఇత్యాదులు.

ఉణాదిషు నిరూరీశ్చ

టీ. ఉణాదులయందలి నిః ఉః ఈః అను సీ మూడు ప్రత్యయములు నంతముగాఁగల శబ్దములు స్త్రీలింగమునందు వర్తించును. ఉ॥ ని ప్రత్యయమునకు శ్రేణిః, శ్రోణిః. ఉ॥ ప్రత్యయమునకు ఖర్జూః, కణ్డూః, చమూః. ఈ ప్రత్యయమునకు తన్ద్రిః, లక్ష్మీః ఇత్యాదులు. అగ్ని వహ్ని యోని పాష్ణి శబ్దములు నిప్రత్యయాంతములయినను పుంలింగములను విశేషవిధి యున్నది.

జ్యాయాజస్తం చలం స్థిరమ్॥

రరం॥

టీ. జీ-అనఁగా జీవ్-జీష్-జీన్ అను ప్రత్యయములు. ఆప్-

అనగా టాప్-డాప్-చాప్ అను ప్రత్యయములు. ఈ యారును, ఊళ్ళ అను ప్రత్యయమును నంతముగాఁగల శబ్దములు, చలమ్ = విశేష్య నిఘ్నములు అయినవియు, స్థిరమ్ = నియతలింగము లయినవియు నీ॥, ఉ॥ విశేష్యనిఘ్నములయిన జ్యంతములకు పుంసః ఇయమ్ పౌంస్త్వి, ఉపగో రియమ్ ఔపగవీ. నియతలింగములయిన జ్యంతములకు కరిణీ, కర్త్రీ-ఇచట జీప్. దాక్షాయణీ, గౌరీ - ఇచట జీప్. శార్ఙ్గరవీ, బైదీ- ఇచట జీన్. అజా, ఏడకా, రమా - ఇచట టాప్. సురాజా, బహు సీమా - ఇచట డాప్. కారీషగన్ధ్యా, వారాహ్య - ఇచట చాప్. రమ్భారూః, కరభోరూః - ఇచట ఊజ్ ఇత్యాదులు.

తత్ప్రీడాయాం ప్రహరణంచేన్మౌప్తా పాల్లవా. ఇదిక్.

టీ. తత్ = ఆముష్టిపల్లవాదులు, ప్రీడాయామ్ = ఈ క్రీడ యందు, ప్రహరణంచేత్ = ఆయుధమాయెనేని, ఆ యర్థమునందు విధింపఁబడిన య ప్రత్యయాంతశబ్దములు ప్రీలింగమునందు వర్తించును, ఉ॥ ముష్టిః ప్రహరణ మస్యాం ప్రీడాయామ్ మాప్తా, ఈలాగున పాల్లవా. ఇదిక్ అన్నందున దాండాదులును తెలియ వలెను.

ఘ౞ఞ్ ఇ స్యాక్రియాఽస్యాం చే ద్దాణ్ణపాతా హి ఫాల్లునీ॥  
త్రైన్యనంపాతాహి మృగయా త్రైలంపాతా స్వధేతి దిక్.

టీ. స్యాక్రియా = ఆదండపాతాదిక్రియ, అస్యాంచేత్ = ఈ ఫాల్లున్యాదులయందు కలిగినయెడ, ఆ యర్థమునందు, ఘ౞ఞః = ఘ౞ఞః తముమీఁద విధింపఁబడిన, ఞః = ఞః ప్రత్యయాంతము నీ॥, ఉ॥ ద్దాణ్ణ పాతోఽస్యాంఫాల్లున్య మితి దాణ్ణపాతా ఫాల్లునీ, శ్యేనపాతోఽస్యాం మృగయా మితి త్రైన్యనంపాతా మృగయా, తిలపాతోఽస్యాం స్వధాయా మితి త్రైలంపాతా స్వధా, దిక్చబ్దమువలన మాసలపాతాదులు నీలాగున తెలియవలెను.

ప్రీ స్యా త్కాచి స్మృణా శ్యాది ర్వివక్షౌఽపచయే యద్ది॥



కొందఱు, చూర్ణిః = గద్యభేదము, శాణీ = సాన, ద్రుణీ = చెవిదూర  
పాము, తాఁబేలని కొందఱు, దరత్ = మ్లేచ్ఛజాతి, చటియ యని  
కొందఱు, సాతిః = దానము, తీవ్రవేదన యని కొందఱు, కన్ఠా =  
బొంత, కథా = చరిత్ర, ఆసస్తి = పెండ్లిపీట, శవవాహనమని కొందఱు,  
నాభిః = బొడ్డు, రాజసభా = రాజుకొలుపుకూటము, ఝల్లరీ = వాద్య  
విశేషము, చర్చరీ = నృత్యవిశేషము, పారీ = ఏనుగు కాలిగొలుసు,  
హారా = లగ్నాంశము, లటా = ఊరబిచ్చుక, సిద్ధులా = పూతిమత్స్య  
కోదము, సిద్ధముగలదియు, లాతా = లత్తుక, లిత్తా = పేనుగ్రుడ్డు,  
గణ్ఢాపా = పుక్కిలిండుట, గృధ్రినీ = రొండిలోని వాతవ్యాధి,  
చమనీ = సోమపానపాత్రము, మనీ = మసి.

ఇతి స్త్రీలింగసర్గః.

పుంస్త్రీ

టీ. ముందు నపుంసకే అనువఱకుఁ జెప్పఁబడు శబ్దములు  
పుంలింగమందు వర్తించుననుట.

సభేదానుచరా స్సపర్యాయా స్సురాసురాః॥ ౪౪౭॥

టీ. సపర్యాయాః = అమర నిర్జరాది పర్యాయములతోడను,  
దైత్యదైతేయాది పర్యాయములతోడను కూడుకొనియున్న, సురా  
సురాః = సురశబ్దమును, అసురశబ్దమును, సభేదానుచరాః = తమ  
తమలో విశేషములయిన యింద్రాగ్నాదృది దేవతలపేళ్లతోను, నమచి  
శంబర రావణాది రాక్షసులపేళ్లతోను, తమతమ యనుచరులయిన  
హాహా హూహూ మాశరపింగళాదులపేళ్లతోను, చండముండప్రహ-  
స్తాదులపేళ్లతోను పుంలింగములొను. ఈ శబ్దములలో విశేషవిధిగల  
శబ్దములం దీ విధి ప్రవర్తింపదు.

స్వర్గయాగాద్రి మే ఘాభి ద్రు కాలాసి శ రారయః॥

కర గడ్డోష్ఠ దోర్ధస్త కణ కేశ నఖ స్తనాః॥ ౪౪౮॥

టీ. స్వర్గ = స్వర్గము, యాగ = యజ్ఞము, అద్రి = పర్వతము, మేఘు = మేఘము, అబ్ధి = సముద్రము, ద్రు = వృక్షము, కాల = కాలము, అసి = ఖడ్గము, శర = బాణము, అరి = శత్రువు, కర = హస్తమును, అప్ప సమును, కిరణమును, గణ్డ = కపోలము, ఓష్ఠ = అధరము, దోః = బాహువు, దస్త = దంతములు, కణ్ఠ = కంఠము, కేశ = కేశములు, నఖ = గోళ్లు, స్తన = స్తనములు, ఈ ౨౨ వస్తువుల పేళ్లు సంభవించిన దిక్కున వీని విశేషముల పేళ్లును పు॥ వీనిలో దేనికి విశేషవిధి యున్నదో యక్కడ నీ విధి ప్రవర్తింపదు. అది యేలాగన, స్వర్గ వాచకములయిన ద్యౌ దివ్ శబ్దములును, వృక్షవిశేషవాచకము లయిన హరిచందన శింశుపాశబ్దములును, కాలవిశేషవాచకము లయిన తిథిప్రతిపదాదులును, బాణవాచకమయిన ఇషుశబ్దమును, కిరణవాచకములయిన దీధిత్యాదులును, ఓష్ఠవాచకమయిన దశన వాసశబ్దములును, బాహువాచకములయిన భుజబాహువులును, దంత విశేషవాచకములయిన దంష్ట్రాశీర్విషాణశబ్దములును, కేశవిశేషవాచ కములయిన జటాసటాశబ్దములును, నఖవాచకములయిన నఖనఖర శబ్దములును విశేషవిధి కలిగియున్నవి కనుక నక్కడ నీ విధి ప్రవర్తింపదు.

అహ్ని హస్తాః

టీ. అహ్నింతములయిన పూర్వాహ్నిపరాహ్నిది శబ్దములును, అహ్నింతములయిన ద్వ్యహ్నిత్ర్యహ్నిది శబ్దములును పు॥, అత్యహ్ని భోజనమ్, నిరహ్ని వేశా, అను దిక్కుల నన్యపదార్థము నపుంసక మగునను స్త్రీలింగమయినను అహ్నింతశబ్దములు పుంలింగములే యని కొందఱు.

క్షేదభేదా

టీ. విషవిశేషవాచకములయిన సౌరాష్ట్రిక శౌక్లికేయాది శబ్దములు ॥పు॥, కాకోల కాలకూటాదిశబ్దములకు విశేషవిధి యున్నందున నచ్చట నీ విధి ప్రవర్తింపదు.



రాత్రాంత్రాః ప్రాగసంభ్యతాః।

టీ. ప్రాగసంభ్యతాః = సంఖ్యాపూర్వపదములుగాని, రాత్రాంత్రాః = రాత్రాంత్రములయిన పూర్వరాత్ర అపరరాత్ర అర్ధరాత్రాది శబ్దములు ॥పు॥ రాత్రాంత్రమునను సమాహారమునందు 'అహో రాత్రమ్' అని కలదు. అతిరాత్రః అను దిక్కున నన్యపదార్థము భిన్నలింగమయినను ॥పు॥ అని కొండఱు. సఖ్యాపూర్వపదములు నపుడు గణరాత్రమ్, పంచరాత్రమ్ అని ॥న॥

శ్రీవేష్టా (ద్యాశ్చ) నిర్వాసా

టీ. శ్రీవేష్ట - శ్రీవాస - సరశద్రవ అనునవి మొదలయినవి, నిర్వాసాః = మ్రానిబంకపేళ్లు ॥పు॥

అసన్నంత్రా అబాధితాః॥

౪౪౯॥

టీ. అబాధితాః = విశేషవిధులచేత బాధింపఁబడని, అసన్నంత్రాః - అగ్గిరస్, పురోధస్ మొదలయిన యసంత్రములును, సుపర్వస్, స్త్రీహస్ మొదలయిన యసంత్రములును ॥పు॥, అబాధితాః అన్నందున 'యశస్, పయస్, నామక' అను దిక్కున నీ విధి ప్రవర్తింపదు.

కశేరుజతు వస్తూని హిత్యా తు రు విరామకాః।

టీ. కశేరుజతువస్తూని = కశేరు జతు వస్తు అను శబ్దములను, హిత్యా = విడిచి, తురువిరామకాః = తురు అను వర్ణము సంతముగాఁగల హేతు సేతు మొదలైన శబ్దములును, రు అను వర్ణము సంతముగాఁగల చరు గురు మొదలైన శబ్దములును ॥పు॥, కశేరుజతువస్తూ శబ్దములు ॥న॥ ఇది యుపలక్షణము గనుక దాని శ్మశ్రు కుస్తుమ్బురు మస్తు శబ్దములును ॥న॥

క ప ణ భ మ రో పాంతా యద్య దంతా అమీ అథ॥ ౪౫౦॥

ప థ న య స టో పాంతా

టీ. క-ష-ణ-భ-మ-ర-ప-థ-న-య-న-ట ఈ ౧౨ వర్ణములు నుపాంతములుగాను అకారమంతముగాను గలిగిన శబ్దములు ||పు||, వదుసగా ఉ|| అర్కః, స్ఫటికః, వృషః, నికషః, గణః, గుణః, కుమ్భః, కలభః, వ్యామః, గ్రామః, హారః, సారః, ధూపః, సూపః, అర్థః, శపథః, స్తనః, జనః, కులాయః, తన్తువాయః, రసః, దాసః, ఘటః, పటః ఇత్యాదులు.

గోత్రాఖ్యాశ్చరణాహ్వయాః|

టీ. గార్గ్యః, వాసిష్ఠః అనునవి మొదలైన గోత్రాపత్యమును జెప్పి పేళ్లును, కతః, బహ్వచః, ఛన్దోగః అనునవి మొదలయిన వేదశాఖాధ్యేతల పేళ్లును ||పు||

నామ్యై కర్తరి భావేచ ఘ ఇ జ బ్ల జ్ఞ ఘాఘః|| ౪౭౧||

టీ. నామ్ని=సంజ్ఞయందును, అకర్తరి=కర్తృవ్యతిరిక్త కారకమునందును, భావేచ=ధాత్వర్థమాత్రమునందును, యథాసంభవముగా విధింపఁబడిన ఘఇఅచ్ అప్ నజ్ ణ ఘ అఘచ్ అను నీ యేడు ప్రత్యయము లంతముగాఁగల శబ్దములు విశేషవిధితేనిచోట ||పు||, ఉ|| సంజ్ఞయందు ఘఙ్ఞునకు పాదః, రోగః, వేశః. కర్తృవ్యతిరిక్తకారకమునందు ఘఙ్ఞునకు ప్రక్రియత ఇతిప్రాకారః, ప్రసీదన్త్యస్మిన్నితిప్రాసాదః, రజ్యతే అనే నేతి రాగః. భావార్థమునందు ఘఙ్ఞునకు త్యాగః, భోగః. అచ్ఛప్రత్యయమునకు నయః, జయః, చయః. అప్ప్రత్యయమునకు కరః, గరః, లవః. నజ్ ప్రత్యయమునకు యజ్ఞః, యత్నః. ణ ప్రత్యయమునకు న్యాదః. ఘ ప్రత్యయమునకు ఉరశ్చదః, దన్తచ్ఛదః. అఘచ్ఛప్రత్యయమునకు వమఘః, వేపఘః ఇత్యాదులు.

ల్యుః కర్తరి

టీ. కర్తరి=కర్తృమునందు విధింపఁబడిన, ల్యుః=ల్యు ప్రత్యయంతములైన, నన్దనః-రమణః-దహనః అనునవి మొదలయిన శబ్దములు ||పు||

ఇమని జ్ఞానే

టీ. భావే=భావార్థమునందు విధింపఁబడిన, ఇమనిచ్=ఇమని  
చ్యుత్యయాంతములయిన ప్రథమన్ అనునివి మొదలయిన శబ్ద  
ములు ||పు||

కో ఘో కిః ప్రాదితోఽన్యతః|

టీ. కః=భావార్థమునందు విధింపఁబడిన క ప్రత్యయాంతము  
లయిన, ప్రస్థః-విఘ్నః-ఆఘాతః-శ్యేతోత్థః అనునవి మొదలయిన శబ్ద  
ములును, ప్రాదితః-ప్ర, పరా అనునవి మొదలయిన యుపసర్గల  
కంటె, అన్యతః = వేఱయిన సుబంతమును కర్మపదముగాఁగల,  
ఘోః = ఘు సంజ్ఞక ధాతువుమీఁద నధికరణార్థమునందు విధింపఁ  
బడిన, కిః = కి ప్రత్యయాంతములయిన అమ్బుధిః-ఇషుధిః అనునివి  
మొదలయిన శబ్దములు ||పు||

ద్వంద్వేఽశ్వబడబా వశ్వబడబానసమాహృతే|| ౪౫౨||

టీ. సమాహారవ్యతిరిక్తమయిన అశ్వబడబా అను ద్వంద్వ  
సమాసరూపమయిన శబ్దము ||పు||, ఇచట “పూర్వనదశ్వబడబా”  
అను సూత్రమునందు ద్వివచనము వివక్షితము గాదని తెలియఁ  
కీయుటకై అశ్వబడబాః అని బహువచనమును ప్రయోగించినాఁడు.  
సమాహారమునందు ||న||

కాంతస్సూర్యేంద్రపర్యాయ పూర్వోఽయః పూర్వకోఽపిచ|

టీ. సూర్యపర్యాయశబ్దములును చంద్రపర్యాయశబ్దములును  
యశ్వబ్దమును పూర్వములుగాఁగల కాంతశబ్దము ||పు||, ఊ|| సూర్య  
ాంతః, రవికాంతః, ఇంద్రకాంతః, చంద్రకాంతః, అయస్కాంతః.  
పిచ అన్నందున లోహకాంతశబ్దమును ||పు|| అని కొందఱు.

వటక శ్చానువాకశ్చ రల్లకశ్చ కుడజకః|| ౪౫౩||

పుష్కోన్మాజ్ఞస్సముద్రశ్చ విటపట్టధటాః ఖటః|

కోట్టాఁరఘట్ట హట్టాశ్చ పిణ్డ గోణ్డ పిచణ్డవత్ || ౪౫౪ ||

గడుః కరణ్డో లగుహో వరణ్డ శ్చ కిణో ఘణః |

దృతి సీమన్త హరితో రోమ స్థోద్గీఢ బుద్బుదాః || ౪౫౫ ||

కాసమద్దోఽర్బుదః కున్దః ఘేన స్తూపౌ సయూపకౌ |

ఆతపః శ్చ త్త్రియే నాభిః కణప త్సుర కేదరాః || ౪౫౬ ||

పూర త్సురప్ర చుక్రాశ్చ గోల హింజుల పుద్గలాః |

వేతాశ మల్లభల్లాశ్చ పురోడాశోఽపి పట్టిసః || ౪౫౭ ||

కుల్మాషో రభస శ్చైవ సకటాహః పతద్గ్రహః |

టీ. వటకశబ్దము మొదలుకొని పతద్గ్రహశబ్దపర్యంతము  
లయిన శబ్దములన్నియు ||పు||, ఈ శబ్దములలోఁ గొన్నిటికి నర్థము—  
కుడజ్జకః=పాద, న్యూజ్ఞః=ఎడతెగక యుచ్చరించిన యాఱు ఓంకార  
ములు, ధటః=తక్కెడ, ఖటః=తృణవిశేషము, గోట్టః=దుర్గవిశే  
షము, ఆరఘట్టః=దొడ్డుబావి, హట్టః=అంగడివీధి, గోణ్డః=దేశవిశే  
షము, వరణ్డః=ముఖిరోగము, దృతిః=తోలుతిత్తి, ఉద్గీఢః=సామవేద  
ప్రణవము, కాసమర్దః=కసింద, స్తూపః=మన్ను మొదలయినవాని  
దినై, కణపః=అయుధవిశేషము, కేదరః=వృక్షవిశేషము, పశువిశేష  
మును, పూరః=ప్రవాహము, త్సురప్రః=శరవిశేషము, చుక్రః=పుల్ల  
ప్రబ్బలి, గోశః=వద్దులాకారమైన మృత్పిండము మొదలగునవి,  
ఇంద్రియాధారావయవ విశేషమును, విధవాపుత్రృణును, హింజులః=  
ఇంగిలీకము, పుద్గలాః=జీవుడు, పరమాణువును, కుల్మాహః=అర్ధపక్వ  
ములైన ముద్గగోధూమాదులు, రభసః=త్వర, కటాహః=బహు  
ద్రవ్యాధారమైన మృణ్మయాది భాండవిశేషము, పతద్గ్రహః=తమ్మ  
పడిగ. తక్కినవానియర్థంబు లూహ్యంబులు.

ఇతి పుంలింగశేషః.

నపుంసకేఽన్యత్

టీ. అన్యత్ = స్త్రీలింగ పుంలింగములకంటె వేరయిన, ముందు స్త్రీ శబ్దరూపమంతయు, నపుంసకే = నపుంసకమున వర్తించును, హీనేఽన్యచ్చ అను పాఠమున నిదియ యర్థము.

ఖారణ్య పర్ణశ్వభృహిమోదకమ్॥ ౪౫౨॥

శీతోష్ణ మాంస దుధిర ముఖాక్షీ ద్రవిణం బలమ్।

ఫలహేమశుల్బలోహం సుఖదుఃఖ శుభాశుభమ్॥ ౪౫౩॥

జలపుష్పాణి లవణం వ్యజ్ఞానా న్యనులేపనమ్।

టీ. ఖ = ఆకాశమును, ఇంద్రియమును, తక్కిన శబ్దముల ర్థము సుబోధ్యము. ఈ యాకాశాదివస్తువులపేళ్లును సంభవించిన స్కన వీని విశేషముల పేళ్లును విశేషవిధి బాధితములు కానివి ॥న॥

[భయామృత శక్యద్వస్త్ర చాపాభరణ లాఙ్ఘనమ్॥ ౪౬౦॥

దాశ్వాపదమృధాపత్య హృద యోదర కాకుదమ్।

పత్తనాజర శృంగార్క ద్వారబహ్లోడు మానసమ్॥ ౪౬౧॥

ధ్వాస్తంచా

టీ. ఈ ౨ శ్లోకము లధికములని కొందఱు చెప్పిరి. ఇందు ము-భయము మొదలైన ౨౩ వస్తువులపేళ్లు విశేషవిధిచే బాధించినవి ॥న॥

౭వ్యక్తలింగస్య భణితౌ యత్ప్రియుజ్యతే।]

టీ. అవ్యక్తలింగస్య = స్త్రీయనిగాని పురుషుడనిగాని యెఱుంగఁ గని వస్తువుయొక్క, భణితౌ = చెప్పటయందు, యత్ప్రియుజ్యతే = బ్రహ్మ ప్రయోగింపబడుచున్నదో అది ॥న॥ ఇందుకు “స్త్రీవా హి న్యాకింతస్య జాతం తద్భూహిషణ్డిత” అని ॥ఉ॥

కోట్యా శృతాదిసఖ్యాశ్చన్యా

టీ. కోట్యాః = కోటిశబ్దముకంటె, అన్యా = వేతైన, శతాది  
సంఖ్యా = శతసహస్రాది సంఖ్యావాచకములు ||న||, కోటిశబ్దము ||నీ||

వా లక్షా నియుతం చ తత్ ||

౪౬౨||

టీ. లక్షా = లక్షశబ్దము, వా = వికల్పముగా ||న||, పక్షమునందు  
నీ||, తత్ = ఆ లక్షయే, నియుతమ్ = నియుత మనిపించుకొనును.

ద్వ్యచ్ఛ మసిసుసన్నంతం

టీ. ద్వ్యచ్ఛమ్ = రెండచ్చులుగలిగిన, అసిసుసన్నంతమ్ = అస్, ఇస్, ఉస్, అన్ అనునివి యంతముగాఁగల శబ్దములు ||న||, ఉ|| అనంతమునకు యశః, పయః. ఇనంతమునకు సర్పిః, హవిః. ఉనంతమునకు వపుః, ధనుః. అన్నంతమునకు నామ, రోమ ఇత్యాదులు.

య దనాస్త మకర్తరి

టీ. అకర్తరి = కర్తృర్థ వ్యతిరిక్తము లయిన కరణాధికరణ భావాద్యర్థములయందు విధింపఁబడిన బుద్ధిప్రత్యయము మొదలయిన ప్రత్యయములకు నాదేశమగు, అనాస్తయత్ = అన అనునది యంతముగాఁగల శబ్దములు ||న||, కరణార్థమునందు, సాధ్యతే అనేనేతి సాధనమ్, అధికరణార్థమునందు, అధిక్రియతే అస్మిన్నితి అధికరణమ్, భావార్థమునందు, పచనమ్ ఇత్యాదులు.

త్రాస్తం సలోపధం శిష్టం

టీ. త్రాస్తమ్ = త్ర అను నక్షరము అంతముగాఁగల పత్ర గాత్రకళత్రాదిశబ్దములును, సలోపధమ్ = లకారోపధములైన కుల ఫల జలాదిశబ్దములును, శిష్టమ్ = విశేషవిధిబాధితములు గానివి ||న||, కొండలు సలోపధమను దానికి సకారోపధములును లకారోపధములును నని యర్థము చెప్పి యవసర బిసాదులును ||న|| అందురు. కొండలు 'త్రాస్తంసలోపధం' అని పాఠముచెప్పి కేవలత్రాంతములైన పాత్ర శత్రాదులును సకారోపధములై త్రాంతములైన వస్త్రశస్త్రాదులును సకారోపధములై త్రాంతములైన ఆస్త్రతస్త్రాదులును ||న|| అందురు.

రాత్రం ప్రాకృజ్యాయాఽన్వితమ్॥

౪౬౩॥

టీ॥ సజ్యాయాప్రాక్ = సంఖ్యావాచక మయిన పూర్వపదముతో, అన్వితమ్ = కూడిన, రాత్రమ్ = రాత్రశబ్దము, ॥న॥ ఉ॥ గణరాత్రమ్, త్రిరాత్రమ్ ఇత్యాదులు.

పాత్రాద్యదనై రేకార్థో ద్విగు ర్లక్ష్యానుసారతః ।

టీ॥ పాత్రాద్యదనైః = పాత్రశబ్దము మొదలుగాఁగల అకారాంతములయిన యుత్తరపదములతోఁ గూడినదై, ఏకార్థః = సమాహారార్థమునందు వర్తించిన, ద్విగుః = ద్విగుసమాసము, లక్ష్యానుసారతః = ప్రయోగానుసారమువలన, ॥న॥ ఉ॥ పంచపాత్రమ్, త్రిభువనమ్, చతుర్దశమ్ ఇత్యాదులు.

ద్వంద్వైక త్వావ్యయాభావౌ

టీ॥ ద్వంద్వైకత్వ = సమాహారార్థమునందు వర్తించిన ద్వంద్వసమాసమును, అవ్యయాభావౌ = అవ్యయాభావసమాసమును, ॥న॥ ఉ॥ సమాహారద్వంద్వమునకు పాణిపాదమ్, అశ్వబలీవర్దమ్. అవ్యయాభావమునకు ఉపకుమ్భమ్, యథావిధి.

పథ స్సజ్యాయా త్పరః॥

౪౬౪॥

టీ॥ సజ్యాయా = సంఖ్యనుజెప్ప శబ్దములు, అవ్యయాత్ = అవ్యయపదములు వీనికంటె, పరః = పరమై కృతసమాసాంతమయిన, పథః = పథశబ్దము విశేషవిధిబాధితము గానిది, ॥న॥ ఉ॥ సంఖ్యాపూర్వకమునకు త్రిపథమ్, చతుష్పథమ్. అవ్యయపూర్వకమునకు విపథమ్, ఏష్పథమ్.

షష్ఠ్యా ఇచ్చాయా బహూనాంచే ద్విచ్చాయం

టీ॥ షష్ఠ్యాః అను నీపదము 'కన్ధోశీనరనామసు' అనుపర్యంతం నువర్తించును. షష్ఠ్యాః = షష్ఠ్యంతముకంటెఁ బరమైన, ఇచ్చాయా = ఇచ్చాయా శబ్దమంతముగాఁగల తత్పురుషసమాసము, బహూనాం

చేత్ = ఆఛాయ బహువస్తువుల సంబంధియైన ||న||, విచ్చాయమ్ అనునది యుదాహరణము, వీనాం పక్షిణాం ఛాయా విచ్చాయమ్ అని విగ్రహము.

సంహతౌ సభా ।

శాలార్థాఽపిపరా రాజాఽమనుష్యార్థా దరాజకాత్ ॥ ౪౬౫॥

దాసీసభం సృపసభం రక్షసభ మిమాదిశః ।

టీ. షష్ఠ్యంతముకంటెఁ బరమయిన, సంహతౌ = సమూహార్థమునందు వర్తించిన, సభా = సభాశబ్ద మంతముగాఁగల తత్పురుష సమాసము ||న||, షష్ఠ్యంతములయి, అరాజకాత్ = రాజశబ్దవ్యతిరిక్తములైన, రాజాఽమనుష్యార్థాత్ = రాజపర్యాయములకంటెను రక్ష.పితౄచాది వాచకముల కంటెను, పరా = పరమై, శాలార్థాఽపి = శాలార్థకమునైన, సభా = సభా శబ్దమంతముగాఁగల తత్పురుష సమాసమును ||న||, దాసీసభ మనునది మొదలు 3 ను క్రమముగా నుదాహరణములు. ఇమాదిశః అన్నందున నీలాగే యుదాహరణాంతరములు తెలియవలెను.

ఉపజ్ఞోపక్రమాంత్య తదాదిత్వ ప్రకాశనే॥ ౪౬౬॥

కోపజ్ఞ కోపక్రమాఽది

టీ. ఉపజ్ఞోపక్రమాంత్యః = ఒకరు చెప్పకయే తనచేత నెఱుంగబడిన వస్తువు ఉపజ్ఞా అనఁబడును. ఒకరు చెప్పకయే తనచేత నారంభింపఁబడిన వస్తువు ఉపక్రమః అనఁబడును. ఇట్టి యుపజ్ఞోపక్రమ శబ్దము లంతములుగాఁగల షష్ఠీతత్పురుషసమాసములు, తదాదిత్వ ప్రకాశనే = ఆయుపజ్ఞోపక్రమములకు మొదలు తోచునపుడు ||న||, ఉ॥ కోపజ్ఞమ్, కోపక్రమమ్. ఇచట కస్య ఉపజ్ఞా కోపజ్ఞమ్, కస్య ఉపక్రమః కోపక్రమమ్ అని విగ్రహములు. ఇందుకు క అనఁగా బ్రహ్మ - అతనిచేత నొకరు చెప్పకయే మొదట నెఱుంగఁబడినది యనియు, నతనిచేతనే యొకరు చెప్పకయే మొదట నారంభింపఁబడినది యనియు సర్థము. ఆ రెంటికిని వరుసగా వేదమును సర్గమును



విశేష్యములు. ఆదిశబ్దముచేత ప్రాచేతసోపజ్ఞం రామాయణమ్  
ఇత్యాదులు తెలియవలెను.

క శ్లోశీనర నామసు।

టీ. ఉశీనర = ఉశీనర దేశమునందలి, నామసు = సంజ్ఞవిషయ  
మయినపుడు, కన్ధా = కన్ధాశబ్ద మంతముగాఁగల పష్టితత్పురుషసమా  
సము ||న||, సౌశమీనాం కన్ధా సౌశమికన్ధమ్, ఆహ్వరకన్ధమ్ ఇత్యా  
దు లుదాహరణములు.

భావే న ణ క చిద్భ్యోనేత్య సమూహే భావకర్మణోః॥

అదస్తప్రత్యయాః

టీ. నణకచిద్భ్యః = నప్రత్యయ ణప్రత్యయ కప్రత్యయ  
చకారే త్ప్రత్యయములకంటె, అన్యే = ఇతరములైన, భావే = భావ్య  
ర్థమునందు విధింపఁబడిన కృత్ప్రత్యయములు, సమూహే = సమూ  
హార్థమునందును, భావ కర్మణోః = భావకర్మార్థములయందును విధి  
పఁబడిన, అదస్తప్రత్యయాః = అకారాంత తద్ధితప్రత్యయములును  
సంతముగాఁగల శబ్దములు ||న||, ఉ॥ కృత్ప్రత్యయములకు భావా  
ర్థమునందు వస్తవ్యమ్, ఇచట తవ్యప్రత్యయము. జేయమ్, ఇచట  
యతో. బ్రహ్మభూయమ్, ఇచట క్యప్. సాంరావిణంవర్తతే, ఇచట  
ఇనుణ్, అకారాంత తద్ధితములకు సమూహార్థమునందు, భిక్షాణాం  
సమూహోభైక్షమ్. గార్భిణమ్, యావతమ్, ఇచట అణ్. భావ  
కర్మార్థములయందు శుక్లస్యభావః కర్మవాశౌక్ల్యమ్, బ్రాహ్మణ్యమ్,  
ఇచట వ్యక్ష్, యత్నః, నాద్యః, ఆఖాత్యః, జయః, ఇవి మొదలయిన  
నణకచిత్ప్రత్యయాంతములు ||పు||

పుణ్యసుదినాభ్యాం త్వహః పరః।

టీ. పుణ్యసుదినాభ్యామ్ = పుణ్యసుదినశబ్దములకంటె, పరః =  
పరమైయుండు కృతసమాసాంతమైన, అహః = అహశ్శబ్దము ||న||,  
ఉ॥ పుణ్యాహమ్, సుదినాహమ్. ఇచట సుదినశబ్దము శోభనమాత్ర  
వాచకము.

క్రియాఽవ్యయానాం భేదకా న్యేకత్వే

టీ. క్రియాఽవ్యయానామ్ = క్రియలకును అవ్యయములకును, భేదకాని = విశేషములయిన శబ్దములు ||న||, అవి ఏకత్వేఽపి అన్నం దున నేకవచనాంతములును, ఉ|| క్రియావిశేషణములకు మన్తం పచతి, మృదుపచతి. అవ్యయవిశేషణములకు శ్వశ్శోభనం, శ్వోర మణీయమ్.

ఇకను గొన్ని నపుంసకములను స్వరూపముచేఁ జెప్పచున్నాడు.

ఽప్యక్షతోటకే||

౪౬౮||

చోచం బర్హం గృహస్థాణం తిరీటం మర్కయోజనమ్|

రాజసూయం వాజపేయం గద్యపద్యే కవేః కృతౌ|| ౪౬౯||

మాణిక్య భావ్య సిందూర చీర చీవర పఞ్చరమ్|

లోకాయతం హరీతాలం విదలం స్థాల బాష్ణికమ్|| ౪౭౦||

టీ. ఉక్తశబ్దము మొదలు బాష్ణికశబ్దపర్యంతమైన శబ్దములు ||న||, వీనిలోఁ గొన్నిటి కర్థములు — ఉక్తమ్ = సామవిశేషము, తోట కమ్ = వృత్తవిశేషము, చోచమ్ = తాటిపండు, తిరీటమ్ = చుట్టట, లోకాయతమ్ = చార్వాకశాస్త్రము, విదలమ్ = దాడిమవిత్తులు, పెసలు మొదలై నవాని బేడలని కొండలు, స్థాలమ్ = భోజనపాత్రము.

ఇతి నపుంసకలిప్తశేషః.

పున్నపుంసకయోః శేషోఽ

టీ. ఇది స్త్రీపుంసాధికారమువల కనువ ర్తించును, శేషః = పున్నపుంసక వివరణములయందుఁ జెప్పబడు అర్థ ర్చాదిశబ్దములు||ప||

ఽర్ధశ్చ పిణ్యాక కణ్ఠకాః|

మోదక స్తణ్డక ప్తజ్కు శ్శాటకః ఖర్వటోఽర్బుదః|| ౪౭౧||

పాతకోద్యోగచరక తమాలామలకా నడః|

కుష్ఠం ముణ్ణం శీధు పుస్తం జ్వేజితం జ్వేమ కుట్టిమమ్॥౪౭౨॥

సజ్జమం శతమా నార్థ శమ్భ లావ్యయ తాణ్ణవమ్।

కవికం కస్తకార్పాసం పారావారం యుగస్థరమ్॥ ౪౭౩॥

పూయం ప్రగ్రీవ పాత్రీవే యూషం చమస చిక్కసే।

టీ. ఇందులోఁ గొన్నిటి కర్థము-అర్ధర్చః=ఋక్కులోసగము, తణ్ణకః=భూషణము (పా) దణ్ణకః, శౌటకః=అల్పవస్త్రము, ఖర్వటః= గ్రామశతమధ్యమునందుండు ప్రధానగ్రామము (ప) ఉపగ్రామము (ప) కంటకావృత గ్రామము (పా) కర్పటః = చిన్నపంచ, చరకః = వైద్యగ్రంథము, పుస్తమ్ = పూయట మొదలయినక్రియ, పుస్తక మును (పా) బుస్తమ్ = మాంసవిశేషము, శతసూనమ్ = పలిమెండు వెండి, తూమెండు ధాన్యము మొదలయినవి యని కొందఱు, అర్థ = నేత్రరోగము, నకారాంతము, అకారాంతమని కొందఱు, శమ్భలమ్ = సంబళము, అవ్యయమ్=అవ్యయశబ్దములు, కవికమ్ (పా) కవియమ్ (పా) కవీయమ్ = కల్లేము, యుగస్థరమ్ = రథము నొగలు, పర్వత విశేషమని కొందఱు, పూయమ్ = చీము, ప్రగ్రీవమ్ = కిటికీ, మదన చేతులని కొందఱు, పాత్రీవమ్=యజ్ఞోపకరణము, యూషమ్=పెసలు మొదలయినదానికట్టు, చమసమ్ = యజ్ఞ పాత్రము, చిక్కసమ్ = యవాదుల పిష్టము.

అర్ధర్చాచౌ ఘృతాదీనాంపుస్త్యం యద్వైదికం ధృవమ్॥

తన్నోక్త మిహ లోకేఽపి తచ్చేద స్త్యస్త శేషవత్ ।

టీ. అర్ధర్చాచౌ = అర్ధర్చాదిగణమునందు, ఘృతాదీనామ్ = ఘృతశీరాదిశబ్దములకు, యత్ పుస్త్యమ్ = ఏ లింగము చెప్పఁ బడెనో, అది ధృవమ్=నిశ్చయముగా, వైదికమ్=వేదసిద్ధము, తత్ = కనుక, ఇహ = ఇక్కడ, నోక్తమ్ = చెప్పఁబడలేదు, లోకేఽపి = లోకమునందును, తత్ = ఆ పులింగప్రయోగము, అస్తిచేత్ =కలిగిన యెడ, శేషవదస్య=శేషమువలె నగును. అనగా ‘శేషం తు జ్ఞేయం శిష్టప్రయోగతః’ అని ముందు జెప్పచున్నాడు; అక్కడ శేష మనఁగా నీశాస్త్రమునందుఁ దాను జెప్పని నామలింగనిర్ణయములు

ఏలాగున శిష్టప్రయోగమువలనఁ దెలియఁదగినవో యాలాగున నిక్కడను తెలియవలెనని యర్థము.

ఇతి పున్నపుంసకలిజ్జశేషః

స్త్రీపుంసయోః

టీ. ఇది స్త్రీనపుంసకాధికారమువర కనువర్తించును.

అపత్యన్తాః

టీ. అపత్య = అపత్యార్థమునందు విధింపఁబడిన అణ్ ఇళ్ ఇళ్లయళ్ల మొదలయిన ప్రత్యయములు, అన్తాః = అంతముగాఁగల శబ్దములు ప్స॥ ఉ॥ ఔపగవః, ఔపగవీ; దాక్షిః, దాక్షీ; గార్హ్యః, గార్హీ.

ద్విచతుష్పట్ప దోరగాః॥

౪౭౫॥

జాతిభేదాః

టీ. ద్విచతుష్పట్పద = ద్విచతుష్పట్పదజాతులఁజెప్పు శబ్దములును, ఉరగాః = సర్వవాచకశబ్దములును ప్స॥ ఉ॥ ద్విపదజాతికపురుషః, పురుషీ; కుక్కుటః, కుక్కుటీ, చతుష్పదజాతికమృగః, మృగీ, షట్పదజాతికభ్రమరః, భ్రమరీ, సర్వవాచకములకుఁఉరగః, ఉరగీ, ద్విపదజాతు లుపలక్షణము కనుక, మత్స్యః, మత్స్యీ ఇత్యాదులును ప్స॥

పుమాఖ్యాశ్చ స్త్రీయోగై స్సహ

టీ. పుమాఖ్యాః = పురుషవాచకము లయిన ప్రష్ఠగోపాలగణకాది శబ్దములు, స్త్రీయోగై స్సహ = పురుషసంబంధమువలన స్త్రీలను జెప్పు ప్రష్ఠీ గోపాలీ గణకీ ఇత్యాదిశబ్దములతోడ ప్స॥ ఇచట మరియొక వ్యాఖ్యానము స్త్రీ = స్త్రీవ్యక్తి, యోగైః = పురుష సంబంధములచేత, పుమాఖ్యాః = ప్రష్ఠగోపాలాది పురుషనామములను పొందునని. ఈ ౨ వ్యాఖ్యానములయందును ప్రష్ఠగోపాలాది ప్రాతిపదికములు పురుషులను స్త్రీలను జెప్పి ద్విలింగము తొననుట, రెండవ వ్యాఖ్యానమునందు 'సహ' అను పదము ముందటి మల్లకపథముతోఁ జేరుచున్నది.

మల్లకః ।

యోని ర్వరాటక స్వాస్తిర్వర్ణకో ఝాటలో మనుః॥

మూషా సృపాటీ కర్కశూ ర్యష్టే శ్వాటిః కటీ కుటీ ।

టీ. మల్లకశబ్దము మొదలు కుటీశబ్దము పర్యంతము లయిన  
ములు ప్స॥ ఇందులోఁ గొన్నిటికి నర్థము - మల్లకః = ప్రమిద,  
కః=నీలి మొదలయిన వన్నెలు. (పా) వల్లకః=వీణె, ఝాటలః=  
కర్కపు చెట్టు, ఇయంమనుః = మనువు పెండ్లాము (పా) ఇయం  
రిః = తపస్విని, సృపాటీ = పరిమాణ విశేషము, నదీవిశేషమును,  
= గుడిసె.

ఇతి స్త్రీపుంలింగ శేషః

స్త్రీపుంసకయోః

టీ. ఈపదము త్రిలింగాధికారమువర కనువర్తించును.

భావక్రియయోష్యశ్చ క్వచిచ్ఛుశ్చ॥ ౪౭౭॥

ఔచిత్య మాచితీ మైత్ర్యం మైత్రీ వుశ్చ ప్రాగుదాహృతః ।

టీ. భావక్రియయోః = భావార్థకర్తార్థములయందు విధిపఁ  
ష్యశ్చ = ష్యజ్ఞప్రిత్యయాంతములును, శ్చ = శ్చజ్ఞప్రిత్యయాం  
నును, క్వచిత్ = ఒకానొకదిక్కున న్న॥ ష్యజ్ఞప్రిత్యయాంతము  
ఃదాహరణములు. ఔచిత్యమ్, ఔచితీ; మైత్ర్యమ్, మైత్రీ,  
ఇది దిక్పదర్శనము కనుక వైదగ్యమ్, వైదగీ; ఆను  
మ్, ఆనుపూర్వీ ఇవి మొదలయినవి తెలియవలెను. క్వచిచ్ఛు  
చున బ్రాహ్మమ్, దార్థ్యమ్, శౌక్ల్యమ్, మొదలయినవి నపుం  
లేను. వుశ్చ = శ్చజ్ఞప్రిత్యయాంతములు, ప్రాక్ = మునుపే,  
మునుష్యవర్గాదులయందు, ఉదాహృతః = చెప్పబడియున్నవి.  
ట్లన, చోరికా ఆహోపురుషికా వార్ధకమ్ అని క్వచిచ్ఛు  
న వుశ్చ ప్రత్యయాంతములు కొన్ని స్త్రీలింగములే కొన్ని  
లింగములే కొన్ని రెండులింగములును కాబట్టి ప్రయోగ  
న తెలిసికొనఁ దగినది.

షష్ఠ్యస్తప్రాకృదా సేనా ఛాయా శాలా సురానిశాః॥  
 స్యుర్వా సృసేనం శ్వనిశం గోశాల మితరేచదిక్ ।

టీ. షష్ఠ్యంతపూర్వపదముగాఁగల సేనా ఛాయా  
 సురానిశా శబ్దములు స్ప॥, స్యుః = బౌను, సృసేనమిత్యాదు  
 హరణములు. ఇతరేచ అన్నందున వృక్షచ్ఛాయమ్, యవ  
 అనునవియుఁ దెలియవలెను. ఇచట వా అన్నందున సృసేనా,  
 చ్ఛాయా, గోశాలా-యవసురా-శ్వనిశా అని స్త్రీలింగోదా  
 ములును తెలియవలెను. శ్వనిశ మనగా కృష్ణచతుర్దశి.

ఆబన్నంతోత్తరపదో ద్విగు శ్చాపుంసినశ్చ లుప్ ।

త్రిఖట్వంచ త్రిఖటీచ త్రితక్షంచ త్రితక్షపి ।

టీ. ఆబన్నంతం=ఆబంతమును అన్నంతమును, ఉత్తర  
 ఉత్తరపదముగాఁగల, ద్విగుశ్చ=ద్విగుసమాసము, అపుంసినశ్చ  
 అనగా అన్నంతనకారములకు లోపము వచ్చునని యర్థము  
 త్రిఖట్వమ్, త్రిఖటీ మొదలయినవి.

ఇతి స్త్రీనపుంసకశేషః.

త్రిషు పాత్రీ పుటీ పేటీ వాటీ కువల దాడిమా॥

టీ. పాత్రీశబ్దము మొదల టాఱుశబ్దములు మూఁడు లి  
 యందు వర్తించును.

ఇతి త్రిలింగశేషః.

పరలిజం స్వప్రధానే ద్వద్వే తత్పురుషేఽపిచ ।

టీ. స్వప్రధానే ద్వద్వే=ఇతరేతర యోగద్వంద్వముః  
 తత్పురుషేఽపిచ=తత్పురుష సమాసమునందును, పరలిజ  
 పదముయొక్క లింగము వచ్చును, ॥ఉ॥ ఇతరేతర యోగద్వ  
 నకు ఉ॥ కుక్కుటమయూర్చ్య, మయూరీకుక్కుటా; తత్పురుష  
 అర్థవిప్పలీ, కరకిసలయమ్.

ఇతి పరవల్లింగశేషః.

అర్థాంతాః ప్రాద్యలం ప్రాప్తాపన్న పూర్వాః పరోపగాః॥

టీ. అర్థాంతాః = అర్థశబ్దమంతముగాఁగల సమాసములును, ప్రాద్యలం ప్రాప్తాపన్నపూర్వాః = ప్రాద్యపసర్గలును అలంశబ్దమును ప్రాప్తశబ్దమును ఆపన్నశబ్దమును పూర్వముగాఁగల సమాసములును, తత్పురుషము లయినను, పరోపగాః = విశేష్యలింగము గలవి, అర్థాంతములకు॥ఉ॥ బ్రాహ్మణాయాయమ్, బ్రాహ్మణార్థస్సూపః, బ్రాహ్మణార్థాయవాగూః, బ్రాహ్మణార్థం పయః, ప్రాదులకు ॥ఉ॥ అతిక్రాంతః ఖట్వామ్ = అతిఖట్వః పురుషః, అతిఖట్వా స్త్రీ, అతిఖట్వం కులమ్ ఇత్యాదులు. అలంపూర్వమునకు ॥ఉ॥ అలంజీవికాయై అలంజీవికః, అలంజీవికా, అలంజీవికమ్; ఈలాగున ప్రాప్తజీవికః, ఆపన్నజీవికః అనునవియు.

తద్ధితార్థే ద్విగుః

టీ. తద్ధితార్థే = తద్ధితార్థమునందు విధింపఁబడిన, ద్విగుః = ద్విగు సమాసము విశేష్యలింగముగలది. ॥ఉ॥ పఞ్చసుకపాలేషు సంస్కృతః పఞ్చకపాలః పురోజాశః, పఞ్చకపాలా యవాగూః, పఞ్చకపాలం హవిః.

సంఖ్య సర్వనామ తదంతకాః॥

టీ. సంఖ్య = సంఖ్యావాచకశబ్దములు, సర్వనామ = సర్వనామ శబ్దములును, తదంతకాః = అవి యంతముగాఁగల శబ్దములును, విశేష విధిలేనివి విశేష్యలింగముగలవి, ॥ఉ॥ సంఖ్యావాచకములకు - ఏకః పురుషః, ఏకా స్త్రీ, ఏకం కులమ్ ఇత్యాదులు. సర్వనామములకు - సర్వః, సర్వా, సర్వమ్ ఇత్యాదులు. సంఖ్యాంతములకు - పరమైకః, పరమైకా, పరమైకమ్ ఇత్యాదులు. సర్వనామాంతములకు - పరమ సర్వః, పరమసర్వా, పరమసర్వమ్ ఇత్యాదులు.

బహువ్రీహి రదిజ్ఞాన్నామ్ మున్నేయం త దుదాహృతమ్॥

టీ. అదిజ్ఞాన్నామ్ = దిగ్వాచకశబ్దములకంటె వేఱయినశబ్దములకు వచ్చిన, బహువ్రీహిః = బహువ్రీహిసమాసము విశేష్య

లింగము గలదియౌనను, తదుదాహృతమ్ = దానికి నుదాహరణ. ఉన్నేయమ్ = ఉహింపఁదగినది. ఎట్లనఁగా, చిత్ర పటా యస్య చ పటః పురుషః, చిత్రపటా స్త్రీ, చిత్రపటం కులమ్ ఇత్యాదులు.

గుణ ద్రవ్య క్రియా యోగోపాధయః పరగామినః।

టీ. గుణ = గుణమును, ద్రవ్య = ద్రవ్యమును, క్రియా = క్రియును, యోగోపాధయః = ప్రవృత్తినిమిత్తముగాఁగల శబ్దము పరగామినః = విశేష్యలింగము గలవి, ||ఉ|| గుణోపాధులకు - శాటిః, శుక్లః పటః, శుక్లం వస్త్రమ్; ద్రవ్యోపాధులకు - దణ్డీ పురుషః, దణ్డీ స్త్రీ, దణ్డీ కులమ్. క్రియోపాధులకు - పాచకః పురుషః, పాచస్త్రీ, పాచకం కులమ్ ఇత్యాదులు.

కృతః కర్తర్యసంజ్ఞాయాం

టీ. అసంజ్ఞాయామ్ = సంజ్ఞావ్యతిరిక్తమయిన, కర్తరి = కర్తృనందు విధింపఁబడిన, కృతః = కృత్ప్రత్యయాంతశబ్దములు విశేష్యములు గలవి. ||ఉ|| కర్తా, కర్త్రీ, కర్తృ; కుమ్భకారః, కుమ్భకారి, కకారమ్ ఇత్యాదులు. సంజ్ఞాయందు సింహః, వ్యాఘ్రః అని ||ప్ర

కృత్యాః కర్తరి కర్మణి॥

౪

టీ. కర్తరి = కర్తృర్థమునందును, కర్మణి = కర్మార్థమునందు విధింపఁబడిన, కృత్యాః = కృత్యప్రత్యయము లంతముగాఁగల శబ్దములు విశేష్యలింగములు గలవి, ||ఉ|| కర్తృర్థమునందు - భవ్యస్తరుః, భలతా, భవ్యం ఫలమ్; కర్మార్థమునందు - వక్తవ్యః, వక్తవక్తవ్యమ్; భావార్థమునందు - స్థాతవ్యమ్ అని ||న||

అణాద్యంతాస్తేనరక్తాద్యర్థే నానార్థభేదకాః।

టీ. తేనరక్తాద్యర్థే = దానిచేత నిది చాయవేయఁబడినది నది మొదలైన యర్థములయందు విధింపఁబడిన, అణాద్యంతాః = అత్యయము మొదలైన తద్ధితప్రత్యయము లంతముగాఁగల శబ్దము నానార్థభేదకాః = నానార్థములకు విశేషణములై విశేష్యలింగముయౌనను. ||ఉ|| కుసుమేనరక్తః కౌసుమ్భః పటః, కౌసుమ్భి శ



కాసుమ్మం వస్త్రమ్, ఇన్ద్రోదేవతాఽస్య ఐద్ద్యః పురోజాశః, ఐన్ద్రీ  
 ఋక్, ఐద్ద్యం హవిః. కొండలు “నానార్థభేదకాః” అనునది ప్రత్యే  
 కముచేసి నానార్థవాచకములైన శబ్దములు విశేష్యలింగములు గలవి  
 యానని యర్థముచెప్పి యందులకు నుదాహరణములుగ శివో రుద్రః,  
 శివా గౌరీ, శివం భద్రమ్ అని చెప్పదురు.

ఇతి వాచ్యలిङ్గశేషః.

పట్నంజ్ఞకా స్త్రిషు సమా యుష్మ దస్మ త్తి జవ్యయమ్॥

టీ. పట్నంజ్ఞకాః = పట్నంజ్ఞ శబ్దములును, యుష్మత్ = యుష్మ  
 చ్చబ్దమును, అస్మత్ = అస్మచ్చబ్దమును, తిజ్ = తిజంతములును, అవ్య  
 యమ్ = అవ్యయమును, స్త్రిషుసమాః = మూడులింగములయందు నేక  
 రూపములై యుండును. పట్నంజ్ఞము లనఁగా షకారాంత నకారాంత  
 సంఖ్యావాచకములును, కతిశబ్దములును. ॥ఉ॥ షకారాంతసంఖ్యకు -  
 షడిమే, షడిమాః, షడిమాని; నకారాంతసంఖ్యకు - పచ్చప్రాణాః,  
 పచ్చస్త్రీయః, పచ్చఇన్ద్రియాణి; కతిశబ్దమునకు - కతిపురుషాః, కతి  
 స్త్రీయః, కతికులాని; యుష్మచ్చబ్దమునకు - త్వంపుమాన్, త్వంస్త్రీ,  
 త్వంనపుంసకమ్; అస్మచ్చబ్దమునకు - అహంపుమాన్, అహంస్త్రీ,  
 అహంనపుంసకమ్; తిజంతమునకు - పచతిపుమాన్, పచతిస్త్రీ, పచతి  
 నపుంసకమ్; అవ్యయమునకు - ఉచ్చైర్నిరిః, ఉచ్చైశ్శాలా, ఉచ్చైర్  
 గ్రహమ్.

ఇత్యలిङ్గప్రకరణమ్.

పరం విరోధే

టీ. విరోధే = విరోధమనఁగా నన్యత్ర చరిత్యార్థములైన రెండు  
 లక్షణము లొక యుదాహరణమందు ప్రాప్తించుట. అట్టి విరోధ  
 మీ లింగాదిసంగ్రహవర్గయందు జెప్పిన లక్షణములకు సంభవించిన  
 దిక్కున, పరమ్ = పరమైన లక్షణముచేత విధింపఁబడు లింగమే  
 నిర్ణయింపఁదగినది. అది యెట్లన, అనురపర్యాయములు పులింగము

లని పుంలింగశేషమునందుఁ జెప్పిన లక్షణము రాక్షసాదిశబ్దః  
యందుఁ జరితార్థము. అసంతములు నపుంసకము లని నపుంసక  
శేషమందుఁ జెప్పిన లక్షణము యశశ్శబ్దబాదులయందుఁ జరితార్థ  
ఈ రెండులక్షణములును రక్షశ్శబ్దమందు ప్రాప్తములయ్యెను గ  
నిచట పరమై ద్వ్యచ్ఛమసినుసన్నంత మను లక్షణముచే విధి  
బడిన నపుంసకలింగమే నిర్ణయింపఁదగినది. ఈలాగున నక్కడక  
నూహించునది.

శేషంత ఙ్గేయం శిష్టప్రయోగతః।

టీ. శేషమ్ = ఈ శాస్త్రమునందుఁ జెప్పబడని నామముః  
లింగములును, శిష్టప్రయోగతః = మహాకవి ప్రయోగమున  
జ్ఞేయమ్ = తెలియఁదగినది.

ఇతి లిङ్గాదిసङ्గ్రహవర్గః.

ఇ త్యమరసింహకృతో నామలిङ్గానుశాసనే।

తృతీయకాణ్డ సామాన్య సాన్లవ సమగ్రతః॥

టీ. ఇతి = పూర్వోక్తమైన, నామలిङ్గానుశాసనే = నామలిం  
శాసన మను, అమరసింహకృతో = అమరసింహునియొక్క గ్రం  
థండు, తృతీయః = మూడవదయిన, సామాన్యకాణ్డః = సామ  
కాండము, సాన్లవ = సమగ్రముగానే, సమగ్రతః = నెఱ  
బడియెను.

స టీ క మ గు నా మ లిం గా ను శా స న ము నం దు

తృ తీ య కాం డ ము సం పూర్ణ ము.

శ్రీ కృష్ణార్పణమస్తు.